T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

GÜRCİSTAN'DA RUS İDARESİNİN KURULUŞU (1801-1918)

NATO DVALİ
2502120465

DANIŞMAN
PROF. DR. HALİL BAL

İSTANBUL - 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı	:	Nato DVALI	**Numarası**	:	2502120465
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı	:	T.C. Tarihi	**Danışmanı**	:	Prof. Dr. Halil BAL
Tez Savunma Tarihi	:	21.08.2019	**Saati**	:	14:00
Tez Başlığı	:	"Gürcistan'da Rus İdarenin Kuruluşu"			

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin **50. Maddesi** uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Prof. Dr. Halil BAL		Kabul
2- Prof. Dr. Cezmi ERASLAN		Kabul
3- Prof. Dr. Abdulvahap KARA		Kabul
4- Doç. Dr. Ramazan Erhan GÜLLÜ		Kabul
5- Doç. Dr. Ali SATAN		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Prof. Dr. Recep KARACAKAYA		
2- Doç. Dr. Abdurrahman BOZKURT		

ÖZ

GÜRCİSTAN'DA RUS İDARESİNİN KURULUŞU

(1801-1918)

NATO DVALİ

Bizans İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra, Rusya'nın "Üçüncü Roma" olma iddiası vardı. Rusya İmparatorluğu güçlendiğinde, fetih alanını genişletmeye başladı. Bu ismi kullanarak Kafkasya'daki Hıristiyanların "koruyucusu" olduğunu ileri sürüyor ve bu ülkeleri işgal etmek istiyordu. Fethedilen ülkelerde kendi idarî düzenini kurup nüfuz alanını genişletmeye çalışıyordu.

18. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Gürcistan, Rusya'nın hedefi olmaya başlamıştı. Gürcistan Güney Kafkasya'nın merkezi olarak kabul ediliyordu. Eğer Rusya Gürcistan'ı işgal ederse bütün Kafkasya'yı elde etmesi kolay olurdu. Gürcistan'ı ele geçirerek hem Kafkasya'da hem de Karadeniz'deki hâkimiyetini güçlendirecekti. Rusya, İran ve Osmanlı Devleti'nin rekabet alanı olan Gürcistan'ın siyasî bakımdan zayıflamasını fırsat olarak değerlendirdi ve Gürcistan'a dindaş ülke olarak yardım etmeye söz verdi. Tabiî ki Rusya'nın hedefi hiçbir zaman Gürcistan'ın korunması olmamıştı. Amacı, etki alanlarını Kafkasya'yı da içine alacak şekilde genişletmek ve Karadeniz'in doğu kıyılarına sahip olmaktı. Rusya bunu Gürcü halkın talebi olarak yaptığını göstermek istiyordu.

Rusya, Gürcistan'a resmî olarak 1801'de girmiş ve idare sistemini kurmaya başlamıştı. Gürcistan'da mevcut eski sistem kaldırıldı ve Rus askerî sistemi kuruldu. Gürcistan'da krallık ve egemenliği kaldırıldı. Önemli makamlara yönetici olarak Ruslar getirildi. Rusya, Gürcistan'daki eski idarî, adlî, malî ve dinî sistemi değiştirdi. Büyük tarihî geçmişe ve geleneklere sahip olan Gürcistan için bu yeni Rus sistemine alışmak oldukça zor olmuştur.

Rusya, Gürcistan'ın yeni idarî sisteminin oluşturulması konusunda bir dizi proje hazırladı. Gürcü halkının tepkisinden çekindiği için idare sistemindeki

değişiklikler planlı, yavaş ve parça parça gerçekleştiriliyordu. Rusya yönetimi ilk yıllarda Gürcü idarî kurumlarının bazılarını yerinde bıraktı fakat daha sonra onları da değiştirdi veya kaldırdı. Gürcü halkının büyük hoşnutsuzluğu nedeniyle sürekli reformlar yapılıyordu. Rusya'nın kanun ve kuralları Gürcü halkına tamamen yabancı idi. Ayrıca yönetim dili olan Rus dilini bilmediği için halk büyük zorluk çekiyordu.

Rusya'nın hedefi asla Gürcü halkının refahı ve saadeti değildi. Rusya'nın bir parçası haline getirdiği Gürcistan'da, Ruslaştırma siyasetini uygulamak, kendi deyimleriyle "Gürcü bedeninde Rus aklını" oluşturmaktı. Yapılan reformlar da bu yoldaki politikalarına hizmet ediyordu.

1801-1918 yılları arasında Rusya tarafından Gürcistan'da gerçekleştirilen idarî, adlî, sosyal ve ekonomik düzenlemelerin ana kaynaklar ışığında değerlendirilmesini amaçladığımız tezimizde, Rusların Gürcistan üzerindeki politikalarını gerçekleştirmek yolunda hangi reformları uyguladığı konusu detaylı olarak anlatılmıştır.

Anahtar kelimeler: Gürcistan, Kafkasya, Rusya, Vilayet, İdarî sistem.

ABSTRACT

ESTABLISHMENT OF RUSSIAN ADMINISTRATION IN GEORGIA

(1801-1918)

NATO DVALİ

When the Russian Empire was strengthened, it began to expand its conquest area. After the collapse of the Byzantine Empire, Russia had a claim to be the "Third Rome". Using this name, Russia claimed being the protector of the Christians in the Caucasus and wanted to occupy their countries. Then, they tried to expand the sphere of influence by establishing their own administrative order in the occupied countries.

Georgia which was considered the center of the South Caucasus was the target of Russia from the first quarter of the 18th century. If Russia had invaded Georgia, it would be easy to get the whole Caucasus. By conquering Georgia, it would strengthen its rule in both the Caucasus and the east of Black Sea. Taking benefit of the political weakness of Georgia, which was the competitive area of Russia, Iran and the Ottoman Empire, had an opportunity and promised to help Georgia as a co-religious country. However, Russia's goal has never been the protection of Georgia. Its aim was to expand its spheres of influence to the Caucasus and to get the eastern shores of the Black Sea area. Russia wanted to show it as a demand of the Georgian people.

Russia officially entered Georgia in 1801 and then began to establish Russian administrative system there. The old system in Georgia was abolished and the Russian military system was established. In Georgia, kingdom and sovereignty were abolished. The Russians were put forward as administrators for the important positions. Russia changed the old administrative, judicial, financial and religious system in Georgia. For Georgia, which has a great history and tradition, it was very difficult to get used to this new Russian system.

Russia has prepared a series of projects on the establishment of Georgia's new administrative system. The changes in the administration system were planned in a

slow and fragmented way because they were afraid of the reaction of the Georgian people. In the first years, the Russian administration left some of the Georgian administrative institutions in place, but later changed or removed them. Due to the great discontent of the Georgian people, there were continuous reforms. Russia's laws and rules were completely foreign to the Georgian people. People also had great difficulty because they did not know the Russian language.

The goal of Russia was never the prosperity of the Georgian people. Their aim was to implement the policy of the Russification in Georgia, which had been made a part of Russia as in their words, to create the "Russian mind in the Georgian body." The reforms were also performed to serve in this way.

In our thesis, which aims to evaluate the administrative, judicial, social and economic regulations in Georgia in the light of the main sources between 1801-1918, it is explained in detail what reforms the Russians have implemented in order to realize their policies on Georgia.

Keywords: Georgia, Caucasus, Russia, Administrative system.

ÖNSÖZ

Rusya-Gürcistan sorunu ülkemiz için oldukça önemli bir konudur. Gürcistan, Rusya ile iki yüzyıllık büyük ve acı bir ilişki geçmişine sahiptir. Rusya uzunca bir dönem, başta kendini koruyamayan, zayıf ülkeler olmak üzere, komşu ülkeler için büyük bir tehdit unsuruydu. Bu ülkelerden biri de Gürcistan'dı. Rusya, Gürcistan'a giriş tarihinden itibaren bu ülkenin topraklarını Rus topraklarına katmanın ötesinde, çeşitli yöntemlerle Gürcüleri de Ruslaştırmaya çalışıyordu. Uyguladığı reformlar ve yeni yönetim sisteminin kurulması tamamıyla bu plan çerçevesinde gerçekleşiyordu. Rusya yönetiminin bu yoldaki tüm uygulamaları, Gürcistan'ın geleneklerinde ve kültüründe büyük ve derin izler bıraktı.

Tezimizin ana hedefi, Rusya yönetiminin Gürcistan üzerinde bıraktığı bu izleri problematize ederek sistemli bir şekilde ortaya koymak ve detaylı olarak anlatmaktır. Gürcüce, Rusça, Türkçe ve İngilizce kaynakları araştırıp incelediğimiz bu çalışma, Tiflis'te Gürcistan Merkez Arşivi, Tiflis Devlet Üniversitesi Kütüphanesi, Millî Kütüphanesi, Gürcistan Parlamento Kütüphanesi, Gürcistan Merkez Tarih Arşivi, İstanbul'da Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), Beyazıt Devlet Kütüphanelerinde yapılan çalışmalar ve Rusya Arşivlerinden gönderilen belgelerin incelenmesi sonucu ortaya çıkmıştır.

Gürcistan Parlamento Kütüphanesinde, Rus sistemi ve yönetimiyle ilgili eşsiz kaynaklar bulunmaktadır. Tezimizi yazarken faydalandığımız ve ana kaynak olarak görebileceğimiz en önemli belgeleri, Rus generallerin imparatorla paylaştığı aylık ve yıllık raporlar ile yazışma evrakları teşkil etmektedir. Söz konusu kaynakta Rus generaller, Gürcistan'daki mevcut sorunlar hakkında, planlarının ve reformlarının sonuçları hakkında imparatora bilgi vermektedir. Bu kaynak, tezimiz için çok yararlı ve değerli bir kaynaktır.

Tiflis Devlet Üniversitesi Kütüphanesi, Milli Kütüphanesinde, Rus-Gürcü ilişkilerine dair çok sayıda Rus ve Gürcü kaynağı vardır. Bilindiği gibi Tiflis ve Gürcistan Kafkasya'nın ve Rus yönetimin Merkezi olarak kabul ediliyordu. Bu nedenle buralarda eşsiz kaynaklar bulunmaktadır.

Rus kaynaklarına gelince, bu kaynakların bir kısmı Gürcistan Merkez Arşivi'nde korunmakta, bir kısmı ise Rusya Merkez Arşivi'ne erişim suretiyle kullanılmaktadır.

Rusya-Gürcistan ilişkileri ile ilgili olarak Gürcü tarihçiler ile Rus tarihçilerin yayımladığı birçok eser bulunmaktadır. *Georgievsk Sözleşmesi* Rus-Gürcistan ilişkilerinin ilk resmî kaynağıdır. Bu sözleşme iki dilde; Rusça ve Gürcüce yazılmıştır. Fakat Gürcüce orijinal versiyonu mevcut değildir. Bu nüsha kaybolmuş ve Rusça orijinalinden Gürcüceye çevrilmiştir. *Georgievsk Sözleşmesi* ve Kral XII. Giorgi'nin "Rica maddeleri" ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Ayrıca, Rus generallerin imparatorlarla yazışmaları incelenip değerlendirilmiş, her iki ülkenin çıkarlarını ve durumunu etraflıca ve nesnel olarak görmek amacıyla, hem Rus hem de Gürcü kaynakları ayrıntılı olarak taranmaya çalışılmıştır.

Birinci bölümde, Rusya'nın Gürcistan'a girmesi, işgal altına alınması, Krallığın ve Gürcistan'ın egemenliğinin kaldırması süreçlerine dair değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde ise geçici hükümetin kurulması, feodalizm sistemin yavaşça ortadan kaldırılması, Rus asker yönetimin kurulması, otosefalinin[1] kaldırılması ve Rusya sinoduna bağlanması anlatılmaktadır.

Üçüncü bölümde, Rusya'nın bölgede uyguladığı *"Ruslaştırma"* (Rusifikatsiya) politikasının vilayet halkları üzerinde yarattığı etki çözümlenmeye çalışılmıştır. Bir anlamda merkeziyetçi politikanın Ruslaştırmaya evrilmesi ve bunun bölgedeki siyasî gelişmelere etkisi üzerinde durulmuştur. Aynı zamanda askerî yönetimde değişiklikler ve geçici hükümetin etkileri ile sonuçları değerlendirmiştir. Dördüncü bölüm 1840'lı yıllarda Gürcistan'da idarî reformlar ile reformun esası konusunu içermektedir. Beşinci bölümde, Gürcistan'da köylü serfliğin kaldırılması ve köylü reformları, mahkeme reformları, belediye reformları, Gürcistan'da siyasî partilerin kurulması, Millî mücadele ve bağımsızlık ilanı konuları anlatılmaktadır.

Bu doktora tezinin ortaya çıkma sürecinde birçok kişinin ve kurumun katkısı olmuştur. Gürcistan Merkez Tarih Arşivi ve Gürcistan Parlamento Kütüphanesi

[1] Otosefal: Ortodokslukta kendilerine ait bir baş tarafından yönetilen ve kendi kendilerine başpiskopos/metropolit tayin eden Ortodoks Kiliselerine ve Eski Doğu Kiliselerine verilen addır. Ortodoks kiliselerin çoğu bu gruba dahildir.

çalışanlarına, gösterdikleri ilgi ve yardımlardan dolayı teşekkür ederim. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin içtenlikle çalışan personelinin, bu tezin arşiv çalışmasına önemli katkıları olmuştur.

Tezin yazım sürecinde büyük desteklerini esirgemeyen ve tezimi geliştirmem için değerli zamanını ayıran Tez Danışmanım Prof. Dr. Halil Bal'a çok teşekkür ediyorum.

Tez izleme jürimde bulunan ve ilmî desteklerini esirgemeyen hocalarım Prof. Dr. Cezmi Eraslan'a ve Abdulvahab KARA'ya teşekkürü borç bilirim.

Bu doktora tezinin ortaya çıkması, Türkiye Bursları büyük desteğiyle gerçekleşmiştir. Bana Türkiye'de eğitim alma fırsatı verildiği ve burs desteği sağlandığı için tüm ilgililere sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Tez sürecinde ailemin maddi ve manevi desteği sayesinde türlü zorlukları aşma gücü buldum. Aile üyelerime ne kadar teşekkür etsem azdır. Bu tezin ortaya çıkışı değerli Türk arkadaşlarımın eşsiz destekleri sayesindedir.

İstanbul - 2019

Nato DVALİ

İÇİNDEKİLER

ÖZ ..... **iii**
ABSTRACT ..... **v**
ÖNSÖZ ..... **vii**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **xiii**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
RUSLAR'IN GÜRCİSTAN'IN İLK İLHAKI

1.1. Kartli-Kaheti Kralı XII. Giorgi ve Ülkedeki Durum 13
1.2. Kartli-Kaheti Krallığı'nın Kaldırılması ve 1801 Manifesto'sunun İlanı 20
1.3. Rusların Batı Gürcistan'ı İlhakı 23
1.3.1. Samegrelo Prensliği'nin İlhakı 23
1.4. İmereti Kralığı'nın İlhakı 28
1.5. Guria ve Abhaz Prensliklerinin İlhakı 36

İKİNCİ BÖLÜM
GÜRCİSTAN'DA RUS YÖNETİMİNİN KURULMASI

2.1. Geçici Bir Hükümet 41
2.1.1. Yönetim Yapısı ve Karakterleri 44
2.1.2. Geçici Hükümetin Sonuçları 60
2.2. Rus Yönetiminde İlk Düzenlemeler 61
2.2.1. Tsitsianov'un Yönetim Sistemi 61
2.2.2. Batı Gürcistan'da Rus Yönetim Sistemi 73
2.3. Gürcistan Kilisesinde Reformlar 82
2.3.1. Otosefalinin Kaldırılması 82
2.3.2. Rus Sinodu 92
2.3.3. Gürcü Kilisesinde Düzenlemeler 94

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
GÜRCISTAN ANA YÖNETIMINDE DEĞİŞİKLİKLER

3.1. Merkez Yönetiminde Değişiklikler 105
3.2. Yerel Yönetimdeki Değişiklikler 123

3.3. Rus Hukukunda Gürcü Kanunları ve Gürcistan'da Rus Memurlar Başkanlığının Yasal Durumu 141
3.3.1. Gürcü Kanunlarına Karşılık Rusya'nın Oluşturduğu Kanunlar 141
3.3.2. Gürcistan'da Rus Memurları ve Başkanlığın Yasal Durumu 155
Tablo 1: 169
Gürcistan İcra Kurumundaki İş Yürütme Tablosu 169
Tablo 2: 170
1831-1839 yılları. Gürcistan Devlet Kurumlarındaki Karar Verilmiş ve Verilmemiş İşlere Dair Rapor 170

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1840'LI YILLARDA GÜRCİSTAN'DA İDARİ REFORMLAR

4.1. Gürcistan'da Sivil İdari Reformların Projeleri 171
4.2. Senatör Gan'ın Projesi 180
4.3. Reformun Esası 186
4.4. Yönetim ve İdari Politikada Yapılan Yeni Değişiklikler 196
4.4.1. Reformda Değişiklikler 196
4.4.2. Projelerin Uygulaması 205
4.5. Tiflis Vilayetinin Önemi 214
4.5.1. Tiflis Vilayetinin Düzenlemesi 214
4.5.2. Vorontsov Dönemi 225

BEŞİNCİ BÖLÜM

GÜRCİSTAN'DA KÖYLÜ REFORMLARI VE SONRAKİ GELİŞMELER

5.1. Gürcistan'da Serflik Sisteminin Kaldırılması ve Köylü Reformları 232
5.2. Doğu Gürcistan'da Köylü Reformları 236
5.3. Batı Gürcistan'da Reform 244
5.4.Kırsal Toplum Yönetimin Kurulması 249
5.4.1. Köylerin Yönetimi 249
5.4.2. Mahkeme Reformu 254
5.4.3. Belediye Reformu 261
5.5. Gürcülerin Bağımsızlık Mücadelesi ve Bağımsızlık İlanı 267
5.5.1. Gürcistan'da Siyasî Partilerin Kurulması 267
5.5.2. Millî Mücadele 277

5.5.3. Bağımsızlık İlanı 285
SONUÇ 294
KAYNAKÇA 302
EKLER 341
ÖZGEÇMİŞ 345

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Gürcistan İcra Kurumundaki İş Yürütme Tablosu 169

Tablo 2: 1831-1839 yılları. Gürcistan Devlet Kurumlarındaki Karar Verilmiş ve Verilmemiş İşlere Dair Rapor 170

GİRİŞ

Gürcistan'da Rus idare sistemi resmî olarak 1801'de kuruldu ve 1918'e kadar devam etti. Gürcistan 1918'de Rusya'nın egemenliğinden çıktı ve bağımsızlığını kazandı ancak bu durum uzun sürmedi. Sovyet Rusya 1921'de Gürcistan'da Sovyet sistemini kurdu. Bizim bu çalışmada konu edeceğimiz husus emperyal Rusya'nın Gürcistan'daki idare ve yönetim sistemidir.

Gürcistan-Rusya diplomatik ilişkileri daha önceden başladı. O sırada Rusya güçlenme dönemindeydi. Gürcistan'ın işgali sırasında olduğu gibi henüz güçlü bir imparatorluk değildi. Rusya İmparatorluğu oldukça fazla nüfuz kazandıktan sonraki dönemde aktif bir istila politikası izedi. Sıra Kafkasya'ya geldi, buna Gürcistan'daki karmaşık kritik bir siyasî durum eşlik etti. Bu durum Rusya'nın işini kolaylaştırdı. Siyasî olarak bölünmüş Gürcistan'ın işgali daha kolaydı.

Rusya'yı idarî ve askerî anlamda baştan tasarlayarak emperyal bir güç haline getiren I. Petro (1672-1725), haleflerine miras olarak bıraktığı yayılma politikasını başlıca iki hedefe yönlendirmişti. Bunlardan ilki Osmanlı Devleti'nin ortadan kaldırılması ve boğazlar yoluyla Akdeniz'e inilmesi, ikincisi ise Kafkaslar ve Hazar Denizi üzerinden İran topraklarına girilmesiydi. Hedefe giden yolda Kafkasya'nın alınması ve bir üs olarak kullanılması iki koldan ilerleyen Rus askerî gücü için elzem bir görevdi.

Rusya-Gürcistan ilişkileri birçok Gürcü ve yabancı tarihçiler tarafından yazılmıştır. Fransız Gürcülog (bilim adamı) Marie Brosse, Gürcistan-Rusya ilişkileri hakkında enteresan bilgiler vermektedir. Ona göre Gürcistan-Rusya ilişkileri ilk olarak 1154 yılında başlamıştır.[2] Kiev yöneticisi İziyaslav kendi oğlunu, Gürcü kralının kızını istemeye Gürcistan'a göndermiştir. Bununla birlikte Marie Brosse, 1492 yılında Kaheti Kralı'nın Moskova'ya gönderdiği Büyükelçilerin ziyareti hakkında da bilgiler vermektedir. Brosse nerede ise XVII. yüzyıldaki Gürcü ve Rus Büyükelçilerin bütün yazışmalarının ve ziyaretlerinin yanı sıra Gürcü Krallar,

[2] E. Orjonikidze, **Rusuli Mmartvelobis Damyareba…,** Tiflis 1992, s.18, 45-47

Prensler ve Rus İmparatorlar arasındaki yazışmaları da incelemiştir. 1605 yılında Kartli Kralı Giorgi döneminde büyükelçinin Rusya ziyareti gerçekleşmiş, 1619 yılında Hariton'un Moskova ziyareti esnasında, büyükelçi İmereti Kralı'nın, Guria ve Samegrelo Prenslerinin mektuplarını bile götürmüş. Marie Brosse ayrıca 1637-38 yıllar arasında Teimuraz tarafından gönderilen Nikipore piskoposla ve Samegrelo Prensi'nin II. Levan Dadıanı'nın 1638 yılındaki ziyareti ile ilgili de önemli bilgiler aktarmıştır. Ona göre 188 sene boyunca Gürcistan ve Rusya arasında 43 büyükelçi ziyareti gerçekleşmiştir.

XVII. yüzyılda Gürcistan ile Rusya arasında vuku bulan yeni diplomatik ilişkilerin nedeni yabancı düşmanlar oldu. Rusya tarafından Kafkasya'ya daha geniş bir saldırı düzenleniyordu. XVII. yüzyılda Rus tüccarları kapitalist olmaya başladılar ve siyaseti daha çok etkilediler. Moskova da tüccarları kendi amaçlarını gerçekleştirmek için kullanıyordu. Tüccarlar Gürcü aristokrasisine değerli hediyeler (altın takılar, kürkler vs.) vererek gönül almaya çalışıyorlardı.

Kaheti Krallığı Rusya ile diplomatik ilişkileri XV. yüzyıldan başladı. Kaheti Kralı I. Alexander tarafından ilk büyükelçi 1483'te Moskova'ya gönderildi. Gürcistan-Rusya ilişkileri XVI. yüzyılda daha da yoğunlaştı. Kaheti'nin Kralı II. Alexander 1587 yılda Rusya ile bir anlaşma bile imzaladı. Anlaşmaya göre Rusya Gürcistan'ı tüm düşmanlardan korumak için söz veriyordu. Anlaşılan bu anlaşma hiçbir tarafı önemsemedi. Rusya'nın planlarına Gürcistan'ın koruması hiç girmiyordu, ancak kendi amaçların gerçekleştirmek için onları kullanabilirdi.[3]

1762 yılında Kartli ve Kaheti krallıklarını birleştirerek Doğu Gürcistan kralı olan II. Irakli ise İran ve Osmanlı baskısından kurtuluşun çarelerini aramaktaydı. 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Rus kumandanı General Todtleben'in işini kolaylaştıran Gürcüler onun az bir kuvvetle Bağdadcık, Kutayis ve Şeherban kalelerini almasını sağladılar.

[3] N. Asatiani, **Sakartvelos İstoria** (Uzvelesi Droidan XIX s-mde)(საქართველოს ისტორია,(უძველესი დროიდან XIX ს-მდე - Gürcistan Tarihi (Eski Zamandan XIX yüzyıla kadar)), Mecniereba Yayınevi, Tiflis 1999, s.285

Gürcüler bu hizmetlerinin karşılığında iki devlet arasında imzalanacak olan barış antlaşmasından maksimum fayda beklentisindeydiler. 21 Temmuz 1774'te Osmanlı Devleti ve Rusya arasında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması'nın 7. ve 23. maddeleri Gürcistan'ı doğrudan ilgilendirmekteydi. 7. maddeye göre, Osmanlı Devleti, tebaası olan Ortodoks Hıristiyanların haklarını güvence altına alacaktı. Öte yandan antlaşmanın 23. maddesi Gürcülerin Rusya eksenine kaymasına sebep olacak hükümler içermekteydi. Georgievsk Anlaşması'nın giriş kısmında da atıf yapılan bu maddeye göre: Osmanlı Devleti Gürcü ve Megrel halkına ait toprakları eski sahiplerine bırakacak, dinî yaşantılarına müdahale etmeyecek ve bu yörelerden aldığı cizyeyi kaldıracaktı. Küçük Kaynarca Antlaşması (1774) ile Karadeniz'in sahillerinde ve Kuban Nehri havzasında etkinliklerini artıran Ruslar, Kuzey Kafkasya sınırlarına kadar dayanmışlardı.[4]

Küçük Kaynarca Antlaşması ile Karadeniz'in kuzey sahillerinde ve Kuban Nehri Havzası'nda etkinliklerini arttıran Ruslar, Kuzey Kafkasya sınırlarına kadar dayanmışlardı. Rus İmparatorluğu'nun güneye doğru gerçekleştirdiği bu ani yayılış ile birlikte, Kafkas ötesinde bulunan Osmanlı ve İran etki sahası ile doğrudan temasa geçildi. Tarafsız bölgeler olan Kabartay (21. madde), Azak (19. madde) ve Bug Nehri (18. madde) Osmanlı'dan koparılarak Çar'ın yetki alanına girdi. Ruslar Terek Nehri boyunca uzanan müstahkem Kazak Hattı'nın tamamlanması ile Gürcistan sınırına kadar uzandılar. Ancak olası bir Gürcü-Rus ittifakı için henüz şartlar oluşmamıştı.[5] Daha önceden de belirttiğimiz üzere siyasî anlamda parçalanmış halde olan Gürcistan bu döneme kadar Greko-Romen ve İranî unsurların etki sahasında girmekte, daha yakın dönemlerde ise Osmanlı Devleti ve İran'ın kontrolünde bulunmaktaydı. Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan çıkan sonuç II. Irakli'yi tatmin etmekten uzaktı. Zira Rusların ele geçirdikleri toprakları terk etmesi Gürcistan'ı savunmasız bırakmış, sadece onları Osmanlı'ya ödedikleri köle haracından ve dinî baskılardan bir nebze olsun kurtarmıştı. Buna mukabil Osmanlı ve İran'a karşı da alenen sırt çevirmiş oluyorlardı. Oluşturulmaya çalışılan Rus-Gürcü ittifakı önünde

[4] Ö. TÜRKER, "**Gürcistan'ın Rus Himayesine Girmesi**….",s.5-6,

[5] E. Orjonikidze, **Rusuli Mmartvelobis Damyareba Sakartveloşi XVIII-XXI Saukuneebşi**, (რუსული მმართველობის დამყარება საქართველოში XVIII-XXI საუკუნეებში - Gürcistan'da Rus Hâkimiyetinin Kurulması XVIII-XXI yüzyıllarda), Mecniereba Yayınları, Tiflis 1992, s. 20-25

de ciddi pürüzler bulunmaktaydı. Todtleben'in harekâtı sırasında Rus askerî gücünün neler yapabileceğine bizzat şahitlik eden Gürcü Kralı, zor bir kararın eşiğindeydi. Erakle, ya husumetini kazandığı eski muhataplarıyla ilişkilerini baştan inşa edecek ya da Rusya'nın güvencesi altına girmek için talepte bulunarak tehlikeli sularda yüzmeye devam edecekti. Bu tercihlerden ilki konusunda somut bir adımı dahi oldu. Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan hemen sonra Osmanlı Sultanı I. Abdülhamid'den dostluk mesajları içeren bir mektup alan Irakli, Osmanlı ile buzların erimesi için bunun iyi bir fırsat olacağını düşünerek 1776 yılında Mirza Görgünî adlı kâtibini İstanbul'a yollayıp Sultan'a bağlılığını bildirdi. Sultan I. Abdülhamid, Irakli'nin gösterişten ibaret olan bu talebi karşısında patlak veren Osmanlı-İran Savaşı nedeniyle olumlu bir yaklaşım sergilemiş, ancak Gürcü kralının asıl niyetinin Ruslarla birleşmek olduğunu öğrenince Kafkaslardaki Rus faaliyetleri hakkında bir *hatt-ı hümâyûn* yayınlayarak temkinli olunmasını istemiştir.[6] Öte yandan Çariçe II. Katerina'nın da Gürcistan konusunda kafası bir hayli karışıktı. Bölgede görev yapan Rus askerî görevlileri bir yandan amaçlarının Gürcistan'ı özgür kılmak ve Müslüman boyunduruğundan kurtarmak olduğunu söylerlerken, Reşt'de bulunan Rus Konsolosluğu aracılığıyla da Kerim Han'a Çariçe Katerina'nın Gürcistan'da asker bulundurmasının sadece geçici bir önlem olduğu, İran toprakları üzerinde herhangi bir planlarının bulunmadığı konusunda teminat veriliyordu.

Irakli'nin Osmanlı Devleti'ne yanaşması Gürcü-Rus ilişkilerinin kötüleşmesine neden oldu. Zira böyle bir durumda Rus İmparatorluğu'nun Kuzey Kafkasya'daki çıkarları tehlikeye girmiş oluyordu. Ruslar Kuzey Kafkasya'daki otoritelerini sağlamlaştırmak için bölge halkının üzerindeki baskılarını arttırınca çok geçmeden tepkiyle karşılaştılar. 1778 yılının sonlarına doğru Kabartay'da Ruslara karşı bir isyan patlak verdi. Kabardinler, Rus Çarı Korkunç İvan tarafından Rus halkının müttefiki olarak tanınmışlardı ve bu tarihten itibaren devam eden haklarının ihlal edildiği iddiasındaydılar. Kabardinler eskiden beri Gürcülerle muazzam ilişkilere sahiptiler ve Gürcü Kralı Kabardin ve Çerkez paralı askerlerinin sınır muhafızı olarak kendi ordusunda hizmet etmeleri konusunda davetkâr bir tutum

[6] Sultan I. Abdülhamid hatt-ı hümâyûnunda *"Maazallahü-te'ala Moskovlu ol taraflara galip olup ol mel'un dahi tâbi' olmak iktizâ eder ise gayet fena bir şey olacağı zahirdir"* diye buyurmaktadır. Bkz. BOA, *Hatt-ı Hümâyun*, Nr. 1335.

sergilemekteydi. Hatta Gürcistan'da bulunan ordunun büyük kısmı bu paralı askerlerden oluşmaktaydı. İsyanın başlamasından sonra da Irakli, Kabardin sığınmacıların topraklarına yerleşmesine izin vermeye devam etmiş, isyan bölgesinde yaşananları araştırması için ajanlarını bu bölgeye göndermiş ve onlara kendi sınır bölgelerindeki güçlere katılmalarını teklif etmişti.[7] Aralık 1778'deki Kabardin isyanından sonra Gürcistan ordusu için asker toplamak için Kabartay'a gelen birkaç Gürcü yetkili Mozdok'ta bulunan Rus idaresi tarafından tutuklanarak alıkonuldu.

1780 yazı sonlarına doğru ise Gürcülerce gönderilmiş ve Kabardin liderine özgürlüklerini kazanmaları için destek verecekleri taahhüdünde bulunan bir Ermeni ulak yakalandı.[8] Tüm bu gelişmeler iki taraf arasında bir güven bunalımına neden olmuştu. Hatta Gürcü-Rus gerilimi öyle seviyeye geldi ki Ruslar güvenlik için Gürcistan sınırını kapatmak üzere harekete geçtiler. 10 Şubat 1780 tarihinde Rus Ortodoks Kilisesi Kutsal Sinod'u ve *Kollegiya İnostrannıh Del*[9] müşterek bir *ukaz*[10] yayınlayarak Gürcistan'dan herhangi bir dini görevlinin izinsiz olarak Rus topraklarına girmesini yasakladı. Astarhan'da bulunan ve Kafkasya'daki Rus askerî gücünün komutasını yürüten Tümgeneral Teodor Fabritsiani'ye de bu kararın bir nüshası yollandı. Ayrıca 12 Haziran'da İmeritya Kralı Solomon'a bilgi verilerek Kartli-Kaheti Krallığı'na bağlı Ortodoks rahiplerin serbest bir şekilde topraklarından geçerek Rusya'ya girişlerine engel olması ve onları caydırması istenmiştir. Esasında Gürcülerle oluşturulacak bir ittifak Rusya için birçok pratik faydayı beraberinde getirecekti. Öncelikle Gürcistan'ın himaye altına alınması ile Kuzey Kafkasya'nın dağlı halkları ile onlara maddi-manevi destek sağlayan Osmanlı Devleti birbirinden tecrit edilmiş olacak, böylelikle Rus Emperyal siyaseti, hem kuzeydeki imparatorluk topraklarından hem de güneydeki Gürcü topraklarından eşzamanlı olarak yürütülebilecekti. Ruslar ayrıca bu ittifak sayesinde kendi ticaret hatlarını Osmanlı ve İran devletlerinin müdahale alanından muaf tutmuş olacaklardı. Buna mukabil Gürcüler için böyle bir ihtiyaç ise ancak 1770'lerin sonlarına doğru ortaya çıkmıştır.

[7] Albay Karl Mufel'in 3 Ekim 1782 tarihli raporu bkz. **Rossiyskiy gosudarstvennıy arhiv drevnih aktov** *(RGADA*), Fond: 23, Op. 12, Ç. 7, s. 211.
[8] Albay Karl Mufel'in General Pavel S. Potyemkin'e 7 Ekim 1782 tarihli raporu bkz. *RGADA*, Fond: 23, Op: 13, Ç. 1, s. 7/7.
[9] Büyük Petro tarafından tesis edilen ve 1801 yılında Rus Dışişleri Bakanlığı kurulana kadar dış ilişkileri yürüten kurum.
[10] Kararname

1775-1779 yıllarındaki Osmanlı-İran Savaşı sona erdiğinde her iki devlette kendi geleneksel hegemonyalarını Gürcüler üzerinde tatbik etmekte özgür kalmışlardı. Bu konuda ilk teşebbüs 1781 yılında Osmanlı Devleti'nden geldi. Osmanlı ordusu 1774 yılında boşalttığı kaleleri ve garnizonları ele geçirerek çok sayıda Gürcüyü esir aldı ve Küçük Kaynarca Antlaşması'nın 23. maddesini alenen ihlal etti. Buna ek olarak Osmanlılar 1782 yılında Batı Gürcistan'ın Karadeniz'e çıkış noktası olan Poti'ye yeni bir kale inşa etmeye başladılar. İmeriti'ye Kralı Solomon, Osmanlı kumandanlarına bu ihlallerin neden yapıldığını soran ve tekrar eski barış günlerine dönmeyi arzu ettiğini belirten bir mektup iletti. Ancak bu mektup İmeritya Kralı'nın ne kadar aciz bir durumda olduğunu göstermekten ve Osmanlı ordusunu cesaretlendirmekten başka bir işe yaramadı.

Doğu Gürcistan'daki durum da batıdakinden farksızdı. Kral II. Irakli'nin rakibi, eski Kral Bakar'ın oğlu Alexander, Dağıstan'da aktif hale gelmiş, kuzeni ve kendisi adına tahtı ele geçirecek bir fırsat kollamaya başlamıştı. 1777 yılında İran hükümdarı Kerim Han, bölgedeki Müslüman idarecilere mektup yazarak Alexander'a destek vermeleri konusunda telkinlerde bulundu. 1781 yılında bu kez Osmanlıların desteğini alan Alexander, Kartli-Kaheti Krallığı'nı işgal etmek için bir girişimde bulundu.[11] 1779 yılında ise 1746'dan beri Gürcü Krallığı'nın vassalı durumunda olan Erivan Hanı, kendisine bağlı beylerle birlikte başkaldırarak ödemesi gereken yıllık vergiyi göndermedi. Aynı sene Kerim Han'ın ölümünün ardından İran'da Zend ve Kacar hanedanları arasında taht için iki yıl kadar süren kıyasıya bir mücadele yaşandı. Kerim Han'ın yeğeni Ali Murad kendisini yeni Şah olarak ilan ederek Doğu Gürcistan'da eski nüfuzunu yeniden elde etmek için bir sefer girişiminde bulundu. Irakli'nin torunu David, İran'dan gelen bu yeni tehdit karşısında Ruslarla müzakerelerin yeniden başlaması için Gürcü Kralı'nı ikna etmeyi başardı. Gürcüleri Ruslara yaklaştıran bir başka problem de Müslüman Lezgilerin ve diğer Dağlı halkların Gürcistan'a mütemadiyen yaptıkları saldırılardı. 1780 yılı itibarıyla Rusya'nın Gürcistan siyasetinde hissedilir bir değişim yaşanmıştır. Kont

[11] Asi Gürcü Prensi Aleksander ve kuzeni İvan bu olaylar sırasında Erzurum Valisi Esad Paşa aracılığıyla Osmanlı Devleti'ne başvurarak bağlılıklarını bildirmişler ve Erzurum'da iskan edilmeleri hususunda talepte bulunmuşlardır. Bkz. **BOA, *Hatt-ı Hümayun*, Dosya No. 363, No. 20138.**

Potyemkin Rusların güney sınırı boyunca ilerlemesi için daha belirgin politikalar uygulama kararı almıştır. Kritik mevkilere yaptığı atamalarla gücünü daha da arttıran Potyemkin, öncelikle 1780 yılında *Kollegiya İnostrannıh Del*'in başına Aleksander A. Bezborodko'yu getirmiş, 1782 yılında da kuzeni Pavel S. Potyemkin'i Kafkasya'da bulunan Rus Orduları Genel Kumandanı olarak tayin etmiştir. Gürcü-Rus ittifakı için artık şartlar olgunlaşmaya başlayacaktır. Çevresindekilerin telkiniyle Rusya'nın koruyuculuğuna girme konusunda ikna olan Kral II. Irakli, 3 Ekim 1782 tarihli bir mektupla Rus İmparatoriçesi II. Katerina'ya ittifak talebini iletti. Irakli mektubunda İran tehdidine karşı himaye talep etmekten başka siyasî rakibi Aleksander'a karşı da Rusya'nın desteğini istemekteydi. Kont Grigory Potyemkin Gürcülerin bu teklifini kabul ederek kuzeni Pavel'i 29 Ekim'de bilgilendirdi. General Pavel Potyemkin de Alman Fizikçi Jakob Reineggs'i elçi olarak Tiflis'e göndererek yapılacak müzakereler için görüşmelere başlama emri verdi.

Rusya Patrikhanesi'nin arşivinde Gürcü kralların birçok mektubu bulunmaktadır. Mektuplar Rus elçilerin Gürcistan'ın muhtelif bölgelerinde nasıl davrandığını, aileleri soyduğunu, insanlara baskı yaptığını, kadınlara tecavüz ettiklerini, insanları öldürdüklerini anlatmaktadır. Bahsedilen kişilerin hepsi elçiler olmayıp Rusya temsilcileri olabilir. Ne var ki onlar Gürcülere yardım etmek ve destek vermek yerine kötü davranıp suç işlemişlerdir. Gürcü kralları onları cezalandırmayı talep ediyorlardı. Ancak onlar söz konusu Rusya temsilcilerini cezalandıramıyorlardı, çünkü bugün olmazsa yarın Rusya Gürcistan'a destek verip onu koruyacaktı. XVIII. yüzyıl içinde Ruslar Osmanlılardan yavaş yavaş Kırım ve Kuzey Kafkasya'yı söküp alarak Kafkasya geçitlerine dayandılar. Kafkasya'yı elde tutabilmek için Rusların Gürcistan'da üs kurmaları kaçınılmazdı. Öte yandan Ruslar Hazar Denizi'nin Güney kıyılarını da mutlaka ele geçirmeye karar verdiler. Bu sırada Ruslar harekete geçti. Değişik sınıflardan Rus insanları, elçiler, sanatçılar, tüccarlar, Kartli-Kaheti Kralı Irakli'ye gelerek onun Rus himayesi istemesi için tavsiyelerde bulundular. Bu Rus ajanlarının verdikleri ümide göre Gürcistan yok olmaktan kurtulacak, huzur, barış ve refaha ulaşacaktı.[12]

[12] Budak, "**Rusya'nın Kafkasya**….." https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=356207(27.09.2017)

Irakli'nin uluslararası dış politikası Kafkasya'daki gelişmelere bağlı kaldı. İran, Osmanlı ve Ruslar Güney Kafkasya'da rekabete girdiler. Bunlardan hiçbiri Gürcistan'ı rahat bırakmıyor, onun bağımsızlığını tanımak istemiyorlardı. Irakli'nin seçenekleri arasında İran, Osmanlı ve Rus seçenekleri vardı. Bunlardan birini kabul etmek zorundaydı.

Gürcülere göre, Güney Kafkasya'da Gürcü ve Rus çıkarları birbirine yakın görünüyordu. Bu açıdan bakıldığında Gürcistan'ın Rus himayesini seçmesi onun çıkarlarına daha uygun gözüküyordu. Gürcistan'ın yazgısının Rusların eline teslim edilmesi onu İran ve Osmanlı tehlikesinden sonsuza dek koruyacaktı. Ülkenin gelişme yolunu açacaktı.[13]

24 Temmuz 1783 tarihinde Rus Çariçesi II. Katerina ve Gürcistan'ın Kartli-Kaheti Kralı II. Irakli arasında, Georgievsk Kalesi'nde 13 maddelik bir anlaşma imzalandı. Bu anlaşmada Rus tarafını Prens Grigory Aleksandroviç Potiomkin, Gürcü tarafını ise Prens İvan Konstantinoviç Bagration temsil ediyordu.[14] Anlaşma maddeleri gereğince Kral Irakli kendisi ve vârisleri adına İran ya da başka bir devletin himayesine girmeyi reddediyor, Rusya'nın hükmüne ve himayesine girmeyi kabul ettiğini beyan ediyordu.

Kuzey Kafkasya'da bulunan Georgievsk Kalesi'nde 24 Temmuz 1783'te Gürcü-Rus devlet temsilcileri bir araya geldiler. Gürcü heyetinde de Çariçe Katerina'yı temsilen General Pavle Potiomkin bulunuyordu. Temsilciler oluşturdukları bir antlaşmayı imzaladılar, bu antlaşma altı ay sonra, 24 Ocak 1784 günü Irakli tarafından imzalanarak yürürlüğe kondu.[15]

Bu anlaşma iki tarafa da bazı yükümlülükler getiriyordu:

1. Gürcü (Kartli-Kaheti) Kralı Irakli bundan sonra Rus çarlığının yüksek otoritesini tanır. İran ya da başka bir devletin ya da hükümetin egemenliğini reddeder, Rusya İmparatoru'na sadık olacağını garanti eder.

---

[13] Nikoloz Berdzenişvili, Simon Canaşia, İvane Cavahişvili, **Gürcistan Tarihi**, Sorun Yayınları, İstanbul 1997, s.291-292

[14] Ö. TÜRKER, "**Gürcistan'ın Rus Himayesine Girmesi** ....,, s.2-5-6

[15] Berdzenişvili, Canaşia, Cavahişvili, **Gürcistan Tarihi,** s.293

2. Rus İmparatoru, kendi imparatorluğu ve gelecek Rus imparatorlar adına Kral Irakli'ye Gürcistan'ı düşmanlara karşı savunacağına söz veriyordu. Sonrasında göreceğimiz üzere II. Irakli yeni topraklar elde ederse Rusya onları da savunacaktı.

3. II. Irakli'nin halefleri (vârisleri) tahta çıkınca hemen Rus İmparatoru'na haber verecekti o da kendi tarafından onay mektubu ve kraliyet alametleri (eşyalar) gönderecekti. Sonra yeni kral sadık kalacağını taahhüt edecekti. Bunu II. Irakli de yapacaktı.

4. Kartli-Kaheti kralları anlaşmadan itibaren artık dış ilişkilerle ilgili konuları Gürcistan'daki Rus temsilcisine haber verecek ve işleri birlikte yürüteceklerdi.

5. Rusya İmparatorluğu'nda II. Irakli'nin temsilcisi olacak, aynı şekilde Kartli-Kaheti Krallığı'nda da Rusya temsilcisi bulunacak ve bunlar aynı seviyede muamele göreceklerdi.

6. Rus İmparator kendi vârisleriyle beraber Rus Çarlığı'nın yüksek otoritesini tanıyan Gürcistan'ı düşmanlardan savunacak ve Gürcistan'ın düşmanı Rusya'nın da düşmanı olacaktı. Osmanlılar ve İranlılarla imzalanan barış antlaşmaları Gürcistan üzerinde de uygulanacaktı. Kartli-Kaheti kralları herhangi bir şeyi değiştirmeden koruyacaklardı. Irakli'nin yönetiminde mahkeme kararlarına ve vergilere Rusya karışmayacaktı. Rusya, Rus halkına ve aynı zamanda askerlerine Gürcistan'ın iç politikasına karışmasını yasaklıyordu.

7. Irakli kendi tarafından sorumluluklar da alıyordu: a) Kendi ordusu (Gürcü askerleri) ile ihtiyaç olduğunda Rusya'ya yardım edecekti. b) II. Irakli birilerini görevlendirirken onların Rusya'ya karşı çalışmalarını göz önünde bulunduracaktı.

8. Kartli-Kaheti'nin Katolikos Patriği, Rusya Kutsal rahipler meclisinde (Sinod) piskoposları arasında sekizinci piskopos olarak yer alacaktı. Tobolski, bu konuyu daha sonra tekrar inceleyecekti.

9. Gürcü ve Rus prensleri ve asilzadeleri aynı seviyede tanınmış olacaktı. Rusya'nın da onları tanıması için Kral Irakli, Gürcü prenslerin ve asilzadelerin listesini gönderecekti.

10. Kartli-Kaheti'nin halkı istediği şekilde Rusya'ya gidip yerleşebilirdi ve geri de dönebilirdi. Osmanlı Devleti'nden ve İran'dan ya da herhangi bir ülkeden kurtarılan esirler kendi kefaretleri ödendikten sonra memleketine dönebilirlerdi. Aynı kural Rus esirlere uygulanacaktı.

11. Kartli-Kaheti tacirleri, Rusya'da Rus tacirleri ile aynı hakları kullanıp ticaret yapabilirdi. Bu kural aynı şekilde Rus tacirler için de uygulanacaktı. Rus tacirler Gürcistan'dan geçerek ticaret amacıyla başka ülkelere de gidebilirlerdi.

12. Antlaşma süresizdi. Eğer taraflardan biri, bir maddeyi değiştirmek ya da herhangi bir değişiklik yapılmasını isterse her iki tarafın kabulü gerekecekti.

13. Antlaşmanın onaylanması ve birbirleriyle değiştirilmesi için altı (6) ay süre verildi. Mümkün olursa daha da erken olabilirdi. Rusya tarafından General Pavel Potyemkin, Gürcistan tarafından İoane Bagrationi, Garsevan Javjavadze "Georgievsk Antlaşması"nın en önemli maddelerini imzaladılar.

Antlaşmadan ayrı (bağımsız) olarak bir doküman daha oluşturuldu. Buna göre:

1. Kartli-Kaheti'nin Kralı II. Irakli, İmereti'nin kralı II. Solomon ile ülkenin emniyeti amacıyla arkadaş olmalı, eğer aralarında sorun çıkarsa Irakli Rusya'nın kararını kabul etmeliydi. (1. madde)
2. Rusya Kartli-Kaheti'yi korumak için Gürcistan'a piyade askerlerinden iki birlik ve dört adet top gönderecekti. (2. madde)
3. Rusya tarafından gönderilen askerlerin yüksek komutanı (Kafkasya Komutanı) Rusya İmparatoru tarafından yetkilendirilmişti. Komutan, Irakli ile anlaşarak Kartli-Kaheti'yi korumak amacıyla savaş açabilirdi. Eğer Gürcü askerleri İmparator'a hizmet için kullanılırsa masrafı Rusya karşılayacaktı. (3. madde)
4. Rus İmparator Irakli'ye, Kartli-Kaheti'nin düşmanlardan önceden aldığı toprakları savaşta silahla, barışta ise anlaşarak geri verecekti. Bu topraklar eskisi gibi Kartli-Kaheti'ye bağlı olacaktı. (4. madde)[16]

[16]V. Maçaradze, **Georgievskis Traktati**, (Gamokvleva, Dokumentebi), (გეორგიევსკის ტრაქტატი(გამოკვლევა, დოკუმენტები- Georgievsk Anlaşması(Araştırma, Dokümanları) Helovneba Yayınları, Tiflis 1983, s. 20-22

Ayrılmış maddeler 24 Haziran 1783 tarihinde Georgievsk'de aynı kişiler tarafından imzalanmıştı. Bu anlaşmalar imzalandıktan sonra Irakli'ye, Rusya tarafından "Yemin Örneği" adlı bir doküman imzalatılacaktı. Bu belgeye göre Kral Irakli ve onun bırakacağı miras ile Rusya'ya sadık kalınacaktı. Rusya'dan başka yüce hâkimiyet tanımayacaklar ve Rusya'nın düşmanı, Gürcistan'ın da düşmanı olacaktı.[17] Son olarak da dördüncü belge ek maddesi, kralın tahta çıkma prosedürü ile ilgiliydi. Rusya, Kartli-Kaheti'nin kralları için eskisi gibi tahta çıkma prosedürü yapmalarını kabul ediyor ama, aynı zamanda tahta çıkan kralın Rusya tarafından formalite olarak kabul edilmesi ve krala haç gönderilmesi gerektiğini ifade ediyordu. Rusya, kralı ancak böyle tanıyacaktı. Ekim 1783'te Rus askerlerinden iki ordu Gürcistan'a geldi. Ordular Tiflis'e yakın bir yerlerde Kasım ayında yerleştiler. 4 Kasım'da ise korgeneral Burnaşov, Rus subayları Irakli'ye takdim etti.

Georgievsk Antlaşması Gürcistan ve Rusya arasındaki ilk resmî anlaşmadır. Rusya ilk defa resmî olarak Osmanlı İmparatoruğu'na ve İran'a karşı çıkıyordu. Rusya ise Gürcistan'ı koruyarak Kafkasya'ya girmiş oldu. Georgievsk Anlaşması iki ülke arasında uluslararası bir anlaşmaydı, aynı zamanda feodal ülkelerin ideolojisine karşıydı. Ama İran'ın ve Osmanlı'nın hükümet sistemine ya da İslam'a karşı değildi. Onların Kafkasya'daki planlarına karşı Gürcistan'ı kullanmaktı.[18]

Georgievsk Antlaşması hem askerlik hem siyaset antlaşmasıydı. Gürcistan, Rusya'nın koruması altına süresiz olarak giriyordu. II. Irakli yurt içinde bağımsızlığını koruyordu ama yurt dışındaki ilişkileri Rusya'ya soruyordu. Bu, egemenliğin bir kısmını kaybetmek demekti ama Irakli bunu Gürcistan'ın eski sınırların içinde görmek isterdi. Irakli'nin planları gerçekleşmedi.[19]

Rusya Gürcistan'a dost olarak yaklaştı. Başlangıçta Gürcistan'ı korumayı taahhüt ediyordu. Rusya ile Gürcistan arasındaki ilk diplomatik belge olan "Georgievsk Sözleşmesi", iki yetkili ülke arasında eşit haklara sahip olduğunu teyit etmekteydi. Rusya mümkün olan en kısa sürede anlaşmanın kurallarını ve koşullarını

[17] Merab Vaçnadze, Vakhtang Guruli, **Sakartvelo-Rusetis Urtiertoba**, (საქართველო-რუსეთის ურთიერთობა Gürcistan-Rusya İlişkileri), Artanuci Yayınları, Tiflis 2009, s.21

[18] A.Bendianaşvili, **Erovnuli Sakithi Sakartveloşi, 1801-1921**,(ეროვნული საკითხი საქართველოში, 1801-1921-Gürcistan'da Millî Mesele), Metsniereba yayınları, Tiflis 1980, s. 25

[19] M.Vaçnadze, V. Guruli, **Sakartvelo-Rusetis ...**, s.22

ihlal edip kendi idare sistemini Gürcistan'da kurmuş oldu. Yüzyıllar boyunca Gürcü halkı alışamadı. Rusya, antik tarihî geleneklere ve kültüre sahip olan Gürcistan'ı tamamen değiştirmeye çalıştı. Zamanla birçok reform yaptı. Reformlara karşı bir sürü itiraz, isyanla karşılaştı. Gürcülerin geleneklerinin tamamen değişmediği doğrudur, fakat düşmanların hiçbiri Gürcülere Rusya gibi bir zarar vermedi.

Gürcistan'daki Rus idarî sistemi, yönetim organizasyonu, idarî aparat düzenleme prensipleri, yapılan yasal ve pratik etkinlikler, emperyal yönetim planlarının uygulanmasında güçlü bir silahtı. Tüm bu saiklerin, kamusal alanların yanı sıra yaşamın her safhasında büyük etkisi olmuştur. Bu nedenle Gürcü tarihinin birçok önemli sorunuyla bu husus yakından ilgilidir. Rus hükümetinin Gürcistan'daki idarî politikasını, burada kurulan yönetimin özünü ve karakterini, yapılarını ve işlevlerini, memurların görevlerini araştırmak için Gürcistan'da Çarlık egemenliğinin ortak tarihinin bilimsel olarak incelenmesi büyük önem taşımaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

RUSLAR'IN GÜRCİSTAN'IN İLK İLHAKI

1.1. Kartli-Kaheti Kralı XII. Giorgi ve Ülkedeki Durum

Kral XII. Giorgi ve üvey annesi Kraliçe Darecan ve onun çocukları arasındaki taht kavgaları, ülkeyi tam 825 yıldan beri yöneten Bagrationi Hanedanı'nın da sonunu getiriyordu. Bu sonuca, içerideki ve dışarıdaki düşmanların aktif çabaları da eklenince, önümüze çok karanlık bir tablo çıkmaktadır.

Kral Giorgi, üvey annesi Darecan, kardeşleri ve feodallerin kesin direncine karşı, ülkede hüküm süren karmaşayı önlemek için Dağıstan'dan 1.200 adet kiralık asker getirtti. Bu askerlerin masrafını da halka vergi olarak yükleyip, halkın hoşnutsuzluğunu kazandı. Giorgi, bu kiralık askerlerden bir verim elde edemedi. Bunlar bilakis, Dağıstan'dan gelen soyguncu gruplara yardım ediyorlardı.[20]

Kafkasya'da Rus Feodal Devlet'in kendi tarafından yayılmacı (bir tanesini seçmek yeterli) hedefleri vardı. Onun amacı küçük Kafkas milletlerini Osmanlı ve İran Devletleri'ne karşı savunmak değildi. Çarlık Rusyası baştan beri Gürcistan'ın Rus İmparatorluğu'nun bir eyaletine dönüştürülmesini istiyordu.

Ruslar, General Guliakov komutasında, Gürcistan'a yeni kuvvetler sevk ettiler. 1793-1800 yılları Doğu Gürcistan tarihinde en kritik anlardı. Bu yedi yıllık sürede ülkenin (içerideki ve dışarıdaki) düşmanları, idarî ve askerî tecrübesi olmayan Kral Giorgi ve zayıf ordusunu saf dışı etmişlerdi. Yoksul halk, iç ve dış düşmanların saldırı ve talanlarından artık iyice bezmiş olup, kendilerini feodal sömürüden koruyacak adaletli bir düzen arıyorlardı.[8]

Gürcü feodallerin bir kısmı Kral'ın egemenlik haklarının sınırlandırılmasına karşıydılar. Onlar Gürcistan iç birliği ve dış politikasında diplomatik manevralarla Kartli-Kaheti'nin bağımsızlığının koruyabileceğini düşünüyorlardı.

[20] Sandro İberieli, **Gürcü Halkının Tarihi**, İstanbuli, Cinius Yayınları, 2014, s.28

Tiflisli tüccarlar çoğunluğu Gürcistan'da Rus yönetimi kurulmasını destekliyordu. Tüccarların kendi ilgileri vardı ve büyük ticari kazanım elde etmeye çalışıyorlardı. Güçlü bir devlet onların haklarını ve ilgi alanlarını koruyacaktı. Aynı zamanda Rus ve Avrupa ürünleri, spekülatif ticari genişleme ve nakit kazanmak için geniş onlara bir alan açacaktı.

Gürcistan'a Kasım 1799'da, Georgievsk Anlaşması'na göre yardımcı Lejyonu General Lazarev ve Rusya temsilci başkan Kovalenski beraber geldiler. Kartli-Kaheti ve Gürcü halkı Rus ordusunu büyük bir kutlama ve törenle karşıladılar. Çünkü gerçekten sadakatlerine inanıyorlardı. Çarlık Rus Hükümeti saldırgan politikasını gizlemek için büyük çaba gösteriyordu. Bununla ilgili olarak F. Engels kitabında şöyle yazıyordu: "Çarlık Rusya, tüm toprakları fethederken, şiddet ve zulüm yaparken, "eğitim, liberalizm ve halkın kurtuluşu" maskelerini kullanıyordu.

Rus diplomasisi, XVIII. yüzyılda Gürcistan'ın durumunu iyice değerlendirip kullandı. Kartli-Kaheti'nin Kralı Giorgi XII, düşmanlardan ülkesini korumak ve Rusya İmparatorluğu içinde krallık hükümetini savunmak için Rusya'dan askerî ve maddi yardımı istedi. Rus politikacılar ise bu konuyu "Kartli-Kaheti'nin Kralı XII. Giorgi'ye, neden kraliyet haklarına muafiyet izni tanındığı" sorusu üzerine inceledi. Giorgi XII ise Rusya'ya güvendiği için ne ülkesini ne de Kraliyet ailesini savunmak için hiçbir tedbir almadı.[21]

Rusya'nın kendi hedeflerini gerçekleştirmek için uluslararası durum da uygundu. Yukarıda bahsettiğimiz gibi epey zayıflamış olan Osmanlı Devleti, Rusya'nın Güney Kafkasya'da ilerlemesini engelleyemiyordu. Bu bölgede Rusya'nın tek düşmanı olarak İran kaldı.[22]

İran askerlerini toplarken Gürcistan'a Rus askerleri girdi. Şah, Rus askerlerin geri alınmasını istedi, aksi halde Rusya'yı savaşla tehdit etti. Rusya aksine bir daha ordu gönderdi. XII. Giorgi bundan sonra tamamen Rus askerlere güvenip yurt içi ve

[21] M. Dumbadze, **Kartli-Kahetis Saxelmtsifos Gaukmeba da Rusettan Şeerteba**, (ქართლ-კახეთის გაუქმება და რუსეთთან შეერთება- Kartli-Kaheti Krallığın kaldırılması ve Rusya'yla Birleşmesi, საქართველოს ისტორიის ნარკვევები-Gürcistan Tarihinin Araştırmaları), Sovyet Gürcistan yayınları, Tiflis 1973, Cilt IV,16 Bölüm, s.804-807

[22] Revaz Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba Sakartveloşi**,(რუსული მართვა გამგებლობა საქართველოში -Gürcistan'da Rus idarî ve Yönetim Sistemi), Em-Pi- Ge Yayınları, Tiflis 2011, s.18

yurt dışındaki sıkıntılarını çözeceğini düşündü. Rusya İmparatoru da böyle düşünen kralı daha kolay yönetiyordu. Gürcistan'da Rusya temsilcileri General Lazarev ve Büyükelçi Kovalenski güçlü bir şekilde hareket ediyorlardı. Lazarev, bir mektupta Kovalenski'ye şöyle yazıyordu: "Düşman işgali ve iç karışıklık korkusu olan Kral Giorgi benden yardım istedi.[23] Kral, Kartli-Kaheti için benim yönetimimi istedi ve yardımcı olarak da oğlu şehzade İoane'yi gönderdi."

Lazarev, 20 Ağustos 1800'de Kovalenski'ye rapor gönderirken Kral Giorgi General Knorring'e "Her konuda güvendiğini ve Kartl-Kaheti'nin tamamen onun (Kovalenski) tarafından yönetildiğini" söyledi. Bu da Rusya tarafından 1783 imzalanan Georgievsk Anlaşması'nın ihlali anlamına geliyordu. Bu anlaşmaya göre Rusya İmparatoru ya da Rusya temsilcileri Kartli-Kaheti'nin iç politikasına karışmamalıydı. Aslında Lazarev ve Kovalenski izin verildiğinden daha fazla hakka sahip oldu. Buradan anlaşılıyor ki, İmparator I. Pavle'nin amacı Georgievsk Anlaşması'nda öngörülen ilişkilerin ötesinde idi. Amacı Gürcü eyaletini yok ederek Rusya'yla birleşmekti. Ancak bu yol kullanılarak Kafkasya'da güvenli, elverişli ve askerî-stratejik tutunma noktası olurdu.[24]

Rusya'nın bu amaçlarını gerçekleştirmesi, Kral Giorgi'yi zayıf ve çaresiz bırakıyordu. XII. Giorgi yurt içi engelleri aşamadı, ülkesindeki durumu düzeltmek için Rus temsilcilerden, Rus askerlerden polis birliği kurmasını istemişti. Bu şekilde soyluların ve prenslerin önüne geçilmemesini sağlamak ve kendi idaresini kurtarmak istedi.

Kral Giorgi 24 Temmuz 1800'de Rus İmparatoru I. Pavle'ye yazı gönderdi. Bu yazıya göre Georgievsk Antlaşması'nın maddelerini güzelce incelemesini, tahtı korumak karşılığında, Kartli-Kaheti'nin Rusya'nın koruması altına değil, hâkimiyeti altına girmesini istedi. XII. Giorgi, yükümlülükleri yerine getirecek, Kartli-Kaheti'de Rusya tarafından hazırlanmış yasalar ve kanunlar yayılacaktı. Kendisi Rus İmparatoru kabul etmeden bir kanun bile çıkaramazdı. Onun elinde sadece yürütme

---

[23] N.Nakaşidze, **Kartul-Rusuli Politikuri Urtiertobebi**,(ქართულ-რუსული პოლიტიკური ურთიერთობები-Gürcü-Rus Siyaset İlişkileri) Mecniereba Yayınları, Tiflis 1968, s.201

[24] A.P. Berje, **AKAK**(Акты собранные Кавказскои Археографическои Комиссиеи-Aktı cabraniye kavkazkoy arkhegrafiçeskoy komisyi- Kafkas Arkeoloji Komisyonu tarafından toplanan kaynakları), Kafkasya Vali'nin Genel Müdürlüğü Yayınevi, Tiflis 1866, c.I, s.292

gücü kalacaktı. Yurt içinde XII. Giorgi kararlarına çok karşı çıkan olacaktı, bu sebeple kral gizlice hareket ediyordu. Sadece çok yakın danışmanlarıyla kararlar alabiliyordu, oğlu Şehzade Davit'in bu kararlarından bilgisi yoktu.[25]

Rusya, Gürcü halkı için kararını çoktan almıştı, sadece uygun zamanı bekliyordu. Rusya İngiltere ile bağlantısını kestikten ve Fransa ile bağlantı kurduktan sonra bütün dikkatini Kartli-Kaheti'ye yöneltti. Rusya, Kartli-Kaheti'nin onun himayesine girmek istediğine dahil belge istiyordu. Rusya, Güney Kafkasya'da hukuki altyapının mülkiyetinin kurmaya çalışıyordu. Bunun Örneği St. Petersburg'da yazılan XII. Giorgi'nin "İstek Notaları" idi.

Rus İmparatoru tarafından 15 Kasım 1800'de General Knorring'e gizli bir kararname gönderildi. Kararnameye göre Gürcistan'a daha fazla asker getirecekti, ölüm döşeğinde olan Kral XII. Giorgi öldükten sonra tahta yeni kralın çıkmasına izin vermeyecekti. Bundan belli ki, I. Pavle daha önceden Kartli-Kaheti Krallığı'nı iptal etmeyi planlıyordu. Nitekim bu niyetini kısa zamanda açıkladı, 18. Aralık 1800'de İmparator I. .Pavle Kartli-Kaheti'nin Rusya ile birleştiğine dair manifesto imzaladı. Ancak bu manifestoyu sır olarak saklayıp ilan için XII. Giorgi'nin ölümü beklediler.

Gürcü elçiler, Petersburg'da hazırlanan "İstek Notaları"nı XII. Giorgi'ye onaylatmak için getiriyorlardı ama elçiler yoldayken Gürcü Kralı 28.12.1800 tarihinde vefat etti. "İstek Notaları" onaysız kaldı ve Rusların planları bozuldu. Bu durumda General Knorring manifestonun yayınlanmasından kaçındı. 05.01.1800'de Knorring, İmparator I. Pavel'e yazdığı mektupta, Kartli-Kaheti krallığını kaldırmaya henüz hazır olmadığını, bunun için hazırlık yapmak ve daha fazla Rus askeri getirmek gerektiğini, kışın yollardan askerlerin zor geçeceğini ve baharda durumun daha uygun olacağını anlatıyordu. Aynı zamanda tahtın vârisi Davit ve soylular bundan haberdar olmadığını bildiriyordu. Ama Tiflis'te olan Lazarev ön hazırlıklara başlamıştı.[26]

Knorring, Kral öldükten sonra Gürcü soyluları toplayıp Kartli-Kaheti'nin geleceğine Rus İmparatorun karar vereceğini söyledi, Şehzade Davit'in tahta çıkmasına izin vermedi, bütün dokümanları kendisi imzalayarak, idareyi eline aldı.

[25] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba ….**, s.18-26
[26] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba ….**, s. 26-27

18.01.1801 tarihinde Petersburg'da I.Pavel'in manifestosu ilan edildi. Manifesto, daha XII. Giorgi zamanında hazırlanmıştı. Manifestoya göre Kartli-Kaheti Rusya'nın bir vilayeti olarak ilan edildi. Bu haber Tiflis'te ancak 16-17 Şubatta duyuldu.

06.03.1801 tarihinde Rusya'da, Kartli-Kaheti'nin yeni yönetme kurallarını incelediler. 11 Mart'ta, genel vali olarak General Knorring, Sivil Vali olarak da Rusya'da yetiştirilen asimile olan Gürcü beyi General Orbeliani tayin edildi. [27]

Rus İmparatoru, 11.03.1801 tarihinde I. Pavel'i öldürdü. Rusya, Kartli-Kaheti'nin idare işleriyle bir süre ilgilenemedi. Yeni İmparator I. Alexander bu işi, incelemesi için "Devlet Konseyi"ne teslim etti. 19 Nisan 1801 tarihinde, İmparator I. Alexander, Knorring'e Kartli-Kaheti Krallığı'nın bağımsız bir şekilde devam edip etmeyeceğini incelemesi için talimat verdi. General Knorring, Gürcistan'a gelir gelmez şehzade David'i "Gürcistan Yöneticiliği" görevinden aldı ve onun yerine Rus General Lazarev'i görevlendirdi. Knorring 22 gün Kartli-KaKhet'nin işlerini araştırdı ve sonuç olarak bağımsız bir şekilde devam edemeyeceğini bildirdi.

Bununla ilgili karar çoktan alınmıştı ama Rusya ihtiyatlı (tedbirli) politika izliyordu. Devlet konseyi de Kartli-Kaheti'yi incelendi:

1. Kraliyet ailesinde, tahtta hak iddia edenler arasındaki ihtilaflar ve iç savaşlar nedeniyle ülke tahrip oluyordu. 2. Kartli-Kaheti Rusya'nın koruması altına girmek için birleşik ve güçlü olmalıydı, bu Rusya için haysiyet sorunu olurdu. 3. Bu durum Rusya'nın sınırlarının güvenliğini sağlamış oluyordu. Ayrıca, Kartli-Kaheti'de Rus askerlerin kalması ve Rus yönetim sisteminin kurulması gerekli olurdu. Ruslar Kartli-Kaheti'nin Rus himayesi altına girmesi gerektiğini bu şekilde açıkladılar.[28]

İmparator I. Alexander babasından daha ileri görüşlü ve tedbirli idi. Onun kaba ve basit politikası, Gürcü halkının protestosunun nedeni olabilirdi. Bu da Rus hâkimiyetinin kurulmasına engel olurdu. Aynı zamanda Rus İmparator uluslararası

[27] M. Dumbadze, **Kartli-Kahetis Saxelmtsifos Gaukmeba da Rusettan Şeerteba**, (ქართლ-კახეთის გაუქმება და რუსეთთან შეერთება- Kartli-Kaheti Krallığın kaldırılması ve Rusya'yla Birleşmesi, საქართველოს ისტორიის ნარკვევები-Gürcistan Tarihinin Araştırmaları), Sovyet Gürcistan yayınları, Tiflis 1973, Cilt IV,16 Bölüm, s.814-816

[28] İ.İ Surguladze, **İstorya gasudarstva i prava Gruzyı**,(История гасударства и права грузии-Gürcistan Devletin Yasa Tarihi) Tiflis Devlet Üniversitesi Yayınevi, Tiflis 1968, s.142

durumu düşünerek hareket ediyordu. O, İngiltere ile yaklaşmayı ve Türkiye ile birliği korumayı çalışıyordu. Aynı zamanda Gürcü halkını Rus yönetim sistemine alıştırıyordu. Daha sonrasında rakip ülkelerin hak taleplerini ortadan kaldırıyordu.[29]

İmparator I. Alexander, devlet konseyi ile beraber Kartli-Kaheti ile ilgili gizli bir şekilde manifesto hazırladı. 12 Eylül'de Rusya'da yayınladı, daha Kartli-Kaheti'de tereddüt edemiyorlardı, onun için bir hazırlık yapmak gerektiğini düşünüyorlardı. Rusya'da olan Gürcü elçiler Çavçavadze, Avalişvili ve Palavandişvili buna karşı çıktılar, protesto yapıp nota gönderdiler. Gürcistan'dan Rus yetkililerin geri alınmasını ve yerel idarenin korumasını istediler. Rusya tarafından bu nota reddedildi.[30]

Mevcut durumdan ve İran tarafının tehditlerinden dolayı, Kral XII. Giorgi Rusya'ya taviz vermek zorunda kaldı. Giorgi XII Rus İmparator I. Pavel'e "İstek Maddeleri" gönderdi.[31]

Giorgi XII'nin "Rica Maddeleri" şöyleydi:

1. Giorgi XII. kendisinin, mirasçılarının, prenslerin ve Gürcülerin adına Rus koruması altına girmeyi talep ediyordu. Kral XII. Giorgi, Rus İmparatoru'nun tüm kurallarına ve emirlerine uyulmasını sağlayacaktı. Kartli-Kaheti'de Rusya İmparatoru bir prens ve Otokrat olarak anılacak ve karşılanacaktı.
2. Rusya'nın koruması altında girildikten sonra Kartli-Kaheti'nin kralı XII. Giorgi olarak kalacaktı.
3. Rus İmparatoru, Kartli-Kaheti ile birleştiği için Kral XII. Giorgi'ye maaş ve köyleri verecekti.
4. Rusya, Kartli-Kaheti'yi koruma altına almadan önce ülkede (Kartli-Kaheti) Rus askerleri 6000'e kadar artacaktı.
5. Kartli-Kaheti'de olan bütün kalelerde Rus askerleri duracaktı. Eğer İmparatorun isteği olursa Gürcü askerleri de hizmet edecekti.

---

[29] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba ….**, s.37-38
[30] M. Dumbadze, **Kartli-Kahetis Saxelmtsifos Gaukmeba ….**, s.817
[31] D.Çumburidze, **Kartli-Kahetis Sagareo Politika XVIII saukunis 90 Tslebşi,Urtiertoba Rusettan**,Sakartvelo-Rusetis Urtiertoba XVIII-XXI saukuneebşi,(საქართველო-რუსეთის ურთიერთობა XVIII-XXI საუკუნეებში-Gürcistan-Rusya İlişkileri XVIII-XXI Yüzyıllarda) Meridiani Yayınları, Tiflis 2016, s.243

6. Rusya tarafından istihkam uzmanları gönderilecekti. Eski kaleler yenilecek, ihtiyaç olan yerlerde yenisi yapılacaktı. Çalışmalara Gürcüler de katılacaktı.

7. İmparatorlukta geçerli kurallara göre, hem asillere hem de başkanlara muhafız olmayan yerlerde koruma olarak çalışma izni vereceklerdi.

8. Gürcistan'da olan altın, gümüş ve diğer metaller de dahil birçok madene (düşmanlardan dolayı kapalıydı) uzmanlar gönderilerek bu madenler çalıştırılacaktı. İşçi olarak da yerliler alınacak ve aylık veya yıllık maaşı ödenecekti.

9. Yerel bütçeyi artıracaktı, altın, gümüş ya da bakır para yapılacaktı. Üzerinde bir tarafta Rusça, İmparator'un baş harfleri, diğer tarafta kraliyet arması ve Gürcü yazısı olacaktı.

10. Gürcistan'da dağıtılmış ordular için yiyecek malzemeleri yerel güncel piyasaya göre satın alınacaktı.

11. Eğer komşu ülkelerden herhangi biri Kartli-Kaheti'nin sınırını ihlal ederse, Askerî komutanlar Gürcülerle beraber engelleyecekti (durduracaklardı).

12. Kartli-Kaheti'nin komşusu Azerbaycan, Gence ve Erivan hanlıkları Gürcü kralına haraç ödeyip itaat ediyorlardı. Eğer bu hanlıklar Kartli-Kaheti aracıyla Rusya koruması altına girmek isterlerse, Rus temsilcisi gelene kadar, Kral XII. Giorgi onların korumasını Gürcü askerlerin yardımıyla yapacaktı.

13. Pers Hanlıkları da Gürcülerin aracılığıyla Kartli-Kaheti gibi kendi hanlıkları için aynı şekilde Rusya koruması altına girmek isteyeceklerdi.

14. Kartli-Kaheti'deki Rus komutanı, Osmanlı Sultanı ve Akhaltsikhe Paşa'yı uyaracaktı ki Kartli-Kakheti'ye saldırmak için gelen Avarları kendi topraklarından geçirmeyeceklerdi.

15. Kartli-Kaheti'nin tüm vatandaşları, soylular, asiller, din adamları, tüccarlar, zanaatkârlar ve köylüler Rus halkla eşit olacaklardı, aynı haklar ve aynı kanunlara uymuş olacaklardı.

16. Gürcülerin nüfus sayımının özelliği olmadığı için, Rusya'dan gelen memur, Prens, soyluları ve diğer katmanları sayarak Rus İmparatoruna sunacaktı.

Gürcü elçileri "Rica Notaları"nı Rusya'ya götürdüler ve bu nota 19 Kasım 1800'de Rus İmparator tarafından onaylandı. Aynı zamanda bu belge Rusya Dışişleri Kurulu'nun ilk Danışmanı Prens Rostopç tarafından da imzalandı. "Rica Notaları"

tekrar Gürcistan'a gönderilip Gürcü kral tarafından onaylanacaktı ve sonra Petersburg'da her iki taraf onaylayacaktı. Ama Gürcü elçiler yoldayken Kral Giorgi XII öldü. Dolayısıyla "Rica Notaları" Kartli-Kaheti tarafından onaysız kaldı ve hiçbir etkisi olmadı.

1.2. Kartli-Kaheti Krallığı'nın Kaldırılması ve 1801 Manifesto'sunun İlanı

Rus İmparatorun gerçek amaçları önceden belli oldu. 18.12.1800 tarihinde Gürcü Kral Giorgi XII hayattayken İmparator I. Pavel Kartli-Kaheti'de krallığın kaldırmasına dair bir manifesto imzaladı. Belge henüz 18 Ocak 1801'de Moskova ve St. Petersburg'da aynı anda yayınladı, Tiflis'te ise ancak 16-17 Şubat 1801'de yayınladı.[32]

Kartli-Kaheti'nin Rusya hâkimiyetine girmesi ve krallığın kaldırılması Rusya'nın hedefine varmasından uzun zaman önce kuruldu. Bu amaçla ilk denemeler İmparator I. Petro başladı. II. Katerina devam etti ve I. Pavel çok yaklaştı. Onun zamanında hem uluslararası hem Kartli-Kaheti'nin iç durumu müsaitti. I. Pavel öldürüldükten sonra Oğlu I. Alexander bu durumu iyi değerlendirdi ve onun döneminde Kartli-Kaheti'yi Rusya'yla birleştirdi.

Gürcü Kral XII. Giorgi öldükten sonra General Lazarev, Prens David'e tahta çıkmak için izin vermedi ve Kartli-Kaheti'de geçici yönetim kurdu. Geçici hükümetin başkanı olarak Peter Kovalenski atandı. Bu durum Gürcü toplumunu endişelendirdi ve Tiflis sokaklarında protestoların başlamasına sebep oldu. Ruslar Gürcü milletin iradeyi ve Bagrationi aile haklarını tanımadılar.

St. Petersburg'da ve Moskova'da, 18 Ocak 1801'inde, Kartli-Kaheti Krallığı'nın kaldırılması ve Rusya'yla birleşmesi ile ilgili İmparator I. Pavel'in manifestosu yayınlandı. Bu manifestoya göre:

1. Kartli-Kaheti Krallığı süresiz Rusya İmparatorluğu ile birleşecek.
2. Kartli-Kaheti Gürcülerinin tüm hakları ve ayrıcalıkları aynı zamanda mülkiyet hakları korunup devam edecekti.

[32] D.Çumburidze, **Kartli-Kahetis Sagareo Politika XVIII…..**, s.243-246

3. Kartli-Kaheti Gürcüleri dış düşmanlardan ve iç kargaşadan korunmuş olacaktı.

Rus İmparatorunun emriyle, 20 Ocak 1801'de Kartli-Kaheti kraliyet ailesinin tüm üyeleri Rusya'ya davet edildi. St. Petersburg'a George XII'nin kraliyet tacı ve asası gönderildi. 20 Şubat 1801'de Tiflis'te, "Sioni" Katedral Kilisesi'nde I. Pavel'nin manifesto (tezahürü) alenen okundu. İbadet Katalikos II. Anton tarafından yapılıyordu. Kilisede Genel Lazarev, Kral Giorgi'nin vârisi David, David'in kardeşleri, prensler ve soylular bulunuyordu. Kilisenin çevresinde Rus askerleri duruyordu. Direniş halinde güç kullanmaya hazırdılar. Gürcü halkının Rus sadakatine tam anlamıyla tslim olduğundan emin olmak istiyorlardı. Soylular Şehzade David'e kendisini Kartli-Kaheti'nin kralı olarak ilan etmesi gerektiğini söylüyorlardı ama Avrupa'da eğitim alan şehzade Rus ordusunun gücü iyi biliyordu ve resmî olarak Rus İmparatoru'ndan kabul etmesini bekliyorlardı. Lağvedilen krallığın yerine General Carl Fon Knorring atandı.[33]

Böylece, I. Pavel Georgievsk Antlaşması ve Kartli-Kaheti'nin egemenliği kasten göz ardı edildi. Bu manifestoyla Rusya tarafından Kartli-Kaheti'nin ilhak ettiğini resmî olarak ilan edildi.

Rus İmparator I. Pavel isyancılar tarafından öldürüldü. Tahta çıkan oğlu I. Alexander Rusya'nın dış ve iç politikasını incelemeye başladı. Yeni İmparator I. Alexander, Avrupa ülkeleri tarafından adil yönetici olarak kabul görmek istiyordu. I. Alexander Kartl-Kaheti konusunu tekrar değerlendirmeye karar verdi. Adil bir karar almak için Gürcü halkının onayı gerekiyordu. 11-15 Nisan 1801'de Rusya İmparatorluğu'nda, Danıştay toplantısında Kartl-Kaheti'de olan sorunlar ve çözüm yolları incelendi. İmparator, General Knorring başkanlığında yeni komisyon oluşturdu. Bu komisyonun amacı Kartl-Kaheti'deki durumu araştırmak ve Krallığın bağımsız olarak devam edip edemeyeceğine karar vermekti.

General Knorring 22.05.1801 tarihinde Kartli-Kaheti'ye geldi. Gelir gelmez şehzade David'i görevden aldı. Kendisi geçiçi yönetimin başkanıydı ve onun yerine General Lazarevi'yi görevlendirdi. General Knorring Gürcistan'da 22 gün kaldı. Knorring, İmparator I. Alexander'a gönderdiği sonuç raporunda Kartli-Kaheti'nin

[33]D.Çumburidze, **Kartli-Kahetis Sagareo Politika XVIII….,** s.246-251-252

bağımsız olarak yola devam edemeyeceğini ve Gürcü halkın Rusya'yla birleşmek istediğini bildirdi. Elbette bu gerçek değildir, öyle olsaydı sonradan Ruslara karşı isyanlar olmazdı. General Knorring, ona görev verdiği gibi, gerekeni yaptı, General, İmparator I. Alexander'a onu dinleyeceğini söyledi ama her şeyi adil bir şekilde yapacaklardı.

İmparator I. Alexander, General Knorring'in raporu Alexander Vorontsev'e ve Grigol Koçubey'e tanıttı. Onlar bu kararını kabul etmediler, onlara göre Gürcülerin bir kısmı Rusya'ya karşı idi, bir kısmı Rusya'yla birleşmek tarafındaydı. Ama bu bütün Gürcülerin isteği anlamına gelmezdi. Vorontsov ve Koçubey Kartl-Kaheti'de krallığın kaldırılmasına karşıydılar. Bunu yaparak uluslararası hukuk kuraların ihlal edeceklerdi. Ama devlet meclisinde liberalizmi seven İmparator I. Alexander onların tarafını tutmadı. Kartli-Kaheti'de Krallık kaldırılacaktı ve Rusya'yla bağlayacaklardı.[34]

Rus İmparatorluğu kendi kararının doğruluğunu ispatlamak için Gürcü Krallığından I. Giorgi'nin "Rica Notları" ilan etti. Bu "Rica Notları"nı Giorgi daha önce Rus İmparator I. Paulo'ya göndermişti ancak Ruslar önemsememişlerdi. İmparator I. Alexander, Gürcüleri Rusya'yla birleşmek istediklerini gösterdi.[35]

Gürcü Kral XII. Giorgi'den sonra tahta David çıkacaktı. Gürcüler kendi haklarını savunmaya çalışıyorlardı. Ama Rusya'ya karşı bir şey yapamadılar. Rusya Gürcü Krallara verdiği bütün vaatleri ihlal etmiştir.

12 Eylül 1801 manifestosu ile, Kartl-Kaheti Krallığı Rus İmparatorluğu'nun sıradan bir ilçesi haline geldi. Gürcistan ile Rusya'nın yüzyıllarca süren ilişkisinin bir aşaması böylece sona erdi. Gürcü halk için Gürcü devlet olma, milliyetçiliğin düşüşünün yanı sıra Rus idare ve kültürel-tarihsel genişleme dönemi başladı. Gürcistan, dünyanın siyasî haritasından kalktı ve Rus imparatorluğu içinde kayboldu.[36]

[34] D.Çumburidze, **Kartli-Kahetis Sagareo Politika XVIII….**, s.258-262
[35] Vaçnadze, Guruli, **Sakartvelo-Rusetis ….,** s.9-10
[36] N.Berdzenişvili, **Sakartvelos İstoriis Sakithebi**,(საქართველოს ისტორიის საკითხები- Gürcü Tarihinin Konuları) Metsniereba yayın evi, 1965 Tiflis, c.II, s. 267-271

1.3. Rusların Batı Gürcistan'ı İlhakı

1.3.1. Samegrelo Prensliği'nin İlhakı

Batı Gürcistan'ın işgali ve Karadeniz'in doğu kıyısında egemenlik kurulması Rusya'nın stratejik bir hedefiydi. Rus hükümeti bu sorunu çözmek için Solomon'un tahttan indirilmesi ve İmereti ve Batı Gürcistan'ın diğer bölgelerin Rusya İmparatorluğu'nun bir parçası haline gelmesi gerektiğini düşünüyordu.[37]

Kartli-Kaheti Rus idaresinin altına girdikten sonra sıra İmereti'ye geldi. Doğu Gürcistan'dan sonra Batı Gürcistan'ın fethedilmesi söz konusu oldu. Aksi takdirde Karadeniz'e geçiş olmazdı ve İmparatorluğun güney sınırları savunulamazdı.

Rusya kendi egemenliğinde olan Batı Gürcistan'ın durumunu güzelce kullandı. Bu bölgenin soyluları ve beylerbeyleri İmereti Kralı II. Solomon'a karşı sürekli savaşıyorlardı. Bunun için de İmparator I. Alexander'dan yardım istiyorlardı. Rusya, Kral II. Solomon'un, bütün ülkeyi kendi otoritesi altında birleştirme ve İmereti Krallığı'nı yeniden kurma çabasını durdurdu. Rusya Hükümeti, bütün prenslikler resmen İmereti Kralığı'nın egemenliğine girmesine rağmen Batı Gürcistan prensliklerini koruma altına almaya başladı.

II. Solomon, ondan önceki krallar gibi daha önce Rusya'ya yönelmişti fakat Kartli-Kaheti Krallığı'nın kaldırılmasından sonra aynı kaderin kendi krallığında yaşanmaması adına onu kurtarmak için şiddetli bir mücadele başlattı. İran ve Türkiye ile birlik kurmaya çalıştı. Alexander Bagrationi Şah ile birlikte İran'daydı. Yulonı ve Parnavaz şehzadeleri de oraya gönderildi ki sonradan ortak bir hareket ile ve Doğu Gürcistan'ın egemenliğini sağlamak için Rusya'ya karşı çıkacaklardı ancak bu birlik gerçekleşemedi.[38] II. Solomon Rusya ile ilişkinin zorlaştığını fark ederek bir şey kazanamadığından emin oldu ve Georgievsk Antlaşması'nın şartlarına uygun olarak iç bağımsızlığını sürdürerek Rusya'ya katılmayı kabul etti. Fakat küçük İmereti Krallığı'nın hedefleri Gürcistan'daki büyük imparatorluğun hedefleri ile çelişiyordu,

[37] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba…,** s.121
[38] M. Heltuplişvili, **Vstuplenye Gruzyı v sastav Rosiskoy İmperyı** (М.Хелтупишвили, Вступление Грузии в состав Российской империи- Gürcistan'ın Rus İmparatorluğu'na girişi,) Kutaisi 1901, s.48

bu nedenle müzakereler sonuçsuz kaldı. Kral Solomoni, Gürcistan'ın egemenliğinin korunması için savaşıyordu. Solomon'un bu hareketleri Rus İmparatorluğu'nun Güney Kafkasya'daki pozisyonunu tehlikeye atıyordu. Rus hükümeti Batı Gürcistan'daki bu durumu iyi kullandı ve Samegrelo hükümdarı Grigol Dadiani Tsitsianov'a Rusya'nın korunmasında Samegrelo'yu alma başvurusunu hemen kabul etti. Bu, Rusya için daha elverişli idi çünkü Samegrelo'yu alarak İmereti'nin Kralı II. Solomon'un itaat etmesi ve bütün Gürcistan'ın Rusya'ya katılmasını kolaylaştıracaktı.

Grigol Dadiani, 1 Aralık 1803'te Rus İmparatorluğu'na giriş koşullarını imzaladı. Onun adına gereken belgeler Rus yetkililer tarafından hazırlanmıştı. 4 Aralık'ta imparatorluğun sadakatine dair yemin etti.[39] Temmuz 1804'te I. Alexander Dadiani'nin sözleşmesini onayladı ve ilgili fermanı Dadiani'ye gönderdi. Anlaşmaya dayanarak Samegrelo Prensliği, Rusya'ya sınırlı özerk haklarla katıldı. Rusya, Samegrelo hükümdarına maaş bağlamak ve Rus resmî bir yetkili olmasını istedi. Fakat Tsitsanov'un dediği gibi bu durum halkın öfkelenmesine ve isyan çıkmasına yol açabilirdi.

Birçok Rus askeri silahlarla öldürülecekti, ayrıca bu diğer Kafkasya prensliklerini korkutabilirdi. Anlaşmaya göre kalıtsal yönetim onun ana unsuruydu ancak Rus hükümeti boyun eğmeyi kabul etmişti. Rus yetkililerin beyliğin (Samtavro) işlerine müdahale etmesine izin verildi. Beylerbeyinin elinde sadece sınırlı özyönetim hakları kaldı. Yargılama konusunda önemli ceza davalarını inceleme hakkı Rus askerî mahkemelerinin yetkililerine verildi. Rus ordusu Samegrelo'ya yerleştirip Samegrelo'da gıda tasarrufu sağlanmalıydı. Dadiani Rusya'ya itaat etti ve Batı Gürcistan'daki politikaya adanmış bir hizmetkâr oldu. 1804'te Grigol Dadiani'nin ölümünden sonra Tsitsanov'un girişimiyle prenslik tahtını alan oğlu Levan, yetişkinlik dönemine kadar ise Samegrelo'nun yöneticisi Levani'nin annesi Nino oldu. Yöneticiyle beraber dört soyludan bir konsey oluşturuldu. Onlar sadece küçük işlerle ilgileniyordu ve son kararı da Nino veriyordu. Ceza davaları tekrar Rus ordusunun başkanlarına teslim ediliyordu ancak Samegrelo'nun yönetimi düzgün çalışmıyordu. Kimse hükümdara itaat etmiyordu ve

[39] **AKAK**, c.II, s.464, 467-468

geçici konsey çalışmıyordu.[40]

Rusya, Samegrelo Beyliği'ni koruma altına alarak İmereti Krallığı'na karşı savaşmak için güvenilir bir ortak kazandı. İmparatorun talimatlarına göre Tsitsanov belirleyici bir saldırı başlattı. Rusya koruma altına aldığı Samegrelo'yu savunma bahanesiyle açıkça tehditkar bir şekilde önce Tsitsianov Rus ordusuyla İmereti'ye girdi sonra insanlar Rus sadakatine yemin ettirildi. Tsitsanov, İmereti Krallığı'nın Rusya'ya katılımıyla ilgili zorlukları görerek silah kullanımının yerine barışçıl bir çözümü tercih etti.

Elaznauri köyünde 25 Nisan 1804'te İmereti Kralı II. Solomon ile görüştü ve Ruslar tarafından oluşturulan bir mektuba imza atmasını istedi. Bu mektupta Solomon'un Rusya'nın koruması altına girmeyi istediği yazıyordu.

Elaznauri Antlaşması'nın temelinde İmereti Krallığı siyasî bir varlık olarak kalıyordu. Rusya sadece onun koruyucusu olarak gözüküyordu aslında İmereti Kralı'nın bağımsız kontrolü sadece iç ve sivil işlemlerde kaldı. Ceza hukuk işlemleri Rus yasalarına göre işleyecekti. Rus ordusunun bir kısmı Kutaisi'ye ve diğer kısmı ise başka önemli bölgelere yerleşti. Garnizonların subayları Tsitsanov'un emriyle ülke üzerinde sıkı bir denetim yapıyorlardı. Elaznauri Antlaşması ayrıca Guria bölgesini de kapsıyordu. Güria, İmereti'nin yasal beyliği olarak ilan edildi ancak Kral Solomon Rus yetkililer izin vermeden olaylara müdahale edemezdi. Tsitsianov, İmparator I. Alexander'e Elaznauri sözleşmesini imzaladığını bildirmekten memnuniyet duyuyordu ve bundan sonra İmereti krallığın Rusya'nın vilayetlerinden biri haline geleceğini bildiriyordu. [41]

Bu hareket imparator tarafından bir entegrasyon olarak algılandı ve bu işi iyi bitirmesinden dolayı General Tsitsianov'a teşekkür ediyordu.[153] Nitekim Rus hükümeti ile İmereti Kralı'nın imzaladığı antlaşmayı geçici bir uzlaşma olarak düşünüyorlardı. Rusya, İmereti'de bir kralın olmasına elverişli bir ana kadar dayanabilirdi ve Kafkasya'daki konumunu güçlendirmesi gerekçesiyle kraliyet tahtını kaldırmayı planlıyordu. Tsitsianov ve Gürcistan'a gönderilen İmereti-Guria ve Samegrelo'nun hükümdarı Litvonov, Solomon'un durumunun zayıflaması için tüm

[40] A.P.Berje, **AKAK** c.II, s.491, 498-499, 504
[41] R. Lominadze, **Rusuli Martva…,** s.119

yolları deniyorlardı. Onlar krallığın iç işlerine müdahale ederek kralın haklarını kısıtlamaya ve krala karşı soyluları isyan ettirmeye çalışarak sözleşme şartlarını ihlal ediyorlardı. II. Solomon, Elaznauri Antlaşması'nı geçici bir anlaşma olarak görüyordu ve yeni savaşlar için hazırlanıyordu.

Rus İmparatorluğu İmereti Kralı II. Solomon Ruslara karşı olduğunu biliyordu. Bu nedeniyle ona karşı harekete geçtiler. İmereti Kralı II. Solomon ve onun vassalı Samegrelo'nun[42] beylerbeyi Grigol Dadiani arasında bölge Leçkhumı (Raça) için kavga çıkmıştı. 19. yüzyılın başından beri Samegrelo, Guria ve Abhazia[43] beylikleri İmereti Krallığı'na dahil değillerdi. Samegrelo Beylerbeyi Leçkhumi bölge sorununu dışarıdan destek alarak çözmek istedi. Daha doğrusu Rusya Samegrelo beylerbeyi Rusya'dan destek almak için ellinden geleni yaptı. Rusya daha önce elçiler de göndermişti ve İmereti'yi kraldan koruyacağına söz vermişti. Beylerbeyi Grigol Dadiani Rusya'dan bir an önce destek almak istedi, aksi takdirde Osmanlı Devleti'nden yardım isteyeceğini söylemişti. Rusya acele hareket etmek istemedi aynı zamanda Osmanlı Devleti ile ilişkinin daha da bozulmasını istemiyordu. Fakat Batı Gürcistan'ı işgal etmek için en kolay yoldu. Ruslar bu durumu kullanarak Samegrelo Beyliği'ne askerî destek sağladılar, buna karşı da Samegrelo Rus idaresinin altına girecekti. Grigol Beylerbeyi de kabul etti.[44]

1803 Kasım ayında General Tsitsianov, Korgeneral Mayanov'u Samegrelo'ya gönderdi. Mayanov Ruslar tarafından hazırlanan metni, "Rica Notaları"nı getirdi. Grigol "Rica Notaları"nı beğenip kabul etti.[45]

Notalar şöyleydi:

1. Samegrelo Beyliği Rus idaresinin altına süresiz giriyordu.

2. Samegrelo Beylerbeyliği babadan oğluna geçecekti. Yeni beylerbeyi tahta çıkarken Rus İmparator kabul ile gerçekleşecekti.

---

[42] ***Samegrelo***- Bati Gürcistan'da bir bölge, Gürcü etnik grup Megrellerin yaşadığı yeri

[43] ***Guria ve Abhazia***- Bati Gürcistan'da bulunan bölgeler

[44] H. Kokraşvili, Dasavlet Sakartvelos Dapkhroba Rusetis Mier (დასავლეთ საქართველოს დაპყრობა რუსეთის მიერ- Rusya tarafından Bati Gürcistan'ın fethetmesi), **Sakartvelo-Rusetis Urtiertoba XVIII-XXI Saukuneebşi** (საქართველო-რუსეთის ურთიერთობა XVIII-XXI საუკუნეებში-Gürcistan-Rusya İlişkileri XVIII-XXI Yüzyıllarda), , Meridiani yayınları, Tiflis 2016, c.1 s. 256-258

[45] M. Vaçnadze, V. Guruli, **Sakartvelo-Rusetis…,** s.11

3. Adalet ve hâkimiyet beylerbeyinin elinde kalacaktı.

4. Samegrelo Beyliği'nde devamlı Rus askerleri duracaktı.

5. Samegrelo'da yeni şehir kurarken, Rusya'daki şehirlerden aldığı vergi gibi, yeni şehirden de aynı şekilde alınacaktı.

6. Samegrelo'da yeni maden bulduğu zaman, Rusya kendi payını alacaktı.

7. Megreller, Rusya idaresine itaat edeceklerdi.

8. Samegrelo'da olan Rus askerlerin kalacak yeri ve bütün masrafları Beyliğinden karşılanacaktı.

9. Rus askerleri beslenmek konusunda Samegrelo Beyliği tarafından desteklenecekti.

10. Maden yatağında çalışan Rus işçilerin ücreti kanunlara ve daha önce anlaştığı şartlara göre ödenecekti.

11. Ruslar gemiler için ihtiyacı olan tahtaları Samegrelo'dan ücretsiz alacaktı.

12. Samegrelo Beyliği'nde vapur iskelesi yapılırsa, Rusya'dan gelen tüccarlar vergi ödemeyecekti.

13. Rusya İmparatoru idarî sembol olarak beylerbeylere kılıç ve bayrak verecekti.[46]

Bu sözleşme ile İmereti Krallığı zapt edilmekten kurtuldu ama, Rus idaresine bağlandı. Tartışmalı bölge Raça Dadiani'nin eline geçti ama bunlar geçici idi, çünkü Rusya'nın planı Samegrelo Prensliği'nin kaldırılmasıydı. Rusya İmparatoru, Samegrelo beylerbeyinin kalbini kazanmak için Dadiani'nin oturduğu yeri şehir olarak ilan etti ve ona hediyeler gönderdi. [47]

Bu anlaşma her iki taraftan 4 Temmuz 1804'te imzalandı ama bu metinde Samegrelo beylerbeyi, artık Abhazya ve Svaneti'nin sahibi olarak adlandırılmıyordu. Anlaşma Samegrelo'ya 1805'e getirildi. Grigol Dadiani ölmüştü ve ülkeyi oğlu

[46] M.Vaçnadze, V. Guruli, **Sakartvelo-Rusetis** …, s.12

[47] Mamia Dumbadze, **Dasavlet Sakartvelo XIX Saukunis Pirvel Nahevarşi**,(დასავლეთ საქართველო XIX საუკუნის პირველ ნახევარში-Bati Gürcistan XIX yüzyılın ilk yarısında) Metsniereba Yayınları, 1957 Tiflis, s.154

Levan Dadiani yönetiyordu. Levan Rusya İmparatoru'ndan anlaşma ile beraber tekrar hediyeler, ödül, bayrak ve kılıç aldı. Dadiani deniz iskelelerini Rusya'ya veriyor ve yıllık 12000 Manati (Rus parası) alıyordu. Bu ona konforlu bir hayat sağlayarak onu mutlu ediyordu. Levan Dadiani 1846 yılında öldü ama taht 1842'de oğlu David'e teslim etmişti. David Rusların amacını anlamıştı onlara karşı bir şey yapamayacağını biliyordu ve bütün gücünü kendi bölgesini düzeltmeye harcadı. Mahkemeleri ve idarî sistemi düzeltti. 1853 yılında David Dadiani öldü ve oğlu küçük olduğu için karısı Ekaterine ülkeyi yönetmeye başladı. Ekaterine Chavchavadze "Georgievsk Antlaşması"nı imzalayan Gürcü elçisinin, Garsevan Chavchavadze'nin torunuydu. Bu kişi Rusları pek sevmezdi, bu nedenle onun yönettiği zamanda Samegrelo ve Rusya ile ilişkileri pek iyi değildi. Hatta Ekaterine Rus generalin gönderdiği mektupları bile cevaplamıyordu. Birkaç kez senin ve neslin için iyi olmaz şeklinde uyarı bile aldı.

General Tsitsiyanov, Batı Gürcistan'ı işgal etmesi için Samegrelo Prensliği'ni nasıl kullanacağını akıllıca tasarladı. Antlaşmanın şartlarından herhangi birini ihlal etmekle suçlanarak Rus ordusunu beyliğine bağlayıp bağımsızlığı ortadan kaldıracaktı.

1857 yılında Rus İmparatoru, Samegrelo Kraliçesi'nin büyük oğlu Niko'yu, eğitim alması için Rusya'ya davet etti. Ekaterine Ruslara karşı çıkamadı ve Niko okumak için Moskova'ya gönderildi. Ruslar geçici idare sistemi oluştular ve Niko'nun adına ülkeyi yönetmeye başladılar. 1867 yılında Rus yönetimi Niko Dadiani'yi kendi izniyle halef haklarından vazgeçirdiler. Bundan sonra Samegrelo beyliği resmî olarak ortadan kaldırıldı.[48]

Böylece, Rus diplomasisi hilekarca yöntemler ile Batı Gürcistan'ı zayıflatmaya çalıştı ve büyük ölçüde başarılı oldu.

1.4. İmereti Kralığı'nın İlhakı

Samegrelo Beyliği Rus idaresine bağlandıktan sonra İmereti Kralı II. Solomon ve Rusya arasında ilişkiler biraz bozuldu. Kartli-Khaheti'nin ilhakı, Samegrelo

[48] H. Kokraşvili, Dasavlet Sakartvelos…, **Sakartvelo-Rusetis Urtiertoba**…, c.1 s. 258-262

beyliğinin Rusya'nın egemenliği altına girmesi, İmereti Kralı II. Solomon'u düşündürdü ve anladı ki kısa zamanda sıra İmereti'ye gelecekti. İmereti Kralı'nın, Rus elçilerin Guria Beylerbeyi'ni ikna etme çabalarından haberi vardı.

II. Solomon Gürcü kraliyet ailesinden, Bagrationların son temsilcisiydi. Solomon II. Irakli'nin torunuydu ve önce Kartli-Kaheti sonra kendi Krallığı için sonuna kadar mücadele etti. Solomon Kartlı-Kaheti'de krallığı korumak için Rus İmparatoru'na mektuplar gönderdi. Ama mektuplardan hiçbiri oraya kadar gitmedi. General Knorring elçisi ile beraber geri çevirdi.

Rus politikası Batı Gürcistan'da iki taraflı yönetildi, Biri İmereti ve Kartli-Kaheti krallıklarını birleştirmeye çalışan II. Solomon'a ve ikinci İmereti Krallığı'ndan bağımsızlık kazanmaya çalışan beylerbeyine karşı. Ruslar bu iki güruhu provoke etmeye çalıştılar ve başardılar. Samegrelo, İmereti Krallığı'ndan ayırdılar ve İmereti Krallığı'na karşı kullanmak için güçlendirdiler. Solomon, Rusya'nın bu durumu böyle bırakmadığını biliyordu, İmereti Krallığı'nı izinle ya da zorla eline geçirecekti.[49]

1804 Nisan ayında II. Solomon ve General Pavle Tsitsianov "Elaznaur" köyünde görüşüp anlaşmaya çalıştılar ama başaramadılar. Solomon, Rusya'nın Samegrelo'ya verdiği Lechkhumi (Raça) geri istiyordu ama general karşıydı. Tsitsiyanov onu tehdit etti ve ona savaş meydanında görüşeceklerini söyledi. 20 Nisan 1804'te General Tsitsianov ordu ile İmereti'ye girip insanlara Rus İmparatorluğuna sadakatine yemini ettirmeye başladı. İmereti Kralı savaşta kazanamadığını biliyordu bu sebeple itaat etti. Kral ve general anlaştılar, Tsitsianov Leçkhumi vermedi ama Guria bölgesi İmereti Krallığı'na ait olduğunu kabul etti, sonrasında da Leçkhumi vereceğine de söz verdi.[50]

25 Nisan 1801 tarihinde Elaznaur köyünde "Elaznaur Anlaşması"nı imzaladılar. Metni General Tsitsianov tarafından yazılmıştı ve diğer anlaşmalar gibi "Rica Notaları" adlı bir metindi. Bu metin 17 notadan oluşuyordu.

1.Anlaşmaya göre İmereti Kralı bundan sonra Rus himayesi altına giriyordu.

[49] D.Çumburidze, **Kartli-Kahetis Sagareo Politika XVIII**…, s. 264
[50] M.Vaçnadze, V. Guruli, **Sakartvelo-Rusetis**…

2.İmereti Krallığı'nda taht babadan oğula geçecekti ve Rusya tarafından onaylanacaktı.

3.Mahkeme ve hâkimiyeti İmereti kralının idaresinde kalacaktı.

4.Rus askerleri İmereti'ye girerek düşmanlarından koruyacaktı.

5.İmereti'de yeni maden bulunduğu zaman gelirin bir kısmı Rusya'ya gönderilecekti.

6.Yeni şehir kurulduğu zaman, şehirden aldığı gelirden Rusya'nın da payı olacaktı. (Kendi şehirlerden aldığı vergi gibi aynı şekilde alacaktı)

7.İmereti Kralı Rusya idaresine bağlı olmayı kabul edecekti.

8. İmereti Kralı buraya gelen Rus askerler için ev ve ısıtma sistemi sağlayacaktı.

9.İmereti kralı, Rus askerlerinin yemeklerini ve bütün ihtiyaçlarını karşılayacaktı.

10.İmereti topraklarında bulunduğunda maden için Rusya'dan gelecek uzmanlar ve işçiler için maaşı, Rusların yasasına göre İmereti Krallığı tarafından ödenecekti. 11.Rusya gemiler yapmak için gereken tahtaları ücretsiz (bedava) götürecekti.

12.İmereti Kralı'nın Samegrelo Beyliği'nden hiçbir isteği olmayacaktı ve savaştığı zaman aldığı kaleler ile esirleri geri verecekti.

13.İmereti Kralı Kutaysi'den Vakhanı Kalesi'ne kadar, Kustaysi'den Samegrelo'ya kadar ve Poti'ye giden yolları yapacaktı, onaracaktı.

14.II. Solomon, David'in oğlu şehzade Konstantine'ye topraklarından aldığı geliri ödeyecekti.

15. Tahtın vârisi Konstantin, II. Solomon ölene kadar Kartli-Kaheti'de ya da gerekli eğitimi almak için Rusya'da kalacaktı.

16. Kartli-Kaheti'den Karadeniz'e ya da karşı tarafa giden Rus mallarından vergi alınmayacaktı.

17. Gürcü nüfusun Kartli-Kaheti'den İmereti'ye ya da tersi tarafa geçmesi yasaklandı.

Rus İmparator I. Alexander ve II. Solomon arasında anlaşma imzalandıktan sonra, Rus İmparatoru İmereti Kralı'na Aziz Nevelin ödülünü verdi.

Rusya İmereti Krallığını himayesinin altına aldı, bu antlaşma, 4 Temmuz 1804'te İmparator I. Alexander tarafından imzalandı. Antlaşmada II. Solomon sadece İmereti Kralı olarak adlandırılmaktaydı. Samegrelo, Guria ve Leçkhumi beylikleri İmereti Krallığı'na dâhil değildi.[51]

1804'te imzalanan "Elaznauri Antlaşması" şartlarının hiçbiri yerine getirilmiyordu. Rusya, II. Solomon'un iç politikasına karışıyordu, Solomon da ülkenin bağımsızlığını korumak için yollar arıyordu. 1804-1813 Rus-İran ve 1806-1812 Osmanlı-Rus savaşlarında İmereti Kralı, tarafsızlığını koruyordu ve bu savaşlarda iki tarafın zayıflamasını ve İmereti Krallığı'nın tam egemenliğini sürdüreceğini ya da daha fazla özerkliği garanti altına alacağını umuyordu.[52]

1806 yılın sonunda Solomon Kralı, Gürcistan'da yeni atanan komutanı I. Guadoviç'e İmereti Krallığı'nın iç bağımsızlığını güçlendirme açısından "Elaznar Antlaşması"'nda önemli düzeltmeler yapıldığı yeni proje sundu. Bu teklif, Rus hükümeti için kabul edilemezdi, çünkü bu proje Rus İmparatorluğunun planlarına aykırıydı, çünkü Rusya İmereti'deki kraliyetinin tahtını kaldırmaya hazırlanıyordu.[53] 1808'de Gudoviç, İmereti'deki kraliyetin kaldırılması, Kral II.Solomon'un ailesiyle beraber Rusya'ya sürgünü ve İmereti'de Rus geçici yönetişimin kurulması yolunda İmparatorun resmî talimatlarını aldı.[54]

Solomon Kralı'nın yardımıcısı ve Rus yanlısı olan Zurab Tsereteli geçici hükümette önemli yer almayı istiyordu. Fakat İmereti nüfusunun çoğunluğu krala destek verdiğinden ve Türkiye'yle savaş durumunda olunduğundan dolayı, İmereti'ye extra Rus askerlerinin getirilmesi için uygun zaman değildi, bundan dolayı Litvonov bu planı ertelemek zorunda kaldı. Uygun zaman ancak İran-Türkiye

[51] D.Çumburidze, **Kartli-Kahetis Sagareo Politika**…, s.13-14
[52] M.Vaçnadze, V. Guruli, **Sakartvelo-Rusetis**…, s.12
[53] M. Dumbadze, **Dasavlet Sakartvelo XIX** …, 1957 Tiflis, s.853-855
[54]A.P.Berje, **AKAK**, Tiflis 1866, c.I, s.217

savaşları esnasında gerçekleşti, bu sırada Ruslar için avantajlı bir hava oluştu. Rusya, Güney Kafkasya'daki pozisyonlarını büyük ölçüde geliştirdi. (1812 Bükreş Anlaşması'yla Karadeniz kıyısı Bzıpı Nehri'nden Çoloğ'a kadar Rusya'nın eline geçiyordu, 1813 Gülistan Antlaşması ile İran Rusya'nın Gürcistan ve Azerbaycan üzerindeki egemenliğini kabul etti).

1810'da Rus Hükümeti–ile İmereti kralı arasında ilişki oldukça gerginleşti. Kutaisi'de Rus askerî birlikleri arttı. II. Solomon, imparatorun İmereti'nin hükümetinin kaldırılması-kararnamesinden haberdar edildi. Böyle bir durumda, Kral II. Solomon bin askerle beraber ulaşılmaz yerlerde gidip kendi vatanının egemenliğinin korumasını istedi. General Tormasov, Solomon'u savaşmadan elde edemediği için onu zorla tutmaya karar verdi. 10 Şubat'ta Solomon'un tahttan indirilmesini ilan edip çeşitli yollarla onu yakalamaya çalıştı. Tormasov, İmereti'deki görevli olan Rus askerlerinin başına Albay Simonoviç atandı. Ona Guria ve Samegrelo yöneticilerinin krala karşı ayaklanmalarını emretti. Simoneviç bu işi kolaylaştırdı. Mamia Gurieli, zamanında İmereti'nin bir parçası olarak gördüğü için memnun kalmadı ve bu sefer ayrı beylik olarak Rusya ile anlaşma yapmak istedi. Rusya hükümeti, Gurieli'ye kendisini İmereti Krallığı'nın bağımsızlığını ilan edeceğine dair söz verdi. Bu nedenle Gurieli Samegrelo Beylerbeyi Dadiani ile beraber II. Solomon'a karşı olan savaşa katıldı.[55]

Rusya'nın aldığı önlemlere rağmen, İmereti Kralı II. Solomon ele geçirmeyi başaramadılar. Tormasov ültimatomu Solomon'a Hemen Kutaisi'ye dönmekle ve Rus liderliğine itaat etmekle sorumlu olan Kral bu sorumluluğunu yerine getirmedi ve Kutaysi'ye dönmedi. Buna kızan Tormasov, 20 Şubat'ta bir çağrı yayınladı: "Solomon, Rusya hükümetini tanımıyor, Rusya'ya verilen sözü bozuyordu, Türkiye'yi ona karşı çağırıyorum ve barış anlaşmasını bozuyorum. Ben, Solomon Kralı'nı İmereti'den sürüyorum ve Gürcü halk kendi refahı için onunla irtibatı kesmelidir. Bundan sonra İmereti'nin soylulardan oluşan İmereti yönetimini oluşturuyoruz."[56]

[55] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.122-123

[56] **AKAK**, IV. M.Rehviaşvili, İmereti XVIII Saukuneşi,(იმერეთი XVIII საუკუნეში- İmereti XVIII yüzyılda) 1982 Tiflis, s.288

1806 yılında İmereti Kralı II. Solomon General Gudoviç'e yeni bir anlaşma sundu. Solomo'nun bu hareketinin sebebi antlaşmada yazdığı gibi hiçbir maddenin gerçekleşmemiş olmasıydı. Bu anlaşmaya göre kralın hakları artıyordu, Rusya İmereti'nin iç ve dış işlerine karışamayacaktı. Rus askerlerin sayısı artmayacaktı, tersine 120 kişiden fazla olmayacaktı. Poti'de duran Rus askerleri de savaştan sonra çıkacaklardı. General Gudoviç II. Solomon'a bu anlaşmayı Rus imparatoruna göndermeyeceğini söyledi. Bundan sonra II. Solomon Rusya'ya karşı harekete geçti. İmereti Kralı Osmanlı Devleti'nden bile yardım istedi.[57]

"Başkent Kutaisi'yi terk etmek durumunda kalan II. Solomon Vartsihe'ye geçti. 1806 yılından sonra ise Ruslara karşı açıktan mücadeleye başladı ancak bölgedeki Rus ilerleyişini durdurmaya gücü yetmedi. Aynı yıl içinde Ruslar, Gürcistan'ın Karadeniz sahilindeki Poti ve Anakara arasındaki Kemal Boğazı İskelesi'ni işgal ettiler.

Kral, aynı yıl Osmanlı topraklarına yönelik saldırıya geçen Ruslara karşı Osmanlı Devleti'nin yanında savaşa girdi, daha önce kaybettiği tahtını bir süre de olsa yeniden ele geçirme şansı buldu. Fakat bu başarı kalıcı olmayacaktı. Ruslar, savaş sırasında 1807 yılında Poti, Kars ve Ahıska üzerine harekete geçti fakat Gudoviç'in Ahalkeleki önlerinde mühim bir yenilgiye uğrayıp geri çekilmek zorunda kalmasıyla başarılı olamadılar.[58]

Sonrasında Ruslar, II. Solomon'un Osmanlı Devleti ile bağlantısını koparmak ve Osmanlı kuvvetlerinin bölgeye yardımına engel olmak için Poti ve Karadeniz sahillerini işgale kalkıştılar. 24 Kasım 1809'da Poti Kalesi'ni kuşattılar. Poti tarihinde ilk kez Ruslar tarafından kuşatılmış oluyordu. Çıldır Valisi Vezir Selim ve Trabzon Valisi Şerif Mehmet Paşaların mücadelelerinden faydalanan Ruslar, kaleyi işgal ettiler. Hâkimiyetlerine 1809 yılında Guria'nın yanı sıra Sohumi ve Abhazya'yayı da dahil eden Ruslar, 1810'da Kafkasya'daki Hıristiyan halkları

[57] D.Çumburidze, Rusuli Mmartvelobis Damyareba Sakartveloşi (რუსული მმართველობის დამყარება საქართველოში-Gürcistan'da Rus idaresinin kurulması), **Sakartvelo-Rusetis Urtiertoba XVIII-XXI Saukuneebşi** (საქართველო-რუსეთის ურთიერთობა XVIII-XXI საუკუნეებში-Gürcistan-Rusya İlişkileri XVIII-XXI Yüzyıllarda), Meridiani yayınları, Tiflis 2016, c.1, s.268

[58] Vaçnadze, Guruli, **Sakartvelo-Rusetis**…, s.13-14

birleştirme işini tamamlamış ve bölgenin büyük bir bölümünü ele geçirmiş bulunuyorlardı.[59]"

General Tormasov İmereti yönetici olarak komutan Simonoviç'i atandı ve yönetim projesinin taslağını hazırlamasını emretti. Simoneviç, yerel halkın kalbini kazanması ve kraldan uzaklaştırılması için yarattığı zorlu durumu göz önünde bulundurdu. Bu nedenle, Simonoviç, yönetim projesi İmereti'de Kartli-Kaheti'den daha yumuşak ve yerel koşullar için uygun bir yönetim sistemi kurmalıydı. Simonoviç Kutaisi vatandaşlarına imparatorun boyunduruğu altında yemin ettirdi ve kral Solomon'a her taraftan askerleriyle saldırdı. Mevcut durumda, Kral Solomon, Tormasov ona dokunulmazlığı garanti edip görüşeceğini temin etmek zorunda kaldı. Rus ordusunun komutanları, krala karşı hiçbir şiddet kullanmayacağına dair İncil'in üzerinde emin ettiler. Fakat İmereti Kralı II. Solomon yakalandı ve Tiflis'e getirildi.[60]

13 Nisan'da Tarmasov, Rusya Hükümeti'ne, II. Solomon'un yakalandığını, İmereti Krallığı'nın elde geçtiğini ve artık Rusya'la birleştiğini gururla bildiriyordu.[5] Rus hükümeti İmereti'nin davasının sona erdiğini düşünüyordu ve orada Rus hükümeti kurmaya hazırlanıyordu ancak Kral Solomon hapisten kaçıp Akhaltsikhe'ye gitti. Rusya ile barışçı görüşmeler yoluyla kraliyet tahtına dönmeye çalışıyordu. Aynı zamanda silahlı isyan yoluyla tahtın geri dönüşünü düşünüyordu. II. Solomon İmereti'ye bildirimler göndererek Kartli-Kaheti'de Rus hükümetinin kuruluşundan sonra insanlara neler yaşattığını ve zor günler geçirdiğini hatırlatıyordu: "Durumunuz daha da zor olacak, bugün altın vereceğine söz veren insanlar yarın hayatta kalma hakkı vermeyecekler. Bugün saygı gösteriyorlarsa, yarın haysiyetinizi umursamayacaklar. "Kral Solomon, Gürcü halkı kurtuluş için savaşmaya ve ülkenin bağımsızlığını savunmaya çağırıyordu.[61]

II. Solomon, Ruslara karşı mücadelesinde başarılı olamamış ve 1810 yılında teslim olmak zorunda kalmıştır. 20 Şubat günü Rus ordusu kendisine karşı harekete

---

[59] Niko Kortua**, Sakartvelo 1806-1812 Tslebis Ruset-Turketis Omşi** (საქართველო 1806-1812 წლების რუსეთ-თურქეთის ომში-Gürcistan 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşında), 1964 Tiflis, s.358, 374

[60] Vaçnadze, Guruli, **Sakartvelo-Rusetis**…, s.15

[61] **AKAK**, IV.s.268

geçtiğinde kralın 5 bine yakın askeri bulunuyordu. Fakat halkın dağlara kaçıp köylerin iki-üç gün içinde pes etmesi, Samegrelo ve Guria beylerinin Ruslara yardımı, Ahıska'dan yardım gelmemesi ve Rusların durumdan haberdar olması gibi hususlar kralın Ruslara rağmen ülkesinde kalmasını imkânsız hale getirmişti.[62]

İmereti Kralı II. Solomon mücadeleden vazgeçmek niyetinde değildi. Bir sabah Rusların hazırlıklarından habersiz bir şekilde Varsihe'den çıkıp Bağdat'a gitti ve burada iki bin asker topladı. Ahıska yolunun tutulmuş olduğunu öğrenince Ahıska beylerbeyine adam gönderip yardım istedi. Adamları Ahıska'ya ulaştılar fakat bölgedeki Rus birlikleri sebebiyle kralın yanına dönemediler. Kral, Ahıska'dan yardım alamadığı gibi en yakın adamı Solomon Leonidze'nin desteğinden de mahrum kalınca Ruslara teslim olmak zorunda kaldı. General Tormasov kendisine getirilen kralı tutuklayarak Tiflis'te hapsetti ve kaçmaması için sıkı tedbirler aldı. Rusya'ya gönderilmesi için yazışmalar tamamlanma aşamasına geldiğinde 10 Mayıs 1810 gecesi adamlarının yardımıyla tebdil-i kıyafet ile dışarı çıkarılan kral hapisten kaçırıldı ve Tiflis'ten uzaklaştırıldı.[63]

Yakında Kral Solomon İmereti'ye döndü ve halkın kurtuluş isyanı yöneltti. Kısa zamanda şiddetli bir savaş haline geldi. Bu isyan dört ay sürdü. Bu ayaklanma, Simonoviçi tarafından İmereti'de kurulan yönetişim kurallarını bozdu. İmereti halkı krala sadakatin kutsal olduğunu, Solomon tahtına geri dönene kadar kan dökülmesi pahasına savaşılacağını ve Solomon'dan başka yönetici istemediklerini bildirdiler. Simonoviç kendi yönetimine, ne soyluların ne de asillerin sadık olmadığını hatırlatıyordu.[64] Başkomutan Tormosov hemen İmereti'ye iki ayrı tabur gönderdi. Ordu Dimitri Orbeliani tarafından yönetildi ve Simonoviç ayaklanmayı şiddetle bastırmasını emretti. İsyankâr köyleri ve asileri acımasızca cezalandırmak gerektiğini hatta bazılarını ibretiâlem için idam edilmesini salık verdi. Solomon kralının katilini

---

[62]Nabi Gümüş,"**Son Gürcü Kralı II.Solomon**…", https://tafsirundtawil.files.wordpress.com/2014/01/islam-bibl-turk.pdf, 2006, s.3

[63] Şota Çhetia, **Rusuli Mmartvelobis Sistema Sakartveloşi** (1801-1840) Akad.N.Maris Sahelobis Enis İstoriisa da Materialuri Kulturis İntitutis Moambe,(რუსული მმართველობის სისტემა საქართველოში (1801-1840),აკად.ნ. მარის სახელობის ენის, ისტორიისა და მატერიალური კულტურის ინსტიტუტის მოამზე- Gürcistan'da Rusya yönetim sistemi (1801-1840), Akademi Üyesi N. Marı adlı olan Dil, Tarih ve Materyal Kültür Enstitüsü'nün Gazetesi, VIII, 1940 Tiflis, s.45

[64] **AKAK**, IV.s.293-294

bulmak için altın, gümüş ne varsa vermekten geri durmayacağını bildirdiler. İmereti halkı sonuna kadar savaşmasına rağmen, Rus ordusu Dadiani ve Gurieli'nin büyük yardımıyla isyanı bastırmayı başardı. 25 Eylül 1810'da II. Solomon soylular grubu ile birlikte Akhaltsikhe'ye geçti sonra Artaani'ye taşındılar. Bundan sonra, dış güçlerin yardımıyla tahtına geri dönmeye çalışıyordu, Osmanlı Devletin'den yardım istedi ancak umutları gercekleştirilemedi. 1815'te İmereti Kralı II. Solomon Trabzon'da öldü.[65]

İmereti Krallığı, Gürcü egemenliğinin son izini de kaybetti, o da Kartli-Kakheti Krallığın'ın kaderini paylaştı. Burada askerî bir idarî sistem getirildi ve İmereti Rusya'nın eyaleti oldu. İsyanın bastırılmasından sonra, General Simonovichi İmereti'de önce kurduğu hükümetten daha sıkı, Doğu Gürcistan'da artık kanıtlanmış Gürcü unsurlarına katılım minimum düzeyde olan bir idarî sistemin kurulmasını istedi. General Tormasov da aynı şekilde düşünüyordu. Projesi 21 Ocak 1811'de sunuldu. İlk, İmereti bir Rus bölgesi olarak ilan edildi ve altı "Okrug" yani altı askerî-idarî birim (Kutaisi, Vake, Raça, Saçkhere, Chkari ve Bağdat) olarak bölündü. Bölgelerin valilerin, Doğu Gürcistan'daki gibi askerî personel olması ve ülkeyi askerî kurallara göre yönetmeleri gerektiğini ilan ettiler. Böylece İmereti'de krallığı kaldırıp Rus idare sistemi kurulmaya başladı.

1.5. Guria ve Abhaz Prensliklerinin İlhakı

Kral II. Solomon İmereti Krallığı'nda Rusya, özyönetim siyasî çıkarlarının uygulanmasını engelliyordu. Rusya İmereti'de var olan devleti yıktı ve bir Rus askerî diktatörlüğü kurdu. Rus hükümetinin Gürcü prensliklerine karşı tutumu, Doğu Gürcistan'dan farklıydı. Rusya, prensliklerde askerî hâkimiyet kurdu ancak sınırlı hükümeti korudu. Gürcü Prensler Gürcistan'da Rus politikasının uygulanmasına katkıda bulundular. Bu nedenle Rus hükümeti, Kafkasya'daki Rus mevkilerinin nihai güçlendirilmesine kadar Kafkasya'daki bu liderlere bazı imtiyazlar veriyordu. Bunun ifadesi, özellikle Guria'nın İmereti Krallığı'nı kaldırdıktan sonra verilen hizmet için bağımsız prenslik olarak ilan edildi ve ayrı bir anlaşma imzalandı. General Tormasov, antlaşmanın şartlarını da içeren imparatorun emirlerini Guria Prensi'ne

[65] R.Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.126

imza almak üzere için gönderdi.[66] Gurieli (Guria Prensi) iki madde değiştirmeyi istedi. Birincisi onun astları, cinayet, soygun ve rehineleri satmak (o dönemde çok yaygındı) haricinde yerel mahkemeye bağlı olacaklardı. Böyle davalar Rus mahkemesine iletilecekti. İkincisi de sınır vergisi konusunda sınırlı olmayacaktı. Gurieli'nin şartları kabul edilip yerine getirildi. I. Alexander 11 Nisan 1811'de Gurieli'nin Rus himayesini kabul ettiğini onayladı. Aynı zamanda bir tapu belge gönderdi, tapu belgeye göre de Güria'yı sakin ve adil bir şekilde yönetecekti.[67]

Rus ordusu Guria'ya getirildi, Gurieli Prensi de İmereti hükümdarın gözetiminde alındı. Guria Prensi sadece iç yönetime bakacaktı. Onun yanında genel sekreterleri olurdu, onlar küçük ceza davaları ve tüm sivil davaları VI. Vakhtang kralının yasalarına göre işliyecekti. Onların kararından memnun olmayanlar valiye gönderilmeliydi, onun kararı da nihai idi.[68]

Guria Prensi'nin kararlarını "Bokaultukhutsesi" (Kralın sarayda ya da prensin ilk yardımcısı) gerçekleşiyordu, onlara bağlı "esauliler" (Kaptan, yardımcı, genel albay) köy başında da "Mouravi" (kazinedar, hazineci, köy hazinesi) vardı. 1826 yılı sonunda Mamia Guriel'in ölümünden sonra, Gürcistan'ın Genel başkanı A. Ermolov Guria idaresi yönetmeye "Guria Prensliği Yönetim Konseyi"ne Mamia'nın dulu, aynı zamanda küçük tahtın mirasçısının vasisi, Sophie'nin kurul başkanı olarak teslim etmişti. Konsey'de Sophie hariç beş soylu vardı. Konsey kararı sadece İmereti Prensi'ne temyiz edilebilirlerdi. Konsey medeni ve küçük ceza davaları Gürcü yasalarına göre inceleniyordu.[69] Geri kalan davalar İmereti hükümdarına gönderiliyordu. Karar, çoğunluk oylamasıyla alınıyordu ve oyların bölünmesi halinde, dava, başkanın görüşüyle kararlaştırılıyordu. Nihai kararını İmereti hükümdarına gönderilip, kararını onaylamak için bu konu ile ilgili kendi görüşünü ile beraber, Gürcistan Genel Başkanı'na gönderiliyordu. Sophie, yönetişim kuralını Mamia Gurieli ile aynı kurallar çerçevesinde talep eden konseyin kurulmasından memnun değildi.

1828'de Türkiye ile savaş sırasında Rus birlikleri Guria'yı işgal etti. Sophie

[66] **AKAK**, IV.s.433-434
[67] **AKAK**, IV.s.678-680
[68] M.Vaçnadze, V. Guruli**, Sakartvelo-Rusetis**…, s.17
[69] R.Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.132

kendi halefi ile beraber Türkiye'ye taşındı. Prensliği (Beyliği) kurtarmak için Rus imparatoruyla temas kurmaya çalıştı ancak bu davalar ve denemeler başarısız oldu. Türkiye ile savaşı Rusya lehine sona erdirmekle Guria Prensliği'nin kaderini belirledi. Aralık 1829'da İmparator I. Nikoloz'un emriyle Guria Prensliği kaldırıldı ve Rusya'la birleştirildi. Guria askerî-yönetim bölge olarak ilan edildi ve burada "geçici yönetim" kuruldu. Geçici hükümetin başında Rus askerî subayı ve yerel soylu yardımıyla idare ediyordu. Eski Gürcü kurallarına göre köyleri "Mouravi" tarafından yönetiliyordu. Guria'nın bu idarî sistemi 1840 yılına kadar devam etti.[70]

Abhazya'nın Rusya ile birleşmesi, Türk-Rus savaşı sırasında da sürüyordu. XIX. yüzyılın başında Türkiye'nin zayıflaması ve Rusya'nın Güney Kafkasya'da güçlenmesi Abhaz "Keleş-Bey" Sharvashidze Dadiani'nin tavsiyesiyle Rusya'nın patronajında haklarını korumayı umuyordu. Türkiye Abhazya Prensi'ne büyük oğlu Aslan Bey karşı koydu. 1808'de Aslan Bey babasını ve küçük kardeşini öldürttü ve Sohumi'de pozisyonları eline güçlendirildi. Rusya ona karşı Kaleş diğer oğlu Rus tarafta olan Safar Bey (Hıristiyan olduğunda adı Giorgi olur.) kullanarak ona yardım etti. Rusya, aynı zamanda Samegrelo Guria ve İmereti gibi Abhaz Prensliği için belirlenen "Rica maddeleri"ni Rus yetkililer tarafından yazdırıp Gürcüce çevirip Safar Bey'e gönderdi. Safar Bey yine Hıristiyan olup 12 Ağustos 1808'de diğer Abhaz soylularla beraber bu anlaşmayı imzaladı.[71] 24 Ekim 1809'da I. Alexander, Giorgi Shervashidze'yi koruma altına alma belgesini imzaladı.

Anlaşma maddeleri:

1.Abhazya Prensi, Rusya'ya kendi prensliğinin himaye altına almasını rica ediyordu.

2.Abhazya Prensi Rusya'ya bundan sonra Abhazya Prensliğini ve kendisini Rusya'nın serfi olarak kabul etmesini rica ediyordu.

3.Abhazya Prensi Rusya'dan diğer Prenslikler gibi onun himayesi altına girdiğine dair belge rica ediyordu.

---

[70] G. Dzadzaria, **Oçerki İstoryi Abhazkoy** (Очерки Истории Абхазскои АССР-Abhaz Tarihi) c.I, 1960 Sohumi, s.129-141

[71] Z. Papaskiri, **Narkvevebi Tanamedrove Aphazetis İstoriuli Tsarsulidan** (ნარკვევები თანამედროვე აფხაზეთის ისტორიული წარსულიდან-Çağdaş Abhaz Tarih Araştırmaları), Meridiani yayın evi, 2004 Tiflis, c.I, s.124

4.Abhazya Prensi Rusya'ya kendi taht mirasını korumasını rica ediyordu.

5.Abhazya Prensi Rusya'dan Abhazya Prensliği'ne Rus askerlerinin girmesini rica ediyordu.

6.Abhazya Prensi Rusya tarafından babası gibi aynı şartlarda yaşamayı istemekteydi. (Prens, babası gibi saygılı davranış ve aynı şartlarda bulunmayı bekliyordu)

7. Abhazya Prensi kendi prensliğinde bulduğu madenlerden (yararlı madenler: gümüş, altın vs.) pay verecekti. Aynı zamanda gemiler için ihtiyacı olan tahta malzemeleri (ahşap) karşılayacaktı.[72]

Rusya İmparator 17 Şubat 1810'da talep edilen maddeleri onayladı ve Abhaz Prensliği'nin Rus himayesine alındığı özel bir kararname ile teyit edildi. Fakat Giorgi'nin atanması ancak Sokhumi Türkleri ve Aslan Bey'in serbest bırakılmasının ardından mümkün oldu. 10 Temmuz 1810'da Rus ordusu Sokhumi Kalesi'ni ele geçirdi ve Ekim ayında Giorgi Shervashidze Rus koruması altına alındı.[73]

Gürcistan Genel Başkanı General Tormasov, Abhazya'nın Prensi Giorgi Rus silahlarının sayesinde gücünü kazandığı için, Rusya'ya hizmet etmek ve İmereti valisi General Simonovich'in emirlerini yerine getirmeye mecbur olduğunu belirtiyordu.[74] Abhazya Prensi Rusya'nın himayesine girerek, diğer ülkelerle ilişkiler kurma hakkını kaybetti. Önemli ceza davaları -cinayet, köle ticareti, ülkenin ihaneti ve benzer davaları Rus Askerî Mahkemesi'nin yetkisine geçti. Buna karşılık Rusya, Abhazya'yı düşmanlardan koruma yükümlülüğünü üstlendi.

Abhazya'yla birleşen Rus hükümeti, Gürcistan'ın eski tarihî sınırlarını korumak amacını açıklıyordu. Aslında Rusya, imparatorluk çıkarlarına göre hareket ediyordu. General Tormasov Sokhumi'yi aldıktan sonra, Rusya şimdi Karadeniz'in Doğu kıyısının tam sahibi olduğunu gururla belirtiyordu. 1837'de Rus hükümeti Abhazya'nın eski toprağı "Tsebelda"yı Abhaz Prensliği'ne dahil etti, orada Rus

[72] M.Vaçnadze, V. Guruli, **Sakartvelo-Rusetis**…, s.18-19
[73] R. Lominadze**, Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.134
[74] **AKAK**, IV.s.419-421

yönetimini kurdu ve ayrı bir idare birimi olarak koydu.[75]

Rus Hükümeti, yetkisini Svaneti bölgesinde kurmak istiyordu. Her şeyden önce, Svaneti Gürcistan'ın bir parçasıydı ve bağımsız varlığına alışamazdı. Ayrıca Güney ve Kuzey Kafkasya arasında bulunan Svaneti bölgesi, Kafkas Dağlarını işgal etmek için yeni iletişim bölgesi olabilirdi. Rus ordusunun komutanı Şakhovski, Rusya hükümetine, eğer bütün Svaneti Rusya'nın eline geçerse Osetya, İmereti, Samegrelo ve Abhazya'nın tamamen Ruslara bağlı olacağını yazıyordu.

Rusya Svaneti bölgesinde iki soylu ailede olan düşmanlığı iyi kullandı. 1833-1834 yıllarında, bu soylu ailelerin liderleri Tsiakh (Nikolozi) ve Tatarkhan (Mikheili) ikisi de kendini koruma altına aldı. Böylece Rusya bütün Svaneti Rusya'yla birleştirdi. Bu çatışma dolaysıyla Svaneti iki bölüme ayrılıyordu.[76] Svaneti'ndeki Rus hâkimiyeti, Rus ordusu ülkeye girene kadar çok azdı. Dadeşkeliani resmî olarak Rus hükümetini tanıdı, ama eskisi gibi yönetiyordu. Böylece, on yıl boyunca, Rusya o zamandaki Gürcü krallıklar ve beylikleri (prenslikleri) işgal edip kendi idarî sistemini kurdu. Ancak işlem tamamlanmamıştı, çünkü Gürcü ana toprakları komşu ülkenin elinde kalıyordu.[77]

Ruslar XIX. yüzyılın ilk yarısında nerede ise bütün Gürcistan'ı işgal ederek yavaş yavaş kendi idarî ve yönetim sistemini kurmaya başladı.

---

[75] M.Vaçnadze,V.Guruli,**Sakartvelo-RusetisUrtiertoba(1801-1921)**,(საქართველო-რუსეთის ურთიერთობა(1801-1921)-Gürcistan-Rusya İlişkileri(1801-1921)), Universali yayın evi, 2009 Tiflis, s.30-32

[76] M. Dumbadze, İmeretis Sahelmtsipos Gaukmeba da Tsarizmis Batonobis Gaukmeba Sakartveloşı(იმერეთის სახელმწიფოს გაუქმება და ცარიზმის ბატონობის გაფართოება საქართველოში- Imereti Kralığın Kaldırılması ve Gürcistan'da, Çarlığın Genişlemesi), 17 Bölüm, **Sakartvelos İstoriis Narkvevebi** (საქართველოს ისტორიის ნარკვევები-Gürcü Tarihinin Araştirmaları), Cilt-IV, s.889

[77] *Bağımsız Svaneti*- sadece resmî olarak İmereti Krallığı'na bağlıydı. İmereti kralı Svaneti işlerine karışamıyordu.

İKİNCİ BÖLÜM

GÜRCİSTAN'DA RUS YÖNETİMİNİN KURULMASI

2.1. Geçici Bir Hükümet

Gürcistan Rusya'nın egemenliği altına girdikten sonra, emperyal ortak yaşama da katılmış oldu. Rus yönetimi, Rus İmparatorluğu'nun Gürcistan'da siyasî olarak güçlendirilmesinin bir sonucudur. Bu süreç, 1783'te Georgievsk Antlaşması'yla başladı, Rusya İmparatorluğu bu anlaşmayla Kartl-Kaheti Krallığı'nın himayesine girmiş oldu. Bilindiği gibi Rus İmparatorluğu, bu anlaşmayı genişleme politikasını uygulamak için kullandı. Gürcistan devletiyle imzalanan Georgievsk Antlaşması ile Güney Kafkasya'da yasal olarak girmiş oldu. Rus hükümeti, Kartli-Kaheti'deki durumdan yararlandı, Gürcistan'ı işgal etmeyi ve Gürcistan hükümetini de kaldırmaya karar verdi. Bu durumda, elverişli bir biçimde, Rus Hükümeti Rusya'nın tarafını tutan Gürcü soyluları, Ermeni tüccarlarının Gürcistan feodal toplumunun Ermeni kısmının ticari ve siyasî çıkarlarından yararlandı. Ermeni tüccarları, Gürcistan'ın Rusya'yla birleşmesini Rusya pazarındaki ticari faaliyetlerin ve Güney Kafkasya'da Ermeni Krallığı'nın yeniden kurulmasının başlangıcı olarak görüyorlardı. Rusya bu durumu akıllıca değerlendirerek bu güçleri kullandı.[78]

1801 Manifestosu'nu ilan ettikten sonra Karti-Kaheti'de geçici hükümet kuruldu. Geçici Hükümet'in başkanı olarak General Lazarev atandı. Üyeler, Rusya Hükümeti'ne sadık olan Gürcü beyleri, Divanbeyi olarak Zaal Barataşvili, İoane Çolokhaşvili, Egnate ve Sulhan Tumanişvililer ve Tiflis yöneticisi olarak da Darçia Bebutovi idi. Geçici hükümet sekreterleri ve meclis üyeleri olarak ise Şioiş Davit ve Givi Tumanişvililer, Sergi Fabulaşvili, İvane Turkestanişvili ve Dimitri Sağinaşvili atandı.[79]

16 Haziran 1801'de geçici hükümet çalışmaya başladı. Geçici hükümet, vergi dağılımı ve vergilerin toplanmasından, gelir kullanımından, görevlilerin atanması ve

[78] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.5,14,17-18

[79] **Sakartvelos Tsentraluri Saistorio Arkivi** (საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი -Gürcistan Tarih Arşiv Merkezi), Font(ფ).26, Op.1, D.541. List.6

görevden alınmasından, savunma önlemlerinden, yol kuralları ve emniyetinden sorumlu idiler.[80]

Geçici hükümet pek çok işi yapmakla görevlendirilmişti. Tiflis'teki iş yoğunluğunu azaltmak için General Lazarev, Gori'de Kizikhi'de Siğnaği'de ve Telavi'de de İdare Mahkemeleri açtı. Bu şehirlerde Mahkemeler Gürcü krallar zamanında da bulunmaktaydı.[81] Akabinde Osetlerin yerleştirildiği bölgelerde mahkemeler açıldı. Ruslar, Didi Liakhvi ve Fatsisi Vadisi'nde isyan eden Osetlere karşı cezai tedbirler aldılar. Rus yetkili askerleri, Gürcü prensler, Maçabeliler, Tumanişvililer, Herheulidzeler ve Oset yaşlılarının katılımıyla köylerde geçici mahkemeler açıldı. Aynı zamanda Ruslara Gürcü ve Oset Esaiulebi[82] tercüman ve iki büro çalışanı tahsis ettiler. Büro çalışanlarından biri papazdı ve kendi işleri dışında Osetler arasında Hıristiyanlığın yayılmasından da sorumluydu. Osetlere her yıl yargı (mahkeme) üyelerini seçmek için izin verilmişti. Seçilen üyeler Gori Sivil Mahkemesi tarafından onaylanacaktı ve mahkeme işleri Gürcü kanunlarına göre yürütülecekti. Yeni açılmış mahkemeler gerekirse geçici olarak diğer köylerde de çalışabilecekti.

Bu arada General Knorring, 12 Eylül 1801'de onaylanan manifestonun Kartli-Kaheti'de ilan edilmesi için hazırlanıyordu. Knorring, Lazarev'e Kartli-Kaheti'nin hükümet mevzuatını hazırladığını bildirdi. Aynı zamanda General Knorring, Rusçaya tercüme edilmesi için Kral Vahtang tarafından yazılan "Kanun Kitabı"[83] ve Gürcü mahkemelerinde uygulanan diğer kanunların kendisine bildirilmesini istedi.[84]

Gürcistan Başkomutanı olarak atanan General Knorring ve sivil olarak atanan Peter Kovalenski 9 Nisan 1802'de Tiflis'e geldiler. 12 Nisan 1802'de Knorring, Sioni Katedrali'nde İmparator I. Alexander'ın manifestosunu Gürcülere okudu. Daha sonra Gürcülere imparatora sadakat yemini ettirmeye başladı. Bu prosedür için her türlü tedbir alınmıştı. Rus ordusu katedrali kuşatarak darbe gerçekleştirdi. Katedralde

[80] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.46

[81] **Arkiv Gasudarstvenovo saveta** (Архив Государственного совета-Devlet Arşivi), III, c. II, St.Peterburg, 1888, s.1206

[82] *Rus askeri rütbesi*, Binbaşının karşılığıdır.

[83] **Kral VI. Vakhtang' ın (1667-1737) Yasa Kitabı**, Onun inisiyatifi ile 1705-1708 yıllar arasında yedi farklı halkın yasasına dayanarak oluştu. Giriş ve 270. Madde içerir. Gürcü halk Rus idaresi kurulana kadar bu yasa kitabı kullanırlardı.

[84] A.P.Berje, **AKAK**, F.I, liste. 440

Gürcü asilzadeler ve beyler vardı. Bunlardan bazıları krallığı korumak için Ruslara karşı çıktı, ancak Rus ordusu tarafından kuşatılmış bulunduklarından bir şey yapamadılar. Sadakat yemin belgesinin Rusça ve Gürcüce basımı ülkenin her tarafına gönderilerek insanlara imzalatılmaya başlandı.[85]

Rus hükümetinin açılış töreni 8 Mayıs 1802'de düzenlendi. Sabah saatlerinde Rus ve Gürcü yetkililer bir asilzadenin evinde toplandı, General Knorring ve İvane Orbeliani birer konuşma yaptılar. Daha sonra Sioni Katedrali'nde törene devam edildi. Önce polisler ve askerler, arkasından 12 Gürcü asilzade, ipek yastıkların üzerinde 12 Eylül Manifestosu ve Rus Mevzuatı'nı getiriyorlardı. Arkasından General Knorring'in askerleri, onun arkasından ise Kovalenski ve çalışanları, Gürcü asilzadeler ve beyler, en sonunda Rus askerleri geliyordu. Gelenler, Sioni Katedrali'nde din adamları tarafından karşılandı. Hep beraber ibadet ettikten sonra Knorring Gürcü halka konuşma yaptı. Knorring, onlara yönetim planı ve personel yönetmeliklerini tanıttı. Sonra çanlar çalmaya başladı ve 101 pare top atıldı.[86]

General Knorring yeni hükümetin açılışını yaparak ilk oturuma başkanlık etti. Tören, kutlama yemeği ile başladı ve balo ile bitti. Knorring yeni açılan kurumlara, manifestoyu, hükümet mevzuatını, personel yönetmeliklerini ve talimatlarını dağıttı. Böylece General Knorring Gürcü halkına, Gürcistan Genel Hükümeti'nin kurularak ülkeyi istilalardan koruyup kişisel ve mülki güvenliğin sağlanacağını bildirdi. Aynı zamanda serbest ve güçlü bir iktidar sağlayacak, ezilenleri koruyup suçluları cezalandıracaktı.[87]

General Knorring 11 Mayıs 1802'de Kaheti'ye askerlerin kontrol edilmesi için gitmeden önce, Kovalenski'ye görev verdi. Kovalenski bütün bölgelere yeni kurum açmak için (mahkeme vs.) Rus askeri gönderecekti, aynı zamanda Rus askerî bölgeleri de fazla olacaktı. 18 Mayıs Lore'de, 24 Mayıs Tiflis'te, 25 Mayıs Gori'de, 26 Mayıs Siğnağı'de, 31 Mayıs Telavi'de eyaletler açıldı. Böylece Doğu Gürcistan Hükümeti'nin Rus Hükümeti'ne geçişi tamamlandı. Gürcülerin tarihteki yeni dönemi

[85] **STSA**; Font.2,Op.1,27, liste 427
[86] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.49
[87] P.G. Butkov, **Materiyali dlya novoe istoriy Kavkaza** (П.Г Бутков, Материалы для новои истории Кавказа с 1722 по 1803 год-1722'den 1803'e kadar Kafkasya'nın yeni tarihi için malzemeler), c. II, St. Peterburg 1869, s.511-512

böylece başladı.[88]

Rus Hükümeti tarafından 15 Ocak 1801'den Mayıs 1802'ye kadar yapılan ve Gürcistan'a tamamen yabancı olan idarî dönüşümler (Yönetici Genel-Vali, Geçici Hükümet vs.) başlangıçta Gürcistan'a tanıtıldı. Ardından Gürcistan'ın eski kurumlarına yeni özellikler getirildi. Kurumlar şeklen işlemeye devam etti ancak içeriği değişti. Akabinde de şeklen değişti ancak içerik değişmedi (Gürcü kanunlarının sivil davalarda kullanılması vs.). Ruslar tarafından gerçekleştirilen olaylar Kartli-Kaheti'de Rus idaresinin kurulmasının bir parçasıydı. Böylece Gürcü idarî-yönetim gövdeleri, Gürcü yönetim kuralları sırayla değiştirilerek Rus idarî sistemi kuruluyordu. Ancak bu, Rusya tarafından açılan yönetim organlarının çoğunluğunun geçici olduğu gerçeğini değiştiremezdi. Rus idare sistemi bütün Kartli-Kaheti'yi kapsıyordu. Bu Prosedür Rus idaresinin başlangıcı değil, bitişi idi. Geçici Rus idaresinin kuruluşu 15 Ocak 1801'den 1802 Mayıs'ın sonuna kadar devam etti.

2.1.1. Yönetim Yapısı ve Karakterleri

12 Eylül 1801 mevzuatına göre Kartli-Kaheti'de kurulan Rus idare sisteminin temeli 1775 yılı Rus vilayetler kanunu idi. Rus İmparatorluğu eski Kartli-Kaheti Krallığı'nın idaresini değiştirdi yerine yeni bölgesel idarî birimler kurdu ve buraya "Gruzia" adını verdi. Rus yetkililerin yetersizliğinden dolayı ülkenin siyasî ve durumu kötüleşti. Bu sebeple idarenin yeniden düzenlemesi ihtiyacı ortaya çıktı. Tiflis'teki Genel Vali General Knorring, eski Gürcü idarî teşkilatını esas alarak ülkede 5 idarî bölge oluşturdu. Eski vilayet (Sadroşo, Mazra), daha küçük yerler ise kaza (Distantsia) adı verildi. Kartli-Kaheti'yi beş vilayete ayırıldı: Gori, Duşeti, Lore, Telavı ve Siğnağı; İdari merkezler de bu şehirlerde açıldı. Ama Lore idare merkezi Tiflis'e bağlandı. Bunun sebebi de orada nüfusun az olması ve Gürcü olmayanların, yabancıların (inorodtsebi) yaşamasıydı. Lore bölgesinde Karabağ'dan gelen Ermeniler yaşıyordu.[89]

Başlangıçta Kartl-Kaheti idaresinin bölünmesi geçici bir önlem olarak

[88] **STSA**; Font.112, Op.1, D.1, liste 43, 55
[89] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s. 52

tasarlanmıştı. General Knorring 25 Mayıs 1802'de imparatora gönderdiği raporda o zaman için Kartli-Kaheti'nin bu şekilde idarî bölümlere ayrılmasının uygun olduğunu bildirdi.[90]

1775-1785 Rusya reformlarına göre Rusya İmparatorluğu'nun diğer bölgelerini Rus İmparatoru tarafından atanan Çar naibi (mefisnac-vali) ve Genel vali (general gubernator) yönetiyordu. Yukarıda bahsettiğimiz gibi İmparator I. Paul, General Knorring'i "Gürcistan Valiliği" (Sakartvelos Gubernia)'ne atamıştı. İmparator bu şekilde yeni valiliği doğrudan merkezî hükümete bağlamıştı.[91]

İmparator I. Aleksandr'ın Rusya'daki reformlarından sonra Gürcistan'ın statüsü değişti. Gürcistan artık bir vilayet olarak değil de ayrı bir idarî bölge olarak görülüyordu. Yönetim şekli de özel olarak düzenlendi. Genel valiye hem askerî hem de sivil geniş yetkiler tanındı.[92]

O zamanki resmî belgelerde General Knorring, Gürcistan başkomutanı unvanı ile anılmaktadır. Bu durum Doğu Gürcistan idaresini asker birinin yönettiği anlamına geliyordu. O'nun görevinde askerî ve sivil işlevler birleşmişti ancak ana özelliği asker olmasıydı. Gürcistan'da uygulanan Rus idare sisteminin temeli askerî özellik göstermekteydi. Sivil-idarî yönetim de askerî temel üzerine inşa edilmişti (bağlıydı).

Rus İmparatoru İdare Başkanı'na özel yetki vermişti. Hükümetleri birleştirerek yerel idare işlerini tek başına yönetiyordu. Rusya İmparatorluğu'nun idarî merkeze bağlılığı çok azdı. İdare başkanının görevleri şu şekilde sıralanabilir:

1.Rusya İmparatoru'na ceza davalarında en önemli mahkeme kararlarını (Asilzadelerin ve beylerin ölüm cezası veya rütbe mahrumiyeti ile ilgili kararları) göndermeliydi.

2. Göreve seçilen kişileri onaylamak için Senato'ya sunmalıydı.

3. Devlet hazinesine rapor vermeliydi.[93]

Diğer devlet idare işlerini General Knorring tek başına yönetiyordu. O yeni

[90] A.P. Berje, **AKAK**; c.I, s. 476
[91] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.55
[92] **STSA**; Font.112, Op.1, D.1, list.1
[93] A.P. Berje, **AKAK**; c.I, s. 435, 437

kurulan kurumların görevlerini hazırlamaya yetkilendirilmişti, aynı zamanda ilçe sınırlarının kurulması, ülkenin gelir işlemleri, imparator adına Kafkas-beylikleri ve Sultan hanlıklarıyla görüşmeler, ülke yönetmeliğinin bazı maddelerini değiştirme ve ortadan kaldırma, polis yönetmeliklerinin hazırlanması onun göreviydi. General Knorring hazine menfaatlerini korumak, vergi dağılımını ve toplanmasını, devlet dairelerine ve mahkemelerine genel gözetim yapmak zorundaydı. Knorring yargı işlevinde yetkili kişi değildi ancak mahkeme davalarını ve kararlarını durdurup değiştirebilirdi.

Gürcistan idare başkanının otoritesi General-Vali'nin (Gubernator) yetkisinden fazla idi. Onun hükümeti aslında askerî bir diktatör fonksiyonu taşıyordu. Gürcistan idare başkanının yardımcısı, hem sivil işlerle ilgileniyordu hem de icra kurulu başkanı idi ve aynı zamanda günlük yönetim de onun göreviydi. Bu pozisyon Rusya'daki kaymakama denkti, tek fark, Rus kaymakamlar askerdi Gürcistan'da ise sivil idi.[94] Bunlar askerî işlere müdahale etmiyorlardı ve yanlarında her zaman sekreter ile tercüman bulunuyordu.

Gürcistan Yüce Hükümeti dört idarî bölümden oluşuyordu:

1. Yönetim (Yürütme Erki)

2. Hazine ve Finans (Mali)

3. Ceza Hukuku (Yasama)

4. Medeni (Sivil) Hukuk

Gürcistan İdare Başkanı, diğer idare başkanları ve onların danışmanları hep beraber yüce hükümeti oluşturuyordu. Onlar kararlarını oy çokluğu ile almak zorundaydı. Gürcistan İdare Başkanı, hükümetin genel kurul başkanıydı. Onun yokluğunda yerine Gürcistan Yöneticisi kurulu yönetiyordu.[95]

Rus tarihçi N. Dubrovin, genel kurulun fonksiyonunu incelemiş ve Rusya İmparatorluğu'nda senato ile genel kurul kapsamının aynı işleve sahip olduğunu ortaya koymuştur. Gürcü tarihçi A. Surguladze bu kurulların benzerliğinden

[94] İ.İ Surguladze, **İstorya Gasudarstva i Prava Gruzyı**,(История гасударства и права грузии-Gürcistan Devletin Yasa Tarihi) Tiflis Devlet Üniversitesi Yayınevi, Tiflis 1968, s.161, 164

[95] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba …,** s.57

bahsetmiş ancak Rus İmparatorluğu'nda tam o şekilde bir kurulun hiç olmadığını söylemiştir.[96]

General Knorring bu kurulların yönetmeliğini hazırlarken daha önceki Gürcistan'ın hukukunu kullanmıştır. Yürütme erki Gürcistan yöneticisinden oluşuyordu, başkanı da kendisiydi, iki danışmanı vardı; biri Gürcü (beylerden) diğeri ise Rus askeri idi.

Yürütme erki bütün Gürcistan'ın düzenlemelerine göre ve İmparator adıyla idare edilen bir hükümetti. Yürütme erkinin fonksiyonları en yüksek makamlar tarafından yapılan yazılımın yasa ve duyuru kararnamelerinin ilanı ve uygulanmasıydı. Polis, bölge mahkemeleri, kaymakamlar, valiler ve onların yardımcıları yürütme erkinin altındaydı. Yürütme erki yaptığı işlerle ilgili Gürcistan Genel Hükümeti Genel Kurulu'na rapor veriyordu.

Hazine kurumu malî ve ekonomik işlerden sorumluydu. Başında Rus yetkililer duruyordu, danışmanlar da Gürcü soylulardan, iki danışman Kartli'den, iki danışman da Kaheti bölgesinden seçiliyordu. Onların dışında bir sekreter, bir de tercüman hizmetteydiler. Hazine kurumunun ana görevi devlet vergilerinin ödemelerinin zamanında sağlanmasıydı. Hazine Kurumu, Kartl-Kaheti Krallığı'nın vergi sistemini kullanarak idare ediyordu. Ayrıca eski Gürcü vergileri, ücretleri ve gümrük vergilerine sadık kalındı. Hazine Kurumu tarafından verilen talimatlarla ilgili idarî başkana, Gürcistan Yöneticisine ve yürütme erkine raporlar veriliyordu.[97]

Ağır Ceza Kurumu, bölge mahkemelerinin ceza davalarının temyiz ve denetleme kurumu idi. Onun başında Rus bir yetkili duruyordu. Danışman olarak da Gürcü soyluları tayin edildi (Revaz Eristavi, Giorgi Amilaxvari, İvane Çolokaşvili, Davit Abaşidze). Aynı zamanda bir sekreter ve çevirmen görev yapmaktaydılar.[98]

Ağır Ceza Kurumu, Rus kanunlarını kullanıyordu. Onlar Rus yasaları ile yerel nüfusu uyaracaktı ve kararlar onaylaması için idare başkanına gönderilecekti. General Knorring Gürcistan'dan ayrılmadan önce bu işi Sivil İdare Başkanı'na, P.

---

[96] N. F. Dubrovin, **İstorya vayni i vladayçestva Ruskih na Kavkaze** (История воины и владаычества русских на Кавказе- Savaş Tarihi ve Kafkasya'daki Rusların Hâkimiyeti) Yayınevi: Kategory Birimlerin Bölümü, c. III, s.453

[97] **STSA**, Font.112, Op.1, D.27, list. 412

[98] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…; s.59-60

Kovalenski'ye yönlendirmişti ancak Kovalenski bununla ilgili hiçbir şey yapmamıştı.

Ağır Ceza Kurumu, mahkemeye yapılan başvurularda derhal müzakere başlatmak zorundaydı. Soyluların ölüm cezası ya da rütbe mahrumiyeti durumları, son karar için Gürcistan yöneticisine gönderiliyordu. O da son karar için sonuçla beraber Rus İmparatoru'na gönderiyordu. Eğer hükümlü kararı kabul etmezse Gürcistan Yüksek Bakanlığı'na başvurabilirdi. Rus Kanunu'nun 131. maddesine göre Rusya bölgesinde olduğu gibi Ağır Ceza Kurumu'ndan senatoya başvurulabilirdi ve bunun için de 200 Maneti (Manat, Rus para birimi) ödeme zorunluluğu vardı.

Bölge kurumları sivil davalarda Sivil Hukuk Kurumu'na bağlıydı. Ağır Ceza Kurumu gibiydi ve temyiz davalarında da Yüksek Bakanlığa başvurabiliyordu. İlk zamanlarda bu kuruma danışman olarak asilzade Kaihosro Çolokaşvili, Zaal Barataşvili, Egnate Tumanişvili ve Oman Herheulidze atandılar.

Sivil (Medeni) Hukuk Kurumu(Medeni Mahkemesi); Rütbe haklarını, özel mülkiyeti, sivil davaları vs. düzenliyordu. Kral VI. Vakhtang Usul Kanunu'nu kaldırıp I. Petro'nun Kanunu'yla değiştirdiler yani bu işlem için (Суд ло фоме) yani biçimsel mahkeme kurdular. Maddi hukuk alanında kararlar vermek için VI. Vahtang'ın kanun kitabını kullanacaklardı. Uygun maddenin bulunmadığı davalarda ise Rus yasalarından faydalanılacaktı. Ayrıca hükümet Gürcistan'da yaşayan Gürcü olmayanlara imtiyaz gösteriyordu. Onlar için yerel örf hukuku yürürlükte kalmıştı.[99]

Yerel Yönetim Bakanlığı'na dahil olan birimler (teşkil eden): Bölge mahkemesi, ilçe emniyet müdürlüğü, şehir polis şubesi, "Samazro Hazenadarı"[100] ve "mouraviler"[101]. Bölge mahkemeleri, bütün bölgelerde açıldı. Birleşiminde başkan (Rus yetkililerden), iki yargıç (yerel asilzadelerden), sekreter ve tercüman bulunuyordu. Herkes Gürcistan yöneticisi tarafından atanıyordu. Bölge mahkemeleri Gürcistan Genel Hükümeti'ne bağlıydı ve hem ağır ceza hem sivil işlemlere

[99] **AKAK**, I. S.438
[100] Rus idarî sisteme göre *bölge muhasebecisi*
[101] ***Mouravi*** - Orta Çağ Gürcistan'daki yerel(kasaba, köy) yönetim organının baş idarî yetkilisi idi. Başlangıçta, işlevleri tarım sektörüyle (mülk ve tarımın yönetimi) başlamıştı ve geç feodal Gürcistan'da idarî, askeri ve adli işlevleri de dahil edildi. Mouravi ilk şehir valilere deniyordu. Moore'un yetki alanı, kamu düzeni, kral ve merkez organlarının emirlerinin yerine getirilmesini içeriyordu. Görevleri idarî bölgelere göre değişiyordu.

bakıyordu. Bölge mahkemeleri her ay Gürcistan yöneticisine rapor gönderiyordu. Bütün mahkeme sonuçları ve kararları da gerçekleştirilmek üzere Şehir Polis Şubesi'ne bildiriliyordu. Bölge Mahkemesi, ölüm cezasını, rütbe yoksunluğunu, halka açık kırbaç cezalarını, belgelerle ve açıklamalarla birlikte üst kurumlara gönderiyordu.

Mazra'da[102] en alttaki idarî mahkeme, kurum alt Polis Şubesini temsil ediyordu. Şubenin müdürü de Rus kaptan İspravniki (Исправник)[103], onun iki yardımcısı vardı adı Esauli (Rusça Есаул)[104] uygulayan yasaları ve hükümet kararlarının gözetliyordu. Esauli Gürcü soylulardan atanıyordu. Alt Polis Şubesini, kişilere karşı da (düzensiz suçlulara karşı) tedbirler alıyordu. Onun mahkeme fonksiyonu yerinde durumu inceledikten sonra soruşturma yapıp kanuna göre karar veriyordu. Gürcistan'daki Alt Polis Şubeleri, Rusya bölgelerinde olan Alt Polis Şubelerinin aynısıydı. Aynı özellikleri taşımaktaydı. Onlara verildiği talimatlar 1775 yılında Rusya'nın vilayetleri ile ilgili düzenlenen kurallardı.[105]

Şehirdeki idarî ve adlî işlevler Polis Şubeleri tarafından yapılıyordu. Onlar yürütme yetkisine sahipti. Görevleri şehirde düzenin sağlanması, sivil davaların, küçük hırsızlıkların ve ceza hukuku işlerinin çözülmesiydi.

Karakol Polis Şubesi Müdürü-Komendant[106] idi, yardımcısı da Policmaisteri (Natsvalı-ნაცვალი)[107], onların astları –Esauli, Asistavi (yüzbaşı) ve Atistavi (onbaşı) idi. Komendantı mutlaka Rus yetkililerden olmalıydı, diğerleri ise Gürcü soylulardan oluşmalıydı. Gürcistan'daki Komendantı'nın görevi Rusya'nın bölgelerindeki, şehirlerindeki görevlerinin Gorodçının- Городчин[108] aynısıydı.

Şehirler, küçük kasabalara, mahallelere ve ilçelere ayrılıyordu. Kasabaların başında Esauli, ilçelerin başında-Asistavi, mahallelerin başında-Atistavi bulunuyordu. Bu görevliler, kendi bölgelerindeki davaları soruşturuyorlardı ve

[102] **Mazra**, Rusça "Уезд"-yezd, 1907'de olan Devrimden önce Rusya'daki idarî bölge birimi, XV-XVI yüzyılda Rus devleti kurulması sürecinde oluştu.
[103] **İspravnık-**, Mazra'nın yöneticisi, Rus askeri personelden atanıyordu.
[104] **Esauli** -Türkçe karşılığı kaptandır.
[105] İ.İ. Surguladze, **İstorya Gasudarstva i Prava**...., Tiflis 1968, s.179-180
[106] **Komendant-** Şehrin valisi, Gürcistan'da XIX yüzyılın başında Rus kumandanı.
[107] **Policmaisteri*(*Gürcüce-Natsvalı*)*** Rusya'nın büyük şehirlerinde ve bazı kapitalist ülkelerde Baş Polis. Gürcistan'da onun karşılığını.
[108] **Gorodçın-**Şehrinden sorumlusu, Şehir yöneticisi

gerekirse Komendanti'ye bildiriyorlardı.

Tiflis şehri üç bölgeye bölündü (Muhranı, Tsavkisi ve Mtis bölgeleri). Dördüncü banliyö ise Avlabarı idi. Bütün kasabalar iki ilçeye, ilçeler de üç mahalleye bölündü. Tiflis'te dört Esauli, sekiz Asistavi ve yirmi dört Atistavi görev yapıyordu. Diğer bölgedeki şehirlerde üçer-üçer ilçeler oluştu. Şehirde bir Esauli, bir Asistavi ve üçer Atistavi atandı.

Gürcistan'daki bütün Mezralar'a Khazınadarileri atandı. Onların görevi vergilerin toplanması idi. Khazınadrebi kaptan İspravniki'lere bağlı idi (itaat ediyorlardı). Hazine kararnamesine göre vergi toplamayı organize ediyorlardı ve ona karşı sorumluydular. Khazinadarileri'nin faaliyetlerinin denetimini Kaptan-İspravnik yapıyordu.

Kvemo Kartli'nin Müslümanlarla yerleşen bölgelerinde Kazahi Borçalo ve Bambaki idarî birimleri kuruldu. Orada özel bir idarî sistem oluşturuldu. Ayni idarî sistem Doğu Gürcistan dağlık bölgesinde ve Lore bölgesinde yaşayan Ermeniler için de geçerliydi. Tush-Pshav Khevsureti bölgesi için Gürcü yöneticiler Mouraviler ve Lore'deki azınlıklar, Ermeniler için kendi Melikleri[109] atandı. Farkı ise hazineden maaş almasıydı ve dolayısıyla onlar eskisi gibi astlarının ücretlerinden yararlanamıyorlardı.[110]

Dağ halklarının hakları özel talimatlar ile düzenlenmiştir. Mourav'ın kendi birliğinde aynı Kaptan-İspravnik, Mazra'daki idarî ve adlî görevi vardı. Sivil davaları belirlerken ve karar verirken Mouravılar yerel hukuk kanunlara göre yönlendirilirdi. Onlar bütün davalara soruşturma yapabilirlerdi ama ceza davaları ancak Rus yasalarına göre karar vermeliydiler. (ceza davaları hakkında soruşturma hakkına sahip değillerdi)[111]

Mahkeme davalarında Mouraviler Lore mahkemesine tabiydi. Lore mahkemesi de Tiflis'te bulunuyordu. Pşav-Khevsureti'nin Mouravisi Dusheti Bölge Mahkemesi'ne, Duşeti'nin mouravisi de Telavi Bölge Mahkemesi'ne bağladılar.

[109] **Melik**- Arapça: ملك - Malik, Ermenice Մելիք - Melik; Arapça kelime ve mal sahibi, vali kral demektir. Doğu Gürcistan'da özelikle Tiflis'te XVI yüzyılın ortalarda ortaya çıkıyor, yerel idare memuruydu. Genelde tüccarların çevrelerinden Gregoryen inançlardan seçiliyordu.
[110] **STSA**., Font 2, Op.1, D.27, list-58-59
[111] **STSA**., Font 2,a. Op 1, D. 27, list-225-235

Tüm Mouravi başına Khazinadari atandı. Rus Hükümeti böylece Distantsia'larda[112] ve dağlıların başında Gürcü Mouravileri atandı. Bu durum Gürcü soyluluğu için büyük bir imtiyazdı. Fakat eski Kartli-Kaheti Krallığı'ndan Gürcü mevkilerine göre hak ve görevleri önemli derecede farklıydı. Onlar askerî bir fonksiyonla birlikte ceza davalarında ki soruşturma hakkını da kaybettiler. En önemli bir gelirin kaynağını kaybettiler. Toplandığı vergilerin onda biri onlara aitti. Onun yerine yıllık maaş olarak 600 Maneti verildi. Böylece Mouravi bölgesi Rus hükümetinin üzerinde bir konumdaydı.

Buna ek olarak, Mouravilere hükümet sıkı bir gözetim uyguladılar. Başından beri onlara Rus yardımcılar verildi. Yardımcıların görevi Mouravilerin kontrol edilmesiydi. Mouravi'nin ilk kişi olduğu kabul ediliyordu ancak o önce yardımcısına danışmadan hiçbir işi tek başına çözemezdi ve karar veremezdi.[113]

Mouravi'nin köy hazinesinin neredeyse değiştirilemeyecek şekilde bırakılması Gürcü soylulara karşı ayrıca bir imtiyazdı. Bununla birlikte Gürcistan yönetimi hakkındaki hüküm öngörülmedi. Biçimsel olarak Mazra'daki bütün işlemleri, Kaptan-İspravnikleri Mazra mahkemesi ve Khazınadarlar yönetiyordu ancak köy yönetimi Mouravi'nin elinde kaldı.

10 Haziran 1802'de General Knorring, Gürcistan Valisi P. Kovalenski'ye yeni yönetim kurulması için bu göreve ihtiyaç olmadığını fakat Gürcü soyluların başka geliri olmadığından bu görevin eski haliyle kalmasının daha doğru olduğunu belirtiyordu.[114] Aynı zamanda yetkililer, Mouravın görevlerinin Rusya'daki Mazra topluluğunun hükümdarının (Rusça-Волостной голова-topluluğun başkanı) görevleri ile benzer olduğunu söylediler. Aralarındaki terk fark, görevlendirmesi de görevden alınması da krallığa bağlıydı. Mouravi bir ya da birkaç köyün idarî, finans ve hukuk işlemlerini Kaptan-İspravnik yardım ile yönetiyordu. Ona maaş verilmiyordu, topladığı vergilerin yüzde onunu alıyordu. Daha önceleri başka vergileri de topluyordu (anlaşmazlık ve çözümlemek davaların vergileri, vs.) ancak yerleşik kurala uygun olarak eğer ek vergi ödemeye cesaret etseydi görevden

[112] **Distantsia** -Rusça İdari bölge ayrımı
[113] **AKAK**, I, s. 480
[114] **STSA**, font-2,Op.1, D.27, list-234

alınacaktı.[115]

Böylece Rus yetkililer, Mouravilere hakları ve yükümlülükleri hemen hemen aynı şeklinde bıraktılar. Mouravi köy hazinesi, eski Gürcü idarî-mahkeme pozisyonu, 1802'den sonra Doğu Gürcistan sisteminde değişmeden kalan tek görevdi.[116]

Şida Kartli'nin Osların dağlık yerleşim yerinde yönetiminde farklı bir sistem vardı. XIX yüzyılın başlangıçta Şida Kartli'nin Kuzey dağlı kısmında Osetler yaşıyorlardı. O dönemdeki Rusça kayıtlara göre 1802'de Osetlerin yerleşim 11 köy vardı: Kornisi, Tbeti, Kusireti, Gudisi, Potrisi, Çvrinisi, Mğvrivi, Satihari, Kolbuti, Hromistskaro ve Jamuri. Gürcü-Oset karışık 15 köy vardı: Zvileti, Sveri, Eredvi, Kordi, Ditsi, Atsrishevi, Çari, Snekvi, Beloti, Satshenisi, Vanati, Zardiantkarı, Mereti, Korbi ve Arbo. Bu bölgedeki başka köylerde sadece Gürcüler yaşıyordu.[117] Rusça belgelerde buradaki halk Gürcistan'ın Osetleri ismiyle geçiyor. Bir belgede 5000 aile kayıtlı ve o bölgedeki 4 nehre göre, Aragvi Ksani Liakhvi ve Nari'nin Osetlerine ayırmışlar.[118]

Ruslar 1802'den itibaren burada bazı köylerde geçici asliye hukuk mahkemeleri açtı. Aynı yılın yazında Kartli-Kaheti'de Rus yönetimi kurulduktan sonra General Knoring buradaki nüfusun karışık olduğunu ve yeni rejime dirençli olduğundan dolayı geçici mahkemeleri henüz kaldırmaya cesaret edememişti. General Knorring aynı yılın 26 Ağustos'ta gönderdiği mektupta Kovalenski'ye, Osetler'i sakinleştirdiğini, ancak eski kuralların geçici olarak bırakılması gerektiğini bildirmişti.[119]

1802'de Şida Kartli'nin kuzey bölgesi herhangi bir özel statü olmadan Gori ve Tusheti'nin direklerine girdi. Eskiden burada Gürcü idarî sistemi geçerli idi.

Gürcü-Oset karışık nüfuslu olduğundan dolayı egemenliği etnik nedenlerle örgütlendi. Onların hükümdarları olarak Gürcü Mouravi atandı, onlar da ilçe yönetmenliğine bağlıydı. General Knorring'ın açıklamasına göre, temel değişikliklerin yapmadığı sebebi "buradaki yaban nüfus idare sistemin fazla

[115] **STSA**, font.2a, Op.1, D.27, list 234-235
[116] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.68
[117] **AKAK**, I, s. 446-470
[118] **AKAK**., V, s 49
[119] **AKAK**, I, s. 588-589

değişimin hissetmemesi gerekiyordu."[120]

Kartli-Kaheti Krallığı'nda, Mayıs 1802'de kurulduğu yönetim yapısının analiz sonucuna göre, Rus yönetim kuruluşunda Rus devlet yönetiminden farklı değişiklikler yapıldığını gösteriyor. Bu kaydırma (sapmalar) aşağıdaki gibidir:

1. Resmî olarak Doğu Gürcistan (Kartli-Kaheti) bir bölge değil de Gürcistan olarak adlandırıldı. (Gruzia, Rusça-Грузия)

2. Eski Gürcü Krallığı'nın idarî ve bölgesel bölünmesi neredeyse hiç değişmedi.

3. Burada yönetimin en yüksek kurumunun başında vali olarak Gürcistan Yüksek Hükümeti Genel Kurulu bulunuyordu, O da Rus İmparatorluğu'nun merkezî kurumlarından herhangi birinin altında değildi. Vali ve onun hükümeti bazı özyönetim hakları ile donatılmıştı. Rus iç bölgelerinde ve illerinde benzer bir analog (örnek) yoktu.

4. Burada sivil yönetimin başında General-Gubernator[121] (asker kişi) değil, sivil kişi –Gürcistan valisi yönetiyordu.

5. Kartli-Kaheti Krallığı vergi sistemi, vergi ve harçlar yürürlükte kaldı.

6. Buradaki mahkemelerde savcı yoktu.

7. Medeni hukuk davalarında Gürcü yasalarının kullanılmasına izin verildi.

8. Eski görev Melik ve Mouravi kaldırılmadan dağlı ve Gürcü olmayan nüfus arasında özel bir yönetim kuruldu. Medeni davalarda yerel kanunlar kullanılıyordu.

9. Köyün hazinesinden sorumlu Mouravi'nin görevi neredeyse değişmeden bırakıldı.

10. Buradaki yargıçlar ve savcılar Rus vilayetlerinde olduğu gibi seçimli olarak değil ancak yetkililer tarafından atanacaktı.

11. Yönetim kurumlarının bazı pozisyonlarına Gürcü soylular rütbe

[120] **AKAK**, I, s. 483

[121] **General-Gubernator**-Çarlık Rusya döneminde genel vali yada illerin başkanı. Çoğu zamanda kolonilerin yürütme organın başkanı.

sınıflandırması olmadan atandı.[122]

Yukarıda bahsedilen farklılıklar gösteriyor ki; Doğu Gürcistan idarî sisteminin temeli Rus "Vilayetlerle ilgili Yönetmelikti", fakat bu, Rus ve Gürcü yönetiminin unsurları olan bir tür birleşimin karışımıydı. Bu durum Gürcistan idarî ve yönetim sistemiyle ilgili yasaların ve emirlerin ayrı olarak yapıp yayınlanmasına yol açmıştı. Rusya için tüm bunlar Gürcistan'ın il değil özel bir idarî-bölgesel varlık olduğunu belirtiyordu.

İmparator I. Petro döneminden itibaren Rusya etnik olarak karışık bir ülke olduğu için Ruslardan farklı olarak birleştirilmiş devletlerle birleşik emperyal sosyal-ekonomik siyasî ve kültürel entegrasyon yaptırmaya çalışıyordu. Bu entegrasyon, Rusya devleti için "İç genişletme" (expansion) karakteri taşıyordu ve önce İmparatorluğun tekdüzeliğinin zayıflatılması sonra ise ortadan kaldırılmasını amaçlıyordu. Bu iller Rus sosyal, ekonomik, askerî, idarî birliklerle ve diğer sistemlerle organik bir parça olarak (katılmalıydı). Tekdüzeliğin azalması ve ortadan kaldırılması şarttı. Rus İmparatorluk Merkezi'nden illerin etkili yönetimi, Rus olmayan nüfusun Ruslaştırılması daha doğrusu bu halkların ve ülkelerin imparatorluğunda birleşip bütünleşmesi daha kolay sağlanıyordu.

XIX. yüzyılın başlarında Rusya'nın 48 ilinden (vilayet) sivil yönetime sahip olan sadece 25 il vardı ve onlar da Rusya İmparatorluğu'nun merkez bölgelerindeydi. Yeni katılan ulusal bölgelerde yönetim sistemi askerî-polis karakteri taşımaktaydı. Yönetimin sivil kısmı bile askerî üs üzerinde örgütlendi ve tüm aşamalarında en düşük seviyeden en üst seviyeye doğru, askerlerin, polislerin, memurların kanunsuz eylemlerini taşımaktaydı. Çarlığın siyaseti geleneksel olarak fetih politikasıydı. Rusya farklı bölgelerde, jeopolitik, askerî, stratejik, sosyal-ekonomik ve kültürel gelişmelere göre çeşitli sömürü yöntemleri kullandı. Coğrafik olarak Avrupa'ya yakın olan uygar ülkelere özellikle Finlandiya ve Polonya'da, Batı'nın çeşitli bölgelerinde ihtiyatlı davranılmıştır. Güneyde özellikle Gürcistan'da daha çok acımasızca (kabaca) davranıldı. Gürcistan'da Rusya'nın siyasî yönü hemen belirlendi. Rusya, Gürcistan'ı imparatorluğun güçlendirilmesi için uygun bir platform haline getirmeyi amaçladı; ülkenin siyasî açıdan en üst düzeyde güvenilir

[122] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s. 70-71

olması gerekiyordu. Bu nedenle Gürcü halkınını "Ruslaştırmayı" hedeflediler.[123]

Bu siyasî sağlamak için Gürcistan'da içerik olarak Rusya yönetim modeli oluşturmak gerekiyordu. İmparator I. Paul, Gürcistan'da herhangi bir istisna olmadan Rus askerî yönetimini kurmayı planlıyordu. I. Alexander, babasının aksine Gürcistan'da dış ve iç siyasî durumdan dolayı burada böyle bir hükümet kurulmasına imkân tanınmadığını anlamıştı. Rus hükümeti, kendi bürokratik-serflik devlet yönetiminin, Kartli-Kaheti'nin Feodal-vasal sosyal ekonomik durumuna uymadığını biliyordu. Gürcistan ulusal yönetiminin tüm unsurlarının aynı anda kaldırılması ve burada Rus idare sisteminin kurulması hızlı ve derin sosyal-ekonomik değişikliğe neden olacaktı ve yerel nüfusun keskin bir memnuniyetsizliği ile sonuçlanacaktı. Bu durum Güney Kafkasya'da imparatorluğun prestijine zarar verecekti ve neredeyse kazanılan pozisyonlara tehlike oluşturacaktı, bu bölgeye ilgisi olan diğer ülkelere de yarar sağlayacaktı ve bu nedenle dikkatli hareket etmek zorunda kaldı.

İmparator I. Alexander var olan gerçeği göz önüne alarak farklı bir yolu seçti. Bazı imtiyazlar üzerinde durmaya karar verdi ve Doğu Gürcistan'daki yönetim sisteminde karışık yönetime girilmesine izin verdi. Gürcistan yönetimine örnek olarak sunulan Rusya yasama fiilleri, yönetimin kurulmasında, yerel yasalar ve geleneklerle uyarılıyordu. Bu nedenle, Doğu Gürcistan'da açılan kurumların yapısı ve yetkileri her zaman Rus sistemi ile tutarlı olarak örtüşmüyordu. Gürcistan'da yerel Rus idaresine geniş yetki verildi ayrıca yeni idarî sistemde eski Gürcü yönetiminin unsurları ancak değişmiş şekilde korunmuştu. Doğu Gürcistan'ın yönetimi konusundaki farklılıklara hem merkezî hem de yerel yönetimde izin verildi. Bu durum krallığının kaldırılmasına rağmen Rusya İmparatorluğu'nda Kartli-Kaheti'nin kendi egemenliğine sahip olduğunu göstermekte idi. Bu şekilde Gürcistan'da kalıcı olarak yerleşmeyi düşünüyordu. Rusya hükümetinin görüşüne göre; "Gürcistan" (Грузия) adının koruyarak Rusya imparatorluğunda ülkesinin özerk varlığını korumuş olurdu. Bu durum Rusya'nın gizli planlarının parçasıydı. Batı Gürcistan'ın ve İmereti Krallığı'nın üzerine hami olmak ve özyönetimin bırakılması aynı amacı taşıyordu.

[123] D. Çumburidze, Rusuli Mmartvelobis…, **Sakartvelo-Rusetis Urtiertoba XVIII…**, Tiflis 2016, c.1, s.254-255

Doğu Gürcistan'da kurulan idarî modele otomatik olarak çeşitli yönetim biçimlerini düzenleyen farklı kurallar dahildi. Bir yandan Rus bürokratik-merkeziyetçi sistem diğer yandan Gürcü sistem. Bu sistem soylu sisteme dayanarak Gürcü feodalizmine, Kartli-Kaheti'ye iç ve dış durumuna uyumluydu ancak geçici olarak Güney Kafkasya'da Rusya'nın pozisyonlarının güçlendirilmesine kadar geçerliydi. Rusya'nın Gürcistan'da kurduğu yönetimde eski Gürcü unsurlarının yıkımı perspektif içindeydi. Kısacası Rusya İmparatorluğu kendi devlet sistemi ile uyumsuz olan Gürcü soylu siyasî sistemini yok etmeyi planlıyordu.

Gürcistan'da kurulan rejim, yüzyıllarca süren Gürcü feodalizminin temellerini yok ederek Rus rejimi ile seviyelemesinin başlangıcı oldu. Soylu sisteminin bozulmasıyla Gürcü soylular birçok ayrıcalık kaybetti. Onlar askerî, siyasî ve idarî yönetimden maruz kaldılar ve kalıtsal pozisyonlarını kaybederek yasal haklarının bozulmasına neden oldu. Rusya başlangıçta soyluların keskin direnişlerini artırmadan siyasî ve sosyal bakımdan en önemli değişiklikleri yavaşça gerçekleştiriyordu. Rusya hükümeti bir süre kraliyet ailesine karşı temkinli davrandı ancak başından beri onların Rusya'ya yerleştirilmesi (sürgün edilmesi) planlandı. Rusya, bunu yapmak için doğru zamanı bekliyordu.

Rus makamlarının tavizleri, bazı pozisyonların, danışmanların, hukukun, hâkimlerin ve farklı pozisyonlarda Gürcü soyluların atanması şeklindeydi. Onların görüşüne göre bu durum Rus makamlarını, yerel yönetimlere, yerel topluluklara ve nüfusa bağlı hale getirecekti. Ayrıca soylulara devlet kadroları içinde kaybettikleri ayrıcalıklar karşılığında maaşlı görevler vererek onların hırslarını bastırmaya çalışıyorlardı. Bununla birlikte soylular ne Rusça ne de Rus yönetim kurallarını biliyorlardı. Başlangıçta Gürcü soylular Gürcistan Yöneticisi (vali) tarafından görevlerine atanıyordu ve bir süre sonra diğer Rus vilayetlerinde olduğu gibi kendi kendilerini seçmeleri gerekirdi.

Bir Rusça belgeye göre "farklı pozisyonlarda, vatandaşlarına saygı duyan ve güvenilir, yetenekli kimselerin görevlendirilmesi gerektiği belirtiyordu. Aslında bu pozisyonlara çoğunlukla Rusya hükümeti tarafından en çok güvenilen kişiler tahsis edildi. Çoğunluğu ise Kartli-Kaheti Krallığı'nın kaldırılması ve Rus yönetiminin kurulması sırasında aktif olarak Rusya ile işbirliği yapanlar oluşturuyordu. Buradaki

makamlarda açılan görevlerde yer alan 261 kişinin 44'ü Gürcü soyluydu. Ancak Rusya hükümeti onlara az güveniyordu ve onlar hakkında herhangi bir şüpheye düştükleri zaman onları görevden aldırıyordu. Örneğin bazılarının 1802'deki isyanda yer aldıkları ortaya çıktığında görevlerinden alındılar."[124]

Gürcü aristokrasisinin çoğunluğu yine de idarî sistemin dışında kaldı. Onlar ayrıcalıklarını kaybetme korkusu yüzünden Rus yetkililere şikâyet ediyorlardı ve bazen Rusya onların isteklerini kabul ederek uzlaşmak zorunda kalıyordu. Böyle bir taviz, Rus idarî sisteminde Gürcü feodal pozisyonun (Mouravi) bırakılması anlamına geliyordu.[125] Fakat bu pozisyon Rus sistemi ile uyuşmadı. Bu imtiyazlarla Rusya, kendi tarafına çok sayıda Gürcü soylularını göndermeye çalıştı.

Yönetimin ilk aşamasında, Rusya hükümeti Gürcistan köylüleri konusunda temkinli davrandı. Kartli-Kaheti'nin dış politikası zor durumda olduğu için Gürcü feodaller çoktan görevlerinden ayrılmıştı ve bu durum Gürcü nüfusunu ağır bir şekilde etkiledi. Bu sebeple en başından beri köylüler Rus hükümetinden iyi etkilenmiş olacaklar ki onlardan ülke düzeninin sağlanmasını ve ülke barışını bekliyorlardı.[126]

Rus yetkililer Gürcü köylülerinin bu beklentilerini serfliği iptal etme sözü vererek daha da artırıyorlardı. Kaptan-İspravnikler köylüleri hazine bakanlığına bağlayacaklarını ve artık soylulara hizmet etmeye gerek kalmadığını söylüyorlardı. Aynı zamanda Rusya hükümeti Gürcü soylulara kendi bölgelerinde (kafalarına göre) hareket etmeyi yasakladı. Daha önce yargı hakkına sahip olan soylular, köylülerin sivil ve ceza davalarını inceleyip karar verebilecek, kendi bölgelerinde eskisi gibi hareket edemeyeceklerdi.[127]

Feodallerin haklarının kısıtlanmasının, köylülerin statüsünü iyileştirmesi beklenirken böyle olmamıştır. Yapılan her bir icraat biçimsel yasaklarla sınırlı kalmıştır, çünkü köylüler Rus yönetiminin kurallarını anlamıyordu ve feodaller onları eskisi gibi cezalandırıyorlardı. Kaptan-İspravnikiler köylülere daha da kötü

[124] **AKAK**, I, s. 448-449
[125] N.Berdzenişvili, **Sakartvelos İstoriis Sakithebi**,(საქართველოს ისტორიის საკითხები- Gürcü Tarihinin Konuları) Metsniereba yayın evi, 1965 Tiflis, c.II, s. 432, 267, 271
[126] R. Lominadze, R.M.G.S, s. 79
[127] **AKAK**, I, s. 513

davranıyorlardı ve artık köylüler adalet arama fırsatını kaybettiler. Rus hükümetinin tüm vaatleri sadece sözde kaldı. Köylülük artık daha da zorlaştı ve bundan böyle köylüler hem Gürcü soylulara hem birçok Rus yetkililere hem de askere bakmak durumunda kaldılar.[128]

Rus hükümetinin ulusal olarak devrilmesi daha ciddi oldu, bundan bütün katmanlar etkilendi. Burada kurulan askerî-bürokratik rejim, nüfusun adetleri ve tarihsel- kültürel gelenekleri ile bağdaşmıyordu. Yönetim organlarının biçimciliği ve bürokrasisi, Rusça dilinde yapılan anlaşılmaz işlemler, kontrolsüz kurumlar halkın öfkesine neden oldu. Bunun temel nedeni Rus ve Gürcü yasalarının aynı anda tatbik edilmeye çalışılması suretiyle, aslında hukukun üstünlüğünün yok sayılmasından başka bir şey değildi.

Evvelce de belirttiğimiz gibi Rusya hükümeti, sivil davaları çözmek için daha önce Gürcistan'da asıl ana kaynak olan VI. Vakhtang'ın medeniyet yasasını onayladı. Ancak uygulamada Gürcistan yasalarının yeni koşullarda kullanılması çok zordu çünkü bu yasaların Rusça çevirisi yapılmamıştı. Gürcüce el yazılarını düzenli olarak kullanan, işlemleri Rusça dilinde işleyen çevirmenlerin eksikliği nedeniyle Rus hâkimler işlemleri düzgün yapamıyorlardı.[129]

Rusya Hükümeti ilk başlarda kral VI. Vakhtang'ın kanunlarının tercümesi çalışmalarını başlatmıştı. 1802'de bir emir çıkarıldı ve General Knorring, Kral VI. Vakhtang'ın kanunlarının tercümesini yapmak için Rusçayı iyi bilen bir soylu olan Davit Çolokaşvili'ye emretti, 400 Manatı maaş bile bağladı.[130] Ancak bu tercüme senelerce yapılamadı, uzatıldı. Bu sebeple Gürcü yasalarının kullanılması hiçbir şekilde garanti değildi. Gürcü yasaları hakkında hiçbir fikri olmayan Rus hâkimler, Gürcü yasalarını yok sayıp Rus yasalarının en basit halini kullanarak çalışmakta beis görmediler. Rus yasaları Gürcüce diline çevrilmedi ve bu nedenle de Gürcistan'da tamamen bilinmiyordu. Çeviriler kâğıt üzerine karışık bir şekilde yazılmıştı böylece hâkimler davadan tam bilgi alamıyordu, davacılar da yargılamayı ve cezayı

[128] N.Berzenişvili, **Sakartvelos İstoriis** …, c. II, s.21
[129] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s. 82
[130] **STSA**, font.2, Op.1, d.27, list-240

anlamıyorlardı. Bu durum, kanunların açıklanmasında karışıklığa neden oluyordu.[131]

General Knorring, mahkemelerin faaliyetleri üzerinde ortak kontrol uygulandığı gerçeğini değiştiremiyordu. Askerî faaliyetlerle çok meşgul olduğu için bu etkinlikle ilgilenememişti. Nüfus tamamen dayanılmaz bir durumda idi. Davayı devralmak için konulan 200 Manati, adaleti arayanlar için bütün yolları kapatmıştı. Bu nedenle 1803 yılında Gürcistan Hükümeti Yüksek Konseyi, bu davaları incelemek için sadece 11 kez toplandı.[132] Dahası burada şikâyetçiler Ruslar olduğunda ya da bir şikâyetçi Gürcü, diğer taraf Rus olduğunda hangi yasaların kullanılacağı bilinmiyordu. Ancak 1811'den itibaren şikâyetçilerden birinin Gürcü olması halinde işlemlerin Gürcüce olacağı kararı verildi. Bunun nedeni ise bu insanlar arasında güven tesis edilmiş olmasıydı.[133] Tamamen yabancı ve anlaşılmaz yöntemler Gürcü halkını zor durumda bıraktı. Bu durum Rus yetkililer tarafından kullanıldı, onlar bariz bir şekilde Gürcü halkını küçümseyip cinayet ve suç işliyorlardı.

Petro Kovalenski ile ilgili çok şey yazılıp çizilmiştir, fakat konu ile ilgili dikkat çeken hususları zikretmekte fayda görüyoruz: O daha Rus hâkimiyeti kurulmadan evvel, 1799'da Kartli-Kaheti'de Rus büyükelçisi ve tam yetkili bakan olarak atandı. Kısa zamanda Kral XII. Giorgi üzerinde etki kazanarak krallık işlerine aktif olarak karışır hale geldi. Kovalenski görevini kötü kullanarak karanlık işlere başladı.[134] Kovalenski suç işlemekten çekinmiyordu, Tiflis hazinesi tarafından tayin edilen zengin tüccar İvane Begtabegov'la anlaşarak halktan toplanan vergileri paylaşıyorlardı. Adı Tiflis'te kurulan bir okulla bağlantılıydı, okul sadece resmî olarak kayıtlıydı ve okul için sağlanan gelir tamamen onun cebine gidiyordu. Bu tür yönetim eylemleri diğer Rus yetkililerin de yolunu açtı. Kendisi Gürcistan'da birçok mülkün sahibi oldu. Fronel'den alıntılayarak söylersek, Kovalenski'nin halefleri, Poltava bölgesinde Gürcistan'dan getirilen değerli incilerin altın-gümüş eşya dolu bir evin sahipleriydi.[135] Onun işlerinin ortaya çıkmasında Kartli-Kaheti'nin Rusya elçisi Garsevan Çavçavadze büyük bir rol oynadı. Fakat ne yazık ki, General Korning onu

[131] **AKAK**, I, s. 449
[132] N. F. Dubrovin **İstorya vayni i vladayçestva Ruskih** …, c. III, s.456
[133] **STSA**, font-26a, Op.1, D.597, list-5
[134] **AKAK**, I, s.99
[135] A.Proneli, Mtiuleti "***Moambe***" III, 1895, (Gürcistan Gazetesi-Moambe) s.15

koruyordu. Büyükelçi Çavçavadze İmparatora Kovalenski'nin yürüttüğü faaliyetleri bildirmişti.

Fakat Kovalensky'nin yaptıkları Rusya için bile fazla oldu. Rusya Gürcistan halkının gözünde prestijini git gide kaybediyordu. Rusya hükümeti kendi memuru Pavel Tsitsianov'u Gürcistan'daki durumu incelemek üzere gönderdi. Tsitsianov mevcut durumu inceledi ve ardından 1803'te Kovalenski Gürcistan'dan kovulup mahkemeye verildi. Kovalenski cezalandırıldı fakat Gürcistan'daki durum düzelmedi. Çünkü ülkenin ilk valisinin yöntemleri yerel idareyi bozdu. Onların yasalara karşı aykırı eylemleri devam etti.[136]

2.1.2. Geçici Hükümetin Sonuçları

Doğu Gürcistan'da kurulan idarî sistem Rusya'ya istenen sonucu getirmedi. İlhak sonucunda ulusal devlet düzeninden tamamen farklı bir ortama aktarıldı (girdi). Bu halkın yaşamında radikal değişiklikler yaratacaktı. 12 Eylül Manifestosu'nun töreni esnasında Rusya Gürcistan'a vadettiği gibi Rusya hükümeti ve Rus yetkililer iki bin yıl boyunca Gürcülerin kendi devletlerine sahip olduklarını göz önünde bulundurmalı, kendi idaresini, mahkemesini, kişisel ve mülkiyet haklarını, gelenek ve göreneklerini dikkate almalıydı. Şimdi önceki yönetim ve kamusal yaşam kuralları yerine yabancı kurallar, yeni yönetim ve yönetimler kuruluyordu. Bunlar öncekilerden kökten farklıydı. Artık eski ekonomik ilişkiler ve bununla bağlantılı olan insanların has durumu bozuldu. Eski Gürcü devlet yetkilileri, yabancı yönetimin elinde tamamen fonksiyonsuz kaldılar ve görevlerini kaybederek geçim sıkıntısına düştüler. Dolayısıyla nüfusun saldırganlığı bu yeni kurallara karşıydı.

Rusya'nın temel amacı, daha iyi yönetim yasası getirmek ve Gürcistan halkının geleneklerine saygı duymak suretiyle adil faaliyetler gerçekleştirmek ve halk yönetiminin güvenini artırarak desteğini tahsis etmek olmalıydı. Fakat her şey tersine oldu. Rusya, ulusal olarak uyarlanmış Gürcü yönetimi yerine benzersiz, zor ve Gürcü yönetim unsurlarıyla çelişen, karışık Rus idarî sistemini kurdu.

Başlangıçta, Gürcü halkının çoğunluğu kargaşaya düştü. Rusya yönetiminin ne

[136] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**..., s. 87-88

yaptığını, yeni hükümdarların ve militanların ne istediklerini, Rusça dilinde verilen emirlerin ne anlama geldiğini hiç anlayamadılar. Ancak kurtarıcı olarak gönderilen Ruslar, Gürcistan'a işgal altındaki ve fethedilen bir ülke olarak baktılar. Fakat bu belirsizlik uzun sürmedi. Gürcüler kendilerine geldiler ve Rus yetkilileri ile militanların devamlı akışının Gürcistan Devleti'nin ortadan kalkmasına yol açtığını açıkça gördüler. Yeni güç altında yüzyıllar boyunca devam eden Gürcü yaşam tarzının alışkanlıklarını ve kültürünü ortadan kaldırıp kötülüğe, zulme, eziyete ve işkenceye yol açtılar. Hep beraber Gürcü bireyciliğine zarar verildi ve bu durum Gürcü halkı için kabul edilemezdi.

Tüm bu nedenler ve koşullar, Gürcüler arasında ulusal duyguları uyandırdı. Rus idarî sistemi kurulduktan sonra acımasız egemenliğe karşı Gürcü devletini geri kazanmak için ulusal kurtuluş mücadelesi başladı. 1802 yazında Doğu Gürcistan'ın neredeyse tamamı karışıklığı örttü. Kısa süre sonra, 1804'te Mtiuleti'deki kısa sonra patlak verdi. Bu, Gürcü halkının Rus yönetimine alışamayacağını işaret ediyordu.

2.2. Rus Yönetiminde İlk Düzenlemeler

2.2.1. Tsitsianov'un Yönetim Sistemi

Rusya Hükümeti, Gürcü halkının Rus idarî sistemine karşı keskin olumsuz tutumu karşısında içten içe korkuya kapıldı. Hükümet, durumun düzelmesi ve insanları sakinleştirmek için tedbirler almak zorunda kaldı. Güney Kafkasya'daki Rus pozisyonlarının korunması ve genişlemesi, bunun yanı sıra başka bölgelerin fethedilmesi ve birleştirilmesi için bu gerekli bir şarttı.

Gürcü halkının gözünden düşmüş General Knorring artık bunu beceremezdi, askerî ve sivil yönetim başkanı yerine Rusya'nın amaçlarını kasıtlı olarak gerçekleştirecek ve aynı zamanda Gürcü halkının kalbini de kazanacak birinin seçilmesi gerekliydi. Bunun üzerine İmparator I. Alexander, bu konuda liyakatli gördüğü General P. Tsisianov'u, 8 Eylül 1802'de Gürcistan Başkanı ve Astrahan Valisi olarak atadı.[137]

[137] В.Н.İvanenko, **Grajdanskoe Upravleniye Zakavkazem** (В Н Гражданское управление Закавказъем-Kafkasya'nın sivil yönetimi), c.I, s.44

Pavel Tsitsianov, Rusya'daki büyük bilim adamlarından biriydi ve yazar Dimitri Tsitsishvili ile Elisabed Davitashvili'nin oğluydu. Pavel Tsitsianov 1787-1791 Türkiye-Rusya savaşına katılarak kendini göstermişti. 1794'te Rusya'ya karşı olan Polonya ayaklanmasını bastırmıştı vs. Aynı zamanda Kartli-Kaheti'nin son kralı XII. Giorgi'nin eşinin, Kraliçe Meryem'in akrabasıydı. Pavel, Rus ordusunda askerî bir liderdi ve Rusya hükümeti tarafından güvenilen bir kişiydi. Gürcü kökenli bir liderin atanması Gürcü topluluğunu, çok sevindirdi ancak toplum kısa zamanda hayal kırıklığına uğradı. Tamamen Ruslaştırılmış soylu Tsitsianov Rusya'nın Güney Kafkasya'daki konumunun daha da güçlendirilmesi için elinden geleni yapıyordu. Bu yüzden insanlar ona " Öfkeli Prens" adını koydu.[138]

Gürcistan'a gelmeden ve durumunu incelenmeden önce kendi vekiline (yardımcısına) talimat vererek askerî ve sivil görevlerin birleştirilmesini istedi. Tsitsanov yardımcı olarak alay komutanlarından General S. Tuçkov'i istedi. İmparator I. Alexander General Tsitsianov'un tüm taleplerini yerine getirdi ve Tsitsianov "zor işleri" halletmek için olağanüstü güçlerle donatıldı.

İmparator 30 Ocak 1803'te gönderdiği dokümanda Tsitsianov'a, tüm davalar ve kararlar için Petersburg'u beklemek zorunda olmadığını ve bundan sonra kendi görüşüne göre karar verebileceğini yazıyordu. Aynı zamanda İmparator aldığı tedbirler üzerinde detaylı bir bilgilendirme istemişti.[139] I. Alexander, Gürcistan yönetimine, kurallara mevcut yasalara aykırı olduğu halde Tsitsanov'un tüm emirlerinin Yüksek Komutanlık olarak yerine getirilmesi için derhal talimat verdi. Tsitsanov kendi görüşlerine göre tüm görevlileri atama hakkına da sahipti, ilgili kişileri atadıktan sonra imparatora bildiriyordu. Kısacası İmparator I. Alexander, General Tsitsianov'a kendi görüşlerine göre gerekenlerin yapılmasına için izin verdi.[96] Böylece Tsitsianov muazzam güçlerle donatılmıştı. Rus devletinin en üst ve merkezî yetkilileri onu etkileme hakkına sahip değildi, sadece imparatora hesap vermekle yükümlüydü. Tüm bunlar Rusya İmparatoru'nun Gürcistan'ı ve Kafkasya'yı fethetmesine yardımcı olmak için daha etkili bir askerî diktatörlük

[138] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s. 92
[139] **STSA**, font 2, Op.1,D.22, list-13

biçimiydi.[140]

Tsitsanov, 1803 yılının başlarında Gürcistan'a geldi ve Şubat 1806'ya kadar Bakü Kalesi'nin yakınlarında haince öldürülene kadar görevini yaptı. Tsitsianov'un Rusya'ya gönderdiği raporlarda zikredilen düzen, Rusya hükümetinin 1801'deki Manifesto'da sözünü ettiği düzenden, Gürcistan'da kurulan yönetimden farklıydı. Söz konusu raporlarda, Gürcistan'da birtakım sıkıntıların olduğunu, özellikle hukuk davalarında sorun yaşandığını belirtiliyordu. Tsitsianov tercüman sayısının az olmasının zorlukları daha da arttırdığını, hâkimlerin ve şikâyetçilerin birbirlerini anlamadığını ve her iki tarafın da memnuniyetsiz olduğunu bildiriyordu. Burada her şeyin yeni olduğu ve onlar için idarî sistemin çok farklı olduğu yazıyordu. -Kurulan sistemde öyle değişikliklerin yapılması gerekiyor ki buradaki insanlar Türkiye ve İran yönetiminden bizim sistemimizin daha güzel ve farklı olduğunu görsünler"- yazıyordu.[141]

Tsitsianov'un raporu ve 1804'te Mtiuleti'de Rusya'ya karşı çıkan isyan, kurulan sistemde değişikliklerin yapılması gerektiğini Rusya İmparatoru'na, gösterdi. İmparator, Tsitsianov'a "Gürcistan'daki kargaşanın düzeltilerek kuralların ve idarenin birleşik sisteme entegre edilmesini ve yalnızca Gürcistan'da değil, komşu halklarda da Rusya'ya karşı güven kazanılması gerektiğini" bildiriyordu.[142]

Rus hükümetinin en yüksek çevrelerinde, Doğu Gürcistan'ın dönüştürülmesinin özünü farklı şekillerde düşünenler vardı. Rus nüfuslu insanlar, V. Kochubei A. Chartoriiski ve A. Vorontsov 1801'de Kartli-Kaheti Krallığı'nın kaldırılmasına ve Rusya'ya tam katılımına karşı çıktılar. Onların konumu liberalizme değil, Rus İmparatorluğu'nun gerçek dış siyasî çıkarlarına dayanıyordu. Özellikle Türkiye'yi ve Rusya'nın Ön Asya'daki faaliyetlerinden son derece memnuniyetsiz olan İngiltere'yi gözönüne alarak böyle düşünüyorlardı. Türk etkisi altındaki Kafkasya'nın bu bölümündeki durum, o sırada Rusya'nın nispeten tedbirli bir politika izlemesine neden oldu. Şimdiye dek Batı Gürcistan'ın açık şekilde fethinden uygun zaman gelene kadar kaçınıp 1803-1804'te Samegrelo Prensliği'ni ve İmereti

[140] **РГИА**. Font.1377. Op 1. D.18. list-5
[141] **АКАК**, c.II,s.8
[142] **АКАК,** c.II,s.1

Krallığı'nı derhal işgal etmedi ancak onları koruma altına aldı. Yukarıda belirtilen kişilerin düşüncelerine rağmen Kartli-Kaheti'de Rus hükümeti kurulduktan sonra durumu pek değişmedi. Bu zamanlarda bu düşünce Rus liderler arasında iyice oluştu, Doğu Gürcistan yöneticisi olarak Samegrelo Prensi ve İmereti Kralı gibi özerk haklar tanıyarak krallık ailesinin temsilcisi atanmalıydı.[143]

V. Kochubei, 8 Temmuz 1804'te bu konuyu Tsitsanov'a yazdı ve bunun I. Alexander'ın ideası olduğunu bildirildi. Bu tür değişiklikler Doğu Gürcistan'da Rusların varlıklarını sürdürmesine sebep olarak konumlarını daha da güçlendirecekti.[144] Fakat Kochubei'nin fikri Rus emperyalist hedefleri ile çelişiyordu, bu nedenle bu görüşü kabul göremedi. Tsitsanov'un cevabı bilinmemekle birlikte, hareketlerine bakılarak denebilir ki onun bu görüşü desteklenmedi. Tsitsanov'un Doğu Gürcistan'daki durumu değerlendirmesi genel olarak doğruydu fakat imparator sadık olduğu için ana hedeflerine ihanet etmedi. Tsitsianov Kafkasya'daki Rus konumlarını güçlendirmek için, Gürcistan'da birçok Rus yönetim sisteminin ortadan kaldırılması gerektiğini, ancak mevcut kuralları radikal bir şekilde değiştirmenin Rusya'nın prestijini kaybetmesine neden olacağını düşünüyordu.[145] O, yönetim düzenlemesinin kendi kusurlarını ortadan kaldırmak için yeterli olduğunu düşündü ve bu şekilde yerel yönetim koşullarına uyum sağlamayı planladı. O yerel halkın ahlakını Rus mevzuatına getirmenin gerekli olduğunu inkar etmedi ancak gelecekte Rus yasalarını insan ahlâklarıyla birleştirmek gerektiğini düşünüyordu.[146]

Tsitsianov'un yönetimdeki belirli düzeltmeler konusunda monarşi planları yönetimdeki bazı yöntemlerle kesinlikle uyumluydu ve Rusya'daki yönetim kurallarının dışında farklı özellikler kurmaya hazırdı. Rus İmparatoru, Tsitsanov'un sunduğu dönüşüm projelerini beğendi. Tsitsanov kendi haklarında bazı değişiklikler yaptı ve bu dönüşümler neredeyse tüm yönetim alanlarını kapsıyordu.

Tsitsanov yakın zamanda planladığı dönüşümün uygulanmasının büyük zorluklar getireceğini, askerî ve sivil yönetimin birleştirilmesinin bir hata olduğunu

[143] N.Dubrovin, **Zakavkaziye at 1803-1806 Goda** (Н.Дубровин, Закавказье от 1803-1806 года- Kafkasya 1803-1806 yıllar arasında) Matbaa Evi Yayınları, St. Peterburg 1866, s. 541-542

[144] **АКАК**, c.II. s.51

[145] S.S. Esadze, **İstoriçeskaya Zapiska ob Upravleniy Kavkazom** (С.С.Эсадзе,- Историческая записка об управлении Кавказом-Kafkasya Yönetiminde Tarihsel kayıtları) Tiflis 1907, s.152

[146] **РГИА**. Font.1377, Op 1, D.4, list-10

fark etti. Askerî ve sivil görevleri ayırdı. Gürcistan valisi (yöneticisi) tekrar sivil işlere bakacaktı. İmparator bunu kabul etti ve bu göreve P. Litvinovi atadı.[147] Tsitsanov öncelikle görevlerini kötüye kullanan Rus yetkilileri ülkeden sürdü (kovdu). Ayrıca Rusya'nın, dürüst yetkilileri iç bölgelerden Gürcistan'a gönderilmesini ve haklarını kullanmaya izin vermesini istedi. Atanan yetkililer güven sağlamadığı takdirde geri gönderileceklerdi.

1803 yılında memurların suç işlemesini önlemek için üst hükümette savcı makamı kuruldu. O, yetkili makamlardan ve işlemlerin doğruluğundan sorumluydu. Savcı merkezî makamlardan atanıyordu ve ikili boyunduruğa tabi oluyordu. Her ihlali Gürcistan Genel Valisi'ne ve Adalet Bakanı'na bildirmeliydi. Savcıya bölge mahkemeleri ve sivil polis sekreterleri yardım ediyordu. Onlara mahkeme memur görevleri empoze edildi. Savcılık görevi, Gürcistan'ın yönetimine Rus yönetiminin bir unsuruna daha eklendi. Tsitsianov'un bu önlemi sivillerin istismarını önlemek konusunda başarısız oldu.[148]

Tsitsianov, yetkililerin işlediği suçlardan birinin, yönetimde birbirine bağlı devlet dairelerinin çok olduğunu ifade ediyordu. Yerel nüfuzu, sürekli işlerin bitirilmediğini ve mahkeme taleplerini karşılamadığını belirtiyordu. Tsitsianov Gürcü halkının, mahkemenin ve yürütmenin davasının bir yetkili tarafından el konulmasına alıştığını ve çok fazla faaliyetten dolayı maruz kaldığını bildiriyordu. Bu nedenle Tsitsianov, soyluların polis memurlarının direktiflerine uymadığını ve tüm davaları çözmek için Tiflis'e kendi yanına geldiğini belirtiyordu. Bunu önlemek için yerel makamların güçlendirilmesi ve otoritesinin arttırılmasını istedi. Bunun için de ilçe başkanının konularak bu sorunun çözüldüğünü söylüyordu. Aynı zamanda Gürcü halkının düzeninin ve itaatinin bu duruma adaptasyonu kolaylaştıracağını düşünüyordu.[149] 13 Mayıs 1805'te ilçe başkanının görevi onaylandı. İlçe başkanının etkisi yerel, sivil ve şehir polisine etki ediyordu, aynı zamanda ilçe mahkemesinin başkanıydı. İlçe başkanlığına bağlı ast yetkililer eski yetkilerini korudular. Khazinedari (hazine memuru) hâlâ hazineye itaat ediyordu. İlçe başkanının yürütmesi yerel, sivil ve şehir polisiyle ilgili konularda yüksek İdareye bağlıydı. İlçe

[147] N.F. Dubrovin, **Zakavkaziye at 1803-1806**…, c. IV, s.522
[148] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s. 100
[149] **РГИА**. font1377, Op 1, D.4, list-11

başkanı Gürcistan Genel Başkanı tarafından yedinci veya altıncı sınıf emekli memurların sıralarından yani yarbaylardan ve subaylardan seçilip atanıyordu.[150]

Arşivdeki bilgiler ilçe başkanı olarak Gori'ye Telavi'ye, Sighnaghi'ye ve Elisavetpoli'ye atandığını ortaya koyuyor. (Elisavetpoli ilçesi [Mazra] eski Gence ilçesinin yerine geldi ve Gürcistan Rus yönetimine tabi tutuldu.) Tiflis'e Gürcistan hükümet merkez şehri olarak ilçe başkanı atanmadı. (26 Aralık 1804 tarihli kararname ile Lore ilçesinin ismi Tiflis olmuştu.) Aynı zamanda Ananuri ilçesine de atanmadı. (1803'te, İlçe idareleri Dusheti'den Ananuri'ye taşındı ve bu şekilde Dusheti Mazra, Ananuri olarak yeniden adlandırıldı.)[151] Yukarıda bahsedildiği üzere buranın nüfusu özel yönetime tabi tutuldu. İlçe başkanının görev alanına girmesi, Tsitsianov'un umutlarını yıktı. Bu yenilik, esnek ve kabul edilebilecek yönetim olmadığı için insanlara herhangi bir rahatlama getirmedi. Ayrıca, emekli subaylardan haysiyetli birin seçilmesi zordu ve tayin edilenler diğer görevliler gibi kendi güçlerini de kötüye kullandılar.[152]

Tsitsanov'un eylemlerinden bazıları Rusya'nın Gürcistan'daki egemenliğine karşı millî mücadele hareketini zayıflatmayı amaçladı. Tsitsianov, Bagrationi kraliyet ailesi üyelerinin Rusya'ya yerleşiminin, onların millî mücadele hareketlerinden ayrılmasının ve Rusya tarafına geçirilmesinin en doğru yol olduğunu düşünüyordu. Tsitsanov, Gürcü soyluların Rus asillerinde olduğu gibi aynı haklara sahip olması gerektiğini ve sonradan Rusya'nın hizmetkârı bir aristokrat olarak kullanılmasını istiyordu. Gürcü soylular, Rusya'nın sosyal ve siyasî destek kuvveti olmalılardı. Bu amaçla 1804'te Tiflis'te Tsitsanov'un girişimi ile soyluların okulu açıldı. (1830'da bir koleje dönüştürüldü.) Bu okul Gürcü asillerinden oluşan güvenilir kadrolar hazırlamalıydı. Ayrıca Gürcü soylulara, Rus asillerinde olduğu gibi askerî okullarda okumaları için izin verildi. Yerel aristokrasi temsilcilerinden oluşan yerel konseyin kurulması aynı siyasî hedeflere hizmet ediyordu. Yerel konseye, yerel yönetim

---

[150] **Polnoye Sabraniye Zakonov Rasiskoy İmperiy** (Полное Собрание Законов Российской империи - Rus İmparatorluğu'nun Yasalarının Tamamlanmış Kayıtları), c.28, No:21753, s. 276

[151] Ş. Vanişvili, **Kartvel Tavadaznaurta Tsodebriv-Tsarmomadgenlobiti Organizacia**, Gaz: "Sakartvelos Respublika"(ქართველ თავად-აზნაურთა წოდებრივ-წარმომადგენლობითი ორგანიზაცია,გაზეთი:" საქართველოს რესპუბლიკა" –Gürcü Soylu-asılzadeleırn temsilcilerin organizasyonu "Gürcistan Cumhuriyeti" gazetesi) 25 Ocak 1991 yıl.

[152] **РГИА.** Font 1268, Op 1, D 70, liste 2,15-16

rütbesinin haklarını koruma, imparatorluk senatosuna ya da İmparatora talepleri ve şikâyetleri gönderme hakkı verildi. Aynı zamanda yerel konsey yönetimleri, vergi yazılımı ve taslak hazırlanmasına, orduya gıda tedarik edilmesine ve toprak sahipleri ile diğerleri arasındaki uyuşmazlıkları çözmeye yardım etmek zorundaydı. Yerel konseyin görevleri arasında en önemlisi soylular arasından çoğunluk oy ile 3 yıllık belirlenmiş pozisyonları seçiyordu. Seçilen kişileri Gürcistan Genel Başkanı onaylıyordu.[153]

Yerel konsey seçimleri 2 Mayıs 1803'te yapıldı. Bölge ve ilçe soylularının liderleri belirlendi. Doğu Gürcistan soylularının lideri olarak Garsevan Chavchatadze seçildi. Konseye Tiflis'te daire tahsis edildi ve orada yönetim ve idare ofisi, gişe ve arşiv açıldı.[154] Yerel Konsey'in yetkisi oldukça sınırlıydı. Yönetimde küçük bir rol oynamıştı. Aslında hükümet ile soylular arasındaki tek arabulucu oldu. Bu işlevi daha sonraları önemli ölçüde değişmedi. Rusya Hükümeti Konseyi'nin isteklerini Gürcistan'daki hükümetin politikasıyla uyduğu sürece uyguluyordu.[155]

Daha önce de belirtildiği gibi Rus hükümeti soyluları kendi tarafına çekmek amacıyla köy hazinecisinin eski Gürcü pozisyonu yürürlükte kaldı. Ancak bu pozisyonun Rus yönetiminin içerisinde uzun süre dayanamayacağı belli idi. D. Gogoladze'nin notunda yazıldığı gibi "Rus emperyalist ve Gürcü feodal sistemi yan yana olamazdı, ya biri ya da diğeri olmalıydı".[156] Bu görevin kaldırılması zaman meselesiydi. Bu amaçla Tsitsanov köy hazinecisine karşı köylülerin şikâyetlerini kullanmaya çalıştı. Kasım 1803'te Tsitsianov İmparator I. Alexander'a: "Hemen hemen tüm köylerin veznedarı (hazinecisi) var, fayda için değil fakat bu zararlı memurun kaldırılması için bir çare görüyorum ki her yaptığı kötülüğü için onları görevden alacağım ve yerlerine yenisi koymayacağım"[157]- diye yazıyordu. İmparator

[153] **АКАК**, II, s.188-19 Ş.

[154] **РГИА**. font1377, Op 1, D.4, list-87-95; A. Kikvidze, **Sakartvelos İstoria(XIX saukune),** (საქართველოს ისტორია (XIX საუკუნე)Gürcistan Tarihi(XIX yüzyıl) TSU(Tiflis Devlet Üniversitesi) yayın evi 1954, s.49

[155] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s. 103

[156] D.Gogoladze, **Sakartvelos Sotsialur-Ekonomikuri Ganvitareba Gvianfeodalur Hanaşi** (Saadgilmamulo Urtiertoba).1800-1864.(საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარება გვიანფეოდალურ ხანაში(საადგილმამულო ურთიერთობა)1800-1864 Geç Feodal dönemdeki Gürcistan'ın sosyal-ekonomik gelişimi(arazi kullanımı, nüfus ilişkisi)1800-1864yy) Metsniereba yayın evi, 1971 Tiflis, s.83

[157] **АКАК**, II, s.29

bu öneriyi beğendi ve 1804 yılının 29'unda Tsitsanov'un bunu yapacağını ve hatta eski hazinecinin ölmesi sebebiyle yeni Mouravi atanamayacağını belirtti. Tarihçi Markova'ya göre bu hazineci görevinin yasal bir şekilde kaldırılmasıydı.[158] Fakat Gürcü soylular bu geliri ve Rus yönetiminin koşullarında kalmış Gürcü pozisyonunu korumak için mücadele ettiler. Hükümet uzlaşmaya gitti ve sonradan gizli yollarla kaldırmaya çalıştı.

Rus idarî sistemi kurulduktan sonra ilk on yılda veznedar görevinden yalnızca birkaç köy kaldırıldı. Tsitsanov, onlara vergilerin yüzde ondan fazlasını almayı yasakladı ve bu kural ihlalciyi işten çıkarılmakla tehdit etti. Ayrıca diğer vergilerin toplanmasını da yasakladı. Özellikle ceza gerektiren suçlar için belirtildiği gibi "bu tür vergiler eksiklikleri gidermek ve suçluları cezadan muaf kılmak için"di.[159] Tsitsanov, köy hazinesinde denetimini güçlendirdi. 13 Mayıs 1805'te verdiği bir kararla hazine yanına Rus yetkili danışman olarak atandı, onun fonksiyonu hazine mülklerinin gözetimini içeriyordu. Bu konumu oluşturarak hükümet, köylerin hazine yönetimini "Rus" yönetimine çevirmeyi planladı. Rusya'ya sürülen Gürcü kraliyet ailesine ait köylere göre bu köylerin sayısı iyice arttı.[160]

Tsitsianov, veznedarlar tarafından işlenen suçları önlemeye ve Gürcistan'ın bu bölgelerinde askerî denetimi güçlendirmeye çalıştı. O, Gürcü veznedarlar ve onların Rus yardımcıları arasında sürekli bir tartışma yaşandığını belirtiyordu. Sürekli birbirlerinden şikâyet ediyorlardı. Bundan dolayı Tsitsianov Rus yardımcılar yerine çevirmenlerin atanması gerektiğini düşündü. Veznedarların rüşvet eğilimi nedeniyle bölgelerde olan askerî kuvvetlerde yer alan görevliler tarafından veznedarların görevden çıkarılıp yenilerinin atanmaları emredildi.[161]

Tsitsanov bir taraftan soylu halkına siyasî etkisini maksimize etmeye çalıştı öte yandan toplumsal-sosyal çıkarlarını koruyordu. O, köylülerin herhangi bir hoşnutsuzluğunu soylulara karşı acımasızca eziyordu.[162] Aynı zamanda siyasî açıdan çalışan nüfusa karşı dikkatli davranıyordu, bunu imparator hükümeti de

[158] O.P Markova, **Vastanye v Kahetiy v 1812 Gady** (О. П. Маркова восстание в кахетии в 1812 году-1812'de Kaheti'de Ayaklanma) Moskova 1951, s.37
[159] **STSA**, F-ფ. 2,A-ა.1, S-ს.1802, list.1
[160] **ПСЗРИ**, c.26, No:20386
[161] **РГИА**. Font.1377, Op 1, D.4, lis-.14-15
[162] **STSA**, F-ფ-26, A-ა-1, S-ს-17, list-22

destekliyordu. I. Alexander Tsitsianov'a yazmıştı:" Niyetinizden çok etkilendim ancak Gürcistan'ın nüfusunu sert vergilerle rahatsız etmeyin, böylelikle yeni hükümetten daha uzak kalmasınlar."[163]

Tsitsianov, nüfusun Rus rejimine karşı olan öfkesini bastırmak ve yetkililerin suçlarının önlenmesi için hukuk yasalarını basitleştirmeye odaklanmak zorunda kaldı. Gürcü halkının özel olarak hoşnutsuzluğu, Rus resmî mahkemesinin uzun süreli çalışmaları ve bürokrasiydi. Tsitsianov bu prosedürü yerel koşullara göre en azından hafifçe değiştirmeye çalıştı. Ona göre Rus yasalarının bilinmemesi ve çoğunlukla küçük bir hata yüzünden Gürcü halkı haklarını kaybediyordu. General Tsitsianov, Gürcüler tarafından istek ve şikâyet formlarının şeklini korumadan hem de Gürcüce yazmalarını istemişti. Bu durum hem Gürcülerin hem savcıların işini koylaylaştıracaktı.[164] Tsitsanov'un bu talebi 13 Mayıs 1805 tarihli kararıyla onaylandı. Aslında mahkemenin resmiyeti kaldırıldı. Böylelikle Rus yasalarının öngördüğü formalitelere gerek kalmadan dilekçe Gürcüce yazılabilirdi. Bu dönüşüme rağmen halk için sivil hukuk davaları hala çok karmaşık ve anlaşılmazdı[127], yeni yasa da pratikte gerçekleştirilemedi.

Mahkeme ve Adalet Başkanı E. Popov'un 1809'da yazdığı bir rapora göre: "Ne eski Gürcü geleneği ne de Rus mahkemesi gibi görünüyor, yeni icat edilmiş olan kural neredeyse süresiz ve mahkeme gibi görünmüyor. Tek bir dava için yazışmalar 16-20 kez gerçekleşiyor bu nedenle ufak küçük bir iş de süresiz oluyor, mahkemelerde görülen davaların bazıları 1803 yılından beri çözülemedi. Bu, insanlar arasında çok fazla hoşnutsuzluğa neden oluyor." E. Popov, hâkim olarak, hukuku iyi bilen, Gürcü soyluların atanmalarının gerekli olduğunu düşünüyordu. Ceza davalarının Gürcü hâkimler tarafından görülmesinin de mahzuru olmadığını düşünüyordu. Ayrıca bu zamanlarda Rus ceza kanunları Gürcüceye çevrilmiş idi ve bölge mahkemeleri bulunuyordu. Aynı zamanda Popov sivil davaların Gürcüce yapılması ve ceza hukukunun yine Rusça dilinde yazılması tavsiyesinde bulunuyordu.[165]

[163] **РГИА**. Font-ф.1377, Op-оп 1, D-Д.37, list-77
[164] **РГИА**. Font-ф.1377, Op-оп 1, D-Д.37, list-14, 15
[165] **STSA**, F-ფ.26, A-ა.1, S-ს.212, list-11, 13

Doğu Gürcistan'da yeni kurulan sistemin yerel koşullarla uyuşmazlığını bazı Rus yetkililer de belirtti. Örneğin, Gürcülere pek iyi gözle (görüş) bakmayan P. Litvonov, 1806'da İmparatorun raporuna göre: "Mahkemelerimizin (Rus Mahkemesi) biçimi ve hâkimlerin kabalığı bu halkın sabır sınırı için uygun değildir. Onlar eskiden beri kralın hızlı kararlarına alışkınlar, farklı farklı büroların gönderim-gelim işlemine alışamıyorlar.[166] Litvonov Rusya hükümetine, "Gürcü halkı Rus yasalarından şikâyetçi, burayı tekrar Kral VI. Vahtang yasalarına göre yönetmeliyiz, Rus ordusu, durumu kontrol etmeli ve hâkimlerin yerine makul insanlar seçilmeli" diye yazıyordu.[167] Ancak bu teklif, Rusya İmparatorluğu tarafından genel durum ve davaların düzeltilmesi sebebiyle kabul edilmedi.

Dava işlemlerinin ertelenmesinin nedenlerinden biri 13 Mayıs 1805'te alınmış bir kararla medeni hukuk ve ceza hukukunu tek mahkemede ve yargı alanında birleştirmekti. Tsitsianov'a göre ekstra hazine masraflarını önlemek için onların birleştirmesi gerekliydi.[168] Birleşmeden sonra 14 memur yerine 9 memur kaldı ve bunlar; Müdür (Rus memuru), 4 danışman (2 Rus, 2 Gürcü), 2 sekreter (biri ceza davaları için, biri sivil davalar için), 2 tercüman idi.[169] Böylelikle devlet memurlarının bakım masrafları 10.100'den 5.750'ye düştü. Bu sistem başarılı olamadı. Bunu Rus memurlar bile söylüyordu. Onlara göre "Bu durum, başarılı kolluk kuvvetlerini daha da engelleyecekti çünkü Gürcistan'daki hukuk davaları çarpıtılmıştı."[170]

Adalet ve yargı mahkemelerinin yanı sıra bölge mahkemelerinde de davalar sürekli birikiyordu. 1805 yılında Tiflis'te eski, tamamlanmamış davaları sonlandırmak için ayrı bir mahkeme açıldı. Burada Ananuri'den getirilmiş mahkeme hâkimi ve bir sekreter bulunuyordu. Tsitsianov'un emriyle Elisavetpol'da bölge mahkemesi açılmadığı için Tiflis (eski Lore bölge mahkemesi) mahkemesi oraya taşınacaktı, bu emir 1806 yılı sonunda Tsitsianov'un ölümünden sonra ancak gerçekleştirilebildi. Böylece Ananuri'deki mahkemi kaldırıldı. Tsitsianov, bu değişikliği şöyle açıklıyordu: "Çok şükür, burada (Ananuri mahkemesinde) üç yıl

[166] **РГИА**, Font-ф.1286, Op-оп 1, D-Д.96, list-89
[167] **РГИА**, Font-ф.1286. Op-оп 1, D-Д.48, list-3
[168] **РГИА**, Font-ф.1377, Op-оп 1, D-Д.4, list-11
[169] **ПСЗРИ**.(П.С.З.Р. и.), c.54,ç.II, s.243
[170] **АКАК**, c.III, s.8

boyunca davalar çok az idi ve umarım hep böyle olur. Eğer çoğalırsa kendi istekleriyle az mesafe olduğu için Tiflis'e gelebilirler."[171] Aslında mahkemelerde hala zor bir durum vardı. Vali Litvonov'un bilgisiyle, 1806'da mahkemelerde dört yıllık çözülemeyen, bitmeyen davalar vardı.[172]

Rus hükümetinin söz verdiği gibi Rus kanunları Gürcü kanunlarına uyumlu olacaktı. Fakat onun üzerinde çalışmalar yapılmadı. Tsitsanov kanunda bazı değişiklikler yaptı ancak bunlar yeterli değildi. Örneğin, Rus mevzuatında burun deliklerinin kesilerek kırbaç cezası vardı ancak yeni birleştirilen Gürcistan'da bu sert (vandal) kuralı gerçekleştirmediler. 1803'te Tsitsianov bu cezayı 8000 kırbaçla değiştirdi. Bu ceza da tam anlamıyla öldürmekle eşitti (çıplak sırtta 8000 kez çekecekti, 1000 asker arasında 800 kez geçecekti). Ölüm cezasını kamufle eden bir cezaydı. Suçun ciddiyetine göre azalıyordu, örneğin daha hafif ceza olarak 500 asker arasından 4 kez geçmek, 3 kez, 2 kez ya da 1 kez.[173]

Rus kanunu Sibirya'ya sürgün cezasını 1803'te kaldırdı çünkü çok zor olduğu için uygulanamıyordu, uzak bir yerdi ve uygulanması neredeyse imkânsızdı. Mahkumlar artık Sibirya yerine Gürcistan'daki maden fabrikalarına gönderiliyordu. Bu değişiklik 11 Temmuz 1821'de kaldırılarak tekrar Sibirya'ya sürgün cezasının gelmesi ile değişti.[174] Cezaevleri mahkumlarla doluydu, dayanılmaz koşullardı ve isyanlar vardı.

Gürcüler için uygulanan reformlara rağmen mahkeme sistemi halen çözülememişti.

Rusçanın bilinmiyor olmasına, uzman çevirmenlerin yetersizliği ve mahkemelerin hareketsizliği de eklendi ve Gürcü halkı arasında Ruslara karşı güvensizlik daha da arttı. Gürcü halkı, tavizler isteyerek eski Gürcü yasasının kullanılmasını talep ettiler. 1806'da Gürcü soylular Petro Bagration'a[175] ortak bir mektubu yazdılar: "Rus dilini ve Rus yasalarını anlayamıyoruz, Gürcistan'daki

[171] **РГИА**, Font-ф.1377, Op-оп 1, D-Д.4, list-113-115
[172] **РГИА**, Font-ф.1286, Op-оп 1, D-Д.48, list-2-3
[173] **РГИА,** Font-ф.1377, Op-оп 1, D-Д.48, list-112
[174] B.H.İvanenko, **Grajdanskoe Upravleniye** …, s.115
[175] ***Petre Bagrationi***, Gürcistan Krallığının ailesinin temsilcisiydi, tanınmış bilim adam ve mühendisti, aynı zamanda general ve birçok Rus savaşta katılmış oldu

mahkemelerde buradaki kuralların uygulanmasını istiyoruz. Hırsız, ceza kanunu yasasına göre yargılanmasın, VI. Vakhtang yasasına göre yargılansın, aksi takdirde her şey karmaşık hale geliyor".[176]

1810'da soylular tarafından Rusya İmparatoru'na tekrar bir istek mektubu gönderildi. Gürcü soyluları, hâkimin kendileri tarafından seçilmesini, mahkeme işlemlerinin Gürcüce olmasını ve Kral VI. Vakhtang'ın yasalarının kullanılmasını, mahkeme işlemlerinin yıllarca sürmemesini ve memnuniyetsizlik durumunda yetki itiraz dilekçesinin Petersburg'a gönderilmesini istediler. Ayrıca sadece katiller ve hainlerin ceza kanonuyla yargılamasını istediler.[177] Bu tür talepler ve şikâyetler az değildi fakat onları dikkate almıyorlardı.[178]

Alexander Chavchavadze[179] İmparatora Rus yetkililerin bu tür talepler konusunda alaycı bir şekilde cevap verdiklerini kaydetmişti: "Tanrı çok yüksekte, imparator çok uzakta"[146]("до бога высоко, до царя далеко"). Ayrıca Alexander Chavchavadze kendi kayıtlarında 37 yıl boyunca Gürcülerin hiçbir isteğinin, hiçbir şikâyetinin, Rusya imparatoru tarafından değerlendirilmediğini, sonuçlanmadığını belirtiyordu. Bir zamanlar Gürcistan'ın sadık bir şekilde boyun eğmesiyle yaşayan ülke şimdi hiçbir imtiyaz yapmayı düşünmüyordu.[180] Rus işgalci imparatorluğu bu durumu Gürcistan'daki hedefleri ile ve Gürcü halkının Rusya'yla tam olarak çelişmeyen olaylarıyla destekliyordu. Bu gibi durumlarda soyluların istekleri olan mahkeme işlemlerinin Gürcüce olması ve Gürcü yasasının kullanılması, Rusya için kabul edilemezdi.

Böylece Tsitsianov ve Rusya hükümeti tarafından yapılan değişiklikler, Doğu Gürcistan'daki yerel yönetim koşullarına biraz daha yakınlaşmayı ve burada Rus yönetiminin güçlendirilmesini amaçlıyordu. Bazı değişiklikler farklı yöntemler

[176] **АКАК**, c.III, s. 11-12
[177] **АКАК**, c.IV, s. 22
[178] **РГИА**, Font-ф.1286, Op-оп 1, D-Д.70; Font-ф.1286, Op-оп 4, D-Д.337;
[179] ***Aleksandre Çavçavadze*** -Rusya'daki Gürcistan Büyükelçisi Georgievsk Antlaşması'nı imzalanan asilzadenin oğluydu.
[180] A.G.Çavçavadze, **Kratkı İstoriçeski Oçerk Palajeniy Gruziy** 1801-1837yy.(А.Г.Чавчавадзе, Краткий исторический очерк положения Грузии и1801-1837гг Кавказкий-801-1837 arasında Gürcistan Durumunun Kısa Bir Tarihçesi) Kafkas koleksyonların yayınları, c.23, Tiflis 1902, s.18

yarattı ancak Gürcü halka rahatlama getirmedi.[181]

Rusya'nın bu dönüşümleri zorunlu bir adım oldu. Bunun nedeni Gürcistan halkının protestosunun yanı sıra dış siyasî durumun zor ve Rusya'nın Gürcistan'daki halen sağlam olmayan pozisyonlarıydı. Dolayısıyla Rusya hükümetinin bu adımı Gürcistan halkının ihtiyaçlarına değil, imparatorluğun stratejik çıkarlarına hizmet etmekteydi. Rusların amacı mevcut yönetimde mutlaka büyük bir değişiklik yapmak değildi bu nedenle sadece birkaç değişiklikle sınırlandırıldı. Bu değişiklikler 12 Eylül 1801 tarihli meşru yönetimin özünü değiştirmedi tersine askerî işgal ve polis karakterini kazandı.

Rus idarî sisteminin düzeltilmesi Tsitsianov için önemli fakat yine de ikinci derece bir görevdi. Birincisi ve en önemlisi Kafkasya'daki Rus egemenliğinin güçlendirilmesi ve genişletilmesiydi. Başkomutan burada kısa bir faaliyet dönemine rağmen bu yönde önemli başarılar elde etti. Ayrıca belirtmek gerekir ki görevi süresi boyunca Tsitsianov Rus egemenliğine Batı Gürcistan'ın bir kısmını bağladı.

2.2.2. Batı Gürcistan'da Rus Yönetim Sistemi

Rusya ilk başlarda Batı Gürcistan Krallığı'nın ve beyliklerin özerk öz yönetiminin sürdürülmesiyle gerçek amaçlarını gizliyordu. Rusya onlara tüm avantajları veriyordu ve onlar Doğu Gürcistan gibi sınırlı değillerdi. Rusya, valilerden (beylerbeyi) birinin ikinci valiye karşı çıkacağını ve beklenen isyan veya uzaklaştırmanın tehditten kaçınacağını düşünüyordu. Onlara göre, gelecekte Kafkasya'daki Rus konumlarının güçlendirilmesinden sonra özerkliğin kaldırılması sorun olmayacaktır.[182]

1806 yılının sonunda Solomon Kralı, Gürcistan'a yeni atanan komutanı I. Guadoviç'e İmereti Krallığı'nın iç bağımsızlığını güçlendirme açısından "Elaznar Antlaşması"nda önemli düzeltmelerin yapıldığı yeni proje sundu.[183] Bu teklif, Rus hükümeti için kabul edilemezdi çünkü bu proje Rus İmparatorluğu'nun planlarına

[181] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.114
[182] M.Dumbadze, **Dasavlet Sakartvelo XIX Saukunis I Nahevarşi** (დასავლეთ საქართველო XIX საუკუნის I ნახევარში-Bati Gürcistan XIX yüzyılın ilk başlarında), Mecniereba Yayın evi, 1957 Kutaisi, s.223
[183] **AKAK**, c.IV, s. 217

aykırıydı. Rusya İmereti'deki kraliyet tahtını kaldırmaya hazırlanıyordu. 1808'de Gudoviç, İmereti'deki kraliyetin kaldırılması, Kral II. Solomon'un ailesiyle beraber Rusya'ya sürgünü ve İmereti'de geçici Rus yönetiminin kurulması hakkında imparatorun resmî talimatlarını aldı.[184] Hatta Rusya kraliyeti kaldırmadan önce İmereti'de nasıl bir idarî sistem kuracağına dair bir proje hazırlamıştı. Rusya hükümet kararı ile Batı Gürcistan'da Doğu Gürcistan'dan daha yumuşak bir yönetim sistemi planlıyordu. Bunun sebebi Doğu Gürcistan'da Rus idarî sistemi kurulduktan sonra ortaya çıkan sorunlardı.

General Tormasov İmereti yöneticisi olarak komutan Simonoviç'i atadı ve yönetim projesinin taslağını hazırlamasını emretti. Simoneviç, hem yerel halkın gönlünü kazanması ve hem de İmereti'deki durum zor olduğu için, İmereti'deki yönetim projesi Kartli-Kaheti'den daha yumuşak ve yerel koşullar için uygun olmak gerektiğini düşünüyordu.[185] Simonoviç projesine göre İmereti, altı idarî bölge (ოკრუგი-округ)[186] olarak bölünecekti, şunlar Kutaisi, Vake, Raça, Saçhere ve Bağdati olacaktı. İmereti, yürütme mahkemeleri ve hazine kurumlarını içerecek bir ilçe yönetimi olmalıydı. İlçe başında bir Rus askeri olacaktı. Simonoviç 30 Nisan 1810'da General Tormasov'a yazılan raporunda İmereti'deki idarî sistemi ile ilgili düşüncelerini paylaşıyordu. Simonoviç İmereti'de geçici bir hükümet kurarak yerli idarî sisteme uygun bir sistem oluşturulması gerektiğini düşünüyordu. İlçe yönetiminin başında Rus askerleri, onların yardımcısı olarak da Gürcü soyluları atanacaktı.[187]

Simonoviç Rus idare sistemini kurmaya başladı ancak yerel halkın direnci nedeniyle Doğu Gürcistan'daki aynı kurallar uygulanamadı. Rus yetkililere, İmereti yönetimindeki asiller kendi temsilcilerinin yer alması teklifinde bulundular. İlk zamanlarda direnişe rağmen İmeretili soylular Kutaisi'de toplanıp Hâkimleri, ilçelerin milletvekillerinin yardımcıları ve St. Petersburg'a sadakatine ifade etmek için gönderilecek milletvekillerini seçti. Yine de insanlar hala yeni rejime ve yeni

[184] **AKAK**, c.III, s.154
[185] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba…,** s.124-125
[186] ***Округ*** –(Rusça) idarî birim, idarî bölge,ilçe.
[187] G.Vaçridze, **İmeretis Droebiti Martveloba(1810-1840**)(იმერეთის დროებითი მმართველობა-İmereti'nin Geçici Hükümeti), Stamba Yayın evi, Kutaisi 1999, s.104

hükümete alışamıyor ve yine memnuniyetsizliğini ilan etmeye cesaret ediyorlardı. 13 Mart 1811'de İmeretili soylular, Rusya İmparatoru'na halk ve Rus hükümeti arasında hakem rolü oynayacak liderlerden birinin seçilmesini talep ettiler.[188] Açıkçası böyle bir talep imparatorluğun çıkarlarına aykırıydı ve Rus hükümeti bunu kabul etmezdi. Bir taraftan İmeretililerin itaatsizliği öte yandan Rusya tarafından İmereti'nin tutuklanmasından kaynaklanan Türkiye memnuniyetsizliği, Rus makamlarını burada daha yorucu bir askerî rejim kurmaya teşvik etti. İmereti bölgesinin neredeyse tüm şehirlerine Rus orduları yerleştirildi. 5 Ağustos 1811'de Simonoviç General Tormasov'a, İmereti yönetiminin senato kararının hazır olduğunu ama özel durumdan dolayı yeni yönetimin açılışını ertelemek zorunda kaldığını bildiriyordu.[189]

Simonoviç'in isteği kabul edilip İmereti bölgesel yönetiminin açılışı ertelendi. Ayrıca 1811-182 yıllarında doğal felaket nedeniyle geçici yönetimin kurulması imkansız oldu. 25 Şubat 1814 tarihinde ilçe yönetiminin açılışından önce geçici yönetimle ilgili kararname çıkarıldı. İmereti hükümetinin Rus askerî başkanla kurulması öngörüldü. Buna İmereti, Güria, Samegrelo ve Abhazya'nın valisi denildi çünkü onun etkisi bu vilayetlerin üzerinde geçerliydi. Ama Rusya İmparatorluğu, İmereti'de Geçici Bir Hükümeti resmî olarak ilan edemedi.[190]

1840 yılına kadar İmereti'deki mevcut olan yönetim modeli, bazı küçük değişiklikleri ile beraber İmereti'de daha önce olan devlet sisteminin unsurlarına dayanıyordu. İmereti'deki zor siyasî ve ekonomik durum Rus hükümetini bu konular üzerinde düşünmeye mecbur bıraktı. Onlar isyan ve ayaklanma korkusu ile mevcut olan sistemin unsurlarını taşıyan, bir yönetim sistemi kurdular. Kartli-Kaheti'de tamamen farklı askerî sistemi kurduysalar da yukarıdaki bahsedilen sebeplerden dolayı İmereti'de öyle yapamadılar.

İmereti, bir Rus bölgesi olarak ilan edildi ve geçici bir yönetim kurularak bu yönetim "Geçici Hükümet" olarak adlandırıldı. İmereti'nin Hükümdarı Rus askeriydi, o hem sivil hem de askerî olarak liderlik yapıyordu. Aynı zamanda Batı Gürcistan'da olan Rus ordusunun başkomutanıydı. İmereti hükümdarı Gürcistan

---

[188] A.Bedianişvili, **Erovnuli Sakithi Sakartveloşi** (ეროვნული საკითხი საქართველოში- Gürcistan'da Millî Mesele) Mecniereba Yayın evi, s.62-63
[189] **AKAK**, c.IV, s.382
[190] G.Vaçridze, **İmeretis Droebiti Martveloba**…, Kutaisi 1999, s. 284

Hükümet Başkanı olarak atanıp Rus İmparatoru da bunu onaylıyordu. İmereti Hükümdarı sadece Gürcistan Hükümet Başkanı'ndan ve Rus İmparator'dan sorumluydu.[191]

Simonoviç, İmereti'nin ilk idarecisi oldu ve İmereti, Samegrelo, Guria ve Abhazya'nın Genel Valisi olarak adlandırıldı. İmereti'nin geçici hükümetinin valileri şunlardır:

Theodore Simonoviç 1810-1815;

Stanislav Merlin 1815-1816;

Ivane Hatuntsov 1816-1818;

Ivan Kurnovski 1818-1820;

Ivane Puzyrevsky 1820;

Petre Gorçakov 1820-1825;

Vasil Bebutov (Bebutashvili) 1825-1827;

Karl Gesse 1827-1831;

Petre Vakulsky 1831-1834;

Dimitri Ahlestişçev 1834-1837;

Akim Espeho 1837-1840;[192]

İmereti'de sivil işler geçici yönetim tarafından yönetiliyordu. Yönetimin oldukça az çalışma alanı ve fonksiyonu vardı. İmereti'nin Geçici Yönetimi, dört yönetici "Mdivanbegi" (Danışman, yerel soylulardan seçiliyordu) iki Rus "Asesor"'dan[193] (danışman) oluşuyordu. Hükümetin üyeleri Genel Kurul'u teşkil ediyorlardı. Genel Kurul'u İmereti hükümdarı tarafından yönetiliyordu. Genel Kurul'un işlevi temyiz davalarını inceleyerek çözmekti. "Mouravi" görevi genelde

[191] D. Çumburidze, Kartli-Kahetis Sagareo Politika XVIII…, **Sakartvelo-Rusetis Urtiertoba**…, c.1 s.324

[192] D. Çumburidze, Kartli-Kahetis Sagareo Politika XVIII…, **Sakartvelo-Rusetis Urtiertoba**…, c.1 s.324

[193] **Assessor**-Eski Roma'da, Ortaçağ Avrupa'da ve bazı burjuva ülkelerde "Hâkim", mahkemede yargıç, devrim öncesi Rusya'da sekizinci sınıf sivil müfettişi.

XX. yüzyıla kadar vardı ama İmereti'de 1840'a kadar .sürdü.[194]

Batı Gürcistan'da Doğu Gürcistan'ın aksine, yönetim sistemi farklı şekilde oluşturuldu. Burası dört "Okrugi (ოკრუგი- округ)"[195]olarak bölündü: Kutaisi Vake Shorapani ve Racha. Okruglar Rus asker tarafından yönetiliyordu. Onun iki yardımcısı Gürcü soylulardan atanıyordu. Okrug'un yöneticisi tek hükümdardı. Her Okrugda yüz asker ve 20 Kazak[196] durmalıydı. İmereti'nin böyle idarî bölümü, Kutaisi Vilayetinin kuruluşuna kadar, 1846 yılına kadar sürdürülmüştür.[197]

Medeni ve hazine davaları Gürcistan mevzuatına göre inceleyip karar veriliyordu. Ceza ve siyasî davaları Rus hukukuna göre, Kutaisi'de olan bir askerî mahkeme kurulu karar veriyordu. Kutaisi'de ceza mahkeme kurulu olmadığı için yalnızca suçlu olan askerler yönetim senatosuna teslim edilecekti. Bu konu ile ilgili Gürcistan genel valisi Paskeviç, İmereti valisine tavsiyeler verdi. Ona göre, normal vatandaşların davaları İmereti'deki askerî mahkeme kurullarında incelenmeliydi. Bu karar imparator tarafından 26 Şubat 1829'da onaylandı. İmereti askerî mahkemesine, sadece İmereti'den değil, aynı zamanda bütün Batı Gürcistan'dan davalar gönderiliyordu. Mahkeme davayı inceleyip İmereti valisine gönderiyordu ama son karar, son değerlendirme için Gürcistan genel valisine gönderiliyordu. Mahkemedeki personelin yetkisi oldukça azdı. Auditor,[198] bir asistan ve bir Asesordan[199] oluşuyordu.[200]

İmereti'de Rus hükümetinin kurulması oldukça zor ve uzun süreliydi. O zamanda, Rusya Güney Kafkasya'ya tamamen hâkim değildi ve pek çok engelle karşılaştı. Gürcistan genel valisi General Ermolov bir bildiride yazıyordu:" Direniş o kadar büyüdü ki mevcut durumu Rus yönetimin kurması geri bıraktı. Biz sadece İmereti'yi elimizde tutmak zorunda kaldık." Rus hükümeti yerel yönetimin geleneksel işleyişini bırakmak mecburiyetinde kaldı. Ona rağmen İmereti'de olan

[194] G.Vaçridze, **İmeretis Droebiti Martveloba**…, Kutaisi 1999, s.284
[195] ***Okrugi***-Rusça-округ,Rus İmparatorluğunun İdari-bölgesel birimi
[196] ***Kazak***-Rusça- Козачество; Ukraynaca-Козаки; Rusya'da ve Ukrayna'da kaçan köylülere denirdi. Kullanılmayan arazilerde yerleşip serbest asker toplumları kuruyorlardı
[197] G.Vaçridze, **İmeretis Droebiti Martveloba**…, Kutaisi 1999, s.113-115
[198] **Auditor**-(araştırıcı) Hâkimlar ve Piskoposlar tarafından seçilen kişi, davanın ön soruşturması yürütülmektedir. Delil bulur ve onları hâkime iletir.
[199] 218 notta bulunmaktadır
[200] H. Kokraşvili, Dasavlet Sakartvelos…, **Sakartvelo-Rusetis Urtiertoba**…, c.1, s.325-326

Rus idare sistemi, katı, askerî, işgalci karakter taşıyordu.[201]

Rus politikası Batı Gürcistan'ın diğer prensliklere karşı farklıydı. Prensliklere destek ve güç vererek İmereti Kralı II. Solomon'a karşı kullanıyordu. Krallığı kaldırdıktan sonra İmereti'deki Geçici Hükümeti XIX. yüzyılın ortalarına kadar bütün Batı Gürcistan'a yaydı. Rus hükümeti Prensliklerinin özerkliğini geçici olarak korudu, prenslere de kendi kurallarına göre yönetmeye izin verdiler. Ama Prensliklerde Rus orduları duruyordu ve Rusya imparatorluğu prensliklerin iç politikasına her zaman karışabiliyordu.[202]

Rus ordusu Guria'ya getirildi, Guria Prensi de İmereti hükümdarının gözetiminde alındı. Guria Prensi sadece iç yönetime bakacaktı. Onun yanında Genel Sekreterleri olurdu, onlar küçük ceza davaları ve tüm sivil davaları VI. Vakhtang kralının yasalarına göre işleyecekti. Onların kararından memnun olmayanlar Valiye gönderilmeliydi, onun kararı da nihaiydi.[203]

Guria Prensi'nin kararlarını "Bokaultukhutsesi"[204] (prensin ilk yardımcısı) gerçekleştiriyordu, onlara bağlı "Esauli"ler[205] vardı, köyün başında da "Mouravi"[206] (köy hazinesi) bulunuyordu. 1826 yılının sonunda Mamia Guriel'in ölümünden sonra, Gürcistan'ın Genel Başkanı A. Ermolov Guria idaresini yönetmeye "Guria Prensliği Yönetim Konseyi"ne Mamia'nın dulu, aynı zamanda küçük tahtın mirasçısının vasisi, Sophie'nin Kurul Başkanı olarak teslim etmişti. Konsey'de Sophie hariç beş soylu vardı. Konsey kararı sadece İmereti Prensi'ne temyiz edilebilirdi. Konsey medeni ve küçük ceza davalarını Gürcü yasalarına göre inceliyordu. Geri kalan davalar İmereti hükümdarına gönderiliyordu. Karar, çoğunluk oylamasıyla alınıyordu ve oyların bölünmesi halinde, dava, başkanın görüşüyle kararlaştırılıyordu. Nihai kararın İmereti Hükümdarına gönderilip, kararı onaylamak için bu konu ile ilgili kendi görüşü ile beraber, Gürcistan Genel Başkanı'na gönderiyordu. Sophie, yönetim kuralını Mamia Gurieli ile aynı kurallar

[201] Berje, **AKAK**, c.VI, s.607-608
[202] H. Kokraşvili, Dasavlet Sakartvelos…, **Sakartvelo-Rusetis Urtiertoba**…, c.1, s.327
[203] **AKAK**, c.V, s.678-680
[204] ***ბოქაულთუხუცესი-Bokaultuhutsesi-***Gürcistan'da Feodal sisteminde Sarayda emirlerinin yerine getiren kişi, kralın ve prensin ilk yardımcısı
[205] ***ესაული(Gürcüce)-Esauli***- Genel albay
[206] ***მოურავი(Gürcüce)--Mouravi***- Hazinedar, hazineci

çerçevesinde talep eden konseyin kurulmasından memnun değildi.

1828'de Türkiye ile savaş sırasında Rus birlikleri Güria'yı işgal etti. Sophie kendi halefi ile beraber Türkiye'ye taşındı. Prensliği (Beyliği) kurtarmak için Rus imparatoruyla temas kurmaya çalıştı ancak bu davalar ve denemeler başarısız oldu. Türkiye ile savaşı Rusya lehine sona erdirmekle Guria Prensliği'nin kaderini belli etti. Aralık 1829'da İmparator I. Nikoloz'un emriyle Guria Prensliği kaldırıldı ve Rusya'yla birleştirildi. Guria askerî-yönetim bölgesi olarak ilan edildi ve burada "geçici yönetim" kuruldu. Geçici hükümetin başında Rus askerî subayı vardı ve yerel soylu yardımıyla yönetiyordu. Eski Gürcü kurallarına göre köyleri "Mouravi" tarafından yönetiliyordu. Guria'da bu idare sistemi 1840 yılına kadar sürdü.[207]

Rus dilinde yönetim kurallarına İmereti nüfusu alışamadı. Salgın hastalığı, yoksulluğu, sel, memurların haksızlıkları ve ulusal ve sosyal baskıları her şey İmeretililerin başına beraber geldi. Buna Rusya hükümeti tarafından kilise mülkünü kaydetmek ve ekstra vergileri yazdırmak eklendi. Tüm bunlar, 1819-1820 yıllarının evrensel kargaşasına neden oldu. Bu isyanlar bütün Guria ve Samegrelo'yu kapsadı, yayıldı. İsyanı bastırdıktan sonra İmereti yöneticilerinin askerî-diktatörlük özelliği daha da güçlendi. Yönetim ve idari sistem, 1840'lı yılların reformundan önce, önemli bir değişikliğe sahne olmadı.[208]

1828-1829 Rus-Osmanlı savaşından sonra Samtskhe-Cavakheti (Ahaltsikhe, Aspindza, Atskuri, Khertvisi, Kvabliani, Abastumani, Chacharaki Potskhovi Childir sancakları) Ahaltsikhe Paşalığı adıyla Rusya'nın eline geçti. Ahaltsikhe Paşalığı iki yüzyıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun elinde kalmıştı. Samtskhe-Cavakheti'de Rus yönetimi kuruldu ancak Türk yönetimin bazı kuralları geçici olarak kalmıştı. Samtskhe-Javakheti, Türkiye'den doğrudan bir çatışma bölgesi olduğu için, bölgenin yönetimi keskin bir askerî karakteri taşıyordu. Geçici ilçe idaresinin başkanı olarak Vasil Bebutovi atandı. O hem sivil hem de askerî işleri idare ediyordu. Ahaltsikhe (Yenikale) beylerbeyi yine sancak olarak ayırıyordu. Ahalkheleki'de, Khertvisi'de Atskuri'de ve Aspindza'da sancak beyleri Türkiye'ye kaçtığı için Rus subayları

[207] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.132-133
[208] G.Vaçridze, **İmeretis Droebiti Martveloba**…, Kutaisi 1999, s.284-285

atandı. Diğer sancaklarda eski beyleri bıraktılar.[209]

Ahaltsikhe (Yenikale) bölge idaresinde başkanın dışında; polis memuru, genel merkezin iki Rus subayı, genel vali (İlahiyat Yargıcısı), müftü (yasal hukuk-ilahiyatçı) ve sancaklardan seçilen yöneticiler. Akhaltsikhe'de yeni kurulmuş geçici yönetime, uygun bir proje verildi, bu projeye göre yerel kurallar dikkate alınarak yeni katılan vilayette idarî sistem Rus yasalarına göre yapılacaktı. Bölgedeki düzeni kurmak, şüpheli kişileri takip etmek ve bulaşıcı hastalıklarla mücadele etmek için idarî sistemi gözlemlemekten sorumlu idi.[210] Akhaltsikhe'de Sivil Polis birimi kuruldu. Hazine mülkiyetinin korunması, nüfusun vergi ve gelir sağlaması, ticarî gelişmenin teşvik edilmesi malî bölümün görevi idi. Mahkeme, tüm davaları Rus yasalarına uygun olarak işliyordu. Ceza davaları hakkında karar alınması için davaların Gürcistan Genel Başkanı'na gönderilmesi gerekiyordu. Sivil davaları mahkeme, yerel yasalara göre yönetiyordu. Hıristiyanlar ve Müslümanlar arasında bir anlaşmazlık olursa, karar Rus yasalarına dayanılarak çözülecekti.[211]

Türkiye ile imzalanan anlaşmaya göre Meskheti Cavakheti'nin nüfusunun istendiği gibi Türkiye'ye taşınmasına izin verilmişti, orada yaşayan Hıristiyanların Rus İmparatorluğu içinde yeniden yerleşmesine izin verildi. Samtskhe-Cavakheti'in yerli Müslüman halkının dağılması ve Türkiye'ye sürülmesi ve onların yerine Erzurum ve Kars'tan Ermeni halkının burada yerleşmesi geçici hükümetin temel amacıydı. Rus hükümetine ve Gürcistan hükümetinin Başkanı I. Paskeviçi'ye göre, Türkiye ve Gürcistan arasındaki sınırı, buralı Müslüman olmuş Gürcü nüfustan, daha kuvvetli bir şekilde Rus hükümetine tamamen bağlı olan Ermeni nüfus koruyacaktı.[212]

Çarlık Rusyasının amacı Gürcistan'da etnik renklilik yapmaktı. Rusya bu hedefe kolayca ulaşmıştı. Geçici hükümetin gayreti ile 35 bin Gürcü eski tarihsel topraklarından ayrılıp Türkiye'ye sürüldü. Ermeniler Samtskhe-Cavakheti'ye

---

[209] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.130-131

[210] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.135-136

[211] M.Mikadze, **Samhret Sakartvelo XIX Saukunis 30-70-ian** Tslebşi (სამხრეთ საქართველო XIX საუკუნის 30-70-იან წლებში-Güney Gürcistan XIX yüzyılın 30-70'lerde) Doktora Tezi, Tiflis 1990, s.78-81

[212] Araştırmalara göre Ruslar Ermenileri farklı zamanlarda ve farklı yerlerde yerleştiriyordu. Gürcistan'da 1800'de 47 bin Ermeni yaşıyordu, 1832'de 84 bine kadar ulaştı.

yerleştirildiler. 1830'da ikamet eden 34 bin kişinin yaklaşık 26 bini Ermeni'ydi.[213]

Meskheti bölgesinin araştırmacısı S. Lomsadze'ye göre, "Geçici Hükümet" her zaman yerel feodal sınıfını yok etmeye çalışıyordu. Arazileri Gürcü olmayan vatandaşlara satmayı teşvik ediyordu. Bu teşvik ülkenin etnik çürümesi için güçlü bir temel oluşturmuştur. Aynı zamanda rüşvet verip arazileri "saman" fiyatına satın alıyordu.[214]

1803'te Ruslar, Gürcülerin desteği ile XVIII. yüzyılın ilk yarısında Gürcistan'dan ayrılmış bölge Saingilo'yu (tarihsel ismi Heretidir) geri aldılar. Ancak bu geçici idi. 1830'da Rusya Çar-Belakani, tamamen Rusya'yla birleşti ve burada geçici bir Rus idaresi kurdu. Bu bölgenin yönetim sistemine Rus general ilçe başkanı olarak, iki Rus danışman memur ve nüfus tarafından seçilmiş altı kişi dahildi. Bölge başkanı ve ilçe yöneticisi Gürcistan Genel Başkanı'na bağlıydılar. Bölgeyi birkaç kısım olarak böldüler onların başına da "Naibebi" koydular. Onlardan daha yüksek makamların emirlerini gerçekleştiriyorlardı. Naibiler sivil davaları köy mahkemelerinde yerel kurallar ve yasalara göre değerlendireceklerdi. İtiraz durumunda, bölge mahkemesi taraflardan işlenecekti. Davacılardan herhangi birinin istediği Rus yasalarına göre kabul edilecekti.[215]

Rus Hükümeti yavaş yavaş tüm Batı Gürcistan'da geçici askerî sistem kurdu. Batı Gürcistan'da yerel yönetim kuralları Doğu Gürcistan'a kıyasla korunmuş oldu ama bu devamlı olmayacaktı. Rusya İmparatorluğu, Gürcistan'ı Rusya'nın bir parçası haline getirmesi ve Gürcü halkının bilincini nasıl Rusçaya çevirecekleri konularıyla ilgili planlar yapıyordu. Bu sadece zaman meselesi idi.

---

[213] V.Caoşvili, **Sakartvelos Mosahleoba XVIII-XX Saukuneebşi**,(საქართველოს მოსახლეობა XVIII-XX საუკუნეებში-Gürcistan Nüfusu XVIII-XX yüzyıllarda) Metsniereba Yayın evi, 1984 Tiflis, s.78-81

[214] Ş. Lomsadze, **Ahaltsihis Mharis İstoriidan XIX Saukunis Pirvel Mesamedşi**, (ახალციხის მხარის ისტორიიდან XIX- Yenikale Bölge Tarihinden XIX ilk başlarinda) Mecniereba Yayın evi, 1973 Tiflis, s.87-88

[215] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.138-139

2.3. Gürcistan Kilisesinde Reformlar

2.3.1. Otosefalinin Kaldırılması

Rus hükümeti, Gürcistan Ortodoks Kilisesi'nin Otosefali[216] ve Katolikos Patriği statüsünün kaldırılmasıyla ilgili bir plan hazırladılar. Rusya bu konuya özel bakarak birkaç koşulu dikkate aldılar: Iveria'nın[217] antik Apostolik Kilisesi[218] bağımsızdı. Halen Gürcistan ulusal devletin ayrılmaz bir parçası olarak ideolojik temelini temsil ediyordu. İlhak edilen Gürcistan'da her böyle bir varlığının yok etmesi Rusya'nın temel amacı idi.

Rusya'da, Sinod[219] devletinin bir parçasıydı. Bu nedenle imparatorluğun içerisinde bağımsız Ortodoks Kilisesi'nin varlığını kabul edemezdi. Rus hükümetinin Gürcistan'da kurulması ve Gürcistan eğitim kurumlarının kapatılmasından sonra, Gürcü Kilisesi, aslında Gürcistan'daki manevi ve ulusal dejenerasyona karşı savaşabilen tek ulusal kurumdu. Bunu da Rusya için büyük bir sorundu. Gürcü tarihçi Akaki Surguladze söylediğine göre Rusya'nın iktidar çevresinde, Gürcü halkının Ruslaştırılması,[220] onların ulusal maneviyatını reddetme niyeti, Gürcistan'ın fethettikten sonra değil, 1768-1774 Osmanlı-Rus savaş sırasında doğdu. Gürcistan'a ilk kez Rus ordusu geldiğinde, Rusya Başbakanı Nikita Panini, Rus ordusunun komutanı Totleben'e Temmuz 1770'te gönderilen gizli bir eylem talimatı sırasında yazıyordu:" Gürcistan'da, istediklerimizin tamamen yerine getirmek için, öyle organize etmelisiniz ki vücudu Gürcü ise ruhu Rus olsun"[221]

Özlü bir formül "Vücudu Gürcü, ruhu Rus", kodunun amacı Gürcistan Genel Vali Paskeviç tarafından 1830'da açıkça belli oldu, General Paskeviç – "Gürcü halkı Rusça konuşmalı, Rusça düşünmeli ve Rusça hissetmeli, bunu sağlamak için

---

[216] ***Otosefal***- Yunanca bir kelime, Ortodoksluk'ta kendilerine ait, tek tarafından yönetilen ve kendi kendilerine başpiskopos/metropolit tayin eden Ortodoks Kiliselerine ve Doğu Ortodoks Kilisesi'ne verilen adıdır.

[217] ***ივერია ან ივერია-İberia yada İveria***- M.Ö III - M.S VI yüzyıllarda doğu Gürcistan'da eski feodal monarşi devleti

[218] ***Apostolik* Kilisesi** - İsa'nın havarilerinden biri tarafından kurulmuş olan kilise.

[219] ***Sinod***- Genel Rahipler Meclisi

[220] R. Lominadze, Rusuli Martva-Gamgebloba…**,** s.139-140

[221] A.Tsagareli, **Gramoti i Drugye İstorориçeskye Dakumenti XVIII Staletya, Atnasyaşesya K Gruzyı** (Грамоты и другие исторические документы XVIII столетиа относяшиеся к Грузии-XVIII yüzyılın Gürcistan ile ilgili mektupları ve diğer tarihi belgeleri) St. Petersburg 1891, s.156

yönetişim ona göre kurmalıyız." dedi.[222] Bu amaca ulaşmak için ana rolü Kilise oynayacaktı. Daha sonra gerici keşiş İoane Vosterogov açıkça beyan ediyordu: "Gürcistan'ın Rus din adamları, tüm enerjilerini Gürcülerin Ruslaştırılması için kullanmaları gerektiğini unutmamalı."[223] Rus hükümeti, bağımsız bir Gürcü kilisesinin varlığında hedefine ulaşamazdı. Çünkü Gürcü Kilisesi, Gürcü halkının lider ve birleştirici gücü idi. Gürcüler arasında manevi, ulusal vatansever duyguları uyandırarak milleti bir araya getirmeye çalışıyordu. Bu, "arkadaş" olarak Gürcistan'ı işgal eden Ruslara aykırıydı.

Kilise Gürcistan'da ve Rusya'da farklı rollere sahipti. Ortodoks Kilisesi, Rusya devletinin kurulmasına büyük katkıda bulunmuştur. Rus Ortodoks Kilisesi siyasî sistemin düzelmesine, karakteristik özlemlerin belirlenmesine ve hükümetin güçlenmesine, ülkenin iç ve dış sorunlarını çözmeye yardımcı olmuştu. Rus halkının konsolide edilmesi, ulusal benlik bilincinin bir yaşam tarzı ve ideolojisinin oluşturulmasında önemli bir rol oynamıştır.

XV-XVI. yüzyıllar Rus birliğinin kurulmasından, devletin sonraki gelişmeleri ve uluslararası siyasî arenada olumlu bir konum tespit etmesi için bir ideoloji gerekiyordu. Bu ideolojiye dayanılarak yapılan eylemler onları hem kendi halkının hem yabancı ülkelerin gözünde haklı çıkarabilecekti.[224]

Büyük din adamlarının ve etkili prenslerin inisiyatifiyle Rusya, "Üçüncü Roma" duyurusu haline geldi.[225] Moskova, Konstantinopolis'in (İkinci Roma) yıkılmasından sonra (1453) kendini "Üçüncü Roma" olarak ilan etti. Rusya kendisi Bizans İmparatorluğu'nun hem ruhani hem siyasî mirasçısı olarak görüyordu. Ruslar, Dünya Ortodoks Kilisesi'nin arasında Rusya'nın diğer Hıristiyan ülkelerden üstün olduğunu düşünüyorlardı. Rus kralları her zaman Bizans'ın ahlak prestijini siyasî

---

[222] **AKAK**, c.VII, s.38

[223] K.Pavliaşvili, **Sakartvelos Samocikulo Martmadidebluri Eklesiis İstoria** (1800-1945),(საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებლური ეკლესიის ისტორია (1800-1945)- Gürcistan Apostolik Ortodoks Kilisenin Tarihi(1800-1945)), Tbilisi Yayınları, 2008 Tiflis, c.I, s.61-62

[224] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.141

[225] G. Jujunaşvili, Krebuli Mesheti, statia "**Moskovi-Mesame Romi**" Koncepciis Çasahva da Ganvitareba, (კრებული"მესხეთი"- "მოსკოვი-მესამე რომი"კონცეფციის ჩასახვა და განვითარება- Koleksiyon "Meskheti" – makale :"Moskova-Üçüncü Roma" kavramı ve gelişimi), 2007

çıkarları doğrultusunda aktif kullanmaya çalıştılar. Onlar farklı yöntemlerle Ortodokslar arasında kendi otoritelerini yükseltmek için çabalıyorlardı. Ruslara göre Ortodoksluğu koruyarak dindaşlar arasında önce Rusya etkisini yükseltecek, sonra itaat edeceklerdi. Bu fikir Kilise tarafından her zaman destekleniyordu.

Moskova başpiskoposu 1589 yılında Patrik'in en yüksek dinî unvanını kazanarak Rus Kilisesi'ni eski Ortodoks Kilisesi ile aynı seviyeye getirdi, başlangıçta teorik olan "Moskova-Üçüncü Roma" kavramı Rus devletinin ideolojik temelini oluştu. Bu ideoloji, Rus imparatorların dünyanın ana konularına müdahale etme hakkına sonsuza dek sahip olduğunu kanıtladı. Kralların hanedanların değişmesi, tarihî zorlukları ve anlaşmazlıklar bu devletin özünü ve özlemlerini değiştiremedi. Rusya komşu ülkeleri yavaş yavaş siyasî etkisi altına alıp itaat etmelerini sağlıyor, ilhak ediyordu. Bu nedenle Rusya uluslararası siyasî hayatta artık daha yoğun ve aktif katılımda bulunuyordu.[226]

Rusya bu sürece dahil olmakla başkalarına ve kendisine, önde gelen ülkelerden olduğunu göstermeliydi. Moskova'nın otoritesini "Üçüncü Roma" olarak zayıflatan saikler ortadan kaldırılmalıydı. Rus hayatının her alanında temel dönüşümlerin gerçekleştirilmesi gerekiyordu. I. Petro tarafından bu yolda birçok değişiklik yapıldığı bilinmektedir. Ancak I. Petro Avrupa ile daha yakından tanışınca gösterdiği tüm çabalara rağmen geri kalmışlığın üstesinden gelmenin imkansız olduğunu fark etti. I. Petro saldırgan dış politika tutumu benimsedi ve Rusya topraklarını yeni fetihlerle genişleterek kendini imparator yapmaya çalıştı. I. Petro Rusya'yı modern Avrupa uygarlığına nazaran geri kalmış bir bölge değil, aynı derecede güçlü bir devlet olarak göstermeye çalışıyor, bu uğurda pek çok çaba gösteriyordu. I. Petro'nun asıl hedefi Rusya'nın gericiliğinin üstesinden fetih yolları ile gelmekti. Avrupa'dan çok şeyler öğrenip ona daha fazla yaklaşmak hedefe ulaşmanın geçici aracıydı. Ünlü Rus tarihçi B. O. Kluchevsky (Ключевскии) I. Petro'nun yakın çevresine söylediklerini şöyle aktarır: "Birkaç yıl boyunca Avrupa'ya ihtiyacımız var, sonra ona geri dönebiliriz."[227] Rusya Avrupa'nın bir parçası değildi, ancak

[226] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.142-144
[227] B.O. Kliuçevski, **İstoriçeskye Portreti** (Исторческие портреты- Tarihsel Portreler), Pravda yayın evi, Moskova 1990, s.216

Avrupa için devamlı ve büyük bir tehditti.[228]

Rusya'nın bağımsız bir kiliseye ihtiyacı olmadığından laik otoritelere itaat edildi. Rusya'nın Hıristiyan ülkelerde genişlemeleri ise dindaş ülkelere yardım isteğiyle gerçekleşiyordu. Bunun büyük bir örneği Gürcistan idi. "Dindaş Gürcü kardeşlerimize yardım edelim." dedi ve II. Katerina bu konuda da başarılı oldu. Osmanlı Devleti 1774 tarihli Küçük Kaynarca Antlaşması ile Rusya'nın Doğu Hıristiyanlığının koruyucusu olduğunu kabul etti. (Küçük Kaynarca Antlaşması beşinci maddeye "Rusya, Osmanlı topraklarındaki Ortodoksları daima himaye edebilecektir").[229]

Rusya hükümeti dini kullanarak ülkeleri işgal ediyordu. Milletleri asimile edip sadaka olarak ilan ediyordu. Rusya bütün yöntemleriyle kendi etkisi altında olan ülkelerin başka ülkelerle özelikle Katolik dünyasına yaklaşmasına engelliyordu. Örnek olarak da Karti-Kaheti'nin Kralı II. Irakli ve onun Avrupa ile ilişkilerini gösterebiliriz. II. Irakli 1781'de, Avusturya'ya Gürcistan'da yaşayan Katolik misyonerleri gönderip yardım istedi. Bu olay Rusya'yı rahatsız etti. Rusya ve Avusturya arasında bu dönemde iyi ilişki olmasına rağmen Rusya Gürcistan'ın iç işlerine herhangi Avrupa ülkesinin karışmasını istemiyordu. Şansölye A. Bizborodko tarafından Grigol Potomkin'e[230] verilen yönetim planında, Kral II. Irakli'nin Avrupa ile iletişim kurmasına izin vermemek için her şeyin yapılabileceği emri verildi. Aynı zamanda G. Potyomkin Gürcü kilisesi ve Rus Sinodu arasında bağlantı kurmasını sağlayacaktı.[231] Gürcü Katolikos Patriği, Rus Kilisesi'nin ilk sıralarında olacaktı ve buna göre, Gürcistan'daki Katolik misyonerler Rusya'ya bağlı olacaklar ve buraları

---

[228] M.Vaçnadze, V.Guruli, **Sakartvelo-Rusetis Urtiertoba(1801-1921)** (საქართველო-რუსეთის ურთიერთობა (1801-1921)-Gürcistan-Rusya İlişkileri(1801-1921),Universali yayınevi, 2009 Tiflis, s.134

[229] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.146

[230] ***Григорий Потемкин –Grigori Potyomkin***(1739-1791)-Grigori-Kafkasya ve Gürcistan yöneticisi, II. Katerina' nın favori Generaldı

[231] H.Kokraşvili, Rusetis Religiuri Politika Sakartveloşi(XIX saukunis I Nahevari) **Rusuli Kolonyalizmi Sakartveloşi**,(რუსეთის რელიგიური პოლიტიკა საქართველოში(XIX საუკუნის I ნახევარი)-Rusya'nın Gürcistan'daki Dini Politikası (19. yüzyılın ilk yarısı; რუსული კოლონიალიზმი საქართველოში-Gürcistan'daki Rus sömürgeciliği) "Universali" yayınları, 2008 Tiflis, s.39

daha kolay kontrol edebilmelerini sağlayacaklardı.[232]

Rusya Hükümeti Gürcistan'ın Rusya'a yanlısı oryantasyonunun değiştirilmemesi ve Avrupa Katolik devletleri ile yakınlaştırılmaması için elinden geleni yapıyordu. Gürcistan Patriğinin Rus Kilisesi'nin Sinodu'na bağlamak hâlâ II. Katerina hükümetinin ana hedeflerinden biriydi. Sonraki aşama da Kiliseyi siyasî hedeflerine ulaşmak için kullanmaktı. Rus hükümeti gelecekte uygun bir zamanda Gürcü Kilisesi'ni Rus Sinodu'na itaat eder hale getirecekti, bu Gürcü Kilisesi'nin Otosefali'nin kaldırılmasına eşitti. İlk adım 1783 Georgievsk Anlaşması ile atıldı. Anlaşmanın son müzakeresinde Gürcü taraf belirli olmayan konuları belirtmek istedi. Bu konulardan biri Gürcü Patriği'nin yeri hakkında idi.

Projenin ilk versiyonunda dindaş Rus ve Gürcü halkı daha da yakınlaştırmak için Gürcistan Katolikosu, Rus Sinod üst düzey hiyerarşisinden, Kiev Novgorod Moskova ve St. Petersburg'den sonra beşinci sırada yer alırdı.[233] Projenin son metninde, Gürcistan Katolikosu Rus piskoposlarından sonra sekizinci sırada yer alırdı. Gürcistan Katolikos Patriği Bağımsız Kilise'nin başkanının konumunu ve onurunu azalttığı, Rus Kilisesi'nin piskoposları ile aynı sırada yer alacağı için Gürcü elçileri kabul etmedi. Rusya Genel Sekreteri Pavel Potyomkin'in, Gürcistan büyükelçilerinin bu tepkisine karşılık "Patrik, Gürcistan'daki tüm önceki avantajları ülke içinde koruyor, Patrik için sekizinci yerde bulunmak nasıl kırıcı olabilir ki, zaten Gürcistan Rusya'ya tabi olmakla birlikte, her Gürcü piskoposluk Rusya'nın bir parçası değil mi? Nasil Gürcistan'ın Krallığı Rusya'ya bağlı ise Gürcü Patriği de bir parça olarak Rusya'ya tabi olmalıdır." dedi.[234]

Potyomkin'in bu sözlerinde açıkça, İmparator II. Katerina'nın hükümetinin yani Kartli-Kaheti Rusya'nın himayesinde bir ülke olarak ayrıca Gürcistan Patriği'nin konu ile ilgili görüşü görülüyor. Gelecek işbirliği içinde Rusya'nın büyük ve güçlü bir devlet rolünün yanı sıra Rus Kilisesi'nin Gürcistan Kilisesi'ne olan üstünlüğü açıkça ifade ediliyor.

---

[232] A.Tsagareli, **Gramoti i Drugye İstororiçeskye dakumenti XVIII**…, St. Petersburg 1891c.II, s.30-31

[233] A.Tsagareli, **Gramoti i Drugye İstororiçeskye dakumenti XVIII**…, St. Petersburg 1891, c.II, s.37

[234] G. Paiçadze, **Georgievskis Traktati** (Георгиевский Трактат-Georgievsk Anlaşması) Mecniereba Yayınları, Tiflis 1983,s.126-127

Georgievsk Anlaşması'nın, Gürcistan Patriği ile ilgili paragrafı değişmedi. Gürcü Katolikos Patriği, Rusya'nın Kutsal Sinod'unda üye olarak ilan edildi. Rus teolojik hiyerarşisinde, XVII. yüzyılda kurulan Tobolsky Piskoposluğu'nun piskoposundan sonra sekizinci sırada yer verildi. Kilise temsilcileri bu antlaşmayı imzalamaya katılmadığı ve Patrik Nominal olarak herhangi bir şeye boyun eğdirmeden Rus Sinod'una üye olduğu için Georgievsk Anlaşması'nın, Gürcistan'ın bağımsız (otocephalous) kilisesi için hukuki önemi yoktu. Bu uluslararası antlaşma açıkça dünyanın en eski bağımsız (otocephalous) kiliselerinden biri, Gürcü kilise liderlerinin statüsünü düşürdü ve Rus Sinod'unun yanı sıra Rus devletinin etkisine bağladı.[235]

Georgievsk Anlaşması'nın 8. maddesine göre, Gürcistan Kilisesi'nin Rus Kilisesi'nin Sinodu ile ilişkilerinin kuralları, özel madde ile ayrı ayrı belirtilmeliydi. Belli ki, Kilisenin iki temsilcisinin ayrıntılı olarak tartışılması ve her yönüyle anlaşılmış olması gerekmekteydi. Rusya tarafından bu tür bir düzenlemenin yapılmaması şaşırtıcı değildi çünkü Rusya hükümeti antlaşmadaki hiçbir yükümlülüğü yerine getirmedi. Rusya, Kartli-Kaheti ve Batı Gürcistan'ı işgal ettikten, krallığı kaldırdıktan sonra ancak 1811'de Gürcistan Kilisesi'yle tamamen ilgilendi. İmparator I. Pavel Gürcistan Kilisesi'ne ılımlı bir tutum takındı. İmparator General Knoring'in Gürcü Kilise Sinod'una bağlanması talimatı verildi ancak aynı zamanda Gürcü din adamlarının imtiyazlarının dokunulmazlığını talep etmişti.[236] General Korning, gerekli bilgileri toplamaya başladı ve Şubat 1801'de Katolikos Patriği II. Anton'dan Kilise'nin durumu ve yönetimi hakkında bilgi vermesini istedi.[237] Böylece, Rus hükümeti Gürcü Kilisesi'ne karşı birtakım dikkat gösterdi ancak bu geçici idi. Çünkü Rusya'nın Gürcistan'daki pozisyonlarının güçlenmesinden sonra Gürcü Kilisesi'nin *autocephalous*'u (kilisenin bağımsızlığı) ortadan kaybolurdu. Gürcü büyükelçileri durumun farkındaydılar. Bu sebeple Georgievsk Antlaşması'nın maddelerini incelediklerinde halk adına, Gürcistan

[235] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.152-153
[236] **AKAK**, c.I, s.413
[237] **AKAK**, c.I, s.529

Kilisesi'nin *autocephalous*'unun korunmasını istiyorlardı.[238]

I. Aleksadr, hükümdarlığının başında, Gürcistan Kilisesi'ne karşı yumuşak bir tutum takındı. 12 Eylül 1801 tarihli manifestoda İmparator I. Aleksadr Gürcü halkına ciddi bir şekilde herkesin feodal durumunun avantajlarını, kendi mal ve mülkiyet haklarını ve dinsel gelenekleri ile kurallarını koruyacağına söz verdi. Ancak bu imparatorun olağan politikasıydı. Aslında, Rus hükümeti hemen ulusal ilkeye dayanmış Kilise'nin haklarını gizli veya açık kısıtlamaya başladılar. Baş yönetici P. Tsitsianov ve diğer üst düzey Rus yetkili askerleri Gürcistan Kilisesi'nin işlerine aktif olarak karışıyorlardı. (Din adamlarının görevlendirilmesi gibi konularda vs.) Nikozi köyünün ihtiyar piskoposu Atanase başka bir pozisyona geçmek istediğinde, bu isteğini kuralların gerektirdiği gibi Katolik Patriği'ne değil, Gürcistan baş yöneticisi P. Tsitsianov'a sunmuştu. General Tsitsianov hemen II. Anton'un bu talebini kabul etmesini, Nikozi Piskoposluğu'nu kaldırıp Samtavro Piskoposluğu'yla birleşmesini istedi. Patrik II. Anton başka yolu olmadığı için bu emri kabul etmişti.[239]

24 Mayıs 1804'te Tsitsianov Rus İmparatoru'na memnuniyetle bildiriyordu ki: "Piskoposların kendi isteğiyle istifası, piskoposlukların kaldırılıp azaltılması, piskopos sayısının azaltılarak geliri artırmak için en iyi yoldur. Bu yöntemle Kartli'de üç Piskoposluk kaldırdım ve üç tane daha vardır. Kartli'de bir piskoposluğun yeterli olduğunu düşünüyorum ama hepsini birden tasfiye etmek Gürcü halkın Kilise'ye olan sadakati sebebiyle tehlikelidir."[43] General Tsitsianov için böyle bir yöntemin kullanılması en kolay yol gibi görünüyordu. Çünkü Rusya için istenmeyen Gürcü din adamlardan kurtulmak ve kendileri için güvenilir kişileri yönetici olarak görmek daha uygundu. İmparator General Tsitsianov'un genel görüşlerine katılıyordu ve aynı zamanda onu uyarıyordu, Piskoposlukların kaldırılmasının yavaş yavaş olmasını ve bu süreçte dikkatli hareket etmesini tavsiye ediyordu.[240]

General Tsitsianov birçok Rus kilise kurallarını Gürcü Kilisesi'ne getirmeye çalıştı. Onun isteği üzerine, Varlam Eristavi tarafından Gürcüceye çevrilmiş Rusça

[238] A.Tsagareli, **Gramoti i Drugye İstororiçeskye dakumenti XVIII**…, St. Petersburg 1891, c.II, s.231-232
[239] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.154-155
[240] **AKAK**, c.I, s.270

dinî kitapların, (Rus kilise takvimi, diğer dinî kitaplar vs.) iki yüz kopyası basılıp Gürcistan'a gönderildi. General Tsitsianov bu kitapları kiliselere teslim etmek için Patrik II. Anton'a verip din adamları tarafından bu kitaplarda belirtilen kuralların yerine getirilmesini istedi. Aynı zamanda Rus general, kiliselerdeki durumun, üst düzey askerî personeli tarafından sıkı bir şekilde kontrol edilmesini emretti.[241] Tsitsianov eski ve benzersiz Gürcü kilise müziği ile dalga geçip Patrik II. Anton'a güzel bir müzik yapılmasını tavsiye ediyordu.[242]

Rus hükümeti resmen Gürcü kilisesinin yönetim sistemini değiştirmediler ancak devamlı olarak işlerine karışıp sıkıştırdılar. 7 Temmuz 1808'de, en yüksek kararname ile Rus yasasına dayanılarak yapılan ilk büyük değişiklik gerçekleştirildi, rahiplik ve hiyerarşik rütbelilerden en altta olanları vergilerinde sonsuza kadar özgür bırakıldı. Rusya'nın bu değişimi, din adamlarının kalbini kazanamadı, çünkü din adamlarının büyük çoğunluğu, kiliselerin ve dinî hizmetlerin azaltılması nedeniyle işsiz (yersiz) kaldı.[243] Rus hükümetinin politikasından memnun olmayan Gürcü rahiplerinin çoğunu Ruslar kendi tarafına geçiremedi. Rus askerlerinin güvenini Rusya'ya sadık olan Kral Irakli'nin oğlu Patrik II. Anton bile kazanamadı. Çünkü, tarihçi Maksim Berdzenishvili'nin söylediğine göre Patrik II. Anton "kişisel nitelikleri ve daha çok hanedan kökenli olması nedeniyle çok etkiliydi" patrik bir türlü hükümetin direktiflerini kabul edemedi.

Rusya hükümeti, Gürcistan'daki yönetiminin başlangıcında Gürcistan Kilisesi'ne daha temkinli davrandıysalar da (Bu o zamandaki idarî politikasıyla uyumluydu.) egemenliğin ilk on yılının sonunda, saldırıya geçtiler. Rus yetkililer tarafından patrik işlerine çokça karışılır oldu. Kilise yönetmeliğinde durumu karıştırmak için Gürcü din adamları arasında tahrik yaratıyorlardı. Tabii ki, Rusya hükümeti başlangıçta II. Anton'un yetkisini göz önüne alarak keskin hareketlerden kaçınıyordu. Rusya'nın kısıtlamış siyasetini, Patrik II. Anton'un kraliyet ailesinden olduğu ya da Gürcü halk arasında çok etkili olduğu ile değil, başlangıçta Rusya'nın

[241] **AKAK**, c.I, s.272
[242] **AKAK**, c.I, s.268
[243] D.Gogoladze, **Brzola Tsarizmis Tsinaagmdeg XIX saukunis Pirvel Otseulşi** (ბრძოლა ცარიზმის ბატონობის წინააღმდეგ XIX საუკუნის პირველ ოცეულში-XIX. İlk yirminci yüzyılda Çarlık'ya karşı savaş) C. IV,18 Bölüm, s.931

Gürcistan'daki zayıf pozisyonu ile açıklayabiliriz. Bilindiği gibi, Rus hükümeti diğer asillere herhangi bir iyi davranışta bulunmadı ve hemen hemen hepsi Rusya'ya göç etti. Ancak bu, ülkenin ilhakının ilk aşamasında krallığın taht adaylarının ve destekçilerini sınır dışı etmek gerektiğinde oldu. Bu bakımdan, II. Anton Rusya için tehlikeli değildi ve Rusya için onun Gürcistan'daki varlığı sorun değildi. Katolik Patriğe karşı sert eylem, dindar Gürcü halkın öfkelenmesine ve protestosuna neden olabilirdi. İran ve Türkiye ile savaş sırasında Rusya'nın Güney Kafkasya'da pozisyonlar kurulmasını ve güçlendirmesini engelleyebilirdi. Bu nedenle Rus hükümeti bir zamanlar II. Anton'nun Gürcistan Kilisesi'nin başında olmasına (dayanabiliyordu).[244] Rusya bu savaşlarda büyük başarı elde ettiğinde bu bölgedeki pozisyonlarını güçlendirdi ve Gürcistan Kilisesi'ne karşı son belirleyici bir saldırıya geçti. Rusya ne Patriğin krallık ailesinden ne de Gürcü halk arasında çok etkili olmasından çekindi, onu hem görevinden hem de memleketinden kovdu.

Gürcistan hükümetinin Genel Savcısı Plokhottin, 23 Temmuz 1810'da Gürcistan Genel Valisi'ne, Patrik II. Anton'u, kardeşleri gibi Gürcistan'da bırakmayacağından emin olduğunu bildirdi. O zamanki üst düzey Rus askerî yetkilileri, II. Anton'a karşı kirli yöntemleri kullanarak işkence yapıyorlardı. Genel Savcı Plokhottin, General Tormasov'a Patrik II. Anton'un kilise parasından 1 milyon ruble (bakır para) yok ettiğini söyledi vs.[245]

6 Haziran 1809'da, Başkomutan Tormasov, Gürcistan Kilisesi'nde uygun bir (yani Rus) düzen oluşturulması gerektiği konusunu ortaya çıkardı. O Rus kilisesine benzer bir dinî Dikasteria[246] kurmak gerektiğini düşünüyordu. Yerel bir yüksek otorite organı II. Anton liderliğinde oluşurdu. Onun yardımcısı Başpiskopos Varlam Eristavi olmalıydı çünkü Tormasov'un söylediğine göre "Rusya'ya geldiği ve orada olduğu için teolojik yönetim kurallarını biliyordu.[247] Aynı zamanda, Gürcistan Genel Valisi'nin Rusya İmparatoru'na yazdığına göre Patrik II. Anton'dan sonra onun

[244]E.Bubulaşvili, **Sakartvelos Katolikos-Patriarki Anton Meore, Tshovreba da Mogvatseoba** (საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ანტონ მეორე, ცხოვრება და მოღვაწეობა- Gürcistan Katalikos -Patriği, Antio II, Yaşam ve Aktiviteleri), Mematiane yayınları, 2002 Tiflis, s.164

[245] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.154-158

[246] ***Dikasteria***-Katedral-Patrıkhane'de bulunan en yüksek idarî-mahkemesi,(kilise mahkemesi)

[247] **AKAK**, c.IV, s.140

yerini Varlam Eristavi alacaktı. O Dikasteria'nin üyesi olarak üç üye seçilecekti. Yardımcısı, tercüman ve üç sekreterden oluşacak kadronun maaşı devlet hazinesinden ödenmiş olacaktı.

Kafkasya arkeolojik komisyonunun belgelerinde Patrik II. Anton'nun tarihsiz bir belgesi kayıt edilmiştir. II. Anton, Gürcü Patrikhanesi'nde bir idarî mahkeme – "Dikasteria" olduğunu ve üyeleri ile sekreteri Kral'ın hazinesinden maaş aldığını, aynı zamanda piskoposluktaki işlerin piskoposlar tarafından çözüldüğünü, çözülmediği zaman da "Dikasteria"ya aktardığını bildiriyordu.[248]

General Tormasov, Patrik II. Anton'a baskı yapmak suretiyle kendi teklifini kabul etmesi yönünde onu ikna etti. Bundan sonra Anton, Rusya Hükümeti'nden Tiflis'te resmî olarak bir Dikasteria kurmasını istedi. O zamana kadar da II. Anton tarafından bir komisyon kurması gerekiyordu. Bu komisyon Gürcistan'daki kiliselerin ve din adamlarının durumunu araştırıp kaydedecekti. Rus yöneticiler diktatörlüğün kontrolü altında olan din adamlarının ve Dikasteria üyelerinin bağımsız olarak kilise faaliyetlerini gerçekleştiremeyeceklerini biliyorlardı.[249] Patrik II. Anton Tiflis'te Dikasteria açıldıktan sonra, Gürcistan Kilisesi'nin Rus Kilisesi'nin Sinod'una tabi olacağını ve Rus idarî makamlarıyla beraber hareket edeceğini çok iyi biliyordu. Bu nedenle hızlanmadan, yavaş hareket ediyordu. Rus hükümeti Gürcistan Kilisesi'nin yeniden örgütlenmesi konusunda Patrik II. Anton'un engellemesi gerektiğini kısa sürede anladı. Gürcü Patrikhanesi'nin işlerini onunla beraber çözmek için Patrik II. Anton St. Petersburg'a davet edildi.[250] 3 Kasım 1810'da II. Anton St. Petersburg'a gitti. İmparator I. Alexander II. Anton'a yazdığı dokümanda Gürcü Kilisesi ile ilgili kendi planlarını açıkça bildiriyordu. Gürcistan devletini Rus devletiyle birleştirdikten sonra, Gürcistan Kilisesi mutlaka Kutsal Rus Sonodu'na tabi olmalıydı, aksi takdirde Gürcü Kilisesi, yeni kurulan Rus idaresiyle uyumsuz olacaktı.[251] Bundan belli ki St. Petersburg'da Gürcü Katolik Patrikhane'nin kaldırılmasına çoktan karar verilmişti.

---

[248] **AKAK**, c.II, s.263

[249] E.Bubulaşvili, **Sakartvelos Katolikos-Patriarki Anton Meore**…, 2002 Tiflis., s.39

[250] **AKAK**, c.IV, s.143

[251] G.Rogava, **Religia da Eklesia Sakartveloşi XIX-XX Saukuneebşi** (რელიგია და ეკლესია საქართველოში XIX-XX საუკუნეებში- XIX-XX yüzyılda Gürcistan'da Din ve Kilise) Tbilisi yayınları, 2002 Tiflis, s.21

Rus Sinod'un Genel savcısı Golotsini, İmparator adına General Tormasov'a yazdığı ve 28 Eylül 1810 tarihini taşıyan mektubunda, Piskopos Varlam piskoposu yardımıyla, Gürcistan kilisesini Rus Sonod'una en yakın zamanda bağlamak için nasıl, hangi yöntemlerin izlenmesi gerektiğini ve bu yönetime girecek kişilerin kimler olacağını bildirmek istedi.[252]

Patrik II. Anton St. Petersburg'a gittikten sonra onun görevleri Piskopos Varlam yapmaktaydı. Varlam, Ksani Eristavi'nin[253] temsilcisiydi. 1794'ten beri Rusya'da yaşıyordu. 1801'de İmparator I. Alexander, ona Rus Sinod'unda üyelik önerdi. Piskopos Kirion Sadzaglishvili'nin belirttiği gibi, "Gürcü Kilisesi'ni Rus Sinod'una bağlamak için çok çabaladı". Rusya'daki Varlam'ın yükselişi , birinci olarak Rus hükümetinin Gürcü Kilisesi hakkında daha fazla bilgi almak istemesi ile, ikinci olarak da Rusya'nın onu Gürcü Patriğin yerini almak üzere konumlandırması ve böylelikle Gürcü Kilisesi'ni Rusçaya çevirmeye temel teşkil etmesi için hazırlandığı ile açıklanabilir. İşte bunu gerçekleştirmek için Varlam 1808'de Gürcistan'a gönderildi.

Eğer Rus hükümeti, Ortodoks dünyasındaki dinî kurallarını uygulasaydı Varlam Eristavi'nin General Tommasov'a vereceği görevin yerine getirilmesi kolay olmayacaktı. Rus makamları evrensel olarak kabul edilmiş kanunların ihlalini önemsemiyordu. Bu deneyim zaten Rus Kilisesi'ne karşı şiddet şeklinde yapılmıştır. Varlam, Rus hükümetinin sadık bir hizmetkârıydı ve General Tormasov ile beraber Gürcü Kilisesi'ni, Rus Ortodoks Kilisesi'nin idarî yapısına mümkün oldukça benzeteceklerdi.[254]

2.3.2. Rus Sinodu

Gürcü Kilisesi Rus Kilisesi'ne tabi tutulduktan sonra, hangi pozisyonda, ne durumda olacaktı? Bu sorunun cevabını bulmak için Rus Kilisesi'nin Sinodu'nun önemine, Rus devlet yönetim sistemindeki yerine göz atalım. 25 Ocak 1721'de onaylanan "Teolojik Düzenlemeler"e (Rusya' da yapılan reformları) göre, patrik

[252] **AKAK**, c.IV, s.157-158, 161
[253] ***Eristavi***- Eski Gürcistan'daki eyalet bölge idarî birimin valisi
[254] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.162

makamı kaldırıldı ve Rus Kilisesi'nin yönetimi İmparator I. Petro tarafından kurulan "Kutsal Sinod"a atandı. Kutsal Sinod, Rusya Senatosu'nun en yüksek devlet gücüne, devlet iktidarına sahip bir kurumla eşit olarak ilan edildi.[255] Kutsal Sinod'un işlevleri şunlardı: kilise eylemlerinin çözümü, dinî işler, idarî işler ile tarım işleri, kilise görevlilerinin atanması ve görevden alınması, kilise mülkünün yönetimi, kilise-polis faaliyetleri, kilise sansürü, ilahiyat eğitiminin yönetimi, Kilise propagandalarının üretimi vs. yanı sıra Kutsal Sinod, Diyanet Mahkemeleri için temyiz kurumuydu.

Kutsal Sinod İmparator'un karşısında yemin etmek ve sadece onun izniyle hareket etmek suretiyle yetki sahibi olabilir ve haklardan yararlanabilirdi. Sinod'un tüm kararları 1917 yılına kadar "İmparator Majestelerinin Emri ile" kabul edilmişti ve bu kararlar yazılı olarak yayımlanıyordu. Sinod Senato gibi hareket ediyordu, bütün kilise işleri için emirler ve kararnameler ona geliyordu. Sinod İmparator damgası koyarak, emirlere ve kararnamelere eyalet hukuku statüsünü veriyordu. Devlet tarafından Mayıs 1722'de, Sinod'un üzerine sürekli kontrolü sağlamak için "Oberprokurori"[256] pozisyonu getirildi. Oberprokuror- kilise savcısını, bizatihi İmparator din adamları arasından seçiyordu. O resmî olarak Sinod'u yönetmiyordu, ama onun üzerinde kontrol ve denetim işleri yapıyordu.[257] O özel talimatlarla hareket etmeliydi, yetkileri senatonun genel savcısının talimatlarından önemli ölçüde farklı değildi. Aynı zamanda Sinod'un idare işleri Oberprokuror'una bağlıydı.

Rus Kilisesi'nin bütün mülkiyeti 1784'te devlet hazinesine ait olarak ilan edildi. Din adamları maaşa bağlanarak devlet memuru statüsüne getirildi. 19. yüzyılın başında Kutsal Sinod'un sekiz temsilcisi Yüksek Rahipliğin komitesindeydi. Sinod'un bürokrasisi yoğun şekilde devam etti. Oberprokuror'un yetkisi daha güçlü şekilde arttı. Kontrol özelliği yanında, yönetme gücüne sahip oldu.[258] 1802'den itibaren din görevlileri ancak Oberprokuror'un vasıtasıyla devlet kurumlarıyla ilişki kurabilirlerdi. Aynı dönemde, Sinod'un bakanlığa dönüşme eğilimi ortaya çıkmıştı. 1817-1724 yılları arasında Dinî Kurumlar Halk Eğitim Bakanlığı'na dahil edildi.

---

[255] **Polnoe Sabranye Zakonov Rasiskoy İmperyi** (Полное Собрание Законов Российской Империи- Rus İmparatorluğu Yasalarının Tamamlanmış Koleksiyonu), C.6, 1830 St.Petersburg, No:3718

[256] *ობერპროკურორი(Gürcüce)Oberprokurori*-kilise savcısı

[257] **ПСЗ**-1, P.-1, C-6, No:4036

[258] H.Kokraşvili, **Rusuli Kolonyalizmi Sakartveloşi**…,2008 Tiflis, s.41

Ama resmî olarak bakan yalnızca Sinod'un denetimini yapıyordu, ancak yaptığı iş, din adamlarının idarî konulardaki alanlarıyla bağlantılıydı: Sinod'un üyelerinin atanma ve görevden alınma işlerini kendisi yapıyordu, aynı zamanda diğer kilise işlemleri ve Oberprokuror hakkında bilgi İmparatora bildiriliyordu. Bu değişiklikler sonucunda Senato ile eşitlenen Sinod artık bakanlığın yapısal kısmı olmuştu, aslında böylelikle devlet de laik bir kurum haline geldi.[259]

Kutsal Sinod, 1824'te ayrı bir kurum olarak Bakanlıktan ayrılmış olsa da, Bakanlıktan sistemsel olarak çok farkı yoktu ve hemen hemen tüm özellikleri benzerdi. Oberprokuror da diğer başkanlar gibi Devlet Konseyi ve Bakanlar Kurulu'nun toplantılarına her zaman katılıyordu.[260]

Böylece teolojik düzenlemeler ve sonraki dönüşümlerden sonra Rus Kilisesi laik otoritelerden bağımsızlığını kaybetti. Bu da uluslararası kanunları ciddi bir şekilde ihlal etmekti. Kilise yönetiminin kontrolü imparatorun elinde bulundu. Rus Kilisesi, Devlet Makamlarının elinde kendi hedeflerini yerine getirmek için, itaatkâr bir silah haline geldi.

2.3.3. Gürcü Kilisesinde Düzenlemeler

XX. yüzyılın başında, Rusya'nın yüksek din adamları çevresinde ve hatta Kutsal Sinod'un üyeleri arasında I. Petro'nun reformlarının ve Sinod'un yönetim kurallarının yasadışı olarak kabul edildiği açıkça söyleniyordu.[261] Rus Kilisesi'nin çağdaş yöneticileri de, 1721'de I. Petro tarafından kurulan dinî sistemdeki reformları, Ortodoks Kilise'nin, Kanon'un kurallarının ihlal edildiğini düşünüyorlardı. İki yüzyıl boyunca ayakta duran Rus Kilisesi'nin uygulanan reformlar sonucu başarısız olduğunu resmî olarak ilan ettiler. I. Petro'nun teolojik düzenlemeleri özellikle Rus

[259] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**..., s.165

[260] H.P Eroşkin, **Krepastniçeskoye Samoderjanye i Evo Palitiçeskye İnstituta** (Крепостническое Самодержавие и его Политические институты- Feodal Otokrasisi ve Siyasal Kurumları) "Misl" yayınevi, 1981 Moskova, s.123, 126-127, 130

[261] A.A. Tsagareli, **Statyi i Zametki pa Gruzinskamu tserkavnamu Vaprosu. K staletyu(1811-1911) Bdavstva Gruzinskoy** Tserkbi (Статьи и заметки по грузинскому церковному вопросу.К столетию (1811-1911) вдовства грузинской церкви- Gürcü Kilisesi Meselesiyle ilgili Makaleler ve Notlar bir yüzyılda (1811-1911) Dul Gürcü Kilisesi) 1912 St. Petersburg, s.VIII, XXVII

Kilisesi içindi, ama Gürcü Kilisesi için de uygulanacağı belli idi.[262]

Varlam Eristavi'nin projesiyle Gürcü Kilisesi'nin başına özel din mahkemesi kurulacaktı. Gürcistan'da Rus Ortodoks Sinod'unun piskoposu adına, yeni kurulacak Kilise Mahkemesi-Dikasteria'yı, Patrik II. Anton yönetecekti. Piskopos karar vermek için Kutsal Sinod'a önemli vakalar sunacaktı ve kendisi Sinod'dan alınan emirlerin icrasından sorumluydu. Dikasteria'nın asıl amacı, manastırların ve din adamlarının sayısını azaltmak olacaktı. Dikasteria'nın üyesi altı din adamı olmalıydı. Varlam'ın projesine göre Katalikos Patriği II. Anton' un rütbesini kısmen değiştirilmiş halde tutmaya çalışıyordu. Daha önce, Gürcistan Genel Valisi Tormasov da aynısını istiyordu. Bu konuda Rus yetkililer tarafından karar verilmesi gerektiğinden dolayı projenin yazarı, II. Anton'un rütbesini tamamen kaldıramazdı. Yani, Varlam Eristavi'nin projesinin amacı, II. Anton'un kişisel haysiyetini korumaktı, rütbesini korumak değildi. Ama Rus hükümeti, Gürcistan Kilisesi'ne karşı bu küçük imtiyaza rıza göstermedi. İlk olarak, Rusya hükümeti için Katalikos Patriği'nin rütbesinin korunması yine görünüş olarak gerçekleşecek, Gürcü Kilisesi, Rus Kilisesi'nden ayrı, özerk olarak varlık gösterecekti. Aynı zamanda Gürcü halk arasında bağımsızlık mücadelesi sürekli görüşülecekti. İkinci olarak, Katolikos Patrik II. Anton, kraliyet soyadının temsilcisiydi ve diğer temsilciler gibi Gürcistan'dan ayrılmalıydı. Eski kararını General Tormasov da değiştirdi. Ona göre II. Anton, kilise için Rusya İmparatorluğu'nun istediği reformları ve düzenlemeleri gerçekleştiremezdi. Bu sebeple o, yüksek emek parası bağlayarak Rusya'da bırakılmalıydı. General Tormasov II. Anton'dan sonra Gürcü Kilisesi'nin başına başpiskopos Varlam Eristavi'ni istemişti. Rus hükümeti General Tormasov'un isteklerini gerçekleştirdi. Patrik II. Anton Rusya'dan geri göndermediler ve onun rütbesini iptal ettiler.[263]

General Tormasov, tekliflerinde "Mouravi"yi kaldırma konusunu da gündeme getirdi. Ona göre kilisedeki Mouravilerin kendi serfleriyle ve çiftçileriyle birlikte Hazine Müdürlüğü'ne devredilmesi gerekiyordu.[264]

Kutsal Sinod, Piskopos Varlam ve General Tormasov'un önerilerini büyük

[262] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.165
[263] **AKAK**, c.IV, s.162-163
[264] **AKAK**, c.IV, s.163, 171

ölçüde beğenip onaylandı ancak iki madde daha ekledi:

1. Gürcistan Egzarkosu (başpiskopos) büyük şehirlerde din kurullarının mahkeme haklarıyla oluşturmasına izin verilmeliydi.
2. Dikasteria yalnızca dinsel kanunlarla değil, eyalet kanunlarıyla ve Sinod'un talimatıyla yönlendirilmeliydi. Kutsal Sinod, kilisenin yönetici din soylularına artık ihtiyaç duymadığını da açıkladı. Artık dinî serfilerden ve çiftçilerden vergi toplanması Dikasteria'nın görevi olacaktı.[265]

Gürcistan'dan alınan bilgiler ve Kutsal Sinod'un ilaveleri dikkate alınarak, Oberprokurori (kilise savcısı) A. Golitsini'nin[266] tavsiyesi ile 21 Haziran 1811'de, Kutsal Sinod Raporu, "Gürcistan'daki Teolojik Yönetimi" adıyla yazıldı.[267] Aynı yılın 30 Haziran'ında rapor, İmparator I. Alexander tarafından onaylandı.[268] Yeni kanun Gürcü Kilisesi'nin yasası ve yönetim kurallarının yok edilmesi ve onun yerine Rus Kilisesi'nin kanunları ile yönetiminin getirilmesi demekti. Artık Gürcü Kilisesi, özel olarak oluşturulan bir kilise yönetim örgütü olan Gürcistan Piskoposluğu (საქართველოს საეგზარქოსო) tarafından yönetilecekti, başında da Rusya Kutsal Sinodu tarafından atanan Piskopos olacaktı. Bu gelişmelerden bir ay sonra Mtskheta Katedrali tahtı resmî olarak kaldırıldı. 1795'te İmereti Krallığı Katalikosu Patriği II. Maksime'in ölümünden sonra yeni Patrik seçilmediği için aslında, İmereti Katedrali tahtı da kaldırılıyordu. Resmî olarak İmereti Katedrali Tahtı, 1814'te kaldırılmıştır.

Gürcü Kilisesi'nin Otocephali bu değişiklikler sonucunda tahrip edildi ve Gürcü Kilisesi Rus Kilisesi'nin Sinodu'na böylece tabi tutuldu.[269]

1814'te Kutaisi' de Dikasteria yerine Diyanet Konseyi (ეპარქიალური კანტორა) açıldı. İmparator I. Alexander, Gori Piskopos'u Disiteoz'un tavsiyesi üzerine 8 Mayıs 1815'te Gürcistan Dicasteriası yerine, Kutsal Sinod'una ait

---

[265] **AKAK**, c.IV, s.169

[266] ***Golitsin***-(Голицын)- Kafkasya Genel Valisi 1897-1904 yy; Aynı zamanda Rus İmparatorluk Ordusunun Piyade Generali,

[267] **AKAK**, c.IV, s.166-169

[268] **ПСЗ**-1, P.S.Z-1, C-31, No:24696

[269] A.Caparidze, **Saeklesio Samartlis Tskaroebi Autokefaliis Gaukmebisas** (საეკლესიო სამართლის წყაროები ავტოკეფალიის გაუქმებისას- Otocephali Kaldırırken Kilise Hukuk Kaynakları) makale yayınma tarihi:16 Hazıran 2016, http://meufeanania.info/avtokefaliis/ -12.10.2017

Gürcistan-İmereti Kantorası'nı yani Diyanet Konseyi'ni açtı. Özerk Guria ve Samegrelo Prensliklerinin kiliseleri de Kantora'ya itaat etti. Dikasteria'nın iptal edilen davaları incelenmek üzere Kantora'ya verildi.[270]

Kutsal Sinod, Gürcistan'ın Başpiskoposu olarak Varlam Eristavi'yi atadı, aynı zamanda Rus Kutsal Sinodu arasında dördüncü yeri verildi. Gürcistan Kilisesi'nde din adamların görevlendirme işi de ona aktarıldı. İmparator kararıyla son dönüşümlerini yapan Disiteos Kafkasya Başpiskoposluğu'na atandı. Aynı zamanda Osetya'nın teolojik komisyonunun başkan olarak atandı.[271] Diyanet Konseyi'nin (Kantora) üyeleri olarak Dekanoz[272] Mikeladze, Palavandişvili, Aleksidze ve Archimandrite Eleftther atanmıştır. Diyanet Konseyi'ne Rus ve Gürcü dillerini kesinlikle iyi bilen V. sınıf savcı atanıyordu.[273] Bu pozisyona S. Chilaevi (S. Chilaşvili) atandı. Savcının görevi dava işlemlerinin ve dinsel gayrimenkulün yasal korumasını denetlemekti.

Savcının Telavi'de Gori'de Kutaisi'de asistanları vardı. Bunların yanında Diyanet Konseyi'nde iki sekreter, Doğu ve Batı Gürcistan'ın davaları için atandı. Aynı zamanda Diyanet Konseyi'nde bir genel sekreter ve bir tercüman vardı. Tüm üst göreve atanan din adamlarını Kutsal Sinod onaylıyordu.

İmereti Diyanet Konseyi göreve atanacak adayları seçtikten sonra onay için Kutsal Sinod'a takdim ediyordu. Görevleri ayrıca, piskoposluklardan gelen 1000 "Manati" (para birimi) değerlendirilmesi ile ilgili tartışmalı davaların incelemesini ve oybirliğiyle çözülmüş olmasını içermekteydi, oyların bölünmesi halinde ve 1000 "Manati"den fazla değerlendirilmesi ile ilgili davalar incelenmek üzere Kutsal Sinod'a gönderiliyordu. Dinî mülklere hakkın uygulanması ve savcının sunduğu davaların incelenip karara bağlanması Diyanet Konseyi'nin görevi idi. Bütün bu vakalar 17 Kasım 1810 tarihli Yüksek Kararname ile belirlenen şekilde incelenmeliydi. Buna göre, kilise mülkiyetinden özel mülkiyetin eline geçmesi durumunda mahkeme kararı Senato'ya takdim edilmeden gerçekleşemezdi. Vakalar Senato'dan sonra son karar için Rusya İmparatoru'na gönderiliyordu. Dava

[270] **STSA**, Font-ფ.489,A-ა.1,S-ს.178, list-180,182
[271] **AKAK**, c.VI, M. Berdzenişvili'nin makaleleri, s.218
[272] ***Dekanoz***(დეკანოზი)-Din unvanı, kilisede baş papazından sonra ikinci kişi.
[273] **STSA**, font-ფ.489, A-ა.1, S-ს 1, list-178

ertelemesi veya herhangi bir komplikasyon durumunda işlemler Kutsal Sinod'a gönderiliyordu. Sinod olayın içeriğine göre uygun tedbirleri alıyordu.[274] Diyanet Konseyi, evlilik ve boşanma davalarını da inceleyip karar veriyordu. İtiraz davalarına yine Kutsal Sinod karar veriyordu. Diyanet Konseyi her yıl rapor olarak sonuçlandırılmış ve sonuçlandırılmamış işlemleri Kutsal Sinod'a gönderiyor, bununla beraber sonuçlandırılmamış davaların yanında açıklamaları da teslim ediyordu.[275]

Rus hükümeti daha iyi yönetim amacıyla Kutsal Sinod kararına göre, başpiskopos tarafından her 10 kilisenin başında, kiliseleri denetlemek için bir kişi daha atayacaktı. Özellikle maliyeti kontrol edilip sene başı çalışmanın sonuçları ve raporları Diyanet Konseyi'ne teslim edilecekti.

Başlangıçta İmereti Diyanet Konseyi yılda 4.350 Ruble (Manati) ile finanse ediliyordu. Daha sonra maaşları, diğer masrafları arttı ve yeni personel yerleri eklendi. 1869'da, Diyanet Konseyi'nin bütçesi 14.860 Ruble (Manatı) oldu. Bu harcama tamamen yerel kilise hazinesi tarafından finanse ediliyordu.

Gürcü Kilisesi'nin yeniden düzenlenmesi ve Ruslaştırılması Varlam Eristavi tarafından başlatılmıştır. Varlam, maliyet kesintileri amacıyla Kartli-Kaheti bölgesinde piskoposluk sayısını ikiye indirdi: Doğu Gürcistan'da Kartli (Mtskheta) ve Kaheti (Alaverdi) piskoposlukları oluşturuldu. Batı Gürcistan'da sekiz piskoposluk yerine üç İmereti, Guria ve Samegrelo piskoposlukları oluşturuldu. 20'lerde Kartli ve Kaheti'nin piskoposlukları birleştirildi ve Gürcistan Piskoposluğu olarak yeniden adlandırıldı. Vladikavkas Piskoposluğu Gürcistan'ın Piskoposluğu'na dahil edildi. 1828'de Guria, 1857'de Svaneti, Samegrelo Piskoposluğu ile birleşti. 1829'dan itibaren Samitskhe Gürcü Piskoposluğu yani Kartli-Kaheti Piskoposluğu'na dahil edildi. Aynı Piskoposluğ'a, 1830'dan beri Saingilo[276] (Charl-

[274] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.170
[275] **AKAK**, c.V, S-408-409 s.59, 66-67
[276] **Saingilo** (Gürcüce: საინგილო), "Gürcistan'ın tarihi Hereti bölgesinin doğu bölümüne verilen isimdir. Bölge önceden Kafkas Albanyası'nın, bu devlet ortadan kalkıncaya kadar bir parçasıydı. Bu tarihten sonra bölgenin kontrolü Gürcü yönetimine geçerek 8. yüzyılda Birleşik Gürcistan Krallığı'nın bir parçası haline geldi. Daha sonraki dönemlerde bölge Saingilo olarak adlandırıldı ve bu adla Gürcistan'ın tarihsel bölgesi haline geldi. Ortaçağ boyunca Saingilo esas olarak Gürcistan krallığı tarafından idare ediliyordu. 17. yüzyılın başlarında İran'ın Safevi hükümdarı Şah Abbas, Kaheti krallığından bu bölgeyi alarak Dağıstan'ın feodal beylerine bağışladı.

Belekan) bölge piskoposluğu da eklendi. 1851'de Abhazya Piskoposluğu oluşturuldu, Sokhumi Piskoposluğu olarak adlandırıldı. Daha sonra, Gürcistan Piskoposluğu'nun toprakları daha da genişletildi. XIX. yüzyılın sonlarına doğru neredeyse tamamen Kafkasya'ya dahil edildi.[81] Rusların planlandığı dönüşümlere göre, Rus hazinesi Gürcistan Kilisesi mülküne ve gelirine sahip olacaktı. Gürcistan din adamları ve din soyluları Rus hükümetinin itaatkâr kulları olmalılardı. Bu soylular kiliseden ayrılmalı ve Hazine Müdürlüğü'ne katılmak zorunda olmalılardı. Bu tür dönüşümlerden sonra "Mouravi" doğal olarak görevini kaybetti. Şu andan itibaren, kilise mülklerinin idaresi ve vergilerin toplanması zaten Gürcistan'ın İmereti Diyanet Konseyi tarafından uygulanmaya başlandı. Ancak bu dönüşümler birden gerçekleşmedi çünkü arşiv materyallerine göre 1818'de Telavi bölgesinde kilisenin "Mouravi"nin görevini daha kaldırmadığı ortaya çıktı. Diyanet Konseyi aynı yılın 5 ve 7 Ağustos'unda kararname ile kategorik olarak İmparator tarafından P. Tsitsianov'a verilen emre dayanarak Mouravi görevini kaldırmasını istedi. Aynı zamanda kutsal Sinod din adamlarından, bunun köylülerin refahı için yapıldığını Mouravi vergilerden muaf olacaklarını söylemelerini istediler.[277]

1823 yılına doğru Telavi Mazrası'nda (bölge) Mouravi görevi kaldırılmıştı, ama Telavi ve başka mazralarda köylülere Mouravi vergisini daha uzun dönem ödetiyorlardı. Doğal olarak bu dönüşümler, kilise soylularının ve çiftçilerin durumunu fazlasına kötüleştirdi. Doğu Gürcistan'daki dinsel reformlar, herhangi bir direnç olmadan gerçekleştirildi. Batı Gürcistan'da başka bir durum yaratıldı. Varlam Eristavi kilisenin mülkü sayılıp kaydedilmeye çalışılırken din adamlarının, soyluların ve köylülerin büyük bir direnci ile karşılaşıldı. Varlam'ın görevi başarısızlıkla sonuçlandı ve 1817'de görevden alındı, Rusya'ya gönderildi ve orada Kutsal Sinod

---

Saingilo, 1803 yılında Çarlık Rusyası tarafından ele geçirildi ve 1918-1920 yılları arasında Saingilo, Demokratik Gürcistan Cumhuriyeti ile Demokratik Azerbaycan Cumhuriyeti arasında bir sorun olarak konusu olarak kaldı. 1920 yılında Sovyet Rusya ve Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Saingilo'yu Demokratik Gürcistan Cumhuriyeti'nin bir parçası olarak tanıdı. 1921'de Gürcistan'da Sovyet yönetimi kurulunca, Moskova'daki merkezi yönetim Saingilo'yu Azerbaycan'a bırakma kararı aldı. Gürcüce *İngilo*, Azerice *İngiloy* olarak adlandırılan bölge nüfusu, bugün Azerbaycan'ın Kah, Balakan ve Zakatala ilçelerinde yaşamaktadır. Bu Gürcü kökenli nüfusun büyük bölümü Sünni Müslüman olmuş, sadece 11 bin (1999) kadar kişi Ortodoks Hıristiyan olarak kalmışlar."

http://www.wikizero.org/index.php?q=aHR0cHM6Ly90ci53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvU2FpbmdpbG8 (14.12.2017)

[277] **STSA**, Font-ფ.488, A-ბ.1, S-ბ.160, list-9-12

üyeliğini 1825'e sürdürdü. Onun yerine Riyazan'ın[278] piskoposu Teopilakte Rusanov atandı. 1817'den 1917'ye kadar, tam yüz yıl boyunca, Egzarkos (başpiskopos) görevine sadece Rus din adamları atanıyordu.

Rusya Kutsal Sinodu tarafından atanan Gürcistan Egzarkosları (başpiskopos):

1. Teopilakte Rusanov: 1817-1821;

2. İyvane Vasilevski: 1821-1832,

3. Mose Bogdan-Platonov: 1832-1834;

4. Evgeni Bajenov: 1834-1844;

5. İsidore Nikolski: 1844-1858;

6. Evsebi Illinsky: 1858-1877;

7. İoanike Rudnev: 1877-1882;

8. Pavel Lebedev: 1882-1887;

9. Paladin Raev: 1887-1892;

10. Vladimir Bogoyavlensky: 1892-1898;

11. Flabiane Gorodetski: 1898-1901;

12. I.Aleksi Oposky: 1901-1905;

13. Nikoloz Nalimov: 1905-1906;

14. Nikon Sopiyski: 1906-1908;

15. Inokenti Beliaev: 1909-1913;

16.II. Aleksey Molçanov: 1913-1914;

17. Pitirime Oknov: 1914 -1915;

18. Platon Rojdestvenski: 1915-1917;

Hepsi, Gürcü Kiliselerinde Rusçanın yayılması, yüzyıllar önceki Gürcü Kilisesi'nin yasalarının yok edilmesi, birçok Gürcü Kilisesi'nin kaldırılması, kutsal

[278] ***Riazan Oblastı*** –Rusya'daki Bölge, Rusya Merkez Federal Bölgesine dahil, İdari Merkez Şehir Riazan

ve değerli kilise eşyalarının yurt dışına götürülmesi, eski Gürcü fresklerinin ikonografi örneklerinin yok edilmesi, Gürcü azizlerin kutlamalarının yasaklanması ve Rus Kilisesi'nin kutsal aziz günlerinin ilan edilmesi ve Gürcü halkının maneviyatı üzerinde yıkıcı etkileri olan başka birçok iş ile meşgul oluyordu.[279]

Egzarkoslar (başpiskopos) kendine özgü yöntemleri ile faaliyetlerini yerine getiriyorlardı. Onların amacı Gürcü halkının âdetlerinin, Gürcü Kilisesi'nde kurulan geleneklerin tahrip edilmesi ve yerine Rus geleneklerinin konmasıydı. Gürcü karşıtı reformları gerçekleştiren ilk Rus, Egzarkos Teopilakte Rusanov'du. O, hizmetini Gürcistan Kiliselerinde Rus dili ile yürütmeye çalıştı. Tiflis'e geldikten sonra, katedral kilisesinde gerçekleşen ibadet, ayin, dua, liturjik'lerin[280] haftada üç gün Rusça yapılması yönündeki uygulamayı getirdi. Dinsel reformun asıl amacı, Rus politikasını yürütmek ve Gürcü rahipleri ve din adamlarını Rus karakterinde yetiştirmekti. Mesela, 1817'de Teopilakte tarafından Tiflis'teki Gürcü ilahiyat okulu kapanıp onun yerine Rus ilahiyat okulu açıldı. Rusya'dan öğretmen getirilip bu okula yerleştirildi. Amaç, bireyleri Rus rejiminin sadakatine bağlamak ve sonuçta Gürcüleri Ruslaştırmaktı. Kilisenin Gürcü halkının manevi ve ahlaki hayatının en önemli rolünü temsil ettiğini söyleyen bir Rus bilim adamı N. Durnov'a göre Bu, Gürcüler arasında büyük öfkeye neden oldu.[281]

Teopilakte, Gürcistan dinsel reformu için yeni bir dönüşüm projesi hazırladı ve bu proje 28 Aralık 1818'de İmparator tarafından kabul edildi. Proje, Gürcü din adamlarını ve laik makamları hükümete ve maaşa bağlamayı amaçlıyordu. Bunun için kilise mülklerinin hazineye aktarılması gerekiyordu. Bu proje aynı zamanda kilise vergilerinin artmasını, Nakit üzerinde doğal (köy ürünleri) verginin değiştirilmesini, kilise görevlerinin azalmasını içeriyordu.[282]

---

[279] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.173-174

[280] ***Litürji***-özellikle Hıristiyanlıkta, halka açık dini ibadetlerin, ayinlerin nasıl yapılacağını belirten prosedürler bütünü. Bu prosedürlere uygun olarak düzenlenmiş ayinlere de **litürji** denir.

[281] N.N. Durnova, **İstoriçeskyi Açerk Avtokepalnih tserkvey: İverskoy i İmeretinskoy, s Piskom eparhyi i Kataikosov Mtshetskih i İmeretinska-Abhazkih** (Исторический очерк автокефальных церквей: Иверской и Имеретинскои, с списком епархии и каталикосов мцхетских и имеретинско-абхазских-Otosefal Kiliselerin Tarihi Taslağı: İberia ve İmereti'nin Piskoposluğun Mtsheta ve İmereti-Abhazya Katedralın Listelerinde) 1910 Moskova, s.32

[282] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.176

Batı Georgia'daki dönüşümden Egzarkos Teopilakte sorumluydu. O, buraya Haziran 1819'da geldi. Kilise mülklerini kaydetmeye başladı, aynı zamanda Teopilakte, köylülere artan vergileri ödetti ve doğal vergiyi nakit olarak değiştirdi. İmereti savaş ve eylemlerden sonra harap olmuştu. Kara veba salgını çıktı ve birçok insan hayatını kaybetti. Bundan dolayı çiftçilik ve tarım yetersiz kaldı. Köylülerin durumu çok zordu. Böyle bir zamanda köylülere para vergilerinin uygulanması imkânsızdı. Bunun üzerine Teopilakte planlarını askerî güç kullanarak kabaca gerçekleştiriyordu. Bu eylemler, tüm itaatsizliğe karşı savaşan Gürcistan Genel Valisi General A. Ermolov'u bile öfkelendirmiş, General, Egzarkos Teopilakte'ye dikkatli hareket etmesini tavsiye etmiştir.[283] Ne var ki Teopilakte bu tavsiyelere kulak asmamıştır. En nihayet, İmereti'de halk arasında isyan başlamıştır. İsyancılar mülk kayıtları ile köylülerin listelerinin yok edilmesini ve Teopilakte'nin Gürcistan'dan uzaklaştırılmasını istediler. "Hepimiz, büyük bir acı yaşıyoruz, Ruslar inancımızı ayaklarının altına aldılar, bunu Kartli'de yapılanlardan açıkça görüyoruz. Öncelikle kutsal kiliselerimizin birçoğu yok olacak, azizlerin parçaları ve haçları Rusların eline geçecek. Bize dua eden papazları bizden çıkaracaklar, biz İsa Mesih'i yüceltemeyiz. Ermenilerin ve Katoliklerin, Yahudilerin dinine dokunulmuyor, onların arasında biz niye istisna oluyoruz? Müslüman hâkimiyet döneminde güçlü inancımıza dokunmadılar, bu kadar acı yaşatmadılar, şimdi suçumuz ne? Kiliseleri ve din adamlarını niçin bizden alıyorlar? Günahlarımıza tövbe etmesi için kendi kanını veren İsa'yı hatırlayın! İsa'dan uzaklaşmamak için biz de kan dökmeliyiz. 1819 senedir Hıristiyan kurallarımız ve âdetlerimiz var, bunlara dokunulmasına izin vermeyelim! Bu durumda, son damla kan dökülene kadar İmparatorluk ordumuza sadık birer hizmetkar olarak kalacağız fakat imparatora ruhumuzu veremeyiz çünkü o yalnızca Tanrı'ya aittir. Böylece bütün köylüler ve soylular bir araya gelecek ve Rus generalimize Teopilakte'nin eyleminin reddedilmesini söyleyeceğiz. Eğer isteklerimiz yapılmazsa, o halde hepimiz, kadınlarımızla çocuklarımızla birlikte ölmeye hazırız."[284]

[283] **Zapiski Generala Ermolova va Bremya Upravlenye Gruzey** (Записки генерала Ермолова ва время управлений Грузией- General Yermolov'un notları Gürcü Hükümetinin Zamanında) II bölüm, 1868 Moskova, s.201

[284] **АКАК**, c.VI, ч.1 s.391

Yukarıdaki ifadeler, Gürcü halkının Rusya hükümetinin dönüşümüne karşı patlayan öfkeyi tüm gerçekliğiyle gözler önüne sermektedir. Gürcü halk, bu dönüşümlerin Kilise'nin ulusal karakterini kaybettirmeyi ve Gürcülerin Ruslaştırılmasını amaçladığını hissetti. Gürcü halk, kendi ulusunu kurtarmak için Kiliselerin korunması gerektiğini çok iyi biliyordu. Bu nedenle isyan çıkarıp kilise mülkiyetinin kaydedilmesi işlemi durduruldu. Kutsal Sinod'un yetkililerinin köylerden kovularak kilise reformunun durdurulmasını istediler. Bu durumda Teopilakte, İmereti'ye gittikten bir ay sonra 300 güvenlik askeri ile Tiflis'e dönmek zorunda kaldı. Temmuz 1821'de Kaheti'deki kiliseleri ziyaret ederken Siğnaği'de ağır hastalandı ve öldü. Bodbe Manastırı'nda gömüldü.

Halk ayaklanması hükümet tarafından şiddetle bastırıldı. Bununla birlikte yönetim, Gürcistan halkının gümrüklerini kolayca kabul edemeyeceğine bir kez daha inandı. Ve bir kez daha, Gürcistan halkının geleneklerini ve göreneklerini, kiliselerini kolayca bırakmayacağından emin oldular. Bu İsyan, hükümeti doğrusal ve aşırı derecede brüt eylemden, siyasetten vazgeçmek zorunda bıraktı. Rus hükümeti Gürcü Kilisesi'nin Ruslaştırma politikasını değiştirmedi ama dinî reformu hızla yapmaktan vazgeçip daha doğru olacağını düşündüğü gizlilik politikasını uygulamaya karar verdi. Mesela Kilise Mouravi, Batı Gürcistan'da geç kaldırıldı, resmî kaldırma onayı 8 Temmuz 1841'de yapıldı. Kilise soyluları kendi serfleriyle ve arazileriyle birlikte Hazine Müdürlüğü'ne dâhil edildi. Gürcü Kilisesi'nin reform yapısının yeniden düzenlenmesi 19. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleştirildi. Gürcü din adamları da (rahip/ rahibeler) Rus din adamları gibi hükümete bağlı memurlara döndüler.[285]

Rus hükümeti Gürcistan Kilise sistemini değiştirme yasasını yürürlüğe koyduğunda bu reformun uygulanma gerekçesini açıklamadılar. Devlet belgelerinde bunun resmî nedeni, Gürcistan Kilisesi'nin ekonomik durumu ve çiftliğin düzeltilmesi gerekliliği ile açıklanmıştır. Ne var ki bu da, Gürcistan Kilisesi'nin Otosefalinin kaldırılması için yeterli bir sebep değildi. Bunun sebebi, herhangi bir kilise kanunu olamazdı, çünkü böyle bir kanun bulunmamaktaydı. Aksine o zamanki Dünya Ortodoks Kilise Yasası'na göre bir Ortodoks Otosefal olan kilise diğer Ortodoks Otosefal olan kiliseye, Dünya Kilisesi Konseyi olmadan, onlar kabul

[285] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.179-180

etmeden bağlanamazdı. Ünlü Rus yayıncı (politika yazarı) N. Durnov'a göre Gürcistan Patriği II. Anton Rus Kutsal Sinodu'na, eski Iveria (Gürcü) Kilisesi, Otosefal kilise kutsal yasalarına göre Doğu Patriği'nin rızası olmadan Rus Kilisesi Sinodu'na tabi olamayacağını söylemiş.[286] Haziran 1811'de, yasa onaylarken Gürcistan Patriği resmî olarak görevden alınmamıştı. II. Anton, Rus Sinodu'nun "Gürcistan'da kilise yönetimi" ile ilgili kararını, iki kilise arasında bir anlaşma olmadığı için onaylamamıştı.[287]

Bilindiği gibi I. Alexander'ın Patrik II. Anton'a gönderdiği dokümanda Gürcistan, Rus hükümetine tabi olduğu için Gürcü Kilisesi'nin de Rus Kutsal Sinodu'na bağlanması gerektiği ifade ediliyordu. İmparatorun sözleri, Georgievsk Antlaşması'nın 8. maddesine denk gelmekle birlikte orada Gürcistan Kilisesi ile Sinod arasındaki ilişkinin ayrı bir madde ile belirlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Gürcü Kilisesi'nin Rus yasalarına göre yeniden düzenlenmesi hususu tamamen asılsızdır.

[286] N.N. Durnova, **Исторический очерк автокефальных церквей**.., s.31
[287] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.181-183

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜRCISTAN ANA YÖNETIMINDE DEĞİŞİKLİKLER

3.1. Merkez Yönetiminde Değişiklikler

Yukarıda incelemiş olduğumuz değişikliklerden sonra, XIX. yüzyılın ilk yarısında Rusya hükümeti, Gürcistan yönetimi için yapılmış düzeltmeleri bitirmiş bulunuyordu, fakat daha önce de belirttiğimiz gibi, ek değişiklik projeleri Rus yetkililer, Lopitski, Popov ve Litvinov tarafından sunuldu. Ayrıca, başka projeler de vardı (Gürcü Hükümdar P. Akhverdov, Avalishvili tarafından yapılmış projeler vs), fakat biz bu projeler üzerinde durmayacak, kısaca, Davit Batonişvili'nin projesini işleyeceğiz.[288]

1812 yılında, Davit Batonişvili tarafından, Gürcistan'ın daha iyi organize edilmesi üzerine" bir proje, İç İşleri Bakanı O. Kozodavlev'e sunuldu.[289] Bu projede Davit Batonişvili, Gürcü soyluları tarafından 1806 yılında Petre Bagrationi için göndermiş olduğu mektuptaki isteklerini geliştiriyordu. Ayrıca o, Gürcistan baş hükümdarı yardımcısı olarak, Batonişvililerden (soylulardan) birinin atanmasını; Gürcü saray üyelerine Gürcistan'da yaşama izni verilmesini; onlara prenslik malikanelerinin geri verilmesini istiyordu. Başka bir isteği ise ilçeler ile köylerdeki polisler yerine yeniden, Mouravi (yetkili kişi, yönetmen) tayin edilmesi idi. Bakan, bu projeyi I. Aleksandr'a sundu. Fakat Kral, Gürcistan hükümdarı Markiz Pauliç'ten proje üzerine çalışıp fikir söylemesini istedi. Markiz, Davit Batonişvili'nin bu projedeki fikirlerini tamamen reddedip söz konusu fikirleri Gürcü monarşinin yeniden kurulması için bir deneme olarak değerlendirdi. Bakan Kozodavlev, Pauliç'in yaptığı bu sonucun pek doğru ve haklı olduğuna karar verdi. Sonuçta, Batonişvili'nin bu projesi ve projeyle ilgili görüşmeler, daha sonra Hükümet Genel Kurulu'na sunulmak üzere, Gürcistan ile ilgili diğer bilgilerle birlikte kaydedildi.

[288] **Rasiski Gasydarstvenyı İstoriçeski Arhiv - РГИА** (Российский государственный исторический архив- Rus Devlet Tarih Arşivi , фонды(Fond)-1152, описи(envanter)-1, документ(belge)-95

[289] **Masalebi Sakartevlosa da Kavkasiis İstoriisatvis** (მასალები საქართველოს და კავკასიის ისტორიისათვის- Gürcistan ve Kafkasya tarihi için Belgeleri), Gürcü SSR Bilim Akademisi; Akad.iv. Javakhishvili'nin adli Tarih Kurumu, 1942 Tiflis, Cilt-1, s.122-125

Demek ki bu proje, 1810 yılındaki Hükümet Genel Kurulu tarafından Gürcistan hükümdarı P. Litvinov'un projesi için belirlemiş olduğu sonuçlarla beraber işlenecekti.

Verilmiş karara göre, Gürcistan'daki yönetime dikkat verilmesi gerekiyordu, aynı zamanda Rusya İmparatorluğu'na faydalı olması için Gürcistan ile nasıl bir ilişkide bulunulduğu önemliydi. Bütün bunlar belirlendikten sonra, bütün siyasal ve ekonomik unsurları düşünüp burada yaşayan halkın alışkanlıkları göz önünde tutularak, tüm Güney Kafkasya için yönetimin yeni genel sisteminin kurulması gerekiyordu. Ancak verilmiş karara göre, bu tip sabit sistem sadece İran'la olan savaş bittikten, İmparatorluğun sınırları çizildikten ve savaştan sonra dahil edilmiş ilçelerin var olma kuralları belirlendikten sonra kurulabilirdi. Dolayısıyla, Hükümet Genel Kurulu, daha sonra Güney Kafkasya'nın idarî taksimatı için kullanmak amacıyla, P. Litvinov'un projesiyle birlikte Gürcistan'a dair bütün bilgilerin toplanmasını istedi.[290]

Böylece, Hükümet Genel Kurulu'nun kararı İmparator tarafından beğenildi. Karar gerçekten çok önemliydi, çünkü o belge Rusya hükümeti tarafından Gürcistan'da ve Güney Kafkasya'da yapılacak idarî ve siyasal programlar üzerine verimli bilgiler içermekteydi. Rusya Yüksek Hükümet kuruluna göre, Gürcistan yönetim sisteminde radikal/esas değişiklikler yapılması için gerekli ön şartlar hala bulunmuyordu. Rusya hükümeti, Güney Kafkasya'da idarî taksimatı düzenlemeye pek dikkat veremiyordu. Bunun nedeni olarak, o zamanki uluslararası siyasal genel durumu (Fransa tarafından Avrupa'ya saldırı, Rusya-Türkiye savaşı, Rusya-İran savaşı gibi) ve Rusya'daki zayıf olan ekonomik durumu sayabiliriz. Gürcistan baş hükümdarları ise 1813 yılında İran'la yapılmış, Gülistan Antlaşması'na kadar savaş eylemleriyle ve Güney Kafkasya'nın yeni bölgelerini Rusya'ya dahil etme işleriyle meşgul idiler.

Güney Kafkasya yönetim reform projesi yukarıda yazılan antlaşmanın ardından, hatta Napolyon yendikten sonra bile yapılmamıştı. 1816 yılında, daha önce sunulan her proje Bakanlar Kurulu tarafından incelendi. Kurul, bu projelerdeki şartlar eski olduğu için uygun görmeyip, onları Gürcistan baş hükümdarı olan

[290] **РГИА**, Font-ф.1152, Op-оп.1, D-д.96, list-142-143

General Ermolov'a teslim etti.[291] Ancak 20'li yılların ikinci kısmında, Rusya hükümeti Güney Kafkasya'da kendi ekonomik siyasetini belirtmeye başladı. Aynı zamanda, idarî reform projesini kurmaya da çalışıyordu. Reform aslında 1840 yılında gerçekleşti, o zamana kadar Rus yönetiminde sadece ufak değişiklikler yapılıyordu.

O sırada İmparatorluğun ana yönetiminde yeniden düzenleme yapıldı. İşte bu düzenleme, değişikliklere etki yapan önemli bir faktör idi. Rusya devletinin kenar bölgelerindeki idarî yapısının tarihini incelediğimiz zaman, bu faktörü de göz önünde bulundurmak gerekir. XIX. yüzyılın başlarında yapılmış reformlar, İmparatorluğun ana hükümetinin haklarını güçlendirdi. Dolayısıyla, yerel yönetim kurulları senatonun eline geçip ana hükümete sıkıca bağlanmış oldu.

İmparatorluk yönetiminin merkezileştirilmesi, tabii ki kenar bölgeleri de etkilemişti. Bunu Gürcistan için de söyleyebiliriz. Fakat, kenar bölgelerde Rus yönetimin kurulması ve sonuçta Rusya'ya dahil edilmesi için bu bölgelerin, Rusya'nın vilayetlerinden farklı organize edilmesi gerekiyordu. İmparatorluğun ana yönetimindeki değişikliklerle beraber, Rusya'nın taşralarındaki yönetim değişiklikleri de devam ediyordu. Daha önce de söylediğimiz gibi, ilk önce, Gürcistan'da yeni idarî sistem olarak, Rus baş hükümdarın diktatörlüğü kuruldu. Fakat Rusya'ya dahil edilmiş bölgelerdeki bu tip yönetim sistemi sadece zorunlu olup geçici bir süre için devam edebilirdi. Belli idi ki bu mecburiyetin sebebi zayıflayınca, İmparatorluğun yüksek hükümet kurulu, yönetimin merkezileştirmesine daha çok önem verirdi. Tabii ki böyle oldu. P. Tsitsianov'un yönetimi zamanında, Rusya İmparatorluğu Güney Kafkasya'ya hâkim olmaya çalıştı, hatta yerli halkın millî kurtuluş hareketinin ilk eylemlerini bastırabildi. İşte bu zamanlarda, Rusya'nın etkisi Gürcistan'ın toplumsal hayatında gitgide artıyordu. Doğal olarak, Gürcistan'da yönetim sistemindeki değişiklikler, Rusya yönetimindeki değişikliklere uygun olmalıydı. Bu yüzden, XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde, yani Rusya'da idarî reformlar uygulandıktan sonra Gürcistan'daki Rus yönetimi daha güçlü olarak İmparatorluğun Yüksek Hükümet Kurulu'na bağlı oldu. Bu bağlılık, özellikle Gürcistan baş hükümdarının değişen yetki ve görevlerinde ortaya çıktı.[292]

[291] **РГИА-**, Font-ф.1263, Op-оп.1, D-д.95, list-149-150
[292] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.186-187

Belirtmemiz gerekir ki Gürcistan'ın sivil (aynı zamanda askerî) valisinin, yani baş hükümdarın hakları/görevleri sabit değildi ve devamlı değişiyordu, fakat her zaman geniş haklara sahipti. Tabii ki Gürcistan'da, Rusya devlet politikası imparator ve hükümet tarafından uygulanmaktaydı. Yerli devlet organları sadece ve sadece imparatorluğun icra/yürütme organları idi. Gürcistan baş hükümdarı geniş haklara sahipti. Direkt imparatorla sözlü ve yazılı görüşmeleri vardı. Dolayısıyla, Gürcistan'daki Rus politikasını da oldukça etkiliyordu. Bu yüzden, Gürcistan'daki genel durum her zaman baş hükümdarın kim olduğuna bağlıydı. Baş hükümdarın kişisel karakteri, onun sivil yönetimindeki tecrübesi çok önemliydi. O, yerli halkın ilgilerini, özelliklerini göz önünde tutarak yönetim metotlarını doğru seçip bilgili ve dürüst yetkili kişilerle yerli devlet organları kurup objektif bilgileri merkeze, Rusya Hükümet Genel Kurulu'na göndermeliydi.

1801 yılından 1844 yılına kadar Gürcistan'da ve Güney Kafkasya'da 11 baş komutan görevini tamamladı:

1. K. P. Knoring (1801-1802 yy)
2. P. D. Tsitsianov (1802-1806 yy)
3. I. V. Gudoviç (1806-1809 yy)
4. A. P. Tormasov (1809-1811 yy)
5. P. O. Pauliç (1811-1812 yy)
6. N. P. Rtişçev (1812-1816 yy)
7. A. P. Ermolov (1816-1827 yy)
8. I. P. Paskeviç (1827-1831 yy)
9. G. V. Rozen (1831-1837 yy)
10. E. A. Golovin (1837-1842 yy)
11. A. I. Neidgardti (1842-1844 yy)

Bunlardan, A. Ermolov'un yönetimi en uzun süreniydi, 10 yıl sürdü; en kısa ise, 11 ay ile P. Pauliç'in yönetimi idi. Burada dikkat etmemiz gerekiyor ki bu hükümdarlardan hiçbirinin idarî işlerde tecrübeleri yoktu. Onlar asker kişilerdi,

bazıları ise ünlü yüksek komutanlar idi (en yüksek askerî unvanı olanlar: Gudoviç ile Paskeviç). Hükümdarlardan her biri büyük savaşlarda ve isyanları bastırma işinde ün kazanmışlardı fakat iyi yönetim için gerekli karaktere, gerekli yetkinliğe sahipler miydi? Hükümet bunu umursamıyordu. Merkez, Gürcistan'ı tüm Kafkasya'yı işgal etmek için harp alanı olarak görüyordu, Kafkasya ise onun için, strateji ve askerî taktiği uygulayabilecek askerî bir poligon idi. Ayrıca, Rus rejimine karşı çıkan yerli halkın isyanlarını da bastırmak gerekiyordu. Dolayısıyla, Gürcistan sivil yönetimi öncelikle askerî amaçlara hizmet verdiği için, Rus idarî yetkililerinin de askerî bilgiye ve yeteneğe sahip olmaları lazımdı. Baş hükümdarlar da bu bölge yönetimini yalnız askerî hedefi olarak görüp yönetim süresince askerî metotları kullanıyorlardı.[293] Onlar, Kafkasları işgal etme işinde Rusya İmparatorluğu'na sadakatle hizmet verip Kafkasya'da Rusya saltanatını burada yaşayan halklar için büyük merhamet olarak görüyorlardı. A. Ermolov'un Gürcü halka davranışı ve fikirleri çok açık olarak Mikheil Vorontsovi'ye gönderilen mektupta göründü: "Memleketini kalpten seviyorsan ve ona hakikaten hizmet vermek istiyorsan ancak o zaman buradaki insanlar arasında uzun süre yaşayabilirsin. Bu kadar iyilik getiren, iyilik yapan hükümete buralı halkın ne minnet duygusunu, ne de iyi kalpli hükümdara sadakatini göremiyorum. Çok az sayıda asker kişiler hariç, diğer insanlar bu kadar özenli muameleyi hak etmiyorlar. Bu halk, I. Alexander'in yönetimine layık değil, onlara demir değnek lazım. Buralı diğer halklar onlardan çok daha iyi. Onlar kendi körlüğünden iyice haberdarlar ve bir şeyden şikâyetçi değiller... Ben gitgide emin oluyorum ki Rusya'ya aidiyetin ne kadar mutluluk verici olduğunu bilmeyen, görmeyen, değerbilmez halk için çalışmaya büyük kahramanlık lazım. Bu halk çok defa Rusya'ya ihanet etmiş ve gelecekte de ihanet etmeye hazır. Fakat ben, bütün bunlara rağmen, burada düzen kurmaya çalışıyorum. Buralılar, düzenin ne olduğunu bilmezler tabii, bu salaklar bunu tuhaf görüyorlar, beni de sevmiyorlar fakat ben emirlerimi yerine getirmelerini, geri adım atmadan istiyorum."[294]

[293] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.188-189

[294] E.Orconikidze, **Rusuli Mmartvelobis Damyareba Sakartveloşi (XIX Saukunis Pirveli Nahevari)** (რუსული მმართველობის დამყარება საქართველოში(XIX საუკუნის პირველი ნახევარი)-Gürcistan'da Rus İdaresinin Kurulması(XIX Yüzyılın İlk yarısı), Metsniereba Yayın evi, 1992 Tiflis, s.108-109

Yukarıdaki satırlara yorum yapmamıza gerek yok fakat yüksek rütbeli Rusların bu tip görüşlerini/sözleri ile orta rütbeli memurların ve askerlerin hareketlerini göz önünde tutarsak diyebiliriz ki, Rusya Gürcistan'da uygarlığı asla temsil etmiyordu. Açıktır ki medeni olmayan bir sistem hiçbir şekilde medeni bir misyona/göreve sahip olamaz. Ne var ki bu misyon Rusya'da bilim adamları tarafından çok konuşuluyordu. Hatta bugün bile Rus siyasetçiler ve Rus politikasına destek verenler tarafından konuşulmaktadır.

Gürcistan'da Rus hükümetinin idarî politikasını öğrenmek için Gürcistan baş hükümdarlarının yetki ve görevlerini iyi öğrenmek gerekir. Halbuki, tarih içinde bu konu yeterince işlenmemiştir. Hükümdarların yetki ve görevlerini belirtmek için araştırmacılar 1801 yılının 12 Eylül tüzüğüne ve 1840 yılının idarî reform tutanaklarına dayanıyorlardı. Bu yüzden reform öncesi haklar/görevler değişmemiş olarak biliniyordu. Fakat tarihî kaynaklardan öğrendiğimize göre hükümdarların hakları/görevleri sabit değildi, Gürcistan'daki ve genel olarak Kafkasya'daki askerî-siyasî duruma göre, Rusya hükümetinin idarî siyasetine uyarak değişiyordu.

Bu konuyu araştırırken bilmemiz gerekir ki zaman içinde Gürcistan baş hükümdarlarının yönetim sahaları da değişiyordu. Bu değişiklikler sivil yönetimi için değil, askerî strateji için lazımdı. Bizim araştırma konumuz için idarî yetkili kişilerin hak ve görevleri bakımından ne kadar yoğun değişime uğradıklarını bilmemiz önemlidir. Yukarıda belirttiğimiz gibi Knorring ile Tsitsianov, aynı zamanda Gudoviç, Rusya İmparatorluğu'na dahil olan Kafkasya ile Astrahan bölgeleri için en yüksek hükümdarlar idiler. 1811 yılında bu büyük alan iki idarî parça olarak bölündü. Güney Kafkasya'yı yönetmek için Tormasov, Kafkasya ile Astrakhan valisi olarak ise Rtişçev tayin edildi. Rtişçev, ilk önce Tormasov yönetimine bağlıydı, daha sonra Tormasov işinden çekildikten ve onun yerine Pauliç tayin edildikten sonra, bağımsız oldu. Pauliç, sadece Güney Kafkasya'yı yönetiyordu. Güney ve Kuzey Kafkasya sınır noktası olarak Vladikafkas Kalesi ilan edildi. Pauliç çekildikten sonra onun görevini Rtişçev üstlendi.[295] Bundan sonra 1840 idarî reformu yapılana kadar Gürcistan baş hükümdarlarından her biri, tüm Kafkasya ve Astrahan bölgesini yönetmeye devam ediyordu. Tabii ki, Rusya İmparatorluğu'na farklı zamanlarda

[295] N.F. Dubrovin, **Zakavkaziye at 1803-1806**…, c. IV, s.419-420

dahil edilmiş etnik ve kültürel çeşitliliğe sahip geniş bir alanı yönetmek kolay iş değildi. Çünkü bu bölge siyasî olarak sabit değildi, hatta devamlı harp alanıydı. Bu sebeple baş hükümdarlar sivil yönetime fazla dikkat veremiyorlardı.

İmparatorluk, yönetimi merkezileştirdikçe ve Kafkasya'daki gücü sabitleştikçe Gürcistan'da Rus idarî özyönetimi oldukça daraldı. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, P. Tsitsianov'un Gürcistan yönetiminin her alanında bağımsız hakları/ görevleri vardı ve sadece Rusya İmparatorluğu'na bağlıydı. Fakat daha sonraki Gürcistan hükümdarlarından hiçbiri bu kadar geniş ve bağımsız haklara sahip değildi.

Gürcistan yönetiminin Rus İmparatorluğu'nda var olan kurallarla örtüşmesi üzerine 1807 tarihli emirle Gürcistan baş hükümdarlarının hakları/görevleri daralmaya başladı. Gürcistan Genel Hükümet Kurulu istinaf mahkemesi görevini kaybetti. Bundan sonra istinaf işleri, ilk derece mahkemesinden direkt Rusya'ya, senatoya gönderiliyordu.[296] Demek ki, istinaf mahkemesi İmparatorluğun en yüksek kuruluna direkt bağlanmış oluyordu. Gürcistan hükümetinin hakları bu kadar daraldıktan sonra, doğal olarak Gürcistan hükümdarının da hakları değişip yavaş yavaş İmparatorluğun genel ve ana devlet kurullarına bağlanıyordu.[297]

Gürcistan'da başkomutan ve baş hükümdar olarak tayin edilen A. Ermolov, Tiflis'e gelmeden önce kendi haklarının genişletilmesini istedi. Sivil yönetimi işinde onun istediği: 1. Yönetimin her alanını kendisinin özyönetimine teslim edilmesi 2. Gürcistan'a tayin edilen yüksek rütbeli yetkili memurların sadece kendisinden izin alarak işlerinden çekilebilmesi 3. Onun yönetiminin altındaki her bölgenin, her kanunu ve kararı sadece kendisiyle görüşerek, anlaşarak yapması 4. Gürcistan baş hükümdarıyla bağlantı kurma hakkının sadece senato ve bakanlara verilmesi 5. Revizyon yapmaya gönderilen her kurulun, kendisine danışılarak karar yazması.[298]

Yukarıda belirtilen bu durum gösteriyor ki, Ermolov'un bu tip hakları/görevleri yoktu. Ayrıca, P. Tsitsianov'dan sonra Gürcistan baş hükümdarının haklarının oldukça daralıp azaldığını da yine bu olaydan görüyoruz.

[296] **ПСЗ**-1, т.29, No:22712
[297] **РГИА**, Font-ф.1263, Op-оп.1, D-д.95, list-149-150
[298] **РГИА**, Font-ф.560, Op-оп.1, D-д.90, list- 2-7

Ermolov'un istekleri Bakanlar Kurulu tarafından incelenirken, kurulun üyeleri arasında anlaşmazlık vardı. Üyelerin bir kısmı (Admiral Mordinov, Prens Arakçeev, harbiye bakanı ve Devlet Denetimcisi), Gürcistan için artık özel yönetime gerek olmadığını düşünerek baş hükümdarın mevcut hak ve görevlerinin aynı kalmasını istiyordu. İkinci kısmı ise (Maliye Bakanı, General De Volanti, İç İşleri Bakanı ve Danışman Golitsin), Ermolov'un istediği hakları yerinde bulup kendisine verilmesini istiyordu. Onlar, bölgenin genel şartlarının özelliklerini göz önünde tutarak Gürcistan için özel yönetim sisteminin gerekli olduğunu düşünüyorlardı.[299]

Görüldüğü gibi, Gürcistan yönetimine dair Bakanlar Kurulu'nda yönetimi merkezileştirme ve merkezileştirmeme olarak iki farklı görüşü öne sürdüler. I. Alexander İmparatorluk yönetiminin merkezileştirmesine oy verip Gürcistan yönetimini Rus valilik yönetimi olarak gördüğünü belirtti. İmparatora göre, her yeni Gürcistan hükümdarı daha önce verilmiş kanunlara göre hareket etmeliydi ve bu kanun her durumda korunmalıydı.[300]

Sonuçta hakların genişletilmesine dair General Ermolov'un istekleri reddedilmiş olup ondan önceki hükümdarların (Gudoviç'in, Tormasov'un, Pauliç'in ve Rtişçiev'in) haklarıyla/görevleriyle Tiflis'te göreve başlamış oldu. Bununla birlikte Ermolov'un askerî hakları güçlenmişti.

İmparatorun yukarıda anlattığımız kanununa dayanarak, Ermolov'un sonraki Gürcistan hükümdarlarına da fazla hak verilmiyordu. I. Nikoloz General İ. Paskeviç'in tayin edilmesine dair yazılmış bir hükümdar mektubunda onun haklarının aynı Ermolov'un zamanında olduğu gibi, değişmeden kalacağını belirtiyordu.[301] Daha sonraki baş hükümdarların (Rozen, Golovin) hak ve görevleri daha da kısıtlanmış oldu. Çünkü Güney Kafkasya idarî yönetim üzerine kontrol, İmparatorluğun yüksek ve genel devlet kurulları tarafından artmıştı. Bu bölge çeşitli komisyonlarla ve revizyonlarla doldu. 1833 yılında ise Trans Kafkasya düzenleme komitesi kuruldu. Bu komitenin görevi, buralı yönetim için ana kuralları belirtmek

[299] **РГИА**, Font-ф.1263, Op-оп.1, D-д.96, list-326-333
[300] **РГИА**, Font-ф.1263, Op-оп.1, D-д.96, list-345
[301] M. P.Şerbatov, **General-Fedmarşal Knyaz Paskeviç (Ego jizn i Deyatelnost**), (Генерал-фелъдмарщал князъ Паскевич (его жизнъ и деятелъностъ)- General şehit prens Paskeviç (Hayatı ve Faaliyetleri), 1890 St. Petersburg, C.II, s.214

idi. Bundan başka, hükümetten bu görevin uygulanmasıyla ilgili gerekli bilgileri isteme hakkına da sahipti. Demek ki yüksek hükümet ve Gürcistan baş hükümdarı arasında yeni bir kurum ortaya çıktı. İşte bu kurum, baş hükümdardan herhangi bir açıklama, cevap isteyebilirdi.[302]

Gürcistan'da ağır ceza davaları işletme kuralları değiştiğinden Gürcistan baş hükümdarının hak ve görevlerinin ne kadar daraldığını görüyoruz. Yukarıda ifade edildiği üzere, ilk önce P. Tsitsianov, bu tip işler için verilmiş kararları kendisi tamamlayabilirdi. Fakat 1805 yılında verilmiş emre dayanarak mahkeme hükmü çıktıktan sonra baş hükümdar, mahkeme kararıyla beraber dosyayı adalet bakanına göndermek zorundaydı. Bundan sonra, bakan emriyle dosya, son kararın verilmesi için devlet kuruluna teslim ediliyordu.[303] 31 Temmuz 1819'da devlet kurulunun kararıyla, uzun süre boyunca Rusya İmparatorluğu'na dahil olduğu için Gürcistan'da ağır ceza davalarının, valilikler için geçerli olan kanuna göre işlenmesi gerekiyordu. Bu kanuna göre, ağır ceza işlerinin baş hükümdardan senatoya, senatodan adalet bakanına gönderilmesi gerekiyordu. Ondan sonra ise bakanın kararıyla devlet kuruluna teslim edilmesi gerekiyordu.[304]

Görüldüğü gibi yukarıda belirtilen emirle baş hükümdarlar, artık en önemli ceza davaları için bile verilmiş kararları kendileri tamamlamıyorlardı. Bu açıdan onlar, Rus general-valilere eşit oldular. Halbuki, bunu da açıklamamız lazım ki baş hükümdarlar ve yardımcıları çoğu zaman en yüksek emirleri bile yapamıyorlardı. Suçluların cezalarını kendi kendine hafifletip ceza şekillerini değişiyorlardı ya da verilmiş mahkeme kararlarını tamamen iptal ediyorlardı.[305] İşte bundan dolayı, 20 Mayıs 1830'da Senato, Gürcistan yüksek hükümetinden ilk derece mahkeme kararını kabul etmediği zaman bu dosyaları kendi kararlarıyla beraber Rus valiliklerde geçerli olan kanunlara göre senatoya teslim etmesini istedi.[306] Fakat Baron Rozen, bunu protesto edip karşı çıktı. O, yerli şartlar öngörülmesini istiyordu. 20 Aralık 1833'teki emriyle, mesafe uzaklığından dolayı baş hükümdarın ilk derece mahkeme kararını değiştirmesine izin verildi. Baş hükümdar, yalnız ceza hafifletebilirdi ya da hapis

[302] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.195
[303] **ПСЗ**-1, т.32, No:24965
[304] **ПСЗ**-1, т.36, No:27783
[305] **РГИА**, ф.1377, оп.1, д.37, list-107
[306] **STSA**, ფ.2,ა.1,ს.2514, list-32

bulunma süresini azaltabilirdi. Diğer durumlarda (ceza ağırlaştırma, mahkeme kararını iptal etme gibi) mevcut genel kurallara göre hareket etmeliydi.[307]

Aslında, Gürcistan baş hükümdarlarının Rus general-valilerden farklı olan ek hakları ancak bu kadardı. Dediğimiz gibi, Gürcistan baş hükümdarlarının hakları daralmıştı fakat tabii ki görevleri azalmayıp basitleştirilmemişti. Aksine, zaman geçtikçe Kafkasya'nın yeni bölgeleri Rusya'ya dahil oldukça hükümdarların görevleri artıp zorlaşıyordu bile. Dolayısıyla, baş hükümdar kançılaryasında da memurların sayısı yavaş yavaş artıyordu. Dediğimiz gibi, kançılarya ilk önce yalnızca tek katip ile iki tercümandan ibaret idi. 1812 yılında üç işletmeci ve hazinedar eklendi.[308] 1826 yılında ise kançılarya kadrosu, işleri yöneticiden, üç katip ile üç katip yardımcısından, iktisat memurundan, hazinedar ile yardımcılarından, birkaç tercümandan ve kâğıt (belge) yazarından kuruluydu.[309] 1832 yılına doğru baş hükümdar kançılaryasında memur sayısı artık 64 olmuştu.[310] Kançılarya birkaç bölümden oluşuyordu ve her bölüm, Kafkasya yönetiminin belli bir kısmının işlerini içermekteydi. İlk önce kançılaryada toplam üç bölüm vardı: 1. Gürcistan bölümü 2. Kafkasya ve Astrahan bölümü 3. Sınır bölümü (diplomatik). A. Ermolov'un yönetimi zamanında kançılaryada artık Gürcistan bölümü çalışmaktaydı. Bu bölümde Doğu Gürcistan, İmereti bölgesinin, derbentin işleri ve İslam konuları işlenmekteydi. 30'lu yılların başlarında ise kançılaryada şu bölümler çalışmaktaydı: 1. Gürcistan bölümü 2. İmereti bölümü (bu bölüm Guria, Samegrelo, Abaziya ve Çar-Belakani işlerini de yapıyordu) 3. Ahıska bölümü 4. Ermenistan bölümü 5. İslam bölümü 6. Dağıstan bölümü 7. Kafkasya bölümü. Her bölümü katip yönetiyordu, her katibin müdürü ise kançılaryanın yöneticisiydi. 1838 yılında kançılaryada bölümler iptal olup daha sonra 10 Nisan 1840'ta tüzükte yazılan kurallara göre iş yürütülmeye devam edildi.[311]

Gürcistan baş hükümdarının görevleri genişledikten sonra, 1827 yılında Tiflis Askerî Valisi olarak yeni görev uygulandı. Vali, hem askerî hem sivil yönetim işlerinde baş hükümdarın yardımcısıydı. 1838 yılında ise Gürcistan Yüksek Hükümet

[307] **STSA**, ფ.26,ა.1,ს.4878, s.2
[308] **ПСЗ**-1, т.44, ч.II, s.244
[309] **ПСЗ**-2, т.3, No:2101
[310] **ПСЗ**-1, т.7, No:5650
[311] Dimitry Kipiani, **Memuarebi(მემუარები-Anıları), "Кавказ"(Kafkasya) Gazetesi**, 1875 No:109, S. Khundadze'nin baskısı, 1930 Tiflis, s.21-22,

Genel Kurulu iptal edildi. Bu kurul, Güney Kafkasya'nın tüm işlerini incelemekteydi fakat işler yoğun olduğu için tam yapamıyordu. Onun yerine Trans Kafkasya Bölgesi Baş Yönetim Konseyi kuruldu. Bu konsey, bu bölgenin yönetimi için tüm konuları işleyen bir baş hükümdar kurulunu temsil ediyordu.

Böylelikle, P. Tsitsianov yönetiminden sonra, Gürcistan baş hükümdarlarının hakları yavaş yavaş daralıyordu ve 1840 yılından önceki idarî reformlarda bu haklar Rus genel-valilerinin haklarından hiç farklı değildi. Aynı zamanda baş hükümdarın görevleri gitgide genişleyip zorlaşıyordu. Şunu da belirtmemiz gerekiyor ki askerî eylemlerle ve diplomatik işlerle meşgul olan baş hükümdarlar, sivil yönetimine fazla alaka göstermeyip yalnızca devlet kurulları ile yetkili memurlarının işlerini kontrol ediyorlardı. Bütün sivil konular baş hükümdar yardımcılarına, sivil işleri yönetenlere, yani valilere teslim edilmişti.[312]

1811 yılında Gürcistan sivil yöneticisinin görevi iptal edip onun yerine Gürcistan Sivil Valisi görevini uyguladılar. Aslında, yönetmenin ve valinin görevleri birbirinden farklı olmadığı için bu önemli bir değişiklik değildi, fakat yine de şunu göz önünde bulundurmamız gerekiyor: o zamanlarda Gürcistan Rusya valiliği olarak sayılmıyordu. Bu yüzden, Ş. Çkhetia'nin dediğine göre, Vali görevinin uygulanması, durumun kötüleşmesi anlamına geliyordu. Çünkü Gürcistan'ın bağımsızlığının bir unsuru daha kaybolmuş oluyordu.[313]

Gürcistan Sivil Valisi, daha önce ise Sivil Yöneticisi, sadece sivil işleri yönetmekteydi. Fakat 1813 yılında bu görevi yapmasını General-Mayor (Binbaşı) Simonoviç'ten istediler.[314] Dolayısıyla, Simonoviç, hem sivil hem askerî işlerde baş hükümdar yardımcısı oldu (gördüğümüz gibi, bu iki görevin birleştirmesini ilk önce P. Tsitsianov istemişti, diğer kişiler de vardı). Bu görevleri daha sonra da zaman zaman birleştiriyorlardı. Buna rağmen, sivil yönetimi işinde valinin görevleri değişmiyordu. Ancak 1827 yılında, evvelce de söylediğimiz gibi, Tiflis Askerî Valisi görevini uyguladılar. İş bu vali, tüm Güney Kafkasya'nın hem askerî hem sivil

[312] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.196

[313] Ş.Chkhetia, **Rusuli Mmartvelobis Sistema Sakartveloşi (1801-1840),** (რუსული მმართველობის სისტემა საქართველოში(1801-1840)-Gürcistan'da Rus yönetim sistemi(1801-1840), "მოამბე"(Haberler) gazetesi, Tiflis 1940, VIII, s.38

[314] **РГИА**, ф.1261, оп.9, д.3, s. 91-92

işlerinde baş hükümdar yardımcısı idi. Bu göreve tayin edilen General-Subay Sipiagin'in unvanı şu idi: Tiflis Askerî Valisi ve Gürcistan Sivil Yönetmeni."[315] Aynı zamanda, Gürcistan Sivil Valisi'nin görevi de değişmeden bulunuyordu. 1835 yılı emriyle Tiflis Askerî Valisi'nin sivil işlere karışması yasaklandı. Fakat 17 Aralık 1837'de ona bu görev tekrar verildi. Hükümete göre, Trans Kafkasya idarî reformu hızla hazırlandığı için, baş hükümdar yoğun işlerin üstesinden gelemiyordu.[316]

Bu süre boyunca, Gürcistan komutan ve vali görevlerine tayin edilen kişiler aşağıdaki gibidir:

1.Gürcistan komutanı, Deistvitelni Statski Sovetniki Petre Kovalenski (1802-1803).
2.Gürcistan komutanı görevini yapan, General-Mayor S. Tuçkov (1803-1804).
3.Gürcistan komutanı, General Volkonski (1804-1806).
4.Gürcistan komutanı, Deistvitelni Statski Sovetniki P. Litvinov (1806-1808).
5.Gürcistan komutanı görevini yapan, General-Mayor P. Akhverdov (1808-1811).
6.Sivil Valisi, Deistvitelni Statski Sovetniki Malinski (1811-1813).
7.Sivil Valisi görevini yapan, askerî yetkileriyle, General-Mayor T. Simonoviç (1813-1815).
8.Sivil Valisi görevini yapan, askerî yetkilerle, General-Mayor K. P. Stali (1815-1819).
9. Sivil Valisi görevini yapan, askerî haklarıyla, General-Mayor R. İ. Hoven, 1819-1829 yy.
10. Sivil Valisi, Deistvitelni Statski Sovetniki P. Zavileiski, 1829-1832 yy.
11. Sivil Valisi, Deistvitelni Statski Sovetniki N. Palavandovi, 1832-1838 yy.
12. Sivil Valisi, General-Mayor D. Akhlestişçev, 1838-1839 yy.
13. Sivil Valisi görevini yapan, Kolejski Sovetniki Bezak, 1839-1840 yy.
14. Sivil Valisi görevini yapan, General-Mayor S. Kakhanov, 1840-1841 yy.
15. Sivil Valisi, General-Mayor A. Skolani, 1841-1843 yy.
16. Sivil Valisi, General-Mayor Sotnikov, 1843-1845 yy.[317]

[315] **ПСЗ**-2, т.2, No:1188
[316] **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.100
[317] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.201

Buraya kadar verilen bilgiler, birkaç sonuç için temel oluşturmaktadır. 1802-1845 yıllarında Gürcistan hükümdar ve sivil valinin görevinde 16 kişi bulunuyordu (bunlar arasında altı kişi geçici vekili idi). Yani bunların her biri görevinde ortalama 2,6 yıl bulundu. Söz konusu görevi, beş kişi 1 yıl, yine beş kişi 2 yıl, 3 kişi 3 yıl, 1 kişi 4 yıl, 1 kişi 6 yıl ve 1 kişi de 10 yıl üstlendi. Bu yüzden, hükümdarlar ve valilerin % 63'ü iki yıldan fazla olmamak üzere görevde idi. Açıktır ki bu yetkililerin bu kadar hızlı değişimi idarî konularda onların yetersizliğini gösterir. Bu şaşırtıcı da değildir, çünkü Gürcistan'daki Rus yönetimi askerî bir karakter taşıyordu ve 16 hükümdar ve validen çoğu (10 kişi) asker idi. Bu adamların, sivil yönetimde, görevlerini yerine getirmek için yeterli bilgileri ve tecrübeleri yoktu.

Gürcistan hükümdar ve valilerin yetki gelişimine paralel olarak Gürcistan yönetiminde değişiklikler devam ediyordu. Hükümet Yüksek Kurumu olan Hükümet Genel Kurulu'nda büyük değişiklikler meydana geldi. Fonksiyonları oldukça sınırlı oldu. Söylendiği gibi, 14.12.1807 tarihli karar ile eskisi gibi mahkeme davaları hükümete değil, Senato'nun dördüncü bölümüne gönderiliyordu. Dolayısıyla Hükümet Genel Kurulu en önemli şeyi Yüksek Temyiz Kurumu'nun fonksiyonunu kaybetti. Valilere yönelik hükmünün 104'üncü maddesi uyarınca şimdi sadece hükümdarın belirlediği önemli konuları görüşüyordu.[318] Bu değişikliklerin sonucunda, Hükümet Genel Kurulu önemsiz bir danışma kurumu haline geldi.

Önceden, Hükümet Genel Kurulu'nda yerlilerin haklarla ilgili konuları da görüşülüyordu. Söz konusu işlerle ilgili kurulun kararı onay için Petersburg'a, Senato'ya gönderilirdi. Genel Kurul'un bu yetkisi/fonksiyonu 1818 yılında bile, kaldırılmadı. Konsey kendi verdiği karar sonucu Hükümet Genel Kurulu'na sunmalıydı ama Genel Kurul bu kararı onaylama veya iptal etme hakkına sahip değildi. Dolayısıyla, söz konusu dosyayı tüm görüşleriyle Petersburg'a, Senato'ya gönderecekti.[319]

1832 yılında Petersburg'dan gelen görevli gözlemcilerin –Kutaysov ve Meçnikov'un önerisiyle Hükümet Genel Kurulu'nun aktiviteleri/etkinlikleri Gürcü soyluların ve asilzadelerin konularını incelemekten ibaretti. Ama bu değişikliklerin

[318] **ПСЗ**-2, т.10, No:8284
[319] **ПСЗ**-1, т.35, No:27437

sonucunda hükümdar aşırı derecede meşgul olup 1835 yılında Genel Kurul faaliyetlerini önceki çerçevede yeniledi.[320] Hükümetin belirlediği gibi Gürcistan Yüksek Hükümeti'nin başkan ve danışmanların katılımıyla genel toplantılar yapma ihtiyacı, Güney Kafkasya'da Valilik yönetiminin olmamasından ve yürürlükte olan yerel yasalar ile geleneklerden kaynaklanıyordu. Dolayısıyla sıkça ortaya çıkarılan konular için bu yerel yasalar ve geleneklerin devlet kararlarına uyması gerekiyordu.

Arşivdeki belgelerden bellidir ki önceden Doğu Gürcistan Kurumu olarak kurulan Hükümet Genel Kurulu, zamanla sadece Doğu Gürcistan işleri değil, aynı zamanda farklı geleneklere sahip olan etnik gruplarla yerleşmiş, Güney Kafkasya'nın diğer bölgelerinin işleri de görüşüyordu. Dolayısıyla, hükümetin faaliyeti başarılı değildi ve başarılı olamazdı. Toplantı üyeleri -Hükümetin sefer başkanları ve danışmanları sadece Güney Kafkasya'daki Rus yönetim sisteminde değil, Gürcistan'daki Rus yönetim sisteminde bile zayıftı. Rus yetkililerin ise yerel koşulları dikkate almaya ne yeteneği ne de arzusu vardı ve her yerde Rus modeline göre hareket ediyorlardı. Bu genellikle kurumun felce uğramasına neden olurdu. Mesela, 1836 yılında hükümete giren 12 başvurudan bir yıl boyunca sadece üç dosya ile ilgili karar alındı. 1837 yılının eylül ayına kadar toplam 62 çözülmemiş/ karar verilmemiş dosya bulunuyordu.[321]

Kurulun başkanı olan Gürcistan hükümdarı bile 1832'den 1837 yılına kadar, yani 5 yıl boyunca sadece bir toplantıya katıldı.[322]

Bu eksiklikleri ortadan kaldırmak için yeni atanan hükümdar E. Golovin, 1838 yılı 21 Ocak'taki bildiride/raporda tüm Güney Kafkasya dosyalarıyla ilgilenecek özel konseyi kurma teklifinde bulundu.[323] I. Nikoloz bu teklifi beğenip Trans Kafkasya Düzenleme Komitesi Trans Kafkasya Baş yönetim Kurulu'nun projesi onayladı. Projesine göre, kurul geçici olarak, idarî reform yapılmasına kadar kurulmalıydı.[324] Kurulun yönetimine, Rus yetkililerle beraber yerli asilzadeler tarafından seçilmiş

[320] **ПСЗ**-2, т.10, No:8284; **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.39, s.20
[321] **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.39, s.115
[322] **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.45, s.92
[323] **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.79, s.2
[324] **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.39, s.38-39

olan birkaç kişi de girecekti, ama I. Nikoloz bunun gereksiz olduğunu düşünüp tüm üyeleri kendi atamak istedi ve 19 Şubat 1839'da bu projeyi onayladı.[325]

Baş Yönetim Kurulu'nun kurulma nedeni Gürcistan hükümdarına en önemli sorunları çözmekte yardımcı olmaktı. Kurul sadece valinin söylediği/belirlediği, yani idarî işlemlerin denetimi, kanunların ve kararların uygulanması, lojistik işlemleri, farklı katmanların haklarının ve avantajlarının koruması gibi dosyaları görüşüyordu. Kurulun yetkinliği aşan dosyaları senatoya veya ilgili bakanlığa gönderiliyordu.

Kurul üyeleri imparator tarafından atanıyordu. Kuruldaki oturumlarda başkanlığı Gürcistan hükümdarı yapardı, onun olmadığında ise Tiflis Askerî Valisi yerine geçerdi. Gerek duyulduğunda kurula istişareler için Gürcistan'ın sivil valisi ve Güney Kafkasya'nın ilçe başkanları davet ediliyordu. Kurulda idarî işler bölümü bulunmuyordu ve bu işlere Gürcistan yönetiminin idarî işler bölümü başkanı bakardı. Kurulda gündeme alınan konular/dosyalar çoğunluk oyuyla çözülürdü. Oyların bölünmesi durumunda hükümdarın pozisyonu önemliydi, ama benzeri durumlarda dosyalar senatoya veya ilgili bakanlığa gönderiliyordu. Hükümdar kuruldaki çoğunluğun verdiği kararı kabul etmeyebilirdi, bununla birlikte kendi açıklamalarını ilgili bakanlığa sunulmalıydı.[326]

Kuruldaki oturum başkanlığının Tiflis Askerî Valisi tarafından yapılmasına rağmen tüm kararları yine de hükümdar onaylayacaktı.[327]

Böylece Trans Kafkasya baş yönetimin kurulu Gürcistan hükümdarının danışma kuruluydu. Gürcistan Yüksek Hükümet Genel Kurulu'ndan faklı olarak sadece Gürcistan'la ilgili dosyaları değil, tüm Güney Kafkasya'daki dosyaları görüşüyordu. Kurulun üyeleri arasında hiçbir seçilmiş kişi bulunmuyordu.

İmparatorun 03.04.1838 tarihli kararnamesine göre, Gürcistan hükümdarı ve Tiflis Askerî Valisi'yle beraber, kurulda General Alexander Çavçavadze ve General Vasil Bebutov, askerî hesaplar kontrol bölümü üyesi –Dologov ve askerî bakanın

[325] **ПСЗ**-2, т.13, No:10991
[326] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.204-205
[327] **ПСЗ**-2, т.13, No:10991

gizli sefer başkanı– Juravlyov atandı.[328] Kuruldaki sivil üyeler İç İşleri Bakanlığı'nın çalışanları gibi üniforma giymelilerdi.[329]

Trans Kafkasya baş yönetimin kurulu çalışmaya 5 Ekim 1838'de başladı.[330] Aynı yıl Gürcistan Yüksek Hükümeti, Genel Kurulu iptal edip tüm dosyaları Trans Kafkasya baş yönetim kuruluna teslim etti.[331]

Not edilmelidir ki Trans Kafkasya Baş yönetimin Kurulu kurulduktan sonra Gürcistan Yüksek Hükümet Genel Kurulu iptal edildi ama seferin üç üyesinden oluşan hükümet çalışmaya devam ediyordu. Dolayısıyla, tarihçi D. Godoladze'nin, kurulun oluşmasından hükümet ve hükümet danışmanlarının görevleri iptal edildi yönündeki iddiası pek doğru sayılmaz. D. Gogoladze'ye göre hükümet danışmanları olarak hep Gürcü soylular/asilzadeler atanıyorlardı ve bu adımla Gürcistan'daki Rus yönetiminde Gürcü unsuru daha da azaldı.[332] Aslında, 1840 yılına kadar, idarî reformlar uygulanmadan önce seferlerin yapısında ve personel listesinde önemli bir değişiklik yapılmadı. Dolayısıyla, orada atanan Gürcü soylular/asilzadeler önceki yerlerde kalırlardı. Gürcistan'a gönderilen ve icra seferini kontrol eden senatör P. Gani'nin heyet üyesi-Kalinovsky Ekspedisyonun Rus bölge valiliği gibi çalıştığını ve herhangi bir istisna olmadığını söyledi. Aynı zamanda Kalinovsky, Ekspedisyonu'nun çalışmalarında birçok eksiklikleri tespit etti. En çok endişe verici husus ise dosyaların senelerce görüşülmesiydi.[333] Tüm bunlarla birlikte, ekspedisyonun tabanında, unutulmuş ve icra seferinin görüşmediği dosyaları bir yıl boyunca araştırmak/görüşmek için geçici bir bölüm kurulmuştu.[334]

Hazine seferi görevlerini yerine getiremiyordu. 9 yıl boyunca raporları teslim etmemeleri nedeniyle Senato 14 Ocak 1815'te özel bir kararla hazine seferinden raporları istedi. Raporların iki yıl içinde hazırlanmaması halinde suçluların

[328] **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.79, s.64
[329] **ПСЗ**-2, т.13, No:11111
[330] **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.79, s.149
[331] **ПСЗ**-2, т.13, No:11780
[332] D. Gogoladze, **Sakartvelos Sotsialur-Ekonomikuri Ganvitareba Gvianfeodalur Hanaşi** (საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარება გვიანფეოდალურ ხანაში- Gürcistan'ın sosyo-ekonomik gelişimi Geç feodal dönemde), Metsniereba Yayınevi, 1971 Tiflis, s.104
[333] **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.45, s.39-40
[334] **ПСЗ**-2, т.5, No:3661

cezalandırmasıyla tehdit ettiler.[335] Ama durum yine değişmeyip 1815'ten 1826'ya değin raporlar hazırlamak için geçici bir denetim bölümü kurulması mecburiyetinde kaldılar. Bu bölüm birkaç yıl çalışmaya devam edip 1828'de Ekspedisyona üç çalışanı eklediler.[336] Ama alınan önlemlere rağmen sefer faaliyetleri istendiğinden çok farklıydı/uzaktı.[337]

Mahkeme ve adlî seferlerin yapısında değişikler yapılmadı ama aşağıda, beşinci bölümde ifade edeceğimiz üzere seferin çalışma kuralları önemli derecede değişti. İdari reform yapılmasına kadar hükümet mahkeme ve adlî yapısını güçlendirmek için birkaç yeni pozisyon/görev oluşturuldu.[338]

Zaten yukarıda bahsettiğimiz gibi, mahkeme yetkilisinin stryapçı[339] görevini yerine getirme sorumluluğunu seferlerin, ilçe mahkemelerinin ve diğer sivil resmî polisin sekreterleri aldı ama çok geçmeden netleşti ki yargılamanın doğruluğundan sorumlu oldukları için yukarıdaki adamlar yeni görevlerini gerektiği gibi yerine getiremiyorlardı. 6 Şubat 1822'de A. Ermolov'a sunduğu bildiride, Gürcistan savcısı E. Çiliaev, mahkeme yetkilisi olarak (stryapçı) görevini yapan mahkeme sekreterlerinin, kendi katılımlarıyla işlenen suçlarını savcılardan gizlediğini yazdı. Dolaysıyla, E. Çiliaev'in girişimiyle savcının denetimini güçlendirmek için Rus eyaletleri gibi, 1823'te Gürcistan'da "stryapçı" pozisyonu kuruldu. Hazine ve ceza işleri için illere iki, ilçelere (mazra) ise birer "stryapçı" atandı. İl düzeyindeki "stryapçı" adalet bakanı tarafından, ilçe düzeyindeki "stryapçı" ise Gürcistan hükümdarı tarafından atanıyordu. Yaklaşık on yıl sonra, 02.02.1834 tarihli karar ve Kafkas bölge yönetiminin 06.02.1827 tarihli kararının 188'inci ve 200'üncü maddeleriyle Gürcistan'da "stryapçı"nın atama, görevden alma ve suçlama yetkisi Gürcistan hükümdarına veriliyordu.

Rusya Devlet Konseyi'nin 25.02.1816 tarihli kararıyla, Anne-babalar ve çocuklar arasındaki davaları vicdan mahkemelerine teslim edilecekti. Benzeri davalar Gürcistan'da da az değildi ama burada vicdan mahkemesi yoktu. Vicdan mahkemesi

---

[335] **ПСЗ**-1, т.33, No:25767
[336] **ПСЗ**-2, т.3, No:1857; т.5, No:3856;
[337] **ПСЗ**-2, т.6, No:4991
[338] İ. Surguladze, **İstoryı Gasutarstva i Prava Gruzyi** (История Гасударства и Права Грузии-Devletin Tarihi ve Gürcistan Yasası), 1963 Tiflis, s.227, **AKAK** IV, s.62
[339] ***Стряпчи(striapçi)***-avukat

kurulma inisiyatifi icra ekspedisyonundan geldi. Hükümdar Ermalov bu dosyayı görüşmek için konuyu Gürcistan hükümetinin genel kuruluna devretti. Kurul bu "yardımsever" kuruluşun açılmasını onayladı. Rus imparatorun 09.09.1801 tarihli kararıyla vicdan mahkemelerinde hâkim ve yargıç (მსაჯული) soylulardan tarafından seçilirdi. Ama Gürcistan Genel Kurulu'nun kararına göre, Gürcistan'da bu "yeni mahkemenin faydasını anlayana kadar hâkim görevinde Rus yetkilinin olması, yargıç pozisyonuna ise Gürcü soyluların seçmesi değil, atanması gerekiyordu. Hazine köylüler ve tüccarlardan yargıçların seçilmesi Rus eyaletlerdeki gibi olmalıydı. Ermalov Genel Kurul'un teklifini kabul etmedi. Dediğine göre, gelecekte, Gürcü soyluların, kendilerinden (kendi gruptan) vicdan mahkemesi hâkimi seçebilme hakkı olacağına inanmaları için Rus hâkim görevine sadece üç yıllığına atanmalıydı. Hükümdar, mahkemede soylulardan iki yargıcın atanmasına karşılık bir kişi atanmanın daha yararlı olacağını vurguluyordu. Ama aynı zamanda hükümdar, Gürcü Egzarkos ve Ermeni başpiskoposu tarafından Gürcistan ve Ermenistan ruhban sınıfından seçilmiş iki din adamının eklenmesini istiyordu. Hükümdarın not ettiğine göre, Gürcistan'da din adamları halkın özel güvenine sahipti ve insanların zihinleri üzerinde büyük bir etkileri vardı. Senato, Ermalov'in düşüncelerini beğendi ama projede birkaç değişiklik yapıp sadece hâkimi değil, vicdan mahkemesinin diğer çalışanlarını da üç yıllığına atandı. I. Alexander Senato'nun bu projesini 29.01.1824'te onayladı, iki yıl sonra da Tiflis'te vicdan mahkemesi açıldı.[340]

Tiflis'teki vicdan mahkemesinde Rus eyaletlerdeki mahkemelerden farklı olarak mahkeme üyeleri seçilmeyip atanıyordu. Rusya'daki mahkemelerde 6 yargıç vardı, burada ise 5: 1 kişi soylulardan, 2'şer kişi ise hazine köylüler ve tüccarlardandı. Ama bunların yanında iki din adamı ve bir tercüman da vardı. Not edilmelidir ki, tüccar yargıçlar maaş almıyorlardı.[341] Genelde, Tiflis'teki vicdan mahkemesi, eyaletlerle ilgili 1775 tarihli hüküm ile belirlenen Rusya'daki mahkemelerin benzeriydi.

[340] **ПСЗ**-2, т.38, No:29095
[341] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.211

Bu mahkemelerde anne-babalar ve çocuklar arasındaki, gençlerin, "delilerin" ve büyücülerin davaları görüşülüyordu. Mahkemenin amacı tarafların mutabık kalmalarıydı. Hedefe ulaşmadığında dava normal mahkemeye veriliyordu.[342]

Topraklarla ilgili ilişkilerde meydana gelen anlaşmazlıkları gidermek için 1819'da hükümdar Ermalov tarafından toprak paylaşma/ölçme işlerine bakan 3 kişi (1 kişi ildeki işleri, 2 kişi ise ilçedeki işler için) atandı. 1825'te onlara benzeri işlere bakan 4 kişi (yardımcılarla beraber) daha eklediler[343] ve 1829'da Tiflis'te özel bir kurul – Toprak ölçme/paylaşma kurumu (სამიჯნო კანტორა- Samıcno Kantora)[344] açıldı.

P. Tsitsianov'un yönetmenliğinden sonra uygulanan değişikliklerin sonucunda Kafkasya'nın merkezî yönetimi böyle idi:

Yönetimin başında hükümdar vardı. Hükümdar aynı zamanda buradaki askerî birliklerin komutanıydı. Onun yetisi Rus vilâyetlerin hükümdarların yetkilerinden farklı değildi. Hükümdar yardımcısı hem askerî hem sivil yönetim alanında Tiflis askerî valiydi. Hükümdarın bir danışma organı – Trans Kafkasya Yönetim Kurulu vardı.

Gürcistan sivil yönetiminin başında duran sivil vali aynı zamanda Gürcistan yüksek hükümetinin başkanlığını yapıyordu. Hükümet icra, hazine, mahkeme ve adlî Ekspedisyonlardan oluşuyordu. Hükümetin kontrolü altında il savcısı ve iki yardımcısı "stryapçı", toprak paylaşma/ölçme işlerine bakan 1 kişi ve il mimarı çalışıyordu. Tiflis'te vicdan mahkemesi, Toprak ölçme/paylaşma kurumu Samicno Kantora ve Sağlık Müdürlüğü vardı.

3.2. Yerel Yönetimdeki Değişiklikler

Nüfus, Gürcistan'da kurulan askerî bürokratik rejimin baskısını, ona en yakın olan kurumdan, yani yerel yönetimden hissediyordu. Gürcistan merkezî yönetimdeki değişiklikler yerel yönetimindeki değişikliklere yol açardı. İlk önce bu süreci Gürcü toplumsal düzenini Rus düzenine, Gürcü soyluları Rus "Pomeşçikilere"

[342] İ. Surguladze, **İstoryı Gasutarstva...**, 1963 Tiflis, s.229, **AKAK** IV, s.62
[343] **AKAK** VI, s.77-78; VII, s. 11-12
[344] ***Samıcno Kantora***-Toprak ölçme ve ayırma kurum

(Поме́щик)[345] eşitlemeye bağlı kişilere temas etti. Açıktır ki Rus İmparatorluğu'nun mutlakiyetçi yönetimi devlet yapısıyla uyumsuz olan Gürcü asil sistemini bozmaya başladı. Gürcü soyluları aşırı derecede rahatsız etmemek ve kendi tarafına çekmek için ilk etapta bu süreç sakin, sessiz bir şekilde geçti. Gürcü soylular ile köylüler arasındaki davaları çözmek için soyluların yetkili olmaması dolayısıyla şikâyetleri hükümet kendi lehine kullandı.[346] Hükümet karşılıklı adımların atılması için, General Gudoviç, 30.03.1807 tarihli kararıyla Gürcü soylular ve köylüler arasındaki davaları çözme yetkisini yine eski sahiplerine bıraktı. Dolayısıyla soylular kendi kontrolleri altında olan köylülerin sivil davalarını çözme yetkisi kazandılar. Kararda belirtildiği gibi, köylüler tartışmalı konular için kendi sahiplerine başvurup haklarını aramalıydı. O andan itibaren köylüler mahkemeye sadece ceza davaları için başvururlardı. Bu kararla sivil davalarda feodal yetkisi kendi alanında sınırlı değildi ve bu bakımından Gürcü soyluluğun ve Rus "Pomeşçikilerin" hakları eşitti.

Hükümetin Gürcü soylularla menfaat için ilgilendiğinin diğer bir kanıtı, 1823'te, il ve ilçe mahkemelerinin yanında, (tabanında) ölen Gürcü soylular ve Rus yetkililerin eşlerine yardımcı olan soyluların vesayet bölümlerinin kurulmasıdır. Bu bölümler ilçe Mareşali'nin başkanlığında ve Rus kurallarıyla çalışmaya devam ediyordu.[347]

Hükümetten verilen söz konusu hakların verilmesiyle Gürcü soyluluğu Rus "Pomeşçikilere" eşitti ama aynı zamanda hükümet onlardan önceki ayrıcalıkların son kalıntılarını alıyordu. Bu özellikle "Mouravi-Sakhelo"ya karşı belli oldu.

Hazine köy "Mouravi Sakhelo" makamının iptal edilmesi P. Tsitsianov'un yönetiminde oldu. Ama belli siyasî görüşlerden dolayı hükümet karşılıklı adımları atıp makamın tamamen yok edilmesi için uygun bir vakit bekliyordu. Hükümdar Rtişçev uygun an olarak 1812 yılında vuku bulan Kaheti isyanını gördü. Rtişçev, Mouravileri isyanı sanıp isyana katılan köylerde Mouravin makamının iptal edilmesini emretti. Mouravin yerine köy yönetimini Rusya devletine sadık Gürcü soylulardan atanan 'bakıcıya' devretti. Bu 'bakıcılar' illerde yeni atanan il

[345] ***Поме́щик***-Askeriyede (çoğunlukla) veya devlette hizmet yükümlülükleri için bir servise (asilzade) verilen mülkün sahibi.
[346] **AKAK**, c. I, s.407
[347] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s. 214

Mouravilerin kontrolü altında çalışıyorlardı. Kaheti'deki diğer köylerin Mouravileri herhangi bir suç işlediklerinde işten çıkaracaklardı.[348]

Bilimsel literatürdeki görüşe göre Kaheti köylerinde 'Mouravi'nin makamı 1815 yılında iptal edildi. Fakat onların yerine atanan 'bakıcılar' maaşlarını hükümetten alırlardı. Ama belgelerden belli olur ki 1815'te ve sonraki yıllarda Kaheti'deki bazı köylerin başında yine eski Mouraviler duruyorlardı. Hükümet tarafından atanan ve belgelerde gene 'Mouravi' olarak anılan 'bakıcılar' Mouravi gelirinden faydalanıyorlardı.[349] Birkaç örnek vermek gerekirse:

4 Kasım 1814'te hazineli Ekspedisyon'un icra Ekspedisyonu'na bildirdiği gibi Kaheti'deki bazı köylerde Mouraviler hazine gelirinin onda birinden faydalanıyorlar. Siğnaği ilçedeki köyler: Manavi, Kakabeti, Velistsikhe, Cimiti, Kandauri. Telavi ilçedeki köyler: Sartiçala, Sagareco, Giorgitsminda, Patardzeuli, Bertubani, Mağrani, Pşavelisbolo, Nokalakevi, Eniseli, Sanavardo, Kuçatani, Çıkaani, Gavazi, Tianeti, Kistauri, Şalauri, Toğniani, Kvemo Khodaşeni, Kalauri, Şaşiani. Televi ilçeden Tiflis ilçesine giren köyler: Matkopi ve Norio.[350]

Cimiti ve Kandauri köylerinin Mouravi–Roseb Candieri, görevine Kral II. Irakli tarafından çıkarılan ferman ile devam ediyordu. Hazine köylülerin yıllık gelirinden arpa- birer, (aileden) ekmek ve gıda gelirinin yüzde 10'u, bir boğa veya 12 Manat (Gümüş parası) alıyor, ayrıca, her köylü, Mouravi arazında iki gün boyunca çalışıyordu.[351]

Manavi ve Kakabeti köylerinin Mouravisi (bakıcı) –Ninia Vaçnadze bu göreve ilçe askerî müdürü, General D. Orbeliani tarafından atandı. Sadece Manavi köyünden yıllık geliri: şarap 4 Sapalne (ölçü birimi) (yaklaşık 360 litre), ekmek 1.5 Uremi (ურემი-araba), Gasamtehlo (გასამტეხლო) ceza vergisi-bir boğa veya 12 Manat

[348] **STSA**; Font-ფ.1,ა.1,ს.278, s. 4; ფ.4, ა.1,ს.1208, list-2

[349] C. Kopaliani, **Mouravis Sahelo Feodalur Sakartveloşi**,(მოურავის სახელო ფეოდალურ საქართველოში- Feodal Gürcistan'da "Mouravi" Görevi), Metsniereba Yayınevi, 1982 Tiflis, s.68

[350] **STSA**; Font-ფ.2,ა.1,ს.1208, list-3

[351] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s. 217

(Gümüş parası) veya her biri için 5 kuruş/kapiki. Ayrıca, köylüler Mouravinaya ait işlenebilir topraklarda calışıp hasat yapmak zorundalardı.[352]

Velistsikhe Mouravi– Yarbay Ninia Andronikaşvili bu göreve yine ilçe askerî idareci, General D. Orbeliani tarafından atandı. Onun geliri: ekmek -180 kodi (კოდი-Gürcistan'daki hububatlar için ölçü birimi), arpa– 80 Kodi, şarap –1200 Tungi (თუნგი-sürahi), para -36 Manat, büyükbaş hayvandan –bacak, domuzdan ve koyundan -5 kuruş/kapiki, Gasamyrelo (გასამყრელო-vergi)- Manavi köyünün Mouravisi gibi, satılacak balıktan - 3 Manatı. Aynı zamanda Mouraviye her aileden birer abazı (beş kuruş) veriliyordu.[353]

Dolayısıyla, hazine köylerde olan Mouravilerin, hükümetin hizmetçileri oldukları pek doğru sayılmaz. Var olan belgelerden bellidir ki, onlar eski Mouraviliğin gelirinden faydalanıyorlardı. Açıktır ki Rtişçev'in hareketlerinin sonucu isyan eden köylerde eski Mouravilerin yerine yenilerin atanmasıydı. Yeni Mouraviler hem gelir hem diğer haklar bakımından öncekilere eşitti.

Bazı Mouraviler 1818'de bile kendi haklarından faydalanıyorlardı. Örnek olarak, Siğnaği ilçesinin köylerinde Mouravi olan Roseb Candieri vergilerin onda birini alıyordu.[354] Hükümet Mouravilerin atamalarına devam ediyordu. A. Ermalov'un kararıyla 24 Mart 1817'de Telavi ilçesinin köylerinde-Gavazi'de ve Kuçatani'de Mouravi olarak İoseb Vaçnadze, 3 Şubat 1818'de, Tiflis ilçesinin köylerine-Martkopi'ye, Norio'ya ve Lilo'ya Maçabeli atandı. Her ikisi 'özel bir hükme' kadar önceki durumdan, haklardan faydalanıyorlardı. Ayrıca, İ. Vaçnadze kral XII. Giorgi zamanındaki, 1800 tarihli, Gavazi köyünün Mouraviliğini tespit eden bir ferman sundu.[355]

11.03.1822'de Ermalov'un emri üzerine icra Ekspedisyonu, Rus hükümeti zamanında Mouravi olarak atanan ve Gürcü kral tarafından çıkarılan Mouravi statüsüne sahip olmayan Mouravilerden bu yetkiyi aldı.[356] Mouravi statüsünü

[352] **STSA**; Font-ფ.2,ა.1,ს.1208, list-3
[353] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s. 217
[354] **STSA**; Font-ფ.2,ა.1,ს.1208, list12
[355] **STSA**, Font-ფ.2,ა.1,ს.1208, list-13-14
[356] **STSA**; Font-ფ.2,ა.1,ს.1208, list-86

kaybedenler arasında Gürcü kral tarafından çıkarılan özel bir fermana sahip olmayan, Telavi ilçesinin Şakriani köyünün Mouravi-Davit Corcadze idi.[357] Ama Ermalov'un emriyle Gürcü kralların fermalarına sahip olan Mouraviler ölene veya herhangi bir suç işlediklerine kadar mevcut görevlerinden ayrılmazlardı. Mouravi görevinde o zamanlarda (1822 yıl) yirmi soylu bulunuyordu. Siğnaği ilçesinde 3, Telavi ilçesinde 8, Duşeti ilçesinde 6, Gori ilçesinde ise 3 kişi vardı. Mouravilerin bir kısmı görevlerini eskiden (mirastan), bir kısmı ise Rus hükümetinden aldı. Ama 1823'te hiçbir hazine köyde bir tane Mouravi bile bulunmuyordu. Bunun yanı sıra, Gürcü kral tarafından çıkarılan özel bir fermana sahip olan Mouravilere emekli maaşı veriliyordu. Bu fermana sahip olan Gavazi ve Kuçatani köylerini Mouravi – İ. Vaçnadze 25.06.1823 tarihli kararla yılda 150 Manatı miktarındaki bir maaşla ödüllendirdi.[358]

Böylece, XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde hazine köylerin Mouraviliği tamamen iptal edildi ve Gürcü soylular, kendilerini çok rahatsız eden hem bu idarî pozisyonu hem de önemli bir gelir kaynağını kaybetti. Köy Mouraviliği iptal edildikten sonra Gürcistan yönetimi, Rus yönetiminden farklı bir unsuru kaybetti. Değişiklikler Gürcistan bölge yönetiminde de oldu.

Bölge yönetiminin başında, mahkeme ve idarî fonksiyonlarla donatılmış olan ve Gürcü hükümet tarafından atanan Gürcü Mouravi vardı. Bölge yönetimindeki Mouraviler buradaki askerî birliklerin komutanlarının kontrolü altında bulunuyorlardı. Komutanlar Mouravilerin faaliyetlerine aktif bir şekilde müdahale ediyorlardı. Dolayısıyla onlar da 1812'de, hükümdar Rtişçev'den tartışmalı davaları eski kurallarla çözmek için izin almasını isteyip şikâyette bulundular. Hükümdar, Mouravilerin yetkilerini onaylayıp suçun ciddiyetini göz önüne alarak Mouravilere ceza ödetme yetkisi verdi. Ama ödenen cezayı Mouraviler kendileri için değil, kamu yararı için kullanabilirlerdi.[359]

Bölge yönetimi 28.05.1813'te Mouravilere, davanın soruşturması sırasında hak ve görevleri belirleyici yeni bir talimat verdi. Onlar, davalı taraflar tarafından seçilen

[357] **STSA**; Font-ფ.2,ა.1,ს.1208, list-13
[358] **STSA**; Font-ფ.2,ა.1,ს.1208, list-13-14, 19, 30, 86
[359] **AKAK**, c. V, s.211

arabulucuların katılımıyla/yardımıyla sivil davaları yerinde çözmelilerdi. Mouravinin kararıyla, memnun olmayan biri dava ile ilgili son bir kararı almak için valiye başvurabilirdi. Mouravi ceza davaları soruşturmalarını sonuçlarıyla beraber doğrudan valiye gönderiyordu.[360]

Savcı E. Çiliaev'in 1822'deki inisiyatifiyle hükümdar A. Ermalov, bölge yönetiminde oturanlar ile dağlılar tarafından işlenen (yüz Manatı ve aşağıda) hırsızlık ve dolandırıcılık davalarını incelemek için ilçe mahkemelerinden kendi yöneticilerine, failleri Mouravilere teslim etme yönünde öneride bulundu. Mouraviler, benzeri suçları işleyen kişileri yargılamadan yüz kadar sopa cezasına çarptırma ve çalınan eşya ücretinin tam değerini ödetme hakkına sahiplerdi. Dava ertelenip hükümet kuruluna ulaştı. Kurul, sunulan projeye diğer maddeleri ilave edip işlenen suçları ağır, daha az önemli suçlar ve basit hata olarak ayırdı. Ağır suçu işleyen kişiler genel yani Rus kanunlarıyla yargılanıp daha hafif suçu işleyen kişiler ise Mouraviler tarafından yargılanıyorlardı. Mouraviler aldıkları kararı sivil vali tarafından onaylandıktan sonra yerine getiriyorlardı. Basit hataları içeren dosyaları köy başkanları inceliyorlardı. Söz konusu proje 8 Nisan 1831'de onaylandı.[361] Yeni hüküm 6 yıllık bir süre için kabul edildi, ama bu hükmün yürürlüğe girmesi idarî reformların yapılmasına yani 1840 yılına kadar sürdü. Bu süre içerisinde yapılan önemsiz değişiklikler bölge yönetiminde açılan askerî mahkemelerden kaynaklanıyordu.[362] Bununla birlikte not edilmelidir ki, 1831 yılının hükmü her zaman yerine getirilemiyordu.[363]

Bölge yönetimindeki Mouravilerin yetkileri zaman zaman değişmesine rağmen bu durum Mouravilerin suç işlemesine engel olamıyordu. Rus dilinden, Rus yönetiminden ve Rus kanunlarından anlayamayan halk kendi haklarını koruyamıyordu. Örneğin, Mouravi için yazdığı şikâyeti köylüler Tiflis'e götürmelilerdi, ama Mouravi'den izin almadan Tiflis'e bile gidemiyorlardı.[364]

[360] **AKAK**, c. V, s.226-229
[361] **ПСЗ**-2, т.6, No:4488
[362] **ПСЗ**-2, т.14, No:12767
[363] **STSA**; Font-ფ.26,ა.1,ს.7141, list-3
[364] **AKAK**, c. V, s.33

Halkın Mouravilerle ilgili şikâyetlerini hükümet Mouravilerin yetkilerini sınırlandırma ve iptal etmek için kullanıyordu. Bunun nedeni, Güney Kafkasya'da pozisyonların güçlendirilmesinin ardından, Gürcü soylulara önceki birçok ayrıcalığı veren görevlilerin olmamasıydı.

Evvelce de dile getirdiğimiz gibi bölge yönetimindeki Mouravi ilk zamanlarda nüfusun, daha doğrusu köy yöneticilerinin -ağaların arzuları dikkate alınarak atanıyorlardı. Ama sonradan onların arzularını kimse önemsemedi. Dolayısıyla, ancak Mouravi'nin "güvenilmezliği" ortaya çıktığında görevden alıyorlardı. Kazak köyünün Mouravisi-Garsevan Çavçavadze'yi güvenilmez biri olarak addedip görevden almaları buna örnek olarak gösterilebilir.

Gürcistan Genel Valisi Bebutov'un yaptıklarından memnun olmayan yerel ağalar hükümdar Tormasovi'den Beturov'in görevden uzaklaştırması istediler. Tormasov, Bebutov'u görevinden aldı ama yeni hükümdar Pauluçi onu yine önceki görevine getirdi. Üstelik ağalar Bebutov'a karşı olmasına rağmen o ödüllendirildi bile.[365]

1815'te, hükümdar Rtişçev Petersburg'a Mouravilerin yararlı değil, tam aksine zarar verici olduklarını bildirdi. Generalin söylediği gibi, hükümetin denemelerine rağmen, vergileri değerli eşyalar, para ve hayvanlarla toplayan Mouraviler bu alışkanlıklarından vazgeçemediler.[366] Dolayısıyla, 1814'te Rtişçev, Kazakh ve Şamşadili bölgelerinde yönetici olarak Yarbay Orbeliani ve Yarbay Apkhazı'nı atadı. Ama onlara statü olarak Mouravi yerine Bokauli[367] (Pristavi-Rusça karşılığı) verdi.[368] Fakat onların hak ve görevleri Mouravinkilerle eşitti. Rtişçev'in not ettiği gibi, halktan herhangi bir şikâyet gelmemişti, bu da Bokaul makamının başarılı olduğunu gösteriyordu.[369] Rtişçev bu başarıyı dikkate alarak diğer bölgelerde de Mouravilerin yerine Bokaulilerin konumundaki subayların atanmasını istedi. I.

[365] **STSA**; Font-ფ.2,ა.1,ს.369, list-132-134
[366] **РГИА**, Font-ф.1268, оп.1, д.144, list-113
[367] ***ბოქაული(Bokauli)***- ismi Gürcistan'a XVI. Yüzyılda geldi Geç feodal Gürcistan'daki polis idaresi birimlerinin düşük rütbeli subay idi.
[368] **АКАК**, c. V, s.351
[369] **STSA,** Font-ф.1263, оп.1, д.144, list-113

Alexander bu teklifi beğenip 08.02.1816 tarihli kararıyla, söz konusu görevde ilk etapta kusursuz ahlaklı ve yararlı subayların atanmalarını istedi.[370]

Dolayısıyla, Gürcü soylular, Mouravi makamındaki yetkilerini kaybederek sosyal bakımdan önemli, etkili ve güçlü bir kaynağı da kaybetmiş oldular. Ancak bu, makamın tamamen yok edilmesi anlamına gelmezdi. Bokaulilerin görevlerinde bulunan subayların olması mevcut karışıklığı daha da arttırdı. Onlar istedikleri şekilde davranıp haklarını kötüye kullanıyorlardı.[371] 1818'de hükümdar A. Ermalov imparatora illerdeki birçok sorun arasındaki en önemli sorunun, Bokauli görevindeki subayların olduğunu bildirdi. Ermalov'a göre Bokauliler yerli insanların konuşma dilini, özelliklerini ve âdetlerini bilmeyip hükümet lehine bir yönetim sergileyemiyordu. Dolayısıyla Ermalov bu göreve yine Tatar dilini, huylarını ve düşüncelerini bilen, hükümetin istediklerini yerine getirebilecek Gürcü soyluların atanmalarını istedi.[372] 15.07.1819 tarihli kararıyla Bokauli olarak hem Gürcü soylu hem de yerel dili bilen subay atanabilirdi.[373] Bu adımla yönetimde Gürcü unsuru artmış gibi görünüyordu ama bu da geçici olacaktı.

Alınan tedbirlere rağmen yine de eksiklikler mevcuttu. Durumu daha sağlam hale getirmek amacıyla 1836'da hükümet hem ceza davalarını hem de hukuki davaları görüşen askerî mahkemeleri açtı.[374] Hükümdar Rözen'in söylediği gibi, bu adım bölgedeki Tatarlara hükümetin gücünü gösterip hırsızlığı, soygunculuğu büyük ölçüde azalttı. Hem yerlilerin hem de geçici olarak gelenlerin yaşamı daha da güvenli hale geldi. Demek ki hükümet, kendi amacına ulaştığını düşünüyordu.[375]

Sonrasında ise 1840 yılının idarî reformlarına kadar bölgedeki yönetimde herhangi bir değişiklik olmadı. Hükümet, yönetimden Gürcü soyluları almaya çalışıyordu. Denilebilir ki Gürcistan yönetimindeki herhangi bir değişiklik Rus hükümetinin -Gürcü özellikleri yok etme ve Rus yönetimiyle değişme- isteğinden kaynaklanıyordu, ama hükümet zaman zaman Mouravi makamını eski haline getirmek suretiyle, bu yoldan sapmış gibi görünmek ve belli noktalarda taviz vermek

[370] **ПСЗ**-1, т.33, No:26135
[371] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s. 223
[372] **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.144, s.115-118
[373] **ПСЗ**-1, т.36, No:27885-a
[374] **РГИА**, ф.1377, оп.1, д.4, s.101-102
[375] **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.39, s.21

zorundaydı. Bu tavır, Gürcü devletinin kaldırılması ve Çarlık rejimi karşısında gerçekleşen Gürcü halkın mücadelesinden kaynaklanıyordu. 1812 yılındaki Kaheti isyanı hükümeti epey korkuttu. Dolayısıyla, hükümet Telavi ve Siğnağı ilçelerindeki sivil (საეროზო) ve ilçe mahkemelerini iptal edip onların yerine geçici il mahkemelerini açtı. Aynı zamanda Mouravi makamı da geri getirildi.

Kaheti isyanına katılan köylerin şikâyetlerinde Rus yönetimiyle birlikte halkın başına gelen belalar detaylı olarak yazılıdır. Örnek olarak, Telavi ilçesindeki insanların bildirisinde yazılanları gösterebiliriz:

*"Bize davalarımızın altı ay (en fazla bir yıl) içerisinde çözülmesi amacıyla kaza (*уезд-*ეეზდი)*[376] *mahkemesi açtılar ama maalesef beş yılı aşan ve hâlâ görüşülmemiş birçok şikâyetimiz var. Hâkim bize tarih verip gelin, davalarınız şu tarihte karar verilmiş olacak diyordu, ama Telavi'ye geldiğimizde bir, iki, üç hafta orada sahipsiz olarak kalırdık. Borç alarak geçinebiliyorduk. Yine aldatılıp geri gidiyorduk. Bir yılda benzeri olaylar beş-altı kere oluyordu. Dolayısıyla borçlarımız daha da artıyordu.*

Mahkemenin kapısı daima kapalıydı. Nadiren açık olduğunu görüyorduk. Gidip kapalı olma nedenini sorduğumuzda yazın çok sıcak, kışın ise soğuk olduğunu söylüyorlardı. Benzer tembelliğiyle davalar görüşülmüyordu. Hâkim ve sekreter işlerin gecikmesi nedeniyle bizi rahatsız edip sözde davanın görüşülmesini sağlamak adına bizden rüşvet alıyorlardı. Başka çaremiz olmayıp onlara rüşveti (5 tumandan 60 veya 80 tumana kadar) veriyorduk. Üstelik rüşveti sadece bir taraftan değil, her iki taraftan da alıyorlardı. Ama davalarımız, rüşvet almalarına rağmen hala çözülmemiş şekilde kalıyordu. Dolayısıyla, herhangi bir şikâyetimiz olduğunda, rüşvet ve mahkemeye girme korkusuyla şikâyetçi olamıyorduk."[377]

Rus askerlerinin nasıl davrandıkları Kahetililerin diğer yazdıklarından da bellidir:

---

[376] **Уезд (uezd)-** Rusya idarî bölge birimi, XV-XVI. yüzyıllarda bir Rus devleti yaratma sürecinde kuruldu. XVIII. Yüzyılın başında, ilin bir parçası oldu.

[377] Ş. Hantadze, **Dokumentebi Kahetis 1812 Tslis Acankebis İstoriisatvis** (დოკუმენტები კახეთის 1812 წლის აჯანყების ისტორიისათვის- Kaheti'nin 1812 isyanı tarihin dökümanları), Tiflis Devlet Üniversitenin yayın evi, 1999 Tiflis, s. 10-11

"*Kızılbaş-Osmaloların, Leklerin kontrol altında da bulunmuştuk bir zamanlarda, ama benzeri zararı görmemiştik. Her bir üzüntüye Çar için dayanıyorduk ama eşlerimizin, kadınlarımızın bizden alınmasına dayanamadık. Ruslar Banabişvili'nin eşini götürüp iki hafta boyunca Bodbis Khevi'de bıraktılar. Bağaşvili ve Khunaşvili'nin eşlerini bir hafta sonra serbest bıraktılar. Herhangi birinin suçu olursa Çar'ın emriyle tazminatı/alacağın erkekten alınması gerekir ama tam tersi yapılıyordu, erkeklerin yerine kadınları tutuklayıp dövüyorlardı.*

Vergi için gelen subaya malı bir saat gecikerek getirseydik, kadınları alıp at arabasına bağlarlardı. Varmızı yoğumuzu vermemize rağmen yine de bizi dövüyorlardı. Bütün bunları bize bakan General Portniagine'ye şikâyet etseydik, daha büyük bela gelirdi başımıza, niye söyledik diye.

Herhangi bir şey için (bir domuz bile olsa) şikâyetçi olsaydık, bizi o kadar koştururlardı ki, iki tane domuzun bedeli yetmezdi ve sonuca da varamıyorduk. Benzeri haksızlık toprakla ilgili davalarda da vardı. Her iki davalı taraftan rüşvet alıyorlardı fakat biz sonuca varamıyorduk. Dolayısıyla, korkudan ne subaylara ne de mahkemelere şikâyetçi olamıyorduk. Mahkemede davalarımız 3-4 yıl sürüyordu ve üstelik hem masrafımız hem rüşvet çok fazlaydı.

Yetkili biri geldiğinde köylüler, hem hediye hem de koyun, domuz, tavuk, kaz ve daha ne istiyorlarsa verirdi. Bunun yanı sıra, bize gelip kaldığında (bazen bir, iki ve üç hafta) tüm istediklerini masrafsız alırdı."[378]

Kahetililer kesin olarak Rus mahkemesinin Gürcü mahkemesi ile değişmesini, davaların Gürcü kanunlarıyla görüşülmesini ve Rus yetkililerin yerine Gürcü Mouravilerin atanmasını istiyorlardı.

İsyan kapsamından korkan hükümdar Pauluçi, Telavi ve Siğnaği ilçelerinde halkın nefret ettiği 'Kapıtan-Ispravnik' makamını iptal etmek zorunda kaldı ve onun yerine ilçenin ana Mouravin makamını oluşturdu. Bu göreve Gürcü soylular atandı. İl düzeyindeki Mouraviye polisin görev ve yetkileri verildi ve tüm hazine Mouravilerin kontrolüne girdi. Pauluçi bu durumu şöyle açıkladı: "Ben İspravniklerin ve sivil polis

[378] Ş. Hantadze, **Dokumentebi Kahetis 1812 Tslis Acankebis İstoriisatvis** …, 1999 Tiflis, s. 26-27, 41-42, 98

yerine eski Mouravi makamını geri getirmenin gerekli olduğunu duydum. Halkın, polisten memnun olmamak için yeterince sebebi vardı."[379] Aynı zamanda, 13.01.1812'de, mevcut hukukun/kanunun yerlilerin âdetlerine uygun olmaması ve Telavi ile Siğnaği'de yaşanan isyanlar nedeniyle, Pauluçi Gürcü sivil validen, bu şehirlerde Halk mahkemelerinin yerine geçici mahkemelerin kurulmasını istedi. Geçici mahkemelerde tüm davalar Gürcü kanunlarıyla görüşülmeliydi.

Yukarıda anılan kentlerde ilçe ve Ulus mahkemeleri gerçekten iptal edildi ama isyan yenilendiğinden geçici mahkemeler Pauluçi hükümdarlığında açılmadı.[380]

Belli değişikliklerle bu süreci, ayaklanma bastırıldıktan sonra yeni hükümdar Rtişçev bitirdi. 11.06.1812 tarihli hükümde, yönetimdeki kıdemli insanlardan Mouravilere verilen talimatların yerine getirilmediğini ve ilçelerde düzensizliğin mevcut olduğunu okuruz. Dolayısıyla, düzensizliği bitirmek ve davaların görüşülmesine devam edilmesi amacıyla Rtişçev geçici mahkemelerin açılmasını emretti. Mahkemede Komendant (başkan), il düzeyindeki Mouravi, soylulardan olan il mareşali ve hazine sorumlusu vardı. Mareşal soyluların işleriyle ilgileniyordu, hazine sorumlusu ise kendi görevlerini yönetmeliğe uygun olarak yerine getirecekti. Rtişçev'in kararına istinaden, geçici mahkemeler sadakatle hareket edip itaatsizliği önleyecekti. İl Mouravisi mahkeme kararını yerine getirmeliydi. Gerekli olduğunda il Mouravisi yerli ordu komutanından destek alırdı.[381] İl mahkemesi sadece 25 Manatı kapsayan davaları görüşüyordu, fazla miktarı kapsayan davaları ise mahkemelere gönderiyordu. Mahkeme ceza işleri dosyayı soruşturup Gürcistan sivil valisine teslim ediyordu.[382]

İl mahkemeleri 1813 yılının Ocak ayında açıldı. Mahkemelerde çalışan Gürcü personelin Rusça bilmemesi, görevlerini yerine getirememesi ve uygun tercümanların olmaması nedeniyle, onlara ikişer Rus yargıç ilave ettiler.

İl mahkemelerinin açılması, hükümetin yerli koşulları dikkate aldığı gibi algılanabilirdi, ama halkın durumu pek değişmedi, iyileşmedi. Bu mahkemelere

---

[379] Н.Я. Марра, **Materyali pa istoryi Gruzyi i Kavkaza** (Материалы по истории Грузии и Кавказа- Gürcistan ve Kafkasya tarihi hakkında bilgi) СССР, 1942 Tiflis, c.1, s.154
[380] **РГИА**, ф.1377, оп.1, д.4, s.108
[381] **РГИА**, ф.1377, оп.1, д.4, s.19-20
[382] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s. 229

kendi görevlerinin dışında idarî görevler de verildi. Sonunda, mahkeme ve yürütme organı birleşmiş oldu. Aynı kişiler herhangi bir dosyayı soruşturup karar veriyorlardı. Söz konusu kural, görevliye davayı kişisel görüşlere göre sorgulama/bitirme yetkisini veriyordu. Bu kuraldan dolayı nüfus son derece mutsuzdu. Aynı zamanda, geçici mahkemeler kendi görevlerini de yerine getiremiyordu. Orada yıllarca görüşülmemiş davalar vardı ve bu davalar gün geçtikçe artıyordu. Mevcut durumun değişmesi amacıyla hükümdar Paskeviç, il mahkemelerini iptal etti. Fakat il mahkemeleri yerine ilçe mahkemeleri, sivil ve halk polis makamını açtı. Sanki bu makamların mevcut olduğu diğer ilçelerde durum çok daha iyiydi.

Rusya Senatosu'nun 26 ve 30 Temmuz 1832'deki kararıyla Telavi ve Siğnaği ilçelerinde ulus (საეროზო) makamları geri getirilecekti[383] ama olmadı. Gürcistan sivil valisi N. Palavandov 1834 yılındaki raporunda bu meseleyi yine gündeme getirdi. Söz konusu meseleyi I. Nikolay da destekliyordu. Sivil valinin raporundaki bu maddenin altına imparator kurşun kalemle, 'Buna önem verilsin.' diye yazmıştı.[384] Güney Kafkasya'da idarî reformlar için hazırlanan Rus hükümeti geçici il mahkemelerinin 'güçlendirilmesi'nin yeterli olacağını düşündü.[385] Dolayısıyla, 16.02.1836'daki kararla mahkemelerin bütçesini biraz arttırdılar ve davaların hızlı ve başarılı bir şekilde çözülmesi için birer Rus yargıç ile tercümanı ilave ettiler.[386]

Belirli koşullar, Rus yönetiminin kural ve metotlarının dağlık bölgelerde yaşayan insanların hayatında uygulanmasını engelliyordu. Üstelik, insanlar bu metotlar ve kurallara karşı çıkıyorlardı. Dağlı Kafkasya'nın isyankar ve yönetilemez olan bu komşu bölgelerinde hükümet dikkatle hareket ediyordu.

Hükümet Rus yönetim modelini uygulanmanın her yolunda başarısız olduktan sonra Duşeti ilçesindeki Mtielilerden (Mtiuliler, Mokheveliler, Gudamakriler)[387] gelen isteği kabul etme zorunda kaldı ve buranın yönetim yetkisi yarbay Gabriel Kazbegi'ye verildi.[388] Daha doğrusu G. Kazbegi Mtielilerin Pristavisi oldu. Duşeti ilçesinde Mtielilerin çoğunluk olmalarından dolayı hükümet ilçe mahkemeleri

[383] **РГИА**-R, ф.1263, оп.1, д.848, s.229
[384] **РГИА,** ф.1263, оп.1, д.989, s.315
[385] **РГИА**, ф.1263, оп.1, д.1047, s.61
[386] **ПСЗ**-2, т.11, No:8888
[387] ***Mtieliler***-Gürcistan'da dağlı bölgeler ve oralılar
[388] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s. 231

açmanın gereksiz olduğunu düşünüp 1806'da bu kararı iptal etti. İlçe nüfusuna Tiflis mahkemesi hizmet veriyordu. Hükümet 1824 yılında Mtieli (dağlı) halkı için yönetme kurulu kurup bu husus, Gürcistan askerî yolu boyunca yaşayan Mtielileri kapsıyordu. Bu kurula yönetici olarak da Rus subayı, Bokauli (Prıstav) atandı.[389]

Gürcistan'daki diğer dağlık alanlardaki nüfusun yönetiminde de bazı değişiklikler gerçekleşti. 1838 yılı kararıyla, Tuşeti ve Pşav-Khevsureti Bokaulin görevine eskisi gibi Gürcü soylular değil, Rus subaylar atanıyorlardı.[390] Rus hükümetine karşı yapılan Kafkas Mtielilerin mücadelesinin sonucunda, imparatorun emriyle Tuşlar, Pşavlar ve Khevsurilerin yönetme yetkisi bir Pristava bırakıldı/verildi.

Kartli ve Kaheti Krallığı'nın ilhakından sonra meşhur 'böl ve yönet' doktrinine istinaden, Rus hükümeti kendi boyunduruğunu güçlendirmek için ulusal bir nefret uyandırma metodu kullanıyordu. Nitekim I. Alexander 26.09.1802 tarihli bir mesajda Gürcü hükümdar P. Tsitsianov'a, "Bizim Mtielilere yönelik amacımız bu insanlar aralarında görüş birliği olmamasıdır." diye bildirdi.[391]

Gürcü hükümdar baron Rozen asker bakan Çernişev'e 1832'de Çeçenlere karşı yapılan sefer hakkında bilgi verirken, "Bizim ordumuzda Osetler ve Gürcü Mtieliler vardı. Yüce isteğe uygun olarak biz aralarındaki nefreti lehimize kullandık. Seferden ordu üyeleri ödül alırken, biz ise aralarında yeşeren nefreti aldık. Bu nefretten dolayı her iki taraf da bizim yanımızda olmak ve bizden yardım istemek zorunda kalacaktır." diye yazıyordu.[392]

Benzeri metotlar Gürcüler ve Osetler arasında gerginlik yaratmak için sıkça kullanılıyordu ama Rusların tüm gayretine rağmen hedefe ulaşamadılar. Tam tersi, Osetler Gürcülerle beraber sosyal ve ulusal baskıya karşı mücadele ediyordu. Ayrıca 1804 yılında vuku bulan Rus karşıtı isyanlara ve diğer protestolara da katıldılar.

Gürcistan'daki idarî-bölgesel bölmenin hedefi de ulusal gerginlik yaratmaktı. Benzeri durumlarda Rus hükümeti yerli ulusal-tarihî, sosyo-ekonomik ve coğrafi

[389] **STSA**; ფ.16,ა.1,ს.663, s. 5
[390] **ПСЗ**-2, т.11, No:11823-a
[391] **AKAK**, c.II, s.9
[392] **AKAK**, c.VIII s.678,681

faktörleri değil, tam tersi, askerî-siyasî ve adlî faktörleri dikkate alıyordu. Ama paralel olarak ulusal gerginlik yaratmaya da çalışıyordu. Bazen tarihsel sınırları değiştiriyordu, bazen de kendi yarattığı idarî birliklere uygun olmayan politikalar güdüyordu. Hükümet, askerî-bürokratik yönetim sistemini kurduğunda nüfusun etnik bileşimini lehine kullanıyordu. Gürcü Mtieliler ve Kvemo Kartli'nin (Doğu Gürcistan'da bir bölge) yerli olmayan Müslüman nüfusun uygar yönetim için hazır olmadığını düşünerek eski yönetim metodunu bıraktı. Aynı zamanda, Şida Kartli (Doğu Gürcistan'da bir bölge) bölgesinde de karışık nüfus (Gürcüler ve Osetler) olduğundan dolayı burada da tuhaf bir yönetim sistemi kurdu. Yerli Gürcü nüfusun yönetimi yerlilerin nefret ettiği Rus kurallarla gerçekleşiyordu. Osetlerin ise bir köyde veya ayrı köylerde yaşadıkları dikkate alınmadan, alıştıkları, avantajlı durumdan yararlanıyorlardı. Onların başkanları yine Gori ilçesi yönetiminin kontrolü altında çalışan Gürcü Mouravilerdi. Bu Mouravilere maaş verilmiyordu ve eskisi gibi Samouravo (Mouravi görevi için maaş) vergisi alıyorlardı.

Böylece, Şida Kartli yönetimi etnik işaretlere dayanılarak kuruldu. Gürcü ve Osetlerin yan yana ve ayrı oturmaları, eşit olmayan koşullara, bazı yanlış anlama ve ulusal tartışmalara yol açıyordu.

1803'te, Rus hükümeti, II. Irakli tarafından iptal edilen Ksani Saeristavo'yu (köy ismi) ve 52 köyü yönetme yetkisini yine Eristavilere[393] verdi.[394] 1810'da ise hükümdar Tormasov bu köylerin yönetimini soylu Eristavilere ve Maçabelilere teslim etti. Gori halk polisinin bu köylerde artık herhangi bir etkisi yoktu.[395] Bu durum Osetlerin öfkesini daha da arttırdı. Gürcü kraliyet sisteminin restore edileceğini ve Eristaviler ile Maçabelilererden kurtulacağını düşünerek Osetler Rus hükümetine karşı savaşıyorlardı.

Rus hükümeti Osetlerin bu itaatsizliğini önleme yolu olarak Hıristiyanlığın yayılmasını düşünüyordu. Tam bu sebeple "Osetya İlahiyat Komisyonu" kuruldu. Komisyon başkanı Dositeos, Osetlerin Gürcülerin kontrolü altında oturdukları sürece

[393] ***Eristavi***- Eski Gürcistan'daki eyalet bölge idarî birimin valisi.
[394] **AKAK**, c.II, s.550
[395] **İstoryi iugo-Osetyi v Dokumentah i Materyalah** (История Юго-Осетии в документах и материалах- Güney Osetya'nın belgeler ve malzemelerdeki tarihi) İriston yayınları, 1960, c.II, s.42-43

bu hedefin gerçekleşemeyeceğini vurguluyordu. Dositeos'un ısrarlı isteğinden sonra, 1814'te hükümdar Rtişçev'e soyluların hazinedeki bazı toprakları satın alması emredildi. Ama General, feodallerin öfkesinden kaçıp verilen emri yerine getirmekt en vazgeçti. Hükümdar Ermalov'un zamanında ise bu emir iptal oldu.[396] Söz konusu plan sadece 1830'da, Osetleri kontrol altına getiren seferden sonra gerçekleşti. Buradaki bazı topraklar hazineye verildi ve böylece 3 adet "Osuri Sabokaulo" kurulup Bokaulilerin görevinde yine Gürcüler (Soylular: Zaal Berdzenişvili, Gogi Pavlenişvili, Luarsab Purtseladze ve Elizbar Tulaşvili) atandılar. Bokauliler maaşları hükümetten alıyorlardı. Bunlardan üçü Gori ilçesine, biri de Gürcistan askerî yolu yanında oturan insanların yönetimine verildi. Olanlar ile ilgili gerekli bilgilere sahip olmak için Bokauliler, Mamasakhlisi (მამასახლისი)[397] görevlerine atanmak üzere hükümete sadık olan adamları seçip onaylamak üzere Gori ilçesinin il başkanına ve Gürcü Mtielilerine sunacaklardı. Mamasakhlisiler sivil davaları sözel olarak inceleyecekti. Dava kararından memnun olmayan kişiler Bokauliye karşı şikâyet edebilirlerdi.[398] 31.12.1830 tarihli talimata göre, Bokauli dava görüşmelerine sadece şikâyet, il başkanı veya mahkeme karar aldıktan sonra başlamak zorundaydı ve mümkün olduğunca hızlı bitirecekti. Bokauli ceza işleriyle ilgili karar alamazdı ama tüm bilgilerle beraber suçluyu ilçe mahkemesine gönderecekti.[399]

Şida Kartli dağlık bölgesinin bu yönetim metodu kısa bir süre sonra Rus askerî yönetimiyle değişti. Hükümdar Rozen'in teklifi üzerine Gori ilçesine giren üç Osuri Sabokaulo[400] hep beraber Osetya ili içerisine alındı ve orada askerî yönetim oluşturuldu. Ana Bokauli görevine de Rus subay atandı.[401] Merkezi ise Cava'da bulunuyordu. Ana Bokaulinin kontrolü altında Sabokaulo bölge başkanları-Mouravilerdi. 1838 yılı talimatına göre Ana Bokauli 1830 yılındaki kurallara göre hareket ediyordu. Ama en önemlisi ana Bokauli eskisi gibi Gori ilçesinin başkanına değil, direkt Gürcistan sivil valisine itaat ediyordu.[402] Bu kurallar geçici olarak,

[396] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s. 235
[397] ***მამასახლისი(Mamasahlisi)***- Feodal sisteminde ailenin veya topluluğun başkanı, en büyüğü.
[398] **STSA**; ფ.26,ა.1,ს.6951, s. 10-11
[399] **STSA**; ფ.26,ა.1,ს.6951, s. 7-8
[400] ***საბოქაულო(Sabokaulo)*** kasabanın, şehrin bir parçası veya dağın bir parçasıdır
[401] **АКАК**, VIII, s. 426
[402] **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.39, s.162-163

Güney Kafkasya yönetiminin reformlarına kadar alındı. Böylece, Şida Kartli dağlık bölgesinde Sabokaulo statüsünden daha yüce statüye sahip olan bir idarî birim "Osetya Askerî İli" kuruldu. Bu askerî il, Gori ilçe yönetimine değil, il yönetimine itaat ediyordu. Bu adımla Şida Kartli'nin anılan bölgesi yönetim bakımından tamamen uzaklaştırıldı.

Bu sırada Rusya, kuzey Kafkasya'da, Gürcistan askerî yolu kenarlarında yaşayan Osetlerin bazı topluluklara baskı yapıp Osetya Sabokaulo bölgesini oluşturdu. Burada da Rus askerî yönetimi vardı.

Baron Rozen, Osetya bölgesinin bir yönetici tarafından yönetilmesini, Gürcistan'daki üç Osetya Sabokaulonun birleşmesini düşünüyordu. Rozen'e göre bu plan sadece Rus imparatorluğu tarafından Kuzey Kafkasya'daki tüm Osetya toplulukları ele geçirildikten sonra gerçekleştirilebilirdi. Osetya topluluklarını ele geçirme emrini yerine getirmek için kaptan Vasiliyev'e askerî birlik başkanlığı verdiler.

Gördüğümüz gibi, Rozen sadece Şida Kartli dağlık bölgesinin diğer kısımlarından ayrılmakla yetinmedi. O Osetya'nın iki bölümünün birleşmesini planlıyordu. Hükümdar Rozen birleşmiş Osetya'nın önemini ısrarla vurguluyordu: *"Sağlam yönetim Kafkas dağlarını ikiye bölecek. Şimdi ise bizim ve kısmen fethettiğimiz halklar arasındaki bağları sadece Gürcistan askerî yolu keser*." Rusya hükümeti Kafkas dağlarının her iki tarafında Rus egemenliğinin güçleneceğini düşünerek bu teklifi destekliyordu.[403]

Onaylanmış belgelerden bellirdir ki Rus hükümetinin gerçek amacı yapay olarak birleşmiş Osetya'yı Rus fetih savaşları için kullanmaktı. Kafkasya sırtında eyer şeklinde uzanan Osetya'nın işgali diğer halkların/milletlerin ele geçirilmesi için kapı olacaktı. Söz konusu planın gerçekleşmesinde imparatorluk anlamı taşıyan "Vladikavkaz"[404] kalesi çok büyük rol oynuyordu. General P. Tsitsianov'un düşüncesiyle, bu kale Osetleri sürekli korku içinde bulundurmak için gerekliydi.[405]

[403] **ПСЗ**-2, т.11, No:11398-a
[404] ***Vladikavkaz*** - Kuzey Kafkasya'da Kuzey Osetya'nın başkentidir
[405] **АКАК**, II, s. 224

Gerçekleştirilen değişiklikler sırasında, sadece ülkemizin değil, bütün Kafkasya'nın Rus yönetim merkezi olan Tiflis, Rus hükümetinin daimi ilgisi altında bulunuyordu. Aynı zamanda Tiflis, Kafkas ordu komutanının karargahı, imtiyazlı askerler ile sivil memurların şehriydi. Dolaysıyla Tiflis'te, Rusya'daki şehirler gibi önemli projeler gerçekleşmeye başladı, fakat bürokratik ve askerî süreçler bu projeleri erteliyordu. Hükümdar Pauliçi, Rtişçev ve Golovin'in projelerinin sonucu da aynıydı.[406] Böylece Tiflis yönetiminde önemsiz bir değişiklik gerçekleşti. 1817 yılındaki bildiride, A. Ermalov, Tiflis'te hiç polis olmadığından bahsediyordu. Nüfustan düzensiz vergiler toplanıyordu. Para hesaplanmadan harcanıyordu ve zengin ile fakir hem dükkân hem de oda için aynı fiyatları ödüyordu. Mülkiyet farkı dikkate alınmıyordu.[407] Dolayısıyla, yeni hükme göre polisi yönetme görevi Komendant yerine Polismaistere verildi. Polismeister aynı zamanda yeni kurulan Konut Komisyonu başkanıydı.[408] A. Ermalov'a göre, Konut Komisyonu, evlerin eşit dağılımı için gerekliydi, çünkü evler hem askerlere, hem de sivil memurlara veriliyordu.[409] Şehir iki polis bölümü ve beş mahalle seklinde bölündü. Her polisin kendi mahallesinin kendi gözetmeni, gözetmen yardımcıları, 15 onbaşısı, sekreterleri, icracısı ve tercümanları vardı.[410] Bu yeniliklerle polisin hizmet kalitesi artmadı. Görüşülmemiş, çözülmemiş davaları yine çoktu. Bu nedenle, 1 Ocak 1831'de polis tabanında geçici bir makam kuruldu. Bu makamda yargıç, iki "Stolonaçalnik" (baş memuru), dört kopyacı, gazeteci ve tercüman vardı. Bu makamın kurulma amacı görüşülmemiş, çözülmemiş davaların incelemelere hazırlaması ve benzeri kurumlar gibi çalışmasıydı. Geçici makam bir yıllığına açıldı ve 1833 yılın 1 Nisan'a kadar hizmet verdi.[411]

Hükümdar Paskeviç, Tiflis yönetiminde birkaç kanunsuzluk ve ihlal tespit etti. Polis yapısında değişiklikler içeren yeni bir proje tasarlayarak bu projeyi ilgili

[406] **РГИА**, ф.560, оп.10, д.25; ф.1268, оп.1, д.39,99; ф.1286, оп.7, д.523
[407] M.P. Şerbatov, **General-Felmarşal Knyaz Paskeviç, Ego jizn i Diatelnost** (Генералъ-фельдмаршалъ князь Паскевичъ. Его жизнь и дѣятельность- Genel Saha Mareşal Prens Paskeviç, Hayatını ve etkinliğini) R Golike yayınevi, St. Petersburg 1888-1904, s.34
[408] **РГИА**, ф.1263, оп.1, д.421, s.750, 757
[409] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s. 239
[410] İ.Surguladze, **İstoryı Gasutarstva…,** 1963 Tiflis, s.225
[411] **ПСЗ**-2, т.5, No:3661

mercilere sundu, fakat aşırı maliyetli bulunduğundan dolayı maliye bakanı bu projeyi onaylamadı.[412]

Senatör Gani'nin komisyon üyeleri-Kvisti ve Kalinovski, 1837'de Tiflis sivil polisinin denetimini yaptıktan sonra itfaiye ve Konut Komisyon üyeleri dahil 116 kişinin çalıştıklarını tespit etti. Aynı zamanda 09 Haziran 1831 ve 17 Aralık 1931 tarihli kararlara göre polis çalışanlarının arasında halk tarafından seçilen iki vekil de vardı. Vekiller icra seferi onayladıktan sonra çalışmaya başlardı. Resmî görev ve haklar bakımından bu vekiller sıradan polislere eşitti ama onların ne poliste ne de şehrin bölümlerinde çalışma masaları/yerleri yoktu, maaş da almazlardı. Daha doğrusu, onlar Polismaister ve Pristav danışmanı görevlerini üstleniyorlardı. Dergide imza atıyor gerek duyulduğunda, Polismaisterin talimatı ile davanın sözel görüşmesini sağlıyorlardı.[413]

Konut Komisyonu'nda seçilen beş vekil vardı. Aynı zamanda poliste özel bir bölüm mevcuttu. Bu bölümde onursal vatandaş ve işletmeciler vardı. Onursal vatandaş, her yıl şehir halkı tarafından, Polismeister ve ilçe Strıapçisi denetimi altında seçilip görevi de Gürcistan sivil valisi tarafından onaylanıyordu.[414] "Statski Sovetnik" Kalinovski, ne polis ne de icra seferinin, dosyalarda vatandaşların hak ve görevleriyle ilgili herhhangi bir yazı bulundurmamasından şikâyet ediyordu. Ama Kalinovski'ye göre, bu bölüm sivil vergileri toplayıp davaları görüşüyordu. Dolayısıyla, bu makam o zamanlarda Tiflis'te mevcut olmayan sivil danışma organının görevini üstleniyordu. Söylendiğine göre, bölümün başkanı şehrin yöneticisiydi, diğer üyesi ise hazine işlerine bakıyordu.[415] Hükümdar Golovin'e göre seçilen vatandaşların fonksiyonları seçimleri organize etme, hazine vergisi "Makhti"[416] ile sivil vergi olan "Masrapa"yı[417] toplama yetki ile sınırlıydı. Diğer sivil işlere onlar karışmazlardı.[418]

---

[412] **РГИА**, ф.1286, оп.7, д.523, s.2-3
[413] **РГИА**, ф.1286, оп.1, д.45, s.1-2
[414] **РГИА**, ф.1286, оп.1, д.45, s.14
[415] **РГИА**, ф.1286, оп.1, д.45, s.12
[416] ***მახტა(Makhta)***-Geç feodal Gürcistan'da devlet vergisi. Kentte yaşayan ve köylüleri ve Gürcistan'daki Müslüman nüfusun vergisi.
[417] ***მასრაპა(Masrapa)***- Şehirliler vergisi
[418] **РГИА**, ф.1287, оп.37, д.20, s.22-23

Böylece 1830'larda, Tiflis'te 1785 yılı kanununa göre, Rus sivil yönetimine benzer kamu yönetim unsurları Gürcistan geneline yayılmaya çalışıyordu. Ama bu yarı reformlar herhangi bir yarar getirmedi. Gözlemciler şehirdeki birçok eksikliği yazıyorlardı. Gözlemci-Kvisti ana neden olarak Tiflis'te sivil danışma organın olmadığını vurguluyordu. Dediğine göre, polis sadece kendi işleriyle değil, sivil danışma organı tarafından yapılacak işlerle de ilgileniyordu.[419]

3.3. Rus Hukukunda Gürcü Kanunları ve Gürcistan'da Rus Memurlar Başkanlığının Yasal Durumu

3.3.1. Gürcü Kanunlarına Karşılık Rusya'nın Oluşturduğu Kanunlar

Rus hükümetinin hedefi-Gürcistan il yönetimindeki Gürcü yasalarına yönelik uyguladıkları politikadan belliydi. Sivil hukuktaki durumu 1807 yılındaki kararla daha da ağırlaştı. Çıkan karara göre Hükümet Yüksek Kurulu temyiz mahkeme yetkisi, fonksiyonunu kaybetti. Bundan sonra temyiz mahkemesi tarafından görüşülecek davalar, hükümete sorulmadan direkt senatonun 4. bölümüne gönderilecekti. Aynı zamanda, senatoda, sadece 500 Manatı aşan davalara itiraz edilirdi.[420] Ayrıca 17.02.1832 tarihli kararla, bu miktar 2000 Manata kadar yükseldi.[421] Rus hükümeti itiraz etmenin bu kadar zor olduğunu iyice bilirdi ve 1809 yılındaki kararla Gürcüler için itiraz etme süreci 1 yıldan 2 yıla kadar çıkarıldı.[422] Buna rağmen bu adım pek işe yaramadı. Davaya itiraz için her iki taraf Petersburg'a gidecekti. Oraya gitmek başta malî olmak üzere birçok soruna yol açardı. Dolayısıyla, davacıların çoğu söz konusu zorlukların yaşamasındansa kendi haklarından vazgeçmeyi tercih ederdi.[423]

[419] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s. 241
[420] **AKAK**, IV, s.26-27
[421] **STSA**; ფ.2,ა.1,ს.2972, s. 4
[422] **ПСЗ-**1, т.30, No:23430
[423] **РГИА**, ф.1152, оп.1, д.96, s.7

Not edilmelidir ki 1832 yılındaki karar, Gürcistan'da da Rusya'daki itiraz kanunlarını yasalaştırıyordu. Söz konusu karar, davaların itiraz sürecini aşağı mahkeme makamlarından mahkeme seferine kaydırılması anlamında daha da zorlaştırıyordu. Davaların mahkeme seferlerine kaydırılması (taşıması) sadece eskiden gelen 25 Manatı yerine 100 Manatı ve daha yüksek miktarı kapsayan dosyalarda mümkün olurdu. Bu durumun ağır tarafı da şuydu, 1812 yılı kararına istinaden davalı işler için mahkeme seferi (ekspedisyon), davalı taraflara dava görüşmesi için 12 Manatı, itiraz için ise 200 Manatı ödetiyordu.[424]

Bütün bu bürokratik zorluklar nüfus için aşılmazdı. Dava görüşmeleri mahkemelerde yıllarca sürüyordu. Mahkemelerde sayısız görüşülmeyen davalar insanları haklı olarak öfkelendiriyordu. Öfkeli insanların protestolarına kaba Rus yetkilileri pek önem vermiyorlardı.[425] Hükümdar Pauluçi, yerlilere yönelik ve onlara uygun olan kuralları uygulamaya çalışan tek kişiydi. 1812 yılında Gürcistan'ı tek eden Pauluçi general Rtişçev'e gönderilen yazıda kendi yönetim deneyimini paylaşıp bu deneyimin dikkate alınmasını tavsiye etti. *"Ben her gün benimle görüşmek isteyenleri tek tek kabul edip onlarla konuşuyordum. Sonraki gün Gürcüce ve Tatarca (Türkçe veya Azerice) yazılan isteklerin çevirilerini, incelemek ve karar vermek üzere bana veriyorlardı. Öğlene kadar her dosya için karar verilirdi. Bana göre benzeri sistem onlar için memnun edici olmalıydı".*[426] Bu yazıyla ilgili, tarihçi E. Orconikidze, Pauluçi'nin Gürcüler için önemli olan hukukun özelliğini bildiğinden bahsediyor. E. Orconikidze'ye göre, Pauluçi, Rusya'daki kuralla karşılaştırıldığında ülkenin gelişme seviyesine göre Gürcü modeline öncelik vermiştir. Ama ne Rtişçev ne de diğer hükümdarlar Pauluçi'nin bu deneyimine önem vermedi. Bellidir ki Pauluçi de tüm işlerle ilgilenemiyordu ve ülkedeki durumu diğer görevlilerin gayretlerine, dürüstlüğüne bağlıydı.

Gürcülerin çoğu Rusça bilmezdi. Dolayısıyla onlar yeni yasaları bilmeyip Rus kanunlarla sağlanan haklardan da haberleri yoktu. Bu durumu iyileştirmek için hükümet Rus mevzuatını Gürcüceye çevirme görevini Solomon Dodaşvili'ye verdi.

---

[424] **STSA**; ფ.2,ა.1,ს.2972, s. 4
[425] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…,s. 243
[426] **AKAK**, V, s.26-27

O da 1829-1831 yıllarda bu iş ile uğraşıyordu.[427] V. Abaşmadze'nin not ettiğine göre, S. Dodaşvili Rus kanunlarını sadece Gürcülerin okuyabilmeleri için çevirmiyordu. Onun ana hedefi yıllar boyunca belirlenmiş Gürcü Hukukun kaynağı olan millî ahlâk ve Rus hukuku arasındaki farkı göstermekti.[428]

Hukuk ve insanların karamsar durumuyla ilgili bilgileri, Solomon Dodaşvili tutuklu olduğunda yazılan mektuplardan ortaya çıkar. 23.01.1833 tarihli yazıda S. Dodaşvili, Gürcülerden duyduğu ve soruşturma komisyonuna teslim edilen baskılar ve eziyetle ilgili yazıyordu. S. Dodaşvili yazıda Rus yönetimin halka yönelik olmaması, bürokrasi ve mahkemelerde hâlâ görüşülmemiş çok basit işlerden bahsediyordu. S. Dodaşvili'ye göre kanunları yanlış bir şekilde kullanıp kâğıtta kalan, icra edilemez yanlış kararları alıyorlar. S. Dodaşvili'nin not ettiğine göre tüm şikâyetler hükümetten, yönetimden gelen baskı ve eziyetlerden kaynaklanıyordu. S. Dodaşvili'nin düşüncesiyle Gürcistan yönetme yetkisi insanların dilini ve huylarını bilen yetkililerin elinde olmalıydı.[429] A. Griboedov, Paskeviçi'ye gönderdiği mektubunda aynı meseleden bahsediyordu: "*Yerlilerin millî ahlâkına, bilincine uygun olmayan, hiç kimse tarafından kabul edilmeyen kanunlar uygulamayı denemeyin. İnsanlara kendilerinin seçtiği hâkimleri verin ve onların iç yönetimine dokunmayın"*.[430]

Uzun zaman görüşülmemiş davaları sadece yerli mahkemelerde değil, Gürcistan'da görüşmek/itiraz için gönderilen ve Gürcü kanunlarla görüşülecek davalar senatoda da çoktu. Davaların birikme nedeni Gürcü kanunların Rusçaya çevrilmemiş olmasıydı. Teamül hukuku maddelerin toplaması ve VI. Vakhtangi'nin hukuk kitabını Rusçaya çevirmesi biraz ertelendi. Bu görevi üstlenen Gürcistan hükümdar Kovalenski ve mahkeme seferi (ekspedisyonu) hiçbir şey yapmadı. 1806'da, adalet bakan Plakhotin, Gürcistan savcısından Gürcü krallar dönemindeki

[427] G. Gozaşvili, **1832 Tslis Şetkmuleba,** (1832 წლის შეთქმულება-1832 Yılın İsyani) Metsniereba yayınevi, 1970 Tiflis, s.79

[428] V. Abaşmadze, **Kartuli İntelektualuri Fenomenebi** (ქართული ინტელექტუალური ფენომენები-Gürcü entelektüel fenomenler), Tbilisi Yayınevi,1992 Tiflis, s.177

[429] A. Kutelia, **Solomon Dodaşvili da Misi Logika** (სოლომონ დოდაშვილი და მისი ლოგიკა-Solomon Dodashvili ve Onun Mantığı), Üniversite Yayınları, 1949 Tiflis, s.36-38

[430] "***Kvali***" Gazetesi, 6 Ocak 1895(yayın tarihi)

ve şimdilik farklı makamlar tarafından kullanılan kanunları istedi.[431] Savcı, gerekli bilgiler olmadığından dolayı uygun bir cevap veremedi. 03.01.1809'da imparatorun özel bir kararıyla Gürcistan hükümetine Gürcü kanunlarını toplama, çevirme ve senatoya teslim etme görevi verildi. Bu kanunlar teslim edilene kadar tüm itiraz davalarının görüşmeleri durdurulacaktı.[432] Bu görevi aldıktan sonra yerel hükümet, görevini yerine getirmeye daha istekli bir şekilde başladı. Teamül hukuku normlarını toplama görevi Gürcistan Genel Kurulu'na verildi ama hükümetteki Gürcü danışmanların kraliyet döneminde Mdivanbegi olarak çalışmadıkları için bu normlarla ilgili bilgileri yoktu ve dolayısıyla bu talimatın yerine getirilmesi zorlaştı. Hükümet bu süreçte teamül hukuku normlarını iyi bilen eski Mdivanbegler, sekreterler ve soyluların dâhil olmalarına karar verdi.[433] Hükümet eski Mdivanbegler: I. Tumanişvili, Z. Barataşvili, D. Çolokaşvili, soylular: S. Tumanişvili, A. Makaşvili, D. Bebutovi ve Vaçnadze çağırdı. Ama söz konusu normların belirlemesinde aralarında çıkan ihtilaftan dolayı bir sonuca varmak imkansızdı. Başlatılan sürecin tamamlanması için sivil vali olan General Simonoviç başkanlığında özel bir komite oluşturuldu.[434] Komiteye "Statski Sovetniki" (Ста́тский сове́тник- Devlet danışmanları) D. Bebutovi, "Nadvorni Sovetniki" (Надво́рный сове́тник- Mahkeme danışmanı) Z. Orbeliani ve "Praporşiki" (Пра́порщик-Teğmen) Kobulaşvili girdi. 1815 yılında komite, Teamül hukuku normlarını toplama ve çevirme işini zorlukla bitirip senatoya gönderdi.[435]

VI. Vakhtang'ın kitapla ilgili çalışmaları daha fazla sürdü. Söylendiği gibi, bu talimatı yerine getirme görevi hükümdar Knoring Davit Çolokaşvili'ye verildi. Daha sonra hükümdar P. Tsitsianov D. Çolakaşvili'ye sadece şimdilik geçerli olan ve yararlı olabilecek kanunları çevirmesini emretti. D. Çolokaşvili bu işi 1809'da bitirip Rusça versiyonunu hükümdar A. Gudoviç'e teslim etti. Prens, bu çeviriyi 09.03.1809'da Gürcistan Genel Kurulu'na sunup çevirinin orijinalle kıyaslamasını ve

[431] İ. Dolidze, **Sakartvelos Çveulebiti Sculi** (საქართველოს ჩვეულებითი სჯული -Gürcistan'ın teamül hukuku), Üniversite Yayınları, 1960 Tiflis, Ekler, s.181
[432] **ПСЗ**-1, т.32, No:25429
[433] **STSA**; ფ.1,ა.1,ს.235, s.183
[434] **STSA**; ფ.16,ა.1,ს.1459, s.1
[435] **AKAK**, VII, s.390

bulunan eksikliklerin düzeltmesini emretti.[436] Genel Kurulu'na göre D. Çolokaşvili'nin çevirisi tam değildi ve hukuki davaları içeren maddelerin toplanmasını istediler, ama çeviri sürecini kontrol altına alma ve bu süreci en kısa zamanda bitirme görevi hükümet danışmanlarına: P. Orbelian'e, Çilaşvili'ye, Ş. Tumanişvili'ye ve İanişevski'ye verildi. Danışmanlara göre, D. Çolokaşvili tarafından yapılan çevirinin sadece orijinalle kıyaslaması yetmezdi, düzeltilmesi de gerekiyordu.[437] Orbeliani ve İanişevski kısa bir süre sonra diğer işlerle ilgilenmek zorunda kaldılar ve görevi Çilaşvili ile Tumanişvili tamamladılar. 16.09.1810'da düzeltilen çeviri hükümdar Tormasov'a sunuldu ve Tormasov çeviriyi 05.10.1810'da senatoya gönderdi.[438]

Kral Vakhtang'in hukuk kitabıyla ilgili çalışmaları bununla bitmeyip daha fazla sürdü.

Doğal olarak D. Çolokaşvili çevirisinin editörler tarafından olumsuz olarak değerlendirilmesi ortaya soru işareti çıkardı. Davit Cimşer'in oğlu Çolokaşvili gayet eğitimliolmakla birlikte, oyun yazarı, yazar ve çevirmen olarak biliniyordu.[439] Arşivdeki belgelerden ise D. Çolokaşvili'nin yirmi yıl boyunca Rus ordusunda hizmet ettiği anlaşılıyor.[440] Rus dilini o kadar yüksek seviyede öğrenmişti ki, Rusçadan Gürcüceye ve Gürcüceden Rusçaya rahat rahat tercüme faaliyetlerinde bulunabilirdi. 1802 yılındaki isyan temsilcilerinin, Garsevan Çavçavadze'ye gönderilen mektubun Rusçaya tercüme işini D. Çolokaşvili'den istemeleri bir tesadüf değildir.[441] 1811'de hükümdar Tormasov, D. Çolokaşvili'nin bazı Rus kanunlarını Gürcüceye çevirmesini yüksek derecede değerlendirdi.[442] D. Çolokaşvili, verilen talimatı layıkıyla yerine getirme gücüne sahipti, üstelik 1794-1801 yıllarında Kaheti bölgesinde Mdivanbegi olarak çalışıyordu.[443]

---

[436] İ. Dolidze, **Zveli Kartuli Samartali** (ძველი ქართული სამართალი- Eski Gürcü Yasası), Tiflis Devlet Üniversitesinin yayınları, 1953 Tiflis, s.183-184, 187
[437] Dolidze, **Zveli Kartuli Samartali,** 1953 Tiflis, s.188
[438] Dolidze, **Zveli Kartuli Samartali**, 1953 Tiflis, s.188-189, 198
[439] K. Kekelidze, **Kartuli Literaturis İstoria** (ქართული ლიტერატურის ისტორია-Gürcü Edebiyatının Tarihi), T.D.Ü. Yayınları, 1958 Tiflis, c.II, s.687
[440] **STSA**; ფ.1,ა.1,ს.174, s.3
[441] **AKAK**, I, s.388
[442] **AKAK**, IV, s.957
[443] **STSA**, ფ.1,ა.1,ს.174, s.3

Bütün bunlar doğru ise D. Çolokaşvili çevirisini düzeltme gereği neden ortaya çıktı? Tahmini bir cevap bulmak için Paata Guguşvili'den yardım alalım. Gürcü kanunlarını iyi bilen eski Mdivanbegler arasında büyük bir anlaşmazlık vardı. Mdivanbegler içinde D. Çolokaşvili de vardı. P. Guguşvili, onların (Mdivanbeglerin) önünde siyasî süreçlerden yararlanma ve mevcut ayrıcalıkları güçlendirme olasılığının olup olmadığını soruyor.[444] Gürcü soyluların kendi ayrıcalıklarını geri almak için elinden geleni yaptıklarını göz önüne alırsak, böyle bir tahmin oldukça doğru olur. Bu tahmini Lopitski'nin açıklaması da güçlendirir. Ona göre Gürcüler bu normlarla ilgili bilgileri sadece kendi menfaatlerine istinaden veriyorlardı.[445] P. Guguşvili'den sonra diğer araştırmacılar tarafından Teamül hukuku normlarını toplama ile ilgili yapılan değerlendirmeler mevcut sorunun özel olarak araştırılması gereğini gösterir.[446]

Aynı zamanda, D. Çolokaşvili ve editörler Kral Vakhtang kanunlarının Gürcü soylulara daha fazla yarar sağlayacak şekilde çevirip çevirmediği de soru işareti altındadır. Bu soruya uygun bir cevap vermek için ilk önce Çolokaşvili çevirisinin bulması ve orijinalle kıyaslanması gerekir.

D. Çolokaşvili çevirisini 1811'de senato üyesi-Mirian Batonişvili çevirisi ile kıyaslayan senato hukukçusunun açıklaması da söylenen tahminleri güçlendirir. Hukukçu iki çeviri arasında büyük farklılıklar keşfetmiştir.[447] Batonişvili ve D. Çolokaşvili çevirileri farklı kaynaklardan yapıldığından dolayı aralarında fark bulunması doğaldır. Fakat böyle de olsa çeviriler arasında büyük fark olmamalıydı. D. Çolokaşvili ve editörlerin eğilimlerini belirlersek (bu sürecin dışında Batonişvili de olmayabilirdi), bu çeviriler arasındaki farklılık net olarak belli olur. Elbette,

---

[444] **Masalebi Sakartvelosa da Kavkasiis İstoriisatvis** (მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორისათვის-Gürcistan ve Kafkasya Tarihin Kaynakları), CCCR(soviyet)yayınları, 1938 Tiflis, c.III, s. 70

[445] **AKAK**, III, s.4

[446] Ş.Çketia, **Sagleho Reformis İstoriisatvis Sakartveloşi**, (საგლეხო რეფორმის ისტორიისათვის საქართველოში- Gürcistan'da Köylülerin Reformunun Tarihi), Metsiereba Yayınları, 1950 Tiflis, s. 19(XIX)

[447] **STSA**; ფ.16,ა.1,ს.1459, s.7

tahminlerin tespit edilmesi için özel bir araştırma yapılmalıdır ama bu, bizim çalışmamızın amacını aşar.

Elde edilen belgelerden Mirian Batonişvili'nin çevirisinin kimin talimatı üzerine yapıldığı belli değildir. Talimat veren senato da olabilirdi çünkü Mirian Batonişvili ile Davit Batonişvili senato üyeleriydi. Yurttaşların dava dosyaları, Gürcü kanunların Rusça versiyonu bulunamadığından dolayı senatoda görüşülmeden duruyordu. Mirian Batonişvili bu çeviriyi kendi yurttaşlarına yardım etmek amacıyla yapabilirdi.

Her iki çevirinin incelenmesi amacıyla 1813'te, senato özel bir komite kurdu. Komite üyeleri Davit Batonişvili, Miklaşevski ve Kondoidi, savcı Posnikov ve hukuki danışman Anenski idiler.[448] Kral Vakhtang hukuk kitabını ilk incelemesinde, senato Gürcistan'da durum değiştiğinden dolayı kitaptaki normların yararlı değil, tam tersi, zarar verici olacağını tespit etti.[449] Birazdan komite düzeltilmiş bir çeviri sundu. 1815'te komite uygun bir bildiriyi Devlet Kurulu kanunlar idaresine teslim etti. Söz konusu bilgiler, 1820'de kanunlar idaresine kendi görüşlerini sunmak üzere hükümdar A. Ermalov'a gönderildi.[450]

Ermalov'un itirafına göre, o hukuki dosyalar üzerinde hiçbir zaman çalışmamıştı ve Gürcüce bilmiyordu.[451] Buna rağmen general, Kral Vakhtang hukuk kitabında çok sayıda yanlış ve yararsız maddelerin olduğunu vurguladı. Bu nedenle, Ermavol 07.09.1821'de M. Speranski'ye gönderdiği mektubunda, Gürcü kanunları Rusçaya hatasız bir şekilde çevirmek için Tiflis'te özel bir komisyon kurulması için imparatorun iznini talep etti.[452]

Ermalov söz konusu izni alıp 15.04.1822'de Gürcistan sivil valisi, General Hoveni (komisyon başkanı), Kutsal Sinod'un (სინოდის კანტორის) savcısı S. Çiliaev (Çilaşvili), eğitim kurum müdürü Bukrinski ve "Nadvorni Sovetniki" (Mahkeme danışmanı) N. Palavandovi'nin (N. Palavandişvili) katılımıyla özel bir

[448] **ПСЗ**-1, т.32, No:25429
[449] **РГИА**, ф.1149, оп.1, д.4, s.3
[450] **РГИА**, ф.1149, оп.1, д.4, s.13
[451] **РГИА**, ф.1149, оп.1, д.4, s.20
[452] **РГИА**, ф.1149, оп.1, д.4, s.18

komisyon kurdu.[453] Gürcistan Egzarkhos'un talimatıyla komisyona Egzarkhos makamının idarî memuru "Tituliarni Sovetniki" (İtibarı Danışmanı) N. Çubinovi (N. Çubinaşvili) yardımcı oluyordu.[454] Kral Vakhtang komisyona hukuk kitabını çevirme ve çevirdikten sonra yürürlüğe girebilecek kanunları toplama görevi verdi.

Kısacası, Gürcü kanunları çevirme işi yeniden başladı. Bu arada, Gürcü kanunların Rusçaya çevirisi olmadığından dolayı senatonun IV. Şubesinde (1808 yılından itibaren) çok sayıda görüşülmemiş itiraz davaları/dosyaları vardı. Davaların sayısı daha da artardı. Zengin bireyler mevcut durumu lehine kullanıyorlardı. Onlar çevirme sürecin uzun süreceğini düşünüp sadece dava ile alınacak kararı erteleme amacıyla itiraz ediyorlardı.[455]

Sonunda 1824 yılının Temmuz ayında General Hoven A. Ermalova, komisyonun çeviriyi bitirdiğini ve hükümetin 20 yıl boyunca çözemediği meselenin çözüldüğünü bildirdi. Hoven'e göre, çevirinin bitmesini, Gürcistan'da, kendi dava dosyalarını çözmek umuduyla binlerce kişi dört gözle bekliyordu.[456] Aynı yıl çeviri Petersburg'a gönderilip 28.02.1825'te onaylanan yüce kararla senatonun IV. Şubesi, Gürcü hukuki dava görüşmeleri için bunları kullanmaya başladı.[457] Şube çeviride herhangi bir uyuşmazlık bulduğunda, bu maddeyi orijinaliyle kıyaslama görevi Hükümete veriliyordu.[458]

Böylece kral Vakhtang hukuk kitabının 3 ayrı çevirisi yapıldı: I. Davit Çolokaşvili'nin, II. Mirian Batonişvili'nin ve III. Özel bir komisyonun (Gürcistan sivil valisi Hoven'in başkanlığıyla) çevirileri. En iyi çeviri olarak sondaki değerlendirilip senato bu çeviriyi 1828'de Teamül Hukuku Normlar kitabı olarak bastırdı.

[453] **STSA**; ფ.16,ა.1,ს.2959, s.1-2
[454] **STSA**; ფ.16,ა.1,ს.2959, s.10
[455] **ПСЗ-1**, т.32, No:25429
[456] **STSA**; ფ.16,ა.1,ს.2959, s.29
[457] **ПСЗ-1**, т.40, No:30272
[458] **STSA**; ფ.1,ა.1,ს.611, s.1

Kral Vakhtang hukuk kitabının çeviri sürecine büyük bir önem verdik, ama bu çeviri yapılana ve Gürcistan'da Gürcü kanunları onaylanana kadar Rus dilinde çalışan mahkemelerin çalışma şeklini göstermesini isterdik[459] düşüncesinde idi.

Yukarıda söylendiği gibi, Gürcü kanunlar yetersiz çıksaydı, Rus kanunlarına başvuracaklardı. Bu belirsiz referans/talimatı Rus yetkililere kanunları kendi görüşlerine göre kullanma yetkisi verirdi. Onların ne Gürcü kanunlarınından ne de yerel geleneklerden haberi yoktu. Ayrıca Gürcü dilini de bilmiyorlardı. Kral Vakhtang hukuk kitabının Rusça çevirisi ve deneyimli tercümanları olmadığından dolayı, Rus yetkililer Gürcü kanunların kullanmasını hiç denemiyorlardı, bunun için gayret etmiyorlardı. Gürcü usul formların iptal edilmesi de bu kanunların uygulanmasını epey engelliyordu.

Davaları çözmek ve karar vermek için Rus kanunlarında ilgili madde olmadığı zaman Gürcü kanunları kullanılıyordu.[460] Fakat tek şartla: O kanunun kullanılması Gürcistan'da hükümetin amaçlarına uygun olmalıydı. Karşı durumda, Rus memurlar, Gürcü kanunlarının açıklamasını isteklerine göre yapıyorlardı veya hiç kullanmıyorlardı. Hükümet ise kanunun bazı maddelerini iptal ediyordu. Örneğin, 1805 yılında, P. Tsitsianov, Vakhtang'in kanunlarından 162. ve 163. maddeler, Gürcistan'a dair hükümetin kararına karşı çıktığı için iptal edilmişti.[461] 1810 yılında Vakhtang'in kanunlarından bir madde daha iptal edilmişti. Bu maddeye göre, topraklar bölünmek zamanında yüzde yirmisi hazineye teslim ediliyordu.[462] 1827 yılında Gürcü kanununa göre dava açmak için gerekli 40 ve 50 yıllık süre değişip Rus kanununa göre 10 yıl olarak belirtildi.[463]

Gürcü kanunlar, Rusça tercümeleri yapıldıktan sonra bile doğru düzgün uygulanmıyordu. 23 Temmuz 1825 tarihindeki A. Ermolov'un kararına göre, mahkemeler, Hoven komisyonu tarafından tercüme edilmiş kanunları kullanacaktı, fakat bu karar uygulanmamıştı. On sene sonra bile, baş hükümdar Baron Rozen'in dediği gibi, Gürcistan'ın mahkemelerinde ya kendi istediklerine göre çevirmiş Vakhtang'ın hukuk kitabının maddeleri ya da eski, tamamlanmamış ve

[459] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s. 253
[460] **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.1, s.70
[461] **РГИА**, ф.1377, оп.1, д.37, s.114
[462] **STSA**; ფ.1,ა.1,ს.244, s.2
[463] **ПСЗ**-2, т.2, No:1007

onaylanmamış çevirileri kullanılıyordu. Demek ki, mahkemelerin elinde Gürcü kanunların Rusça çevirilerin tam ve son versiyonları yoktu. Dolayısıyla onlar, 1810 yılında tercüme edilmiş ve Tumanişvili ile Chilaşvili tarafından düzenlenmiş olan çevirilerini kullanıyorlardı. Halbuki bu çeviriler herkesin elinde değildi. Mahkemelerin çoğunda bu çevirinin el yazısı bile bulunmuyordu veya bulunmuş olsa da okunmamış halde olduğu için kullanılması mümkün değildi.[464] Gürcistan'ın mahkemelerinde basılı şeklinde Gürcü kanunlar ancak 1836 yılından itibaren bulunmaktadır.[465]

Senato, resmî belgelerde yazıldığı gibi, 1828 yılında VI. Vakhtang'ın kanun kitabını bastırmış, fakat sekiz sene boyunca bu kitabın hiçbirini Gürcistan'da kullanılması için göndermemiş. Bu olayı nasıl açıklayabiliriz? Buna tek cevap verilebilir: senato bunu beceremezdi, çünkü o zamanlarda kitap basılı değildi. Tarihî kaynakları ve bu basılı kitabı incelediğimiz zaman, emin oluyoruz ki Rusça olarak ilk baskı tarihi kabul edilen 1828 yıl, yanlış tarihtir. 1828 yıl doğru tarih olup olmadığına dair yaptığımız tüm araştırmalar, olumsuz sonuçla bitti. Elde ettiğimiz veriler, tam tersini onaylamaktadır.

Gerçek olayları belirtelim:

VI. Vakhtang'ın Rusça kanun kitabının ulaşabildiğimiz ilk baskısının (genel olarak 1828 yılı tarihiyle yayımlanan) Rusya milli kütüphanesinde (St. Petersburg) korunan tek kopyası, ana başlığı olmadan basılmış. Bildiğimiz gibi, bu başlıkta baskı tarihinin yazılması gerekiyordu. Tüm bu kitaplar, birbirinden farklı, elle yapılmış kapaklar içine koyulmuş ve hiçbirinde baskı tarihi belirtilmemişti. Bu olay üzerine P. Brokhauzi ile İ. Efron'un ansiklopedik sözlüklerinde de bahsedilmiştir.[466] 25 Şubat 1825 tarihli kararına göre senatonun, Gürcistan'dan gönderilen Vakhtang'in çevirisini kullanması gerekiyordu. Fakat ne bu kararda ne de hükümetin diğer resmî belgelerinde çevirinin baskı tarihiyle ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

Senatör olan Kutaisovi ve Mençikovi de 1828 tarihli baskıdan haberdar değildiler. Bu senatörler, Gürcistan baş hükümdar İ. Paskeviç ile beraber Güney Kafkasya'nın idarî reform projesi üzerine çalışacaklardı. Bu proje üzerine çalışırken,

[464] **STSA**; ფ.1,ა.1,ს.716, s.3; ს.729, s.2; ფ.16,ა.1,ს.4430, s.5, 8-18

[465] **STSA**; ფ.2,ა.1,ს.3912, s.15-16

[466] F.A. Brokgauz, İ.A. Efron, **Entsiklopediçeskyi Slavar** (Энциклопедический словаръ-Ansiklopedik Sözlük), 1892 St.Petersburg, c.X, s.651

senatörler, Gürcü kanunların hukuk işlerinde nasıl kullanıldığını özenle öğrendiler. 26 Ağustos 1831 tarihli raporlarında, Gürcü kanunlar üzerine yazarken, bu kanunların basılı yayımının mevcurrt olup olmadığını hiç belirtmiyorlardı. Aksine, bu kanunların, hiçbir zaman "basılmayıp yayımlanmamış" olduğunu direkt söylüyorlardı.[467]

Trans Kafkasya baş hükümetinin konsey üyesi olan Legkobitov bile, Gürcistan'ı ve tüm Güney Kafkasya'yı iyi tanıyıp bildiği halde, yukarıda konuşulan baskı üzerine tek kelime söylemiyordu. 1840 yılında, ondan yerli kanunları öğrenmesini ve VI. Vakhtang'ın kanunlarından genel Rus kanunlarının eki olarak uygulayagelen maddelere dair karar yazması istenmişti. Aynı yılda yapmış olduğu geniş raporu,[468] Gürcü kanunların kullanılmasıyla ilgili ayrıntılı bilgiler içermektedir fakat Legkobitov, 1828 yılında yayımlanmış baskı üzerine bilgi vermiyordu. Böyle bir baskı gerçekten olsaydı, bunu şüphesiz rapor içinde bildirecekti.

Bütün bu olaylardan anladığımıza göre, VI. Vakhtang'ın kanun kitabının ilk baskısı 1828 yılında değil, daha geç zamanlarda yayımlanmıştı.

Bu yorumla ilgili bir soruya daha cevap vermemiz gerekiyor. Senato, Gürcistan'dan gelen istinaf sivil işlerine karar verirken Gürcü kanunlara göre hareket edeceği sürece, bu kanunların Rusça çevirileri neden acil olarak aynı yıl, 1825 yılında bastırmadı? Bu çeviriler, hem bu yüksek dereceli mahkemeye hem de Gürcü adalet işlerinde lazım değil miydi? Bunun tek açıklaması olabilir. O zamanlarda İmparatorluk hükümeti, VI. Vakhtang'ın bağımsız hukuk kaynağı olan kanunlar kitabını tamamen iptal etmesini istiyordu çünkü bu kanular, Çarlığın büyük amaçlarını engelliyordu. Gürcistan sivil hukuk işlerinde bazı özel durumlar var olduğu zaman, Gürcü kanunlardan uygun olan maddeleri kullanmak şart idi. Bu yüzden, Rusya hükümeti, Rus İmparatorluğun kanunlar kitabına Vakhtang'ın kanunlarından işte o gerekli maddeleri koyulmasını düşünüyordu. Böylece, R. Hoven'in komisyonundan tercüme işini bitirdikten sonra, o kanunlardan lazım olan maddelerin toplamasını istendi. 1825 yılının Mayıs ayında komisyon, çalışmasını bitirdi.[469] Fakat Gürcistan Hükümet Genel Kurulu, verilen yorumları onaylamadı,

[467] **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.1, s.69
[468] **STSA**; ფ.2,ა.1,ს.6664, s.15
[469] **АКАК**, IV, s.316-317

halbuki 1827 yılında A. Ermolov, tüm bu dosyayı Devlet Katibine A. Olenin'e gönderdi.[470]

Gördüğümüz gibi, VI. Vakhtang'ın kanun kitabının kullanılması geçici bir süreç idi ve bundan dolayı, onun basılmasını doğru bulmadılar. Yalnız senato, Rusça çevirinin el yazısını özel kiralanmış yazarlar yardımıyla birkaç kopya olarak çoğaltırdı.[471]

VI. Vakhtang'ın kanun kitabından daha sonra kullanılması için seçilmiş maddelerin incelenmesi uzun sürdü. Bu zamanlarda, Gürcistan'da bu kitabın Rusça çevirisi olmadığı için sivil hukuk işlerinde karışıklık devam ediyordu. 1835 yılında Gürcistan sivil valisi olan N. Palavandov, kendisi daha önce VI. Vakhtang'ın kitabını çevirmek için kurulan Hoven'in komisyonunun üyesi olarak, Gürcistan baş hükümdar Rozen'e başvurup Gürcü kanunların çok acil kullanılması için gerekli tedbirleri almasını istedi.[472] Rozen, bu başvuruyu adalet bakanına, D. Daşkov'a gönderdi. Senato, bu konuyu inceleyip 23 Ekim 1835'te yüksek kararını çıkardı. Bu karara göre, Gürcistan'ın her devlet kurulu sivil işlerine karar verirken Hoven'in komisyonu tarafından çevirilen kanunları kullanmalıydı. Bu kararda, "Bu çeviri, daha iyi kullanılması için genel hukuk normlarıyla beraber tek kitap olarak basılsın ve Gürcistan'a gönderilsin" diye belirtiliyordu.[473] Dikkat edilmesi gereken, bu kararda daha önceki baskıyla ilgili hiçbir bilginin olmadığıdır. O zamanlarda, İmparatorun kararlarında ana konunun eski tarihini çok detaylı olarak anlatıldığını göz önünde tutarsak, emin olarak diyebiliriz ki, bu sefer de eğer bu kanun kitabının eski baskısı bulunsaydı, kararda bu olay mutlaka yazılırdı. Sonuç olarak, 1828 yılında Gürcü kanunlar yayınlanmış değildi.

Arşivdeki belgelerden anlaşıldığına göre, Gürcü kanunların Rusça tercümesi ilk olarak 1836 yılında yayımlanmıştır. Aynı yılın 21 Mayıs tarihinde Senato, bu baskının 100 kopyasını Gürcistan baş hükümdarına, Rozen'e gönderip bundan sonra savcıların bu kitabı kullanmasını istedi. Kitaplar mahkemelere 1836 yılının sonunda dağıtılmıştır.[474]

---

[470] **РГИА**, ф.1377, оп.1, д.8-а, s.12
[471] **STSA**; ფ.16,ა.1,ს.2959, s.78
[472] **STSA**; ფ.2,ა.1,ს.3912, s.3
[473] **STSA**; ფ.2, ა.1,ს.3912, s.8; 10; ПСЗ-2, т.10, No:8505
[474] **STSA**; ფ.2,ა.1,ს.3912, s.15-16

Gürcü kanunların Rusça tercümesi ilk defa 1836 yılında yayımlandığını başka bir kaynaktan da anlıyoruz: "Gürcistan'a göreve tayin edilen senatör baron P. Gan'a Vakhtang'ın hukuk kitabının yeni basılmış beş kopyası teslim edildi" diye memur Matusov'un raporunda okuyoruz.[475]

Araştırmacılara göre, VI. Vakhtang'ın kanun kitabının 1828 tarihli baskılarının tüm kopyaları aynı yazıyla aynı filigran kâğıt üzerinde basılmıştır. O zamanlarda, her kâğıt fabrikasının kendi filigran/notları (ჟვირნიშნი-Altın ya da gümüş kaplamış kâğıdı) vardı. Vakhtang'ın kanun kitabının her sayfasında, kâğıtlarda, özel filigran /notlar vardır. Bu notlar: А.Б.Ф. veya Е.Б.Ф. ve rakamlar: 1835 ile 1836 idi. Bu rakamlar, kâğıdın üretme tarihini göstermektedir. S. Klepikov'un haberlerine göre, bu tip notlu kâğıtlar Elizaveta Kaidanovas Alexandrovi'nin ve Elizavetinski'nin kâğıt fabrikalarında üretilmekteydi.[476] Kâğıtlar, en erken 1835 yılında ve en geç 1836 yılında üretildiğini de öğreniyoruz. Dolayısıyla, Gürcü kanunların ilk basılması 1836 yılından önce mümkün olamazdı. Bilindiği gibi, "filigran" belge tarihleme işinde önemli bir temeldir. Yukarıda belirtilen diğer kaynakların verileriyle beraber, Gürcü kanun kitabının ilk baskısının kâğıt notları da bu kitabın 1828 yılında değil, 1836 yılında basıldığını onaylamaktadır.

Yukarıda yazılanlar, yorum yapmamız için yeterli bilgilerdir. Yapacağımız yorum, hem VI. Vakhtang'ın kanun kitabını araştıranlara, hem de Rus hükümeti zamanında Gürcü kanunlarıyla ilgilenenlere çok önemlidir: VI. Vakhtang'ın kanun kitabının Rusça çevirisi ilk defa 1828 yılında basılmamıştır. Bilimsel resmî belgelerde bulunan bu bilgi, yanlıştır. Aslında o, ilk defa 1836 yılında basılmıştır.[477]

Nihayet, VI. Vakhtang'ın kanun kitabının yanlış olan ilk Rusça baskı tarihi: 1828 yılıdır. Nereden ve nasıl ortaya çıktığını öğrenelim.

1887 yılında, "Юридическое обозрение"(yasal inceleme) adlı dergisini yayımlayan ve düzenleyen A. Prenkel, Vakhtang'ın kanun kitabının yeni Rusça baskısını yayımlamış. Kitabın önsözünde, editör Dimitri Bakradze ve yayımlayan A.

---

[475] **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.8, s.1

[476] S. A. Klepikov, **Filigrani i Ştempelya na Bumage Ruskovo i İnostrannovo Proyzbodstva XVII-XX Veka** (Филиграни и штемпепя на бумаге русского и иностранногоо производства XVII-XX века- Filigran ve XVII-XX yüzyılın Rus ve dış üretim kâğıtlarına damgalama) 1959 Moskova, s.38

[477] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s. 259-260

Prenkel, ilk defa hata yapıp, bu kitabın ilk baskı tarihinin 1828 yılı olduğunu yazmışlar. Daha sonra bu Gürcü kanunları kitabını kullananlar bu hatayı tekrarlamışlar. Fakat ilgilendiğimiz soru şudur: D. Bakradze ile A. Prenkel, 1828 yılını nereden alıp kullanmışlar? Gürcistan Parlamentosu'nun İlia Çavçavadze Milli Kütüphanesi'nde basılı ve elektronik baskılar arşivinde korunan, VI. Vakhtang'ın kanun kitabının ilk Rusça çeviri baskısının tek kopyasında, basılı "içindekiler" kısmı eksiktir. Onun yerine el yazısı içindekiler mevcuttur. Bu el yazısı, orijinal kitabının kopyasını gösterir ve ona General Hoven ve tercümanlar komisyonunun üyeleri imza atar. Elle yazılan içindekiler kâğıdında 1828 rakamlı not bulunmaktadır. Bu rakamın anlamı ise yukarıda dediğimiz gibi, kâğıdın üretim tarihini göstermektir. Demek ki bu kâğıt, ya 1828 yılında ya da en geç bir sonraki sene üretilmiştir. Tahmin edebiliriz ki bu kopyanın orijinali de aynı yıl yazılıp tarihi ise 1828 olarak yazılmıştır. Daha sonra, bu imzalı "içindekiler" kısmı (düşündüğümüze göre, bu el yazılı içindekiler, Hoven'in komisyonu tarafından tercüme edilen el yazısının bir parçasıydı ve sonra, basılmış kitabın "içindekiler" sayfası kayıp olan kopyasına eklendi), baş hükümdarın kançılaryasında belge olarak saklanıyordu. Kançılaryadan ise Vakhtang'ın kanunlar kitabıyla beraber, A. Prenkel'in eline geçti. Prenkel, tam o sırada bu kitabın yeniden basılmasını planlıyordu. Bu olay, A. Prenkel'in baskısında da, önsözünde belirtilmiş.[478] A. Prenkel, önsözünde: Kafkasya yönetiminde, Hoven'in komisyonunun çalışmasına dair bilgiler ve 1827 yılında Devlet Katibine - A. Olenin'e teslim edilen Vakhtang'ın kanun kitabının çevirisine dair bilgiler saklanmıştı, diye yazıyor. Görüldüğü gibi, ne Prenkel ne de D. Bakradze, Senato'nun kararlarını, 1835-1836 yıllarında Gürcü kanunlar basılmasıyla ve Gürcistan'a gönderilmesiyle alakalı yazışmalar gibi diğer kaynakları tanımayı bilmiyorlardı. İşte bu yüzden bu baskıda yanlış tarih 1828 yıl, ortaya çıktığını düşünüyoruz.

Yukarıda söylediğimiz gibi, 1836 yılın sonuna doğru Gürcistan'ın mahkemelerine Gürcü kanunların Rusça baskıları teslim edilmiştir. Fakat bu olay bile Gürcü kanunların kullanılması için yararlı olmamıştır. Bu iş içinde yine çok karışıklık vardı. Hem de bu zamanlarda, devlet kurumları, çok daha güçlü şekilde bu

[478] D. Bakradze (düzenleyen), **Sbornik Zakonov Gruzinskovo Tsarya Vahtang VI** (Сборник законов грузинского царя Вахтанга VI- Gürcü Kral VI. Vakhtang'in Yasalarınn Koleksiyonu), 1887 Tiflis, s. 6-7(VI-VII)

kanunların tamamen iptal edilmesini istiyorlardı. Hatta 1840 yılında idarî reformu uyguladıktan sonra artık hiç kullanmıyordu. 1859 yılında ise Gürcü kanunların kullanılması resmî olarak iptal edildi.[479]

3.3.2. Gürcistan'da Rus Memurları ve Başkanlığın Yasal Durumu

Gürcistan'da Rus hükümetinin siyasal konumunu devam ettiren birim Yönetimin memurlar başkanlığı idi. Gürcü yönetim tabii ki Rus valilikler yönetiminden farklıydı ve bu yüzden, burada hizmet eden memurlar da farklı durumdaydılar. Bu devlet memurları, devlet yönetimi süresince, hükümetin emirlerini, referanslarını yerine getiriyorlardı, dolayısıyla, onların adalet ve fiziksel durumu, çalışma metotları ve kişisel karakterleri bile Gürcistan'daki durumunu etkiliyordu. Onlar, devlet yönetim kurumlarıyla beraber, çarlık rejimini yansıtıyorlardı.

1801 yılının 12 Eylül tarihinde onaylanan "Gürcistan yönetim kadrosu", toplam 261 memur tayin edilmesini planlıyordu.[480] Yeni açılan devlet kurumlarında Ruslar tarafından seçilen ve görevlere tayin edilen Rus memurlar, baş hükümdara ve hükümdara bağlıydılar. Onlara, yol parasıyla beraber yıllık maaşın üçte biri veriliyordu. Bu memurların yıllık maaşı 71.020 Manatı idi. Ayrıca, Rus memurların ev, yemek ve resmî kıyafetlerinin ile sağlaması için 30 bin Manatı bütçe ayrıldı. Demek ki, memurlar idaresinin korunması için masraf 101.020 Manatı oldu.[481]

Rütbeli görevlilik, Rus İmparatorluk devletinin ayrılmaz bir unsurunu teşkil ediyordu. Yönetim süresince özel devlet sivil hizmetinde olan bir grup olarak rütbeli görevliliğin kuruluşu, XVI yy'da başlamaktadır. Bu grup, düzenli bir sistem olarak, 1722 yılında I. Petro'nun "Kategorilere dair tablo" adlı kanunuyla kuruldu. Bu kanuna göre, devlet hizmeti on dört sınıfa ayrıldı. Hizmet kariyeri en düşük, on dört

[479] A.İ. Pantshava, **Oçerki Agrarnoy İstoryi Gruzyi Pervoy Palavini XIX Veka** (Очерки Аграрной Истории Грузии первой Половины XIX века- XIX. Yüzyılın ilk yarısında Gürcistan'ın Tarım Tarihi üzerine makaleleri), Metsniereba yayınları, 1969 Tiflis, s.17
[480] **ПСЗ**-1, т.XLIV, Ч.II, кн.штатов отд.4(С.44, Bölüm II, Devlet kitabı.4) s.242-243
[481] **АКАК**, с.I, s.444-446; **ПСЗ**-1, т.26, No:20032

sınıftan başlıyordu. Sınıftan sınıfa geçmesi ve yeni, daha yüksek rütbe alınması, belli yıllara göre çalışma tecrübesine bağlıydı. Devlet kurullarında, herhangi göreve tayin edilecek kişi, göreve uygun sınıfın rütbesine sahip olmalıydı.

En alt kategoride görev yapanlar, sadece teknik işleri yaptıkları için tabloya girmiyorlardı (Kançılaryada çalışanlar, yardımcılar, kopya yazarları ve benzeri). Bu tip memurlara, kançılaryada hizmet edenler için ayrı özel enstitü vardı.

Sivil görevlere başlama hakkı, göreve tayin edilecek kişinin rütbesine, yaşına, eğitim seviyesine bağlıydı. Yeni işlere asilzadeler, dinî rütbeliler, birinci kıdemli tüccarlar, yüksek ve orta okullardan mezun olanlar alınıyordu. IX. yüzyılın ilk yarısı Rus rütbeli görevliliğin tarihinde önemli tarihtir. Bu yıllarda, devlet birimlerinin sayısı arttı, iş yürütmesi daha zorlaştı. Bu zorluklar, memur sayısının çok artmasını sağladı. 1804 yılında, Rus İmparatorluğu'nda 13.260 rütbeli görevli varken 1847 yılında onların sayısı 61548'e ulaştı.[482] Demek ki 40 yıl boyunca onların sayısı 4,5 kat ve daha fazla artmış oldu.

Rütbeli görevliler, işe alındıktan itibaren, çok çeşitli ve sayısız kanunlara göre hareket ediyorlardı. Bu kanunlar, 1832 yılında "Sivil hizmetler tüzüğü" adlı bir kitapta birleştirildi. Zamanla bu kitap, devamlı tamamlanıyordu.

Memurların bu tip sert tüzükleri, biçimsel işlemlerin artmasına sebep oluyordu. Sıradan insanların kaderi ve hakları, rütbeli memurların elindeydi. Doğal olarak bu haksızlıklar, rüşvet işlerine ve diğer kötülüklere zemin hazırlıyordu. XIX. yüzyılın ortalarında Rusya'nın bürokrasi sistemi o kadar kötü aşamaya geldi ki bunu İmparatoru en çok destekleyenler bile itiraf ediyorlardı. I. Nikoloz'un zamanında, politika yazarı N. Greç: "*Bizlerde kötülük, toplumsal hayatla aynı oldu ve o kadar birleşti ki onun gerekli bir parçası oldu. 60 milyon insan içinde 8 akıllı bakan ve 50 dürüst vali bulunmadığı zaman, hırsızlık, haksızlık, rüşvet her adımda olduğu sürece, o ülkede düzgünlük ve iyilik olabilir mi?*" diye yazıyordu.[483]

[482] N.P. Eroşkin, **Krepostniçeskoye Samaderjanye i evo Politiçeskye İnstituti** (Крепостническое самодержавие и его политические институты: первая половина XIX века - Serf otokrasisi ve politik kurumları: XIX. Yüzyılın ilk yarısı),Misl (Мысль) yayınları, 1981, s.63

[483] N.P. Eroşkin, **Krepostniçeskoye Samaderjanye…,** s.56

Genelde, Petersburg'da devlet hükümeti, Güney Kafkasya için genel-emperyalist bürokratik sistemin kurulmasını amaçlıyordu. Dolayısıyla, rütbeye dair tüzükler ve Rusya'daki yönetim kuralları ve metotları Gürcistan için de geçerliydi. Gürcistan'a gelen Rus yönetiminin kendi özellikleri vardı, böylece bu kurallar ve metotlar özel kullanılıyordu. Gürcistan'daki devlet memurlarının adalet anlayışlarının ve fiziksel durumlarının da kendine özgü olduğunu sayabiliriz.

Gürcistan, yukarıda da söylediğimiz gibi, baştan beri eğitimsiz ve ahlaksız memurlarla doluydu. Onların çoğunu ülkeden P. Tsitsianov zorlukla atabildi. Aynı zamanda, Tsitsianov'un düşündüğüne göre, Gürcistan'a en iyi memurların alınması için, uzak mesafeden, yolculuk zorluklarından ve düzensiz yaşam şartlarından dolayı onlara belli avantajlar verilmesi gerekiyordu. 19 Aralık 1803'teki emriyle, Gürcistan'da hizmete başlayan Rus memurlara özel imtiyazlar verildi: göreve alınan 6. sınıftan daha yüksek rütbesi olmayan memurlara, bir sonraki rütbe verilecekti ama tek şartla: aynı görevde en az bir sene çalışmalıydılar. Dört sene boyunca aynı yerde çalıştıktan sonra işten ayırılanlara ise, tecrübelerine ve başarılarına göre sonraki bir rütbe değil, 2 rütbe veriliyordu.[484] (Bu kuralın, Rus vilayetlerinde yaygınlaştığı belirtilmelidir, sadece asalet kökenli memurlar için geçerli idi. 1822'de General Ermolov'un büyük çabasıyla Gürcistan'da bu kural sadece asalet kökenli memurlar için değil bütün memurlar için geçerli oldu.)

Dört sene çalıştıktan sonra, memur aynı yerde kaldığı zaman, ona yeni rütbe 16 Aralık 1790 tarihli kanundaki sürenin yarısında veriliyordu (mesela, 14. sınıftan 12. sınıfa geçirmesi, yani "kolej kâğıt memurundan "vali memuru" sınıfına geçmesi üç sene yerine bir buçuk sene sonra mümkün oluyordu).[485] 1 Ağustos 1801 emriyle Rus valiliklerinde geçerli kurala göre, göreve uymayan bir sınıf alt yada bir sınıf yüksek rütbeli memurlar, işe alınmıyordu. Fakat bu kanun, Gürcistan için geçersizdi.[486] 22 Nisan 1804 tarihli emirde: Gürcistan'da (Sibirya'da, Novorossiysk, Astragan ve Kafkas valiliklerinde de olduğu gibi), memurların eksikliğinden ve yerli zor şartlardan dolayı, 1 Ağustos 1801 emrine dayanarak göreve alınma işlemi yapılması

[484] **ПСЗ**-1, т.38, No:28915
[485] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s. 266
[486] **ПСЗ**-1, т.27, No:21087; АКАК, II, s.44

ve memurların, yeteneklerine ve becerilerine göre göreve tayin edilmesi salık veriliyordu.[487]

İş bu avantajlar ve üstünlükler, Gürcistan'da ümitleri gerçekleştirmemiştir. Gürcistan'a gelmek için memurlar hiç acele etmiyorlarmış, halbuki onlara yıllık maaşın üçte biri ve yol parası verilmiş idi. Mesela, "kolej kayıt memuru" olan Venetski, böyle davranmış. 27 Mart 1811'de 236 manat, 19 kuruş almış, fakat Gürcistan'a yola çıkmak yerine, Petersburg'daki meyhanelerde dolaşıp ayyaşlık edermiş. Bunun için 3 Mayıs'ta, onu tutuklayıp yargılamışlar. Buna benzer durumlardan dolayı, Senato, özel emri bile çıkarmış. Buna göre yerli başkanlar, Gürcistan'a zamanında gitmeleri için memurları takip etmek zorundaymışlar.[488] Fakat memurların çoğu, görev yapacak yere kadar bile ulaşamıyormuş. Güney Kafkasya'da yaklaşık yarım yüzyıl boyunca görev yapan V. Dziubenko'ya göre, memurların çoğu içkiye düşkün, genç kişilermiş. Onlar, iki kat yol paralarını ve yarım senelik maaşlarını önceden aldıktan sonra, hiç acele etmeyip bütün yolculuk süresince rakı ve şarap içerek Georgiyevski'ye kadar zor ulaşıyorlarmış. Orada ise, kendi kötü davranışlarından ve hava değişikliğinden dolayı hastalanıp vefat ediyorlardı. Bundan dolayı, Georgiyevski'ye mezarlık ismini bile vermişler.[489]

Yukarıdaki örneklerden açıkça görüyoruz ki, Gürcistan'da, çoğu zaman Rusya'ya bile işe yaramayan, ahlaksız birileri tayin ediliyorlardı. Özellikle bunu alt seviyeli memurlar için söyleyebiliriz. Mesela, baş hükümdar Gudoviç, kendi raporunda kançılaryadaki memurların çoğu alkolik, edepsiz, eğitimsiz olduğundan şikâyet edip onlar için geceleri bekçi ayırıp o şekilde takip etmek zorunda olduğunu belirtiyor.[490]

Bu tip memurlar, işlerini layıkıyla yapmayıp kendi yetkilerini kötüye kullanıyorlardı.[491] Mesela, 20'li yılların başlarında, Kartli ve Kaheti bölge köylerinde

---

[487] **ПСЗ**-1, т.28, No:21273

[488] **ПСЗ**-1, т.31, No:24722

[489] В. С. Balaşeva,(В.С. Балашева-yayıncı) "*Русская старина*"(Ruskaya Starina- Rus antikaları) Gazetesi, **Baspaminanya B.A. Dziubenko Palubekovaya Grajdanskaya Slujba v Zakavkaziye 1829-1876(**Воспоминания В.А. Дзюбенко Полувековая гражданская служба в Закавказъе 1829-1876- V.A. Dzyubenko'nun anıları, Trans Kafkasya'da Sivil Hizmetin Yarım Yüzyıl 1829-1876), St. Petersburg 1879, c.XXV

[490] **АКАК**, III, s.23

[491] Daha önce General Lazarov, kenti Rus içkili İnsanların huzursuzluğundan korumak için özel bir gerilla gücü oluşturmak zorunda kaldı.

memurluk vergisi iptal edilmiş olmasına rağmen, Rus memurlar yine bu vergi toplamasına devam ediyorlardı ama raporlarında, tabii ki bunu göstermiyorlardı. Ancak 1831 yılında vergi toplamayı bıraktılar.[492]

Gürcistan'da işe yaramayan, eğitimsiz memurların sayısı gitgide artıyordu. Bunun nedenini tarihçi M. Şçerbatov şöyle açıklıyordu: o zamanlarda, Rusya'da Güney Kafkasya'yı, Amuri bölgesinden daha kötü tanıyorlardı.[493] "Тифисские ведомости" (Tifisskiye Vedomosti-Tiflis Haberleri) Gazetesi: "*Otuz yıldır Rusya, Kafkasya'da hâkimiyetini sürdürmektedir. Fakat bugüne kadar bu bölge hakkında ne topluma ne de hükümete bilinen tanınan bir şey yok*" diye yazıyordu.[494] Bununla beraber, Rus propagandacılar, Çarlığın fetih politikasını haklı çıkarmaları için, Gürcistan'ı eğitimsiz, vahşi kabilelerle yerleşen, geri kalmış ve hiç gelişmemiş ülke olarak tasvir edip bu ülke Rusya için sadece yük olduğunu belirtiyorlardı. Onlara göre, Rusya'ya dahil edildikten sonra, Gürcüler, fiziksel yok edilişten kurtulmuş oldular. Bu durumlarda, Gürcistan'a namussuz görevli kişiler geliyorlardı, onlar birçok avantajlardan yararlanıp, rüşvetten ve diğer oyunlardan zenginleşiyorlardı. Bu kötülükleri yok etmek için savcı görevini oluşturdular fakat bundan sonra bile durum iyileşmedi. Savcı görevine de bazen eğitim almamış kişileri tayin ediyorlardı ve onlar, aynı hataları yapıyorlardı. Baş hükümdar Pauliç, 1811 yılında Adalet bakanına yazdığı raporunda, böyle bir kötülük yapan memur, Plakhotin'i anlatmaktadır.[495] Bu belgeden anlaşıldığı gibi, Plakhotin ilk önce Tsitsianov zamanında Gürcistan'a gelip baş hükümdarın kançılaryasında katip olarak görev yapmaktaymış. Kançılaryada, işi hiç bilmemesi, tüccarlarla kanunsuz anlaşmaları hemen ortaya çıkmış. Bunun için o, görevinden indirilip ilçe mahkemesine aktarılmış. Fakat burada da çalışmak yerine bütün gün boyunca şarkılarla eğlenip duruyormuş. Nihayet, Plakhotin'i Gürcistan'dan Moldova'ya atmışlar. Orada bir süre boyunca işsiz güçsüz dolaşıp durmuş ve daha sonra Petersburg'a dönmüş. Nasıl olmuş Allah bilir ama kısa süre sonra Plakhotin, Gürcistan'a savcı olarak tayin edilmiştir.[496]

---

[492] **STSA**; ფ.20,ა.1,ს.1208, s.19-20
[493] M.P. Şerbatov, **General-Felmarşal Knyaz Paskeviç…,** c.II, s.27
[494] **Tifliskyi Bedomosti** (Тифисские ведомости) Gazetesi,Yayın tarihi: 15 Kasım 1830, Editör: P. Санковский(Sankobskyi)
[495] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s. 270
[496] **AKAK**, V, s.11-13

1821 yılında Tiflis İlçe Hazineden 615 çervonetsi[497] (червонец-ჩერვონეცი) çalınmış, soruşturma sonucunda, hırsızın savcı Melan olduğu ortaya çıkmıştır.[498]

Gürcistan'da savcılık sistemi işte bu tip memurların elinde bulunmuştur. Onu da göz önünde tutalım ki savcı, saadece adalet bakanına değil, Gürcistan baş hükümdarına da hesap vermeye mecburdu. Böyle durumda, yerli idarî başkanının kızdırmaması için, alt seviyedeki memurların kötülüklerine dikkat vermemesini tercih ediyordu.

Fakat tabii ki bu kötü sistemde, sadece memurlar suçlu değillermiş. Rus valiliklerinden direkt kopya edilen bu yönetim sistemi, Gürcistan yerli şartlarına hiç uymazmış. Ayrıca devlet kurumların ve memurların normal çalışmaları için baştan beri bir şey yapılmamış ve tedbirler alınmamış. Aylar boyunca, memurlara maaş verilmiyormuş ve bundan sebep bazen onlar, kendi görevlerini yapmasını reddediyorlardı.[499]

Hükümete göre, Gürcistan yönetiminin bir türlü kurulamamasının sebebi yine de memurların kötü seçimiydi. Bu yüzden hükümet, onları Gürcistan'dan atmak için her şey yapıp yeni güzel kadrolar alınması için yeni yeni avantajlar koyuyordu. Baş hükümdar da, durumu iyileştirmek için en doğru yol avantajlar/üstünlükler koyulacağını sayıyordu. Bu yönden, özellikle A. Ermolov, faaliyet gösteriyordu. O, Gürcistan'a gelmeden önce güvenilen memurlarla çevre kurduğuna[500] ve yerli kurumlarda böyle kadroları topladığına çalıştı. Fakat o zamanlarda eğitimli ve dürüst memurlar çok azdı. 1819 yılında, Ermolov'un teklifiyle Gürcistan'da hâkim ve yargıç görevlerine hükümet tarafından seçilip güvenilen kançılarya memurları tayin edildiler. Böylece 1816 yılında alınan kural iptal edilmiş oldu. Bu kurala göre eskiden, yukarıda söylenen görevlere işten ayrılan subaylar alınıyordu fakat onlar, sivil hizmetler için tamamen yararsız kişiler idi. Aynı 1819 yılında General Ermolov, hükümete verilen raporla, Gürcistan'da devlet kurumlarında kançılarya memurlarının çok eksik olduğunu belirtiyordu. Ermolov, Gürcistan'da sivil işlerinde çalışmak

---

[497] ***Chervonetsi - [Rusça. червонец]*** - I. Peter zamanında yabancı altın paranın adı, Rus altın parasının üç ruble fiyatına eşitti.

[498] G.B. Haçapuridze, **K İstoryi Gruzyi Pervoy Palavini XIX Beka** (К истории Грузии первой половины XIX века-XIX. Yüzyılın ilk yarısında Gürcistan tarihine), Zarya Vastoka Yayın evi, 1950 Tiflis, s.127

[499] **AKAK**, I, s.491, 591; II, c.35

[500] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s. 271

isteyen dinî okullardan mezun olanlar için yol parasından başka 200'den 300 manat kadar yardım verilmesini istemişti. Hükümet, Ermolov'un istediğini kabul etti ama bu kuralı kançılaryanın her memuru için geçerli yaptı. 1825 yılın emriyle ise bu yardımın sadece 9. sınıfa kadar rütbesi olan göreve alınan memurlara verileceğini belirtti.[501]

A. Ermolov, Malorosi valilik general valisinden Gürcistan'a iyi memurları göndermesini isteyince, burada hiç kötü hava şartları olmadığını, Rusya'nın birçok valiliğine göre çok daha iyi ve daha ucuz yaşam şartları olduğunu, memurların ev kirasını bile ödemediklerini açıklıyordu.[502] Ermolov, daha iyi memurları getirmek için, diğer tedbirleri de aldı. İmparatorluğun valilik belediyelerinden Gürcistan'a sadece ve sadece iyi davranışlı ve becerikli memurları göndermelerini istendi. Buna rağmen, 28 Şubat 1821 tarihli bu özel konuyla ilgili senatonun emriyle, Gürcistan'a yine de eğitim almamış, çalışma becerisi olmayan memurlar gönderiliyormuş. Onlar, aynı zamanda çok ahlaksız ve kötü davranışlı kişiler imiş. Ermolov'a göre, bu kötü pratik, hazineye çok zarar verip Gürcistan'da faydasız, hayırsız insanların sayısını çoğaltıyordu. O, senatodan özel emir çıkararak valilik belediyelerinden sadece hükümetle anlaşarak ve yalnızca göreve uygun kabiliyetleri olan ve iyi davranışlı olan kançılarya memurları göndermelerini istedi. Ermolov'un bu istedikleri kabul edildi fakat tek şartla: faydasız gereksiz memurlara Gürcistan'da çalıştıkları için ek rütbe verilmemeliydi.[503]

A. Ermolov, Gürcistan için hizmet yapan Rus memurlara yeni üstünlükler verilmesi için de çaba gösteriyordu. 8 Şubat 1822 kararıyla, Gürcistan'da 4 sene boyunca çalışan asilzadeleri sonraki rütbe ile ödüllendirilmesine dair 19 Aralık 1803 tarihli karar, diğer memurlar için de geçerli oldu. Ermolov, bunu da ısrarla istiyordu çünkü ona göre, bu avantajdan dolayı yetenekli memurlar Gürcistan'da işe devam etmek isteyecekti.[504] Fakat bu avantajlar sonucuyla, Gürcistan'da iyi niyetli Rus memurların sayısı artmamıştır. Aksine, sadece işte terfi etmekle ilgilenenlerin sayısı artmıştır. Kafkasya'da seyahat eden Alexander Puşkin'i de bu duruma dikkat etmiştir. Puşkini, "Erzurum'da seyahat" adlı bir denemesinde: "genç ve unvanlı

[501] **ПСЗ**-1, т.36, No:27961; No:28092; т.40, No:30216
[502] **АКАК**, VI, s. 16
[503] **ПСЗ**-1, т.37, No:28563
[504] **ПСЗ**-1, т.38, No:28915

memurlar buraya ‘Asesor’ rütbesi için geliyorlar” diye yazıyordu. Şairin bu sözlerini açıklayınca, M. Polievtkovi ile G. Natadze, Kolej Asesor rütbesi daha kolay ve hızlı bir şekilde Trans Kafkasya dahil olmak üzere, dış bölgelerde alınabildiğini ve dolayısıyla gençler de bu bölgeye görev yapmak istediklerini belirtiyorlardı.[505] Sonuçta söylememiz gerekiyor ki Kolej Asesor rütbesi (8. sınıf rütbesi) alındıktan sonra memur, asilzade unvanına da sahip oluyordu (bu kural Rusya İmparatorluğunda 1845 yılına kadar geçerliydi).

Bu avantajları kullanmak için, işten ayrılan bazı memur, bir süre geçtikten sonra Gürcistan’a dönüp bütün bu üstünlükleri yeniden alıyordu. Yalnız, 9 Ocak 1826 kararıyla, böyle durumlarda ek rütbe verilmesi yasaklandı, çünkü Adalet Bakanına göre, böyle bir pratik “iş onuru için kuralsızdı ve rütbe amaçlarına hiç uygun değildi”. Fakat Ermolov, gayret edip bu tip memurlara eskisi gibi para yardımı ve yol parası veriyordu.[506]

Memurlara bu tip avantajlar verilmesi devam ediyordu. 22 Kasım 1828 kararıyla, Gürcistan’da (Sibirya valiliklerinde ve Kafkasya’da olduğu gibi) görev yapan gerekli rütbesi olmayan kançılarya memurlarına, 10 Ekim 1827 kararına dayanarak Rusya iç valilikleri için kanunla tespit edilen sürenin yarısı kadar çalıştıkları için sınıf rütbesi veriliyordu. Bu valiliklerden Gürcistan’a gelen memurlara gelince, onlara rütbe vermek için genel kanunla tespit edilen tecrübe süresi yarılıyordu. Fakat bu memurlar, rütbe verildikten sonra aynı yerde Rusya iç valiliklerinde sınıf rütbesi için kural edilen sürenin minimum yarısına kadar çalışmak zorundaydılar.[507]

Ancak bu üstünlükler de yeterli gelmemiştir. Yönetim kadrosu devamlı arttığı için, Gürcistan idaresinde memurlar hep eksikti. Daha önce, P. Tsitsianov’un zamanında, 13 Mayıs 1805’te “Gürcistan yönetim sisteminin ilave kadrosu” ve 1 Şubat 1812’de ise Gürcistan baş hükümdar kançılaryasının yeni kadrosu tasdik edildi. Söylediğimiz gibi, devlet kançılaryasında memurların sayısı gittikçe artıyordu.

---

[505] M.A. Polievktov, G. İ. Natadze, **Staryi Tiflis b İzvestyah Sabremnikov** (Старый Тифлис в известиях современников- Çağdaşların Haberinde Eski Tiflis), Gürcistan Devlet Yayınları, 1929 Tiflis, s.87

[506] **ПСЗ**-2, т.1, No:172; No:471

[507] **ПСЗ**-1, т.3, No:2445; No:2448

Ayrıca, yönetimin yeni birimleri kurulup yeni görevleri konuldu. Böylece, buralı bürokratik kadrosu çok daha şişmiş oldu. Zaman geçtikçe, baş hükümdarın görevleri ve yerli kurumların fonksiyonları daha da büyüyordu ve doğal olarak, yönetim aygıtında ilave kadrolar lazım oluyordu.

13 Nisan 1828 kararıyla, memurlara rütbe verilmek için, 19 Aralık 1803 kararıyla onaylanan 1 sene yerine, 3 sene süre belirtildi. Gürcistan'da memurlar eksikliğin bir sebebi daha işte buydu. Gürcistan'a gelmek isteyenlerin sayısı oldukça azaldı, 1830 yılında koleraya yakalanarak çoğu vefat etti, diğerler ise buradan korkuyla uzaklaştılar. I. Paskeviç, kurumlarda memurların yetersizliğinden şikâyet ediyordu. İş tamamen durmaması için o, Heroldiya'daki[508] memurların buraya gönderilmesini ve onlara ilave üstünlükler verilmesini istiyordu.[509] İmparator, onun bu istediklerini kabul etti. Gürcistan'a 30 kurmay subay (შტაბოფიცერი-Ştabopitseri)[510] ve 60 Obersubay (ობეროფიცერი-Oberopitseri)[511] gönderilip onlara eski haklarla ve üstünlüklerle beraber rütbelerine uyarak biner manat ve beş yüzer manat olarak para yardımı da verildi. Fakat bu etkinlik de işi çözemedi: bu subayların yaklaşık üçte ikisi sivil hizmeti için yararsız kişilerdi ve onları Gürcistan'dan geri çağırdılar.[512] Ondan önce ise, 1827 yılında, kançılaryada memurlar yetersizliğini gidermesi için Paskeviç, askerî işlerde faydasız olan 60 Kantonist (კანტონისტი) ayırıp kançılarya memurları olarak gönderdi ve onlara askerî kontrol yaptırdı.[513]

Kanonistler, askerlerin oğullarıydı ve XIX. yüzyılın ilk yarısında yasaya göre doğum gününden itibaren askerlik görevine aitti. Bu tip adımlar daha sonra da atılıyordu. Mesela, Mayıs 1835'te onaylanan kararıyla, Gürcistan'a ve İmparatorun

[508] ***Heroldia***-Senato'nun bir parçasıydı ve memurların kaydetme isleri yapmaktaydı.
[509] **ПСЗ**-1, т.6, No:4126
[510] *შტაბოფიცერი-Ştabopitseri*- Çarlık Rusya döneminde ordudaki kıdemli subayın başkanı (Albay veya Binbaşı)
[511] *ობეროფიცერი-Oberopitseri*-Devrim önceki Rusya'da, ordunun ve bazı yabancı devletlerde kaptan adayı,(kaptan olmadan subay görevlisi)
[512] **AKAK**, VIII, s. 49
[513] **AKAK**, VII, s. 3

kenar bölgelerine "Eğitim evlerinden" mezun olan öğrencileri göndermeliydiler ve onlar, 12 sene boyunca kançılaryada kopya yazarları olarak çalışmalıydılar.[514]

Böylece, birçok kararlara göre, Rus memurlar, Gürcistan'da önemli avantajlardan faydalanıyorlardı. Fakat göz önünde bulundurmak gerekir ki, bu kararlar önceden belirtilmiş plana göre çıkmıyordu. Kararlar, özel durumdan dolayı zaman zaman veriliyordu bu yüzden karışıklığa ve düzensizliğe neden oluyordu. İmparatorluğun kenar bölgelerindeki durum da aynıydı. 30 Mart 1832 tarihinde her kenar bölgesi için memurların üstünlüklerine dair, genel karar çıkarıldı. Bu karara göre, Rusya valiliklerinden farklı olan üstünlükler şunlar idi:

-Göreve tayin edilirken, her memur için bir sonraki sınıf rütbesi "Kolej Sovetniki"[515] rütbesi dahil olmak üzere, aynı yerde en az 3 sene çalışmak şartıyla verilmekteydi.

-Memurlara ilave para yardımı olarak, yıllık maaşın üçte biri ve yol parası verilmekteydi.

-Asilzade köklü olmayan memurlara, "Kolej Asesor"[516] rütbesi verilmek için, gerekli süre yarılanmaktaydı.

-Minimum "Stolonaçalniki"[517] görevini yapan memurlara on yıllık tecrübeden sonra son maaşın üçte biri ilave verilmekteydi, yirmi yıllık tecrübesinden sonra – maaşın yarısı, yirmi beş yıllık tecrübesinden sonra ise – son maaşın tamamı ilave olarak verilmekteydi.[518]

Yukarıda söylenen kararla, daha önce onaylanmış olan her karar, 1803 yılında çıkarılmış kural dahil (bu kurala göre, dört senelik tecrübesi olan memura sonraki rütbe, Rusya iç valiliklerinde kural edilen sürenin yarısında veriliyordu) iptal edilmiş oluyordu. Bunun sebebi, baş hükümdar Rozen'in, şikâyetçi olmasıydı. Çünkü eski kurala göre, memurların çoğu yeni, daha yüksek rütbesi almak için aynı yerde uzun zaman çalışıp kalıyordu, buradaki yaşam şartlarını daha iyi öğreniyordu ve bu tip

[514] **ПСЗ**-2, т.10, No:8166
[515] *Kolej Sovetniki*-Kolej Öğretmeni
[516] *Kolej Asesor*-Devrim önceki Rusya'da VIII sınıfın memuru
[517] *Stolonaçalniki*-Stolnachalnik, bir daire başkanlığındaki kurum başkanı, yada bölüm başkanıydı.
[518] **ПСЗ**-2, т.7, No:5267

tecrübeli memurlar, tabii ki işe daha fazla fayda verebiliyorlardı. Bu kural iptal edildikten sonra ise, kenar bölgelerden gelen memurların sayısı arttı fakat onlar, Gürcistan'a sadece ve sadece yeni rütbe alana kadar kalıp sonra bu bölgeyi bırakıyorlardı. Rozen'e göre, bu tip memurlar, işin düzeni ile ilgilenmiyorlardı, onların sık sık değişimi bir sürü karışıklığına neden oluyordu. Bütün bunlardan dolayı, baş hükümdar, rütbe verilmek üzerine eski kuralın yeniden kurulmasını istiyordu.[519] Fakat Rozen, amacına ulaşamadı. 25 Haziran 1834 tarihinde, Rusya iç valiliklerinde rütbe almak için yeni karar çıktığı için, 1 Ocak 1836'dan beri İmparatorluğun kenar bölgelerinde, Gürcistan dahil, iş üstünlükleri yeni kuralları uygulandı. İç valiliklerinden farklı olarak, bu üstünlükler şunlar idi:

-Göreve yeni tayin edilen her sınıf rütbesi olan memura, en az bir sene aynı yerde çalışmak şartıyla, yol parası ve yıllık tam maaşı ilave olarak verilmekteydi.

-Kançılarya memurları için sınıf rütbesi gerekli sürenin yarısında verilmekteydi.

-Göreve düzgün devam eden ve rütbesi olan her memur için ilave maaş verilmekteydi: Beş yıllık tecrübeli memurlara – maaşın dörtte biri ¼, on yıllık tecrübeli memurlara – maaşın ikide biri ½, on beş yıllık tecrübeli memurlara – maaşın dörtte üçü ¾ ve yirmi yıllık tecrübeli memurlara – tam maaş verilmekteydi.

-Minimum "Stolonaçalniki" görevini yapan memurlara, işten ayrıldıktan sonra, 15 yıllık iş tecrübesi için emekli maaş olarak, maaşın üçte biri, 20 yıllık iş tecrübesi için – maaşın yarısı ve 30 yıllık iş tecrübesi için – tam maaş verilmekteydi.

-Aynı memurlar, en az 10 sene aynı yerde çalıştığı için, ödül olarak toprak alabiliyorlardı.[520]

Emekliye ayrıldıktan sonra, düşük rütbesi olan memurlara da imtiyazlar vardı. Ayrıca, bu avantajlar, görev yaparken vefat edilen memurların ailesi için de geçerliydi. Memurlara nişanla ödüllendirildikten sonra asilzade unvanı otomatik olarak verilmekteydi. Rus iç bölgelerinde, Devlet hizmetlerinin karşısına çiftçileri ile köylüleri veriliyordu, 19. yüzyılın ilk yarısında, önemi de anlamını neredeyse

[519] **АКАК**, VIII, s. 50
[520] **ПСЗ-2**, т.10, No:8164

kaybediyor ve esas olarak para ile finanse ediliyordu. Rusya, Gürcistan'da ve diğer bölgelerde, Rus memurlara çalışmalarına karşı ödül olarak arazileri veriliyordu, bunun amacı buralarda Rusların hızlı bir şekilde idare kurması ve Ruslaştırma idi.

Yukarıda söylenen bütün bu üstünlüklere rağmen, Gürcistan'da memurların kalitesi düzelmeyip iyileşmedi. Ülke kurumları eğitimsiz ve işi bilmeyen memurlarla doluydu. Tarih arşivlerinde birçok kaynaklarda memurların suçlarına dair birçok bilgi korunmaktadır.[521]

Memurların çalışma şekilleri başka bir durumdan da anlayabiliyoruz: Devlet kurumlarında işlerin yürütülmesi çok uzun süre, yıllar boyunca devam ediyordu. Arşivlerde korunan resmî hesaplardan, 1807 yılından 1826 yılına kadar icra kurumundaki işlerin durumu (tablo No 1) ve 1831 yılından 1839 yılına kadar Gürcistan'ın her devlet kurumlarındaki işlerin durumu (tablo No 2) öğrenip bu işlerin çok uzun sürdüğünü görebiliriz. Aslında, gerçek durum raporlarda yazılandan daha kötüydü. Mesela, 1829 yılında icra kurumunda resmî raporlarda gösterilen bilgiden başka, binden fazla kararsız ve 5 binden fazla yapılmamış işler çıkmıştı. Yıllar boyunca dosyalar işlenmemiş halde duruyordu.[522]

Diğer devlet kurumlarında da durum aynıydı. Birçok tamamlanmamış iş mahkemelerde, özellikler Telavi ve Siğnaği şehirlerinde il mahkemelerinde toplanıyordu. 1827 yılında bu mahkemelerde, çok daha erken zamanda, 1811, 1814 ve 1815 yıllarında başlanan bazı işler bulunuyordu. Kararsız işlerin sayısı devamlı artıyordu.[523] Çok uzun süren dava dosyaları çekmecelerde, dolaplarda, arşivlerde saklanıyordu ya da tamamen yok ediyordu. Baş hükümdar Golovin, Tiflis il polisinde endişe verici bir durumu keşfetti. Kayıt defterindeki verilere göre, 30 Mayıs 1838 tarihinde bu kurumda 1187 adet tamamlanmamış dosya varmış. Fakat bir dosya içinde birbiriyle hiç ilgisi olmayan çok farklı işler toplanmıştı. Yani, aslında tamamlanmamış işlerin sayısı defterde kayıt edilenlerden çok daha fazlaymış.

[521] **STSA**; ფ.2, ა.1, ს. ს.1, 2808, 2813, 2814, 2815, 2982, 3688, ფ. 16, ა.1, ს.424; ფ. 1105; ა.1, ს.230; ფ.26, ა.1, ს.1036;
[522] **РГИА**, ф.1286, оп.4 д.3379, л .2; ф.1286, оп.1 д.45, л. 40
[523] **АКАК**, VII, s. 4

Bundan başka, arşivde işlemeye bile başlatılmayan binlerce iş dosyası bulunuyormuş.[524]

Gürcistan'daki Rus memurların adalet ve fiziksel durumu yukarıda anlattığımız gibiydi. Açıkça görüyoruz ki Rus memurlar, Gürcü halkının sıkıntılarını, ihtiyaçlarını hiç merak etmiyorlardı. Aksine, buraya yalnız kendilerine fayda getirmek için gelmişlerdi. Bazı göreve tayin edilen ama hakları dar olan Gürcü asilzadeler ise yönetime hiç etki yapamıyorlardı. Halbuki, onların fonksiyonu Rus memurlar için danışmanlık yapmak idi, yerli şartların özellikleriyle ve Gürcü kanunlarla ilgili bilgi vermeye mecbur idiler. Fakat, Rus memurlar, yerli şartları hiç göz önünde tutmayıp Gürcü kanunları da hiç kullanmıyorlardı. Bu durum olduğu sürece, danışmanların çoğu hem Rusça dilini bilmedikleri için, hem de yönetim kurallarını tanımadıkları için, susup kalıyorlardı.[525] Gürcü danışmanların ne kadar yetkili olduklarını 12 Mart 1812 tarihindeki Telavi ilinin toplu dilekçesinden/petisyonundan görebiliyoruz: "...Bizlere kural gibi oldu. Her sene asilzadelerimizden seçimler yapıldıktan sonra kaza mahkemesinde bizim de oylarımız vardı. Mahkemede haksızlık olmaması için bizimkiler de oy kullanma haklarına sahiptiler. Ama hem bizler, bizim oylarımız ölü gibi olduk. O mahkemede Rus varken Gürcü sesi çıkardığı zaman, hâkim şöyle derdi: burada sizin oylarınız geçerli değildir", Kakhetililer iş bu dilekçede yazmışlardı.[526]

Kısacası, Rus yönetime Gürcü asilzadeler uygun değilmiş. Hükümet ise, Rus memurların sayısını arttırmaya çalışıyordu ve yerli yönetimin haklarını daha da daraltmayı amaçlıyordu. 1827 yılında A. Ermolov, Gürcü soylulardan birilerinin göreve seçilmesini uygun görmedi. Bunu şöyle açıklıyordu: Gürcüler Rus yönetimini tanımadığı için kendi görevlerini de yapamıyorlar diye. Buna rağmen, baş hükümdara göre, Gürcü asilzadelerin danışman görevine seçilmesi bir süre daha devam etmeliydi ama sonra danışman olarak artık hükümet tarafından kadro

[524] **РГИА**, ф.1286, оп.7 д.523, s.8-9

[525] N. Berzenişvili, **Sakartvelos İstoriis Sakithebi** (საქართველოს ისტორიის საკითხები- Gürcü tarihinin konuları), c.II, s.266-267

[526] D. Tsintsadze, **Dokumentebi Kahetis 1812 Tslis Acanyebis istoriisatvis** (დოკუმენტები კახეთის 1812 წლის აჯანყების ისტორიისათვის- 1812 Kaheti'n isyanının tarihi dokümanları), Tiflis Üniversitesinin yayınları, Tiflis 1999, s.10

seçilmeliydi.[527] Aynı yıl, Ermolov'un desteği ile Gürcü soyluların ve asilzadelerin haklarını, II. Ekaterine'nin 1785 yılındaki "asilzadeler tezkeresine" uyarak, Rus asilzadelerle eşit yaptılar. Asilzade unvanı isteyenlerin dosyalarını araştırmak ve unvan vermek için özel komisyon kuruldu. Fakat soyluların ve asilzadelerin göreve seçilmesini bir süre için durdurdular. 3 Aralık 1831 tarihli ve 12 Ağustos 1832 tarihli kararlarıyla, 1783 yılı antlaşmasının ek listesinde olan soylular, devlet kurumlarında işe kabul edildiler.[528] Fakat onların sayısı azdı. 1831-1834 yıllarında, yani, dört sene boyunca sivil hizmetinde 37 Gürcü soylu ve asilzade, aynı zamanda Ermeni dini temsilciler vardı.[529] Soylu-asilzadelerin çoğu ise, unvan verilmeden önce, görevsiz kalmış oldular. Rus yönetim kurallarını bilmedikleri için, Rus memurlar, Gürcü görevlileri küçümseyip onlarla alay ediyorlardı. Mesela, Gürcü memurlara bıyık bırakmayı yasakladılar. Baş hükümdar E. Golovin, bir mektubunda: İmereti bölgesinin yönetiminde hizmet eden soyluların, Davit Çkheidze'nin ve Davit Abaşidze'nin arzularını göz önünde tutarak, aynı zamanda Gürcülerin geleneklerine dikkat ederek ve "milli elbise ile bıyığın çok yakıştığını" öngörerek, Gürcü soylulara bıyık bırakmaları için izin verdiğini memnuniyetle açıklamıştı.[530]

Bu büyük bir merhametti...

[527] **AKAK**, VI, s. 133-134
[528] **AKAK**, VIII, s. 55-56
[529] **STSA**; ფ.2, ა.1, ს. 3575, s. 48-50,
[530] **AKAK**, IX, s. 579

Tablo 1: Gürcistan İcra Kurumundaki İş Yürütme Tablosu[531]

Tarih	Tamamlanmamış yıl için	Gelen	Toplam	Karar verilmiş yıl için	Karar verilmemiş kalan yıl için
1807	1807 y. 297 adet	1807 y. 1610 ad.	1907 ad.	1808 y. 1628 ad.	1808 y. 279 ad.
1813	1813 y. 323 ad.	1813 y. 1186 ad.	1509 ad.	1814 y. 1277 ad.	1814 y. 232 ad.
1817	1817 y. 371 ad.	1817 y. 1338 ad.	1709 ad.	1818 y. 1304 ad.	1818 y. 405 ad.
1819	1819 y. 443 ad.	1819 y. 1769 ad.	2212 ad.	1820 y. 1840 ad.	1820 y. 372 ad.
1820	1820 y. 372 ad.	1820 y. 2601 ad.	2973 ad.	1821 y. 2494 ad.	1821 y. 478 ad.
1823	1823 y. 410 ad.	1823 y. 2175 ad.	2585 ad.	1824 y. 2141 ad.	1824 y. 444 ad.
1824	1824 y. 444 ad.	1824 y. 2311 ad.	2755 ad.	1825 y. 2314 ad.	1825 y. 441 ad.
1826	1826 y. 412 ad.	1826 y. 3529 ad.	3941 ad.	1827 y. 3127 ad.	1827 y. 402 ad.
1833	1833 y. 1741 ad.	1833 y. 3012 ad.	4753 ad.	1834 y. 2696 ad.	1834 y. 2057 ad.
1838	01.09.37 y. 1591 ad.	01.11.38 y. kadar 2468 ad.	4059 ad.	01.11.38 y. kadar 2312 ad.	01.11.38 y. kadar 1747 ad.

[531] **STSA**; ფ.16, ა.1, ს. 495, s. 144; ს. 1550, s. 20; ს. 2046, s. 104; ს. 2420; s. 200, ს. 252, s. 307

Tablo 2:1831-1839 yılları. Gürcistan Devlet Kurumlarındaki Karar Verilmiş ve Verilmemiş İşlere Dair Rapor532

Önceki yıllardan kararsız kalan	İlave edilen	Toplam	Karar verilmiş	Karar verilmemiş
01.11.31 y. İçin 5399 ad.	01.11.32 y. kadar 34600 ad.	39939 ad.	01.11.32 y. için 31575 ad.	01.11.32 y. için 8364 ad.
01.11.33 y. İçin 3718 ad.	01.11.34 y. kadar 27275 ad.	30933 ad.	01.11.34 y. için 23611 ad.	01.11.34 y. için 7382 ad.
01.01.35 y. için 7864 ad.	01.01.36 y. kadar 18983 ad.	26747 ad.	01.01.36 y. için 20331 ad.	01.01.36 y. için 8513 ad.
01.01.36 y. için 6117 ad.	01.11.37 y. kadar 16840 ad.	22960 ad.	01.11.37 y. için 18426 ad.	01.11.37 y. için 4534 ad.
01.01.37 y. için 5749 ad.	01.01.38 y. kadar 21965 ad.	27714 ad.	01.01.39 y. için 22026 ad.	01.01.39 y. için5698 ad.

[532] **РГИА**, ф.1263, оп.1 д.848, л.(liste) 252; д.989, л.(liste) 337; д.1062, л.(liste) 411-ob; д.1116, л.(liste) 253; д.1192, л.(liste) 783;

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1840'LI YILLARDA GÜRCİSTAN'DA İDARİ REFORMLAR

4.1. Gürcistan'da Sivil İdari Reformların Projeleri

XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde otokrasinin birincil olarak ilgilendiği konu Gürcistan'da askerî-stratejik planlar idi, ekonomik çıkarlar ise arka plana itildi. Bu durum ülkenin ekonomik sömürüsünün başlıca şartlardan birine düzenli yönetime daha az ilgi göstermeye neden oluyordu, yüzyılın başlangıcında uygulanmış yönetim modelinde sadece düzenleme- eklemelerle yetiniyorlardı ve bununla birlikte yavaş-yavaş Rus bölgesel (valilik) yönetimine benzer yönetime dönüşüyorlardı. Var olan bu durum 1820'li yılların ikinci yarısında değişti. İran ve Türkiye'yle başarılı bir savaştan sonra Rusya Güney Kafkasya'yı hâkimiyeti altına almaya başladı. Aynı zamanlarda Rusya ekonomisinde de önemli değişiklikler meydana geliyordu. Ekonomi politikasında yeni bir yön belirleniyor, bu durum Rusya'nın büyüyen sanayisi için Gürcistan ve genel olarak Güney Kafkasya'nın ekonomik sömürge için ham madde kaynağı haline gelmesine sebep oluyordu. Artık, bu bölgeye sadece uygun askerî-stratejik üs olarak değil, potansiyel zengin bir koloni olarak (alan olarak) bakıyorlardı. Bölge (vali) yönetiminin gelişmiş finansal-ekonomik araştırmasının bir nesnesi haline geldi. Aynı zamanda, önemli değişiklikler imparatorluğun merkezi yönetiminde de gelişiyordu. I. Nikolay tahta çıktıktan (1825 Aralık) sonra Rusya'nın yönetimi ve devlet bürokrasisinde düzelme, memurlarının sayısal artışı, iş yürütme sırasında yazışmaların sıkı düzeni ile birlikte daha fazla merkezileşmeye başladı.

Bu dönem için yönetimin her halkasında Kral'ın (monarşi) kişisel müdahalesi karakterizedir, bu durum Rusya hükümetinin (meclisi) öneminin artmasını ve tam tersini- devletin üstün organlarının, senatonun, devlet meclisi ve başkanlık komitesinin rol ve yetkinliğinin azalmasını sağladı vb. Bu iki faktör: Güney Kafkasya'nın ekonomik sömürüsünün görevi ve devletin merkezi yönetiminde süren değişiklikler-kaçınılmaz şekilde merkezden uzak yerlerin yönetiminde az-çok uygun, yeterli düzeyde dönüşümlere neden olmalıydı. Otokrasinin stratejik planı ise;

Gürcistan'ın Rusya'yla birleşmesinin hızlandırılması yönündeydi. Bu nedenle 1820'li yılların ikinci yarısında Güney Kafkasya'nın idarî düzen reform önerisi ve bu konuda projeler gelişmeye başlamıştı.[533]

1826 yılının ekim ayında Maliye Bakanı E. Kankrin, I. Nikolay'a "Gürcistan üzerine düşünceler" isimli raporunu sundu, bu raporda Güney Kafkasya'daki durum anlatılıyordu. Bakanın belirttiği bu rapora göre: ilgili yönetimin söz edilen bölgeyi korumak ve bu konuda herhangi sağlam bir planı yoktu.[534] Onun fikriyle, bölgenin yönetiminde esas eksiklik baş yöneticilerin, keyfi faaliyetleriydi ve bu yüzden yükümlülüklerinin kesin olarak belirlenmesi gerekiyordu. Onun önerisiyle, buradaki idarî düzende kara-su yönünden, koloni olarak perspektifleri göze alarak değişiklikler yaparak bunları eklemeliydiler, bu gelecekte Rusya için önemli ekonomik gelir de getirebilirdi. E. Kankrin buna dayanarak, bu bölgenin yönetimi "Makul yönetim" sistemiyle yapılmalıdır, şeklinde raporunu yazdı.[535]

Maliye bakanı, kralın karşısına Güney Kafkasya açısından politikanın esas yönlerini belirleyecek bir politika içeriği teklif etti, ancak bu sefer de net bir şekilde Makul yönetim sistemini tarif edemiyordu. Daha sonra ise kendi bakış açısını yansıttığı yeni öneri raporu, 1829 yılının 15 Ağustos günü sundu. Projeye göre, idarî organlar tüm birleşmiş Güney Kafkasya'da Rusya'nın bölgesel yönetmeliklerinin temelinde, ama yerli spesifik özellikleri göze alarak düzenlenmeliydi, ayrıca: Rusya İmparatorluğun ve dört basamaklı yönetiminin –yüksek, il, ilçe ve bölgesel olarak düzenlemesi şeklinde belirlenmişti.[536] Rusya İmparatorluğun düzenlemesinin motivasyonu yerli olarak sınır, siyasî ve ekonomik karakterinde konuların hızlı çözüm ihtiyacının gerekliğinden idi. Bölgenin yüksek yönetimi İmparator Naibi ve yönetim olarak meclis de iki (iş yönetmek ve yüksek mahkeme örneği) bölümden oluşmaktaydı. Bölge yönetimini ana mahkeme, hazine meclisi, sağlık kurulu vb. temsil ediyordu. İki bölgesel (ilçe) yönetişim oluşturulacaktı: Birisi Hıristiyanlarla

[533] R. Lominadze, Rusuli Martva-Gamgebloba…, s.286-287
[534] İ.Antelava, **Tsarizmis Koloniuri Politika Sakartveloşi XIX Saukunis 30-50-ian Tslebşi** (ცარიზმის კოლონიური პოლიტიკა საქართველოში XIX საუკუნის 30-50-იან წლებში- 19. yüzyılın 30-50'lerinde Gürcistan'daki Çarlık Rusya'nın sömürge politikası), "Sovyet Gürcistan" yayınevi, 1970 Tiflis, c.V, s.130
[535] **РГИА**, ф.560, оп.22, д.18, s.117-119
[536] **РГИА**, ф.560, оп.22, д.18, s.82-83

(genelde Gürcülerin yaşadığı topraklarda, sahalarda) ve ikincisi karışık nüfusa sahip sahalarda olacaktı. Bölgelerin başında askerî personel olmalıydı. Bölge iller ve ilçeler olarak bölünecekti.

Maliye bakanının her iki başvurusu Monarşi iyi niyetini kazandı, ama bu konuların incelemesi önce İran'la, sonra da Türkiye'yle olan savaş yüzünden daha sonraki bir tarihe ertelendi.

E. Kankrin'in projesi tüm kuzey Kafkasya'nın Rusya imparatorluğunun birleşik bölge olarak bir yönetim sisteminin oluşturulmasını amaçlıyordu. Ama buna benzer projeyi oluşturmanın birinci örneği Gürcistan'ın baş yönetim memuruna "Nadvorni Sovetnik"e, (на дворни советник-ev danışmanı) P. Sankovski'ye aitti. Bu proje 1 Ocak 1828'de yüksek mahkemeye Tiflis askerî valisi N. Sipiagin tarafından sunuldu. Proje yüksek bölge yönetiminin organizasyonunu idarî ve icra fonksiyonuyla göz önüne alıyordu. Gürcistan'ın yönetim fonksiyonları kısıtlanıyordu. Trans-Kafkasya bölgesinde yüksek mahkeme oluşturulmalıydı, bu mahkeme bölge içi işlerde-konularda ana merkezi (örnek) olacaktı. Bölge 5 ilçe olarak bölünüyordu (Samegrelo, Guria ve Abhazya hükümeti eski durumunu koruyordu). Gürcistan'ın (Kartli-Kaheti) ve İmereti ilçelerinde Rus bölgesel (ilçe) yönetim geliştirilecekti, herhangi bir değişiklik olmadan, halk (nüfus) için eski, alışık oldukları yönetimin bazı elemanlarının korunmasıyla geriye kalan ilçelerde ise aynı yönetimin kurulması adım adım uygulanmalıydı.[537]

I. Nikolay, Sipiagin ve Sankovski'nin önerilerini beğendi ve raporuna not etti; bu öneriler göz önüne alınmalıydı ve Türkiye'yle süren savaş bittikten sonra Trans Kafkasya dominyonlar için lazımdı. Mümkün olursa bunun için yeni yönetim projeleri hazırlamalıydı.[538]

Gürcistan'ın baş yöneticisi I. Paskeviç 1829 yılının mayıs ayında imparator adına gönderilen açıklama kartında yönetimde var olan düzensizliği ve olumsuzlukları tanımladı; durumu belirlemek için senatodan revizyon göndermesini

[537] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.289

[538] B.G. Tunyan, **Administratianaya i Ekonomiçeskaya Palitika Samoderjavya B Zakavkazye 1801-1853** (административная и Экономическая Политика Самодержавия В Закавказъе 1801-1853- Trans Kafkasya'daki Otokrasinin İdari ve Ekonomik Politikası 1801-1853), doktora tezi, 1989-90 Tiflis, s. 106-108

talep etti. Bu talep onaylandı ve 1830 yılında senatör P. Kutaisov ve E. Meçnikov Tiflis'e geldiler, bu kişiler Paskeviç ile birlikte bu bölgede uygun ve lazım olan yönetimi tespit edip belirlemekle yükümlüydüler.

Bu dönemde Türkiye'yle savaş bitmişti ve Güney Kafkasya (bu bölgenin büyük kısmı) artık imparatorluğun mülkiyetine girmişti, özel olarak Gürcistan'ı her yönden ele almak için daha fazla imkân verildi. Yönetim kurulu buraya bir dizi etkinlikler uygulamayı ve uygun tedbirler almayı düşünüyordu ama burada var olan karışık yönetim bu durumu önlüyordu. Muhtelif zamanlarda ve çeşitli yollarla birleşmiş bu bölgenin kısımlarının yönetim anlayışı farklı farklı düzenlenmiş idi. Bu yönetim esas olarak geçici işgal karakterindeydi ve esas olarak Rus bölgesel ve önceki yerli yönetiminin karışmış haliydi. Yukarıda belirttiğimiz gibi, yönetim ve mahkemenin birleşik sistemi en önce birleşmiş Gürcistan'ın ilçelerinde bile yoktu. Bu yönetimde var olan idarî politikanın kararsızlığı ise durumu oldukça zorlaştırıyordu. Bu durum ise bu bölgede hâkimiyeti ekonomik olarak ele alma ve Rusya'yla birleşme dayanağını oluşturamıyordu. Kısacası, 1830'lu yıllar için Güney Kafkasya'da idarî reform uygulamak lazımdı. Çünkü, burada var olan yönetim ne nüfusu ne de otokrasinin ilgi alanlarını tatmin edemiyordu.

1826-1829 yılları sadece tanımlanan stratejik görevlerin realizasyon yollarını deneme ve taktik hareketlerine çalışmanın hazırlık aşamasıydı, 1830 yılından itibaren idarî reform ile sistematik ve uzun süreli belirli proje çalışmaları başlayacaktı. Gerçi, çalışılan projelerin çoğu onaylanmadı ama reformu hazırlamak için sürdürülen çalışma analizi yine de önemliydi. Çünkü politika sadece sürdürülen reformların etkinliklerin birliği değildi. Aynı zamanda, Politika, Hükümet tarafından yapılan planlar ve gerçekleşmemiş projeleridir. Bu tezin amacına uygun olarak, bu sefer sunulan detaylara değil, daha çok proje yazarların pozisyonlarına, diğer yüksek rütbeli görevliler tarafından tanımlanan fikir-tekliflerin ana bakış açısına dikkati çekiyoruz. Bu durumun 1840 reform ve yönetim idarî politikasının özünü anlayabilmek için yüksek dereceli önemi vardır.

General Paskeviç 1830 yılının Nisan ayında I. Nikolay'a Güney Kafkasya'nın tüm sahalarında kutsal Rus yönetim ve kanunlarını düzenleme hakkında kendi fikirlerini sundu. Paskeviç'in düşüncesine göre, kuruluşların ve yetkili kişilerin

haklar ve yükümlülüklerin belirsizliği, Rus ve yerli kanunların adet ve kuralların karışması, vergi-faturalar ve malî düzensizlik bölgede var olan ana eksikliklerdir. Paskeviç'e göre bu durum düzeltilmeliydi:

1. Sivil yönetimin askerî yönetimden ayrılması, yerel halkın adetlerini ve kanunlarını yumuşatırdı ve onlar birbirine daha alışırlardı, bağımlılığa ve kanunun farkına varırlardı.

2. Yerli kanunların kaldırılması ve bunun yerine Rus kanunlarını koymak, böylece var olan kanun karışıklığı ortadan kalkacaktı ve adalette de arzu edilen birlik kurulacaktı, ayrıca bu durum yerlilerin asimile olarak Ruslaşmasına katkıda bulunurdu.

3. Bölgenin yeni idarî bölünmesi de rasyonel bir vergi sistemi kurmak için şarttı.[539] Paskeviç için geleceği de etki edecek bu raporun ana fikri şuydu: imparatorluğun kuruluşlarla merkez idarî birliği yardımıyla trans-Kafkasya'nın değişik kavimlerinin halkları Rus vatandaşlığa geçecekti.[540] Bu durum doğrudan; reformun ana hedefi olan Rusça konuşmayı, hissetmeyi ve düşünmeyi amaçlıyordu. Böylece; bu bölge ve bundan dolayı Gürcistan'da "Sivil ve siyasî bağlantılarla bir tek vücut olarak bağlı olacaklardı.[541] Böylece Paskeviç bu fikriyle; Kralı Güney Kafkasya'nın Ruslaştırma hareketi ve yerli adet-kuralların ortadan kaldırmak zorunluğuna ikna ettiği gibi; bu adet ve kurallar Gürcüleri ve diğer yerli halkı Ruslardan ayırt ediyordu.[542]

Paskeviç hedefe varmak için güney Kafkasya'nın iki bölge ve bir ilçe olarak bölünmesini uygun görüyordu, bu sahalarda Rus bölgesel yönetimi herhangi bir eksiklik olmadan oluşabilirdi. Gürcistan Rusya tarafından on ilçeye bölündü. Yönetimde var olan minimal özellikler tam olarak ortadan kalkacaktı. Paskeviç böyle bir reformu tanımlarken: "İlk olarak halkın Rus ruhuna yaklaşımını sağlamak lazım.

---

[539] A. Çketia, **Administratsiuli Reformebi N. Barataivilis Dros** (ადმინისტრაციული რეფორმა ნ.ბარათაშვილის დროს-N. Barataşvili döneminde İdari Reformları) Kitap: Nikoloz Barataşvili (kaynaklar), c.I, 1945 Tiflis, s.36

[540] M.P. Şerbatov, **General-Fedmarşal Knyaz Paskeviç** (Генерал-фельдмаршал князь Паскевич. Его жизнь и деятельность - Genel Saha Mareşal Prens Paskeviç. Hayatı ve faaliyetleri),Tip.P.Golike yayınları, 1891 St. Petersburg, s.36

[541] **AKAK**, VII, s.38

[542] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.292

Eğer Rus yönetim olmazsa, onların karakterine kesin olarak ne etki edebilir." diye yazıyordu.[543] Askerî bakan A. Çernişev' de aynı fikirdeydi, O, Paskeviç'in fikirleri hakkında mutlaka malumat sahibiydi. Böylece yetkili ve aktif olarak reform hazırlama çalışmasına başlandı. Bu durum yönetimin bu işe büyük önem verdiğini gösteriyordu. İmparatora sunulan raporda 1830 yılı 11 Mayıs ayında belirtiliyordu ki, her yerde tekdüze, Rus yönetimi kutsal ve aziz Rus kanunların etkisinin Trans-Kafkasya bölgesinin imparatorlukla birleşmesi sadece yönetim kuralıyla değil, nüfusun sadakat duygusuyla da sağlanabilir; böylece sivil yönetiminde var olan rahatsızlıklar, düzensizlikler ve keyifli hareketler ortadan kalkabilirdi. Onun fikriyle, reform siyasî açıdan hükümetin sivil yaşamına başarılı gözetimine vb. yardımcı olacaktı.[544]

I. Nikolay'ın isteğiyle, Paskeviç'in fikirleri ve teklifleri ile Tiflis'e gelen senatörler P. Kutaisov ve E. Meçnikov tarafından detaylı olarak incelendi, buna kendi fikirlerini eklediler ve bu raporu oluşturdular, bu proje yönetimin hükümlerine birçok detayda denk geliyordu. Paskeviç'in dediği gibi, sadece güney Kafkasya bölgelerin devlet yönetimin direk santral organların yönetim altında almayı değil, imparatorlukta Trans-Kafkasya'nın ayrı idarî ve bölgesel birim olarak var olmasını, burada üç basamaklı (ana, bölgesel, ilçe) yönetimin ve buradaki idarî için belirli özerklik verilmesini aynı hedefe varmak için senatörler uygun görüyordular. Tiflis'te sözde Trans-Kafkasya yüksek hükümeti kurulmalı, bu hükümet tüm yönetimin ve mahkeme işleriyle donanmalıydı. Hükümet ana yönetim başkanı, askerî vali ve beş sabit üyeden oluşmalıydı. Hükümetin hak ve yükümlülükleri Moskova ve Petersburg şubeleri için de aynı olacaktı. Hükümete tüm kanuni konuları inceleme ve itiraz davalarını çözme hakkı vb. verilecekti.[545]

Senatör E. Mechnikov (Meçnikov) ayrı bir açıklayıcı raporda Güney Kafkasya'da yönetiminin değişme gerekliliği açıkladı, onun dediğine göre, bu düzensizliği ortadan kaldırmak ve nüfusun Rusya'yla siyasî ve sivil bağlantılarının yardımıyla "mutlu yaşamı" sağlamak için şarttı. Ayrıca, ordayken değişiklik için

[543] **АКАК**, VII, s.39; **РГИА,** ф.1377, оп.1, д.5, s.6-8
[544] B.G. Tunyan, **Administratianaya i Ekonomiçeskaya Palitika…**, s. 113
[545] M.A. Kofra, **İz "Zapisok" Barona** (vpasledstvi grafa) (Rusça: Из "Записок" Барона (впоследствии графа)-Baron'un Notlari (daha sonra grafik), (Русская старина)"Rus antikaları" gazetesi, Ocak 1900 St. Petersburg, s.27

gerekli olan yöntemleri ve hükümleri şu şekilde belirtti: bölgede Rusya'yla aynı yönetim düzeni kurmak, bölgeler hakkında hükümlere uygun olarak: bölgenin kolonizasyonu (Sömürgeleştirme) ve orda Rus asilzadeleri (soyluları) getirmek, toprakları Rus görevlilere mülkiyete vermek vs. Bununla birlikte, Meçnikov, herhangi bir değişiklik tehlikeli olduğundan dolayı, bölgeler hakkında hükümlerin etkinliği öyle etkinleşmeli ki nüfusun adet ve kuralları orada yaşayanlara uygun Rus kanun ve hükümleri uygun olsun şeklinde belirtiyordu. Bu yöntemi kullanmanın nedeni; bu bölgenin Ruslaşması, yani alegorik (sembolik) olarak, Rusya'yla kaynaşması- Güney Kafkasyalı halkın "mutlu yaşamını" umursayan Rus senatör son olarak bunları söyledi.[546] Senatörler projeyi raporlandırarak devlet meclisine gönderildi. Meclisin hükümet bu raporu genel olarak beğendi. 1833 yılında sunulmuş raporda hükümet güney Kafkasya'da bir değil, iki yüksek organın oluşumunu uygun görüyordu.

1. Trans-Kafkasya'nın yüksek başkanlığının bu bölgede Rusya'da başkanlık meclisiyle aynı hakları olurdu. (Askerî fonksiyonlar hariç)

2. Transkafkasya'nın ana mahkemesi, yerel halkın işlerinin kesin incelenmesi ve kararını vermek için kurulmalıydı. Hükümete göre, bu, yönetimin ve mahkeme hükümetin karışmaması için lazımdı.[547] Bununla birlikte, uygun görülüyordu ki bu iş henüz son kararı vermek için daha olgunlaşmış değildi ve incelemek için Gürcistan başbakanı Rozen'e transfer edilecekti. Bu durum işi geciktirirdi ve bu yüzden projeyi son olarak incelemek için özel komite kurulacaktı, bu komiteye askerî, mali, iç işler ve adalet bakanları girecekti. Milli Savunma Bakanı A. Çernişev başkanlığında 11 Temmuz 1833 yılında yüksek kararla Trans-Kafkasya bölgesinin organizasyon-düzenleme komitesi oluşturuldu. Komite kuruluna giren isimler şunlardı: E. Kankrin, D. Bludov ve D. Daşkov: Komite bürokrasisi değişik grupların anlaşmazlığın üstesinden gelmek ve hükümetin en üst kademesinde tek birlik pozisyonu oluşturmak için oluşturulmuştur. Komiteye tüm projeler verildi, Kutaisov, Meçnikov ve Paskeviç'in hazırlamış oldukları raporlar sunuldu. Komite güney Kafkasya yönetiminin ana kurallarını belirleyip devlet meclisine sunulmalıydı. Eğer meclis

[546] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.295
[547] Kofra, (Русская старина)"**Rus antikaları**" gaz., s.27-28

beğenirse-onaylarsa bu teklifi, daha sonra aynı komite uygun yönetmelikleri (hükümleri), tüzükleri ve personel programını geliştirmeliydi.[548]

Komite 1834 yılının 25 Ocak ve 31 Ekim oturumlarında kendisine verilen bilgileri inceledi ve raporladı, ki kararların Trans-Kafkasya hakkında devamlı veya uzun süreli etki temelleri olmayacaktı. Yıkılmış krallıklar, beylikler ve hanlıklar, komutan ve paşalar dominyonları ayrı ayrı, birbirine herhangi bir bağlantı olmadan yöneltiliyorlar, daha çok yerli, ilk durumda verilen fermana uygun olarak ve daha iyi geleceğin bekleyişindedirler. Aynı zamanda, eski adlarıyla birlikte, kendi topraklarını muhafaza ettiler. Amaçları ise eski duruma dönebilmekti. Raporda incelenen belgelerin sunmuş olduğu verilerle, orda esastan yaşayanlar arasında böyle bir inanç var diye yazıyor.[549]

Bu rapordan sonraki sene hazırlanan 1835 yılı devlet meclisinde sunulmuş projenin ilk paragrafında komite durumu şu şekilde belirtiyordu: Rusya imparatorluğunun Trans-Kafkasya bölgesine giren her ilçe, Gürcistan dahil, Trans-Kafkasya Rusya'sı olarak adlandırılıyordu.[550] ("Закавказская Россия''-Trans-Kafkasya Rusya'sı). "Çernomorski (Karadeniz) ve Kaspiiski (Hazar Denizi)" olarak iki bölgeye bölünecekti. İlk vilayet bölgesi, Gürcistan ve Ermenistan'dan oluşturulacaktı. Ana kent Tiflis olacaktı. Üç bölgeye bölünecekti: Kura Nehri'nin üst kısmı, Rioni Nehri ve Ararat havuzları. Trans-Kafkasya'nın diğer Vilayet (bölgesi) ise "Kaspiiski" oluşacaktı.[551]

Böylece, komite projesinde her türlü etnik, tarihi, ekonomik ve coğrafik gerçekler ihlal edildi. Bölgenin idarî birimlerine adlar vermek coğrafik bulgulara göre krallıklar ve hanlıkların eski adlarını ortadan kaldırmak ve bu adların unutulması için uygun ortam hazırlamıştı. Belli ki, Trans-Kafkasya bölgesini düzenleyen komite yerli nüfusta meydana gelecek herhangi bir umut ışığını yok etmek istiyordu ki orda yaşayanlar eski yaşam durumuna dönme hayalini bile düşünmemelidirler.

---

[548] **ПСЗ**-2, No:6309-a; **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.1, s.160-164
[549] **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.4-a, s.24-25
[550] **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.2, s.236-260
[551] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.295

Komite projesi geniş hakları olan Trans-Kafkasya'nın İmparator temsilcisi pozisyonun kurulmasını öngörüyordu. İmparator temsilcisinin yanında meclis oluşturulmalıydı, meclis üyeleri olacaktı: Tiflis askerî valisi, başbakanlıkların temsilcileri ve nüfus tarafından seçilen kişiler. İşler ilçelerden il yönetimine geçecekti, ilden ise bölgenin merkezi yönetimine geçmesi öngörülüyordu. Her yerde Rusya bölgelerinde var olan kuruluşların aynısı olmalıydı, önceki projenin uygun gördüğü gibi sadece ana mahkeme aynı durumda kalıyordu. Her yerde Rus kanunları etkin olmalıydı ama aynı zamanda yerli kanunlar, adet ve kurallardan gelişen haklar da geçerli olmalıydı. Mahkeme tam olarak idarî makamdan ayrı kalıyordu ve ona itaat etmiyordu. Yüksek makamın sadece mahkemeye gözetim hakkı vardı.

İmparator emriyle Gürcistan ana yönetim başkanı Baron Rozen, devlet meclis komite projesini incelemeye katıldı. Rozen radikal değişikliklere karşı çıktı. O projeyi yavaş yavaş güçlendirmeyi uygun görüyordu, bu durum zaten tanıtılmış ve yasallaşmıştı. Onun fikriyle, komite projesiyle göze alınan reform yerli şartlara tam olarak uygun değildi ve projenin oradayken incelenmesini talep etti.[552] Aynı yıl (1835) Krala sunulan rapor, "Kafkasya bölgesi hakkında" idi ve aynı fikirler geliştirilerek ısrar ediliyordu, buna göre; Trans-Kafkasya'nın idarî yönetiminin düzenlemesinde buradaki nüfusun özelliklerini göze almak, onlara karşı değişik yaklaşımlarda bulunmak şarttı. Rozen'in fikriyle, var olan eksikliklerini ortadan kaldırmak için, yönetimi askerî yönetimden sivil yönetime vermek değil, askerî yönetimin sivil yönetimiyle bölünmezlik ve ana yönetmenin elinde hükümetin merkezileştirilmesi ve güçlendirilmesi lazımdı. Mahkeme ve yönetimin yerli formları her yerde Rus bürokrasisi ile iş yürütmeyle değiştirmeliydiler, Rozen bu konuya da karşı çıktı, çünkü bu, işin çabuk çözülmesine alışık nüfusta hoşnutsuzluğa neden olurdu. Baron reformun lazım olduğunu inkâr etmiyordu ama reformun hızlandırılmasını uygun da görmüyordu. Onun fikriyle, var olan yönetimin tüm Kafkasya bölgelerini itaat altına aldıktan sonra yavaş yavaş yaklaştırmak gerekiyordu. Rozen bölgenin Müslüman ilçelerinin kendine has spesifik özelliklerini göze alıyordu ve bu yüzden kısıtlanmış bölge yönetiminin yavaş yavaş geliştirilmesini koruyordu. Gürcistan'a gelince, o bu ve daha sonraki durumda da

[552] **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.2, s. 415-416; 496-497;

1837 yılında senatör P. Gani'ye sunulan teklifte, Gürcistan'ın (Kartli-Kaheti), mesafesi ve dağlık ilçeler hariç, tek bir bölge olduğunu bu bölgede Rus bölge yönetiminin gelişmesinin herhangi bir eksiklik olmayacak şekilde mümkün olduğunu düşünüyordu.[553]

Baron Rozen'in Trans-Kafkasya bölgesini düzenleyen komite projesini devlet meclisinin şubesinde incelerken projenin hükmünde yerli özellikler ve kanunların göze alınması, bölgenin her bir il ve ilçe için ayrı kanunu almasının gerekliğini pozisyonun verdiği sonuçla uygulamaya koymayı düşündü. Aynı zamanda, sadece bölgenin idarî bölümler ve yönetiminin kentleri seviyelere göre ayırma konusu, geriye kalan ise ana yönetiminin ve ana mahkemenin düzenlenmesiydi. Rus bölgelerine benzer olarak geliştirilmeliydi, başkent Petersburg'da karar alınırdı. Ayrıca, bölgeler için eski adların kalmasını şube uygun gördü, bir yönden, bazı bu ad imparator unvanına girmişti (Gürcistan, Ermenistan ve vb.), diğer taraftan, adları değiştirmek "pek iyi katkı" vermezdi, yerli nüfusun öfkelenmesine sebep olabilirdi.[554]

Hukuk Şubesi, özel olarak ise M. Speranski Trans-Kafkasya özerk yönetiminin ve ana mahkemeyi düzenlemek için net bir proje oluşturdu, bu projeye dayanarak bölge komitesine uygun hükümleri oluşturma görevi verildi, Baron Rozen ise bölge idaresinin bölünme il, ilçeler ve genel bölge yönetimine uygun olarak düzenlemesini oluşturmalıydı ve komiteye sunmalıydı.[555]

Mayıs 1836'da komite başkanı A. Çernişev Hukuk Şubesine ana yönetim ve ana mahkemenin hükümleri sundu. Hüküm Trans-Kafkasya yüksek organlarını direkt genel devlet yönetimine bağlı tutuyordu o amaçla olsa gerek ki belge de; bölgenin siyasî olarak ayrılma-bölünme hakkında fikir gelişme şekli tanımlanıyordu.[556]

4.2. Senatör Gan'ın Projesi

Bundan sonra rapor ve bu iş devlet meclisinde birçok kez incelendi. Rozen tekrar ısrarcı olarak reformların ertelenmesini, iyice hazırlamasını, yerli şartları daha

[553] **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.7-р, s. 10-13
[554] Kofra, (Русская старина)"**Rus antikaları**" gaz., s.30
[555] Kofra, (Русская старина)"**Rus antikaları**" gaz., s.30-31
[556] **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.4-b, s. 86-88

net olarak incelemeyi talep ediyordu. Onun ısrarıyla Rusya bürokrasinde bu tipik iş sonlandırıldı ki Devlet Konseyi ve Hukuk Şubesi, sadece Genel Hükümetin ve Ana Mahkemenin kurularak, Trans-Kafkasya egemenliklerinin başarısız idare sisteminin değiştiremeyeceğini anladılar. Aynı zamanda diğer idare sistemlerin değiştirilmesi gerekiyordu.[557] Konunun baştan ve il ve ilçelerde araştırması gerektiğine karar verildi. Bu amaçla Mart 1837 kararı ile St. Petersburg güney Kafkasya'sında özel durumlar komisyonu kuruldu.[558] Kurumun başkanı olarak Kurlandia'nın tecrübeli yöneticisi, aynı zamanda İçişleri Bakanlığı Konsey Üyesi, senatör P. Gani, Milli, İçişleri ve Adalet Bakanlığından bir temsilci ve yedi yardımcı görevlendirildi.[559]

Gani'nin komisyonuna tüm var olan dokümanlar verildi. Gani komisyonuna Trans-Kafkasya'nın düzenleme komitesinin (komisyonun yaptığı çalışmaların kontrolü bu komitenin göreviydi) talimatlara uygun olarak yerli durumun incelemesi ve yeni üç basamaklı (merkez ve civar il ve ilçeler) yönetim projelerini oluşturma görevi verildi. Bu proje Gürcistan'ın merkez yönetimin raporuyla devlet meclisine sunulacaktı. Talimatlara göre, Trans-Kafkasya'nın yeni yönetiminin bağlantıları yüksek hükümetle Rusya'nın bölgelerde var olduğu gibi olacaktı. Talimatlarda özel olarak Gürcistan'da (Kartli-Kaheti) bölgesel yönetimin kurulmasının herhangi bir eksiklik olmadan mümkün olabileceği belirtilmişti. İmereti ve Ermenistan'ın vilayetlerinde kısıtlanmış bölge yönetimi, Müslüman vilayetlerde ise yönetim "Asya adet ve kuralları" göze alarak gelişmeliydi. Komite talimatlarda verilen görevlerden başka, Baron Gani'den ek olarak ayrı projenin sunulmasını istedi o şartlar ve yollar hakkında, Trans-Kafkasya'da güvenilen memurları çekip çalıştırmak kısa süreyle değil, kalıcı olarak gerçekleşebilirdi.[560] Senatör Gani komisyonu çalışmaya 24 Mayıs 1837 yılında başladı.

P. Gani'nin kısa bir sürede, radikal değişikliklere karşı olan Baron Rozen'in arasındaki ilişkileri gergin bir hale geldi. Aynı yılın ilkbahar döneminde Tiflis'e gelen I. Nikolay, burada var olan durumdan hiç memnum kalmadı, Gani'nin

[557] **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.4-а, s. 1-13
[558] **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.4-а, s. 132
[559] **ПСЗ**-2, No:10044-а
[560] **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.4, s.22; 27; 30-35; 125, 114-141; 149.

bilgilerine güvendi ve Rozen'i olumsuzluklara sebebiyet verdiği için suçlu olarak gördü. Kasım ayında onu görevinden alarak yerine General E. Golovin'i geçirdi.

P. Gani, bölge şartlarını esastan incelemek için pek kendini yormamıştır. Onun fikriyle, bu iş kolay çözülebilirdi, çünkü çok emindi ve bunu imparatora da söylemiştir. Trans-Kafkasya'nın yeni düzenlemesinin ana fikri "Bilim mevzuatıyla, adalet ve yönetim kuruluşuyla yerli nüfusun yönetime karşı oluşmuş sadakatinin gelişmesi"[561] şeklinde olması gerektiğini düşünüyordu. Gani'nin talebiyle, İçişleri Bakanı D. Blodov senatöre Monarşi tarafından yeni tasdik edilmiş ama daha geçersiz, etkinliği olmayan "Rus bölgesel ve ilçe yönetiminin yeni düzenlemesi hakkında" hükmü gönderdi.[562] Bu hüküm üzerine Paskeviç senatörlerin projelerine dayanarak ve verilmiş talimatlara uygun olarak 1838 yılının şubat ayı başlangıcında o reformlara göre kendi projesini hazırladı. Bu proje güney Kafkasya'da Rus bölgesel yönetimlerinin hemen hemen aynısı olan yönetimi uygulamayı göz önüne alıyordu ve yerli özellikleri ise hiçe sayıyordu. Bölgenin ana yönetimi ana yönetmeliğe kalıyordu ve ona iç ilçelerin general-ilçe yönetimcilerin hakları veriliyordu. Sadece ceza davalarında ve memurların çalıştığı pozisyonlardan çıkarılması konularında haklar vardı. Önceki projelere benzer olarak, ana mahkemenin düzenlenmesi Gani projesinde de göze alınmıştı. Yeni atanan hükümdar Golovin'e bu proje raporlanmak için sunuldu, ama o böyle bir mahkemeyi öngörmedi, senatör hemen kabul etti, çünkü "bu kurulma siyaset olarak Trans-Kafkasya'nın Rusya'yla ayrılmış görünüşü verirdi, oysa biz her şey yapacağız, ki bu bölge çok ve hem de çok yakın olarak Rusya'yla birleşsin".[563] Genel olarak, Gani'nin projesinde bürokrasinin merkezîleştirme sistemi ve bölgesel sosyal, hukuki ve kültürel, etnik özelliklerin engel olması en yüksek seviyede idi.

Baron Gani Petersburg'a döndü, orada onu bolca ödüllendirdiler. Ama Trans-Kafkasya düzenleme komitesi Gani projesini inceledi ve projede belirtilen yönetmeliği, eşit oranda gösterilmiş bölgenin Hıristiyan ve Müslüman ilçelerini ve her yerde aynı, Rus bölgesel yönetimine benzer kuruluşların kurulması yönünden eksik gördü. Komiteye göre; Müslümanların yaşadığı bölgelere daha çok ilgi

[561] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.303
[562] **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.8, s.35-36
[563] **РГИА,** ф.1268, оп.1, д.7, s.183

gösterilmeliydi var olan şartlar ile şeriatın bazı kuralları geçerli olmalıydı, mesela evlilik, aile ilişkileri ve benzer konularla ilgili olarak. Gürcü nüfusu için VI. Vakhtang kanunlarının maddeleri, kullanmalıydılar ancak bu maddelerden uygun olanları dahi yeni düzenlenen Rus mevzuatında yoktu.[564] Gani Projesi komite tarafından eleştiriliyordu: maliye bakanı, iç işleri bakanlığı, adalet bakanlığı vb. Maliye Bakanı E. Kankrin'in fikriyle önce genel Kafkasya organları kurulacak ve bundan sonra yönetim ve mahkemenin yerli organları kurularak reform yavaş yavaş uygulanacaktı. Bununla beraber, o Azerbaycan ve Ermenistan'da yönetimin daha çok özelliklerinin korunmasını talep ediyordu. Kankrin bölgesinin ana yönetimi, yüksek hükümlerin ve emirlerin durdurulma hakkı verilmesine karşı çıkıyordu. Çünkü bu onun fikriyle Kral yönetiminin otoritesini yerli nüfusun gözünde düşürürdü.[565]

Devlet varlıkları bakanı Prens P. Kiselyov bölgenin sivil yönetiminin düzenli olmamasını Rus kanunlarının erken girişiminden kaynaklandığını söyledi. Çünkü ona göre her devletin kanunları halkın ihtiyaçlarına, taleplerine ve ilişkilere uygun düzenlenmeliydi. Grektiğinde Kiselov tartışmalı davalar için belirli sınırlarda yerli kanunları kullanmalarını talep ediyordu.[566]

Trans-Kafkasya'yı düzenleyen komite ikinci komisyonun oluşturmasını uygun gördü, bu komisyon Gani projesinde tanımlanan notları göze alarak detayları değiştirmeliydi. Bu komisyona Gani de dahildi: Gürcistan'ın ana yöneticisi Golovin ve Trans-Kafkasya düzenleme komite üyesi Rozen, komisyon sırasında işin detaylarını incelemeyi ve kendini yormayı hiç de düşünmüyordu ve birkaç günde işi bitirdi. Rozen bu komisyonda başroldeydi, Gani ve Golovin'in onayıyla projede sadece minimal değişiklikler yapıldı, daha net olarak, projeye VI. Vakhtang'ın kanunlarından sadece iki madde eklendi, bu maddeler ise kanallar ve değirmen taşlarıyla ilişkilidir (170 ve 244 maddeler) ve ayrıca projeden mahkeme kuruluşu kısmını çıkardılar. Projenin Gürcistan'la ilgili bölümünde değişiklik yapılmadı ve

---

[564] Ş.Çketia, **Sagleho Reformis İstoriisatvis…**, s.46

[565] A. Ş. Milman, **Politiçeski Stroy Azerbaycna v XIX –Naçale XX Vekov** (Политический строй Азербайджана в XIX - начале XX веков-(административный аппарат и суд, формы и методы колониального управления)- Azerbaycan Siyasi Sistemi Siyasi sistemi XIX- XX Yüzyılın Başlarında(idarî makam ve mahkeme, sömürge yönetiminin biçimleri ve yöntemleri)), Azerbaycan devleti yayınevi, 1966 Bakü, s.109

[566] **AKAK**, IX, s.22; B. N. İvanenko, **Grajdanskoy Upravlenye Zakavkazem**(Гражданское управление Закавказъем- Trans-Kafkasya'da Sivil İdaresi), 1901 Tiflis, s.293

yönetimi tam olarak Rus bölge yönetiminin aynısıydı. Not edilmelidir ki Gürcistan'da Rus bölgesel yönetiminin kurulması için hiç problem görünmüyordu. 29 Şubat 1840 tarihli komisyon dergisinde: Gürcistan-İmereti'si bölge yönetiminde[567] bölge kuruluşları sadece başka form ve içeriğiyle vardılar: Yani, birincil olarak, orada bu kuruluşların değiştirilmesi gerçekleşmeli yeni hükümlere (kast edilen Gani komisyonun projesi)[568] uygun olarak, kabul edilen gelişmeler hızlıca gerçekleşmelidir ve bu yönden herhangi bir engel yoktur şeklinde yazılmıştır.[569]

22 Ocak 1840'ta Trans-Kafkasya düzenleme komitesi komisyon projesini beğendi. İki oturumda önemsiz düzenlemeler projeyi devlet meclisin yasama bölümünde beğendi. Devlet meclisinde birleştirilmiş tek oturumla kabul sağlandı. Bu projenin böyle hızlı bitirilmesinden anlaşıldığına göre: proje yenilikleri içermiyor ve maksimal olarak bölgesel yönetiminin hükümleri tekrarlanıyordu. Böylece, incelenecek pek bir şey yoktu. Aynı yılın 10 Nisan günü proje kral tarafından tasdik edildi ve kanunlaştı. 1 Ocak 1841'den itibaren reform yürürlüğe girecekti.

Reform projesinde yıllar süren çalışma sona erdi. I. Nikolay, P. Gani ve onunla beraber M. Rozen ve E. Golovin'i tarafından tekrar ödüllendirdiler. Trans-Kafkasya düzenleme komitesi iptal edildi.

On yıldan fazla bir süre boyunca çalışılan projelerin birbirinden farkları pek yoktu. Bu projeler birbirini ya dolduruyorlardı ya da birbirinin ayrı ayrı hükümlerini belirtiyorlardı. Projelere göre, Gürcistan imparatorluğun ayrı idarî-bölgesel birim olarak artık düşünülmüyordu. Artık, tüm güney Kafkasya'dan sayılıyordu ("закавказье" Trans-Kafkasya) ve görüldüğü üzere birleşik santral idaresinin kurulmasını öngörüyordu.[570]

Her proje Trans-Kafkasya'da şu ya da bu formla Rus bölgesel yönetiminin kurulmasını ve sivil yönetiminin askerî yönetiminden ayrı olmasını planlıyordu. 21

[567] **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.7, s.114
[568] Baroness Rosen, reformlara hazırlarken, Imereti'de ayrı bir idarî sistemin kurulmasıyla ilgili bir soru öne sürdü. I. Nikolay, İmereti'nin doğu Gürcistan'a birleştirerek yönetmeye daha kolay ve daha uygun görüyordu.
[569] **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.108, s.80-82
[570] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.307

Mart 1840'ta I. Nikolay General Golovin'den kategorik olarak sivil ve askerî yönetimin ayırt edilmesini talep etti ve eğer sivil yönetimin işleri hala Kafkasya'nın ayrı binalarında gerçekleşiyorsa, acil olarak işlerinin sivil yönetimine verilmesi gerektiğini söyledi.[571]

Projeler ve projeleri inceleyen Yüksek rütbeli görevliler arasında önemli değişiklik genelde iki konuyla ilgiliydi:

1. Bölgesel yönetim formları, yönetimin kuruluş yöntemi ve süre
2. Transkafkasya'nın idaresinin imparatorluğun merkezine bağlı kalma (itaat) derecesi.

Paskeviç ve Gani projeleri ve memurların bir grubu (Çernişev, Golovin, Rozen vb.) yerli spesifik şartları tam olarak engelliyorlar, yerli kanunları iptal ediyorlar, herhangi bir haricîlik olmadan uygun görüyorlardı. Rus bölgesel yönetiminin hemen hemen tam olarak kuruluşunu, yerli idarenin herhangi bir karakterinde özerkliği ekarte ediyorlar ve imparatorluğun yüksek organlara yönelik direkt bağlılığını yani kontrol altına girmesini talep ediyorlardı. Onların fikriyle, yerlilerin özelliklerinin korunmasını öngörmeleri buradaki halkın asimilasyonu için aşılmaz bir engeldi. Asimilasyon olmadan ise Rusya'nın periferi bölgeleri ele geçirmesi mümkün olamazdı.

Bu gruptan farklı olarak, geriye kalan projeler ve proje editörleri (E. Kankrin, Kutaisov ve Meçnikov, Kiseliov ve onların taraftarları) Trans-Kafkasya'nın büyük kısmında Rus bölgesel yönetiminin kurulmasını yavaş yavaş, basamaklarla talep ediyorlardı. Bundan önce ise onların fikriyle, yine de yerlilerin özelliklerini göze almak lazımdı. Burada geçici olarak kısıtlanmış bölgesel yönetimin kuruluşu ve Trans-Kafkasya'nın merkezi idaresi için kısıtlanmış kendi yönetimine hak verilmesine, bölgenin ve nüfusun spesifik gereklilikleri ile göze almaya daha çok şans verilmeliydi. Onların fikrinden hariç olarak Doğu Gürcistan sayılıyordu, burada baştan beri kutsal Rus bölge yönetimi kurulacaktı. Bazı görevliler (Rozen vb.) sivil yönetimin askerî yönetiminden ayrı olarak bölünmesine karşı çıkıyorlardı.[572]

[571] **AKAK**, IX, s. 23
[572] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.308

Diğer taraftan, her proje ve projelerin incelemesinde rol alan yüksek bürokrasi hemfikirdi, onlar öyle bir yönetim sisteminin kurulmasını düşünüyorlardı ki güney Kafkasya'yı ele alma ve Rusya'yla birleşme buradaki halkın Ruslaşmasına maksimal olarak katkıda bulunurdu, onların bakışıyla bu durum İmparial karakteri taşıyordu ve tanımlanan farklar ana stratejik hedeflere varmak için sadece ve sadece taktik karakterinde fikirleri gösteriyordu. Fark sadece hedefe varmanın zamanında, aşamalı destek yollarıydı, bu ise onlar tarafından yönetimin değişik modelini sunmaya neden oluyordu. Taktik konusunda yöneten bürokrasinin Güney Kafkasya'da ve etrafında var olan askerî, siyasî ve sosyal ilişkilerin gerginleşme tehlikelerini göz ardı etmek veya bundan kaçınmak isteği bu grupların fikirlerindeki değişikliğin nedeniydi. P. Gani projesi tasdik edildikten sonra bu savaşı ilk grup kazanmış oldu.

Böylece, imparatorluk bürokrasisinin Güney Kafkasya'da idarî reformu hazırlamak için yıllar süren çabası nihayet sona erdi.[573]

4.3. Reformun Esası

Rusya imparatoru I. Nikolay'ın emriyle Trans-Kafkasya'da idarî reformu uygulamak baş yönetici General Golovin ve senatör Gani'ye emanet edildi. Bunların hareketlerinde kontrol ise "Trans-Kafkasya bölgesinde yeni sivil düzenin yüksek olarak tasdik edilmiş projeleri uygulama komitesine" verildi. Bu komite, 24 Nisan 1840 kararıyla iptal edildi ve yerine Trans-Kafkasya bölgesini düzenleyen komite kuruldu. Bu yeni komite başkanı olarak A. Çernişev geçti, üye olarak ise Maliye Bakanı E. Kankrin, Devlet Mülkiyeti Bakanı P. Kisilyov, İç İşleri Bakanı A. Stroganov, Adalet Bakanı V. Panin, ayrıca Kral İdari İşleri 2'nci (kodifikasyon) Şubenin Başkanı D. Bludov ve "statski sekreter" (статский-devlet)[574] M. Pozen, daha sonra ise 28 Mayıs 1841'de komiteye senatör Gani girdi.[575]

İmparator I. Nikolay, yönetici Golovin'e şu şekilde yazdı: "Benim sadık elemanlarım benim desteğim ve bu mutluluğun sonuçlarıyla, Kafkasya'nın öteki tarafında gerçekten bir fayda görsünler. Benim güçlü ve sabit isteğim Allah'ın uygun

[573] R. Lominadze**, Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.309
[574] **ПСЗ**-2, с.15 No:13413
[575] **РГИА**, ф.1268, оп.26, д.3, s.154

gördüğü Rusya'nın en büyük krallarından biri olmak, eminim ki sizin ve senatör Gani'nin desteğiyle, ana yönetim meclisinin yardımıyla ve Trans-Kafkasya'nın sivil yönetimindeki her memurun gücüyle, yeni kuruluş hedeflenen süre içinde başarılı olarak uygulanır."[576]

Bu yüksek sesle denilen sözlere teşvik olan Gani ve Golovin Tiflis'e 1840 yılının yaz başlangıcında geldiler, hazırlık çalışmalarına başladılar ve 1 Ocak 1841'de, imparator tarafından belirlenmiş süre içinde reform hükümleri uygulandı.

10 Nisan 1840 tarihine gelindiğinde idari reform uygulandı ve dört dokümana dayanarak tasdik edildi: "**Trans-Kafkasya bölgesinin yönetimi hakkında hüküm**" bu hükmün karakteri geneldi ve yönetimin her branşıyla ilişkiliydi. "**Tiflis kamu yönetimi hakkında hüküm", "Ulus vergisi hakkında hüküm"** ve **"Trans-Kafkasya'da çalışan memurların tercihler hakkında hüküm**".[577]

Reformla birlikte Güney Kafkasya birleşik idarî birim olarak kuruluyordu. Trans-Kafkasya bölgesel yönetimi hakkında hüküm, Güney Kafkasya'yı ikiye bölüyor: Gürcistan-İmereti bölgesi, Tiflis merkeziyle ve Hazar ilçesi, şehir merkezi-Şemakhayle. İdari-bölgesel bölünmeyle bölgenin tarihi ve nüfusunun etnik özellikleri ihmal edildi, net olarak Gürcistan-İmereti bölge yönetiminde Tiflis, Gori, Telavi, Belakani, Kutaisi, Elisavetpol, Aleksandropol, Erevan, Nahçıvan, Ahalsih ve Guria ilçeleri mekanik olarak 11 ilçe şeklinde birleştirildi. Buna göre; ilçeler, polis bölgeleri (mahalle) olarak bölünüyordu. Gürcistan-İmereti bölge yönetimi toplam kırk dört mahalle olarak bölündü. Özel olarak Gürcistan ilçeleri şu şekilde bölündü: 1. Tiflis ilçesi dört mahalle olarak- Tiflis, Duşeti, Mtis (dağ) ve Borçalo mahalleleri. (Tiflis ilçesine girdi eski Tiflis ilçesi, Duşeti ilçenin doğu kısmı, Gürcistan'ın askerî yol boyunca yaşayan Mtiullerle (dağlılarla), Borçalo'nun kuzey kısmı ve Trialeti). 2. Gori ilçesi 5 mahalle olarak bölündü: köprü üstü, Ksani, Surami, Osetya'nın birinci ve Osetya'nın ikinci mahalleleri olarak (bu ilçeye eski Gori ilçesi, Duşeti ilçenin batı kısmı- Ksani vadisi ve OS'larla nüfuslu iç Kartli'ye Mtianeti dahil edildi). 3. Telavi ilçesi 6 mahalle olarak bölünüyordu: Telavi, Tuşet-Khevsureti, Pşavi, Kvareli, Şiraki ve Signagi mahalleleri (Telavi ve Signagi ilçelerden ve Tuş-Pşav-Khevsureti ve

[576] **AKAK**, IX, s. 23-24, Çhetia, A. R., s. 56
[577] **ПСЗ**-2, c.15 No:13368-13371

Didoelta topraklardan oluştu), ama 1841 yılında bu ilçeyi yeniden böldüler: Telavi, Signagi, arka tarafı Kvareli, Tuşeti ve Pşav-khevsureti mahalleler olarak.[578] 4. Belakani ilçesi üç mahalle olarak bölünüyordu: Belakani, Eniseli, Elisus. 5. Kutaisi ilçesi 6 mahalle olarak bölünüyordu: Kutaisi, Vake, Sabeki, Şorapani, Saçkhere ve Raça mahalleleri. 6. Akhaltsikhe ilçesi üç mahalle olarak bölünüyordu: Akhalkalaki, Khertvisi, Abastumani mahalleleri. 7. Guria ilçesi iki mahalle olarak bölündü: Ozurgeti ve Aketi mahalleleri.[579]

Samegrelo, Abhazya ve Svaneti Gürcistan-İmereti valiliğine giriyordu ama önceki gibi kısıtlı ve yönetim bakımından ayrıydılar. Özerk hakları olan Beylere (soylulara) bağlı kalıyorlardı. Reformla Rusya Samegrelo Beyliğinden deniz sahil yolu ve Samurzakano'yu (bu bölge yaklaşık bir yüzyıl boyunca davalık idi Samegrelo ve Abhazya Beyleri arasında ve 1805 yılında Rusya resmî olarak Samegrelo beylerinin hâkimiyetine geçti ve tanındı) aldı ve orda ayrı idarî birimi-yönetim yerini oluşturdu (Sabokaulo) ve Karadeniz hattına bağlandı. Bokaul, yani yönetici kişi olarak, karargâh kaptanı Kirilov'du, ona dört Esauli ve bir tercüman bağlıydı (yardımcı oluyordu).

Reformdan önce Gürcistan'a bağlanan Elisavetpol ilçesi ile Şamsadil ve Kazak ilçelerini oluşturdular Elisavetpol (Gence) ilçesini, Borçalo mesafenin güney kısmı ve Bambak-Şuragelin ilçelerini Aleksandropol'a bağlandılar.

Rusya'da idarî bölgesel yönetim iki basamaklıydı (valilik- bölgesel ve ilçe valiliği olarak) ve Rusya'dan farklı olarak, yeni hükümle, Güney Kafkasya'da üç basamaklı yönetimi kurdular. 1. Ana. 2. Valilik-bölgesel. 3. İlçe yönetimi. Bu yüzden Gürcistan-İmereti valiliği ve Hazar bölgesi yönetim yönünden değişik olarak düzenlenmişti. Ama bu yönetim biçimi Güney Kafkasya boyunca geçerliydi (en yüksek idare sistemdi). Ama yönetim olarak Trans-Kafkasya bölgesinin yöneticisi, Tiflis askerî valisi ve baş yönetim meclisi bulunuyordu.[580]

Trans-Kafkasya'nın yöneticisi bu bölgenin yüksek askerî ve sivil memuruydu. Sivil yönetim konusunda onun hakları Rusya valiliklerinin general-valilerin

[578] **STSA**; ფ.2,ა.1,ს.8064, s. 59
[579] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.311-312
[580] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.312-313

haklarından farklı değildi ve başkan komitesi ile Senato'ya bağlıydı. Sadece "bölge uzaklığı ve özel durumlar yüzünden'' farklı olarak şu hakları vardı: 1. Valilik kuruluş hükümlerini iptal etmek ve kendi sorumluluğu altında tutarak alınan kararı gerçekleştirmeye ama acil olarak bu durum hakkında mutlaka sanatı ve uygun bakanlıkları bilgilendirmeliydi. 2. Önemsiz ceza davalarında suçluların cezasını hafifletmek. 3. Önemli ve ertelenemez durumlarda düzensizliği önlemek amacıyla kişilerin görevden almaya hakkı vardı ama bu uygulanacak olursa imparatora bildirilmeliydi. Baş yöneticinin hakları ayrıca gümrük, eğitim ve posta yönetim organlarında da geçerliydi, bu organlar Rusya'nın iç valiliklerinde santral olarak uygun bakanlıklara ve kurumlara bağlıydılar.

Güney Kafkasya'da baş yöneticinin milletvekilinin-Tiflis askerî valisinin yetkisi reformdan öncekiyle aynıydı. Ayrıca, oto yönetim (özyönetim) meclis strüktürü ve fonksiyonları değişmemişti. Yani, Trans-Kafkasya merkezi yönetimi öncekiyle 1830'lu yılların sonunda olduğu gibi aynı kaldı. Yalnız şimdi, birleşik kanun yasasında zaten var olan durum imzalandı ama yönetimin orta ve düşük (valilik-bölgesel-ilçe) idare sistemleri kökünden değişti. Valilik yönetimi şu şekilde oluşturuldu: Sivil valisi (adına bakılmaksızın, bu göreve askerî kişi alınıyordu), vali yöneticisi, hazine odası, sivil ve ceza hukuku odası, topluluk bakım odası, devlet varlık birimi, soylular belediye meclisi, savcılık bölümü. Valilik yönetimine ayrıca: valiliğin gelişim komitesi, ulus ve vergi komitesi, çiçek aşılama komitesi kurumları da dahil ediliyordu. Bu her bir kurum direkt olarak sivil valiye ve en son olarak ana yöneticiye bağlıydı. Bu kuruluşların hakları Rusya'nın iç valiliklerde var olan haklarla aynıydı, eskiden Gürcistan için geçerli hükümler, şimdi ortadan kalktı.

İlçe yönetimini ilçe bakanı, onun yardımcısı, bölge yargıcı, şehir polisi, ilçe hâkimi, savcı ve ilçe hazinedarı oluşturuyordu. Bu görevlilerin hakları Rusya valiliklerde uygun pozisyonlarda çalışanlarla aynıydı. Burada hiçbir şey hariç tutulmadı.

İlçe başkanı ilçede en yüksek yönetimdi, o kendi ilçede var olan işleri yürütüyordu ama ilçe mahkemelerde işlerin süreçlerinde karar almaya etkisi yoktu. İlçe başkanın hakları adalet alanlarında sadece önemsiz işlerle belirleniyordu, mesela: hırsızlık ve dolandırıcılık davasını inceleme hakkı vardı yirmi beş manat

sınırlarında, suçluyu tutuklamaya, davayı incelemek ve karar kesmek 15 manat sınırlarında ve mahkeme kararını gerçekleştirmek gibi, ilçe yönetimi tam olarak valilik yönetimine bağlıydı.[581]

Bölge yönetimi, bir ayrı basamak gibi hükümle öngörülmüş değildi. Ama mahalle başında yine de özel memurları aldılar, mahalle hâkimi, hâkime kendi sahalarında ilçe başkanın ilçe içinde var olan haklara uygun olarak haklar sadece az farkla verildi: onun hırsızlık ve dolandırıcılık davasını incelemesi on manat sınırlarında, davayı incelemek ve karar kesmek beş manat sınırlarında olacak şekilde hak verildi.

İlçe mahkemeleri genel imparatorluk kanunlarına ve kurallarına dayanarak düzenleniyordu. Onlar ilçenin şehirde, köyde yaşayanların işlerini incelemeliydiler. Çünkü hükümle şehir yönetiminin (yani magistratın) tanıtımı ve girişi şehirlerde öngörülmüş değildi.

Her ilçede ve değişik şehirlerde, büyüklüğüne uygun ve değişik olarak şehir polis merkezleri açılarak düzenlendi. Büyük şehirlerde polisi temsil ediyordular: Polismaister,[582] şehir kısımları Pristavları (polis memurları) ve farklı rütbelerin temsilcileri. Küçük şehirlerde "Gorodniçi" (şehir yöneticisi, Belediye başkanı gibi), mahalle polisleri ve vardı. Şehir polislerinin yükümlükleri imparatorluğun genel kanunları ve hükümleriyle belirleniyordu.

Şehir yöneticiliği uygulanması sadece Tiflis'te öngörülmüştü, Tiflis'te şehir belediye yönetimi kuruldu, şehir yöneticisi (belediye başkanı gibi) ve 6 üyesi bu kuruluşta görevliydi. Formalite olarak, hükümce uygun olarak, şehir başkanını ve üyelerini şehir nüfusu seçiyordu. Şehir başkanını- tüm nüfus, geriye kalanı ise gayrimenkul sahipleri, tüccarlar ve ustalar seçiyorlardı. Böylece, Tiflis yönetimi şehir nüfusun rütbe bölümlerine dayalıydı ama genelde şehir yönetimindeki üyeler baş yönetim tarafından seçiliyorlardı, çünkü adayın seçilmesi ve seçimler baş yönetim tarafından gerçekleşiyordu, seçilen kişi de baş yönetim tarafından

[581] G. Haçapuridze, **Sakartvelo XIX saukunis Pirvel Nahevarşi, İstoriuli Narkvevebi** (საქართველო XIX საუკუნის პირველ ნახევარში-Gürcistan XIX yüzyılın ilk yarısında),Gürcistan Araştırması, 1958 Tiflis, s.254-255

[582] *Polismaister*-Rusya'nın büyük şehirlerinde ve bazı kapitalist ülkelerde polisin başı, Kıdemli Baş polis Memuru

onaylanacaktı. İlk yıl şehir meclisine girdi, ayrıca şehir yönetim işlerini baş yönetim tarafından seçilen "yönetim temsilcisi" ve bu kişi kontrol ediyordu. Şehir yönetim işleri hakkında raporlar vali yönetimine sunuluyordu, eğer suç ağır olur ise vali yönetiminin, şehir yöneticiliğini suçlama hakkı vardı.[583]

Gürcistan-İmereti valiliğinde özel hükümle valilik ve ilçe, ulus ve vergi komiteleri oluşturuldu. Valilik-vergi komitesi Tiflis'te açıldı ve sivil valisi, valilik soyluları başkanı, hazine odası başkanı ve devlet varlıkları başkanı oluşturuyorlardı. İlçe vergi komitelerini ilçe başkanı, ilçenin soylular başkanı ve ilçe mahkemesinin savcıları oluşturuyordu. Vergi komitenin göreviydi: ulusal, sivil ve askerî vergilerin, harçların kayıtlarını düzenlemek, vergi ödemelerini bölmek ve ödeme süreçlerini kontrol etmek. İlçe vergi komitesi valiliğin vergi komitesine bağlıydı, en sonuncuysa- baş yönetimdi.

Rus memurların ayrıcalıkları ile ilgili olarak var olan başka bir özel hüküm, onlara çok sayıda imtiyazlar sağlamaktaydı. Özellikle, Güney Kafkasya'ya gelen Rus memurlara ve idarî birimde çalışanlara yol parasının iki katı veriliyordu, ama göreve başladıkları tarihten sonra - konaklamaları için ek olarak yarım yıllık maaşı veriliyordu. Rus memurlara, en az üç yıl çalışmaları şartıyla, bir yıllık çalışmalarından sonra ek olarak yarım yıllık maaş veriliyordu. Rusya'da uygulanan kurallardan farklı olarak, yeni rütbe alma süresi bir yılla azaltıldı. Beş yıllık çalışmadan sonra devlet görevlilerine ek olarak kendi maaşlarının dörtte biri veriliyordu, on yıl sonra –yarısı, 15 yıl sonra- ¾'ü ve 20 yıl sonra maaşlarının iki katı veriliyordu.[584] Hükümet'e göre, ek maaş her görevliye değil, sadece yöneticinin uygun gördüğü kişiye veriliyordu- iyi davranışlar ve çalışmak için. Yararlı süreçler ödül (rütbe) almak için kurallaşıyordu, Emekli maaşının verilmesi eski kurallara göre uygulanmalıydı.

[583] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.316-317

[584] İ. Antelava, **Tsarizmis Koloniuri Politika Sakartveloşi XIX Saukunis 30-50-ian Tslebşi** (ცარიზმის კოლონიური პოლიტიკა საქართველოში XIX საუკუნის 30-50-იან წლებში- 19. yüzyılın 30-50'lerinde Gürcistan'daki Çarlık sömürge politikası) Gürcistan Tarih Araştırmaları, c.V, 1970 Tiflis, s.130

1840 yıl 10 Nisan tarihinde Gürcistan'da uygulanan yönetim sistemi, işte böyleydi.[585] Gürcistan'da reformlar sonucunda uygulanan yönetim, eskisinden çok farklıydı: ülkenin idarî-bölgesel bölünmesi; valilik, ilçe ve şehir yönetimi yeniden kuruldu. Daha önce yerli özellikler öngörülerek açılmış kuruluşlar kapatıldı, yönetimden yerli soyluları uzaklaştırdılar; reformların uygulanmasından önce minimal olarak kullanılan Gürcü kanunların tamamını resmen iptal ettiler. Askerî memurlar (Doğu Kafkasya'nın yüksek yöneticileri hariç) sivil görevlerinden tam olarak uzaklaştırdılar. Böylece, reform sonucunda yerli özellikler ve Gürcü milletin merak alanları tam olarak ihlal edildi ve yönetimi Rus valilik yönetimiyle uygun bir şekilde düzenlediler. Çarlık Rusya (Tsarizm), birçok denemeye rağmen, daha önce Gürcü milletin ulusal-bağımsızlığa yönelik yürütülen savaş ve iç veya dış durumu nedeniyle beceremediği en önemli ödevi sanki çözdü. Bu açıdan, Gürcistan için 1840 tarihli reform, fiilen otokrasinin önceki aşamasındaki idarî politikanın gerçekleşmesi ve devam etmesiydi.

Gürcistan'dan farklı olarak, güney Kafkasya'nın diğer kısmında (Hazar Bölgesi) yerli özel şartlar az çok göze alındı ve burada kısıtlanmış valilik yönetimini kurdular. Bu gibi yönetimin tamamen Ruslaştırılması adım adım, yavaş yavaş uygulanacaktı.

Rusya hükümeti başarıyı kutluyordu. Reform uygulandıktan sonra, 2 Nisan 1841 tarihinde, Gani ve Golovin, I. Nikolay'a bildirdiler ki onlar bölgeyi "tam sakinlik ve huzur içinde" terk ettiler; Memurlar her yerde özen ve gayretle çalışıyorlar, suç rakamı önemli derecede azaltılıyor, vergiyi ödüyorlar. Onlar, dönüştürme zorluklarının İmparatorluğun doğu Kafkasya halklarına verdiği sevgi ve sadakatle aşıldığını söylüyorlardı.[586] Onlar, daha önce ise St. Petersburg'a yeni kanunun büyük bir zevkle alındığı, bunun yanında çok sayıda bağışlar yapıldığını bildirerek buradaki sakinlerin teşekkür iletisini bildirecek temsilciler heyetinin İmparatora gönderilmesi talebinde bulunuyorlardı. [587] Ama bunlar sadece sözlerdi, gerçeklerle hiçbir alakası yoktu. Gerçek şu ki reform halkın genel ve ciddi hoşnutsuzluğa neden oldu. Bu reforma yönelik başka bir tepki olamayacaktı çünkü

[585] A. Çketia, **Administratsiuli Reformebi**…, s.49-53
[586] **АКАК**, IX, s. 28-29
[587] **РГИА**, ф.1268, оп.26, д.3, s.59

bu reform Gürcistan'da Rusya'da da sakinlerin büyük bir kısmına ağır gelen ve Rusya halklarının sosyal zulmünü getiren Rus valilik yönetimini kuruyordu. Bu yönetim Gürcistan'da daha ağır idi. Çünkü sadece sosyal değil, ulusal zulüm silahı olarak kullanılıyordu. O yerli şartlara, Gürcü halkın adet-kuralları ve tarihi-kültürel geleneklerine uygun değildi. Tam tersi, onun amacı, yerli ve milli karakteristik işaretlerini yok etmek, Gürcistan'ın ulusal bütünlüğünü bozmak, bizim ülkemizi sadece İmparatorluğun iç valilikleriyle eşit tutmak değil, tamamen Rusya'yla birleştirmekti.[588]

Rus valilik yönetiminin kuralları yerli sakinler için çok yabancı ve anlamsız bir şeydi. Tarihçi Ş. Çhetia –doğrudur diye söylüyordu– Gani ve Golovin, özel bir talimatı düzenleyerek sakinlerin hangi kuruluşa ve yetkiliye hangi konu hakkında ve hangi kuralla başvuracaklarını açıkladılar. Ama yeni yönetim, kendi çeşitli dereceleri ve işlemleriyle birlikte o kadar zor ve anlamsızdı ki, yerli sakinlerin bu yönetimin baş ve sonunu anlaması imkânsızdı ya da bunu anlayabilen olsaydı bile, işlemleri sonuçlandırmaya hayatı yeterli olmayacaktı.[589]

Reform sonucunda uygulanan hukukî işlemler kuralı, halk için aşırı derecede zor, karışık ve anlamsızdır. Ceza davalarının sürmesi şimdi böyle oluyordu: Bölge yargıcı önceden araştırmayı sürdürüyordu ve sonuçları ilçe başkanına gönderiyordu. İlçe başkanı, kendi yönünden, davayı inceleyerek uygun raporu ilçe mahkemesine gönderiyordu, mahkeme ise idarî kurallara göre ek bilgileri toplayarak karar alıyordu (önemsiz işlere) veya kendi fikrini ifade edip ilçe başkanına gönderiyordu, onun kararıyla (raporuyla) tutanak mahkeme bölümüne geçiyordu, mahkeme bölümü ise ek bilgileri toplayıp karar alıyordu ve valilik savcısına gönderiyordu. Valilik savcısı ise işi kendi notlarıyla birlikte geri veriyordu tekrar mahkemeye. Bu düzeltmelere dayanarak kararı düzeltiyordu ve valiye sunuyordu ve eğer vali olumsuz gördürseydi bu yeni kararı, işi tekrar mahkemeye geri veriyordu, mahkeme kararı düzeltiyordu ve tekrar savcıya gönderiyordu. Savcı işi tekrar valiliğe sunuyordu, vali önemsiz suçları

[588] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.319-320
[589] A. Çketia, **Administratsiuli Reformebi**...., s.56-57

onaylamak için işi başyönetmene, ciddi davaların suçluların davalarını ise senatoya sunuyordu.[590]

Sivil işlerin araştırmaların kuralları daha da zordu. Burada formalite yönleri çok önemliydi, formalite olmadan iş incelenmeye alınmıyordu. İlçe mahkemesine giren talepte dava ve davada talep edilen tutar tanımlanmış olmalıydı, davalının adresi ve var olan malın yeri, talebi oluşturanın ve yazanın kimliğini ve vb. tam olarak belirtmeliydiler. Talep mutlaka hanedan arması olan kâğıda yazılmış olmalıydı ve aslı ekli olmalıydı. Eğer Davalı kendi yaşadığı yerden başka yere taşınırsa, işi sonuna kadar yed-i emin (güvenilir kişi) ve vb. takip ederdi. Artık öyle inanılmazlardı ki, o zamanlar düzenlenmiş kurallarla, eğer davacı davalının adreslerini bilmiyorsa, davalı Moskova veya Petersburg bürosundan, mahkemeye çağrılıyordu. Dava hakkında bilgi üç defa bildirilmiş olmalıydı ve sonra dava araştırması başlıyordu, o ana kadar ise işi incelemek mümkün değildi.[591]

Yeni yönetim tüm harç ve vergilerin ödemesini halka yükledi, halk sadece kendi beylerini değil, tüm devlette çoğu memurları desteklemek zorundaydı. Reformdan önce güney Kafkasya'da kayıtlı memur sayısı 704'tü, ama artık sayıları 1311'e kadar arttı. Personel tutma harçları diğer yerli gelirlerden yarım milyon kadar fazlaydı.[592]

Böylece, böyle bir hayırsız yönetim ve memurların şiddeti halkın öfkesine neden oldu. Rus bölge yönetimini toplumun hiçbir kısmının kabul etmediğinden mevcut durum zorlaştırıldı. Yönetim toplumda kimsenin gönlünü almayı, kendi tarafına geçirmeyi ve güçlü destek kurmayı beceremedi. Gürcistan'ın Rusya'yla birleşmenin yeni aşaması kaçınılmaz şekilde desteğin var olmasını talep ediyordu. Tabii ki, Gürcistan ilhakından önce Rusya'nın Gürcü beyler ve soylular arasında, ayrıca Etnos'un ayrı temsilcileri veya az sayıda grupları gibi taraftarları vardı ve bu ülkenin işgal edilmesini kolaylaştırdı. Ama Rusya yönetimi kendi hedefleri için onların sayısını arttırmayı ve tam olarak kullanmayı beceremedi. Tam tersi, Gürcü Beyler ve Soylular da halkla birlikte Rusya'nın karşısına çıktılar, Gürcü devletliğin

[590] B. N. İvanenko, **Grajdanskoy Upravlenye**…, s.307-308
[591] A. Çketia, **Administratsiuli Reformebi....**, s.58
[592] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.322

kaybetmesini alışamadılar ve Gürcülüğünü korumak için savaştılar. Beyler reformdan sonra kendilerinin idarî birimlerden uzak tutmalarına alışamadılar.

Reformdan sonra güney Kafkasya'da durum öyle değişti ki silahlı gösteriler bile oldu: 1841 tarihinde Guria'da isyanlar patladı, Osların yaşadığı bölgelerde, Çar-Belakani'de ve diğer bölgelerde ayaklandılar. Petersburg sıradan halkın ve Rus memurların ve başyöneticilerin- Golovin şikâyetleriyle doldu. Kafkasya dağlılarıyla (Mtielebi) savaşlar başladı ve uluslararası durum da gerginleşti. Aynı dönemde Batı Avrupa'da yönetimin korkunç olayları hakkında haberler yayımlandı. Bu durum Rusya'nın uluslararası otoritesini tehdit ediyordu. Tüm bunlar, Kral yönetimini belirleyici adımlar atmaya zorladı. Endişeli I. Nikolay durumu anlamak için Kafkasya'ya gitmek istedi ve sadece saygıdeğer sebeplerden dolayı – kendisinin gümüş düğünü yaklaştıktan dolayı kutlama töreni ve Prusya Kralı'nın beklenmeyen ziyaret yüzünden bu kararı gerçekleştiremedi...[593] Bu yüzden, 3 Şubat 1842 tarihli ferman aracılığıyla, Kral halkın öfkesinin nedenini belirlemek, durumu düzeltmek ve uygun adımları atmak için güney Kafkasya'ya sivil düzenleme komitesinin başkanını, askerî başkanı A. Çernişev ve reform kararnamesi baş editörü M. Pozeni'yi gönderdi. Fermanda I. Nikolay ikiyüzlü olarak Çernişev'a şunları yazdı: "Rus vatandaşlığına giren Kafkasya halkı, yeni kararnameyi memnuniyetle kabul ettiler. Ama benim umutlarım gerçekleşti mi? Maalesef bundan emin değilim. Benim aldığım bilgilere dayanarak düşünülmelidir ki, tanımlanan kararname bölgenin durumu için uygun değildi, oradaki baş yönetici bana resmî olarak bildiriyor ki, kararname tam değildi.[594] Güney Kafkasya'da gerginliği azaltmak için ikinci gün yüksek emirle hazineden üç bin manat miktarında gümüş alındı ve oradaki halka dağıtılmak için gönderildi. Ama bu miktardan yardım için halka sadece 1342 Manat verildi, geriye kalan miktar 1658 Manat yüce kararnameyle imparatorluğun idarî birimin IV. bölümüne mobilya almak için verildi.[595]

Böylece, Petersburg'da nihayet emin oldular ki, Gürcistan'ın Rusya'yla tam birleşmesi mümkün değildi. Bu yüzden her şey yeniden yapılmalıydı.

[593] Korf, (Русская старина)"*Rus antikaları*" gaz., s.41
[594] **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.180, s.159-160
[595] **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.180, s.110

4.4. Yönetim ve İdari Politikada Yapılan Yeni Değişiklikler

4.4.1. Reformda Değişiklikler

1842 yılı Nisan ayında askerî başkanı A. Çernişev özel görevle güney Kafkasya'ya geldi. Ona ödev olarak yönetimin her kısmının –hem sivil, hem de askerî- yüksek kontörlünü gerçekleştirmekle yükümlüydü. General aşağıdakileri araştırmalıydı: 1. Hükümete gönderilen bilgilerde anılan ve baş yönetici Golovin'in belirlediği eksiklikleri, 2. Bu eksikliklerin nedenleri: yanlış anlama yoksa memurların kötü niyetlerinden, 3. Yeni konulmuş kurallara karşı halkın aşırı reaksiyonun nedeni, halkın şikâyetleri göz önüne alınarak, Çernişev 1840 yılı kararnamesinde değişikliği öngörülen maddeler hakkında teklifleri hazırlamalıydı.[596] Bundan başka, gizli fermanla Kral Çernişev bu hükmün aynı maddelerinin iptal edilmesi veya düzeltilmesi, davaların imparator adıyla çözülmesi, kusurlu memurların görevden alınması ve Golovin'in de çalıştığı pozisyona bırakılması konusunda izin verilirdi.

Harbiye bakanına verilen görevi yerine getirmek için Tiflis'e Çernişev'den önce gelen Devlet Sekreteri Pozen, hazırlık işlerini yürütmekle görevliydi. Petersburg'dan gelen General Ladinski ve Albay Viktorov yardımıyla, sivil yönetimde reform yapmalıydı (başyönetici işleri hariç). Pozen, Çernişev'e karşı sorumlu idi. Petersburg'a döndükten sonra İmparatora detaylı bilgi vermeliydi.[597]

Yüksek kararnameyle alınmış talimatlara göre, M. Pozen, yeni kararnamenin nasıl uygulandığını yerinde incelemeliydi ve eğer bir yerde "gerginlik" belirlenir ise nedeni ya kararnamede ya da kararnamenin gerçekleştirilmesinde aranmalıydı. Ona her "gerginliği" düzeltmek için yetki verildi, eğer eksikliklerin düzeltilmesi kendisini aşıyorsa yerli idarî birimlerin yetkileri ve eksiklikler hakkında kendi önerilerini General Çernişev'e bildirilmeliydi. Pozen onun adına gelen talepleri almaya yetkili

[596] **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.180, s.60
[597] **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.180, s.49, 52, 57

idi. Kral adına geleni ise askerî başkana iletilmeliydi.[598] Bundan başka, Pozen'e güney Kafkasya'da yeni malî sistemin kurulması görevi verildi.[599]

Tiflis'e gelen Pozen Başyönetici Golovin ve yerli idarenin diğer başkanlardan 10 Nisan 1840 kararnamesi hakkında fikirlerini rica etti. General Golovin, yönetiminin düzensizliğinin ana nedeni olarak sivil memurların, özel olarak ise baş yönetimin zayıflamasını, memurların sayısının artmasını, ilçe başkanın, ilçe mahkemelerinin ve polislerin haklarının kısıtlanmasını ve yönetim formlarının zorluğunu belirtti. Başyönetici operasyon konularını çözerken kendi haklarının kısıtlanmasından da şikâyet ediyordu ve lazım olduğunda, sınır ilçelerinde kendi kararıyla askerî durum kararı almak ve son olarak ceza davalarını da çözme konusunda kendisine yetki verilmesini talep ediyordu.[600] Golovin, suçluların askerî mahkemede yargılanmaları, sivil görev yerlerinde tekrar askerî kişilerin görevlendirmesini vb. istiyordu. Yani tüm yönetimi güçlendirmek ve askerî tipe geçirmek istiyordu. Golovin'in dikkat çektiği konulardan en önemlisi, idarî bölümün bürokrasisi idi. Mesela, soylu kendi şikâyetini bölge başkanına başvurmadan doğrudan ilçe başkanına başvuramıyordu. Başyönetici Golovin: "yerli halkın isyanlarını durdurmak amacıyla gerekli tedbirler alınmasını ve soyluları sakinleştirmek için ise sosyal katmanlar arasında önceden var olan ilişkilerin yeniden kurulmasını talep etti. Üst katman epey ağır dönemlerde çok yardımda bulundu ve o bizim için gelecekte de yararlı olacak diye yazıyordu.[601]

Pozen, 19 Temmuz 1842 raporunda yapılan revizyonun sonuçlarını topladı. O yeni yönetimin eksiklikleri olarak şunları belirtti: 1. Güney Kafkasya'nın diğer halklarının özelliklerine bakılmaksızın yönetimin birleşik kurallarının oluşturulması. 2. Memurlar ve kuruluşların nasıl hareket edecekleri ile ilgili kurallar ve talimatların hazırlanması. 3. Yönetim görevlilerininin yetkilerinin kısıtlanması. 4. Kanunların yetersizliği ve belirsizliği. 5. Ekonomi yönetiminin iç valilikler gibi düzenlenmesi. Rozen, yönetimin her alanında önceki kusurlarına, idare memurlarının inatçılıkları ve bencil olmalarının yol açtığını, kaldırılmasının reform için önemli olduğunu

[598] **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.180, s.44, 47-48
[599] **STSA**; ფ.112, ა.2, ს.2158, s.1
[600] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.326
[601] **STSA**; ფ.2, ა.2, ს.569-a, s.1-10

yazıyordu. Aynı zamanda reformun, Doğu Kafkasya'nın etnik halklarının beklendiklerin çoğunu karşılamayacağını da belirtiyordu. Polis mahkemesinden ayrıldıktan sonra "yönetim mekanizması" zorlaştı. Yönetim ne polisin, ne mahkemenin ve ne de tarım sektöründe halkın ihtiyaçlarını karşılamadı. Halk, reformlarını uygulanması başlarken var olan umutlarını kaybetti."[602]

Raporda Pozen ayrıca yönetimde reformu uygularken yapılan yanlışlıklar hakkında detaylı olarak aşağıdakileri belirtiyordu: 1. Askerî kişilerin görevlerinden alınması ve yerine öyle "önemsiz" sivil memurların getirilmesi, ki halkın ona karşı güveni yoktu. 2. Memurların yanlış seçimi, onların sık yer değiştirmesi (Pozen, bazı bölgelerde revizyon süresi içinde altıncı memurun değiştiğini not etti.) ve 3. Valilik ve ilçe yönetimi yönünden yeni yönetim konusunda özel kontrolün var olmaması. Pozen, sorunların ortadan kalkmasının, Trans-Kafkasya yönetimine bağlı olmadığını, Harbiye Bakanının kararına bağlı olduğunu belirtti.[603]

Pozen, raporun son kısmında, sorunların yönetim kurallarına bağlı olmadığını ama halkın yine de ona bağlı olduğunu düşündüğünü yazdı. Özel olarak: 1. Köylüler tarafından ağalarla olan ilişkilerin ve kendi haklarının belirlenmesi, bu sebeple ağaların kızması. 2. Ağaların bazı haklarının iptal edilmesi. 3. Polislere daha iyi yaşam şartları sağlamak için ücretlerin ve şehir vergisinin arttırılması. 4. Halkın sosyo-ekonomik durumunun incelenmesi, bunun halk tarafından vergi artışının ön şartı olarak görülmesi. Pozen'in söylediğine göre, Gürcü halkın memnun olmamasının nedeni, buradaki idare sistemi Rusya'nın kendi askerî valiliklerinden farklı idi ve burada halkın seviyesine uygun değildi. Bu halkın çok farklı gelenekleri vardı ve yönetim reformları bunlara uygun olmalıydı. Aynı zamanda Gürcü halkının söylediğine göre, bütün yeni makamlarda en yüksekten başlayıp en alt polis makamına kadar, herkes resmiyeti korumaya çalışarak, sadece birbirine formaliteden kâğıtlarını gönderiyordu.[604]

Gürcü tarihçi Ş. Çhetia'nın değerlendirmesiyle, Pozen kendi geniş raporunda "güzel bir şekilde, reformun esaslarına dokunmadan, ama detaylı olarak, uygulanan

[602] **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.196, s.45-50
[603] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.328
[604] Korf, (Русская старина)"*Rus antikaları*" gaz., Ocak 1900 y, s.44-50

reformların kusurlu olduğunu gösteriyordu".[605] Aynı zamanda, Pozen durumu düzeltmek için uygulanacak yöntemleri tarif ederek mevcut eksiklikleri üç gruba ayırdı: 1. Bölge yönetimine bağlı olan ciddi işleri Trans-Kafkasya yönetimi ve devlet meclisinde incelenecekti. 2. Daha az önemli olan işler yerel yönetiminde incelenecekti. 3. Harbiye bakanı Çernişev'in kararları ve emirleri hemen yerine getirilecekti. Pozen'e göre, "Bütün değişiklikler çok hassas olarak uygulanacaktı, çünkü Gürcü halkı her istediğini gerçekleştirebileceğini düşünmemeliydi." Pozen, bu projenin gerçekleştirilmesi için yönetimin hazır olduğunu belirtiyordu.[606]

Harbiye Bakanı Çernişev yönetimde belirli değişiklikleri gerçekleştirdi. Onun emriyle ilçe mahkemeleri yüksek mahkemelere göndermeden davaları bölgede inceleyerek çözecekti. Aynı zamanda, hâkimlerin sivil davalar için Gürcü hukukunu kullanmalarına izin verildi. Araştırmacı M. İvanenko'ya göre, bu değişikliklerden sonra mahkemede davaların miktarı önemli derecede azalmıştı.[607]

Çernişev ilçe yönetimini güçlendirmek amacıyla, Baron Gani tarafından göreve atanan memurların yerine, ilçe başkanları olarak subaylar atadı ve onlara ilçenin her memurunu kendi istediklerine göre göreve almaları hakkı verildi.[608]

Çernişev, Pozen ve Golovin'nin reformundan sonra yapılan değişiklikler, çar tarafından 11 Kasım 1842'de tasdik edildi.[609] Çernişev tarafından yapılan değişiklikler, bir yönden mahkemelere Polis makamlarına ve idarî memurlarına yardımcı oluyordu, kısa bir sürede tek başına kararlarını kendileri verebiliyorlardı. Aynı zamanda yetkilerini daha genişletiyordu. Son olarak polis ve idarî organlar için yetkilerini arttırmanın ve mahkeme kurallarını kolaylaştırmanın hedefi yönetimin kolayca, herhangi bir olumsuzluk olmadan, problemlerin üstesinden gelmesiydi.[610]

Tanımlanan değişiklikleri uyguladıktan sonra A. Çernişev İmparatora kendi açıklamasını sundu, açıklamada genelde bölgede oluşan durumun siyasî detaylara

---

[605] A. Çketia, **Administratsiuli Reformebi**..., s.61
[606] **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.210, s.7-8
[607] B. N. İvanenko, **Grajdanskoy Upravlenye**…, s.309-311
[608] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.330-331
[609] **ПСЗ**-2, c.15 No:13368-13371
[610] Ş. Çhetia, **Rusuli Mmartvelobis Sistema Sakartveloşi(1840-1864)**, (რუსული მმართველობის სისტემა საქართველოში(1840-1864) - Gürcistan'da Rus yönetim sistemi(1840-1864)), Gürcistan Müzenin "Moambe"si, XII, s.44

ilgisini çekti. Askerî başkanın dediğine göre, siyasî açıdan bu bölge çok önemlidir şimdiki zamanda, çünkü modern politikada en önemli düğümün açılması (çözülmesi) doğudan bekleniyor. Bu yüzden, Türkiye ve İran sınırında sabit duruşla, Karadeniz sahillerinin yarısından çoğunun sahipliğiyle, bizim her zaman doğuya güçlü etki olabilir.[611] Çernişev'in itirafıyla, Rusya'nın Kafkasya'ya etkisi dayanıyor güce, yani askerî yönetimine ve bu yüzden isyancı dağlıların fethetmeden önce ve tüm bölgede lazım olan sakinliği kurmak için, yerli sivil yönetim askerî yönetimiyle çok sıkı bağlı olmalıydı, bu durum ise yarar getiren sonuçlar verirdi. Böylece, rapor yazana göre askerî yönetimin düzenlenmesi vatandaşlık düzenini güçlendirmeye yardımcı olur.[612] Ayrıca, Çernişev'in dediğine göre, yeni yönetim eskisinden daha iyi ama en önemli eksikliği Trans-Kafkasya'nın her kabile için idare sistemin aynı olmasıdır.[613]

Raporun son bölümünde Savunma Bakanı belirtiyordu ki, bu bölge eski duruma artık düşmezdi, istenen sivil sistemi sağlamak için hükümet temel konulara dikkat etmelidir. Bu bölgede durum tamamen sakinleşmediğinden yüksek görevlere askerlerin atanması gerekiyordu.[614]

Çernişev ve Pozen'in sunulan projede Güney Kafkasya'da sivil yönetimin düzenlemesi ile ilgiliydi, iki temel şart öne sürülmüştür: 1. Yönetimde yeni kuralları geçirmek hızlı olarak değil, yavaş-yavaş, sistemin değişmesi gibi değil, var olan sistemin devam ve geliştiği gibi olacaktı. 2. St. Petersburg'da, planların genel amacı ve gerekçeleri belirlensin, çözümleri, yerel yönetime aktarılsın.[615]

Çernişev ve Rozen'in aynı zamanda mecburi olduklarını düşünüyorlardı:

1.Gürcistan-İmereti valiliği çok büyük olmasından dolayı, ondan Guria ve İmereti ayrı ilçe olarak ayrılsın, valilik adıysa Gürcistan-Ermenistan valiliği koyulsun.
2.Genel Valinin hakları önemli derecede genişlesin, herhangi bir muafiyet olmaksızın sivil yönetimin tüm haklarına ilişkin haklarını artıracak ve tüm davaları çözme hakkını verilecektir.

[611] **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.196-b, s.1-2
[612] **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.196-b, s.3
[613] **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.196-b, s.5-6
[614] **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.196-b, s.13-14
[615] **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.196-b, s.210

3.Genel Valinin hakları önemli derecede genişlesin, herhangi bir muafiyet olmaksızın sivil yönetimin tüm haklarına ilişkin haklarını artıracak ve tüm davaları çözme hakkını verilecektir.
4.Sivil yönetimin için General-Gubernator (baş yönetici) görevini belirlenecektir ve onu Gürcistan Genel Valiye tabi olacaktır.
5.Bu iki liderin yönetim hakları özel talimatlarla belirlensin.
6.Tiflis Askerî Valisinin görevi kaldırılmalıdır ve Sivil İşler Daire Başkanlığı Genel Valiye tâbi olacaktır.
7.Yönetim Kurulu, beş üyeden, üç asker ve iki sivilden oluşan genel başkan tarafından yönetilecektir. Askerlere eğitim, gümrük ve posta bölümleri tabi olacaktır, sivil kişilere ise sadece sivil yönetim düzenlemenin son çalışmalarıyla ilgileneceklerdir.
8.Sivil valinin kişisel hüküm artırılmalıdır.
9.Trans-Kafkasya'da devlet mülkiyeti henüz hesaplamadığından dolayı, devlet mülkiyet odaları kaldırılmalıdır. Görevleri (fonksiyonları) Yönetim Kurulu ve Hazine Odası'na aktarılacaktır.
10.Ceza davalarının işlemleri kolaylaştırılacaktı.
11.Mazra (ilçe) yöneticisinin pozisyonu, şehir komutanının pozisyonu ile mümkün olduğunca birleşmelidir.
12.Devlet mülkiyet mazra (ilçe) sorumlusunun ve mazra (ilçe) savcılığının görevleri birleştirilmeli ve mazra (ilçe) yöneticisine iki yardımcı atanmalı.
13.Büyük şehirlerde Tiflis yönetimine benzer olarak nüfusundan şehir yönetmeliği oluşacaktı, daha küçük şehirlerde "şehir başı" görevi oluşacaktı.
14.Malî bölüm kurmakla ilgili çalışmalar hemen başlamalıdır.[616]

Çernişev ve Pozen Petersburg'a 1842 yılı Ağustos ayında döndü. Onların raporlarını dinledikten sonra I. Nikolay Pozen'in raporu üzerine yazı yazdı:

Pişman olmadan okuyamazsın: Böyle bozuluyor yönetimin iyi niyeti... O kişiler tarafından, hangilerinin deneyimine ve fikirlerine güvenebilirsin? Bu raporu, Baron Gana'nın kibrinden Rusya hükümetini yanlış yönlendirdiğine emin olmasını

[616] **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.196-b, s.211-219

sağlamak için Bakanlar Komitesine bütün üyelerinin teslim edilmesi gerekmektedir. Bunu, yeni başladıklarımızın iptal etmesine zorunda bırakıyor. Rus imparatoru, tüm sorumluluğu Baron'a dayattı (suçladı, yükledi). İmparator I. Nikolay, Baron Gani ve General Golovin'i mahkemeye verip siyasetten uzaklaştırdı.[617]

Rusya İmparatoru I. Nikolay, Çernişev ve Pozen'in idare projesini beğendi. Bazıları, Trans-Kafkasya valiliğinin gündemine girdi, diğerlerin yerine getirilmesi yerli yönetime devredildi. Bazılarıysa, yüksek organlarda önceden inceleniyordu. Aynı zamanda, Kral Pozen Güney Kafkasya'da yönetimin etkinliğinin genel programı oluşturmak hakkında görevi verdi.

Bu programa göre 30 Ağustos 1842'de alınan kararla, Trans-Kafkasya'nın sivil yönetimin düzenleyici komitesi kaldırıldı ve onun yerinde hemen hemen aynı içeriğiyle yeni Kafkasya Komitesi oluştu. Sadece eski üyelere taht vârisi gelecek imparator II. Alexander ve Jandarma şefi Prens A. Benkendorf[618] eklendi.[619] Devlet kararından sorumlu olan Yüksek Hükümet gibi Güney Kafkasya komitesi tüm yönetim davalarının ön tartışması ile görevlendirildi. Aslında komite Güney Kafkasya'nın yüksek hükümeti oluyordu. Aynı kararnameyle, Kafkas Komitesi Rusya İmparatorluğunun yüksek devlet kurumlarının sistemine dahil edildi. Sadece yerel ceza davaları ve tartışmalı davalar hâlâ Senato'nun elinde kalıyordu.

Bazı hedeflerini geliştirmek konusunda lazımdı yeni kanunlar ve imparatorun idarî birimin geçici VI. Şubesi oluştu, bu şubenin aynı kararnameyle oluştu, özel olarak trans-Kafkasya bölgesinde güçlü, düzeni, hızlı olarak oluşturmak amacıyla ve bölge durumuna ve orada yaşayan halkın gerçek isteklerine uygundu. Belli ki çarlık Rusyası yerli halkın durumuyla değil, öncül olarak Kafkasya'da kendi pozisyonlarını güçlendirmekle ilgileniyordu. Yukarıda belirttiğimiz gibi, kusurlu idarî reformla oluşmuş karışıklıklara Kafkasya'nın dağlık kesimindeki savaşın aktifleşmesi de eklendi. Rusya Kafkasya'yı kaybetme durumuyla karşı karşıya kaldı. Böyle bir

[617] Korf, (Русская старина)"*Rus antikaları*" gaz., Ocak 1900 y, s.46
[618] **Alekandr Benkendorf** -(Александр Венкендорф) Rus İmparatorluğun devlet memuru XIX yüzyılın ilk yarısında (1781 veya 1783 - 1844).
[619] **ПСЗ**-2, с.17 No: 16008

durum yönetimi zorladı. Ruslaştırmanın kaba ve düz hatlı yöntemlerine hayır denmesine ve yerli halk yönünde belirli konularda geri adım atılmasına yol açtı. [620]

Geçici VI. Şubenin başkanlık görevini M. Pozen aldı. Kafkasya komite ve VI. Şubenin bağlantısı şöyleydi: geçici şube projeyi geliştiriyordu (her zamanki gibi, yerli bölgelerden gelmiş tekliflere dayanarak), komite inceliyordu ve düzeltiyordu, onaylamak için devlet meclisini yan geçerek (bu sonuncusunu aslında Kafkasya işlerini incelemekten uzaklaştırdılar) Kral'a gönderiyordu. Bu formla geçici şube aslında Kafkasya komitesinin idarî birimiydi.

Kafkasya komitesi oturumları ayda bir defa yapılıyordu ve 10 Nisan 1840 hükümlerini düzeltme ve yönetimin halihazır konularıyla ilgileniyordu. Komitenin görevleri: 1. Yerlilerin kuralları ve kanunları hakkında sağlıklı, doğru bilgileri toplamak, Rus hükümlerinin paralel olarak kullanılacağı alanları belirlemek. 2. Beyler ve köylüler arasında ilişkiyi restore etmek, düzeltmek. 3. Devlet varlıklarının yönetim hükümlerini oluşturmak. 4. Değişik görevlerde çalışan kişilerin haklarını belirlemek. 5. Finansal (mali) düzenlemenin projesini oluşturmak. 6. Şarap ve diğer alkollü vs içeceklere, öz sermaye vergileri ile ilgili yeni hükümler içeren, yeni projeler oluşturmak. 7. Trans-Kafkasya'da posta bölümünü düzenleme hükümlerine dair projeler oluşturmak.[621]

1842 yılı Ekim ayı için VI. Şube birtakım raporlar hazırladı. Bu raporlar genel olarak Trans-Kafkasya bölgesinin ana yönetim meclisi içerisindeki değişiklikler ile Guria yönetimi gibi konuların incelenmesi ve takibi hususlarını içeriyordu. Hedeflenen yolların gerçekleştirilmesi bir diğer hususta General Golovin'i görevden aldılar ve Trans-Kafkasya ana yönetim meclisin reorganizasyonu uygulandı. 6 Kasım oturumunda Kafkasya komitesi, Trans-Kafkasya yönetimini daha da düzeltmek için Kralın talimatlarına uygun olarak araştırılacaktı.[622]

Birkaç oturumda komite VI. Şubenin (yani Pozen'in) projesini inceledi. Trans-Kafkasya bölgesinin ana yönetim gündemi, önemsiz değişikliklerden sonra nihai halini aldı. Komite projeyi yeni görevlendirilen trans-Kafkasya ana yöneticisi

[620] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.336-337
[621] **РГИА**, ф.1268, оп.26, д.3, s.60-63
[622] **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.196, s.133

General A. Neidagart'a gönderdi, Neitgart projeyi beğendi. 12 Kasım 1842 gündemi deneyim formuyla, üç yıl süreyle I. Nikoloz tasdik etti ve ayrı broşür olarak yayımladı.[623]

Bu, gündem için çok önemli dokümandı, bu dokümandaki değişikliklerin özü ve çarlığı (Sarizmin) yenilemiş idarî politikanın ana yönleri sunulmuştur.

Gündemde anlatıldığına göre yönetimin yüksek yerli organı trans-Kafkasya'nın ana yönetimi öyle kurulacaktı ki imparatorluğun genel sivil düzenden, 10 Nisan 1840 hükmü ve hüküm eklerine dayanarak yerli halkın talepleri öngörülecekti. "Gündemde" direkt olarak gösteriliyordu ki hükümetin amacı evvelce olduğu gibi yine aynıydı: Trans-Kafkasya'yı imparatorlukla "yakınlaştırmak" ama bu amaca ulaşmak sadece bölgenin yönetim formlarının birleşmesiyle değil, bölgenin yaşamını imparatorluğun monarşist başlangıcıyla birleştirmekle mümkündür, yani kısaca bölgenin Rusya'yla birleşmesi oralı yerli halkın yaşam kalitesinin kötüleşmesiyle olabilirdi. Bunun için "Gündemde" şöyle yazıyordu: Bölgede mutlaka tahta karşı güçlü sadakat tesis edilmelidir. Hükümet ve yönetime saygı zemini hazırlanmalıdır, bu yüzden imparatorlukta her dine karşı olumlu bakış ve koruma güdüsü geliştirmek gerekir, görevlilere karşı hakların, görevlerin ve ilişkilerin, yerli özellikleri göze alarak belirlenmesi, Trans-Kafkasya'da eğitimin gelişmesi, yasal işlemlerin yerli şartlara denk gelmesi ve her birinin mülkiyetinin korunması elzemdir. Trans-Kafkasya'nın ana yönetimine mahkeme ve polis strüktürlerinin yeni projeler oluşturması talimatı veriliyordu ki işlerini kolaylaştırmak için her gücü kullansınlar. Buradaki dilleri ve kuralları bilen Tuzemsalar ve privilejik rütbelerine dayanarak düzen kuracaklar ve bunun için gerekli olan her şeyi yönetime aktif olarak kullanacaklardı.[624]

"Gündem" Trans-Kafkasya ana yönetiminin gücünü önemli derecede genişletiyordu. Dokümana göre, ana yönetim Trans-Kafkasya hükümetin başındaydı ve onun yardımıyla imparatorluğun yüksek icra hükmü bölgenin sivil yönetiminin her kısmını yönetmekteydi. Hükümet kanunların etkinliğini yerine getiriyordu ama yeni kanun kurma hakkı yoktu. Başbakanlık gözetimiyle hareket ediyordu ama

[623] **ПСЗ**-2, c.17 No: 16205
[624]R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.337-338

başkanların etkinliği sadece hükümetle önceden anlaşmayla gerçekleşiyordu. Bölgede genel-devlet önlemleri sanat kararlarında veya başkanlık tarafından sirküler yazışmalarda talimat verilmiş olursa özel olarak gerçekleşiyor, eğer hükümetin hedefi karşı değil ise var olan kanunlara, onun denetim (eksperiment) formuyla bir yıl süreyle aktifleşme hakkı vardı ama bu durum hakkında uygun başbakanlıklar bilgilendirilmiş olmalıydı. Onu göze alarak ki "Gündeme" göre sivil yönetim başkanının hakları aynı kaldı, 10 Nisan 1840 hükmüyle Tiflis askerî valisine verilmiş hüküm gibi, hükümetin meclisi yine de sadece ve sadece hükümetin toplantı organını sunuyordu, belli ki hükümetin yukarıda belirlenmiş hakları ve görevleri kendi hükmüne veriliyordu, bu durumsa bu sonuncunun hak ve görevlerinin önemli derecede genişlemesini ifade ediyordu. "Gündeme" göre o sadece yüksek hükümete bağlı kalıyordu ve raporları da sadece direkt imparatora sunuyordu. Hükümetin lazım olduğu durumlarda "Gündemin" maddelerinin yerine getirmemenin hakkı vardı ama bunun hakkında imparatorun idarî VI. Şubesini bilgilendirecekti.[625]

Ana hükümetin "Gündemiyle" verilmiş haklar 1840 yılı hükmüyle belirlenmiş yetkilerini çok aşıyordu, bu yetkiler General-valilin yetkisine denk geliyordu. Şimdi baş hükmün yetkileri General-valinin ayrıcalıklarına (prerogativlere) yaklaşıyordu, bunlara dayanarak ise "Gündemle" belirlenmiş idarî politika ve gerçekleştirilecek önlemler belki de Kafkasya'da General-valiliğin (naibe) kuruluşu için belirli geçici basamağı, zemini hazırlıyordu.

4.4.2. Projelerin Uygulaması

"Gündeme" göre hükümetin idarî politikası ve yıllar süren çalışmalar güney Kafkasya'da yönetimi düzeltmek için başarısızlığa uğradı. Bundan sonra, hükümet eski yönetimden farklı taktik yöntemleri uygulayacaktı ve yönetimin yeni sistemini uygulayacaktı, bunu en sonunda sağlayacaktı eski stratejik hedefi- Gürcistan ve güney Kafkasya'nın Rusya'yla tam birleşmesini. Hükümet hayır demek zorunda kaldı bu bölgede P. Tsiatsianov'dan sonra düzenli olarak uygulanmış yönetimin merkezileştirme (santralizasyon) politikasına ve yerli idare için tekrar geniş hakları vermeye. Şimdi eski ödevi çözmek, yeni yollarla, daha net olarak yönetimin

[625] **ПСЗ**-2, с.17 No: 16205

desantralizasyonu[626] (Decentralization) lazımdı. "Gündemde öngörülen etkinlikleri restore etmek yerli idarenin bağımsızlığının en önemli ana elemanı ve buradaki kuruluşların özelliklerini teşkil ediyordu. Hükümetin idarî politikası şimdi öyle yönlendirilmeliydi ki tüm yönetim organları olarak yerli şartlara uygun olmalıydı, yerli aristokratları yönetime çekmeliydiler ve bu yolla dönüşecekti otokrasinin sadık rütbe ve güvenilir sosyal- siyasî dayanağı olacaktı.[627] Bu sonuncu daha da önemliydi, çünkü yönetimden uzak tutulan Gürcü Soylular ve bu yüzden protesto edenler 1842 yılı Çernişev ve Pozen'e bir açıklama raporu hazırlayıp sundular "Gürcü soyluların hakları ve gerekenler hakkında" bu raporla onlar kendi haklarını geri kazanmayı ve Gürcistan yönetimine katılmayı talep ediyorlardı. Kartta yazılıyor (söyleniyor): Kraliçe Katerina, Gürcü krallığı korumasını üstlendikten sonra, Gürcü Soyluların Rusya yüksek rütbeleriyle haklar yönünden eşitlemesini istedi. Soyluların hakları korunuyordu, I. Alexander da Gürcü yüksek rütbelerin haklarından en önemlisi layık görenlerin hükümetin değişik kuruluşlarda memurlar olarak seçilme hakkıydı. Bu ayrıcalıklar görücü Soylular problemsiz faydalanıyorlardı XIX. yüzyılın ilk yarısında, bu zamanlar onların Rusça dilini ve Rus kanunlarını bilen kişileri hemen hemen yoktu. Şimdi yüksek rütbeli kişilerde eğitimli olanlar daha çoktu ama 1840 yılı yönetim hükmü Gürcü Soyluların haklarını minimuma kadar kısıtladı. Biz hakaret edilmiş, alçalmış hissediyoruz kendimizi ve içten rica ediyoruz imparatordan bizim haklarımızı geri kazandırsın, memurları bizim aramızdan seçelim diye.[628] Bu taleplere cevap olarak baş yönetmen Golovin Petersburg'a rapor veriyordu. Buna göre Gürcü Soyluların belediyeden kovulmasına yaklaşık 40 yıllık deneyim veriyor, bundan dolayı biz Gürcü Soyluların bu iş için hazır olmadığını ve onların taleplerini yerine getiremeyeceğimize kanaat getirdik.[629]

A. Bendianaşvili başyönetmenin pozisyonuna uygun olarak not etti. Ele geçirme milliyetçilikle dolu Golovin yazıyordu. Tarihçi-Rus yönetim sisteminden Gürcü Soyluları uzaklaştırma motivasyonu saklanıyor. Rütbeli yönetimin üyeleri yıllardır (yaklaşık otuz yıl) Gürcü devletini tekrar kazanmak için savaşıyordu ve bu

[626] Bazı merkezi hükümet yerel yönetim organlarına devredileceği yönetim sistemi
[627] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.340-341
[628] **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.247, s.39-40
[629] **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.247, s.28, 80

yüzden Rusya yönetiminin güvenini kazanamadı. O olaylar hakkında ifşa etmiyor ki yüksek rütbeli kişileri geri çekiyorlardı. Rus sömürgesi politikanın sürdürülmesini sağlamak için Gürcü memurları Rus yönetim sisteminden uzaklaştırdılar, sürdüler. Soyluların Protestan ruh hali gösterdi ki rütbeli baş yönetim artık fonksiyonel değildi".[630]

Soyluların protestosu belirli sonucu verdi ve başkanlık bu konuda kendi yaklaşımını gözden geçirmek zorunda kaldı. Bu durum "gündemde"de göründü.

"Gündemin" geçerli olmaktan ikinci gün, 13 Kasım, Kral Çernişev-Pozen'in net fikirleri güney Kafkasya'nın yeni düzenleme hakkında tasdik etti. Bu yeni düzen idarî- bölgesel değişiklikleri uygulamayı göze alıyordu, daha net olarak, İmereti ilçesini oluşturmaktı. Sivil valinin yetkilerini genişletmeyi, şehir yöneticileri (magistratları) oluşturmayı vb[631] hedeflenen planın pratik olarak 1842 yılının Aralık ayına kadar gerçekleştirmeyi, başyönetmen General A. Neidgartin Tiflis'e gelmeden önce başladı. Aynı yılın 3 Kasım kararıyla trans-Kafkasya'nın yönetiminin idarî bölümü iptal oldu ve onun işlerini yürütmek yönetim idaresine geçti.[632] 20 Kasım 1842 kararıyla baş yönetimin meclisini beş üyeye kadar indirdiler. Bununla birlikte üç tanesi mutlaka askerî kişi olacaktı ve meclis üyesinin direkt fonksiyonlarından başka gümrük, eğitim ve posta işlerini de yöneteceklerdi. Diğer ikisi sivil kişiler olacaktı ve sadece bölgenin sivil düzenlemesinin yeni amaçlarını araştıracaktı. Bu değişiklere uygun olarak Trans-Kafkasya eğitim kuruluşları inspektörünün (müfettiş), ilçenin gümrük başkanının ve ilçenin posta inspektörünün (müfettiş) görev pozisyonları iptal oldu. Bu iptal edilen görevlilerle çalışan memurlar uygun pozisyonları yönelten meclisin üyelerinin yönetimi altına girdiler.[633] Baş yönetim fonksiyonlarını hafifletmek için, 21 Kasım kararıyla Tiflis askerî valisinin görev pozisyonu iptal oldu ve onun yerine düzenlendi aynı fonksiyonu olan trans-Kafkasya yönetimin sivil yönetimin yüksek pozisyonu, bu pozisyon direk başyönetmene

---

[630] A. Bendianişvili, **Kartveli Halhis Erovnul-Ganmantavisuflebeli Mozraoba XIX Saukunis Pirvel Nahevarşi** (ქართველი ხალხის ეროვნულ-განმანთავისუფლებელი მოძრაობა XIX საუკუნის პირველ ნახევარში- XIX yüzyılın ilk yarısında Gürcü halkının ulusal kurtuluş hareketi), Kitap: Rusuli Kolonializmi Sakartveloşi(რუსული კოლონიალიზმი საქართველოში-Gürcistan'daki Rus sömürgeciliği), Universali yayınevi, 2008 Tiflis, s.71-72

[631] **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.372, s.1

[632] **ПСЗ**-2, с.17 No: 16155

[633] **ПСЗ**-2, с.17 No: 16244

bağlıydı.[634] Bu pozisyona görevlendirilen, General Guerko, daha önce Polonya'da, Lübliana askerî yönetici olarak çalışıyordu.[635]

Tiflis'e geldikten hemen sonra General Neitgart yönetimde var olan gergin durumu düzeltmeye çalıştı: 15 Şubat 1843'te Gürcistan-İmereti vali yönetimi ve birimlerde 6.793 çözülmemiş iş raflardaydı.[636] Başyönetmen uygun önlemleri alıyordu ama sonuca ulaşamıyordu. Arazi geliştirmenin düzenleme işinde, baş yönetim ve onun yardımıyla arazi ölçme pozisyonu düzenlendi, bu pozisyon kendi işlerin sınırlarında valilik ve ilçe arazi ölçeklerinden bağımsız olarak çalışacaktı.[637]

1843 yılı Temmuz ayında Neitgart krala "Trans -Kafkasya bölgesinin durumu hakkında" rapor sundu. Bölgede sakinliği korumanın ana şartı olarak yönetimde ciddi ve güçlü bir çizgi sürdürmeyi düşünüyordu. Bu "Gündemde" kayıt edilen prensiplerle uygundu ve Rusya'nın güney Kafkasya'yla yavaş-yavaş birleşmesini kast ediyordu. Yönetmenlerin fikriyle, ilçe başkanlarının görev süresi uzayacaktı, bu durum ise başkanların sık değişmesini önlerdi, iş süreçleri ise iyileştirirdi. Bölgenin daha iyi gelişmek için o ticareti canlandırmayı uygun görüyordu, bu amaç için ise buraya Rus Tüccarları çekmeliydiler. Neidgart ayrıca Krala İmereti ve Guria'da askerî ilçeleri kurma projeleri hazırlamak hakkında açıklama yapıyordu vb.[638] Ama daha 1842 yılında, Rusya dominyonları koruma motivasyonuyla, Guria ilçesi Guria askerî ilçesine dönüştürüldü ve başına Rus personel memurunu aldılar. İmereti'yi askerî ilçe olarak artık dönüştürmediler. Aynı yıl, askerî yönetimi olan Belakani ilçesini Gürcistan-İmereti valiliğinden böldüler.

Gürcistan'ın idarî-bölgesel olarak bölünmesinden başka değişiklikler de getirdiler: 29 Kasım 1844 yılı kararıyla Telavi ilçesi iki-Telavi ve Signagi ilçeler olarak bölündü. Telavi ilçesini oluşturuyorlardı. Telavi ve Kvareli bölgeleri (mahalleleri), Signagi ilçesini ise-Signagi, arka taraf ve Şikârın bölgeleri. Siğnagi ilçe şehir olarak açıklandı, burada şehir polisi düzenlenecekti ama ilçe mahkemesi,

[634] **ПСЗ**-2, с.17 No: 16237
[635] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.344
[636] **РГИА**, ф.1268, оп.4, д.108, s.22
[637] **ПСЗ**-2, с.19 No: 18353
[638] **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.509, s.18-20

hazinedarı, arazi ölçeni ve hâkim her iki ilçe için ortak olacaktı ve onlar Telavi de idiler.[639]

Gürcistan'dayken askerî başbakan Çernişev düşündü ki doğu Gürcistan'ın dağ halkın sivil gelişim seviyesi daha düşüktü, onlara sanki daha güçlü yönetim kurmak için General Golovin'e görev verdi. Tuşları, Pşav-Khevsurları ve OS'ları Telavi'den, Tiflis ve Gori ilçelerinden ayırt etmeliydi ve onlardan ayrı ilçeleri oluşturması bekleniyordu yani askerî-kamu yönetimi tahsis etmesi. Bu göreve dayanarak eski mahalle yönetimin yerine oluştu Tuş-Pşav Hevsureti ve Oseti ilçeleri askerî-kamu yönetimiyle. Her ilçe bölündü mahalleler olarak, onlar başında ise yerli halkın temsilcilerini-asker veya sivil kişileri aldılar.

Osetya ilçesinin içeriğine önceden girdiler Gürcistan askerî yolu boyunca yaşayan Mtiul-Mokheveebi'de ve bu ilçenin merkezi köyü olarak – Kveşeti'yi seçtiler. Ama çok yakında, 1842 yılı Eylül ayında, Golovin, Osetya ilçesinde seyahat ederken emin oldu ki bu bölgenin başkanı için, yaşadığı yerden-Kveşeti'den, daha çok Osetlerle örülü ilçenin yönetimi zorlanırdı, bu yüzden Osetya Okrugu'ndan Gürcistan askerî yolu boyunca yaşayanlar ile Mtieli-dağ halkını ayırt etmek ve onlardan ayrı birim olarak bir dağ ilçesi oluşturma kararı aldı. Ksani vadisinin üst kısmını ve ona bağlı suların havuzunu teşkil eden bölge daha çok Gürcü nüfusundan oluşuyordu. Köyü Kveşeti dağ ilçesinin Rezidansı olarak bıraktılar. Sonra ilçeleri oluşturdular: 1. Dağ ilçesinin- 3 mahallesi (bölge): Khevi, Mtiuleti ve Ksani. Oseti ilçesinin- 3 mahallesi: Java, Patara Liakhvi ve Nari.[640] Tuş-Pşav-Khevsuretinin iki mahallesi: Tuşeti ve Pşav-Khevsureti. Vali bu ilçelerin şehre uzaklığı sebebiyle bunlar arasında merkezi yeri tutuyordu, Dağ-Mtiuli ilçesine, bu ilçenin başkanı görevlendirildi, diğer ilçelerin yönetmenlerini kontrol etme yetkisi verildi Tuş-Pşav-Khevsureti ve Oseti ilçelerin yönetimlere karşı var olan özel davaları incelemeyi. Mtis-dağ ilçe başkanı şimdi Gürcistan-İmereti valiliğinin dağ halkın genel başkanı olarak adlandırılıyordu. Bölge başkanlarına talimatlar verildi, bu talimatlara göre onların yetkisi ilçe başkanı yetkilerinden farklı değildi. Ceza davalarının sürdürülmesi askerî mahkemelere bağlıydı. Askeri gözetim güçlendiriliyordu.

[639] **ПСЗ**-2, c.19 No:18482
[640] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba…,** s.346

Yakınlarında gerçekleşen suçlar için Mtielileri-Dağ halkı büyük sorumluluk üstleniyordu.

VI. Şube tarafından imparatora sunulmuş idarî değişiklikler projesi 30 Mart 1843'te Kafkasya komitesi tarafından tasdik edildi.[641]

Rus hükümetinin fikriyle, tanımlanan değişiklikler-eklemeler biraz hafifleştirilecekti. 1840 yılı hükmüyle kanunlaşmış yönetimin ve mahkeme süreçleri kurallarını, halkın yönetime karşı isyanlara ve sık hırsızlık-soygunlara karşı uygun önlemler alıyordu. Bunun için hem organizasyon hem de cezayı arttırma önlemlerine başvuruyordu. Mesela soygun durumunda hızlı bir şekilde yargılamak için reformdan önce var olan kurala dönme kararı aldılar. 22 Şubat 1844 kararıyla belirlendi ki böyle bir suçta suçlular formalite kurumlarda koruma kuralı olmadan hızla yargılanacaktı..[642]

Suçlulara ceza verme mekanizmasında değişiklikleri eklemek devam ediyordu. Ceza o kişilere karşı katılaştı, hangileri içinde kanıt eksikliği yüzünden mahkemede beraat ettiler ama yine de kuşku altında kalıyorlardı. 1841 yılı Nisan ayında böyle kişilerin mahkemeden alıkoyulması başyönetmen Golovin tarafından yasaklandı. Bu yasaklama kanun dışı olarak sayıldı, ama Çernişev onu restore etti (geriye aldı) o motivasyonla ki, sanki yerli şartlar için bu önlemler şarttı. Onun girişimi üzerine çıktı yüksek karar, bu karara göre bu kişiler başyönetmenin emriyle kalıcı olarak Sibirya'ya sürgüne gönderilebilirlerdi. Mahkeme tarafından beraat çıkan kişilerin kendi yaşadığı yere dönme kararı sadece baş yönetimin isteğine bağlıydı.[643] Böylece mahkeme tarafından haklı çıkan kişiler belirsiz süreyle hapishanede kalabilirlerdi veya Sibirya'ya sürgün edilebilirlerdi. Bu önlem daha sonraki dönemlerde kanunileşmeye başladı, 1844 yılı Şubat ayı kararıyla yetki başyönetmene verildi mahkeme tarafından kuşku altında kalan kişiler için ceza vermenin değişik formları kullanıldı: beş yıla kadar hapishane rotasında kalmak, sekiz yıla kadar Rusya iç valiliklerinde veya sonsuza kadar Sibirya'da sürgünde kalmak vs.[644] Mahkemenin

[641] **STSA**; ფ.2, ს.1, ს.10893, s.10-11; **РГИА**, ф.561, оп.1, д.249, s.33-35
[642] B. N. İvanenko, **Grajdanskoy Upravlenye**…, s.321-322
[643] **АКАК**, IX, s.36-37
[644] **ПСЗ**-2, No:17652

Trans-Kafkasya hükümetinin davaları kabul etmeye hakkı yoktu. Böyle davaları kabul etme- inceleme yetkisi sadece Kafkasya komitesindeydi.[645]

1840 yılı reformuyla belirlenen mahkeme sürdürme kuralı - reform ve sonraki kararla ve açıklamayla otokrasinin adaletinin gerçek yüzünü iyi tanıtıyor ve gösteriyordu. Bu adalet kendi politikasını en katı kurallarla sürdürüyordu. Yukarıda belirtilmiş değişikliklere bakmaksızın, adalette keyfi kararlar azalma yerine ölçüsüzce arttı. 1839 yılı itibarıyla incelemek için mahkemeye giren davaların miktarı 2.461'den 1842 yılına gelindiğinde 4.486'ya yükseldi ve miktarları belirgin olarak sonraki yıllarda da azalmadı.

Belirtildiği gibi şu andaki aşamada Rusya hükümeti güney Kafkasya'yı sakinleştirme ve birleştirme aktivitesi olarak yönetimde yerli beylerin-soyluların katılımını sayıyordu. "Gündemi" kabul ettikten sonra bu yönden bazı adımlar atıldı. 19 Mayıs 1843 yılında Kafkasya komite hükmüyle baş yönetimin idarî görevine Gürcü Beyler-ve Soyluların kabul edilmesi kararı verildi. Eğer bunların arasında iyi çalışanlar bulunursa, ödüle layık görülecekti. Ayrıca, komite biliyordu ki Trans-Kafkasya ayrıcalıklı rütbe hakları ile genel konuların kararı da geç kalmazdı.[646]

Aynı yıl 27 Eylül kararıyla yerli soylular mahalle başkanlarına yardımcı kişiler olarak görevlendirildi ve onlara bazı haklar verildi. Daha az önemli olan cezaların incelenmesi hakkı da köyün ustalarına verildi.[647]

Bazı kuruluşların çalışma değişiklikleri de aynı zamanda devam ediyordu. 1843 yılının sonunda Trans-Kafkasya ana yönetmeliği meclis kararıyla uygulandı ve ilçe mahkemeleri ile ilçe ve bölgesel (mahalle) belediyelerin organizasyonu yenien yapılandırıldı. Finansal ekonomi amacıyla, kuruluşların güçlendirilmesi az miktarda davaları olan organların iptal olmasıyla gerçekleşti. Merkezler bölündü ve azaldı. Bunlar Tiflis, Gori ve Ahaltsihe ilçe mahkemeleri ile ilçe yönetimindeydi. Geriye kalan ilçelerde de hemen hemen aynı durum vardı . Bu önlemleri uyguladıktan sonra,

[645] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.348
[646] **ПС3**-2, No:16874-a
[647] B. N. İvanenko, **Grajdanskoy Upravlenye**…, s.318

tanımlanan kuruluşlarda görevlilerin miktarı 167 kişi azaldı, bu durum ise gümüşle 65.505 Manat tasarruf demekti.[648]

Rusya hükümeti Güney Kafkasya'da oluşmuş ağır durumu düzeltmek için yönetim memurlarını seçme kurallarının geliştirilmesini ve onlar için bir şeylerin düzeltilmesini istiyordu. Çünkü 10 Nisan 1840'ta özel hükümle kanunlaşmış yasalar yeterli değildi. Bu yüzden burada çalışanlar pek iyi değillerdi. 7 Nisan 1843'te İmparator Kafkasya komitesinin hükmünü onayladı. Bu hüküm, göreve alınacak memurun sadece yerli ana yönetimin yardımıyla işe koşulmasını yasallaştırıyordu. Böyle bir talebe başbakanlar, genel-valiler ve sivil valiler yetkiliydi. Trans-Kafkasya bölgesinin baş yönetimine gönderilen işe kendi raporunu eklemek söz edilen memurun yeteneği ve güvenilirlik derecesine bağlıydı. Göreve alınan memurlara para (maddi) yardımının yarısı hemen veriliyordu, geriye kalan yarısı ise üç yıl çalışmadan sonra...[649]

Alınan önlemler durumu değiştirmiyordu. Memurların iyi olmamaları ve onların kötü olduğunu kanıtlayan belgelerin getirilmesi eğer bunu yönetim de itiraf ediyorsa çok düşünülecek bir şeydi. Neidgart 1844'te konuyla pek ilgili değildi. Belli ki bazı durumlarda memurları öylesine işten çıkarıyordu. Aynı yıl 22 Şubat kararı alındı ki kötü davranışlar yüzünden işten çıkarılan Rus memurlar trans-kavasyadan sürülecekti. Eğer bu işçiler görevlendirilen pozisyondan üç yıllık süreden önce çıkarılıyorsa, Trans-Kafkasya'ya gelmek için verilen paranın o kısmı onlardan alınıyordu.[650]

Böylece 1842-1844 yılları arasında, 10 Nisan 1840 alınan kanunun düzeltilmesi gerekti. Bunun sonucu olarak kanun üretimi kolaylaştı, sivil davalar geri alındı, yerli kanunların kullanılma pratiği geri çekildi, çoğul kurumların belirli kısmı iptal oldu, yerli yönetimin yetkileri ve yönetim derecesi arttı, kısmen değişti, Gürcistan idarî-bölgesel düzenleme yönetime tekrar alındı. Yerli elemanlar tanımlanan değişiklikleri uygularken hükümet hassas olarak hareket ediyordu, öyles ki bu değişikliklerin gerçek amacı saklı kalacaktı. Çernişev ve Pozen, yönetimi tüm

[648] **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.534, s.3,40
[649] **ПСЗ**-2, с.18, No:16708
[650] **ПСЗ**-2, с.19, No:17642

bunların çok zor gerçekleşeceği ve korkulacak sonuçlar doğurabileceği yönünde uyarıyordu. Sonraki düzenlemenin her önleminin hepsine birden başlamak riskliydi çünkü yeni önlemleri hızlı şekilde hayata geçirmek "kendi kuyularını kazmak" anlamına gelebilirdi.[651]

Gürcistan'ın Rus yönetiminde yapılan değişiklikler yönetimin genel karakterini değiştirmiyordu. 1840 yılında reformla kurulmuş yönetim, sistemin ana prensiplerini ve yönetimin eksikliklerini aşamıyordu, ama aynı zamanda Rusya idarî politikasında önemli değişiklikler geliştiriyordu. Şimdi Rus yönetimi yerli şartlarla paralel ilerliyordu ve Rus memurlarla birlikte buradaki Beyler ve Soyluları çekmek, yerli idarenin belirli yönetimini hedefliyordu. Otokrasinin idarî politikasının böylesine belirgin dönüşü o savaşın sonucudur, bunu, Gürcü halk ve güney Kafkasya halkı diğer halklarla birlikte gerçekleştirdiler; Rus yönetimine karşı, Rus rejimine karşı, bu yönetim onların yaşam biçimlerinden çok farklıydı.[652]

Uygulanan değişikliklere rağmen, Gürcistan'da ve tüm Kafkasya'da durum çok gergindi. Aynı zamanda, 1 Ekim 1844'te General A. Neidgart hastalığı yüzünden görevinden alınmayı istedi. Var olan durumlardan dolayı, I. Nikolay yeni oluşmuş idarî politikanın başarılı şekilde realizasyonu için yerli Rus yönetiminin formunu değiştirme kararı aldı ve Kafkasya'da genel Naipliği (valiliği) kurdu.

Rusya idarî politikasında ve Gürcistan'ın yönetim sisteminde uygulanan değişikliklere bilim literatüründe Kral Naibi -Vorontsov- adını verirler. Yukarıda zikredilen olaylardan belli ki bu değişikliklerin başlangıcı 1840 yılı kusurlu reformundan hemen sonra başlamıştır. 12 Kasım 1842 yılı tasdik edilen Gündem Trans-Kafkasya bölgesinin yönetimine ve daha sonraki yıllarda alınan önlemler güney Kafkasya'da idarî politikaya otokrasi yönetiminin dönüşünü gösteriyordu ve yönetimde önemli değişiklikler için şartları hazırlıyordu. 1844 yılı sonunda Trans-Kafkasya baş yönetiminin iptal edilmesi bunun direkt devamıdır. Bu bölgenin idarî olarak tekrar Kafkasya ilçesiyle birleşmesi ve tüm bu sahaları Kafkasya Naipliğine dönüştürmek tam olarak söz konusu durumun göstergesidir. İmparatorluğun bu yeni idarî-bölgesel biriminin başına daha geniş yetkileri olan Kral naibini (vali) koydular,

[651] **РГИА**, ф.1268, оп.1, д.196-b, s.209-210
[652] R. Lominadze, **Rusuli Martva-Gamgebloba**…, s.352

söz konusu kişi daha da önemli değişiklikleri uyguladı. Belli ki Rusya'nın merkezi sloganına uygun olan yönetim sistemi Gürcistan'da sonraya kaldı. Ama şimdi Gürcistan'ın Rusya'yla birleşmesi ve Gürcü halkı Ruslaştırma işlemi başka yöntemlerle uygulanacaktı. Bu durum, başka değişiklikler yapma lüzumunu ortaya koyuyordu. Gürcistan ve Kafkasya'nın Rus yönetim tarihinde yeni dönem başlıyordu. İncelenen dönemde otokrasinin cansız, kusurlu idarî politikasının başarısızlığı ortaya dökülmüş oluyordu.

4.5. Tiflis Vilayetinin Önemi

4.5.1. Tiflis Vilayetinin Düzenlemesi

Tiflis Ruslarının Gürcistan'a ilk girişi hem Gürcistan hem Kafkasya için özel bir öneme sahipti. Rusya, Kafkasya'da yerleştikten sonra Tiflis bu iki bölgenin merkezi olarak kabul edildi. Onun idarî düzenlemesine büyük bir önem verildi.

Tiflis Vilayeti, Rusya İmparatorluğu'nun Kafkasya'daki en önemli vilayetlerinden biri idi. Kafkasya Naipliği'nin ve Kafkasya Orduları Başkomutanlığı'nın Tiflis şehrinde yer alması, vilayetin idarî anlamda önemini arttırıyordu. Esasen Rusya, Kuzey Kafkasya'nın merkezi olarak ilk önce Astrahan'ı seçmişti. Rus ilerlemesi güneye doğru devam edince bu merkez Stavropol'e taşındı. 1844'te Kafkasya Naipliği'nin kurulmasından itibaren ise Tiflis, Rusya'nın tüm Kafkasya'yı idare ettiği merkez oldu ve bu özelliğini imparatorluğun bölgedeki hâkimiyeti sonlanana kadar korudu.[653]

1801'de Gürcistan'ı ilhak ederek Kafkasya hâkimiyeti yolunda önemli bir adım atan Rusya İmparatorluğu, vilayet sistemini imparatorluğun diğer merkezlerinde olduğu gibi bu bölgede de hâkim kılmayı ve iktidarını bu yolla güçlendirmeyi hedefledi. Ancak, Kafkasya'nın kendine özgü yapısı nedeniyle bunun hemen uygulanabilmesi mümkün olmadı. Bu nedenle Rusya, kendisinden önce bölgede var olan uygulamaları, geçici süreliğine benimsemek durumunda kaldı. Borçalı Sultanlığı, Ahıska Paşalığı gibi idarî adlandırmalar bir süre daha devam etti.

[653] Mustafa Tanrıverdi, **Çarlık Rusyası Döneminde Tiflis Vilayeti (1878-1914)**; T.C. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı; Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı (Doktora Tezi); İstanbul 2016, s.11

Dönüşümün kısa sürede gerçekleşememesi, merkezi otoritenin bölgede tam olarak hissedilmesinde büyük engel oluşturuyordu. Kafkasya Orduları Başkumandanı İvan Feodoroviç Paskeviç, 24 Nisan 1830 tarihli raporunda mevcut idare sistemi ile uyumluluk arz edecek bir sistemin kurulması gerektiğini belirterek, Kafkasya'daki yerel yönetim anlayışlarının devam etmesinin sakıncalarına değiniyordu. Paskeviç, bu sorunun çözümü olarak İmparatorluk genelinde uygulanan vilayet sisteminin bütün yönleriyle Kafkasya'da da yerleşmesini öneriyordu.[654]

10 Nisan 1840'ta onaylanan kanun hükmünce, Kafkasya Krayı yönetim olarak iki kısma ayrıldı. Batı kısmı Gürcistan-İmereti Vilayeti; doğu kısmı ise Hazar Oblastı adıyla yapılandırıldı. Derbend ve Kuba kazaları Derbend Askerî Bölge amirinin yönetimine bırakıldı. Gürcistan-İmereti Vilayeti, Tiflis ile birlikte 11 kaza ve 44 uçastoktan (nahiye) oluşturuldu. Tiflis, Gori, Telav, Kutayis (İmereti), Aleksandrapol (Gümrü), Nahçıvan, Erivan, Elisavetpol (Gence), Guri ve Baleken bölgelerini içine alan Gürcistan-İmereti Vilayeti, alan itibariyle neredeyse tüm Kafkasya'yı kapsıyordu.

1840 Reformu'ndan altı yıl sonra Gürcistan-İmereti vilayetinin önemli bir kısmı, Tiflis vilayeti adı altında yeniden yapılandırıldı. 14 Aralık 1846 tarihinde kabul edilen kuruluş nizamnamesine göre; Tiflis Vilayeti ilk etapta Tiflis, Gori, Telav, Signah, Elizavetpol, Erivan, Nahçıvan ve Aleksandrapol kazalarından teşekkül ettirildi. Ahılkelek, Ahıska kazasından ayrılarak Aleksandrapol kazasına; Osetin ve Tuşino-Pşavo-Hevsurski okrugları da yine Tiflis Vilayetine dâhil edildi. Kuruluş nizamnamesine göre, vilayetin merkezi Tiflis şehri olarak belirlendi. Tuşino-Pşavo-Hevsurski okruğu ise daha sonra Tioneti adını aldı. [655]

1846 Nizamnamesi'ne göre vilayetin askerî valisi vardı ve vilayetin askerî işlerinden sorumluydu. Gürcistan-İmereti mülkî amiri, artık Tiflis Askerî Valisi olarak adlandırılmaya başlandı.

---

[654] Hayri Çapraz, "***Gürcistan'da Rus İdaresi'nin Yerleşmesi (1800-1850)",*** OAKA, Cilt I, Sayı:1 2006, s. 78.

[655] **Polnoe Sobraniye Zakonov Rossiyskoy İmperii** (полное собрание законов российской империи – Rus İmparatorluğu'nun yasalarının koleksiyonu),Cilt XXI, Sankt-Peterburg 1847, s. 647.

Tiflis Vilayetinin yukarıda bahsedilen kazaları ve doğal olarak sınırları XIX. yüzyıl boyunca bir takım değişikliklere uğradı. İlk olarak 1849'da Erivan, Nahçıvan ve Aleksandrapol kazaları Tiflis Vilayetinden ayrıldı ve yeni oluşturulan Erivan Vilayetine dâhil edildi. Bu tarihten sonra Tiflis Vilayetinin doğal sınırlarını kuzeyde ve kuzey doğuda Terek ve Dağıstan oblastları, batıda Kutayis Vilayeti, güneyde Kars Oblastı ve Erivan Vilayeti, güneybatı ve doğuda Elizavetpol (Gence) Vilayeti oluşturuyordu. Kuzeybatıdan güneydoğu sınırına yaklaşık 374 km; kuzeyden güneye ise yaklaşık 214 km uzunluğundaydı.[656]

Tiflis Vilayetinin XIX. yüzyılın son çeyreğindeki sınırları dikkate alındığında bütün Güney Kafkasya'nın 1/6'sını oluşturmaktaydı. Alan itibariyle Bakü, Erivan, Kutais vilayetleri ve Dağıstan, Kars, Batum oblastları ile karşılaştırıldığında en büyük sınırlara sahipti.

XIX. yüzyılın son çeyreğinde Tiflis vilayeti dâhilinde dokuz kaza ve bir tane okrug bulunmaktaydı. Bunlar; Tiflis, Ahılkelek, Ahıska, Borçalı, Gori, Duşeti, Telav, Tianeti ve Signah kazaları ve Zakatala okruğu idi.

Kaza, Rusya İmparatorluğu idarî sisteminde "uezd" karşılığı olarak kullanılmaktaydı. Okrug da esasında kaza yerine kullanılmakta; ancak anlam olarak oblastların idarî bölünmesine karşılık kullanılmaktaydı. Okrugların idarî-siyasî ilişkiler bakımından denetimi, Kafkasya Krayı'nın yönetim dairesi temelinde, okrugların naçalniklerine; yani başkanlarına emanet ediliyordu. Okruglarda bölgenin şartları da dikkate alınmaktaydı. Buna göre; Novorossiyski şehrinde okrug naçalniğinden (başkan) bağımsız, özel personeli olan polis idaresi bulunmaktaydı. Tuapse ve Soçi okruglarında baş polis memurlarının sorumluluklarında bölge naçalnikleri vardı. Daha sonra Tuapse ve Soçi'nin taşralarında şehir ilkeleri yürürlüğe girmeye başladı. Karadeniz Vilayetinin köylerindeki kamu yönetimi, Güney Kafkasya köylüleri hakkındaki ilkelerle ortak temellerde şekillendirildi. Karadeniz Vilayetinin finans, denetleme, eğitim, posta-telgraf ve devlet mülkleri ile ilgili alanlarının yönetimi Karadeniz Okruğu için oluşturulan esaslara kadar korundu.

[656] **Pervaya Vseobşaya Perepis' Naseleniya Rossiyskoy İmperii 1897 g. LXIX. Tiflisskaya Guberniya** (Первая Всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г. Рязанская губерния-Rusya İmparatorluğunun İlk Evrensel Nüfus Sayımı 1897 Tiflis Eyaleti), Sankt-Peterburg 1905, s. III, s. 37

Hukuki kısım Yekatinadarski Bölge Mahkemesi'ne ve Tiflis Hukuk Meclisi'ne bağlandı. Karadeniz Vilayetinin kilise idaresi, Sohum Pispokosluğu sorumluluğuna geçti.

Tiflis Vilayetine bağlı olan kaza ve okruğun sınırları ve kendine özgü yapılanmaları bulunmaktaydı. Buna göre;

Tiflis Kazası, Kafkasya Genel Valiliği'nin ve Rusya'nın Kafkasya Orduları Başkumandanlığı'nın ikamet ettiği yer olması bakımından merkezi kaza konumundaydı. Etnik yapısı dikkate alındığında, vilayetin en kozmopolit bölgesi idi. Gürcülerden başka Türkler ve Ermeniler önemli çoğunluğa sahipti. Bu kaza, 1840 reformuna göre; eski Tiflis Kazası, Borçalı bölgesinin ovalık kısmı ve dağlık Trialeti'den oluşuyordu. Tiflis Kazasında üç karakol bölgesi bulunmaktaydı. Bunlar: Tiflis'te bulunan Tiflis karakol bölgesi, Mariend köyünde bulunan Sartoçalski karakol bölgesi ve Karatepe köyünde bulunan Karayazı karakol bölgesi idi. Tiflis Kazası aynı zamanda Kafkasya Krayı'nın ticaret noktası konumundaydı.[657]

Kura'nın yukarı havzasında yer alan **Ahılkelek Kazası**, Ahıska'nın doğu kesiminde yer alan ve XV. yüzyılda Türk hâkimiyetine giren bir bölge idi. Bölge, 1829 Edirne Antlaşması ile Ahıska Paşalığı'na bağlı olarak Rusya'ya bırakıldı. Ahılkelek, 1874'te Ahıska kazasından ayrıldı ve müstakil bir kaza haline getirildi. Ahılkelek kazasının Baralet ve Bogdanovka köylerinde olmak üzere iki karakol bölgesi bulunmaktaydı.

Kura'nın yukarı havzasındaki kazalardan biri olan **Ahıska**, 1579'da yurtluk-ocaklık olarak kurulan Çıldır Eyaleti'nin merkezi haline getirilmişti. Ahıska Sancağı "paşa sancağı" sayılmaktaydı. Posof Çayı kıyısında yer alan Ahıska, Türklerin yönetiminde iken önemli bir ticaret merkezi idi. Kars, Erzurum ve Gürcistan'dan getirilen mallar burada pazara sunuluyordu.[658]

1828-29 Osmanlı-Rus Savaşı neticesinde imzalanan Edirne Antlaşması'na göre Rusya'ya bırakılan Ahıska, önce Rusya idarî yapılanmasında Ahıska Paşalığı olarak isimlendirildi. Osmanlı Devleti Gürcistan, Megreli, İmereti, Guri ve Kafkasya'nın

[657] M. Tanriverdi, **Çarlık Rusyası Döneminde Tiflis** …., s.14
[658] Shota Bekadze, **"XVI Yüzyıl Sonlarında Çıldır Eyaleti Ahıska Sancağı Çeçerek Nahiyesi'nin Sosyo-Ekonomik Durumu**", Karadeniz, Kış 2014, Yıl 6, Sayı 21, Ankara 2014, s. 192.

diğer vilayetlerinin Rusya'ya ait olduğunu kabul etti. Bu topraklar iki idarî birime dönüştürüldü: Ordubad Sancağı'ndan, Erivan ve Nahçıvan hanlıklarından ve Ahıska Sancağı'ndan (Türk Paşalığı) bir Ermeni Vilayeti oluşturuldu. Ahıska Paşalığı beş sancağa (ilk etapta Sancak olarak adlandırıldı ve ancak bir süre sonra Rusça karşılıkları kullanıldı) bölündü. Oluşturulan Ermeni Vilayeti'nde Ermeni nüfusunu arttırmak için Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden Ermenilerin göçü teşvik edildi. Ahıska ve Ahılkelek'de yaşayan Türk ve Müslüman nüfusun önemli bir kısmı Osmanlı topraklarına göç etti. Bölgeye Ermeni göçünün boyutları, bir süre sonra bölgede Ermenileri hâkim grup haline getirdi.[659]

Rusya'nın Ahıska ve Ahılkelek için ilk etapta "Paşalık", "Sancak", "Türk Paşalığı" kavramlarını kullanması dikkate değerdir. Bu adlandırmalar bir süre devam etti ve daha sonra Rusya, kendi idarî sistemindeki adlandırmalarla bölgeyi tanımlamaya başladı. Buna bağlı olarak Ahıska, "kaza" olarak şekillendirildi.

Ahıska Kazası, ilk etapta Ahıska Paşalığı ve Ahılkelek Sancağı'ndan oluşturuldu. Bir süre sonra Ahıska Vilayeti (provintsiya) olarak adlandırıldı. 1840 yılında ise Gürcistan-İmereti Vilayetinin kazası oldu. 1846'da Kutayis Vilayetine bağlanan Ahıska Kazası, dört nahiyeye ayrıldı: kuzeyde Kobliantski ve Atshurski, ortada Hertvinski, güneyde ise Ahılkelek yer alıyordu. 1867'de ise Ahıska Kazası, Kutais Vilayetinden ayrılarak Tiflis Vilayetine bağlandı.

Ahıska sıradağları, Ahıska Kazasını Kutais ve Ozurgeti kazalarından ayırıyordu. Kaza, Batum oblastı ve Kars Oblastı'na bağlı Ardahan Okruğu ile komşu durumundaydı. Ahıska Kazasının Ude, Atshur ve Zurzel olmak üzere üç karakol bölgesi bulunmaktaydı.

Borçalı Kazası, 1801 tarihinde Rusya'nın Gürcistan'ı ilhak etmesinin ardından, Borçalı Sultanlığı Rusya'ya bağlandı. 1840'da Gürcistan-İmereti Vilayetine; daha sonra 1846'da Tiflis Vilayetine dâhil edildi. Borçalı, başlangıçta

[659] **Kavkazskiy Kalendar na 1889 g, Otdel 1 Prilojeniya: Zemlevladeniye i Zemlevladeltsı Tiflisskoy Gubernii v 1888 g**(кавказкий календар на 1891г, отдел и приложения: землевладение и землевладельцы тифлисской губернии в 1888 г - Kafkas takvimi 1891 y, bölüm ve uygulamalar: 1888 yılında Tiflis eyaletinin mülkiyeti ve arazı sahipleri), Tiflis 1888, s. 165.

idarî olarak Tiflis Kazasına bağlandı. 1880 yılında Tiflis Kazasından ayrılarak valiliğe bağlı müstakil bir kaza haline getirildi.

Borçalı Kazası dört karakol bölgesine ayrıldı. Bunlar Akmemmedli köyünde bulunan Borçalı, Yekaterinenfeld küyünde bulunan Yekaterinenfeld, Celaloğlu köyünde bulunan Lori ve Başgeçit köyünde bulunan Trialeti karakol bölgeleri idi. Borçalı Kazasının şehir merkezi Şulaveri köyü kabul edilmekteydi.

Gori Kazası, kuzeyde Terek Oblastı ve Kutayis Vilayeti, güneyde Ahıska, Ahılkelek ve Tiflis kazaları ve doğuda ise Duşeti Kazası ile sınırdaş bulunmaktaydı. 1846'da Tiflis Vilayeti oluşturulduğunda Gori, kaza olarak vilayet sınırları dâhilinde yerini aldı. Buna göre Gori Kazası, Duşeti Kazasının batı tarafından birleşmesi ile oluşan eski Gori Kazası, Osetiya'nın bir kısmı, Telav ve Signah kazalarının ve Gürcistan dağlılarının topraklarından oluşturuldu. Kazanın kuzey kesiminin neredeyse tamamında Osetinler yaşamaktaydı. Kaza, karakol bölgesi olarak beş bölgeye ayrılmaktaydı. Karakol bölgeleri Ahılkelek, Borjomi, Tshinvalı, Suram ve Tkviavi idi.

Tiflis Vilayetinin kuzey batı bölümünde yer alan Gori Kazası, Tiflis Vilayetinin en gözde kazalarından sayılıyordu. Gori'nin en dikkat çeken bölgesi Borjomi idi. Borjomi iklimi ve doğal güzelliği bakımından farklılık göstermekteydi. Borjomi aynı zamanda mineral doğal su kaynakları ile de meşhurdu ve birçok ziyaretçi bunun için bölgeye gelmekteydi. Borjomi bu özellikleriyle Kafkasya yöneticilerinin dinlenme yeri idi. Kafkasya Naibi Knez Mihail Nikolayeviç'in, Knez Nikolay ve Sergey Mihailoviç'in sarayları burada yer alıyordu.[660]

Duşeti Kazası, Gürcü askerî yolu üzerinde, Tiflis Vilayetinin kuzeyinde bulunmaktaydı. 1803'de Rusya yönetimine geçen Duşeti, ilk etapta Ananuri Kazasına bağlandı. 1811'den 1840'a kadar bu kazanın merkezi oldu. 1867'de ise yeniden teşkil edilerek Duşeti Kazası adını aldı. 41 Karakol bölgesi olarak dört bölgeye ayrılmaktaydı. Bunlar Amilahvariantkari, Mtshet, Ahalgori ve Kvişetı köyleri idi.

[660] M. Tanriverdi, **Çarlık Rusyası Döneminde Tiflis**…**,** s.15-16

Telav Kazası, Tiflis Vilayetinin kuzey doğusunda ve Dağıstan oblastı ile sınırdaş bulunmaktaydı. XVII. yüzyılda Kahetiya Krallığı'nın merkezi sayıldığından Kaheti diye de adlandırılıyordu. Gürcü çarlarının bir sarayı da burada bulunuyordu. Gürcü Kralı II. Irakli'nin hayatını kaybettiği saray olması ile de ünlendi. Telav, vilayetin şarap üretiminin merkezi konumundaydı. Telav Kazası yönetim bakımından Tsinondalı ve Kvareli olmak üzere iki karakol bölgesine ayrılmaktaydı.

Tianeti Kazası, ilk önce okrug olarak şekillendirildi, ancak 1874'te kaza haline getirildi. Tioneti Kazası Borisaho, Gulelebi ve Ahmet köylerinde bulunan üç karakol bölgesine ayrılmaktaydı.

Signah Kazası, Tiflis Vilayetinin doğusunda, kuzey doğuda Dağıstan Oblastı ve Zakatala Okruğu, güneyde ise Elizavetpol (Gence) Vilayeti ile sınırdaş bulunmaktaydı. Signah Kazası dört karakol bölgesine ayrılıyordu. Karakol bölgeleri Bakurtsihe, Kodalo, Aşağı Maçhani ve Çarlık Kuyuları (Tsarskie Kolodtsı) köylerinde bulunuyordu.

Zakatala Okruğu, 1880'de Dağıstan'dan ayrılarak Tiflis Vilayetinine dâhil edildi. Zakatala Okruğu'nda Askerî halk yönetimi (Voenno-narodnoe upravleniye) ile yönetiliyordu. Rusya idarî sisteminde, vilayetler kazalara; oblastlar ise okruglara ayrılmaktaydı. Ancak Zakatala, okrug olmasına rağmen bir istisna oluşturarak Tiflis Vilayetine bağlıydı.

Zakatala istihkâmı, Kafkasya Krayı'nın güneyden güvenliği açısından önem arz etmekteydi. Zakatala Okruğu, Dağıstan'ın doğal uzantısı olarak da kabul edilmekteydi. Etnik olarak ve nüfusun alışkanlıkları dikkate alındığında Dağıstanlılarla akraba oldukları anlaşılmaktaydı.

Vilayetteki bu kozmopolit yapı, Rusya'nın bölgede yürüttüğü nüfus ve toprak politikası sonucunda ortaya çıktı. İmparatorluk, yerli nüfusun yerleşim birimlerine veya bunların yakınına yeni yerleşimler kurarak Rusya'nın iç kesimlerinden gelen, çoğunlukla Rus olan, nüfusu iskân etti. 1830-1840'lı yıllarda bölgeye asker kökenliler getirtilerek, onlar için özel köyler kuruldu. Bu, Rusya'nın bölgedeki hâkimiyetini sağlamlaştırmasında ve bölgenin geleceğini şekillendirmesinde önemli yararlar sağladı.

Rusya İmparatorluğu'nun yayılma politikasının başarıya ulaşmasında vilayetler önemli rol oynadı. Bu yapı sayesinde toprak bütünlüğü, yerel idarelerin kontrolü ve yargı organları, sivil bir yapılanma ve bürokrasi içerisinde faaliyet alanı buldu. "Okrug" (idarî bölge-kaza) veya "oblast" (sancak) yapılanmaları askerî yönetim anlayışını ifade ederken, vilayetler sivil yönetim aygıtları olarak sunuldu. Oblast yöneticileri "voennıy gubernatör" (askerî vali) lerden seçilirken, vilayet idarecileri "vali"ler oldu ve sivil idareyi temsil ettiler.

XIX. yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde Kafkasya Krayı'nın vilayetlerini; Tiflis, Kutayis, Bakü, Elizavetpol (Gence), Erivan ve Karadeniz oluşturuyordu. Kafkasya Krayı'nın oblastlarını ise; Dağıstan, Kars ve Batum oluşturuyordu. Sohum ve Zakatala okrugları ise asker-halk yönetimine tabi idiler.[661]

Tiflis Vilayeti doğrudan Rusya İmparatorluğu İçişleri Bakanlığı'na bağlı olmakla birlikte, idarî yapıda Kafkasya Naibliği'ne (Kavkazskoe Namestniçestvo) karşı sorumlulukları bulunmaktaydı. Bu anlamda Kafkasya'nın en yetkili organı Kafkasya Naibliği idi. 7 Kafkasya Naibi doğrudan İmparator ile görüşme yetkisine sahip olmakla birlikte, Kafkasya'ya dair aldığı önemli kararlarda Kafkasya Komitesi ve Bakanlıklar ile istişare ediyordu. Kafkasya Naibliği, II. Alexander suikastının ardından, devletin merkezileşme çabaları kapsamında lağvedildi. Kafkasya Naibliği'nin güçlü yapısının merkezi yapı bütünlüğüne uyum sağlamadığı algısı, lağvedilmesinde etkisi oldu. Merkezi hükümetin aldığı kararların daha etkin bir şekilde uygulanmasını sağlamak adına 1882'de Kafkasya Naibliği yerine Kafkasya Genel Valiliği (Glavnonaçalstvuyuşiy Grajdanskoy Çastiyu na Kavkaze) kuruldu.

Tiflis Vilayetinin bu kurumlarla doğrudan bağı bulunmakta ve idarî mekanizması bu yapıya göre işlemekteydi. Tiflis Vilayeti, Rusya İmparatorluğu'nun Kafkasya'daki en önemli vilayetlerinden biri idi. Kafkasya Naibliği'nin ve Kafkasya Orduları Başkomutanlığı'nın Tiflis şehrinde yer alması, vilayetin idarî anlamda önemini arttırıyordu. Esasen Rusya, Kuzey Kafkasya'nın merkezi olarak ilk önce Astrahan'ı seçmişti. Rus ilerlemesi güneye doğru devam edince bu merkez Stavropol'e taşındı. 1844'te Kafkasya Naibliği'nin kurulmasından itibaren ise Tiflis,

[661] M. Tanriverdi, **Çarlık Rusyası Döneminde Tiflis** …, s.12-13

Rusya'nın tüm Kafkasya'yı idare ettiği merkez oldu ve bu özelliğini İmparatorluğun bölgedeki hâkimiyeti sonlanana kadar korudu.

Tiflis Vilayeti, etnik yapı ve konuşulan diller bakımından kozmopolit bir yapı arz ediyordu. 1897 nüfus sayımı verilerine göre, Tiflis Vilayetinde elliye yakın dil konuşulmaktaydı. Bunlardan başlıcaları; Gürcüce, Rusça, Lehçe, Sırpça, Bulgarca, Fransızca, İtalyanca, İspanyolca, İngilizce, Norveççe, Rumca, Ermenice, Tatarca (Azerbaycan Türkçesi), Türkçe, Farsça, Kürtçe, Osetçe, İbranice, Gürcüce, Çeçence, Çerkezce, Fince, Arapça dilleri idi. Az sayıda insanın konuştuğu bölgesel diller de bulunuyordu. [662]

Tiflis şehir merkezinde yaşayan Ruslar, çoğunlukla bürokraside ve orduda görev yapıyorlardı. Rus kökenlilerin bir kısmı dini cemaatlere ayrılmakta ve yaşam biçimi olarak Ortodoks Ruslardan ayrılmaktaydılar. Tiflis'teki Malakanlar bu grupların başında gelmekteydi. Malakanlar tarım, ticaret ve nakliye işleri ile uğraşmaktaydılar.

Tiflis Vilayeti kırsal kesiminde yaşayan Rusların neredeyse tamamı *"sektant"* olarak adlandırılan tarikat mensuplarından oluşuyorlardı. *"Malakan", "Duhobor"* ve bazı diğer tarikat mensuplarının oluşturduğu bu Rus grubu, Rusya'nın iç bölgesinde yer vilayetlerinden Hükümet kararıyla Kafkasya sınırlarına gönderilmişlerdi. Diğer bir ifade ile, bu Ruslar heterodoks sayıldıklarından sürgün edilmişlerdi. 1840'lı yıllarda Rusya'dan sürülen tarikatlardan Duhaborlar için sekiz köy kuruldu ve Ahılkelek, Duhaborların merkezi haline getirildi. Hatta Ahılkelek Kazasının doğu kesimi *"Duhabore"* olarak anılmaktaydı. Tiflis, Erivan, Gence ve Bakü vilayetlerinde iskân edilen bu Ruslar, bölgenin koşullarına ayak uydurarak, oldukça iyi sonuçlar elde ettikleri tarım faaliyetlerinde bulundular.[663]

---

[662] **Pervaya Vseobşaya Perepis' Naseleniya Rossiyskoy İmperii 1897 g. LXIX. Tiflisskaya Guberniya** (первая всеобщая перепис населния российской империй 1897 г LXIX тифлисской губернии-1897'de Tiflis vilayetinin LXIX'sinde Rus imparatorluklarının ilk genel nüfus sayımı), Sankt-Peterburg 1905, s. XV.

[663] **Ves Kavkaz, İllustrirovannıy Spravoçno-Literaturnıy Sbornik, II. Çast', Etnografiçeskiy Otdel**, (вес Кавказ, Иллюстрированные справочно-литературный сборник II. часть этнографические отдел- ağırlık Kafkasya, Resimli referans ve edebi koleksiyon II. etnografik bölümün bir parçası), Tiflis 1903, s. 95.

Tiflis Vilayeti genelinde tüccarların ticareti tekellerine almaları ve köylülerin çaresizliğinden faydalanmaları hususunda Tiflis valisinin 1903 tarihli raporunda bahsettiği görülmektedir. Gubernatör'ün ifadesine göre köylünün ürettiği birçok ürün bilhassa Ermeni tüccarlar tarafından toptan alımlarla depolanmakta ve daha sonra fahiş fiyatlarla pazara sürülmekteydi. Vali raporunda yün alımları ile ilgili aynen şu ifadelere yer vermektedir:

"Ne yazık ki, yerli nüfus için oldukça önemli olan bu iş ölmeye başlıyor ve Ermenilere geçiyor. Tiflis'te yaşayan ve Tianeti Uezdi'nde iki üç temsilcisi olan bir Ermeni tüccar büyük oranda yünlerin hepsini satın alıyor. Bu temsilciler dağları dolaşıyor ve dükkânlar açarak, tüccar Ermeninin belirlediği noktada yünleri satın almaya gidiyorlar. Bu süreçten sonra daha gitmiyorlar, çünkü köylüler geride kalan yünün bir kısmını kendi borçlarını ödemek için ayırıyorlar, bir kısmını da birtakım mallara ve yine bir kısmını içkiye harcıyorlar. Geride kalan yün olursa da artık Tiflis'e götürmenin bir değeri kalmıyor. Bazen bir Ermeni tüccar, kendisinden alımların kesildiğini fark ediyor. Bunun yüksek alanlarda artık yeni bir tüccarın dolaştığı anlamına geldiğini anlıyor. Bunun üzerine hemen ticaretini durduruyor, ya daha yükseklerde ya da rekabetin olmadığı yeni bir yerde işine devam ediyor."

XIX. yüzyıl Kafkasyasında, feodalitenin katı kurallarının köylüler üzerinde bir baskı unsuru olarak sürdürüldüğü görülmekteydi. Kurallar ortaçağ koşullarını andırmaktaydı. March Bloch'un *"Feodal Toplum"* adlı kitabında anlattığı kuralların çok fazla değişmediği görülmektedir.[664]

Rusya İmparatorluğu toprak düzeninde de benzer uygulamalar, XIX. yüzyıl sonlarında dahi kendisini göstermekteydi. Osmanlı topraklarına göç etmeye hazırlanan Ahıska'nın Anda Uravelski Köyü ahalisinin verdiği ifadeler, feodalite koşullarının sürdüğünü göstermekteydi. Köylüler, toprak ağaları tarafından büyük baskılar gördüklerini ve devlete yaptıkları şikâyetlerin karşılık bulmadığından bahsederek, önceden ellerinden tohumluklarının alındığını, şimdi ise samanlarına el konulduğunu belirtiyorlardı. Saman olmadığından hayvanlarını besleyemeyen köylüler, samanın kendilerine onu ellerinden alan toprak ağaları tarafından satılmak istendiğini ileri sürüyorlardı. Ayrıca otlaklar için de ağır vergiler alınması, köylüleri

[664] **STSA**, Fond 17, op. 2, d. 458, list 14.

artık nefes alamaz hale getirmişti. 140 kişinin geçinmek zorunda olduğu toprak miktarı 50 hektardan ibaretti ve yine köylülerin ifadesi ile ellerinden alınanlar yüzünden açlıktan ölmek üzereydiler.

Toprak dağılımındaki adaletsizlikler ve köylülerin refah seviyesinin bir türlü yükselememesi, yapılan reformların köylü karşıtı bir karaktere büründüğü noktasında bir algı yarattı. Bir diğer algı ise, serfliğin kaldırılmasının sınıf çatışmalarını önlemek yerine daha da derinleştirdiği yönündeydi.

1905 arifesinde Rusya'da fiyatların yükselmesi neticesinde toprak ağaları köylüler aleyhine önlemler almaya başladılar. Bir kısım toprak ağası, köylülerin kullanımında olan topraklara el koydular ve kiralamaktan vazgeçtiler. Kiraya veren toprak sahipleri ise oldukça yüksek fiyatlar talep etmeye başladılar.

Köylülerin içinde bulunduğu durum, onları örgütlenmeye ve seslerini iktidara duyurma yollarını aramaya sevk etti. Bu amaçla Moskova civarındaki köylüler haklarını ve yeni bir tarım yönetimi anlayışını tartışmak üzere toplandılar. Bütün Rusya köylüleri birliği oluşturarak "ziraî sorun" olarak adlandırdıkları problem üzerine çözüm yollarını tartıştılar. Bir süre sonra Rusya'nın birçok vilayetinde köylülerin protesto gösterileri görülmeye başlandı ve köylüler zor koşullarda daha fazla çalışamayacaklarını bildirdiler.

Tiflis Vilayetinin Gori kazasında 28 Şubat 1905'te 10 köy ahalisi tarafından haklarının yeniden düzenlenmesi, hayvanlarını otlatmak için yer tahsis edilmesi, su ihtiyacına çare bulunması talepleri ile bir toplantı gerçekleşti. Bununla birlikte köylülerden okul, köy görevlileri ve dini idareyi desteklemek adına alına çıkarması sonucunda, topraklar yeniden soylular ve burjuvazinin eline geçmiş oluyordu. Hükümetin bu reformu bir anlamda eskiye dönüş olarak algılanmaya başlandı. Köylülerin önemli bir kısmı Stolipın'in arazi reformuna karşı duruş sergiledi. Arazi reformunu uygulayan komisyona temsilci göndermeyi reddettiler.[665]

Kafkasya, Rusya İmparatorluğu'nun en kozmopolit bölgesi sayılır ise; Tiflis de Kafkasya'nın bu özelliği taşıyan en önemli kozmopoliti idi. Tiflis, yüzyıllar boyunca Kafkasya'nın temel kültür ve bilim merkezi olma özelliğini gösterdi. Rusya'nın eline

[665] M. Tanriverdi, **Çarlık Rusyası Döneminde Tiflis** …, s.79-81

geçmesi sonrasında da bu özelliğini yitirmeyerek, 1917 Ekim devrimine kadar İmparatorluğun önemli bilim merkezlerinden biri oldu.

4.5.2. Vorontsov Dönemi

1844'te Kafkasya'nın yüksek yönetiminde değişiklik oldu. Genel Başkan (მთავარმართებელი-Mtavarmartebeli) pozisyonu kaldırıldı. Bundan itibaren Kafkasya yönetiminin başı kralın naibi (kralın yardımcısı) olacaktı. Kafkasya'nın naibi, ayrıcalığına rağmen, aslında Rus eyaletlerin hükümdarların aynısıydı. Kafkasya naibi sınırsız güce sahipti. Rus İmparatorluğu'nun merkezi yetkililerinin hiçbirine tabi değildi, ancak Rus imparatoruna bağlıydı. Kafkasya Genel Başkanı, daha önce tüm sorunları için merkezi hükümete hitap ediyordu, naibi atandıktan sonra bütün sorunlarını kendi çözme hakkına sahipti.

Mikhail Vorontsov (1844-1854) ilk naip olarak atandı. Vorontsov, Kafkasya'nın sömürgeci yönetiminde yıllarca birikmiş sorunları çözmeliydi. Onun adı Gürcistan'da yeni bir sömürgeleştirme devri ile bağlantılıdır. Mihail Vorontsov sömürge siyasetinde daha dikkatli ve esnek hareket ediyordu. O, Gürcü soylulara bir dizi taviz verdi. Soyluluk belgeleri olmayan soylular kendilerini kanıtlamak için mahkemeye başvurmuştu ama mahkeme kararları sürekli erteleniyordu. Vorontsov, 30 bin Gürcü soylunun soyluluğunu onayladı. Kutaisi şehrinde Gürcü soylulardan seçilmiş milletvekillerinin toplum başkanlığı kuruldu. Bunları yaparak Mikheil Vorontsov, Gürcü soyluların kalbini kazandı ve onları Rus İmparatorunun sadakatine bağladı.

Vorontsov, Rusya'nın özgür fikirli bir ailesindendi. Babası Simon Vorontsov, yaklaşık 40 yıldır İngiltere'de diplomatik işleri yapıyordu. Vorontsov İngiltere'de babasının planladığı eğitim program ile okudu, bu eğitimde Rus vatanseverliği ana fikirdi. Mikheil Vorontsov, profesyonel gelişim için Avrupa'ya yola çıktı, ama vatanının hizmetine girmek istiyordu. İmparator I. Alexander'ın Rusya'sı Avrupa'ya karşı demokratik bir devlet adına çıkıyordu. Rusya sınırlarını büyük ölçüde genişleterek Moskova'yı üçüncü Roma olarak dönüştürmeye çalışıyordu. Mikheil Vorontsov da bu istekleri takip ediyordu, nitekim bu ideal sebebiyle Avrupa'da başarılı bir yaşam beklentisini terk edip vatanına döndü. Rus ordusuna girdi ve

birçok savaşa katıldı. Vorontsov, reformcu bir yeteneğin gerçekten iyi bir organizatörüydü. Gürcistan'a gelmeden önce 20 yıldan fazla sınırsız hak sahibi (bağımsız) bir yönetici olarak Novorossiysk ve Besarabya'da çalıştı.[666] Mikheil Vorontsov Kafkasya'nın naibi olduğunda 63 yaşındaydı.

Rusya'da ilk naiplik görevi, II. Katerina döneminde 1775 yılında kuruldu. İmparator'un bu kararı, Yemelyan Pugaçov'in[667] isyanına neden oldu. Naip sadece Volgograd, Astrahan vilayetinde ve Kafkasya'nın Rusya'ya itaat ettiği bölgelere atanıyordu. 1796'da İmparator I. Pavel bu pozisyonu iptal etti ve 1801 yılında fethedilen Kartli-Kaheti'de genel başkan pozisyonu oluştu. Rus hükümeti, naiplik görevini 1844'te Kafkasya'ya yeniden atadı. Kafkasya'nın tam kontrolü için çok daha büyük hakları vardı. Bu zor dönemde, özel olarak seçilmiş olan kişiye ancak böyle bir hak verilebilirdi.

Kafkasya'da Rusya'ya karşı büyük bir savaş vardı. Bütün Kafkasya Rusya'ya karşı birleşmiş olmamasına rağmen Dağıstanlı İmam Şamil'in bu savaşları Rus İmparatorluğu için zor bir dönemdi. Rus ordusu için hem Şamil'in gerilla savaşı hem de coğrafi şartlar zorluk arz ediyordu.

Vorontsov'un ilk askerî adımları Pavel Tsitsianov'un (Tsitsişvili) ordusundan başladı. O, Lezgilere karşı savaştı, böylelikle Kafkasya ve Gürcüleri az çok tanımış oldu.

Vorontsov Trans-Kafkasya ve Gürcistan'ın ekonomik gelişimi için ciddi adımlar attı. Gürcistan'da yeni tarım ürünlerinin tanıtılmasını başlattı. Başından beri, kültürel çalışmalar üzerinde çalışmaya başladı, Gürcistan'da yeni yollar yaptırdı. Kafkasya'nın yollarını tamir ettirdi. Ayrıca, İmereti'den Kafkasya sırtı üzerinde giden askerî yolu yaptırdı. Moskova ve St. Petersburg tüccarlarını ikna ederek Tiflis'te malların depolarını açtırdı. Birçok Gürcü gence Rusya'da eğitim hakkı verdi. Kafkasya'da liseler ve devlet okulları açtı. Tüm endüstrilerin gelişimi teşvik edilmişti. Aynı zamanda, gelişmiş meyve ağaçlarının yaygınlaştırılması da başlamıştı

[666] D. Çumburidze, Miheil Simonis Dze Vorontsovi, **Sakartvelo-Rusetis Urtiertoba**…, c.II , s.86-87

[667] **Yemelyan Pugaçov,** II. Katerina devrinde Rus İmparatorluğu'na karşı ayaklanan Kazak lider. Rusya'nın Orta Asya'yı istilası neticesinde öteden beri rahatsız olan Kazaklar, zaman zaman Ruslara karşı ayaklanıyordu.

ve madenleri keşfetti.[668] Gazeteler kurdu. Opera ve tiyatro açtı. Böylece ilk Gürcü tiyatrosu Vorontsov sayesinde kuruldu.

Vorontsov, dokuz yıl boyunca Tiflis'te Rus ve Gürcü tiyatroları, İtalyan Opera ve Bale Tiyatrosu, Milli Halk Kütüphanesi, Edebiyat dergisi "Tsiskari", Kafkas Müzesi, Rus Coğrafya Derneği Kafkasya Bölümlerini kurdu. Gençler için devlet hazinesine dayanarak Rusya'daki yükseköğretim kurumlarında eğitim almak için 160 burs sağladı. Tiflis'te ve Kutaisi'nin yanı sıra bütün Gürcistan'da özel ve devlet okulları (Bichvinta, Ozurgeti, Tianeti vs.) açtı. Vorontsov, kadın eğitimini önemsediği için Tiflis ve Kutaisi'de Aziz Nino adlı okulları da kurdu. 1855 yılının verilerine göre, Gürcistan'da 147 farklı okul ve 6023 öğrenci vardı.

Miheyil Vorontsov, Gürcü tarihinin ve Gürcü kültür tarihinin, tarihi eserlerin ve kiliselerin-manastırların restorasyon çalışmalarını ve bu çalışmaların popülerleşmesini yönetiyordu. Aynı zamanda eski Gürcü metinlerin yayımlamasına yardımcı oluyordu. Vorontsov 1849'da Gürcü bilim adam P. İoseliani'yi Atina Gürcü Manastırı'nda bulunan eski eserleri incelemek için gönderdi. Gürcistan'a Rus ve yabancı bilim adamları getirtiyordu vs. Edebi süreçlerin yeniden canlandırılmasına ve gelişmesine maddi manevi katkıda bulunuyordu. 1854'te, Vorontsov hastalığı nedeniyle Rus İmparatorundan uzun süreli izin istemek zorunda kaldı, bundan sonra Kafkasya'ya dönemedi. Ama kendi yerine atanan General Read'a, Kafkasya yetkilileri tarafından Gürcistan kültürünün gelişmesine özen göstermesi gerektiğiyle ilgili talimatlar bıraktı.[669]

Vorontsov, Gürcistan'ın yeniden canlanmasının ve gelişmesinin tek yolu olarak Gürcistan'ın sosyo-ekonomik, kültürel, eğitimsel ve edebi hayatının sosyalleşmesi gerektiğini söylüyordu. Bu düşüncelerin, Rusya'nın ideolojik politikasına aykırı bir yol olduğuna dikkat edilmelidir. Vorontsov, Gürcü diline, Gürcü halkının tarihine, kültürüne, adetlerine ve geleneklerine olan saygının altını çizdi.

---

[668] Merab Vaçnadze, Vahtang Guruli, "**Sakartvelos İstoria**"(საქართველოს ისტორია-Gürcistan Tarihi), İntelekti yayın evi, 2014 Tiflis, s.55-56

[669] Maksime Berdzenishvili, "**Masalebi XIX Saukunis I Nahevris Kartuli Sazogadoebriobis İstoriisatvis**"(მასალები XIX საუკუნის I ნახევრის ქართული საზოგადოებრიობის ისტორიისათვის-XIX ilk yarısında Gürcistan toplumunun tarihi için malzemeler), "Metsniereba" yayın evi, 1980 Tiflis, s.6

Vorontsov, Gürcülerin dilsel ve kültürel kimliğinin, Rus birleşik imparatorluk çerçevesinde Gürcistan'la özerk bir varlık olarak donatılmış bir siyasî-idarî birimin kurulmasına dayanması gerektiğini düşünmekteydi. Rusya İmparatorluğu Gürcistan'da Avrupalılaşma kaynağı olarak burada Rus kültürü, Rus yaşam ve düşünce kurallarını kurmak gerektiğini düşünmekteydi. İlk Vorontsov cesurca, Gürcülerin umudunu yeniledi. Rus himayesinde bir rüya olan Gürcistan ulusal kültürünü gerçek haline getirdi.[670]

Tek kelimeyle Vorontsov bilinçli bir Avrupalı politikacı olarak görünüyordu. İnsanların kalbi korku ve zulüm ile değil, akıllıca ve ciddiyetle atıyordu. Vorontsov soyluların bir listesini yaparak, İmereti ve Guria'nın soylularına liderlerini seçmesini emretti. Soyluların yanı sıra, Vorontsov köylülerin durumuna dikkat çekti. Bey ve köylü arasındaki ilişki Gürcistan'ın farklı bölgelerinde farklıydı. İlişkileriyle ilgili belli bir yasa yoktu. Vorontsov bu ilişkiyi öğrenip belli bir çerçeveye oturtmak istedi. Köylü, hükümetin korumasından uzaktı. Vorontsov köylülerin yükünü hafifletmek istiyordu ve bunu çözme işini Yönetim Kurulu'na tevdi etti. Bu proje köylülerin durumunu kolaylaştırmıyordu, tersine daha zorlaştırıyordu. Bu sebeple Vorontsov projeyi reddetti.[671]

İvanenko, o zaman Gürcistan'da yaşayan bir Rus'tu, kendini Gürcistan vatandaşı sayıyordu. Tarihsel olayları, Gürcistan'daki Rus politikasını değerlendirdiği zaman az çok objektifti. Rus politikasını sıklıkla eleştirdi. İvanenko, Vorontsov'un Gürcistan'daki politikasının olumlu bir özelliği vardı ve bazı Gürcü tarihçiler bunun imparatorluğun sadık bir hizmetçisinin olağan tarzı olduğunu belirtiyordu. Gürcistan'da Vorontsov'un faaliyeti Gürcü tarihçiler tarafından hem olumlu hem olumsuz olarak tartışılmış, bir kısmı onu eleştirmiştir.

Gürcü tarihçiler Mikheil Vorontsov'un faaliyetini olumlu değerlendirilirken, Rus memurlar ile Gürcüler arasındaki yakın ilişkiler, Vorontsov'un Gürcülere karşı saygı ve sevgi gösterdiğini gözler önüne sermektedir. Tarihçilerin bir kısmına göre Vorontsov Gürcistan'da Rus emperyal siyasetini barış içinde gerçekleştiriyordu.

[670] Jurnali "**Kartvelologi**" (ჟურნალი ქართველოლოგი-Dergi,"Kartvelologi") http://kartvelologi.tsu.ge/public/ge/arqive/12/6 (16.03.2018)
[671] D. Çumburidze, **Sakartvelo-Rusetis Urtiertobebi XVIII-XXI** …… s.88

Onların görüşüne göre, İngiliz diplomasisini iyi bilen Vorontsov, Kafkasya'nın özelliklerinin farkındaydı. Rus İmparatorluğu'yla Gürcüleri barışçıl bir şekilde birleştirmek için her şeyi yaptı, Gürcülerle ilişkisi de Rus emperyalizminin diplomatik niyetinin bir parçasıydı.

Vorontsov'un idare sistemi içinde yer alan yayıncılar, soylu yazarlar, tiyatrocular, yazarlar da toplumun aydın kesimini teşkil ediyordu. Gürcistan kaynaklarında, Vorontsov'un "Kafkas Politikası"nı değerlendirilirken, radikal bir şekilde birbirinden farklı ifadelere yer verilir, son derece olumlu kanaatler belirtilirken, bir hayli olumsuz kanaat de görülebilir. Yayıncı ve yazar Vahtang Kotetişvili, "*Vorontsov'un zamanı, Rusya İmparatorluğu tarafından yürütülen sistemin bir parçası olarak görülmelidir... Vorontsov Rusya'ya hizmet etti, ancak Gürcistan'ı nasıl koruduğu belli değil. O, güçlü bir şekilde ülkemizin kontrolünü eline aldı, kültür işlemlerine başladı, ama işini yapıyordu. Gürcistan'la ilgilendiği konusu sahteydi ve insanların gözünü boyamak için yapılan işlerdi. Vorontsov Gürcü ulusunun bozulmasını hızlandırmaya destek oldu ve sistem aracılığıyla yürütüldüğü merkezleri yarattı…*"[672] ifadelerine yer verir.

Vorontsov'a karşı N. Nikoladze'nin[673] ve Orbeliani'nin[674] çelişkili görüşleri vardır. Orbeliani, "*Vorontsov'un dönemi Gürcistan'da farklı bir yalan dönemdi. Biz tecrübesizdik. İyi bir insan olduğunu göstermeye çalışıyordu, özellikle Rusya'nın çıkarlarına göre davrananlara karşı... Vorontsov gelmeden önce, biz Gürcüler Ruslardan uzaktık ve bu kibir diplomat Ruslarla bizi birleştirdi, kaynaştırdı.*"[675] Bununla birlikte aynı Orbeliani yazıyor ki: "*Vorontsov bize Gürcü Tiyatro ve Gürcü Edebi Dergisi kurdu,…Alın bakalım, sonsuza kadar atalarınızın güzel dilinin tadını*

---

[672] D. Gamezardaşvili, "**Kotetişvili V. Rçeuli Natserebi Ert Tsignad**",(კოტეტიშვილი, ვ., რჩეული ნაწერები ორ წიგნად - V. Kotetişvili'nin Seçilmiş Yazıları İki Kitapta), I cilt, 1965 Tiflis, s.171-172

[673] **Niko Nikoladze**, 1843-1928 yy, Gürcü Cumhuriyetçi, Eleştirici, Devrimci-Demokrat, Siyasetçi ve Kamu Görevlisi, 60'lerin önemli ve meşhur bir temsilcisiydi.

[674] **Alexander Orbeliani** (Cambakur Orbeliani) -1802-1869, Gürcüce romantiklerin kıdemli neslini temsil eden Gürcü şair, yazar, oyun yazarı, gazeteci, tarihçi. Kartli-Kaheti Kralı Irakli'nin torunuydu.

[675] N. Vaxania, "**Orbeliani Al. Rusebis Dasi Karvelebi Çemzed**"(ორბელიანი, ალ., რუსების დასი ქართველები ჩემზედ-Orbeliani, Al., Rusların Topluluğu Gürcüleri benimle ilgili), Kitabı düzenlenen N. Vahania, 1999 Tiflis, s.54-57

çıkarın… Kinyaz (prens) Varantsov, kendini güzelce geliştirilmiş ve gerçekten bizim iyiliğimizi isteyen büyük bir akıl adamıydı."[676]

Dimitri Kipiani[677] yazıyordu ki: *"Evet, biz Rusya İmparatorluğu'nun egemenliği altındayız, ama biz Gürcüyüz… Gürcüler olarak kendi kültürümüle meydana çıkmak istiyoruz, ama iyi bilin ki, 'Gürcülük' Gürcü kurumlarının varlığını gerektirir. Okullarda ve kiliselerde Gürcü dilinin yaşatılması önemlidir, bunu vermezseniz Gürcülüğümüz ihlal edilirse, sadakatimiz de ihlal edilir."*[678]

Vorontsov'un "Kafkas Politikası"na dair görüşler Rusya'da da aynı değildi. Vorontsov'un hüküm sürdüğü yıllarda, onun idarî sistemi hem Kafkasya'nın hem de Rusya'nın merkezi yönetim kurumlarında eleştiriliyordu. Daha sonra Rus siyasî çevrelerinde ve Rus şovenizm ideolojisinin başındaki lider 1860-1880'de Miheil Katkov oldu ve o, Vorontsov'u Liberalizm adına ulusal çıkarları ihmal eden biri olarak adlandırıyordu. Kafkasya'da ayrılıkçılığın organizatörü olarak adlandırıp onu Rus devlet çıkarlarına ihanet etmekle suçluyordu.[679]

Vorontsov'un "Kafkas Politikası" ve Gürcistan'da yapılan bütün işlemleri 1860'ların kültürel-edebi durumuyla doğrudan bağlantılı idi. Ilia Çavçavadze'nin[680] öne çıkarılan bütün dilbilimsel ve edebi sorunları bazı formlarda 1860'larda geliştirilmiştir. Bu sorunlar son on yılda zaten yoğunlaşmıştı. Kısacası 1860'larda, taleplere uygun, açık ve dürüst dünya görüşüne ve edebi ilkelere dayanan ulusal bir ideoloji yaratmak için zemin hazırlandı. Vorontsov'un yürüttüğü sadık, sivil ve kültürel yaşamın gelişimine odaklanmış Gürcistan'ın Ruslaştırılması politikası tam uygulanmaya başladığında, yani 1960'ların başında, İlia Çavçavadze ortaya çıktı. Nitekim Vorontsov'un koşullarında, yenilikçi kültürel-ideolojik sistemler yaratmak çok zor olurdu...

---

[676] Z. Çiçinadze, "**Orbeliani Al. Me da İs**"(ორბელიანი, ალ., მე და ის- Orbeliani Al. Ben ve O), Düzenlenen Zakaria Çiçinadze, 1879 Tiflis, s.129-130

[677] **Dimitri Kipiani** (1814-1887) - Gürcü devlet ve halkın lideri, kamuoyu, Millî kurtuluş hareketinin liderlerinden biriydi.

[678] A. Corcadze, **Tsarsulis Gakvetili** (წარსულის გაკვეთილი -Geçmiş Ders), "*Droeba*" Gazetesi, 26. XI. 1909 Tiflis, No:263

[679] M. N. Katkov, **Sabraniye Peredovih Statey Maskovskih Vedemostey**. 1865 God (Собрание передовых статей Московских ведомостей. 1865 год- Moskova Haberlerin Seçilmiş(öne çıkan) Makaleler. 1865 yıl), 1897 Moskova, s. 554

[680] **Ilia Çavçavadze** (1837-1907) - Gürcistan Millî Kurtuluş Hareketi'nin lideri, Gürcü yazar, şair, gazeteci, siyasal ve toplumsal figürdü

Vorontsov, Gürcistan'daki çalışmalarında, Rus yetkililerinden, liberal ve hümanist bir anlayış ile seçkin bir liderdi, ama bu her şey değildi. O aynı zamanda gelişmiş İngiliz ve Fransız emperyalizminin yönetim sisteminde uzmandı. Vorontsov Rusya hedefine sadakatle hizmet ediyordu, bu Gürcüler için yararlı değildi. Onun izlediği politika, ülkenin tüm ulusal temellerini gizlice iptal ediyordu. Gürcü milletin bilinci, adeta hissettirilmeden fetih ülkesine minnettar olmaya alıştırılıyordu. Herhangi bir konuda en ufak bir direniş isteğine ket vuruluyor, bu düşünce engelleniyordu.

BEŞİNCİ BÖLÜM

GÜRCİSTAN'DA KÖYLÜ REFORMLARI VE SONRAKİ GELİŞMELER

5.1. Gürcistan'da Serflik Sisteminin Kaldırılması ve Köylü Reformları

XIX. yüzyılın ortalarında, Rusya'nın feodal-serflik sistemi ciddi bir kriz sürecine girdi. Rusya'da serflik sistemi ülkenin gelişmesini oldukça engelliyordu. Rusya'nın geri kalmışlığı, özellikle Kırım Savaşı'ndan sonra (1853-1856) görüldü. Rusya'daki feodal-serflik burjuva ülkeler -İngiltere ve Fransa- ile savaşa dayanamadı ve ağır bir mağlubiyet aldı.

Rusya'da feodal sisteme karşı köylülerin hareketi zaman geçtikçe büyüyordu. Buna Kırım Savaşı'nın feci yenilgisi eşlik etti ve Rus hükümeti serflik sistemini kaldırmak zorunda kaldı. Rusya İmparatoru II. Alexander, serflik sisteminin kaldırmasıyla ilgili proje hazırlama işini Rus soylulara tevdi etti. Ne var ki soylular görüş ayrılığına düştü, çoğu düşünceye göre köylüler topraksız (tarım dışında) özgür bırakılmalıydı, bir kısmı da köylüleri fidye karşılığında serbest bırakma taraftarıydı. Eğer köylü topraksız özgür kalacak olsaydı, toprak soylunun elinde kalacaktı ve serf toprak sahibine bağlı olacaktı. Böyle bir arazi mülkiyet sistemi (tarım sistemi) kapitalizmin gelişmesini engelleyecekti. Eğer köylüler fidye karşılığında özgür bırakılsaydı, toprak sahibi olacaklardı ve kapitalizmin hızlı gelişimini kolaylaştıracaktı. Sonunda köylülerin fidye karşılığında özgür bırakılmasına karar verildi. Onlara kişisel özgürlükleriyle birlikte, fidye için arsa (nadeli- ნადელი) verilecekti. Köylüye verilecek arsa, serflik kaldırılmadan önce, yaşadığı topraktı, bu şekilde arazi mülkünün sahipleri neredeyse bozulmadan kaldı.

Rusya'da serflik sistemi 1861'de kaldırıldı, Gürcistan'da ise 1864'te kaldırıldı. Gürcistan'da serfliği kaldırmadan önce köylü hareketler daha sık görülmeye başlamıştı. 1856-1857'de Samegrelo bölgesinde köylü isyanı olmuştu. 1858-1859'de

Kartli'de, 1862'de Guria bölgesinde. 1866'de Abhazya'da isyan eden yirmi bin köylü Sohumi almaya da çalışmışlardı. Fakat tüm isyan bastırıldı ve durduruldu.

Gürcistan'da feodal-serflik sistemine karşı bir ideoloji gelişti. Eski sisteme karşı ilerlemeci fikirli insanlar çıktı. Bunlar içinde yazarlar, soylular ve St. Petersburg'da eğitim alan insanlar bulunmaktaydı.

Rus İmparatorluğu Rusya'da serfliğin kaldırılmasından sonra kolonilerinde köylü reformları başlattı.[681]

19. yüzyılın sonlarında Rus-İran ve Rus-Türk savaşlarının başarılı bir şekilde tamamlanmasından sonra Kral hükümetine tüm Kafkasya'nın, özellikle Gürcistan'ı kullanma /kontrol altına alma (ათვისება) fırsatı verildi. Onların amacı "Sivil ve siyasî açıdan Rusya ile birleşmesi" ve halkın "dil, zihin ve duyguları ile Rus" olmalarıydı.[682] Yüksek hükümetin amacı Gürcistan'ın siyasî olarak güvenilir, ekonomik olarak ise en karlı olan ülkeye dönüşmesiydi. Çarlık, bu programı farklı yöntemlerle uygulamaya çalıştı. Bu yöntemler arasında en önemlisi ülkenin kolonileşmesiydi.

Hükümet çevrelerine göre sömürgeciler (Kolonistler) yeni yerleşim bölgelerine "Metropol kuralları, gümrük, dil ve el sanatları" getirip aynı zamanda eski vatanlara karşı olan çocuksu sevgi ve sadakat duygusunu koruyorlardı.[683] Böylece, herhangi bir ülkeyi kullanma/kontrol altına alma için kolonileşmenin en iyi metot olduğunu düşünen Çarlık en baştan beri söz konusu faaliyetlere başladı ancak özellikle son yüzyılın ilk yarısında bu yönde yaygın çaba gösterdi. Bu tarihten itibaren, Transkafkasya'da (ve bu nedenle, Gürcistan'da da) Rus kolonileri ve askerî yerleşimlerin gerekli olması ile ilgili sesler yükselmeye başladı. Bu yerleşimler evli emekli askerlerden oluşturulacaktı. Söz konusu insanlara hükümet gerekli araziyi ve iş makinelerini verecekti. Sömürgeciler hükümet tarafından dayanıklı/mukavemetli bir güç olarak algılanıyordu ve sıkıntılı durumlarda hep hazır halde olmalıydı. I.

---

[681] Merab Vaçnadze, Vahtang Guruli, "**Sakartvelos İstoria XIX-XX saukuneebşi**",(საქართველოს ისტორია XIX-XX საუკუნეებში -Gürcistan Tarihi XIX-XX yüzyılarda), İntelekti yayınları, 2014 Tiflis, s.82-84

[682] **Kolonialnaya Politika Tsarizma v Azerbaycane** (Колониальная политика царизма в Азербаиджане- Azerbaycan'da Çarlık Sömürgeci Politikası), 1936 Moskova, s. 280

[683] Kolonialnaya politika …(**КПЦА**), 1936 Moskova, s. 286

Nikola'ya göre sömürgeciler Kafkasya'daki Çarlığı güçlendirip yerel nüfusun tam itaatini sağlamalıydı.

Yeni yerleşimdekilerin üretim araçlarıyla daha iyi sağlanmış olmalarına rağmen onlar örnek olabilecek çiftlikleri oluşturamadılar. Uzun süreli askerlik onları köy çalışmalarından uzaklaştırıp tarım için uygun olmayan bir hale getirdi. Bu nedenle hükümetin umutları gerçekleşemedi, fakat onlar nüfusun Ruslaşma sürecine yardımcı oluyorlardı. Bilindiği gibi hedefe yine ulaşamadılar. Bölgenin kolonileşmesi sadece askerî yerleşimler için değildi. 1830 yılı yasa temelinde, "Güney Sibirya'ya" (Rus Reaksiyon Kuvvetleri Gürcistan'a böyle derdi) hem kendi istekleriyle hem de mahkeme kararlarıyla tüm "Raskolnikler'' (mezhep temsilcileri) Dukhoborlar, Malakanlar, Skopler, Subbotnikler ve diğerleri geliyorlardı. Ortodoks Hıristiyanların üzerinde bir etkisi olmamak için bu adamların Rus iç eyaletlerinde bırakılmaları pek hoş düşünülmüyordu, onların Gürcistan'da olmaları ise tehlikeli gözükmüyordu, çünkü mezhepsel gelenekleri yerel nüfusun geleneklerinden çok farklıydı. Hükümet, bu adamların Kafkas dillerini bilmediklerini göz önüne alarak, yerlileri ile temas kuramadıkları ve herhangi bir etkisi olmayacağını düşünüyordu.[684] Daha ziyade hükümete göre "Raskolniklerin" bir faydası da olabilirdi. Onlar bölgenin Ruslaşma sürecine ve çeşitli işçilik gelişmesine destek verebilirlerdi.[685] Gürcistan'da mezhepçilerin yerleşmesi 1930'larda başlayıp 1940-45'lerde daha yoğunlaştı. 1856 yılında Tiflis ve Kutaisi illerinde toplam 21 Rus köyü ve 1133 aile vardı (nüfus yaklaşık olarak 6000 idi).

Sömürgeciler (Rus olmayanlar dahil) oldukça büyük toprak arazilerine sahip oldular ve doğal olarak bu yerel köylüler için zarar vericiydi. Göçmenlere dağıtılan topraklara "serbest" toprak deniliyordu ama aslında öyle değildi. Arazi o sırada kimsenin elinde olmadığı için serbestti ama bu söz konusu toprakların, yerliler için fazla olduğu anlamına gelmiyordu. Bunu, Ortak Rus kolonizasyonunu çok gerekli ve yararlı bir iş olarak gören Kafkas hükümdarı – Bariatınski de kabul ediyordu.

---

[684] P. Gugushvili, **Sakartvelosa da Amierkavkasiis Ekonomikuri Ganvitareba** XIX –XX y.(საქართველოსა და ამიერკავკასიის ეკონომიკური განვითარება XIX –XX ს. Gürcistan ve Güney Kafkasya'nın Ekonomik Gelişimi XIX –XX y.), 1949 Tiflis, s.623-624

[685] **Obozreniye Rossiskikh Vladeniy za Kavkazom (ORVZK**),(Обозрение Россиских владений за Кавказом (ОРВЗК- Kafkasya'da Rus mülklerinin gözden geçirilmesi (ORVZK)), I cılt,1838 St. Petersburg, s. 163.

Sömürgeciler, mezhepçilere arazileri vermek için Gürcü, Ermeni ve Azeri köylüleri kendilerine ait, atalarından kalma topraklardan zorla gönderip bambaşka yerlerde, düşük kaliteli arsaları veriyorlardı.[686] Stalin'in dediğine göre, Çarlık kasıtlı olarak, kolonileşme unsurlarını en iyi bölgelere, "Tuzemtsleri" ise en kötü yerlere gönderiyordu. Bütün bunlar elbette ulusal nefreti güçlendirip yerlileri gelenlere karşı çıkmaya teşvik ediyordu.

Köylüler, daima ana üreten sınıf statüsüne sahipti. Sahipliğe göre devlet (hazine), soylu, kilise köylüleri olarak ayrılıyordu. Sayısal olarak ilk bölümün sayısı sürekli büyüyordu ve 19. yüzyılın ilk yarısının sonunda, bütün köylü nüfusun yarısından fazlasını kapsıyordu. 1860-1861 yılları verilerine göre, 116.875 köylü aileden, Gürcistan'ın iki ilinde (Abhazya, Svaneti ve Samegrelo hariç) köylü statüsüne sahip olan aile sayısı 65.908 (%56.4), Soylu köylü statüsüne sahip olan aile sayısı 37.971 (%32.4), kilise köylü statüsüne sahip olan aile sayısı 13.482 (%11.2) idi.

Reform öncesi dönemdeki Rusya'da kapitalizmin erken başlayan gelişimi devam ediyordu ama o zaman hâkim olan feodal beylik sistemi bu süreci yavaşlatıp sanayi, tarım, ticaret, şehirler ve kentsel yaşamı engelliyordu. Sanayi güçlerinin doğası ile üretim ilişkileri arasında açık bir çelişki vardı. İkincisi birincisinin önünde engel teşkil ediyordu. Ülkenin daha fazla ekonomik yaşam ilerlemesi bu engelleyici faktörün tamamen veya kısmen tasfiye sorununu meydana getiriyordu. Bunun gerekliliği ve kaçınılmazlığı aynı zamanda, Rusya'daki sınıf mücadelesinin her zamankinden daha yoğun olduğunu gösteriyordu. Örneğin 1801-1825 yıllarında yılda ortalama 11 köyde isyan çıkıyordu, bu sayı 1826-1854'te 24'e ulaştı ve 1855-1861'de 79 oldu.[687] Bu, ülkedeki devrimci durumunun en çarpıcı göstergelerinden biriydi. Tüm bunları göz önüne alarak İmparator II. Alexander (1855-1881) köylülerin yukarıda sözü edilen devlet reformlarından muaf tutulmasının, ayaklanmanın sonucundan daha iyi olduğunu söyledi. Son olarak, Rus ekonomisinin

---

686 I. G. Antelava, **Gosudarstvennyye Krestyane Gruzii v Pervoy Polovine XIX veka**(Государственные крестьяне Грузии в первой половине XIX века- XIX yüzyılın ilk yarısında Gürcistan devlet köylüleri), 1955 Suhumi, 1955, s. 274.

687 YA.I. Linkov, **Ocherki İstorii Krestyanskogo Dvizheniya v Rossii v 1825-1861 gg**.(Очерки истории крестьянского движения в России в 1825-1861 гг.- 1825-1861'de Rusya'da köylü hareketinin tarihine dair yazılar), 1952 Moskova, s.4

ve siyasî hayatın geriliğini açık bir şekilde gösteren Kırım Savaşı'ndan sonra, üst düzey yetkililer serflik ilişkilerinin değişmeden sürdürülemeyeceğine inandılar.

19 Şubat 1861'de, imparator serflik iptali bildirisini imzalayıp ilgili yasaları onayladı. Köylüler, bilindiği gibi, kişisel özgürlüklerini aldılar. Arazi ise soylunun mülkü olarak kabul edildi ve doğrudan üreticiye kalıcı kullanım için verildi. Soylunun kabul durumunda köylülerin "Nadeli" şeklinde alabilme şansı vardı ama bu işlem biraz zordu. "Nadeli"yi tamamen satın almaya kadar köylü "Geçici olarak mecbur" bir durumda kalıp reform öncesi dönemin hemen hemen arazi ile ilgili tüm vergilerini ödüyordu. "Nadeli" her köle kanunuyla öngörülen normla veriliyordu, normun üstündeki alanı köleden alınıyordu. Bu nedenle, köylülerin toprak sahipliği, reform öncesi dönem ile kıyaslandığında dörtte bir oranında azaldı, bazı durumlarda ise yarıya indi. Buna rağmen, serfliğin kaldırılması Rus kamu hayatında büyük bir rol oynamıştır. O ülkenin sosyal-ekonomik gelişmesine ve kapitalizmin kuruluşuna güçlü bir destek verdi. Bu ayrıca, Rusya'nın burjuva monarşisine dönüşecek bir adım oldu.[688] Kısa bir süre sonra, aynı gerekçelerle reformlar, Gürcistan dâhil olmak üzere diğer bölgelerde de yapıldı. Bu sadece serflikle ilgili hükümet genel politikasından değil fakat ülkemizde yaratılan kapitalist ilişkilerin gelişiminden ve sınıf mücadelesinin alevlenmesinden kaynaklanıyordu.

5.2. Doğu Gürcistan'da Köylü Reformları

Reformun hazırlanması, Dimitri Kipiani'nin raporu, reform için ön hazırlıklar 1857'de başladı ve 1862'de Tiflis valiliği soylular zirvesi yapıldı. Bu zirvede düşünceler/yöntemler kılavuzu yapılıp buna dayalı uygun bir proje hazırlanması için serflik ilişkilerini iyi bilen ünlü Gürcü kamu figürü Dimitri Ivan'ın oğlu Kipiani'den bir hazırlık istediler. Söz konusu projeyi Dimitri Kipiani feodal menfaatleri maksimum bir şekilde koruyarak hazırladı ve büyük bir rapor ekledi. Rapor, projenin temel ilkelerinin kanıtlama denemesiydi.

1863 yılının Nisan ayında Tiflis'te valilik soylular zirvesinde okunan bildiride, yüce hükümetten gelen niyetle Gürcü soyluların bu durumu nasıl karşıladığı ve bu

[688] İ. V. Lenin, Thzulebebi (თხზულებები-Eserleri), XVII cılt, 1960 Tiflis, s.127

niyeti hayatlarında nasıl uyguladıkları mevcuttur. Söz konusu belgeden, bu niyeti ile feodal aristokrasinin çok rahatsız oldukları ve kalıcı veya en kötü durumda geçici olarak bu felaketten kaçmak için uğraştıklarını anlıyoruz. Soylular, "çok üzücü bir iş" olarak algılanan gelecek reformlara onlar için faydalı bir şekil vermeye çalışıyorlardı.

Bu bakımdan onlara Dimitri Kipiani yardım etti. Daha önce de belirtildiği gibi, Dimitri Kipiani, gelecekteki reformda toprak sahiplerini daha az zarara uğratmak için elinden geleni yaptı. Serflerin büyük çoğunluğu tarafından desteklenen raporunda, Dimitri Kipiani sadece köylülerin kişisel özgürlüğünü kabul etti. Kipiani'ye göre toprak, toprak sahibinin bir mülkiyetidir ve onların kontrolü altında kalacaktır.

Söz konusu bildiriden okuyoruz: "*Kölenin kişisel olarak özgür olduğundan dolayı köle sahibinin yıllık geliri en az 148 Manat ve 38 Kapiki ile azalır, çünkü bundan sonra köle sahibi serflikle ilgili herhangi bir vergiyi alamıyordu. Umutsuzluğa düşen zavallı Gürcü soylular için büyük bir kayıp olacaktı. Bu zararın telafisi, tazminat gerektiriyor ama haklı olarak bu yükü köylünün değil devletin üstlenmesi gerekiyor. Çünkü devlet, o zamanlarda serfliğin kurulması taraftarıyken şimdi ise ortadan kaldırılmasını lehine görüyor. Zaman talep edip kölelerin özgürlüğü iptal edildi, şimdi de gene zaman talep edip özgürlüğü hükümet lehine verilmeliydi. Dolayısıyla, hükümet gerekli tüm harçları karşılamalı. Kölelerin zavallı durumları göz önüne alınarak onlara bu harçların ödetilmesi büyük bir haksızlık olacak. Bunun için imparatordan kölelerimize özgürlüğü bedelsiz olarak vermesini rica ediyoruz".*

D. Kipiani'nin raporunda, arazi meselesi detaylı bir şekilde görüşüldü ve bu sorun soyluların isteklerine göre çözüldü. Reformun temel ilkeleri hakkındaki görüşünü ifade eden 240 adaydan 226'sı, köylünün toprak mülkiyeti hakkının onaylanmasının imkânsız olduğunu düşünüyordu. "*Kölelere özgürlüğü vereceğiz, tuttukları toprakları da onlarda kalacak, ama mülkiyet hakkının verilmesi tamamen imkânsızdır."*

D. Kipiani, çoğunluğun görüşüne göre, kölelere kişisel özgürlüğünü topraksız verme teklifi veriyordu (zararın devletten karşılanması şartıyla). Toprak soyluların

mülkü olarak kalmalıydı ve köylüler bu topraklardan belirli vergileri ödeyerek yararlanabilirlerdi. Başka bir deyişle, köleler korunaklı (ხიზნების) durumuna geçmelilerdi. Dimitri Kipiani'ye göre: "Korunak (ხიზნობა) Gürcistan'da eskiden beri mevcuttur ve her iki taraf, hem özgürler hem de köleler için bu durum yararlıdır".

Çoğunluk projesi. D. Kipiani'nin bildirisinin temel ilkeleri şunlardır: Söz konusu ilkelere dayanarak D. Kipiani köylülerin serbest bırakılması bağlamında çoğunluk projesini hazırladı (Nisan, 1863 yıl)[689]. Projenin ilk paragrafında, İmparator'un iradesi ve Gürcü soyluların isteği ile köylü çalışanların özgür oldukları törenle ilan edildi. "Ama bu adım soyluların büyük fedakarlığı ile ilgilidir ve umarız İmparator merhamet edip onlara geçici bir yardım sağlar. Serflikten kurtulmuş olan köylü arazi sahibi ile korunak ve arsa sahibi arasındaki gibi ilişki kuruyordu. Altıncı paragraf, herhangi bir sınırlama olmaksızın eski köleye her türlü taşınmaz malın iznini veriyordu. Serflikten çıkan köylüler sadece kendi topraklarına sahip değillerdi, aynı zamanda şimdilik ikameti ettikleri ve kullandıkları toprakları da vardı ama bunun için arazi sahibine belirli bir para miktarı ödemeyecekti. Sekizinci paragraftan okuyoruz ki soylu toprakta ikamet eden ve bu toprağı kullanan herhangi bir özgür adam, ikamet parası değil, sadece ekilebilir arazi, bağ, orman ve su kullanımı için toprağın sahibine Ğala, Kulukhi ve Begara (vergi türleri) verecekti'.

Böylece, soyluların çoğunluğunun projesi kölelerin topraksız bırakılmasını talep ediyordu. Başka bir deyişle, ana üretim aracı olan ve feodal-kölelik ilişkilerin temeli olan toprak, soyluların mülkiyetinde kalıyordu. Korunak haline geçen köylü başka bir adamın toprağından faydalanacaktı ve bunun için eskisi gibi nakit, emek veya ürün vergisi ödeyecekti. Çoğunluğun projesi serfliğin kaldırılmasını değil, biraz modifiye edilmiş bir formu hedefliyordu.[690]

Azınlık projesi. Reformla ilgili ikinci, sözde Azınlık Projesi geliştirildi. 14 soylu (Gr. Orbeliani, Cambakur Orbeliani, İvane Orbeliani, Gr. Eristavi, Dim.

---

689 Ş. Chetia, **Sagleho Repormis İstoriisatvis Sakartveloshi**(საგლეხო რეფორმის ისტორიისათვის საქართველოში -Gürcistan'da Köylü Reformu Tarihi), Sovyet yayınları, 1950 Tiflis, s.270-281

690 Ş. Chetia, **Sagleho Repormis İstoriisatvis** …, 1950 Tiflis, s.406-412

Vezirovi ve diğerleri) tarafından imzalanan azınlık projesi 1863 yılında Transkafkasya Merkez Komitesi'ne sunuldu. Bilimsel literatürde defalarca belirtildiği gibi bu proje çoğunluk projesinden farklı değildi. Bunu, projeyi hazırlayanlar bile kabul ediyorlardı. Azınlık temsilcileri çoğunluğun ifade ettiği tüm temel görüşleri paylaştıklarını doğrudan belirtip kölelerin topraksız serbest bırakılmalarını istiyorlardı. Onlar bağımlı koşullardan çıkan köylülerin gelecekteki yaşamlarını sağlamak için daha etkili önlemler alınmasını hedeflemekteydiler. Azınlık böyle bir önlem olarak köylü haklarının tanınmasını kabul ederdi.

Azınlığın temsilcileri kölelerin tüm haklarını kabul ediyorlardı. Haklar şunlardı: 1. Evcil hayvanlar, tarım aletleri ve taşınır mallar üzerinde hak; 2. Ev ve tarımsal yapı üzerinde hak; 3. Üzüm bağları ve bahçeler (onlar tarafından tuttukları alan hariç) üzerindeki hak; 4. Rus yönetimi yasalara uygun olarak yürürlüğe girdikten sonra köylü tarafından taşınan mal üzerindeki hak. Ama çalışan köylülere bu hakların verilmesi sadece bir formaliteydi, çünkü günlük hayatta bu haklardan yararlanılması çoğu durumda engelleniyordu. Örneğin, ikamet yerini değiştirmeye ve diğerine geçmeye karar veren köylünün, tüm taşınır malları, iş araçları ve ev materyalleri götürme izni vardı ama tek bir şartla, bu eylemler arazi sahibine zarar vermeyecekti ve onun değerini, fiyatını düşürmeyecekti. Aynı projeye göre kölenin, herhangi bir kimsenin arazisinde bulunan bahçeyi satma, hediye etme ve iradesiyle devir etme hakkı vardı. Ama yine bir şart mevcuttu, onun yerine gelen kişi selefin yükümlülüklerini üstlenip arazi sahibine gelirin dörtte birini verecekti. Eğer diğer yerine geçen köylü, kendi bahçesini, evini ve yükümlülüklerini kabul edecek birini bulamazdıysa bütün bu mallar ev sahibinin mülkü olarak kalırdı.[691]

Bu ve diğer kısıtlamalar, daha önce de belirttiğimiz gibi, köylülerin emeği ve köylülerinin parası ile kazanılan mülkiyetin köylünün emrinde bırakılmasıyla ilgili azınlığın ifadesinin değerini ve önemini neredeyse yok sayıyordu.

Azınlığın projesinde reformun ana meselesi - arazi konusu- köylülerin aleyhine çözüldü. Belgeye göre köylü arsadan yararlanmak için arazi sahibine arazi fiyatının %4'ünü vermeye mecburdu, bahçe için gelirin dörtte biriydi. Bu noktaya kadar, bilindiği gibi, çoğunluğun üyeleri bile gitmediler. Ekilebilir araziler konusu sorunlu

[691] Ş. Chetia, **Sagleho Repormis İstoriisatvis**…, 1950 Tiflis, s.141-142

oldu. Benzeri araziler köylülere hiç verilmiyordu. "*Biz tabii ki köylünün bir ev ve bahçe dışında diğer şeylere de ihtiyaç duyduklarını kabul ediyoruz. Köylüye tarımsal ve diğer toprakları lazım, ancak tüm bunlar serbest kiraya dayalı olarak kolayca alınabilir. En azından, bizim, hem köylülere verecek ve hem bize yetecek toprağımız yok. Tarafımızın az topraklı olduğunu hükümetimiz de biliyor. Çoğu arazi sahiplerinin sahipliğinde yirmi güncel toprak bile yoktur. Bütün topraklar köylülerin elindedir ve bu toprakları onlar işletiyorlar. Onlar arazi sahibine önceden belirlenmiş ğala (vergi türü) vergisi ödüyorlar. Bu topraklar kalıcı olarak köylülere verilecekse soylulara, önemsiz arazilerden başka hiçbir şey kalmaz. Azınlık projesine göre 'Tüm bunları göz önüne alarak biz köylülere yeterli destek veriyoruz ve her türlü arazi ve toprakların soylulara bırakılmasını düşünüyoruz*"[692].ifadleri vücut buluyordu. Köylüler tarafından kullanamayan ormanlar soylulara kalıyordu. Bu ormanlardan köylü (belli bir ödenekle) sadece bahçeleri düzenlemek ve aile ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli malzemeyi götürebiliyordu. Diğer ihtiyaçlar için köylü soylunun rızası olmadan orman ürünlerden faydalanılamazdı.

Tumturaklı sözlere rağmen, azınlık projesi, serfliğinden çıkan köylünün ekonomik yaşam sağlamak açısından çoğunluk projesi kadar konservatifti ve sadece bazı detaylarla farklıydı.

Ivane Mukhran-Baton'un fikri. "Transkafkasya Merkez Komitesi sadece çoğunluk ve azınlık projelerini değil de, Ivane Mukhran-Baton'un fikrini de kabul etti. Projeyi hazırlayanın derin inancıyla, kendi versiyonu tüm modellerden farklıydı. Ivane Mukhran-Baton'un bu "özel" projesi hangi motiflere dayanıyordu? Yazar, her şeyden önce, Gürcistan varlığını korumasında serfliğin tarihsel rolünü ve önemini vurgulamaktadır".[693]

13 Ekim 1864 Hükümleri. Transkafkasya Merkez Köylüler Komitesi'nin projesi imtiyazlı kişilerin menfaatlerini koruma yönünde hazırlandı, incelendi ve küçük değişikliklerle Esas Köylüler Komite ve Kafkasya Komitesi'nin ortak oturumunda onaylandı. Ondan sonra da yüce hükümet tarafından onaylandı. Hükümet, bununla ilgili 13 Ekim 1864'te, aşağıdaki üç hükmü yayımlamıştır: 1.

[692] Ş. Chetia, **Sagleho Repormis İstoriisatvis**…, 1950 Tiflis, s.407-409,138-140
[693] Ş. Chetia, **Sagleho Repormis İstoriisatvis**…, 1950 Tiflis, s.131-132

Tiflis ilinde serflikten çıkan köylülerle ilgili ek kurallar; 2. Toprak sahiplerinin arazilerinde ikamet eden köylülerle ilgili düzenleme; 3. Köylü topluluklarının düzenlenmesi ve köylüler tarafından hazine ve kırsal vergilerin ödemesi ile ilgili hüküm. Bu hükümlerden en önemlisi ikincisidir.

Bu hüküm, Tiflis köylülerinin tarım arazisi ile ilgili iki temel meseleyle, köylü çalışanlara arazileri dağıtma ve vergilerle ile ilgilidir. Hükümet ve yerel makamları imtiyazlı rütbe temsilcilerinin isteklerine büyük ilgi göstermelerine rağmen, hükümet ve yerel makamlar yine de önceliği köylülerin topraklı serbest bırakılmasına verdiler. Hükümetin bu şövalyece adımının nedeni çalışan sınıfa karşı olan nazik duyguları değil, net malî ve siyasî amaçlardı. Mesele şu ki topraksız kalan bir köylü, düzgün vergi ödeyen biri olamazdı, hem de bu durum proleter unsuru güçlendirip devlet için tehlikeli bir güç olurdu. Ancak yasa koyucunun ifade ettiği gibi köylüye toprak (Nadeli) sadece 'kalıcı kullanım' için veriliyordu ve bunun için onlar toprak sahiplerine vergi ödüyordu. Üzüm bağları, bahçe, biçme ve ekilebilir toprakları kapsayan Nadeli, köylüye hükmünün onaylanmasından önceki sahip olduğu miktarla veriliyordu. Ancak herhangi bir köyde köylünün toprakla sağlanmasından sonra arazi sahibinin emrinde bırakılan arazi, hibenin verilmesinden daha az olacaksa, bu halde kendine yarısını bırakma hakkı vardı. Yedinci paragrafa göre, toprak sahibinin köylüye biçme ve ekilebilir toprakların anlaşıldığından fazla miktarı verme gibi bir taahhüdü yoktu. Miktar olarak en büyük sulanan arazi 5 Desetina, sulanmayan arazi için ise 10 Desetina idi. Söz konusu eylemler arazi sahibine istediği toprağı alma şansını verirdi. Daha fazlası, toprak sahibi köylülerin kullanımından ana alan dışındaki toprakları da alabiliyorlardı.

Dolayısıyla, bu hüküm ile anlaşıldığından fazla toprağın köylüye bırakılması mümkün değildi. Kanuna göre köylüye, geçmişte onun tarafından kullanılmayan toprakları da verilmiyordu. Benzeri kategorinin sayısı 1800 aile ya da serf köylülerin %14'ü kadardı.

Üretici sınıfa çiftlikleri güçlendirmek ve varlıklarını sürdürebilmek için sadece yukarıda listelenen toprakları değil, ayrıca ahşap, balıkçılık ve avcılık yerleri de gerekiyordu. Bunlardan faydalanma kararı imtiyazlı sınıf temsilcilerinin lehine alındı ve onların köylülere ahşap verme gibi herhangi bir zorunluğu yoktu (paragraf 30).

Ayrıca onların ücretsiz olarak odun verme yükümlülüğü de yoktu (paragraf 31). Balık tutmak yerleri için de aynısı geçerlidir. Onlar toprak sahibinin mülkiyeti olarak ilan edildi. Fakat üretici sınıf için balıkçılığı ana gelir olan yerlerde, köylülere belirli vergi ödedikten sonra bu yerleri kullanma izni veriliyordu (paragraf 90). Avlanma hakkı, aynı zamanda toprak sahibinin bir avantajı olarak kabul ediliyordu, ancak köylülerin, kendi arazilerinde avcılık yapma veya çiftliklerine zarar veren hayvanları öldürme hakkı vardı.

Söz konusu hükümler, köylülerin kısıtlanan arazi kullanımını daha da kısıtlayacak birçok madde içeriyordu. 55. paragraf, mülk sahibinin, kendisinin ve köylünün arazilerini bölmesi ve dolayısıyla yangın güvenliğinin sağlanması "imkansız" olduğunda, köylünün kabulü beklenmeden başka bir yere taşınma izni vardı. 73-75. paragraflarla, köylünün sürekli kullanım için olan topraklarda maden suları çıktığı ve bu topraklarda değirmen, fabrika, sulama kanalları açması istediğinde mülk sahibi bu toprakların değişmesini talep edebilirdi.

Hükmün ikinci bölümü (paragraf 136-174) vergi ile ilgilidir. Kanun, yukarıda belirtildiği gibi, toprağı üretici sınıf sahipliğine ve ücretsiz olarak değil, kalıcı kullanım için belirli bir vergi ödeyerek veriyordu. 36. paragrafa göre, örneğin, geçici zorunlu köylü olarak ilan edilen serflikten serbest kalan köylü, ona verilen topraklar için vergi ödüyordu. Verginin miktarı mülk sahibi ve köylü arasındaki karşılıklı anlaşma ile belirleniyordu. Eğer böyle bir anlaşmaya varılamıyorsa, vergi miktarı belirlemek için taraflar ilgili hükümden faydalanıyorlardı. Buna göre köylü 0,5 Desetina ana toprak için üç Manatı ödemek zorundaydı (paragraf 143). Ancak, eğer bu topraklar ticaret amaçlı ve yoğun nüfuslu bölgelerde veya yakınındaysa, o zaman alanın her bir günlüğü, normalden çok daha pahalı olarak değerlendirilmeliydi. En fazla 120 Manat olabilirdi ve vergi tutarı da %5 olarak hesaplanacaktı (paragraf 144). Köylü üzüm bağları ve ekilebilir arazi için özel vergileri –"Kulukhi" ve "Ğala" öderdi. Miktarı gelirlerin dörtte biri oranında belirliydi (paragraf 146, 148).

Hükümde, geçici olarak zorunlu kalan köylülerin araziye sahip olup olmadığına dair söylenen bir şey yoktur. Bu sorunun cevabı 13.10.1864'te çıkan "Köylüleri serbest bırakmak için ek kurallar" hükmündedir. Bu hükmün 9. paragrafına göre, köylü Nadeli'yi tamamen ya da kısmen alabilirdi. Ancak mülk

sahibinin kabul etmesi kesinlikle gerekliydi. Fidye miktarının belirlenmesi tarafların gönüllü anlaşmalarına bağlıydı. Anlaşmada altı kişi bulunup uzlaştırma hâkimi doğruluyordu (paragraf 13). Böyle bir anlaşma olmadığında, fidye miktarı farklı olarak belirleniyordu. Örneğin, tüzüğe göre, eğer köylü Nadeli için parasal Ğala ödediyse, o zaman yıllık miktarı sermayeden alınan %6'lık bir fayda olarak hesaplanırdı. Diğer bir deyişle, yıllık vergilerin %6 oranında sermayeleşmesi devam ediyordu. Esas toprak vergiyi parasal, kırsal vergiyi ise ürün olarak (ნატურით) ödediğinde, o zaman ilk toprak grubundaki fidye miktarının kısmı yukarıda belirtilen şekilde hesaplanıyordu, geri kalanı sulanan ve sulanmayan araziler için günlüğe göre 10 ve 20 Manatı olarak değerlendiriliyordu. Bu şekilde alınan toplam para miktarı aile için 250 Manatı geçmemeliydi.

Nadeli'yi satın alan eski serf, geçici zorunluğundan kaçıp toprak sahibi köylü kategorisine geçiyordu. Reform ile ilgili iki önemli belge daha yayımlandı. Bunlar "Serflikten çıkan köylülerin hakları ve tüzük öncesi toprak sahipleriyle olan ilişkiler"[694] ve "serfleri kişisel olarak serbest bırakmak için toprak sahiplerine para vermesi" hakkındaki kurallardır.[695] Her iki belge de 4 Kasım 1864 ve 25 Mart 1865'te naip Mikheil'in tarafından onaylanmıştır.

İlk belgeye göre, eski bir serf, evlenme ve ailenin tüm haklarını kullanma izni vermiş durumdaydı. Aynı zamanda onun hazine ve özel kişi ile sözleşme imzalama, ticaret yapma, fabrikalar inşa etme, mahkemede şikâyet etme ve kendini koruma hakkı vardı.

Bu faydalı avantajlarla beraber, hüküm, üretici sınıfı büyük ölçüde reform öncesi duruma götüren kuralları ortaya koymuştur. Örneğin, üçüncü paragrafa göre, serflikten çıkan köylü yasal sertifikaları onaylanana kadar (1 Ocak 1866'ya kadar) arazi sahibine, reformdan önce ödediği tüm vergileri ödeyecekti. Yedinci ve sekizinci paragraflarla, yasal sertifikaları onaylanana kadar zorunlu köylülerin gece bekçisi olarak çalıştırılması mümkündü.

"Serfleri kişisel olarak serbest bırakmak için toprak sahiplerine para vermesi" hakkındaki maddeye göre, mülk sahibine reformun "kaybını" telafi etmek amacıyla

[694] Ş. Chetia, **Sagleho Repormis İstoriisatvis**…, 1950 Tiflis, s. 458-462
[695] Ş. Chetia, **Sagleho Repormis İstoriisatvis**…, 1950 Tiflis, s.470-477

her serbest bıraktığı köylü için 25 Manatı veriliyordu (paragraf 3). 21 erkek köylüden az olan mülk sahipleri için söz konusu yardım parası ikiye katlanıyordu (paragraf 4). Beşinci paragrafa göre, naibi 21 erkek köylüden fazla olan, ama aile üyelerinin veya diğer sebeplerin bolluğu nedeniyle, maddi durumu kısıtlı bulunan mülk sahibine yardım verebiliyordu.[696]

5.3. Batı Gürcistan'da Reform

Doğu Gürcistan'dan sonra köylüler reformu Batı Gürcistan'da da uygulandı. Kutaisi valiliğinde (İmereti, Guria ve Raça bölgeleri) serfliğin iptali ile ilgili hükmü hükümet tarafından 13 Ekim1865'te, Samegrelo'da 01 Aralık1866'da, Abhazya'da 08 Kasım 1870'te ve Svaneti'de 08 Ekim 1871'de onaylandı. Kutaisi ve Samegrelo'da serbest bırakılan köylülerin temel ilkelerini incelemiyoruz,[697] çünkü bu ilkeler esas olarak Kartli-Kaheti'deki ile aynıydı, Fark sadece detaylardaydı. Naibi Mikhail'in yazdığına göre "Bu proje, 13.10.1864 tarihli Tiflis valiliği yönetmeliğinin ek hükümleri şeklinde hazırlanmıştır. Bu kurallar, Tiflis'teki köylülerin düzenlemesinin temellerini tekrar edip sadece Kutaisi valiliğinin özelliklerine uygun istisnaları kabul eder».

Aynı şey Samegrelo için de geçerliydi. Samegrelo'da serfliğin iptali ile ilgili yönetmeliklerin ikinci fıkrasına göre söz konusu kurallar Samegrelo, Zugdidi, Senaki ve Leçkhumi ilçe köylülerin için de geçerlidir.

Kutaisi valiliğindeki (İmereti, Raça, Guria) reformun özelliği: Kutaisi valiliğinde (Imereti, Raça, Guria) köylü reformunun özellikleri şöyle özetlenebilir: 1. Tiflis valiliğinde daha önce de gördüğümüz gibi, sulanan ve sulanmayan topraklar için ayrı ayrı Nadeli normları belirlendi (10 ve 20 günlüğe göre), Kutaisi valiliğinde ise sadece bir ortak norm (12 dönüm veya 4,5 Desetina) onaylandı. 2. Tiflis valiliğinde ana toprak sulanan ve sulanmayan topraklar için ayrı ayrı belirtilirdi ve arazi normunun yarısına eşitti. Kutaisi valiliğinde, doğal coğrafi ve iklim koşullarının

[696] Ş. Chetia, **Sagleho Repormis İstoriisatvis**…, 1950 Tiflis, s.482-483
[697] I. Ahalaia, **Saglekho Reporma Samegreloşi** (საგლეხო რეფორმა სამეგრელოში- Samegrelo'da Köylüler Reformu), 1958 Sohumi, s.57

özellikleri nedeniyle, ana alanın sadece bir normu (4 dönüm) oluşturulmuştur.[698] 3. Tiflis valiliğinin tüzüğüne göre küçük arazi sahibi olarak emrinde (köylülerin kullanımında olan topraklar dahil) en fazla 60 Desetina (120 günlük) toprağa sahip olan mülk sahibi kabul edilmiştir, Kutaisi valiliğinde ise 22,5 Desetina idi. 4. Tiflis valiliğinin tüzüğüne göre 30 Desetina'dan az toprağa sahip olan kişi arazi verme/paylaşma yükümlülüğünden muaf kalıyordu, Kutaisi valiliğinde ise 11 Desetina idi. 5. Nadeli topraklar için Kutaisi valiliğinde köylüler Tiflis valiliğindeki gibi aynı vergiyi, hasadın dörtte biri oranında ödüyorlardı. Tek istisna malları üzümdü. Köylü toprak sahibine hasadın üçte birini veriyordu. 6. Tiflis valiliğinde sulanan alanları, sulanmayan alanlardan iki kat pahalıydı. Kutaisi valiliğinde böyle olmadı.

Abhazya'da köylüler reformunun özelliği: Abhazya'da da reform, esas olarak Gürcistan'ın diğer bölgelerindeki gibi aynı temellere istinaden gerçekleştirildi. Bu bölgedeki serfliğin ortadan kaldırılmasına eşlik eden bir tür tuhaflık vardı. Kişisel bağımlılıktan çıkan köylü sadece dört yıl boyunca geçici bir sorumluluk durumunda kalıp arazi sahibine reform öncesindeki vergileri ödüyordu. Dört yıl sonra köylü, mekanik olarak serbest nüfusun sıralarına geçiyordu. Böyle bir geçiş kanuna göre daha erken, zaman geçmeden, dört yılı doldurmandan bile olabilirdi. Ancak muaf tutulan kişi özel hükmün öngördüğü fidyeyi toprak sahibine ödemeliydi. Bu fidye miktarı farklı kategorilerdeki köylüler için farklıydı ve onların dört yıllık vergilerine eşitti. Sosyal merdivenin en alt seviyedeki hiçbir şeye sahip olmayan Akhaiala serbest bırakılması için yaş ve cinsiyete göre 50-120 Manatı ödeyecekti (madde 6). Akhoyu 40-180 Manatı ödeyecekti (madde 10), Amatsuraka ise 40-80 Manatı ödeyecekti madde 13). Burada belirlenen para miktarını bilebilmek için, o sırada inekler Abhazya'da 10 Manetiye satılıyordu. Başka bir deyişle, Akhaşala arazi sahibine 5-12 inek, Akhoyu 4-18 inek ve Amatsuraku 4-8 inek değerinde bir fidye vererekti. Bu büyük fidyeyi üretici sınıfın sadece çok küçük kısmı ödeyebilirdi. Bu nedenle, köylünün 4 yıllık zorunlu döneminden daha erken serbest bırakılmasını sağlayan tüzüğün 21. maddesinin pratik önemi neredeyse yoktu.

[698] S.L. Avaliani, **Krestyanskiy Vopros v Zakavkaz'ye**(Крестьянский вопрос в Закавказье-Transkafkasya'da köylü sorunu), IV cilt, 1912-1920 Tiflis, s.2

Abhazya'da reformun bir özelliği daha vardı. Toprak (ana toprak, çiftçilik ve bahçecilik) sadece imtiyazlı kişilere değil, aynı zamanda köylülere de veriliyordu. Tek kişilik ailelere 3 Desetina, 2-3 kişili ailelere 5 Desetina, 4-5 kişili ailelere 6 Desetina, 6 ve 6-dan fazla kişili ailelere 7 Desetina verilirdi. Arazi mülkü olarak onaylamak bakımından Abhazya Gürcistan'ın diğer bölgelerinden gerçekten farklıydı. Gürcistan'ın diğer bölgelerinde arazi köylüye sadece kalıcı kullanım için verildi. Bunu ve dört yıl sonra mekanik olarak geçici sorumluluğundan serbest kalma faktörleri dikkate alarak bazı araştırmacılar Abhazya'da "köylüler reformunu burjuva karakterindeki reform" olarak değerlendirdi.[699]

Abhazya'daki reformun yukarıda belirtilen özelliği feodal beyliğin nispeten zayıf gelişimi ve 1866 isyanında çok belirgin hale gelen sınıf mücadelesinin yoğunlaşmasıyla açıklanmaktadır. İsyancı köylüler toprağı satın almayı kategorik olarak reddettiler çünkü toprakları henüz kendi sahipliğinde sanıyorlardı. Hükümet taviz vermek zorunda kaldı.

Svaneti'de Köylüler Reformu. Bilindiği gibi, 01.12.1866 tarihli hükümleri Samegrelo dışında Sadadiano Svaneti'ye yayıldı. Söz konusu hükmü ile serflik, idarî olarak Samegrelo'ya giren Svaneti'nin ikinci bölgesinde Samtavro ve Sadadeşkeliano Svaneti'de kaldırılacaktı. Ama bu plan gerçekleşmeyip mevcut ilişkileri bozulmadan/eskisi gibi kaldı. Bağlılık unvanı için 19.02.1867'de planlanan "Kralın merhametinin" ilanı yapılmadı. Bunun nedeni yolların bozukluğu, Dadeşkelianlerin arasındaki anlaşmazlık ve Svan köylülerin Samegrelo'da gerçekleştirilen reformların sonuçlarına karşı olumsuz yaklaşımıydı.[700]

Üretici sınıf, yine geçmişteki durumunda kalıp ona uygulanan vergileri öderdi. Ancak serfliğin iptalini ne hükümet ne de yerel feodaller mümkün görmüyorlardı. Svan beyleri Tengiz, Gela, Bekirbey ve Masosto Dadeşkelianler 1868 yılında Kutaisi askerî valisine mektup verip kendi beyliklerinde reformların yapılması ve 132 köylü aileyi serbest bıraktıkları için uygun ücretin almasını talep etmişler$_{di.}$ Bu talebi aldıktan sonra Kutaisi askerî valisi Svaneti'de bir gezi organize etti. Bu gezi

[699] Al. Bendiaşvili, **Agraruli Urtiertobani Sakartveloshi 1890 –1917**(აგრარული ურთიერთობანი საქართველოში 1890 –1917 წწ- Gürcistan'daki Tarım İlişkileri 1890-1919yy), 1965 Tiflis, s.10

[700] Al. Bendiaşvili, **Agraruli Urtiertobani Sakartveloshi** …, 1965 Tiflis, s.534

sırasında, askerî vali Svaneti'de reformun Gürcistan'ın diğer bölgelerden farklı olarak gerçekleştirilmesine karar verdi. Görüşüne göre, geçici yükümlülüklerin bulunmasına izin verilmeyecekti ve köylü doğrudan toprak sahibi sıralarına geçirilecekti.

Bu teklif, ilk olarak Svan feodaller tarafından gelmişti. Levaşova dedikleri gibi, kendi serflerine (sayısı 132 aile ve 614 erkekti) toprağı ücretsiz vermek konusunda hazırlardı ve geçici sorumluluk ilişkilerini az süre olsa bile sürdürmeyi reddediyorlardı. Tengiz, Gela, Bekirbey ve Masosto Dadeşkelianlar'ın verdikleri toprak miktarı aile başı 4 dönüm ekilir arazi idi. Bu topraklardan daha fazla alan köylülerden alıp toprak sahiplerine verilecekti. Bu "fedakarlık" için Svan beyleri her erkek köylü için iki ücret, 50 Manatı talep ediyorlardı. Megreli soylular ise sadece 25 Manatı ile yetindiler.[701]

Levaşov, daha önce de belirttiğimiz gibi, sadece reform önerisini desteklemedi, aynı zamanda Dadeshkelianlar'ın tüm taleplerini kabul etti. Niabi aracılığıla Levaşov hükümetten Svan soyluların fedakarlıkları için onların katlanmış ücretle ödüllendirmelerini isterdi. Diğer bir deyişle, serbest bırakılan her erkek köylü için hükümet 50 Manatı ödeyecekti ve bu toplamda 30 700 Manatı ederdi.

Niabi, Levaşov'un önerisini kabul edip ikili ücret ödeme meselesini Kafkas Komitesine götürdü. Daha sonra Kafkas Komitesi (Devlet Konseyi aracılığıyla) Köy nüfusun komitesine gönderip hadise 20.09.1871'de olumlu sonuçlandı. 08 Ekim1871'de ise, söz konusu karar onaylanıp yürürlüğe girdi. O gün Svaneti'deki serfliğin iptal tarihi olarak kabul edilir.[702]

Yukarıda belirtildiği gibi, köylüler zorunlu durumdan çıkıp ve geçici taahhüt aşamasını atlayarak doğrudan mal sahipleri kategorisine geçtiler. "Cömert" toprak sahipleri serflerine ana toprakları ve 4 dönüm ekilir araziyi tam mülkiyet olarak onayladılar.[703] Bu, Samtavro Svaneti'deki reformun uygulanmasına eşlik eden bir özellikti. İlk bakışta her şey yerindeydi ve sanki reform, köylü ve efendisini sonsuza dek birbirinden ayırdı. Ama aslında farklı bir resim vardı. Askerî personel tarafından

[701] Al. Bendiaşvili, **Agraruli Urtiertobani Sakartveloshi ..,**1965 Tiflis, s.526
[702] Al. Bendiaşvili, **Agraruli Urtiertobani Sakartveloshi ..,**1965 Tiflis, s.529
[703] Al. Bendiaşvili, **Agraruli Urtiertobani Sakartveloshi ..,**1965 Tiflis, s.105

ön hazırlıklar yapılmaksızın yapılan reform, üretici sınıfı zor ekonomik koşullara düşürdü. Bilinmeyen nedenlerle alınan ve köylü ailenin normu olarak kabul edilen dört dönüm toprak köylülerin taleplerini asla karşılayamazdı.

Devlet Varlıkları Bakanlığı Transkafkasya valisi olan Medvedev'in hesapladığına göre Svaneti'de köylü ailesine kişi başına 3-5 Desetina toprak yeter sayılırdı. Dolayısıyla S. Avaliani Samtavro Svaneti'deki köylüleri "Dilenci" olarak değerlendirdi. Reform sayesinde, üretici sınıfın mülkiyeti yavaş yavaş azaldı. Norm üzerinde olan tüm alan onlardan alındı. S. Avaliani'ye göre köylü aşırı yoksulluk ve sıkıntıya düştü. Bunun yerine soylular büyük bir kazanç sağladılar. Hem topraklarını korudular hem de büyük paralara sahip oldular.[704]

Böylece 1864'te, serflik iptali nedeniyle, serflere kişisel özgürlük verildi. Soylular tazminat haricinde ek yardım da aldılar. Bağlılık durumundan çıkan köylülere arazi mülki olarak değil, kalıcı kullanım için verildi. Onun için köylüler patronlarına, reform öncesindeki vergileri ödüyorlardı.

Köylü, toprağı mülki olarak toprak sahibinin rızasıyla satın alabilirdi. Araziyi satın alana kadar köylü geçici zorunlu köylü olarak değerlendirildi, aldıktan sonra sahibi kategorisine geçerdi. Ancak toprak satın almanın zorunlu olmaması nedeniyle geçici yükümlülük kalıcı şekle geçti ve sadece 1912'de kanunla yürürlükten kaldırıldı. Aynısı Abhazya için de geçerliydi. Geçici zorunlu köylü kurumu, yukarıda belirtildiği gibi, sadece dört yıl boyunca sürecekti.

Köylüye toprak belirli standartlarla veriliyordu. Normdan fazla alan köylüden, toprak sahibinin lehine alınırdı. Bu sayede üretici sınıfın reform öncesi mülkiyeti sadece doğu Gürcistan'da 28.986 Desetina ile azaldı.

Buna istinaden V. İ. Lenin dedi ki ,"Bu reform köylülere karşı yapılan, dürüst olmayan bir soygundur, bir sürü şiddet içeren, köylülerle alay eden bir reformdur." N. Nikoladze'ye göre söz konusu reform köylüleri toprağa eskiden daha sıkı olarak bağlar ve toprak sahibi arazisinin yarısını cezasız alabilir.[705]

[704] S.L. Avaliani, **Krestyanskiy Vopros…**, II cilt, 1912-1920 Tiflis, s.55-59
[705] İ. V. Lenin, **Thzulebebi**, XVII cilt, 1960 Tiflis, s.126

Reform, toprak sahiplerinin çıkarlarının azami ölçüde korunmasıyla gerçekleştirilmiş olmasına rağmen hâlâ çok önemliydi. Bundan sonra, ana üretici sınıf - köylüler - ekonomik faaliyetlerini daha iyi şartlarda yürütebilirlerdi. Eskisi gibi eli ayağı bağlı olmadığından dolayı mülk sahibi olma ve onu akıllıca, ticaret ve sanayi ve diğer halk sağlığı sektörlerinde kullanma hakkı vardı. Bu sayede köylülerin kişisel ilgisi ve emek verimliliği arttı. Serfliğin kaldırılması, sanayi güçlerinin gelişimini, ülkenin ekonomik teşviki ve yeni, kapitalist ilişkilerin nihai zaferini hızlandırdı.

5.4.Kırsal Toplum Yönetimin Kurulması

5.4.1. Köylerin Yönetimi

Adlî ve Belediye Reformları: Köylülerin reformdan sonra Gürcistan'da tarım, adlî ve belediye reformları gerçekleştirildi. Bu reformlar aynı zamanda devrimci kitleleri ve diğer muhalif güçleri sakinleştirmesi için öngörülüyordu.

Burjuva reformlarının tarihinin, özünün ve öneminin incelenmesi, Sovyet tarihsel bilimin önünde duran bir meseledir. Ancak günümüzde, sadece köylü reformu iyice belgelenmiştir. Gürcistan'da yürütülen diğer burjuva reformları, yetersiz derinlikte incelenmiştir. Bilimsel literatürde, örneğin, 1870'li kentsel hükmünün Gürcistan'ın hangi şehirlere dokunduğu ve hangi yıllarda uygulandığı belli değildir.

Serflik iptal kadar yerel yönetim organları mevcut değildir. Serflerin dosyalarına soyluların ve dinî makam tarafından atanan temsilcileri bakıyorlardı. Hazine köylüleri ise polis ajanları denetliyordu.

Reformların hazırlanma sürecinde hükümetin önüne mantıklı olarak yeni koşullara uygun köy yönetiminin yeniden düzenlenme konusu gündeme getirildi.[706]

1861 yılı hükümlerine dayanarak, Rusya'da kurulan köy kamu yönetimi, birbiriyle yakından ilişkili ancak fonksiyonel olarak birimden farklı iki kısımdan oluşuyordu. Topluluk bölümü tarım işlerine, Volosti bölümü (birkaç topluluğu

[706] Bendiaşvili, **Agraruli Urtiertobani Sakartveloshi ..,**1965 Tiflis, s.307

kapsıyordu) ise idarî işlere bakıyordu. Volosti bölümlerinde köylü mahkemeleri de vardı.

13 Ekim 1864'te, Tiflis valiliğinin köy kamu yönetiminin düzenleme kuralları onaylandı. Köylülerin tüm kategorileri köy toplumunda birleştirilecekti.

Köylü kongresi köy kamu yönetiminin en yüksek organı olarak öngörülüyordu. İcra hükümeti Mamasakhlisi'ye, yargılama/adlî yetkisi ise köy mahkemesine verilmişti. Gürcistan'daki köy kamu yönetimi Rusya'daki gibi, Topluluk ve Volosti bölümlerinin kontrolü altına olan hem tarım hem idarî yükümlülüklere sahip olmalıydı. Bunun nedeni, Rusya'nın aksine, Gürcistan'da neredeyse hiçbir topluluk ve topluluk arazi mülkiyetinin bulunmamasıydı. Bizim şartlarımızda, köy kamu topluluğu tek idarî birim olacaktı. Ortak orman ve meradan faydalanma kuralları, köy kamu yönetimi değil, bu bölünmez topraklara sahip olan köylüleri belirtiyordu. Mamasakhlisi ve diğer memurların ana görevleri, köylülerden verginin toplamaktı.

13 Ekim 1864'teki "Kuralların" birinci paragrafına göre, niabin köy topluluklarının düzenlenmesiyle ilgili ayrıntılı bir hüküm hazırlama zorunluluğu vardı. Kafkasya yönetimi bu görevi iyi ya da kötü olarak yerine getirip 11 Nisan 1865'te naip Mihail Romanov ilgili hükmü onayladı. Hükme istinaden, köy kamu yönetimleri sadece Tiflis valiliğinde değil, tüm Gürcistan'da kuruldu.

11 Nisan 1865 yılı hükmüne göre Gürcistan'da kurulan köy kamu yönetimi köylülerin unvan/sınıf makamıydı. Diğer köy sınıf temsilcileri faaliyetlerine katılmıyorlardı.

Köy kamu yönetimi için en yüksek kurum köy kongresidir. Her aile üyesi, köy kongresine katılma hakkına sahipti. Mamasakhlisiler kongreyi toplarlardı. Çoğunlukla köy şefleri ilçe başkanı ve uzlaştırıcı aracın talebi üzerine de toplanıyordu.

Köy kongresinin fonksiyonları şunlardı: Köy yetkililerinin seçmesi, zarar veren kişinin köyden iskan edilmesi ile ilgili karar vermesi, yetim kalan küçük çocuklar için yardımın onaylanması, köy toplumunun ortak topraklarının (ekilmemiş toprak, meralar) yönetilmesi, toplantı düzenlenmesi, kamu ihtiyaçları için ödeneklerin

belirlenmesi, hazine vergilerinin ailelere dağılımı, görevlilerin faaliyetlerini denetleme ve maaşların belirlenmesi vs.

Köy kongresinin kararı Mamasakhalisi ve aile büyüklerinin yarısı katıldığı halde yasal olarak kabul edilirdi. Önemli sorunları çözmek için oyların üçte ikisi gerekliydi, diğer konular oyların çoğunluğu ile çözülürdü. Köy kamu yönetimin icra hükümeti/yetkisi Mamasakhlisi'ye verildi. Onun fonksiyonları şunlardır: Yollara, köprülere, sulama kanallarına, su boru hatlarına bakmak ve çalışmaların kontrolü, listelerin düzenlemesi, vergilerin toplanması, gerekli formaliteleri koruyarak köylülere topluluktan ayırılma sertifikalarının verilmesi vs.[707]

Köy kamu yönetimi aldığı kararı tamamlama yetkisini Mamasakhlisiye, yardımcısına ve vergi toplayıcısına veriyordu. Fakat Mamasakhlisiler ve diğer yetkililer esasen köylülerin isteklerini yerine getirenler değillerdi, onlar hükümetin yerel yönetiminin emirlerine göre hareket ediyorlardı. Mamasakhlisiler hükümetin yasa ve yönetmeliklerini ilan ediyorlardı, nedensiz dolaşan ve askerlikten kaçan kişileri gözaltına alıyorlardı, topluluktan izinsiz giden kişilerin bilgileri ve kamu düzeni ihlalleri ilçe başkanına bildirilip gerektiğinde düzeni sağlamak için polis talep ediyorlardı.

Hüküm, toplumda bir köy mahkemesi kurulmasını öngörüyordu. Köy hâkimi, en az üç kişiden oluşan köy topluluğu tarafından seçilirdi. Mahkeme, köylülerin 100 Manatı'ya kadar olan hukuki davalarını görüşüyordu. Eğer dava, resmî bir eylemle imzalı taşınmaz malla ilgiliyse veya davanın bedeli 100 Manatı'yı aştıysa ve davaya diğer sınıfı temsil eden kişiler katıldıysa, benzeri davalar genel mahkemelere devredilirdi. Köy mahkemesinin hafif suçu için karar çıkarma hakkı vardı. Suçluyu altı gün boyunca kamu işleri yapmaya gönderirdi, 100 Manatı ilde cezalandırırdı veya yedi gün boyunca tutuklayabilirdi. Ayrıca, köy mahkemesi vergi açığını karşılamak için köylünün mülkiyetini satabilirdi. Mamasakhlisi resmî olarak, davaya müdahale etme hakkına sahipti ve kararın niteliğini etkileyebilirdi. Ancak o mahkeme kararlarını yerine getirmek zorunda kalırdı.

[707] S.L. Avaliani, **Krestyanskiy Vopros…**, II cilt, 1912-1920 Tiflis, s.63-65

Köy yetkilileri (Mamasakhlisi, yardımcısı, hâkimler) üç yıl için seçilirdi. Seçim sonuçları vali tarafından onaylanıyordu. Yetkililer, ilçe başkanı önüne yemin ediyorlardı. Eğer Mamasakhlisi görevlerini yerine getiremez veya pozisyonu kötüye kullanırsa, vali, kongreyi bilgilendirmeden onu görevden alabilirdi.

Köy yönetimindeki düzenlenmeler, vergi sisteminde değişikliklere yol açmazdı, ama devletsel vergiler arttıktan sonra, kamu yönetimi, kamu eğitimi ve sağlığı korumak, köy yollarının, sulama kanallarının ve kaynakların bakımı/onarımı, bekçinin maaşını ödemek için köylü belirli vergileri ödemek zorunda kalırdı.

Gürcistan'ın ilerici toplumu köy kamu yönetiminin kurulmasını memnuniyetle karşıladı ancak eksiklikleri de fark etti. Hükmü, formalite olarak köy kongresine yerel sorunları çözmek için yeterince yetki sağlıyordu, ama köylülerin talepleri dikkate alınmıyordu ve davalar hükümetin isteklerine göre ve imtiyazlı sınıfın lehine çözülüyordu. Çoğu zaman ilçe başkanı ve polis memurları, köy toplumunun başına köylülerin kararını/isteklerini korumaya çalışmayan Mamasakhlisi geçirmeyi beceriyorlardı. Bu Mamasakhlisi polis ajanı rolünü üstlenip ilçe başkanının dediklerini yapardı. Açıkça ya da gizlice kamu hakları kısıtlanıp özyönetim ilkesi ihlal edilirdi.

Gazete "Droeba" ya göre *"Son on beş yılda gerçekleşen reformlar arasında yeni köy yönetiminin ve mahkemenin kurulması çok önemlidir, ama belirli nedenlerle köy yönetiminin ve mahkemenin reformları öngörüldüğü gibi düzgün bir şekilde ilerlemiyor. Çoğu zaman köylüler Mamasakhlislerin hiçbir şey yaptıklarıyla ve rüşvet aldıklarıyla ilgili şikâyet ediyorlar. Hâkim olarak da çoğu zaman zengin köylüleri seçiyorlar. Hâkim olarak zengin adamın seçmekten yoksul ve namuslu adamın seçmesi daha iyidir, çünkü böyle bir adam köylülerin koşullarını ve ihtiyaçlarını daha iyi anlar. Köylüler kendi yetkilileri ne kadar dikkatle seçerlerse o kadar hızlı bir şekilde onlar için gerekli olan bu yeni reformun olumlu etkisini de görecekler"*.

Hükümet eksikliklerden kaynaklanan köylü memnuniyetsizliğini tamamen göz ardı etmeyebilirdi. 1885'te Transkafkaya hükümdar Dondukov-Korsakov'un emri ile köy yönetimi geliştiren özel bir komisyon kuruldu. Komisyon tarafından 1887'de

hazırlanan tasarıyı hükümdar iç isleri bakanına gönderdi. Projede yazıldığı gibi, köy yönetiminin başarılı olmaması yine köylülerden kaynaklanıyordu, dolayısıyla iç işleri bakanı Transkafkasya köy nüfusunun özyönetim için hazır olmadıkları yönünde düşünmeye başladı. Detaylı inceleme için bu konu valiliğin köylüler meclisine gönderildi.

Kutaisi valiliğindeki meclis temsilcileri yerliler tarafından özyönetimin çok makul bir şekilde kullanıldığını itiraf ettiler ve eksikliklerin sadece köy mahkemelerinde olduğunu doğruladılar.[708]

Hükümet yetkilileri için köy yönetiminin olumsuz çalışma sebebi yetkililerin/çalışanların maaş almamasıydı ve dolayısıyla sorumlu olmadıklarını öne sürdüler. Bu nedenle küçük köy topluluklarının birleşmesine karar verdiler. Daha büyük ve çok aileli topluluk köy yetkililerinin maaşları için gerekli parayı sorunsuz bir şekilde toplayabilirdi.

XIX. yüzyılın sonlarında birçok köy topluluklarını birleştirdiler. Şimdiye kadar Gori ilçesinden 633 köy ve 28.510 aile 120 köy topluluğuna girerdi. Birleştikten sonra ise 37 topluluk oldu. Her birine yaklaşık olarak 18 köy ve 770 aile girdi. Böyle bir büyük topluluk Mamasakhlisiye maaş verebilirdi ve Mamasakhlisin görevi daha istekli yapması sağlandı. Bundan sonra Mamasakhlisi görevine atanmayı soylular bile reddetmiyorlardı. Hükümetin temsilcisine göre hükmü bu şekilde uygulamanın olumlu sonuçları vardı.

XIX. yüzylın sonunda Doğu Gürcistan'da mevcut olan 343 köy topluluğu 104.967 aileyi kapsıyordu. Batı Gürcistan'da (Açara ve Abkhazya hariç) 208 köy topluluğu 91.791 aileyi kapsıyordu. Köy topluluklarının birleşmesinden sonra köy yönetiminin işleri daha yoğunlaştı. Ancak çok sayıda köylerde toplanan köy kongrelerinden dolayı Mamasakhlisilerin gelişigüzel davranışları arttı. Örneğin, 1892'de yıl boyunca köy kongrelerinde bir karar bile alınamadı. Köy mahkemelerinin kararı çoğu zaman en azından bir taraf için yeterli değildi. Şikâyetlerin çoğu valilik yönetimine veya köylerin meclislerine gönderilirdi. Ancak bu şikâyetler alınan karardan kaynaklanıyordu ve dolayısıyla ana yönetim kurulu

[708] A.Bendiaşvili, **Agraruli Urtiertobani Sakartveloshi ..,**1965 Tiflis, s.328

üyesine –Yakimov'a köy yönetimindeki uzlaştırıcı kişileri denetleme ve köy yönetimini işletme metodlarını kontrol etme görevi verildi. Yakimov hazırladığı raporunda Tiflis ve Kutaisi valiliklerinde köy yönetim işlerinin diğer bölgelerden daha iyi gittiklerini ama istediği seviyede olmadığını vurguluyordu. Görüldüğü gibi, Gürcistan'da kamu topluluğunun kendi binaları, çalışanları, kiraladığı alanları vardı ve hemen hemen tüm köy toplulukları Mamasakhlisi'ye maaş ödüyordu.

Yakimov'a göre, "*Köy yönetiminin basarısız çalışmasının sebebi uygun bir yönetici olmadığından kaynaklanıyordu. Daima anlaşmazlık içinde olan hâkimler ve ilçe başkanları köy yönetimine uygun bir denetim ve bakımı sağlamıyorlardı. Transkafkasya'nın köy nüfusuna Rusya'daki gibi tam yetki ile donanmış bir başkan lazımdı. Bu başkanların hem idarî, hem de adlî ve tarım yetkileri/fonskyonları vardı."*

Sonunda Yakimov, mevcut hükmün köy yönetimi için yeterli olduğunu vurguladı. Aynı zamanda o, bu hükmülerin yürürlükte kalmasını ve yeni hükümlerin eklemesini teklif etti. Yakimov, Mamasakhlisiler ve diğer yetkililer için hem maaş hem de özel bir üniforma verilmesini uygun buldu. Uzlaştırıcı hâkimin makamı iptal edilecekti ve onların yerine hem idarî, hem de adlî ve tarım yetkilerini kapsayan başkanlar atanmalıydı. Ana yönetim başkanı bu önerileri kabul edip detaylı bir tasarı hazırlama görevini yeni komisyona verdi. Ancak kral hükümeti 1917 Devrimi'ne kadar hiçbir şey yapmadı. Köylülerin vergilerle çalışan köy yönetimleri sonuna kadar kral hükümetinin ve imtiyazlı kişilerin lehine hareket ediyorlardı.[709]

5.4.2. Mahkeme Reformu

XIX. yüzyılın ikinci yarısında, eski mahkemenin geride kaldığı ve artık yeni şartlara uymadığı belli oldu. 1861 yılının sonbaharında II. Alexander'ın emriyle başbakanlık yetkilileri ve meşhur avukatlar "Yeni mahkeme oluşumun ve kanunun uygulanmasının temel hükümleri"ni hazırlamaya başladılar. Söz konusu hükümler imparator tarafından 20 Kasım 1864'te kabul edilen yeni bir mahkeme tüzüğü

[709] I Antelava, **Sagleho Reformebi Sakartveloşi** (საგლეხო რეფორმები საქართველოში-Gürcistan'da Köylü Reformlar, საქართველოს ისტორიის ნარკვევები-Gürcistan Tarihinin Araştırmaları), Sovyet Gürcistan yayınları, Tiflis 1973, Cilt V, VI Bölüm, s.227-228

projesine dayanıyordu. 1864 yılının mahkeme tüzüğü, önde gelen Avrupa ve Amerika'da uzun süredir faaliyet gösteren burjuva ilkelerinin temelinden oluştu. Mevcut reform sonucunda eski mahkeme kurumları kaldırıldı ve tüm kategoriler, nüfusun tüm sosyal katmanları için Ortak Yargı Kurumları kuruldu.

Reformdan önce mahkeme tamamen hükümete ve polise bağlıydı. Hâkim, hükümet tarafından atanıyordu ve polis memurları soruşturmada önemli bir rol oynadılar. Eski mahkemelerde çok sayda mahkeme derecelerinden dolayı çalışma süreci çok yavaşladı. Bazı davalar on, yirmi ve elli yıl boyunca sürerdi. Eski adalet sisteminin temel eksikliklerinden biri, dava araştırmalarının sadece belgelere dayanmasıydı. Dava duruşmaları çoğu zaman gerçekleşmiyordu/olmuyordu. Davacı ve davalı mahkeme kararını cezaevinde veya kendi evlerinde bekliyorlardı. Ceza davalarının duruşması sırasında resmî prosedürlerin koruması çok önemliydi. Sanık sadece suçu itiraf ettiğinde ya da davada korunan belgelerle suçlu bulunduğunda cezalandırılmalıydı. Böyle bir kural kesin suçluların cezasız kalmasına zemin hazırlayabilirdi. Bununla birlikte, masum biri bir belge yüzünden sonsuza dek soru işareti altında kalabilirdi. Yeni tüzüğe dayanarak düzenlenen mahkeme kurumları ve dava işleme niteliği eskisinden önemli ölçüde farklıydı.

Mahkeme, kendi eylem alanından bağımsızdı. Hükümet yetkilileri adalet üzerinde herhangi bir etki yaratmayacaktı ve polis, davanın soruşturmasında tamamen tamamen serbestti. İllerde bölge mahkemeleri kuruldu. Dava sırasında mahkemeler kamu vicdanı temsilcilerini, jüri üyelerini davet ediyorlardı. Jüri üyeleri tarafından alınan karara itiraz mahkeme salonunda olabilirdi ancak burada alınan karar, nihai karar olarak kabul edilirdi. Mahkeme odasının kararı, ancak hukuki prosedürler ihlal edildiği takdirde temyiz edilebilirdi. Senato en büyük temyiz kurumu oldu. Hükümetten mahkemenin ayrılması ve hâkimlerin bağımsızlığı, hâkimlerin değişmeme ilkesi ile güvence altına alınmış olmalıydı.

Mahkeme başkanları ve üyeleri, yargısal hâkimler ve soruşturmacılar idarî usulle görevden alınamazlardı. Hâkimlerin görevlere seçimi gündeme getirildi. Mahkeme işlemleri, savcının suçu ispatladığı ve avukatın sanığı savunduğu şekilde kamuya açık olarak yapılıyordu. Yeni mahkeme resmî olarak "burjuva hukuktan önce eşitlik ilkesine" yaklaştı ama esas olarak nüfusun imtiyazlı temsilcilerinin

lehine işliyordu. Buna rağmen, mahkeme reformu büyük önem taşıyordu. Yeni mahkeme sistemi, Rusya'nın kapitalist gelişimine yanıt verdi.

Gürcistan da dâhil olmak üzere uzak bölgelerdeki mahkeme reformları kesintili şekilde yapıldı. Reformcular, bunun sebebi olarak "nüfusun hazırlıksızlığı" ve yerel "özel koşulları" vurguluyorlardı. Aslında, kral hükümetinin sömürgeci politikası burada belli oluyordu. Kral hükümeti, kolonilerde yönetim gücünün kısıtlaması ve mahkeme işlemlerin yerel halkın seçilmiş jüri üyelerine ve hâkimlere devredilmesinin imkânsız olduğunu düşünüyordu.[710]

01 Ocak1968'den itibaren Gürcistan'da rütbeli mahkemeleri kaldırıldı ve nüfusun tüm sosyal katmanları için ortak mahkemeler kuruldu. İlçelerde uzlaştırıcı bölümler ve hâkimler çalışmaya başladılar. İllerde bölge mahkemeleri kuruldu. Mahkeme odasının tüm Transkafkasya'da yetkisi vardı ve ilin en büyük mahkeme kurumuydu. Burada alınan karara itiraz hakkı sadece İmparatorluk Senatosunda olabilirdi.

Gürcistan'daki yeni burjuva mahkemesinin önemli ilkeleri gerçekleşmedi. Örneğin, burada hâkimlerin seçimi ve jüri sistemi oluşmadı. Hâkimler, eskisi gibi görevlere hükümet tarafından atanıyorlardı ve tamamen hükümete bağlıydılar. Kısacası Gürcistan'da mahkeme yönetimden ayrılmadı. Halkın seçtiği bağımsız mahkemeler yerine, hükümet yetkililerinin mahkemeleri oluşturuldu. Bu mahkemenin en büyük ve en rahatsız edici eksikliklerinden biri, işlemlerin Rusça olarak yapılmasıydı. Halkın çoğunluğu Rus dilinden anlamıyordu. Doğal olarak, böyle bir mahkeme, insanların ve halkın önünde kamu figürlerini hayal kırıklığına uğrattı. Pratik olarak mahkeme işleminin çok küçük olumlu bir sonucu vardı. Halk, anlayamadıkları prosedürlerden eskisi gibi nefret ediyordu ve çoğu zaman ona karşı ses çıkarıyordu. Yeni mahkemeyi başından beri, hem gericiler hem de ilerici halk figürleri eleştiriyordu. Gericiler eski mahkemeyi övüyorlardı ve kötülüklerin yeni mahkemeden kaynaklandığı vurguluyorlardı. Özellikle jüri kurumuna saldırdılar. Jüri

[710] A. Bendianaşvili, **Soplis Sazogadoebrivi Mmartvelobis shemogheba.Sasamartlo da Sakalako Repormebi**(სოფლის საზოგადოებრივი მმართველობის შემოღება.სასამართლო და საქალაქო რეფორმები- Kırsal Kamu Yönetiminin Girişi,Mahkeme ve şehir reformları), Gürcistan Tarihinin Araştırmaları, Sovyet Gürcistan yayınları, Tiflis 1973, Cilt V, VI Bölüm, s.229-230

üyeleri kesin suçluları haklı bulup böylece kamu düzeni tehdit altında bırakıyorlardı. Gericiler ne hâkimlerin değişmezliğini ne de görevlere seçmeleri beğeniyorlardı.

Transkafkasya'da ne hâkimlerin seçilmesi ne de jüri makamı oluşmadı ancak gericiler, burada bulunan yeni mahkeme kurumlarını eleştirip eski hukuk kurallarının tekrar yürürlüğe girmesini hayal ediyorlardı.

İlerici figürler, mahkeme reformu ve yeni mahkeme kurumlarını soldan eleştirip reformcuların düzensizliğini vurguluyorlardı. Uygulamada, mahkeme yönetiminden bağımsızlık ilkesinin sıklıkla ihlal edildiğini vurguluyor ve siyasî suçluların idarî yollarla cezalandırmalarını tasvip etmiyorlardı.

Gürcü halkının önde gelen insanlarını, özellikle mahkeme reformlarının tamamen uygulanmadığı konusu rahatsız ediyordu. Onlar hâkimlerin seçlmesi ve jüri makamının oluşması konusunda ısrar ediyorlardı. Bu talep Rusya'nın ilerici aydınları tarafından her zaman destekleniyordu.

1880'de Rus gazetesi *Molva*'da "Uzaktaki Taraf Lehine Birkaç Kelime" adlı bir makale yayımlandı. Söz konusu makalenin çevirisini *Droeba* gazetesi yapmıştır. *Molva*'nın yayın kuruluna göre, millet olmayan ve mahkeme reformu kesilmiş bir şekilde uygulanan Kafkasya'da reformlar çok gereklidir. Yeni mahkemelerin 12 yıllık uygulaması, Transkafkasya'daki durumun bu konuda anormal olduğunu açıkça ortaya koydu. Burada hükümetin atadığı hâkimler, yerel nüfusun ahlaki tarafını pek tanımıyorlar ve çoğu zaman hükümeti lekeleyecek kararlar alıyorlardı. *Molva*'nın yazı işlerin temsilcisi şöyle bir örnek veriyordu: Diyelim ki Gürcü biri ile kavga etti ve yerel bir gelenek olarak 'Dinsiz' diye hitap etti. Bu sözleri cahil bir çevirmen çevirdiğinde küfür olarak algılanır ve kişisel hakaret ile cezalandırılacak olan sanık Sibirya'ya gönderilir.

Yayın kuruluna seçilen hâkimler ve jüri üyelerinin yerine adlî işlemlerin bürokratik yargı organlarına devredlmesi mahkemeyi çok yavaşlatır ve onu halk için faydasız bir makam haline getirir. Mevcut durumun savunucuları jüri kurumunun yokluğunun sebebi olarak yerel halkın Rus dilini bilmemesini gösteriyorlar ama bu gerçek değil. Tiflis'te ve diğer ilçelerde üri kurumuna yetecek kadar Rusçayı bilen kişi bulunur.

Molva'nın yayın kurulu Kafkas uzlaştırma mahkemelerinde çalışma dili olarak yerel dilin ilan edilmesini uygun görüyordu çünkü uzlaştırma mahkemelerinde genellikle Rusça bilmeyen insanlar ile ilgili davalar görüşülüyordu.[711]

Droeba'nın yayın kurulu makalenin bakış açısını paylaşıyordu ancak not ettiği gibi çalışma dili olarak yerel dilin getirilmesi sadece uzlaştırma mahkemelerinde değil, tüm mahkemelerde gerekiyordu. Transkafkasya –Gürcistan'ın gerçekliğinde en büyük eylem uygulaması en düşük mahkeme kurumuna - uzlaştırma mahkemesine verildi. Reformculara göre bu, Transkafkasya nüfusunun düşük bir gelişme düzeyinde olmasından kaynaklanıyordu ve yargılamanın sektörel bölümlere uygun olan farklı kanunlara alışamadılar. Dolayısıyla, farklı davaları ayırt edici insanlara yakın bir makamın oluşturulması gerekliydi. Uzlaştırıcı hâkime ceza davalarına ilişkin bir ön soruşturma başlatma ve 2.000 Manati'ye kadar olan küçük ceza davaları soruşturma görevi verildi. Tek bir adam bu kadar işe yetmezdi ve dolayısıyla uzlaştırma mahkemelerinde bir sürü hizmetli (hâkim yardımcısı, aday, Bokauli vs) çalışmaya başladı.

Soruşturma işlemi tamamen yardımcıya devredildi, mahkeme kararını icra görevi ise Bokauli'ye verildi. Uzlaştırıcı hâkime sadece karar verme hakkı verildi. Rusya'nın mahkemelerine kıyasladığında Transkafkasya uzlaştırma mahkemelerinde dört kat daha fazla hukuki dava görüşülüyordu. Bu bölgenin artan mahkeme çalışanlarının maaşları için daha fazla paraya ihtiyaç vardı. Bu yüzden hükümet Güney Kafkasya'da tarifeleri artırdı. Örneğin, Rusya'da 600 Manatlık dava için başvuru sahibi % 0,5-3 Manatı ödüyorsa, Transkafkasya'da 6 Manatı öderdi. *Novoye Obozrenie* yayın kurulu "Böyle anormal bir durum, umarız, yakında düzeltilecek" diye not etti. Transkafkasya'da uzlaştırma mahkemesinin görevleri, nüfusa mahkeme işlerinin daha kolay hale gelmesi nedeniyle artmıştı fakat tam tersi, bu büyük ödenek adaleti engelliyordu. [712]

Transkafkasya'da idarî olarak cezalandırması çoktu. 1883'te hükümdara, mahkeme kararı olmaksızın şüpheli kişileri 5 yıla kadar bölgesinden iskan etme

[711] A. Bendianaşvili, **Soplis Sazogadoebrivi Mmartvelobis….,** Tiflis 1973, Cilt V, VI Bölüm, s.231-232

[712] M. Vaçnadze, V. Guruli, "**Sakartvelos İstoria XIX-XX** ....", İntelekti yayınları, 2014 Tiflis, s.90-95

hakkı verildi. Hükümet, iskân etmeyi bir ceza olarak değerlendirmiyordu gibi, ancak yeniden yerel nüfus için memleketinden ayrılması büyük bir cezaydı. Bu kanunlardan en iyi polis memurları faydalanıyorlardı. Polis taleplerinden dolayı çaresiz duruma düşen yerel nüfus polisin belirttiği kişilere iskân etme kararı çıkarıyordu. Biraz sonra, hükümdar soyguncuları, isyancıları ve hükümet karşıtı protestolara katılan kişileri askerî mahkemeye teslim etme hakkı aldı.

İdari baskılar, mahkeme organlarının bürokrasi ve "adaletsiz adalet" doğal olarak, insanların hoşnutsuzluğuna neden oluyordu. Bu kötülüğe karşı sadece devrimci demokratlar savaşmıyorlardı, burjuva liberalleri de onu düzeltmeye çalışıyorlardı. G. Tumanishvili'ye göre, hükümet yetkilileri, mahkeme reformunun kesintiye uğramasının nedeni olarak yalancı tanık alışkanlığını öne sürüyorlardı. G. Tumanişvili'ye göre soruşturma sırasında polis memurları şiddet kullanıp sanığı suçlu olduğunu itiraf etmeye zorluyorlardı. Sonra bunu savcının temsilcisi olan mahkeme yargıcı tekrar ediyordu. Bu nedenle mahkemelerde zorlamadan özgür kalan suçlular ve tanıklar büyük ölçüde farklı ifadeler veriyorlar ve genellikle mahkeme, davalıları haklı çıkarmak zorunda kalıyordu. G. Tumanişvili'nin not ettiği gibi böyle durumlarda polis memurları sahte tanıkların suçluyu haklı çıkardığı ve mahkemenin bunu kabul ettiğini" ifade ediyorlardı.

Transkafkasya'da insanlar ile mahkeme arasında bir boşluk vardı. Birbirlerini anlamıyorlardı ama aralarında köprü yapılması da mümkündü. G. Tumanişvili böyle bir köprü olarak hâkimlerin insanların dilini ve yaşam tarzının bilmesini ön görüyordu. Ayrıca, jüri kurumunun oluşması da çok önemliydi, ancak hükümet yetkilileri buna karşıydı.

İlk başta, Kral hükümeti yerel nüfusun üst kısmından çıkan hizmetlilere biraz güven duyuyordu. Onlar il mahkeme üyeleri, uzlaştırıcı hâkimler ve yargıçlar olarak atanıyorlardı.

1883'ten beri, mahkeme kurumlarında "Tuzemtseler" alımı çok sınırlı oldu. Demek ki hükümet, daha önce hükümet tarafından mahkemelerde atananlara Rus

olmayanlara artık güvenmiyordu. Hükümet, nüfusun çevresinden çıkan jüri üyelerine karşı çok daha güvensizdi.[713]

Duruşma katılımcılarının, bir yandan hâkimlerin ve diğer yandan da sanıkların ve tanıkların dil ve ahlak bilgisizliği nedeniyle hiçbir şey anlamadığı durumlarda yerel nüfusun çevresinden çıkan jüri üyelerinin kesinlikle olumlu etkisi olmalıydı. Yerel dili ve görenekleri bilen jüri üyeleri savcı ve hâkimlerle iyi anlaşıp gerçekten mahkeme ve halk arasında bir köprü inşa edeceklerdi.

Jüri kurumunun ihtiyacı, soyluların çoğunu kabul etti. 1898'de Kutaisi valiliğindeki soylular 'Jüri kurumu' ile ilgili bir kart hazırladı. Ertesi yıl, Tiflis valilindeki soylular tarafından aynı kart hükümete sunuldu. Jüri sistemini oluşmak için bazı pratik adımlar dağıtıldı. Eğitimli kişilerin listeleri oluşturulmaya başlandı çünkü hükümet, okuma yazma bilmeyen, özellikle Rus dili bilmeyen adamı, jüri üyesinin görev için kabul etmiyordu. Gürcü kamu figürleri hükümetin bu görüşünü paylaşmıyorlardı. G.Tumanishvili'nin belirttiği gibi jüri kurulun etkili/olumlu olduğunu üyelerin tarafından nüfusun dili, dini ve görenekleri iyi bilindiğinden kaynaklanıyordu. Ancak üyesi olarak sadece eğitimli ve halktan uzakta duran kişileri kabul edilirse bu durum bozulacaktı.[714]

İlerici aydınların adalet ve mahkeme alanındaki faaliyetlerinin neredeyse hiçbir başarısı yoktu. Hükümet kurulu sonuna kadar savunuyordu. Uzak bölgelerde Gürcistan dahil jüri kurulu olmadı. Mevcut mahkeme kurumları halktan uzakta kaldı ve görevleri yerine getiremediğinden dolayı insanların sadece nefret duygusunu celb ediyordu.[715]

---

[713] A. Bendianaşvili, **Soplis Sazogadoebrivi Mmartvelobis….,** Tiflis 1973, Cilt V, VI Bölüm, s.232-233

[714] G. Tumanov, **Razboy i Reforma Suda na Kavkaze(**Разбой и реформа суда на Кавказе-Kafkasya'da soygun ve mahkeme reformu), 1903 St. Petersburg,s.23

[715] M. Vaçnadze, V. Guruli, "**Sakartvelos İstoria XIX-XX** ....", İntelekti yayınları, 2014 Tiflis, s.90-93

5.4.3. Belediye Reformu

XIX. yüzyılda reform öncesi dönemde, Gürcistan ve Transkafkasya'nın kentlerini yöneten polis bazı işlemleri tamamlamak için halkın farklı kademelerinden seçilen milletvekillerini kullanıyordu.

Tiflis bunun dışındaydı. Orada henüz 1841 yılında, şehrin kamu yönetimi vardı. Yönetim başkan ve altı üyeden oluşmaktaydı. Ancak yönetim sadece vergileri yazma-toplama işine bakıyordu, diğer işler polis kontrolü altında yürütülüyordu.

XIX. yüzyılın 60'ları için Tiflis burjuvazisi çok güçlüydü. Onlar için 1840'ların hükümlerine dayanan şehrin kamu yönetiminin dar çerçeveleri yetmezdi. Niabı, Şehrin temsilciliğini genişletmek zorunda kaldı. 1865 yılında isyancıların ayaklanması bu süreci hızlandırdı.

1866'da alınan yeni bir hükme istinaden altı kişilik temsilciliğin yerine 100 kişilik genel kurul oluşturuldu.

1866 yönetmeliğine göre düzenlenen şehir genel kurulu ve belediye başkanı bir yandan, bozulma yolunda feodallerin çıkarlarını ifade edip savunuyordu, öte yandan kentin ekonomik işlerini çözmek için yeni burjuvaya uygun bir yer veriyordu. Nüfusun alt katmanlarının, yüksek seçim sansüründen dolayı şehrin yönetiminde olma hakkı yoktu. 1866-1874 yıllarında Tiflis kamu yönetimi, şehre olan ihtiyaçtan çok askerî birimlere ve polise para harcıyordu. Hükümetin sıkı kontrolü altında olan Tiflis kamu yönetimi Kafkasya'da bürokratik makamın eki oldu ve ortak devlet çıkarları için kullanıldı.

Ekonomik olarak iyi durumda bulunan Rusya ve uzak bölgelerdeki burjuvazisi, çemberinden gelen aydınlar daha fazlasını talep ediyorlardı. Kralın hükümeti bazı tavizler vermek, burjuvazi için eyleminin ana sahnesi olan şehirlerde sınırlı özyönetimi sağlamak zorunda kaldı.

Rusya İçişleri bakanlığı yeni şehir düzenlemesini geliştirmeye 1862'de başladı. Süreç birkaç yıl ertelenip 16 Haziran 1870'te II. Alexander, yeni şehir düzenlemelerinin pratik uygulaması konusunda en yüksek emri imzaladı. 1870 yılının belediye düzenlemesinin burjuva karakteri vardı. Şehir nüfusunun sınır olarak

bölünmesini dikkate almıyordu. Aşağıdaki şartları yerine getirmesi halinde vatandaş seçimlere katılma hakkına sahipti:

1. Rus yönetim altında olmak.

2. 25 yılı tamamlamış olmak.

3. Şehirde mülkiyeti bulunmak ve uygun vergileri ödemeki ya da bir ticaret-sanayi kuruluşuna sahip olmak ve ücretli izin belgesi almak.

4. Üzerinde vergi artıkları olmamak.

Nüfusun ekonomik kategorilerine göre şehirlerde üç seçim kurulu vardı. Birincisinde sahipleri (ev sahipleri ve tüccar-sanaycılar) vardı. İkincide ortalama potansiyel vatandaşlar, üçüncüde ise vergi ödeyen küçük mülk sahipleri vardı. Her kurul şehrin kamu yönetiminin üçte birini seçerdi.[716]

Şehrin öz yönetiminin ana makamı meclisti. Meclis üyelerinin sayısı belediyenin büyüklüğüne göre, 42 ila 150 kişi arasında değişiyordu. Meclisin sorumlulukları: Yetkilileri seçmesi ve maaşlarını belirlemesi; şehir bütçesinin onaylanması; şehir adına kredi ve bağış alması.

Meclis, sorumlu olan yönetim kurulunu seçerdi. Kurul üç üyeden oluşuyordu ve belediye başkanı başkanlığında hareket ediyordu. Belirli durumlarda meclis daimi veya geçici komisyonlar oluştururdu. Belediye başkanı, meclis üyeleri ve diğer hizmetlileri dört yıllık bir dönem için seçiliyorlardı.

Şehrin kamu yönetiminin ana görevi ticaret-sanayinin geliştirmesi, okulların, kütüphanelerin, hastanelerin, hayır kurumlarının açılmasıydı. Şehrin kamu yönetimi, yönetmelik çerçevesinde bağımsız olarak hareket ediyordu. Belediyelere bir özyönetim veriliyordu. Fakat aynı hükmün diğer maddeleri, özyönetimi önemli ölçüde kısıtlayıp üzerine idarenin kontrolünü koyardı. Özyönetim ile il hükümeti arasındaki ilişkilerin kontrolü ve özyönetimlerin çalışma sürecinin denetimi için il meclisleri kuruluyordu. Yerel özyönetim yüksek hükümetle bağlantıları vali aracılığıyla kurmalıydı. Özyönetim tarafından aldığı tüm kararının kopyaları derhal valiye iletilecekti.

[716] A. Bendianaşvili, **Soplis Sazogadoebrivi Mmartvelobis…..,** Tiflis 1973, Cilt V, VI Bölüm, s.237

Yerel özyönetimin geniş ağını oluşturmak kuşkusuz çok önemliydi. Devlette bürokratik keyfilik az olsa da oldu. Rusya'nın uzaktaki bölgeleri için özyönetim iki kat daha yararlı ve gerekliydi.[717]

30.10.1874'te naibe Transkafkasya'da belediye reformu uygulama emri verildi. İlk önce belediye reformu Tiflis'te gerçekleştirildi. 18.11.1874'te meclis seçimleri yapıldı. Tiflis toplumu, belediye reformunu büyük umutla bekliyordu. S. Meskhi *Droeba*'da yazıyordu: 'Yeni tüzük sayesinde, belediye meclisi birçok durumda şehrin gelir ve giderlerinin başkanıdır. Şehre tüm başarıları verebilir, şehrin ihtiyaçlarını tatmin edecek, halkın refahını artıracak ve geliştirecek bir yapıya kavuşturabilir. Halkla üzülen adamları, neler yapabileceklerini ön görebildiğiniz ve halka nasıl yardım edeceklerini bildiğiniz adamları seçin.

S. Meskhi, şehrin daha geniş toplumunun çıkarlarını ve isteklerini takdim ediyordu ama Tiflis nüfusunun sosyal katmanlarının şehrin özyönetim çalışmasını etkileyecek gücü yoktu. Tüzüğe dayanarak, şehrin özyönetiminde büyük mülk sahiplerinin ve tüccarların belirli avantajları vardı.

Reform sırasında, 4494 kişi (nüfusun % 4-5'i) Tiflis'te oy kullanma hakkına sahipti. İlk seçmen kategorisinde 45 kişi, ikinci kategoride 221, üçüncüde ise 4228 seçmen vardı.

Birinci ve ikinci kategorideki seçmenler mecliste 48 üye, üçüncü kategorideki 4228 seçmen 24 üye seçerdi.

1875-1878 Tbilisi Meclisi'nde G. Abesalomov, N. Arghutinski, İ. Bagration Mukhranski, I. Gruzinski, I. Cakeli, S. Zubalashvili, N. Zubalashvili, A. Matinov, Izmailov, Mantaşev, Çaitakhov ve diğerleri vardı.

Yönetime alışmayan burjuvazi, imtiyazlı seçmenlerle birlikte Gürcü soyluların liderine D. Kipiani'ye güven duyduğunu ifade edip onu belediye başkanı olarak seçtiler.

Meclis ayrıca daimi icra organının yönetim kurulu üyelerini de seçti. Tiflis nüfusunun bireysel sosyal gruplarının bölümleri de kuruldu.

[717] "Droeba"(დროება-Zaman) gazetesi, 1880 Tiflis, № 449, 1874. s.12

1875-1878 yılları arasında Tiflis özyönetiminin tarihinde geçiş dönemiydi. Eski belediye yönetmelikleri iptal edilip yenileri oluşturuluyordu.

Kutaisi'de yeni bir hüküm için hazırlık 1874 yılında başladı. Vali Levaşov, vatandaşlara şehre olan ihtiyaçları tartışacak olan 66 kişilik bir komisyon seçmesini önerdi. Komisyon döneminin süresi bir yıl için belirlendi ve hazırlık okulu rolünü yerine getirmek zorundaydı. D. Mikeladze bu konu ile ilgili *Droeba*'da not etmiş: 'Demek ki Kutaisi'de gelecek sene için özyönetim olacak. Bu da iyidir. O zamana kadar ise on iki ay prova ile meşgul olacaklar ve umarım vatandaşlar kendi gelecekleri için yeterince gelişecekler".

16 Ekim 1875'te Kutaisi meclis seçimleri yapıldı. S. Meskhi Kutaisi'de özyönetimin doğmasını selamlayıp gazete aracılığıyla okuyuculara bilgi verdi. 'Tam olarak değil, ama sonunda Kutaisi'nin özyönetimi var. Şehre içişlerini seçilmiş kişiler aracılığıyla yürütme hakkı verildi. Belediye başkanının seçimi yönetime bağlı değildir. O şimdiye kadar hükümet tarafından atanıyor. Fakat kendi işlerinin yönetim bakımında şehrin eskiden çok daha büyük sorumluluğu var. Özel arazi gelirleri arttığı gibi iyi bir belediye başkanının elinde, şehir de zenginleştirilecek.

Kutaisi Meclisi'nde üyelerin sayısı 52 olarak belirlendi. 12 Ekim 1875'te üyeler olarak A.Pipinaşvili, G. Abaşidze, K. Kharazov, İ. Davidovi, K. Nizharadze, N. Gogoberidze, İ. Stephanov, P. Tumanişvili, Ant. Lortkipanidze, K. Kvariani, G. Baindurov, G. Gogoberidze, İ. Lortkipanidze, N. Nikoladze, L. Asatiani, İ. Meskhi, B. Beltuplişvili, M. Rizinaşvili, S. Guladze, D. Alavidze, d. Çkheidze, A. Piralovi, K. Eristavi ve diğerleri seçildi.'[718]

01 Aralık 1875'te Kutaisi Meclisi'nin ilk oturumu Livadi Otel'de düzenlendi. İlk önce üyeler yemin edip ondan sonra hükümet tarafından atanan belediye başkanı olan S. Abaşidze Kutaisi özyönetimin açıldığı ve yönetim kurulu üyeleri ile sekreteri seçmek zorunda olduklarını söyledi. Seçime kadar çalışanlara uygun maaşları belirlemek için çoğunluk şehrin bütçesinin öğrenmesini istediler. Sorunu incelemek için komisyon tahsis edildi. Stephan Akopaşvili'nin evinde 4 Aralık'ta gerçekleşen meclisin ikinci oturumu sırasında komisyon, açıklamalarını ve kamu görevlilerinin

[718] A. Bendianaşvili, **Soplis Sazogadoebrivi Mmartvelobis….,** Tiflis 1973, Cilt V, VI Bölüm, s.238-239

maaş miktarına ilişkin görüşlerini sundu. Kurulun üyeleri olarak Ant. Lortkipanidze ve İv. Caiani, adaylar olarak ise B. Keltuplişvili ve St. Akopov seçildi. Sekreter U. Ğuladze oldu.

S. Meskhi'ye göre Kutaisi'de ilk kez yeni yönetim üyelerinin seçimi yapıldı. Yeni yönetim her bir kararı dikkatle almalıydı. Kutaisi, küçük bir şehirdi ve az geliri vardı, ama gideri de çok değildi. Ne yazık ki bugüne kadar bu küçük gelir boşa ve hesaplanmaksızın harcanıyordu. Neredeyse şehrin gerçek ihtiyacına dikkat etmiyorlardı".

Polis yönetiminin çirkin taraflarını eleştirip S. Meskhi Kutaisi Meclisi ile yönetim üyelerinin beraber başarılı bir şekilde çalışacaklarını umut ediyordu.

1876'da özyönetim Gori de oluşturuldu. Mart ayında, vatandaşlara özyönetim için şehrin gelirinin 2500 Manatı'ya kadar artırmanın gerekli olduğu söylendi. Polis yönetim temsilcileri bu paranın şehrin sakinlerinden alınmasına karar verdi. Bu karar soylular kızdırdı. 2500 Manatı toplaması uzun bir süre ertelenmesine rağmen Gori meclisinin seçimleri yine yapıldı. 1876 yılı Kasımında, 42 üye seçildi.

04.12.1876'da yapılan meclis oturumunda şehir gelirlerini düzenlenme konusu incelendi. Hükümet tarafından atanan belediye başkanı İ. Elimirozov, vergi ödeyenlerle ilgili memnuniyetsizliğini dile getirdi. Memnuniyetsizliğinin sebebi gerekli para miktarının toplanmamasıydı.

Reform gerçekleştiğinde Gori'ye başkan seçme hakkı verilmedi. Hükümet ilk belediye başkanı olarak İ. Elimirzov'u atadı.

1881'de, Gori Meclisi Belediye başkanı seçme hakkını aldı ancak bu göreve yine E. Elimirzov seçildi.

Malî zorluklardan dolayı Gori özyönetiminin düzgün bir şekilde çalışması zordu. Şehrin üçüncü kategorisine giren insanlar giderlerin her zaman geliri aştığını endişe ile söylüyorlardı ve maliyetler düşmediğinde, bütçe açığını kapatmak için yeni vergilerin çıkacağını düşünüyorlardı.

1870 yılı hükümlerine dayanarak, Akhaltsikhe'de (Ahıska) özyönetim organları 1876'da kuruldu. Bununla ilgili Ahıskalı biri *Droeba*'ya şehrin yeni

yönetme metodundan dolayı sevinç içinde olduklarını bildiriyordu. Söz konusu kişi belediye başkanı olan U. Khitarovi'den çok sayda başarılı işleri beklediğini de ifade ediyordu.

Poti özyönetimi daha sonra 1882'de kabul edildi. İlk belediye başkanı olarak General İ. Vakhramovi seçildi. 21 Kasım 1882'de *Droeba*'nın muhabiri Poti ile yazıyordu: "Uzun bir bekleyişten sonra özyönetimi aldık. Pazar günü Papaz Maçarov kilisede ayin yapıp milletvekillerine yemin ettirdi. Yeminden sonra, başkan (belediye başkanı) gelenlere hitap etti. İv. Vakhramov, kentin durumunun iyileştirilmesi için meclis ve yönetimin beraber çalışacağını umut ettiğini söylemiş".[719]

Türklerin egemenliğinden çıktıktan sonra Batum hızla büyüdü, Gürcistan ve Transkafkasya'nın en büyük ticaret, sanayi merkezi ve ana limanı haline geldi. Fakat Kralın hükümeti bu yeni entegre olan şehre özyönetim verilmesinden kaçınıyordu. 1885 yılında Batum nüfusunun üst katmanları şehirde kamu yönetimini oluşturmak için İçişleri bakanlığına başvurdu. Batumluların bu talebini Gürcistan'ın önde gelen figürleri şefkatle karşıladı. '*Novoe Obozrenie'ye göre kamu yönetim sisteminin dezavantajları ne olursa olsun, yeni kurallar eskisinden çok daha iyi olacak. Batum bu yenilik için tamamen hazır. Batum'u parlak gelecek bekliyor ve bu hızlı gelişim için herhangi bir fırsat verilmemesi günah olurdu. Gori ve Akhaltsikhe (Ahiska) özyönetim için para bulabiliyorsa, Batum için bu hiç zor olmayacak'*.

Kral hükümeti acele etmiyordu. Bundan üç yıl önce Batum yine polis tarafından yönetiliyordu. 1888'de Batum yönetimi alıp şehrin durumunu iyileştirmede önemli başarılar elde etmiştir.[720]

Böylece Gürcistan'da belediye reformu biraz geç olsa da Rus merkez illerinde olduğu gibi aynı şekilde ve hacimde gerçekleştirildi. Özyönetimi Gürcistan'ın altı şehri; Tiflis, Kutaisi, Poti, Batum ve Akhaltsikhe aldı. Yetkinlik sınırlarına ve güç kısıtlamasına rağmen belediye özyönetiminin Gürcistan için çok olumlu bir etkisi vardı. Belediye özyönetiminde yerel kamu güçler Kral hükümetinin bürokratik keyfiliğini önlemeyi ve şehirlerdeki koşulları iyileştirmeyi başardı. Ancak 1870

[719] A. Bendianaşvili, **Soplis Sazogadoebrivi Mmartvelobis….,** Tiflis 1973, Cilt V, VI Bölüm, s.240-241

[720] M. Vaçnadze, V. Guruli, "**Sakartvelos İstoria XIX-XX** ....", İntelekti yayınları, 2014 Tiflis, s.94

yılının hükmü Gürcistan'ın tüm şehirlerinde gerçekleştirilmedi. XIX. yüzyılın sonlarına kadar Telavi, Siğnaği, Akhalkalaki, Düşeti, Sokhumi, Ozurgeti ve tüm ilçeler polis yönetimi altında kalıyordu.

5.5. Gürcülerin Bağımsızlık Mücadelesi ve Bağımsızlık İlanı

5.5.1. Gürcistan'da Siyasî Partilerin Kurulması

19. yüzyılın ikinci yarısında, Gürcistan'da milli mücadele ortaya çıkmaya başlamıştı. Milli hareket diğer isyanlar ve hareketler gibi yerel değildi, ortak bir Gürcü hareketi idi. Rus yönetimine ve Rus idarî sistemine karşı yürütülmüştü. Amacı Gürcü halkını ve Gürcistan'ı kurtarmaktı. Milli mücadelenin eşsiz bir programı vardı, bu hareket adım adım Gürcü Halkı ve Gürcü Devleti'nin bağımsızlığını yeniden tesis edecekti.

Gürcistan milli mücadelesi Gürcü aristokrasisi tarafından yönetilmiştir, ancak milli hareket Gürcü milletinin herhangi bir toplumsal katmanına yönelik değildi, tüm Gürcü milletinin bütün sosyal katmanları için, tüm Gürcü ulusunun tüm toplumsal katmanlarının ruhunun bir ifadesiydi. Rus İmparatorluğu'nun ve uluslararası durumdan dolayı, milli hareket programı, yakın gelecekte ortak bir Gürcü isyanı başlatmayı ve bu şekilde Gürcistan devletinin bağımsızlığının ilanı öngörülmemişti. Ulusal Hareketin en önemli amacı, 60 yıllık Rus sömürge politikasının yıkıcı sonuçlarını tasfiye etmekti.

19. yüzyılın ikinci yarısının ulusal hareketinin tanınmış lideri Ilia Çavçavadze idi. Milli hareketin gelişmesi ve uygulanacak projesi ona aitti. Bu büyük ulusal çalışmada tüm taraftar grupları desteklenmiştir, yazarlar, toplumda tanınan kişiler: Dimitri Kipiani, Niko Nikoladze, Giorgi Tsereteli, Akaki Tsereteli, İakob Gogebaşvili vs. Gürcü tarih yazımında, onlara "Samotsianelebi" yani altmışlılar ve "Tergdaleulebi" (Tergi nehrinden geçenleri) ya da "Pirveli Dasi" (birinci grup) denirdi. Daha sonra onlara, Sergi Meskhi ve Vaja-Pşavela da katıldı.[721]

[721] M. Vaçnadze, V. Guruli, "**Sakartvelos İstoria XIX-XX Saukuneebşi**", 2014 Tiflis, s.96-97

Gürcü ulusu için, XIX. yüzyıl Rusyasının Gürcistan'ı işgali ve anlaşılmaz, kabul edilemez idare sisteminin kurulması büyük trajediydi. Rus sömürge politikasının amacı Gürcistan'ı ve Gürcülüğü (Gürcü Kimliği) toplum bilincinden çıkarmaktı. Rusya imparatorluğunun temel görevi, Gürcü dilinin yok edilmesi, Gürcü halkının asimilasyonu ve Gürcistan'ın Rus devletinin ayrılmaz bir parçası haline getirilmesiydi. Bu sebeple Gürcülüğü yeniden canlandırma sürecinde, özel görev Gürcü tiyatrosunu, Gürcü dergisini ve gazetelerini çıkarmaktı.

Ilia Çavçavadze ve destekçileri 1856'da açılan ve 1856'da kapanmış olan Gürcistan Tiyatrosu'nu 1879'da yeniden açmışlardı. Aynı zamanda Gürcistan ve Gürcüler tarihin kalpazanlarına karşı da çıkıyorlardı. Rusların talimatıyla Gürcistan ulusunun yaşlandığını ve bu milletin hiçbir geleceği olmadığını, tarihiyle gurur duyulacak hiçbir şeyinin olmadığını yazan Ivane Jabadar bu kişilerden biriydi. Ilia Çavçavadze ve destekçileri onlara yazdığı eserleri ve makaleleri ile karşı çıkmışlardı.

Gürcistan'da burjuva ilişkilerinin gelişimi, Gürcü aristokrasisini oldukça zor durumda bıraktı. Yeni dönem, Avrupalılaşma hayatında çok miktarda paraya ihtiyaç duyuldu. Gürcü soyluların topraktan başka hiçbir şeyleri yoktu. Aile (kardeşler) arasındaki arazi bölünmesi sonucunda araziler kademeli olarak azalıyordu. Gürcü aristokrasi Ermeni tüccarlardan borç almak zorunda kalmıştı. Borç ödenemediği için arazi sahipleri tekrar Ermeni tüccarlar oluyorlardı. Yavaş yavaş Gürcü toprakları Ermeni burjuvazisinin eline geçmişti. 1875'te İlia Çavçavadze buna çare bulmaya çalışıp Tiflis'te ve Kutaisi'de "Gürcü Asalet Ziraat Bankalarını" açmıştır. Parasız kalan Gürcü aristokrasi, Ermeni burjuvazisinden değil, bankadan borç alabiliyordu. Bankanın mülkiyetine devredilen arazi, değerini ödeyecek olursa mal sahibini (soylu) geri alabiliyordu. Böylece Gürcistan toprağı yabancılaştırmadan kurtuldu ve Rusya'nın bu projesi gerçekleştirilmedi.

Milli hareketin hedefi devletin bağımsızlığını yeniden tesis etmekti. Fakat bu süreç yavaş yavaş ilerlemeye başlamamıştır. Ilia Çavçavadze'nin projesi Gürcistan'ın bağımsızlığını yeniden tesis etmek değildi ama bu hareket, Gürcistan ulusunun bağımsızlık için mücadele edecek seviyeye getirilmesini sağlayacaktı. O zamandaki

Rus İmparatorluğu ve uluslararası durum, ulusal harekete herhangi bir talepte bulunması imkânsızdı.[722]

Milli mücadele arzusu, işçi-köylü, kapitalist ve feodal derebeyleri, bir milliyetçi politika etrafında birleştirip, ülkenin bağımsızlığı yönündeki engelleri kaldırmaktı. Kapitalizmin gelişmesi ve 1870-1890 yıllarında artan sınıfsal mücadele, bu grubun milli sahneden çekilip yerlerini Gürcü burjuvazisine bırakmalarını istiyorlardı. Rus Çarlığı'nın 1880'li birlik yönündeki politikalarını olumsuz etkiledi.

Daha önce de belirttiğimiz gibi altmışlıların liderleri Ilia Çavçavadze, Niko Nikoladze ve Giorgi Tsereteli idi. Onlar bu grubun siyasî yönünü tanımlıyorlardı. Altmışlılar arasındaki anlaşmazlıklar millî hareket programındaki sosyal meseleyi yansıtmayla başladı. Liderler arasında bu konuyla ilgili farklı görüşler vardı.

Niko Nikoladze(1842-1928), Giorgi Tsereteli (1842-1900) ve yandaşları, burjuvazi sınıfının öncülüğünde, bir Milli Birlik oluşturmak için "Meore Dasi" (ikinci grup) adlı bir örgüt kurdular. Bu grup, Gürcü feodal beylerinin, tüm Batı Avrupa'da olduğu gibi artık yıllar artan sömürgeci baskılarına karşı, Gürcü halkında da milli uyanış belirtileri gözleniyordu.

Milli uyanışın kültürel boyutlarının en önemli temsilcisi, "Deda Ena" (ana dil) ve "Bunebis Kari" (doğa kapısı) kitaplarının yazarı İakob Gogebaşvili (1840-1812) idi. Gogebaşvili'in bu eserlerinde Gürcü ulusun zengin kültürü ve şanlı geçmişi betimlenmekteydi. Bu da Rus idaresine karşı bir hareketin ifadesiydi. [723]

Ilia Çavçavadze'nin öncülüğünde, 1879 yılında, "Gürcüler Arasında Okur-Yazarlığı Yayma Derneği" kuruldu. Bu dernek, Gürcü ulusunun milli benliğinin uyanışında ve Gürcü kültürünün yayılmasında çok önemli rol oynadı. Derneğin Başkanı Dimitri Kipiani, Başkan Yardımcısı İlia Çavçavadze idi. Bu derneğin, Iakob Gogebaşvili, Akaki Tsereteli ve I. Maçabeli gibi kamuoyunca saygı gören tanınmış üyeleri vardı. Dernek, ülkenin pek çok yerinde yeni okullar ve kütüphaneler açtı. Ayrıca dernek, pek çok yeni kitaplar yayımladı.

---

[722] M. Vaçnadze, V. Guruli, "**Sakartvelos İstoria XIX-XX** ....", İntelekti yayınları, 2014 Tiflis, s.102-104

[723] Akaki Surguladze, "**Sakartvelos İstoria**" (საქართველოს ისტორია-Gürcistan Tarihi), Tiflis Devlet Üniversitesi'nin yayınları, 1991 Tiflis, s. 191-192

Bu devirde şehirlerde yaşayan Gürcü müzisyenler, köylere gidip oralardaki otantik Gürcü halk müziğini keşfettiler. Müzisyenler, bunları kaydedip, gruplar halinde, halk müziği konserleri düzenlediler. Böylece geniş kitlere Gürcü halk müziğini sevdirdiler. Gürcü ressamlar da köylere gidip, buralardaki hayatı betimleyip eserlerini geniş kitlelere sundular.

Ruslaştırma politikalarına karşı çıkan Gürcü aydınları gerçek bir mücadele sergilemekle birlikte, halkı milli kurtuluş çizgisine getirmekte başarısız oldular.

Tüm Rusya'da kapitalist sömürü, 1800'lü yılların son çeyreğinde daha da arttı. Buna paralel olarak, sömürü düzenine karşı örgütlü mücadele de arttı.[724]

Narodnikler-Toplumcular: 1860-1870 yıllarında "Narodnik" (toplumcu, Gürcücesi- Halhosnebi), ideolojisi Rusya'da ortaya çıkmıştı. Bu sosyalist ideolojilerden biriydi ve Narodnik kozmopolit bir ideolojiydi. XVIII-XIX. yüzyıllardan itibaren bir ideoloji olarak dönmüştür, ulusal kimliği ve ulusal egemenliği reddederek "Dünya Vatandaşlarından" "Dünya Devleti" kurmayı vazediyordu. Rusya'da Michel Bakunin, Peter Lavrov, Peter Thachkov ve Peter Aleehev önderliğinde "Narodnik" -toplumcular olarak adlandırılan bir örgüt faaliyete geçti. Onların amacı eşit bir topluluk yaratmaktı. Rus "Narodnikler" özel mülkiyeti toplumsal eşitliğin temeli olarak görüyorlardı. Toprak üzerinde özel mülkiyeti yok ederek, toprağın eşit dağılımı, insanların toplumsal eşitliği sağlayabileceklerini düşünmekteydiler. Onların görüşüne göre, Rusya'daki mevcut olan siyasî, sosyal ve ekonomik sistem yıkılmış olup sosyalizm sistemi kurulmalıydı.

Rus toplumcular sosyalist toplumun ana yaratıcısı olarak köylüleri düşünmekteydiler. Köylü isyanı Rusya'daki rejim tarafından yok edilmeliydi. Rus toplumcular, genel ayaklanmanın başlangıcı için köylüler de fikirlerini yaymaya başlamışlardı. Rusya Hükümeti, yetkililerinden birçok kişiyi tutuklamıştı ve köylü isyanının başarısızlığına uğramıştı. Sonraki döneminde Rus toplumcular gizli devrimci örgütler yaratmaya başladılar. 1874'te "Rus sosyal-devrimci örgütü" kurdular. Bu örgüte Gürcüler Ivane Jabadad, Mikheil Chikoidze ve Alexander Tsitsishvili'yi dahil ettiler. Rusya'daki gizli toplumcuların örgütü erişim kazanmaya

[724] İvane Cavahişvili, "**Thzulebani Tormet Tomat**" (თხზულებანი თორმეტ ტომად- Araştırmalar on iki cilt), Tiflis Devlet Üniversitesi'nin yayınları, I cilt, 1979 Tiflis, s.286

çalışıyordu, onlar kolonilerle özelikle Gürcistan'la, bağlantı kurmaya çalışıyorlardı. Mikheil Chikoidze ve Aleksander Tsitsişvili'yi Kafkasya ile ilişkiler kurmak için görevlendirildi.[725]

Rusya'da kurulan toplumcu örgütler ve örgütlerin Gürcü üyeleri Gürcistan'daki durumu etkilemişti. Rusya'da cereyan eden son olaylar sayesinde Gürcistan'da toplumcuların ideolojisi yayılmaya başlamıştı. Sonuçta Gürcistan'da toplumcu ideoloji gelişemedi, bu iki sebepten kaynaklanıyordu. Birinci neden, Gürcistan'da Rusya'nın aksine, sosyal durum o kadar kötü değildi ve ikincisi, Gürcistan'da milli hareket yeniden canlanma dönemindeydi. Gürcistan'daki toplumcu örgütün herhangi bir özel programı yoktu. Köylüler toplumcuların ideolojisini soğuk karşıladılar ve köylü isyan başlamasını da desteklemediler.

Rusya İmparatorluğu İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, Tiflis ve Kutaisi eyaletlerinin Polis Müdürlükleri aracılığıyla Gürcistan toplumcularının gerçekleştirdiği faaliyetleri gözlemlemişlerdi.[726]

1876'da, farklı şehir ve farklı köylerden toplumcuları toplu halde hapsetmeye başladılar. En büyük kısmı çeşitli siyasî partilere katılmıştı. XIX. yüzyılın sonunda ve XX. yüzyılın başlarından itibaren toplumcuların bir kısmı millî harekete katılmıştı.

Mesame Dasi-Üçüncü Grup: Genç Rus Aydınlar, 1880'li yıllarda Marksizm'le tanıştılar. Bunlar, 1883 yılında Cenevre'de, G. Plekhanov önderliğinde "Emeği Kurtarma Grubu" adlı altında Marksist bir örgüt kurdular. Bu örgüt, Rus emekçileri arasında yandaş bulabilmek için büyük bir örgütlenmeye gitti.

1892 yılın Aralık ayında, Batı Gürcistan'daki Zestaponi şehrinde, E. Ninoşvili'nin evinde toplanan, yurt dışında ve Rusya'da öğrenim görmüş Gürcü gençleri, İlk Gürcü Marksist örgütü kurdular. Kurucular arasında, E. Ninoşvili, M. Tshakaia, Noe Jordania, S. Cibladze, N. Ckheidze, Philipe Makharadze ve S. Cibladze gibi genç aydınlar vardı.

---

[725] Nodar Asatiani, **"Sakartvelos İstoria"** (საქართველოს ისტორია-Gürcistan Tarihi), Tsisartkela yayınları, 2001 Tiflis, s. 152-154

[726] M. Vaçnadze, V. Guruli, **Sakartvelos İstoria XIX-XX** ...., 2014 Tiflis, s.110-111

Bunlardan bir grup Khalhosnebi/Toplumcui bir grup ise Marksist idi. Böylece daha başlangıçta, bu yeni örgütte fikir ayrılığı ortaya çıkmış oldu. Bu grup, Tiflis'te 1893 yılında yeniden toplanıp, Noe Jordania'nın hazırladığı yeni parti programını kabul etti. Kurucular arasındaki hizipçilik, parti programı kabul edildikten sonra da devam etti. 1894 yılının 8 Mayıs'ında, yazar E. Noneşvşili'nin cenazesinde, S. Cibladze ve D. Darçiaşvili *Kvali* (İz) gazetesinde yayımladıkları yeni bir sosyalizm programını açıkladılar. Yazar G. Tsereteli bu yeni grup programına "Mesame Dasi" (Üçüncü Grup) adını verdi. Yine 1894 yılında Noe Jordania tarafından, *Moambe* dergisinde "Ekonomikuri Tsarmateba Da Erovneba" (Ekonomik Kazanım ve Ulus), adlı yazı yayımlandı ve bu yazı, bu yeni grubun, ekonomik ve ulusal programı idi.[727]

Kvali gazetesi, Üçüncü Grubun programlarını yayımladığı bir propaganda aracı idi. Giorgi Tsereteli 1898 yılında, gazetenin başyazarlığını Noe Jordania'ya devretti. Bu tarihten sonra bu gazete, bu grubun propagandasını daha aktif bir şekilde yürüttü.

Kvali gazetesini kullanan Gürcü sosyalistlere göre, Gürcistan'da kapitalizm, Batı Avrupa'da olduğu gibi yaygınlaşıyordu ve buna karşı, emekçi halkın örgütlenmesi gerekliydi. Mesame Daisi yöneticileri, milli Gürcü burjuvazisinin bir organı olarak gördükleri, *İveria* gazetesine karşı cephe almışlardı. Bunlar tüm enerjilerini, emekçi sınıfın örgütlenip, toplumda liderliğe yükselmesi için harcıyorlardı. Bunlar için ulusal sorun ikinci plandaydı. İlia Çavçavadze'nin yönetimindeki *İveria* gazetesinin yürüttüğü, Rus sömürgeciliğine karşı mücadeleye, bunlar gerici bir akım olarak bakıyorlardı.

İveria ekibi ise Gürcü Marksistlerin adapte ettiği, Avrupa kapitalist modelinin Gürcistan'da geçerli olamayacağını, çünkü Gürcistan'da kapitalist rejimin gelişmediğini, sömürgeci Rus baskısı sebebiyle gelişmesinin de mümkün olmadığını belirtiyorlardı. Bunlar fakir köylülerin kalkındırılmasına yardımcı olunmasını, Marksistlerin önerdiği sınıf savaşının ülke düşmanı dış güçlerin değirmenine su döktüğü ileri sürmekte idiler, dahası, Marksizm'in Avrupa'nın gelişmiş kapitalist

[727] İ. Cavahişvili, **Thzulebani Tormet**…, I cilt, 1979 Tiflis, s.178

ülkeler için model teşkil edebileceğini fakat sömürgeci tutsağı Gürcistan gibi ülkelerde bu modelin örnek alınamayacağını belirtiyorlardı.[728]

1890 yılların sonlarında Mesame Dasi, Kutaisi ve Batumi gibi büyük şehirlerde şubeler açıp faaliyetini genişletti. Mesame Dasi, Tiflis'te gizli faaliyet gösteren Rus sosyal demokratlarla da temasa geçip, faaliyetlerini koordine etmeye başladılar. Gene bu devirde İosep Cuğaşvili (Stalin), A. Tsulukidze ve L. Ketskhoveli gibi yeni yetişme Marksistler de Mesame Dasi'ye katıldılar.

Mesame Dasi içinde iki akım baş gösterdi: Noe Jordania ve S. Cibladze, Marksizm'in klasik sınıfsal savaşını öneriyorlardı. İoseb Cuğaşvili (Stalin), A. Tsulukidze, L. Ketshoveli ve Philipe Makharadze gibi genç Marksistler, Gürcü emekçilerinin hem sömürgeci dış güçler hem de yerli kapitalist güçler tarafından ezildiğini belirtip, daha yurtsever bir yol izleyip, bu her iki güce karşı mücadele öneriyorlardı.

1896 yılından itibaren, Tiflis Demiryolları işletmelerinde ve diğer fabrikalarda gizli faaliyet gösteren Marksistler, L. Ketskhoveli, S. Cibladze, S. Cuğeli, R. Kiladze ve M. Boçoridze yönetiminde "Muşata Khelmzğvanelta Komiteti" (İşçi Yönetim Komitesini) kurdular. Böylece, Gürcistan Sosyal Demokrat Partisi'nin de temeli atılmış oldu.[729]

1900 yılının Ağustos ayındaki, siyasî grevin başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra, 1901 yılının 1 Mayıs'ında, Tiflis'te çalışan yaklaşık 2.000 emekçi gösteri yapmak için toplandılar. Polis ve süvari birlikleri göstericilere saldırıp onları dağıttılar. Elebaşlarını ise tutukladılar. Bu olay tüm Rusya'da yankı buldu. Rusya'daki sosyalist örgütler yayınlarında bu olay genişçe işlediler.

Tiflis'te Çarlık Rusya'ya karşı mücadele veren sol örgütler, 1901 yılının Kasım ayında toplanıp, Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin (RSDİP), Tiflis'teki örgütü kurdular. Bu örgüt, Lenin'in *İskra* (Kıvılcım) gazetesi ile aynı paralelde faaliyet gösteriyordu. Bu örgüt, Tiflis'te bağımsız işçi komitelerini tanımayıp, Rusya'daki

[728] Stephen F. Jones, "**Socialism in Georgian Colors**"(Gürcü Renklerinde Sosyalizm), The European Road to Social Democracy 1883-1917,(Avrupa'nın Sosyal Demokrasi Yolu 1883-1917), 2005 London, s.277-279

[729] M. Vaçnadze, V. Guruli, "**Sakartvelos İstoria XIX-XX** ....", İntelekti yayınları, 2014 Tiflis, s.132-134

Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin bir kolu olarak faaliyet gösteriyordu. 1900 yılından itibaren, yeraltında faaliyet gösteren, *Brzola* (Savaş) gazetesi de bu örgütün yayın organı olarak faaliyette idi.

Batum'daki petrol rafinerisinde faaliyet gösteren, Leninist Iskracılar da 1901 yılının Aralık ayında, RSDİP'in Batum'daki örgütünü kurdular. Bu örgütün önderliğinde, Batum'daki Mantaşev ve Rotchild fabrikalarında grev başladı. Karşı önlem olarak fabrikalardan yüzlerce işçi çıkarıldı. Bu olaydan sonra grevlere daha çok katılım oldu. Çarlık jandarması grev önderlerini tutukladı. Bunun üzerine, 1902 yılının 9 Mart günü, büyük bir protesto mitingi düzenledi. Miting meydanına, mitingin ikinci gününde daha çok halk katılımı oldu. Miting dağıtmak için jandarma birlikleri halka saldırdı. Bu saldırıda 14 işçi öldü ve 50 işçi yaralandı. Bu olaylar tüm Rusya'da yankı buldu.[730] 1903 yılından itibaren, Bakü'deki Petrol kuyularında çalışan işçiler ile tüm Transkafkasya demiryollarında çalışan işçiler, yer yer grev ve protesto gösterilen düzenlediler. Bu olaylarda ölen ve yaralananlar oldu. Çarlık jandarması, bu grev ve mitingleri düzenleyenleri yakalayıp hapsetti.

Sosyal Demokrat İşçi Partisi (RSDİP): 1900'lü yılların başında Gürcistan'da pek çok siyasî parti faaliyete başladı. 1898 yılında, "St. Petersburg İşçi Sınıfını Hürriyetine Kavuşturma Mücadele Örgütü'nün" önerisi ile gerçekleşen kongrede, Marksist bir zemin üzerinde, "Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi" (RSDİP) adı altında bir parti kuruldu. Daha başlangıç noktasından itibaren, kurucular arasında fikir ayrılıkları olduğu için bu parti pek varlık gösteremedi.

1903 yılının Temmuz ve Ağustos aylarında RSDİP'nin ikinci kongresinde, Lenin ve yandaşları ile Plehanov ve yandaşları arasında tüzük, parti programı ve ideolojik konularda, çok hararetli tartışmalar yaşandı. Merkez Komitesi seçimlerinde oyların çoğunluğunu alan Lenin grubuna "Bolşevikler" (Çoğunlukçular) dendi. Bu seçimlerde Lenin grubuna nazaran daha az oy alan Plehanov grubuna da

[730] Ş. Çhetia, "**Rusuli Mmartvelobis Sistema Sakartvloşi**"(რუსული მმართველობის სისტემა საქართველოში-Gürcistan'da Rus İdaresinin Sistemi), "Moambe" Gürcistan Millî Müzenin gazetesi XII, 1944 Tiflis, s.67-69

"Menşevikler" (Azınlıkçılar) dendi. Bu kongreye Transkafkasya 'dan Noe Jordania, D. Topuridze ve A. Zurabov katıldılar.[731]

1903 yılının ikinci kongresinden çok önce, aralarında İoseb (Stalin) Cuğaşvili, Pilipe Maharadze, M. Tskhakaia ve A. Tsulukidze, Lenin'in İskra grubu çevresinde birleştiler. Bolşevikler kendilerini yegâne Marksist grup olarak görüyordu. Kongreden sonra Gürcistan'a dönen ve tüm Rusya'da çok iyi tanınan Noe Jordania, Gürcistan'daki Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin (Menşevikler) başına geçti.

Hem Bolşevikler hem de Menşevikler, İlia Çavçavadze'nin önderliğindeki Milli Kurtuluş Cephesi'ne karşı idiler. Bunlara göre, emperyalist aşamaya gelen kapitalizme karşı, işçi sınıfının önderliğinde savaş verilmeliydi. Bolşevik P. Maharadze ile Menşevik N. Jordania, İlia Çavçavadze'ye karşı verilen ideolojik savaşın önderleri idiler. Bunların yürüttüğü bu ideolojik savaş, tüm Gürcistan halkının, antiemperyalist ve anti kolonyalist bir cephede birleştirilmesini engelliyordu.

Gürcistan'daki Menşevikler, Avrupa ülkelerinde faaliyet gösteren sosyal demokrat örgütleri örnek alıyorlardı. Bunlar ile Bolşevikler arasında, ideolojik mücadele, bilhassa 1905 yılından sonra çok arttı. 1900-1917 yıllar arasında, her halükarda birlikte eylem yapabilen bu iki grup, 1917 Rus Ekim Darbesi'nden sonra tamamen birbirlerinden koptular.

Sosyal Federalist Partisi: 1900 yılının başlarından itibaren, Gürcistan'da yeni bir siyasî güç ortaya çıktı. Bu siyasî güç tarihe Sosyal Federalistler olarak geçtiler. Bu partinin en büyük ideoloğu ve kurucuları arasında yer alan Arçil Corcadze (1872-1913), Petersburg Üniversitesi'nden sonra tahsilini Varşova Üniversitesi'nde tamamladı. Arçil, felsefe, hukuk ve Gürcistan tarihini iyi bilen bir Gürcü yurtsever idi. Arçil, üniversite yıllarında, İlia Çavçavadze'nin "Tergdaleuli" (Tergi Nehri'nden su içmiş) Grubu'nun sempatizanı idi. Varşova'daki öğrenimini bitirdikten sonra Batı Avrupa ülkelerine gidip, oradaki milli ve sosyal hareketlerini inceleyip, görüş açısını genişletmişti. 1900'lü yılların başlarında ülkesine döndü. Ülkedeki her türlü sınıfsal

[731] B. Kupatadze, **Sakartvelos Helisuplebis İstoria**(საქართველოს ხელისუფლების ისტორია-Gürcistan Hükümetin Tarihi), 2006 Tiflis, s.95-96

ayrımcılığa karşı olan Arçil, bir yurtseverler cephesi kurmak girişiminde bulundu. Gürcü dilini ve kültürünü korumak için yazılar yazmaya başladı.

Kendisi, siyasî olarak, sosyalist görüşlere sahipti. Arçil Corcadze, Rusya ile 1783 yılında imzalanan "Giorgievsk Antlaşması'nın" uygulanmasını istiyordu. Bu antlaşma, iç işlerinde tamamen serbest, Rusya içinde özerk konumu olup, eşit haklara sahip, federatif bir Gürcistan istiyordu. O, 1902 yılından itibaren parti kurma çalışmalarını hızlandırdı. Yandaşları ile birlikte, *Tsnobis Purtseli* (Tanıtım Sayfası) adlı bir gazetede, sosyal ve milli konulardaki görüşlerine yer veriyordu. Bunlara göre, ülkede toprak reformu şarttı. Bunlar, iş saatlerinin 8 saate indirilmesini de öneriyorlardı.

Arçil Corcadze yandaşları ile birlikte, 1903 yılında Paris'te Gürcüce ve Fransızca olarak *Sakartvelo* gazetesini (Gürcistan) yayımlamaya başladı. 1904 yılında İsviçre'nin Cenevre şehrinde, 21 delegenin katılımı ile yapılan kongrede, Sosyal Federatif Partisi'nin tüzüğü ve programı kabul edildi. Bu kongrede iki fikir oluştu: Biri, tamamen bağımsız bir Gürcistan öneriyordu, öbürü ise Rusya ile federatif bir konumu öneriyordu. Sonunda, Rusya ile Federasyon yapılması, yanlılarının önerileri onaylandı.

Bu kongreye RSDİP Partisi'nin temsilcileri de gözlemci olarak katıldılar. İkinci günü kongreyi terk eden bu temsilciler, Gürcistan'a dönünce yayın organlarında bunlara: "Milliyetçi ve Emek Duşmanı" damgasını vurdular. Bilhassa İoseb Cuğaşvili Stalin, Philipe Makharadze ve Noe Jordania, aktif bir şekilde Sosyal Federalistlerin karşına dikildiler.[732]

Gürcü siyasî yaşamında Sosyal Federalistler, yeni ve taze bir güç olarak yerlerini aldılar. Bu parti daha sonra, "Erovnuli Demokratiuli Partia" (Millî Demokrat Partisi'ne) dönüştü.

Anarşistler Örgütü: 1840'lı yıllarda Avrupada'da, Maks Stirner önderliğinde ortaya çıkan anarşist akım, tüm devlet yönetimlerine karşı idi. Bu akım, Şahsın Hürriyeti ve Özel Mülkiyet taraftarı idi. Bunlar, Marksizm'e karşı şiddetle mücadele

[732] Şalva Vanişvili, **Amierkavkasia Rusetis Mmartvelobis Sistemaşi 1864-1917**(ამიერკავკასია რუსეთის მმართველობის სისტემაში 1864-1917-Rus idare sisteminde Transkafkasya 1864-1917), Soviyet yayınları, 1989, s.120-123

ediyorlardı. Bu akım Rusya'da, 1860 ve 1870'li yıllarda ortaya çıktı. 1800'lü yılların sonu ile 1900'lü yılların başlarında bu akım, Gürcistan'da da ortaya çıktı.

Gürcistan'da bu akımın öncüleri: Varlam Çerkezişvili (1846-1925), Miheil Tsereteli (1878-1965) ve Şalva ve Komando Gogelia kardeşler idiler. Bunlar Gürcistan'ın, Rusya ile 1783 yılında yaptığı Giorgievsk Antlaşması, Özerklik Antlaşması taraftarı olup, sömürgeciliğe karşı yurtsever güçlerle birlikte hareket ediyorlardı. Anarşistlerin Gürcü ideologlarından Varlam Çerkezişvili, 1896 yılında Paris'te, Fransızca olarak, *Pages de I'histoire Social* (Sosyalizm Tarihinden Sayfalar) adlı kitabını yayımladı. 1877 yılında İngiliz, *The Time* gazetesinde, Varlam Çerkezişvili'nin makaleleri yayımlandı[733].

Doğu Dilleri ve Gürcü Dil Bilimcisi olan Miheil Tsereteli, Kiev Üniversitesi'nde okurken, Gürcü Yurtseverler grubuna katıldı. Daha sonra Paris'te öğrenimini tamamladı. 1901 yılında, Anarşistlerin Mitingine katıldığı gerekçesi ile, Fransa'dan sınır dışı edildi. 1905-1907 yılları arasında Gürcistan'da, "Alarodieli" ve "Batoni" rumuzları ile yazılar yazıp, Sosyal Demokratların her iki grubunu (Menşevik-Bolşevikleri) eleştiriyordu.

Miheil Tsereteli'nin 1910 yılında yazdığı *Eri da Katsobrioba* (Ulus ve İnsanlık) adlı kitabında, anarşist teorilerini ulus kavramı ile analiz ediyordu. O, daha sonraları uluslara arası anarşik teorilerden vazgeçip, İlia Çavçavadze'nin Yurtseverler Birliği Örgütü'nde yerini aldı.

Varlam Çerkezişvili ve onun Gürcistan'daki yandaşları, Avrupa ve Rusya'daki yandaşları gibi "Özgür İnsan, Özgür Komünde, Özgür Komün, Özgür Federasyonda, Kardeş Federasyonlar Birliği, Tüm Dünyada" gibi, anarşist teorilerine sonuna kadar sadık kaldılar.[734]

5.5.2. Millî Mücadele

1904 yılının Ocak ayında başlayan Rus- Japon Savaşı boyunca, Rus Ordusu'nun hem karada hem de denizdeki başarısızlıkları, halk arasında infiale yol

[733] B. Kupatadze, **Sakartvelos Helisuplebis..,**2006 Tiflis, s.102-103
[734] Ş. Vanişvili, **Amierkavkasia Rusetis ..**, Soviyet yayınları, 1989, s.125-128

açtı. Grevde olan, St. Petersburg'daki Putilov Fabrikası işçileri, 1905 yılı 9 Ocak'ında, Ohranka (Rus gizli polis) ajanı Papaz Gapon'un önerisi ile, barışçı bir miting düzenlediler. Yaklaşık 150.000 işçi, ellerinde Rus Çarının resimleri ve emek yanlısı sloganları ile, Çar'ın kaldığı kış sarayına doğru yola koyuldular. Çarlığın Jandarması mitingcilerin yolunu kesip onlara ateş açtı. İşçilerden bin kişi vuruldu, beş bin kişi de yaralandı. Bu olay tarihte "Kanlı Pazar" olarak geçti.

Tüm Rusya'da büyük bir infiale yol açan bu olaydan sonra emekçi halk, barışçı işçileri katleden hükümetin, iktidardan çekilmesi yönünde siyasî grevlere başladılar. Böylece 9 Ocak Mitingi, halk ihtilalinin başlangıç noktası oldu.

Rusya'daki Kanlı Pazar eyleminden tam dokuz gün sonra, 18 Ocak'ta, Tiflis'teki demiryolu tesislerinde çalışan işçiler, siyasî greve başladılar. Tiflis kentinin diğer fabrikalarında çalışanlar bunlara destek grevine gittiler. Bu destek grevlerine, Çiatura maden işçileri ile Batum'daki Petrol işçileri de destek vermeye başladılar. Rus Çarlığı bunlara karşı, Kuzey Kafkasyalı Rus Kazaklarını saldırttı. Kazaklarla işçiler arasında yer yer çatışmalar çıktı.

Rusya'daki Kanlı Pazar eyleminden çok daha önce, ezilen Gürcü Köylüleri Çarlığa başkaldırıp, Çarlık vergi memurlarını köylerine sokmuyorlardı. Bunlar, Çarlık Rejimi ile işbirliği içinde olan Gürcü feodallerine karşı da tavır alıp, feodallerin onlara haksızca uyguladığı toprak, mera ve orman kiralarını ödemiyorlardı. Bunlar, parazit feodalleri köylerinden kovup, köylerinde emekçi yönetimlerini faaliyete geçiriyorlardı.[735]

Bu eylemlere bilhassa, Gurieli köylü emekçileri önayak oluyorlardı. 1905 yılının Şubat ayından itibaren, tüm Guria bölgesinde yönetim, köylü emekçilerin kurduğu, Devrimci Halk Komitelerinin eline geçti. Kafkasya Genel Valisi ve Kutaisi Şehri'nin Askerî Valisinin önerisiyle, "Guria'da Barışı Sağlama" adı altında, özel bir askerî birlik oluşturuldu. Guria'daki Devrimçi Halk Komitelerinin, çok iyi organize olmuş olması nedeniyle, bu askerî harekâttan vazgeçilip, bundan barışçı diyalog kurmak için, Kafkasya Genel Yönetimi üyesi, Sultan Krim Girey görevlendirildi.

---

[735] A. Totadze, **Sakartvelos Mosahleoba Meore da Mesame Attsleulebis Micnaze**(საქართველოს მოსახლეობა მეორე და მესამე ათწლეულების მიჯნაზე-Gürcü nüfusu ikinci ve üçüncü on yılların arifesinde), 1998 Tiflis, s. 77-19

Girey, Guria'da 12 bölgeyi ziyaret edip, halkın isteklerini dinledi, Gürcü feodalleri ile Rus Jandarmasınca horlanan ve ezilen köylülerin, içler acısı durumunu yakından gören Çarlık temsilcisi, halkın durumundan çok etkilendi. Tarihe "Bağvi Manifestosu" olarak geçen, Bağvi ve diğer Gurialı köylülerin Gireye'e verdiği manifestoda, halkın istekleri şöyle sıralanmıştı: Feodallere ve Kilise Manastırlarına ait toprakların, bunlardan alınıp halka dağıtılması, feodallerin sahip olduğu imtiyazlara son verilmesi, feodallere verilen toprağı işleme, mera ve orman kiralarına son verilmesi, ifade, toplanma, dernek ve grev hürriyetinin ihdası, kişi ve özel mülk hürriyetinin ihdası, savcıların halk tarafından seçilmesi, ilkokuldan üniversiteye kadar tüm öğrenimin ana dilde yapılması gibi pek çok istekler vardı.[736]

Gurieli köylülerinin tüm bu isteklerinin, Çarlık rejimi tarafından karşılanacağına, dair güvenleri yoktu. Girey'in arabuluculuk temaslarından hiçbir netice çıkmamasına rağmen, o zamanki Rus ve Gürcü basınında bu olay, çok geniş bir yankı buldu. Tüm demokrat kamuoyunun sempatisi, ezilen Guriali köylülerinden yanaydı.

1905 yılı başında itibaren köylü direnişleri, Doğu Gürcistan'a da yayıldı, Tiflis, Gori, Duşeti, Telavi ve Siğnaği Köylüleri direnişe geçip, Çarlık vergi memurlarını köylerine sokmayıp, feodal derebeylerine karşı eyleme başladılar.

Kaspi Bölgesi'ndeki Kavtishevi köylüleri, 2.000 kişilik bir miting düzenleyerek, eyleme geçtiler. Bunlara çevre köylerden de destek verildi. Bunlar Çarlık Rejiminden, ellerinden alınan tarlaların iadesini, mera ve orman kiralarının kaldırılmasını, derebeylerin imtiyazlarının kaldırılmasını ve Gürcü dilinde okulların açılmasını istiyorlardı.

"…Tüm köylerde, haksızlığa ve kapitalizme karşı, ve mevcut rejimde değiştirmeye yönelik miting ve manifestolar düzenleniyor. Bununlar mevcut rejimin halkın eline geçmesi yününde, açıkça propaganda yapıyorlar." Vali, durumun sükûnete erdirilebilmesi için, ordu birliklerinden yararlanılmasın önermektedir. Fakat

[736] Aleksandre Bendianişvili, **Kartuli Erovnuli Sahelmtsipos Ganvitarebis Etapebi**,(ქართული ეროვნული სახელმწიფოს განვითარების ეტაპები-Gürcistan ulusal devletinin gelişim aşamaları), 2006 Tiflis, s. 322

valinin acmasına rağmen, Çarlık polisi ve jandarması da boş durmayıp, devrimcilere karşı baskı, yıldırma ve katliamlara başvuruyordu.

Şehir Meclisi binasında Tiflis Şehir Meclisi Üyeleri, 29 Ağustos 1905 günü, Çarlık Duması (Meclisinin) toplantıya çağırılması konusunda, işçi, köylü ve aydınların temsilcileri ile bir toplantı yapıyorlardı. Toplantı salonuna, polis anında baskın yapıp, oradakilere ateş açmaya başladı. Salondan kaçmaya çalışan halk, kapıların kilitli olduğunu fark etti. Bu katliamda onlarca kişi insafsızca katledildi. Bu olay, tüm Gürcü halkını derin bir infiale sürükledi. Çarlığın baskısı, halk protestolarına karşı daha da arttı. Kafkasya Genel Valiliği lağvedilerek, yerine, eskiden olduğu gibi Kral Naibi atandı. Yeni atanan Kral Naibi Vorontsov-Daşkov, baskıcı rejimin korunması hususunda çok tecrübeli idi. Vorontsov derhal faaliyete geçip, devrimci köylü ve işçilere karşı, kuzey Kafkasyalı Kazakları ve Çarlık jandarmasını saldırttı.[737]

Çarlık Rejimi, 1905 yılının sonuna doğru, Guria bölgesine asker ve talancı Rus Kazaklarını sevk etmeye başladı. Guria'nin Nasakiral Köylüleri, Çoktauri bölgesinden gelen, 120 kişilik bir Kazak grubunu pusuya düşürdüler. Çıkan çatışmada, her iki taraftan da pek çok kişi öldü. Bu olaydan sonra Çarlık rejimi bölgeye, General Alihanov-Avarski yönetiminde, daha büyük askerî kuvvetler sevk etmeye başladı. Gürcistan'daki tüm devrimci (ilerici güçler), Gurialı devrimci köylülerin yanında yer alıp, Çarlığa karşı protestolara başladılar. Tüm halkın tek vücut halinde, Gurialı Köylülerin yanında yer almasından sonra, Çarlık Rejimi geri adım atmak zorunda kaldı.

1905 yılının Kasım ve Aralık aylarında, Emperyalist Çarlık kaba güçlerine karşı başkaları, tüm Rusya'nın tüm büyük şehirlerinde, demokratik devrimci güçler ile bağnaz şoven güçler arasında barikat çatışmaları yaşanıyordu. Bu yılın Aralık ayında Moskova'da, Çarlık polisine karşı silahlı ayaklanma başladı. Bu aylarda tüm Rusya'da, siyasî kaos yaşanıyordu.[738]

---

[737] M. Vaçnadze, V. Guruli, **Sakartvelos İstoria XIX-XX** ...., İntelekti yayınları, 2014 Tiflis, s.142-144

[738] G. Saitidze, **Kartuli Politikuri Azri da Rusetis sahelmtsipo Satatbiro(1905-1917)** (ქართული პოლიტიკური აზრი და რუსეთის სახელმწიფო სათათბირო(1905-1917)- Gürcü siyasi görüş ve Rusya Devleti Duması),Tiflis Devlet Üniversitesinin yayınları, 2005 Tiflis, s.76-79

Çarlık jandarması, polisi ve Çarlığın şoven saldırgan "kara gücü" olan Kazaklar, devrimcilere karşı ağır bir darbe gerçekleştirmek için son hazırlıklarını tamamlamışlardı. Gürcistan'daki Çarlık yöneticileri ülkede, "Olağanüstü Hal" ilan ettiler. Gürcü devrimcilere ise ağırlaşan saldırı ve baskılara karşı hazırlanmaya başladılar. Başkent Tiflis'in, Didube ve Nadzaladevi mahallelerindeki Devrimci Güçler, olası silahlı saldırılara karşı, silah ve mühimmatlarını önceden temin etmişlerdi. 18 Aralık 1905 günü, Çarlık kuvvetleri Nazaladevi mahallesini kuşattılar. Mahalleyi top ateşine tutan Çarlık kuvvetleri, 9 işçiyi öldürüp, mahalleyi ele geçirdiler. Rus Kazaklar mahallede, yağma ve talanlara başladılar. 22 Aralık günü Çarlık kuvvetleri, "Asker Pazarı" denen mahalleyi, top ateşine tutup mahalleyi yerle bir ettiler. Burada çoluk çocuk demeden katliam yaptılar. 23 Aralık günü, Didube Mahallesi'ne saldıran Çarlık güçlerini, devrimciler püskürttü. İkinci gün, mahalleyi ağır topçu ateşine tutan Çarlık ordusu, mahalleyi yakıp yerlebir etti. Kazak talancılar ise ölen halkın üzerindeki elbiseleri dahi talan ediyorlardı.

1905 yılının Aralık ayındaki Tiflis'teki çatışmaları, Kutaisi, Çiatura, Oni, Tkibuli ve Zugdidi köy ve mezralarındaki çatışmalar izledi. Devrimci Demokratik Güçler, ağır silahlı Çarlık kuvvetlerine karşı, kahramanca karşı koyuyorlardı. Devrimciler, Zestaponi Bölgesi'nde, bir Rus askerî birliğini kuşatıp, tüm teçhizatlarını ellerinden aldılar. Gori Kentindeki Devrimci Güçler, Surami-Gori Demiryolu hattını ele geçirip, Rus ordusunun askerî malzeme taşımasını engellediler. Tianeti, Duşeti ve Telavi bölgelerinde de yer yer çatışmalar devam etti.

1905'te Gürcistan'daki silahlı isyan başarısız oldu. Yerel bir karakter olan silahlı isyanlar, her yerde devrimci güçlerin yenilgisiyle sona erdi. 1906'nın başından beri devrim devrildi.[739]

Devrim sırasında, milli hareketi Gürcistan Özerkliği gerekçesiyle devam ediyordu. Siyaset Milli Partilerle birlikte Gürcistan özerklik talebi, Gürcü aristokrasisi, burjuvaları, öğrencileri, gençler ve liberal soyluları tarafından da destekleniyordu. 1905 Nisan'ında Tiflis'te soyluların çoğunluğuyla yapılan soylu konseyi Gürcistan özerkliğini destekledi. 1906 yılında, tanınmış bir milli halkçı, Sohumi kenti başkanı Nikoloz Tavdgiridze, Moskova'daki şehir temsilcilerinin

[739] M. Vaçnadze, V. Guruli, **Sakartvelos İstoria XIX-XX** ...., 2014 Tiflis, s.144

bürosunda, Gürcistan'ın ulusal özerkliğini istedi. Ülkedeki işçi ve köylülerin sosyal hareketi belli bir ulusal karaktere sahipti. Gürcü Köylüler Ekonomik Durumların İyileştirilmesin, Bürokrasinin kesilmesi, Okullarda Gürcüce dilin öğretmesi ve Gürcü okulların açılmasını istiyorlardı. Gori köylüleri Tiflis'te Gürcü üniversitesinin açılmasını istediler. Demiryolunda çalışan işçiler yeni başlayan işçiler için Rusça sınavını kaldırmasını ve işlemin Gürcüce yapılmasını istediler.

1906'da Rus İmparatoru II. Nikola, Rus İmparatorluğu'nun ana yasalarının yeni bir baskısını onayladı. Bir maddede, hiçbir yasanın, Devlet Konseyi, Rusya Devlet Duma ve İmparatorun onayı olmadan yürürlüğe girmeyeceği belirtiliyordu. İmparatorun sınırsız yetkisine bundan sonra Devlet Duması ortak oldu. İlk Rus Duma seçimleri 1906'da yapıldı. Sosyal Demokratlar (Menşevikler), ilk Devlet Duma seçimlerinde etkileyici bir zafer kazandı. Gürcistan'da sekiz milletvekili arasından beş sosyal demokrat vardı. İlk Devlet Duma'nın milletvekilleri çok radikal çıktı. Milletvekilleri çekinmeden hükümeti eleştiriyorlardı. Hükümet milletvekilleri takip ediyorlardı. Aynı sene 1906'da İmparator II. Nikola, birinci Devlet Duma milletvekillerini görevden alıp yeni Duma seçimleri ilan etti.

İkinci Devlet Duma seçimleri 1907'de yapıldı. Gürcü Sosyal Demokratların zaferi daha da etkileyici oldu, Gürcistan'dan seçilmiş sekiz milletvekilinden hepsi Sosyal-Demokratlardı. Rusya hükümeti onlara olumsuz bakıyordu ve görevden almak için sebep bulmaya çalışıyordu, kısa zamanda da bu sebep bulundu. Rusya Jandarması, Sosyal Demokratların St. Petersburg garnizonundaki askerlerle habersiz (gizli) buluştukları konusunda bilgilendirildi. Hükümet, devlet darbesinin hazırlandığı bir sonuç vererek Sosyal-Demokratlar tutuklanıp Sibirya'ya sürüldü. 3 Haziran 1907'de Rusya İmparatoru II. Nikola, Devlet Duma'yı kaldırdı[740] ve böylece 1905-1907 Devrimi'ni neredeyse sona erdirdi.[741]

1905-1907 Devrimi'nin yenilgisi, Rusya ve Gürcistan'ın daha sonraki siyasî ekonomik sosyal gelişmesini önemli ölçüde tanımladı. İşçiler ve köylülerin hareketleri devam etti. Rusya devrimci harekete katılanları hapsederek onları Sibirya'ya tahliye ediyordu.

[740] M. Vaçnadze, V. Guruli, "**Sakartvelos İstoria XIX-XX** ....", İntelekti yayınları, 2014 Tiflis, s.148
[741] G. Saitidze, **Kartuli Politikuri Azri da Rusetis …**,2005 Tiflis, s.85-87

Gürcistan'ın bütün bölgelerinde askerî mahkemeler vardı. Nüfusun dağılmasına aktif olarak "Siyah Ordusu" (Rus Halkı Birliği) katılıyordu. Onlar, hükümete karşı olanları yargısız infaz ediyorlardı. Rusya siyasî tepkisi açıkça, devrimci hareketin yıkımıyla birlikte Gürcistan milli hareketine yöneltilmişti. Milli hareketin pek çok katılımcısı Gürcistan'ı terk etmek zorunda kaldı. 1907'de, Milli Hareketin lideri Ilia Çavçavadze öldürüldü. Bu Gürcistan ve Gürcü halkı için büyük bir trajedi idi.[742]

Milli harekete, baskı ve zulme rağmen, Gürcistan halkı hâlâ milli siyasî harekete devam ediyordu. 1905-1907 Devrimi'nin yenilgisinden sonra, Sosyalist Demokratlar, Gürcistan'daki en güçlü siyasî parti idi. Bolşeviklerin etkisi daha da azaldı. Tüm önemli sosyal demokrat örgütler Menşeviklerin eline geçmişti.

Devrimin yenilgisinden sonra ulusal demokratik gücü gittikçe arttı. 1909-19010'da milli demokratlardan bir grup aktif faaliyeti başlattı. Bu gruba yazarları Iakob Gogebashvili, Niko Lortkipanidze, Giorgi Gvazava ve diğerleri dâhil oldular. Onlar Milli-Demokratların dergisi *Klde*'i kurdular. Siyasî sorunlar çerçevesinde gelişim planlarının hazırlığına başladılar. Gürcistan'ın konusu Rus Devlet Duma'da daha popüler hale gelmişti. 1912'de dördüncü Devlet Konseyi'nde Sosyalist-Federalist milletvekili Varlam Gelovani, Gürcistan'ın siyasî özerklik talebinde bulundu. Mevcut olan siyasî durumundan dolayı bu milli hareket için önemli bir olaydı.

1912'de milli güçler, "Gürcistan Halkının Birliği" organizasyonunu kurdular. Amacı Giorgievsk Antlaşması'na dayanarak Avrupa ülkelerinde Gürcü milletinin tarihi haklarının propagandası ve bu şekilde Gürcistan'ın bağımsızlığını kazanmak için destek vermekti. Bu organizasyonun aktif üyeleri, Arçil Corcadze, Geronti Kikodze, Kita Abaşidze, Petre Surguladze vs. idiler. Bu organizasyonun üyeleri yurt dışında uluslararası konferanslara aktif olarak katılıp büyük devletlerin Gürcistan'la ilgilendirmeleri çalışıyorlardı.

Birinci Dünya Savaşı'nın başladıktan sonra, Gürcistan'daki bütün siyasî partiler Oluşturulan askerî- siyasî durumu öğrenip uygun eylem planının

[742] L. Toidze, **Sakartvelos Politikuri İstoria** (საქართველოს პოლიტიკური ისტორია- Gürcistan'ın Siyasi Tarihi), Tiflis Devlet Üniversitesi yayınları, 1999 Tiflis, s.50-51

oluşturulması çalışıyorlardı. Milli - Demokratik partinin faaliyetleri, Birinci Dünya Savaşı başlamadan önce hala görülebilmekteydi. Milli-Demokratlar, siyasî zulüm nedeniyle Cenevre'de çalışmaya devam ettiler. 1913'te Petre Surguladze, Leo ve Giorgi Kereselidze ve diğerleri "Özgür Gürcistan" grubunu kurdular ve aynı isimli dergisi de yayınladılar. Cenevre'de "Gürcistan Bağımsızlık Komitesi" kuruldu. I. Dünya Savaşı'nın başladıktan sonra, 1914'te Gürcistan Bağımsızlık Komitesi Cenevre'den Berlin'e taşındı. Gürcistan Bağımsızlık Komitesi çalışmalarının amaçları:

1. Gürcistan'la bağlantı kurması, siyasî güçlerinin isteklerini tanıması;

2. Anavatanda(Gürcistan'da) bağımsızlık fikrinin propagandası;

3. Gürcistan'a silahların getirilmesi;

4. Almanya'da odaklı olan siyasî faaliyetlerin Avrupa'da devam etmesi;

5. Osmanlı Devletinde, bağımsızlık mücadelesinde kullanılmak için Gürcü Lejyonunun kurulması;

1915'te Gürcistan Bağımsızlık Komitesi, Gürcistan'a temsilcisini Giorgi Machabeli gönderdi. Yerel siyasî güçlere Almanya'nın yardımıyla Rusya'ya karşı bir isyan kurmasını sunmuştur. Gürcü Sosyal-Demokratları, Rusların Gürcistan'dan yabancı güçler ile çıkarılması imkânsız olduğunu düşündüler. Noe Jordania, bu konuyla ilgili bu görüşü dile getirdi. I. Dünya Savaşı'ndaki durumu, Almanya'nın Gürcistan'a yardım edeceğini garanti edemez. İkincisi, Rus askerlerinin Gürcistan'dan sınır dışı edilmesinden sonra Osmanlı'nın Gürcistan'ı işgal etmeyeceği bir garanti değildir. Gürcistan Bağımsızlık Komitesi'nin planı, Almanya'nın yardımıyla Rusya'ya karşı bir ayaklanma başlatmayı gerçekleştiremediler.[743]

Birinci Dünya Savaşı'nın başladıktan sonra Sosyal-Demokratların dünya görüşleri değişti. Savaş yıllarında "ulusların kendi kaderini tayin etmesi" sloganı konusunda çok popüler oldu, Çok uluslu devletlerin koşullarında, milletlerin kendi kaderini tayin hakkı aslında şunu demekti: a) Bütün milletlerin eşitliği; b) Ayrı

[743] M. Vaçnadze, V. Guruli, **Sakartvelos İstoria XIX-XX**...., 2014 Tiflis, s.158-159

milletler için özerklik oluşturulması; g) Ulusların farklı devletlerden ayrılması ve bağımsız devletler kurulması. Gürcü Sosyal Demokratları, Rus devletinde Gürcü özerkliğinin gerekliliğini destekledi̇ler. Aynı zamanda belirtmeliyiz ki, Gürcü Sosyal Demokratların görüşüne göre, Gürcistan Rusya devletinde özerk bir birim olarak hareket edemezdi. Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan Transkafkasya özerk cumhuriyet kurulmalı ve Rus Devleti'nde ayrı bir özerk cumhuriyet olacak dahil olacaktı.

Sosyal-Federalistler, I. Dünya Savaşı'nın başladıktan sonra program şartlarına bağlı kaldılar. Bunlar radikal bir politika reddediyorlardı. Rusya'ya karşı isyanın başlamak da bir risk olarak kabul ettiler.[744]

5.5.3. Bağımsızlık İlanı

1917 Şubat-Mart Devrimi Romanovlar hanedanlığın hükümetini devrildi, İmparator II. Nikola tahttan indi. 1917 Şubat Devrimi, Rusya'da yaşayan işgal altındaki uluslara Rusya İmparatorluğundan kurtuluş için uygun zamanı oluşturdu.

1917 Devrimi'nin zaferi Kafkas Kral Naibliği sona erdi. Rusya İmparatorluğun Hükümetinin yasal halefi - Rusya'nın Geçici Hükümeti oldu. Geçici Hükümet, Transkafkasya yönetimi, bölgesel yetkili idareye "Transkafkasya Özel Komitesi"'ne (Особаго Закавказскаго Комитета) devretti. Transkafkasya Özel Komitesi milli ve parti ilkelerinden oluştu. Başkan olarak, Rusya'nın anayasal demokrat partisinin temsilcisi Harlamov atandı. Transkafkasya Özel Komitesi'nin Gürcü üyeleri Sosyal-Federal Kita Abashidze ve Sosyal-Demokrat Akaki Çkhenkeli idiler. Tiflis'te Transkafkasya Özel Komitesi, Mart 1917'de aktif çalışmalar başladı.

Nisan 1917'den Tiflis'te Milli Hükümet Kurumunun temelini - "Gürcistan'ın Milli Çok Partili Konseyi" çalışmayı başladı. (Başkanı Akaki Çhenkeli) Gürcistan Milli Çok Partili Konseyi, Gürcistan'ın devletin bağımsızlığını yeniden kazanma mücadelesinin başındaydı. Milli hareketin hedeflerini oluşturdular ve

[744] L. Toidze, **Sakartvelos Politikuri İstoria,** 1999 Tiflis, s.65-67

uygulanmasının yollarını belirlediler. Milli hareketin amacı, Rusya'nın geniş kapsamında Gürcistan'ın özerkliğini tanımaktı.[745]

Gürcistan'ın Milli Çok Partili Konseyi, siyasî partilerin gönüllü bir birliğiydi, İçeriği: Sosyal-Demokratlar, Ulusal-Demokratlar, Sosyalist-Federalistler ve Sosyalist Devrimciler. Gürcistan'ın Çok Partili Konseyi Gürcistan milleti tarafından seçilmedi, bu nedenle, Gürcistan milletin adına hareket edecek bir komite (idare) yaratmak gerekiyordu. Gürcistan Milli Kongresi oluşturma ideası böylece gelişti. Gürcistan'ın ilk Milli Kongresinin açılmasından önce Rusya'daki siyasî durum tamamen değişti. Gürcü politikacılar çok zor durumda kaldılar. Ekim 1917'de Rusya'da Bolşevikleri, Vladimir Lenin'in liderliğinde devrimci bir devlet darbesi gerçekleştirdi ve Rusya'nın geçici hükümeti devrildi. Gürcistan'ın etkili siyasî partileri Sovyet Rus hükümetini tanımadılar(kabul etmediler). Rusya geçici hükümetinin devrilmesi ile birlikte, otomatik olarak, Mavera-yı Kafkasya Özel Komitesi de etkisini kaybetti.

Sovyet Rus Hükümeti, etkisini Mavera-yı Kafkasya yaymaya çalışacağı ve buraya yeni bölgesel hükümetin kuracağını belli idi. Gürcü Sosyal-Demokratların başlattığı bu koşullarda, Transkafkasya siyasî güçleri, Sovyet Rusya'yı devralıp 15 Kasım 1917'den itibaren, Tiflis'te bölgesel idare, Transkafkasya Komünist Komiserliği çalışmaya başladı. Mavera-yı Kafkasya Komiserliği'ne katıldılar: Evgeni Gegechkori (Başkan), Akaki Chkhenkeli, Dimitri Donskoy ve diğerleri. Transkafkasya Komiserliğin oluşturulması oldukça doğru bir karardı, çünkü yeni bir bölgesel hükümet kurulmasıyla, Mavera-yı Kafkasya resmî olarak Sovyet Rusya'dan ayrılmış oldu.

Rusya Kurucu Meclisi için Güney Kafkasya'dan seçilen üyeler Güney Kafkasya'da idarı meseleleri müzakere etmek için 23 Şubat 1918'de Tiflis'te toplanarak 132 üyeli bir "Meclis" meydana getirdiler. Mavera-yı Kafkasya Komiserliği Hâkimiyeti Seym'e terk etti. Bu meclise daha önce Rusya'dan ayrılan Polonya'nın meclis yapısına uygun olarak "Seym" adi verildi. Seym'ın başkanlığına N.Çheidze seçildi. Güney Kafkasya'da en yüksek hâkimiyet organ olan Seym'de her partiye seçimlerde aldıkları oy oranında üyleik verildi. Bolşevikler Seym'ın Rusya'dan ayırlma yolunda bir adım olacağını düşünerek Seym'in kurulmasına

[745] M. Vaçnadze, V. Guruli, **Sakartvelos İstoria XIX-XX**...., 2014 Tiflis, s.161-162.

kesenikle karşı çıktılar. SR'ler (Sosyalist İhtilalciler) ve Taşnaklarda karşı olmakla birlikte fazla muhalefet etmeyerek Seym'e katıldılar. Seym'e üyelik için Kasım 1917 seçimler esas alınarak Kurucu Meclis için istenen oyların üçte biri istenmiş, böylece seçilen üye saysı üç katınca çıkkarılmış ve bazı küçük partilerin de temsil edilme imkani sağlanmişti. Artık, Güney Kavkasya kendisini merkezi Rusya'dan ayrıyordu.

Seym'de Kurucu Meclis seçimlerine katılmış on siyası partı temsil ediyordu. Menşevikler 33, Taşnaklar 27, SR'ler (Sosyalist İhtilalciler) 5 kadet 1 (Seym'ın tek Rus üyesi), Gürcü Milli Demokrat 1, Gürcü Sosyal Federalist 1, sandalye almış iken Müslüman Grup 31, Müslüman Sosyalist Blogu 7, Himmet 4, İttihd 3 sandaliyeye sahipti.

Seym'deki Gürcü üyleri çoğunlukla Menşevik Partisinin, Ermeniler Taşnaksütyun Partisinde toplanmıştı. Azerbaycan Türklerinden olan üyeler ise Müsavat, İttihad, Himmet ve sair partilere bölünmüştü. Fakat Rusya'nın başka yerlerinde parti mücadelesi şeklinde gelişen olaylar Güney Kafkasya'da milliyet mücadelesi şeklini alınca Seym bir milliyetler danışma meclisi mahiyetini kazandı. Bu durumda Seym'in Azeri üyeleri de Gürcü Sosyalist partileriyle birlikte hareket eden Himmet hariç Mehmed Emin Resulzade'nın başkanlığında Müslüman Grubu'nu teşkil ettiler.

Karşısında çok önemli meseleler bulunan Güney Kafkasya Meclisi (Seym) 28 Şubat 1918 tarihinde toplandı. Ermeni, Azerbaycanlı ve Gürcü grupları beyannamelerini sundular. Öncelikle Rusya'ya karşı alınacak tavrı belirlemek ve Seym'in Rusya karşısında hukukî durumunun tesbit etmek, sonra da Kafkas Cephesinde barış yapmak gerekiyordu. Öte yandan memleketin idarî, ekonomik, sosyal ve diğer pek çok meselesi âcil çözüm bekliyordu. Bütün bu meseler karşısında Seym kendi başına hareket edebilir miydi? Üç millet arasındaki güvensizlik, özellikle barış ve egemenlik meselelerinde önemli görüş ayrılıkları gelecek için endişe vericiydi.

Gürcü Federalisler, Seym'in kurulmasını Güney kafkasya'nın Rusya'dan ayrılması sürecinde bir merhale olarak tanımladılar. Bu süreç, içinde Mavera-yı Kafkasya Federal Cumhuriyeti'nin de yer alacağı bağımsız millî devletlerin

kurulması ile sona erecekti. Gürcü Menşeviklerin sözcüsü Noe Jordania, Bolşevik Sovyet Hükümeti'ni Almanya'ya teslim olmakla suçlamış ve Güney Kafkasya'nın Osmanlılarla kendi barış görüşmelerini yapmasını istemişti. Jordania ayrıca Seym'ın Güney Kafkasya'nın inşâsına girişmesini idare sisteminin etnik dağılıma karışılık gelen küçük kantonlardan oluşmasını teklif etmişti.[746]

Yaratılan zor askerî-siyasî duruma doğru olarak odaklanmak zordu. Gürcü politikacılar dünya çapında tanınmış siyasetçiler gibi, Rusya'da Sovyet Sisteminin yakında devredileceğini düşünüyorlardı. Herkes, Rusya'nın Demokratik seçim yasasına göre seçilmiş Rus Kurucu Meclisi, Rus Halkının iradesinin ifadesi eden Yüksek Yasama Organı, elinde güç alarak Rusya demokratik giden yola çıkacağını düşünüyorlardı. Gürcistan'ın ilk kongresi bu koşullarda çalışmaya başladı.[747]

Gürcistan'ın ilk Milli kongresi 19 Kasım 1917'de Tiflis'te açıldı. Kongreyi Akaki Çhenkeli açtı. Gürcistan'ın Milli Çok Partili Kurulu adına Noe Jordania konuşma yaptı, konusu: "Mevcut durum ve Gürcistan ulusunun siyasî durumu" idi. Kongrenin raporunda Gürcistan Ulus Eylem Programı tanımlandı. Kongrenin delegeleri, demokratik Rusya'nın içinde Gürcistan'ın özerk federal veya başka herhangi bir biçimde var olabileceği ihtimalini kabul ettiler ama Sovyet Rusya ile herhangi bir bağlantı kurmak istemediler. Gürcistan'ın ilk Milli Kongresi, Gürcistan Milli Konseyi'ni seçti. Milli Konsey başkanı Noe Jordania seçildi. Aynı zamanda Noe Jordania Gürcistan Milli Konsey'in Yönetim Kurulu Başkanı oldu.

Sovyet Rusya Gürcistan'ın kaybetmesini alışamıyordu ve buradaki mevkilerini geri getirmeye çalışıyordu. 1918'de Ocak ayında, Sovyet Rusya, Gürcistan'ı ve Transkafkasya'yı işgal etmeye çalıştı. 1918 Ocak başında, Bolşeviklerin etkisinde olan Kafkasya'nın Rus askerî birimleri, memleketine dönme bahanesiyle cepheyi terk edip Tiflis'e doğru hareket ettiler. Gürcistan Milli Konseyi manevralarını anlayıp, askerlerine Tiflis'e girmelerine izin verilmedi ve Bakü'den gitmelerini söylediler. Ordunun bir kısmı Tiflis'e girmek için güç kullandı, fakat yeni oluşturulmuş Gürcü askerî birlikleri Şamkor ve diğer farklı yerlerde mücadele ettiler

[746] Halil Bal, **Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Kuruluş Mücadelesi (1914-1918) ve Kafkas İslam Ordusu**, İdil Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 135-136.
[747] M. Vaçnadze, V. Guruli, **Sakartvelos İstoria XIX-XX**..., 2014 Tiflis, s.163

ve Rus askerî birliklerini yendi. Gürcistan işgal denemesi, başarısız oldu, ancak Sovyet Rusya'nın planları Gürcistan'a karşı oldukça netleşti.

1918 yılının Ocak ayında, Rusya'daki demokratik düzenin kurulmasını bekleyen Gürcü Politikacıları hayal kırıklığına uğradılar. Bolşevikler tarafından Rusya'nın Demokratik Kurucu Meclisini dağıtıldı. Rus Demokrat güçleri büyük bir darbe yaşadılar. Açıkça belli oldu ki, Bolşevikler vazgeçmeyecekti. Diktatörlük Rusya'da güç kazandı ve totaliter rejim demokratik gelişim çizgisine karşı çıktı.[748]

Son dönemde gelişmiş olayların analizine dayanarak, 10 Şubat 1918'de Transkafkasya Kongresi toplandı. Kongre, Rus Kurucu Konseyi için seçilen Transkafkasya milletvekillerinden oluşuyordu. Konseyi başkanı olarak Nikoloz (Carlo) Çheidze seçildi. Transkafkasya Konsey, Transkafkasya'nın Sovyet Rusya'dan tahsis edilmesini vurguladı fakat yasal olarak daha sonra imzalandı.

Ağır siyasî ve sosyal kriz ve yıkılmış, zayıflamış ordusundan dolayı Sovyet Rusya, 3 Mart 1918'de Brest-Litovsk'da Almanya ve müttefikleriyle bir anlaşma imzaladı. Anlaşmaya göre, Batum ve Kars ilçelerinin (Batum, Artvin, Artana Oltusu bölgeler), nüfusunun hangi devlette (Osmanlı veya Rusya) yaşamak istediğine karar verilmeliydi. Bahsedilen bölgelerin devlete bağlılık sorununun çözümü için, anlaşmanın şartlarına uygun olarak, Osmanlı İmparatorluğu tercih ediliyordu. Pratik olarak nüfusun iradesini ortaya çıkarmak için bir referandum yapılacaktı. Osmanlı İmparatorluğu, kısa süre sonra Brett-Litovsk Antlaşması tarafından verilen hakları hayata geçirmeye başladı. Batum ve Kars ilçelerini teslim almak istedi. Transkafkasya Konseyi Osmanlı talebini reddetti. Transkafkasya Komiserliği ve konseyi, Osmanlı ile savaşın kolay olmadığını biliyordu. Bu nedenle sorunu diplomatik yolla çözmeye çalıştılar.

1918 yılının mart ayında Trabzon şehrinde, Transkafkasya komiserliği ve Osmanlı İmparatorluğu barış müzakerelerini başlattı. Transkafkasya delegasyonu Akaki Çhenkeli tarafından yönetildi. Akaki Çhenkeli'nin deneyimleri, Batum ve Kars bölgeleri tamamen ya da kısmen korumak için, sonuç vermedi. Osmanlı

[748] Dimitri Şvelidze, **Politikuri Partiebis Tsarmoşoba Sakartveloşi, Federalistebi**(პოლიტიკური პარტიების წარმოშობა საქართველოში, ფედერალისტები- Gürcistan'daki siyasi partilerin kurulması, Federalistler), Arsi yayınevi, 1993 Tiflis. S. 225-228

İmparatorluğu kategorik olarak Brest-Litovsk Antlaşması'nın şartlarının yerine getirilmesini talep ediyordu. Osmanlı ordusu harekete geçti. Kriz dönemi başladı. Gürcistan'ın Osmanlı ordusuna karşı savaşma gücü yoktu. Nisan 1918'de Osmanlı orduları Batum Ozurgeti'yi işgal etti, tüm Meskheti bölgesi neredeyse ve Borjomi'ye kadar geldi. Gürcü birlikleri, Osmanlıları yalnızca Çoruh Nehri üzerinde durdurabildiler.

Ağır askerî- siyasî bir durumda, 22 Nisan 1918'de Transkafkasya Komiserliği toplantısı yapıldı. Transkafkasya Komiserliğinde Kafkasya'yı bağımsız bir devlet olarak ilan etmek üzerine zaten olgunlaşmıştı. Bağımsız bir Kafkasya Devleti olarak ilan ettikten sonra, Osmanlı saldırganlığından koruması mümkün olurdu. 22 Nisan 1918'de bağımsız bir devleti kuruldu - Transkafkasya Demokratik Federal Cumhuriyeti. Akaki Çhenkeli, Transkafkasya Bağımsız Devleti ve Dışişleri Bakanı Hükümet Başkanı olarak atandı. Transkafkasya Komiserliği, Osmanlı İmparatorluğu ile barış görüşmelerine devam etmeye karar verdi.[749]

Askerî siyasî durum gittikçe zorlaşıyordu. 11 Mayıs 1918'de TransKafkasya-Osmanlı Barış Konferansı yenilendi. Transkafkasya temsilcisi Akaki Çhenkeli idi. İlk toplantıda, Osmanlı İmparatorluğu'nun pozisyonu değiştirmediği, aksine, daha fazla talep edildiğini anlaşıldı. Transkafkasya ve Osmanlı İmparatorluğu arasında bir arabuluculuk Alman Devleti yapıyordu. Alman delegasyon General Otto Von Losov tarafından yönetiliyordu.

Batum Barış Konferansı sırasında, Transkafkasya devletinin varlığının uyumsuz olduğu, geleceği olmayan olduğunu belirlendi. Gürcüler, Azerbaycanlılar ve Ermeniler farklı siyasî görüşleri vardı. Alman General Von Lossov, Akaki Çhenkeli'ye, Almanya'nın Gürcistan'ı böyle durumlarda savunamayacağını bildirdi. Eğer Gürcistan, Almanya'nın koruması istediyse, Transkafkasya ittifakının çözülmesi gerekiyordu ve Gürcistan kendi ülke adına Almanya'dan yardım etmesi gerekmekteydi. Sadece bu durumda Almanya Gürcistan'ı Osmanlı saldırısından koruyacaktı. Almanya, Gürcistan'ı bağımsızlığını ilan etmesi halinde bile savunacaktı.

[749] M. Vaçnadze, V. Guruli, **Sakartvelos İstoria XIX-XX**...., 2014 Tiflis, s.165-166

14 Mayıs 1918'de Gürcistan Millî Konseyin Yürütme Kurulu Toplantısı yapıldı. Yürütme Komitesi, Almanya'nın askerî-siyası desteğinden yararlanıp Gürcistan'ın bağımsızlığını ilan etmesini karar verdi. Gürcistan, Almanya'nın yakınlaşması için gerçek sebepleri vardı. Gürcistan'ın Osmanlı saldırısına karşı Almanya'nın destek ihtiyacı vardı. Gürcistan'ın bağımsızlığın ilan ettikten sonra – Almanya Bağımsızlık Garantisi olacaktı ve Gürcistan Almanya için Doğu politikasının güçlendirmek garantisi olurdu. İngiltere, Ermenistan'a dayanarak Transkafkasya'da Almanya'nın kurulmasına karşı çıkıyordu, bunu Gürcistan'ın Almanya'ya önemi daha da artırıyordu.

16 Mayıs 1918'de, Gürcistan Millî Konseyi Yürütme Komitesi, bağımsızlık ilanının hazırlanmasına dair bir kararı aldı. Gürcistan Bağımsızlık hazırlanma için Komisyonun üyeleri olarak Noe Ramişvili David Vaçnadze ve Şalva Meshişvili'yı onaylandı. Batum'daki Transkafkasya-Osmanlı müzakereleri anlamı kaybediyordu. Osmanlı İmparatorluğu artık Bret-Litovsk anlaşmanın koşullarından fazlasını istiyordu ve Savaşla tehdit ediyordu. Böyle zor bir durumda, Gürcistan Milli Konseyi yürütme kurulu, 25 Mayıs 1918'de Gürcistan'ın bağımsızlığının ilan edilmesini karar aldı.

Aynı zamanda, Gürcistan'ın bağımsızlığını ilan etmeden önce Transkafkasya Demokratik Federatif Cumhuriyeti'ni reddetmeye karar verildi. Transkafkasya'nın son oturumu 26 Mayıs 1918'de yapıldı. Oturum Transkafkasya Demokratik Federal Cumhuriyeti bölünmüş olarak ilan etti.

Gürcistan Milli Konseyi'nin toplantısı 25 Mayıs 1918'de Pazar günü Golovin (bugünkü Rustaveli) Caddesinde Rusya İmparatorluğu Naibinin konutta saat 16:50'de açıldı. Milli Konseye 42 üye ve 36 aday katıldı. Gürcistan Milli Konseyi toplantısına, Noe Jordania başkanlık edildi. Noe Jordania toplantıda bir konuşma yaptı. Konuşmayı tamamladıktan sonra "Gürcistan Bağımsızlık Yasası" nı okudu. Yasanın ilk maddesi göre: "Şu andan itibaren Gürcistan halkı egemen hakları taşıyan halktır ve Gürcistan, tam teşekküllü bir bağımsız devlettir "

Bağımsızlık Yasasına göre, Gürcistan'ın siyasî sistemi Demokratik Cumhuriyet olarak tanındı(ikinci madde), Bağımsız Gürcistan, uluslararası savaşta kalıcı olarak

tarafsızlık ilan ediyordu (üçüncü madde), Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti amacı, bütün devletlerle özellikle komşu ülkelerle iyi komşuluk ilişkisi kurmaktı (dördüncü madde), Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti, dinin, milliyetin, sosyal statüsün ve cinsiyetine rağmen tüm vatandaşların medeni ve siyasî haklarını koruyacaktı(beşinci madde), Demokratik Gürcistan Cumhuriyeti kendi topraklarında tüm ulusların özgürce gelişmesini sağlayacaktı (altıncı madde), Kuruluş toplantısından önce, Gürcistan Yönetişimi-Milli Kurul Konseyi uygulayacaktı. Gürcistan Hükümeti Milli Konseye karşı sorumlu olacaktı (yedinci madde).

Gürcistan Milli Konseyi'nin oybirliğiyle "Gürcistan Bağımsızlığı Yasası" onaylandı. Bağımsızlık Yasası'nın kabul edilmesinden sonra Millî Konsey, Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti'nin ilk koalisyon hükümetinin kompozisyonunu onayladı:

1. Noe Ramishvili - Hükümet ve İçişleri Bakanı
2. Akaki Çhenkeli - Dışişleri Bakanı
3. Grigol Giorgadze - Harbiye Bakanı
4. Giorgi Juruli - Maliye ve Ticaret-Sanayi Bakanı
5. Giorgi Lashishvili - Halk Eğitimi Bakanı
6. Noe Khomeriki - Tarım ve Ziraat Bakanı
7. Şalva Meshişvili - Adalet Bakanı
8. Ivane Lortkipanize - Yol Bakanı

Gürcistan Millî Konseyi'nin oturumunun sona ermesinden sonra hükümet başkanı Noe Ramişvili, yeni bağımsız devletin Gürcistan'ın demokratik cumhuriyetin doğuşu dünya devletlerin hükümetlerine telgrafla bildirdi.

Haziran 1918'de Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti Hükümetinde değişiklik oldu. Noe Ramishvili yerine hükümetin başkanı Noe Jordania oldu ve Akaki Çhenkeli yerine Dışişleri Bakanı olarak Evgeni Gegeçkori atandı. Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti Yüksek Konseyi, 8 Ekim 1918'de Gürcistan Parlamentosu olarak yeniden adlandırıldı.

Gürcistan Devleti, bağımsızlığının yeniden kazanması ile Gürcistan ulusunun uzun mücadelesini başarıyla sona erdi. Gürcü milleti dünya egemen devletlerinle yanında kendi ülkesinin kaderini yönetebilmeye başardı.[750]

[750] M. Vaçnadze, V. Guruli, **Sakartvelos İstoria XIX-XX**...., 2014 Tiflis, s.168-169

SONUÇ

1801'de Gürcistan'ı ilhak ederek Kafkasya hâkimiyeti yolunda önemli bir adım atan Rusya İmparatorluğu, vilayet sistemini İmparatorluğun diğer merkezlerinde olduğu gibi bu bölgede de hâkim kılmayı ve iktidarını bu yolla güçlendirmeyi hedefledi. Ancak, Kafkasya'nın kendine özgü yapısı nedeniyle bunun hemen uygulanabilmesi mümkün olmadı. Bu nedenle Rusya, kendisinden önce bölgede var olan uygulamaları, geçici bir süre benimsemek durumunda kaldı.

Rusya Gürcistan'ı işgal edip "istekli bir birleştirme" olarak ilan etti. Rusya Devleti'nin, Dünya'ya karşı demokratik değerlere saygısı hırstı. Rusya İmparatorluğu işgalci, emperyal ve sömürgeci eylemine demokrasi ismini koyarak 1801 yılı "Manifestosu" ile tezahür etti. Ne ünlü imparator I. Paul'ün ne de onun varisi "Human ve liberal" imparatoru I. Alexander'ın Gürcistan'a karşı tavırları birbirlerinden farklıydı. Rusya'nın bir sonraki imparatorları, görünüş olarak Gürcistan ve Gürcü milletine saygılı olduklarını ifade ediyorlardı, fakat Rus banliyölerindeki politikaları sömürgeci, şovenist ve istilacıydı.

Gürcistan eski dönemlerden beri, jeopolitik konumu nedeniyle, birçok düşmanla savaşarak yaşıyordu. Fakat Rusya'nın aksine, Müslüman devletler dahil olmak üzere bu düşmanlar, Rusya'nın yaptığı gibi yapmadı. İlk defa Rusya, Gürcistan devletini ortadan kaldırdı. 1801 yılına kadar hüküm süren Bagrationi kraliyet ailesini diğer işgalcilerden hiçbiri kaldırmadı. Diğer işgalciler bazı devlet kurumlarını kaldırdılar fakat Gürcistan'ın egemenliğine dokunmadılar, kendi kralını ve kraliyet kurumunu korudular. Ne İran ne de Osmanlı İmparatorluğu, Gürcistan ulusunu Rusya ölçeğinde hırpalamadı, Gürcü dilini ~~kendi dillerinde~~ engellemedi, Gürcistan'da ana dili Farsça ya da Türkçe ile değiştirmediler.

Gürcistan aristokrasisi, Rusya hakkında gerçeği her zaman bilmesine rağmen, çoğunlukla yeni duruma ve Rus devletinin kararlılığına uyum sağlamaya çalışıyordu. Gürcü ordusu ve Gürcü komutanları Rus savaşlarında her zaman önemli bir rol oynamışlardır. Gürcistan Rusya'dan az zarar görmüyordu, ona rağmen Ruslar Gürcülere tamamen güvenmiyorlardı. Ülke, Çarlık egemenliği dönemi boyunca diğer koloniler ile karşılaştırıldığında siyasî baskıyla beraber demografik bir yıkım

altındaydı. Rus yetkililer yerel personele güvenmeyip, buradaki adetleri bilmeyen Rus askerleri görevlendiriyorlardı. Bu insanlarla ve Rus askerler arasında çatışmaya ve Gürcülerin ağır bir şekilde cezalandırmasına neden oluyordu. Rus makamları rüşvet, casusluk ve tehdit gibi yöntemleri kullanarak, Gürcü halkının konsolidasyonunu ve millî mücadeleyi engelliyordu.

Rus dinî siyaseti, Gürcistan'da ortak bir inanca olan güveni de sarstı. Gürcü milleti inanç ve din olarak da hayal kırıklığına uğradı.

Rusya Gürcistan'ı korumak yerine ülkeyi kendi eyaletine dönüştürdü. Bunun temel nedenini Gürcü Prof. Merab Mamardaşvili güzelce anlatıyor: "Vatandaşlık ve sivil bilincin üç çeşidi var: Asyalı, Rusyalı ve Avrupalı. Krallarımız her zaman Rusya ile ilişkilerde yanılıyorlardı. İranlılar ve Türkler Gürcüleri aldatarak kandırmıyorlardı, çünkü Gürcüler bu imparatorluğa kesinlikle tanıklık etmiyorlardı. İran gibi despot değildi, fakat yalan Rus İmparatorluğu'nun bir öğesiydi, bu gelenek Sovyet rejimi sırasında da devam etti. Bizim için tarihsel ve geleneksel olarak olmayan bir olaydı".

Gürcü kralları çok hatalı davranıyorlardı, Rusya onları kandırıyordu, bazen onlar bilerek kandırılıyorlardı diye düşünüyorum, fakat durum böyle değildi. Rus İmparatorları çok zekiydi ve zayıf Gürcü kralları kandırıyorlardı, fakat atalarının yenilgisini, herhangi bir başarılı Gürcü kralı dikkate almadı.

Gürcü siyasetinin başarısızlığının sebebi koşulsuz güven ve saflıktı, Rusya'nın yardımlarının boş umut yeşerttiğini, Gürcü tarihçi İ. Cavahişvili'nin söylemiye dile getirelim: "Rusya, Gürcistan'a iyi şartlarda kendine göre kullanılabilecek iyi bir silah olarak bakıyordu." Sonuçta bu yanlış umutlar başarısızlığın sebebiydi. Gürcü diplomatların uluslararası hukuku ve yasaları bilinmemesi devletlerarası anlaşma sırasında onlara hatalar yaptırıyordu. Rus diplomasisi tüm sözleşmeleri geçici bir belge olarak algılayıp mümkün olduğunda ve istediğinde anlaşmayı bozuyordu.

Hıristiyanlığa dayanan beklentileri, tamamen haksızlıktı: XVI-XVII. yüzyıllardan itibaren Gürcü kralları (Kral Tamara, V. Giorgi Parlak) artık tarihsel tecrübeyi tanımamışlardı. Selefleri dindaşlığına çok önem vermeyip ülkenin çıkarlarına bağlı olarak, dini önemsemeyerek inancı farklı olan ülkeleriyle dostane

bir ilişki kuruyorlardı. Gürcü toplumunun kralları için özel bir davranışın Rus İmparatorlarına aktarılması doğru değildi. Gürcü kralları ulusun siyasî liderleri ve komutanlarıydı. Sürekli savaşlarda olan Gürcüler için kralın kişiliğinin genel algısına ek olarak, insan olarak da sevdiği otorite kişi idi, fakat aynısı işgalci Rus imparatorlara karşı olmamalıydı.

1992'de yayımlanan bir kitapta (*Судьба и грехи России* -Kader ve Rusya'nın Günahları, Moskova 1992), Rus tarihçi ve filozof Giorgi Fedotov yazıyor: "Çocukluğumuzda Gürcistan'ın Rusya ile barışçıl bir şekilde katılımını öğrendik, ancak az sayda kişi bilir ki, Rusya ona ne tür bir aşağılamayla "kendi iradesiyle birleşmesine zemin hazırladı."

Rusya İmparatorluğu, 1783 yılında Kartli-Kaheti Krallığı ile imzalanan sözleşmesini iptal edip ihlal etti. Sonra da Gürcistan'ı Rusya'ya bağladı. Şiddetli politika uyguladıktan sonra ilk olarak Rus karşıtı Gürcüleri kızdırdı sonra Rusya tarafında olan Gürcüleri düşündürdü. Rusya, Gürcülere karşı yapılan eylemleri, onlara iyilik yapmak isteğiyle haklı çıkarmaya çalışıyordu. Ayrıca, XII. Giorgi, kendi krallığını "istenen notalarla" Rus imparatoruna verdi.

Aslında tek meşru belge iki ülke arasında sadece 1783 Georgievsk Sözleşmesi idi. Bu sözleşmede Gürcistan devlet egemenliği sadece kısmen kısıtlanmıştı. Büyük ülkelerle böyle bir anlaşma imzalama hakkına, o zamanki uluslararası hukuk izin vermekteydi. Bugünün Rus tarihçiliği, Rusya'nın Gürcistan üzerine yaptığı siyaseti 1783 Antlaşması ile açıklamaya çalışıyorlar, uzun bir süre Gürcü krallarının sözleşme maddelerini uygulamak için yalvarıyorlardı. Bu davranış Gürcü ulusunun tarihsel geçmişiyle alay etmekti.

Gürcü krallar ve Prensler, Müslüman ülkelere karşı mücadelede yardım ve koruma talep etmesi için Rusya'ya yalvarmıştı. Yardım yerine yapabilecekleri her şeyi teklif ediyorlardı, ama hiçbir zaman ülkelerini Rus topraklarına çevirmeyi istemediler. II. Irakli kendi ülkesini tahrip etmedi ve tahtını Rus vilayetine çevirmek istemedi. Gürcü devletine karşı geçmişte uygulanan Rus "adaleti" ne yazık ki, sadece güç ve kuvvet kullanmıyor, aynı zamanda yanlış tarihsel argümanlar ile söz konusu

yanlışlığı sabitliyor. Bunun uluslararası hukuki ve tarihsel adalet ilkeleri ile ilgisi yoktur.

Gürcü halkı, koruma yerine 1801'den itibaren Rus halkının ve ordusunun acımasızlığını görüyordu. Bu nedenle Rus emperyal sömürgeci politikasına karşı ellerine silah almak zorunda kaldı. Daha önce Rus yönelimi olan ~~asaletler~~ asiller de memnuniyetsizliklerini artık gizlemiyorlardı. Rusya'ya gönderilen ~~büyükelçiler~~ elçiler de memnun değildi, ama her şey geç ve nafile idi. Rus birlikleri tarafından işgal ve ilhak edilen Gürcistan'da bu süreci kimse durduramazdı. Rusya, Gürcistan devletini mahvettikten sonra uygulanmakta olan reformlar zaten daha kolay gerçekleşecekti.

Rusya, koruma altına aldığı ülkeleri kendi sosyal, ekonomik, hukukî vb sistemine dahil etmeyi, imparatorluğun organik kısmı olarak dönüştürmeyi, ilgili halkın asimilasyonunu öngörüyor ve kendi imparatorluğu içinde etnik tekdüzeliği ortadan kaldırmayı amaçlıyordu. Hedefe ulaşmak için her yerde tekdüze Rus politikası kurmaya çalışıyordu, bu durumda planları uygulamaya koyuyordu. Her böyle bir bölgenin jeopolitik, askerî-stratejik durumu, kültürel özellikler ve nüfusun sahipliklerden dolayı, oradaki yönetimini belirli süreye kadar değişik olarak düzenlemek zorunda kalıyordu. Gürcistan'da da böyle oldu.

Gürcistan'ı ilhak ettikten sonra Rusya hükümeti Kartli-Kaheti bölgesini kendi güvenilir askerî-stratejik ve ekonomik üssü olarak dönüştürme kararı aldı. Bunun için Rus sloganına göre kamu, ekonomik ve kültürel yaşamını tam düzenleme gereği duyuyorlardı. Buna bağlı olarak ise Gürcü yönetim sisteminin Rus yönetimiyle değişmesi kaçınılmazdı. Ama imparator I. Alexander, Gürcistan'da kendi boyunduruğunun ilk aşamasında, kendi pozisyonunun zayıflanması ve Gürcü halkın şiddetli karşı gelmesinin korkusuyla, I. Paul'un planıyla öngörülen Gürcü yönetiminin her elemanının hızla iptal edilmesine ve baştan onun Rus valilik yönetimiyle değişmesine cesaret edemedi. Rusya yönetimin farklı yönünü seçti, Gürcü yönetimin Rus yönetiminin monarşik yönetim karakterine yavaş ve hassas olarak, az ağrılı şekilde değişme yoluna gitti, Gürcü halkın ilgilerini öngörerek ve ona kısıtlanmış özerklik vererek uygulamadı, yine de yerli şartları göze almak zorunda kaldı.

Bu sebeple burada kurulan Rus yönetiminde geçici olarak Gürcü idarî kurumunun elemanları korundu ve sivil adalet süreçlerinde Gürcü kanunlarının kullanılması mümkün oldu, Gürcü beyler ve soylulara belirli, ama önemsiz görevler verildi. Bundan başka, yerli spesifik (özel) şartları öngörerek hareket etmesi için buralı Rus idaresinin başkanına- Gürcistan'ın baş yöneticisine geniş yetkiler verildi.

Bu yönetici hemen hemen her zaman imparatorluğun yüksek ve santral devlet kuruluşlardan bağımsızdı ve raporları sadece kendi kralına veriyordu. Bu yüzden Kartli-Kaheti'de başka hiçbir bölgede benzeri olmayan yönetim kuruldu. Doğu Gürcistan Rusya İmparatorluğu'ndan ayrı olan, özel idarî-bölgesel birimdi, valiliğe benzer, ama yine de önemli derecede farklı yönetimiyle, Rus askerî-sivil diktatör formuyla ve oto yönetimiyle ayrılan bir formdaydı. Bunlara bakmaksızın, bu yönetim, Rus kanunlarına dayalı ve Rus memurlar tarafından uygulanan, kendi içeriğiyle Rus mahkemesi, idarî-bürokratik ve askerî-siyasî mekanizmayı gösteriyordu.

Krallığın kaldırılmasından sonra, İmereti'de ve Gürcistan'ın diğer bölgelerinde (Guria, Samegrelo, Abhazya ve Svaneti) daha sınırlı ama benzer içerikler kurulmuştur. Yerel yöneticilerin asgari özerkliği de korunmuştur, ama Rus himayesi ve Gürcistan Rus yönetiminin kontrolü ile sürdürülmüştür. Bu yönetim modellerini kullanarak, Rusya Gürcistan'da sonsuza dek kalacağını düşünüyordu sözümona böylece Güney Kafkasya'daki pozisyonları güçlenecekti. Gürcistan'da kurulan sistem Rusa'ya istenen sonucu getirmedi. Bir yandan tamamen farklı yönetim kuralları, bir yandan da Rus bürokrasisinin Gürcü-feodal unsurlarının mekanik birlikteliğinin sonucu, Gürcü halkının sosyal yapısına, kültürüne ve geleneklerine uygun değil, aksine çelişkiliydi. Kurulan sistemi polis rejiminin bir örneğiydi, Rus dilinin yayılmasının gücü ile, Gürcü halkının tasfiyesi amaçlanıyordu. Böyle bir yönetim sistemi, tüm nüfusun keskin bir memnuniyetsizliğine neden oldu ve ülkede millî mücadeleler başladı. Gürcistan devletinin yıkımıyla insanlar öfkelendi, idare kuralları ve tanınmayan Rus dilinde yönetimleri, sorunların çözümünde bürokratik gecikmeler, Rus ve Gürcü yasalarını karıştırarak, davalarda çok yönlü işlemler, Rus yetkililerin suç eylemleri vs…..

Nüfusun çok sayıda silahlı ve diğer tür isyanları ve protestolar hükümeti imtiyazlar vermeye zorladı. Aynı zamanda yönetimde bazı değişikliklerle gerekli düzeltmeler yapıldı. Ama bu sadece taktik bir adımdı, geçici olarak geri çekilmekti. Çarın yönetim politikasının stratejik yönünü değiştirmiyordu. Bu politikanın temel, baskın yönü, yüzyılın ilk on yılının saltanatının özelikleriydi, kontrolsüz ve sistemsiz, ama genel olarak kasıtlı iptal, Gürcistan Genel Valilerinin haklarını kısıtlamaları, genel-valinin seviyesine getirmek ve yerel idarenin ortadan kaldırılması amaçlanıyordu. Bu yapılarak, Rus-Gürcü yönetimi yavaş yavaş Rus vilayetindeki yönetim seviyesine getirip sonuçta yönetim değişikliğine yol açılmış oluyordu. Bu nedenle Rus hükümeti Gürcistan'da mecbur bırakılan iktidarın Gürcü unsurlarını ortadan kaldırmak için her türlü çabayı sarf etti. Rusların amacı, Gürcü halkının yüzyıllar boyunca geliştirdiği geleneklerin yok edilmesi ve ortak emperyal kurallara tabi tutulmasıydı.

Yukarıda belirtilen idarî politikanın uygulanması, Güney Kafkasya'daki Rus mevkilerinin kademeli olarak güçlendirilmesini kolaylaştırdı. Petersburg hükümetinin görüşüne göre, bölgenin büyük bir kısmına katılmanın bir sonucu olarak, Gürcistan esas olarak askerî-stratejik görevlerini yerine getirdi, yönetimin özgüllüğünü korumak artık gerekli değildi. Bu politika ayrıca, Rus yönetiminde merkezileşme açısından gerçekleştirilen değişimleri, diğer ulusal bölgelerin idare sisteminde kaçınılmaz olarak az çok ilgili dönüşümlere yol açıyordu.

Rus hükümetince Güney Kafkasya'nın sömürülmesi ile ilgili konular belirlendiğinde, yönetimde merkezileşme eğilimleri özellikle 1820'li yılların ikinci yarısından bu yana güçlendirilmiştir. Bunun gerçekleşmesi için o bölgenin idaresinin Rus idaresi modeline göre düzenlenmesi gerekliydi. Bu yüzden hükümet bölgede tek bir idarî reform yapmayı kararlaştırdı. Reform hazırlanırken, Rus hükümeti yerel halkın çıkarlarını dikkate almamış, sadece politik, askerî-stratejik ve ekonomik çıkarlarını düşünmüştü. Gürcistan ve Güney Kafkasya'da idare sistemi bölgenin yerel halklarının Rusya'yla birleşmesini ve Ruslaştırılmasını sağlayacak bir şekilde kuruldu.

Nihayet 10 Nisan 1840'ta onaylanan kanun hükmünce, Kafkasya yönetim olarak iki kısma ayrıldı. Batı kısmı Gürcistan-İmereti vilayeti; doğu kısmı ise Hazar

Oblastı adıyla yapılandırıldı. Derbend ve Kuba kazaları Derbend Askerî Bölgesi amirinin yönetimine bırakıldı. Gürcistan-İmereti Vilayeti, Tiflis'le birlikte 11 kaza ve 44 nahiye (uçastoktan) oluşturuldu. Tiflis, Gori, Telav, Kutayis (İmereti), Aleksandrapol (Gümrü), Nahçıvan, Erivan, Elizavetpol (Gence), Guri ve Baleken bölgelerini içine alan Gürcistan-İmereti Vilayeti, alan itibariyle neredeyse tüm Kafkasya'yı kapsıyordu.

Rus hükümet çevrelerinde, Gürcistan'ın ve tüm Güney Kafkasya'nın yönetim sistemi hakkında her zaman farklı görüşler vardı. Merkezi ve merkezi olmayan yönetimin muhalifleri arasındaki tartışmalar, reform hazırlanması sürecinde belirgindi. Rusya kendi bürokrasisi ile diğer vilayetlerde yerel ulusal yönetimin varlığını hiçbir zaman kabul etmiyordu. İdare sisteminin merkezileştirilmesi her zaman bir öncelik olmuştu.

General P. Gani'nin 1840'ta hazırladığı reformun projesine göre, bu merkezileştirme eğilimi tam (geçici olarak) bir zafer kazanmıştı. Reform sonucunda Rus hükümeti, nihayet Gürcistan'da Rus idare sisteminin kurulmasını sağladı. Gürcistan idarî sistemi-tamamen kaldırıldı. Böylece 1840 Reformu, özerk yönetimin sona erdirilmesi, merkezî yönetimin tam manasıyla kurulması idi. Bu yönetim şekli 20. yüzyılın başlarında da uygulanıyordu. Bu dönemde ortaya çıkan ekonomik sorunlar, merkezî idare politikasının daha sıkı uygulanmasına yol açtı.

Rusya İmparatorluğu'nun yayılma politikasının başarıya ulaşmasında vilayetler önemli rol oynadı. Bu yapı sayesinde toprak bütünlüğü, yerel idarelerin kontrolü ve yargı organları, sivil bir yapılanma ve bürokrasi içerisinde faaliyet alanı buldu. İdarî bölgeler (Okrug) veya sancak (oblast) yapılanmaları askerî yönetim anlayışını ifade ederken, vilayetler sivil yönetim aygıtları olarak sunuldu. İdarî bölge yöneticileri askerî valilerden seçilirken, vilayet idarecileri sivil idareyi temsil ettiler.

Rus bölgesel idare sistemi, Gürcü halkının tarihî ve kültürel geleneklerine eskisinden daha uyumsuzdu ve yine evrensel bir öfke dalgasına neden oldu. Aynı şey Güney Kafkasya'nın diğer bölgelerinde de oldu. Yönetimin fazla merkezileşmesi, Gürcistan'ın özerk idare sistemini yok etmesi, yardım etmek yerine tam tersine, Rusya'nın yayılma politikasının gereği olduğu ortaya çıktı. Rus hükümeti, Gürcistan

ve Güney Kafkasya yönetiminin öncelikli ilkelerinden, yöntemlerinden uzaklaşmış ve idarî politikasının taktiksel bölümünü kökten değiştirmişti. Şimdi taktik olarak, 12 Kasım 1842'de onaylanan "Transkafkasya Yönetim Kuralı" adlı belgede Rus idarî politikalarına yansıtıldı. Buna göre, hükümetin bu bölgedeki idarî politikası, tüm yönetim mekanizmasının etkili örgütlenmesi ve işleyişini göz önünde bulundurmaktı. Amaç Gürcistan'ı ve bütün Güney Kafkasya'yı Rusya ile birleştirmenin uzun vadeli hedefini gerçekleştirmekti.

1918'de ise çözüm eskisinden farklı olmalıydı, özellikle yönetimin desantralizasyonu, yerel idare sistemin birçok unsurunun yenilenmesi, ülke yönetiminin mevcut koşulları ile organik kombinasyonu ve yerel halkın aktif olarak katılımı ile bu hedefe ulaşabilirlerdi. Gürcistan'da özyönetim idarî politikasının böylesine bir dokunuşu Rus yönetim tarihinin ilk döneminin sonu ve yeni siyasetin başlangıcıydı.

Rusya'nın 1801'den 1918'e kadar Gürcistan'da, yaptığı bütün reformları, Gürcistan'daki tüm gelenekleri ortadan kaldırmak ve Rus sisteminin kurulmasına hizmet etmekteydi. Rusya İpmaratorluğu'nun uyguladığı siyaset, Gürcistan'ı Rusya'nın bir parçası haline getirmek ve Gürcü halkının Ruslaştırılmasını amaçlıyordu. Bu siyaset toplumda derin izler bırakmıştır ve Gürcistan bu izleri ortadan kaldırmak için hâlâ savaş vermektedir.

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

A) CUMHURBAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ

Bkz. BOA, *Hatt-ı Hümâyun*,Nr. 1335.

Bkz. BOA, *Hatt-ı Hümayun*, Dosya No. 363, No. 20138.

B) SAKARTVELOS TSENTRALURİ SAİSTORİO ARKİVİ (STSA)-(GÜRCİSTAN MERKEZ TARİH ARŞİVİ)

STSA; Fond 2,Op.1,27, liste 427

STSA; Fond 112, Op.1, D.1, liste 43, 55

STSA; Fond 112, Op.1, D.1, list.1

STSA, Fond 112, Op.1, D.27, liste. 412

STSA., Fond 2, Op.1, D.27, list-58-59

STSA., Fond 2,a. Op 1, D. 27, list-225-235

STSA, Fond 2,Op.1, D.27, list-234

STSA, Fond 2a, Op.1, D.27, liste 234-235

STSA, Fond 2, Op.1, d.27, list-240

STSA, Fond 26a, Op.1, D.597, list-5

STSA, Fond 2, Op.1,D.22, list-13

STSA, Fond 2,A-ა.1, S-ს.1802, list.1

STSA, Fond 26, A-ა-1, S-ს-17, list-22

STSA, Fond 26, A-ა.1, S-ს.212, list-11, 13

STSA, Fond 489,A-ა.1,S-ს.178, list-180,182

STSA, Fond 489, A-ა.1, S-ს 1, list-178

STSA, Fond 488, A-ა.1, S-ს.160, list-9-12

STSA, Fond 2,ა.1,ს.2514, list-32

STSA, Fond 26,ა.1,ს.4878, list 2

STSA; Fond 1,ა.1,ს.278, s. 4; ფ.4, ა.1,ს.1208, list-2

STSA; Fond 2,ა.1,ს.1208, liste-3

STSA; Fond 2,ა.1,ს.1208, liste-3

STSA; Fond 2,ა.1,ს.1208, liste12

STSA, Fond 2,ა.1,ს.1208, list-13-14

STSA; Fond 2,ა.1,ს.1208, list-86

STSA; Fond 2,ა.1,ს.1208, list-13

STSA; Fond 2,ა.1,ს.1208, list-13-14, 19, 30, 86

STSA; Fond 26,ა.1,ს.7141, list-3

STSA; Fond 2,ა.1,ს.369, list-132-134

STSA, Fond 1263, оп.1, д.144, list-113

STSA; Fond 16,ა.1,ს.663, list- 5

STSA; Fond 26,ა.1,ს.6951, list 10-11

STSA; Fond 26,ა.1,ს.6951, list 7-8

STSA; Fond 2,ა.1,ს.2972, list 4

STSA; Fond 2,ა.1,ს.2972, list 4

STSA; Fond 1,ა.1,ს.235, list 183

STSA; Fond 16,ა.1,ს.1459, list 1

STSA; Fond 1,ა.1,ს.174, list 3

STSA, Fond 1,ა.1,ს.174, list 3

STSA; Fond 16,ა.1,ს.1459, list 7

STSA; Fond 16,ა.1,ს.2959, list 1-2

STSA; Fond 16,ა.1,ს.2959, list 10

STSA; Fond 16,ა.1,ს.2959, list 29

STSA; Fond,ა.1,ს.611, list 1

STSA; Fond 1,ა.1,ს.244, list 2

STSA; Fond 1,ა.1,ს.716, s.3; ს.729, s.2; ფ.16,ა.1,ს.4430, s.5, 8-18

STSA; Fond 2,ა.1,ს.3912, list 15-16

STSA; Fond 2,ა.1,ს.6664, list 15

STSA; Fond 16,ა.1,ს.2959, list 78

STSA; Fond 2,ა.1,ს.3912, list 3

STSA; Fond 2, ა.1,ს.3912, list 8; 10; ПСЗ-2, т.10, No:8505

STSA; Fond 2,ა.1,ს.3912, list 15-16

STSA; Fond 20,ა.1,ს.1208, list 19-20

STSA; Fond 2, ა.1, ს. ს.1, 2808, 2813, 2814, 2815, 2982, 3688, Fond 16, ა.1, ს.424; Fond 1105; ა.1, ს.230; Fond 26, ა.1, ს.1036;

STSA; Fond 2, ა.1, ს. 3575, list 48-50,

STSA; Fond 16, ა.1, ს. 495, list 144; ს. 1550, s. 20; ს. 2046, s. 104; ს. 2420; s. 200, ს. 252, s. 307

STSA; Fond 2,ა.1,ს.8064, list 59

STSA; Fond 112, ა.2, ს.2158, list 1

STSA; Fond 2, ა.2, ს.569-a, list 1-10

STSA; Fond 2, ა.1, ს.10893,

STSA, Fond 17, op. 2, d. 458, list 14.

C) ROSSİYSKİY GOSUDARSTVENNIY İSTORİÇESKİY ARHİV (RGİA) (RUSYA DEVLET TARİH ARŞİVİ)

(RGADA), Fond: 23, Op. 12, Ç. 7, s. 211.

(RGADA), Fond :III, Op. II, Ç.1888, s.1206.

(RGADA), Fond: 23, Op: 13, Ç. 1, s. 7/7.

(RGADA), Fond: 23, Op. 12, Ç. 7, s. 211.

(RGADA), Fond-1152, Op -1, List-95

D)ROSSİYİSKİY GOSUDARSTVENNYY İSTORİÇESKİY ARKHİV-(RUSYA MERKEZ TARİH ARŞİVİ)

РГИА. Fond.1377. Op 1. D.18. list-5

РГИА. Fond.1377, Op 1, D.4, list-10

РГИА. Fond.1377, Op 1, D.4, list-11

РГИА. Fond.1268, Op 1, D 70, liste 2,15-16

РГИА. Fond.1377, Op 1, D.4, list-87-95;

РГИА. Fond.1377, Op 1, D.4, lis-.14-15

РГИА. Fond.1377, Op-оп 1, D-Д.37, list-77

РГИА. Fond.1377, Op-оп 1, D-Д.37, list-14, 15

РГИА, Fond.1286, Op-оп 1, D-Д.96, list-89

РГИА, Fond.1286. Op-оп 1, D-Д.48, list-3

РГИА, Fond.1377, Op-оп 1, D-Д.4, list-11

РГИА, Fond.1377, Op-оп 1, D-Д.4, list-113-115

РГИА, Fond.1286, Op-оп 1, D-Д.48, list-2-3

РГИА, Fond.1377, Op-оп 1, D-Д.48, list-112

РГИА, Fond.1286, Op-оп 1, D-Д.70; Font-ф.1286, Op-оп 4, D-Д.337;

РГИА, Fond.1152, Op-оп.1, D-д.96, list-142-143

РГИА, Fond.1263, Op-оп.1, D-д.95, list-149-150

РГИА, Fond.1263, Op-оп.1, D-д.95, list-149-150

РГИА, Fond.560, Op-оп.1, D-д.90, list- 2-7

РГИА, Fond.1263, Op-оп.1, D-д.96, list-326-333

РГИА, Fond.1263, Op-оп.1, D-д.96, list-345

РГИА, Fond.1261, оп.9, д.3, s. 91-92

РГИА, Fond.1377, оп.1, д.37, list-107

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.100

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.39, s.20

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.39, s.115

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.45, s.92

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.79, s.2

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.39, s.38-39

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.79, s.64

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.79, s.149

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.45, s.39-40

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.144, list-113

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.144, s.115-118

РГИА, Fond.1377, оп.1, д.4, s.101-102

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.39, s.21

РГИА, Fond.1377, оп.1, д.4, s.108

РГИА, Fond.1377, оп.1, д.4, s.19-20

РГИА-R, Fond.1263, оп.1, д.848, s.229

РГИА, Fond.1263, оп.1, д.989, s.315

РГИА, Fond.1263, оп.1, д.1047, s.61

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.39, s.162-163

РГИА, Fond.560, оп.10, д.25; ф.1268, оп.1, д.39,99; ф.1286, оп.7, д.523

РГИА, Fond.1263, оп.1, д.421, s.750, 757

РГИА, Fond.1286, оп.7, д.523, s.2-3

РГИА, Fond.1152, оп.1, д.96, s.7

РГИА, Fond.1286, оп.1, д.45, s.1-2

РГИА, Fond.1286, оп.1, д.45, s.14

РГИА, Fond.1286, оп.1, д.45, s.12

РГИА, Fond.1287, оп.37, д.20, s.22-23

РГИА, Fond.1149, оп.1, д.4, s.3

РГИА, Fond.1149, оп.1, д.4, s.13

РГИА, Fond.1149, оп.1, д.4, s.20

РГИА, Fond.1149, оп.1, д.4, s.18

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.1, s.70

РГИА, Fond.1377, оп.1, д.37, s.114

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.1, s.69

РГИА, Fond.1377, оп.1, д.8-a, s.12

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.8, s.1

РГИА, Fond.1286, оп.4 д.3379, л .2; ф.1286, оп.1 д.45, л. 40

РГИА, Fond.1286, оп.7 д.523, s.8-9

РГИА, Fond.1263, оп.1 д.848, л.(liste) 252; д.989, л.(liste) 337; д.1062, л.(liste) 411-ob; д.1116, л.(liste) 253; д.1192, л.(liste) 783;

РГИА, Fond.560, оп.22, д.18, s.117-119

РГИА, Fond.560, оп.22, д.18, s.82-83

РГИА, Fond.1377, оп.1, д.5, s.6-8

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.1, s.160-164

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.4-a, s.24-25

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.2, s.236-260

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.2, s. 415-416; 496-497;

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.7-p, s. 10-13

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.4-b, s. 86-88

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.4-a, s. 1-13

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.4-a, s. 132

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.4, s.22; 27; 30-35; 125, 114-141; 149.

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.8, s.35-36

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.7, s.183

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.7, s.114

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.108, s.80-82

РГИА, Fond.1268, оп.26, д.3, s.154

РГИА, Fond.1268, оп.26, д.3, s.59

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.180, s.159-160

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.180, s.110

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.180, s.60

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.180, s.49, 52, 57

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.180, s.44, 47-48

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.196, s.45-50

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.210, s.7-8

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.196-b, s.1-2

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.196-b, s.3

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.196-b, s.5-6

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.196-b, s.13-14

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.196-b, s.210

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.196-b, s.211-219

РГИА, Fond.1268, оп.26, д.3, s.60-63

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.196, s.133

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.247, s.39-40

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.247, s.28, 80

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.372, s.1

РГИА, Fond.1268, оп.4, д.108, s.22

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.509, s.18-20

РГИА, Fond.561, оп.1, д.249, s.33-35

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.534, s.3,40

РГИА, Fond.1268, оп.1, д.196-b, s.209-210

YAYIMLANMIŞ BELGELER

A)AKTI CABRANİYE KAVKAZKOY ARKHEGRAFİÇESKOY KOMİSYİ- (Kafkas Arkeoloji Komisyonu tarafından toplanan kaynaklar)

AKAK, c. II, s.8

AKAK, c. II, s.1

AKAK, c. II. s.51

AKAK, II, s.188-19 Ş.

AKAK, II, s.29

AKAK, c. III, s.8

AKAK, c. III, s. 11-12

AKAK, c. IV, s. 22

AKAK, c. IV, s. 217

AKAK, c. III, s.154

AKAK, c. IV, s.382

AKAK, c.VI, s.607-608

AKAK, c. V, s.678-680

AKAK, c. I, s.413

AKAK, c. I, s.529

AKAK, c. I, s.270

AKAK, c. I, s.272

AKAK, c. I, s.268

AKAK, c. IV, s.140

AKAK, c. II, s.263

AKAK, c. IV, s.143

AKAK, c. IV, s.157-158, 161

AKAK, c. IV, s.162-163

AKAK, c. IV, s.163, 171

AKAK, c. IV, s.169

AKAK, c. IV, s.166-169

AKAK, c.VI, M. Berdzenişvili'nin makaleleri, s.218

AKAK, c. V, S-408-409 s.59, 66-67

AKAK, c.VI, ч.1 s.391

AKAK VI, s.77-78; VII, s. 11-12

AKAK, c. I, s.407

AKAK, c. V, s.211

AKAK, c. V, s.226-229

AKAK, c. V, s.351

AKAK, c. II, s.9

AKAK, c. VIII s.678,681

AKAK, c. II, s.550

AKAK, VIII, s. 426

AKAK, II, s. 224

AKAK, IV, s.26-27

AKAK, V, s.26-27

AKAK, I, s.388

AKAK, IV, s.957

AKAK, III, s.4

AKAK, IV, s.316-317

AKAK, c. I, s.444-446;

AKAK, III, s.23

AKAK, V, s.11-13

AKAK, I, s.491, 591; II, c.35

AKAK, VI, s. 16

AKAK, VIII, s. 49

AKAK, VII, s. 3

AKAK, VIII, s. 50

AKAK, VII, s. 4

AKAK, VI, s. 133-134

AKAK, VIII, s. 55-56

AKAK, IX, s. 579

AKAK, VII, s.38

AKAK, VII, s.39

AKAK, IX, s.22; B

AKAK, IX, s. 23

AKAK, IX, s. 23-24

AKAK, IX, s. 28-29

AKAK, IX, s.36-37

AKAK, II, s.44

B) POLNOYE SABRANİYE ZAKONOV RASSİSKOY İMPERİİ- (Rusya İmparatorluğun yasalarının koleksiyonu)

ПСЗ-1, P.S.Z-1, C-6, No:4036

ПСЗ-1, P.S.Z-1, C-31, No:24696

ПСЗ-1, т.29, No:22712

ПСЗ-1, т.32, No:24965

ПСЗ-1, т.36, No:27783

ПСЗ-1, т.44, ч.II, s.244

ПСЗ-2, т.3, No:2101

ПСЗ-1, т.7, No:5650

ПСЗ-2, т.2, No:1188

ПСЗ-2, т.10, No:8284

ПСЗ-1, т.35, No:27437

ПСЗ-2, т.13, No:10991

ПСЗ-2, т.13, No:10991

ПСЗ-2, т.13, No:11111

ПСЗ-2, т.13, No:11780

ПСЗ-2, т.5, No:3661

ПСЗ-2, т.11, No:11823-а

ПСЗ-1, т.33, No:25767

ПСЗ-2, т.3, No:1857; т.5, No:3856;

ПСЗ-2, т.6, No:4991

ПСЗ-2, т.11, No:8888

ПСЗ-2, т.38, No:29095

ПСЗ-2, т.6, No:4488

ПСЗ-2, т.14, No:12767

ПСЗ-1, т.33, No:26135

ПСЗ-1, т.36, No:27885-а

ПСЗ-2, т.11, No:11398-а

ПСЗ-2, т.5, No:3661

ПСЗ-1, т.30, No:23430

ПСЗ-1, т.32, No:25429

ПСЗ-1, т.32, No:25429

ПСЗ-1, т.32, No:25429

ПСЗ-1, т.40, No:30272

ПСЗ-2, т.2, No:1007

ПСЗ-1, т.XLIV, Ч.II, кн.штатов отд.4(C.44, Bölüm II, Devlet kitabı.4)List-242-243

ПСЗ-1, т.38, No:28915

ПСЗ-1, т.27, No:21087;

ПСЗ-1, т.28, No:21273

ПСЗ-1, т.31, No:24722

ПСЗ-1, т.36, No:27961; No:28092; т.40, No:30216

ПСЗ-1, т.37, No:28563

ПСЗ-1, т.38, No:28915

ПСЗ-2, т.1, No:172; No:471

ПСЗ-1, т.3, No:2445; No:2448

ПСЗ-1, т.6, No:4126

ПСЗ-2, т.10, No:8166

ПСЗ-2, т.7, No:5267

ПСЗ-2, т.10, No:8164

ПСЗ-2, No:6309-a

ПСЗ-2, No:10044-a

ПСЗ-2, с.15 No:13413

ПСЗ-2, с.15 No:13368-13371

ПСЗ-2, с.15 No:13368-13371

ПСЗ-2, с.17 No: 16008

ПС3-2, c.17 No: 16205

ПС3-2, c.17 No: 16205

ПС3-2, c.17 No: 16155

ПС3-2, c.17 No: 16244

ПС3-2, c.17 No: 16237

ПС3-2, c.19 No: 18353

ПС3-2, c.19 No:18482

ПС3-2, No:17652

ПС3-2, No:16874-a

ПС3-2, c.18, No:16708

ПС3-2, c.19, No:17642

GAZETELER

Balaşeva, B. C.: **Ruskaya Starina** (Русская старина-Rus antikaları) Gazetesi,

Caparidze, A.: **Saeklesio Samartlis Tskaroebi Autokefaliis Gaukmebisas** (საეკლესიო სამართლის წყაროები ავტოკეფალიის გაუქმებისას-Otocephali Kaldırırken Kilise Hukuk Kaynakları) makale yayınma tarihi:16 Hazıran 2016

Corcadze, A.: "Tsarsulis Gakvetili" (წარსულის გაკვეთილი -Geçmişden Ders), **Droeba** Gazetesi, 26. XI. 1909, Tiflis, No:263

Çhetia, Şota,: **Rusuli Mmartvelobis Sistema Sakartveloşi** (1801-1840) Akad.N.Maris Sahelobis Enis İstoriisa da Materialuri Kulturis İntitutis Moambe,(რუსული მმართველობის სისტ

ემა საქართველოში (1801-1840),აკად.ნ. მარის სახელობის ენის, ისტორიისა და მატერიალური კულტურის ინსტიტუტის მოამბე- Gürcistan'da Rusya yönetim sistemi (1801-1840), Akademi Üyesi N. Marı adlı olan Dil, Tarih ve Materyal Kültür Enstitüsü'nün Gazetesi, VIII, Tiflis 1940

Çhetia, Ş.: "**Rusuli Mmartvelobis Sistema Sakartvloşi**"(რუსული მმართველობის სისტემა საქართველოში-Gürcistan'da Rus İdaresinin Sistemi), "Moambe" Gürcistan Milli Müzenin gazetesi XII, Tiflis 1944

Çhetia, Ş.: **Rusuli Mmartvelobis Sistema Sakartveloşi(1840-1864)**, (რუსული მმართვე ლობის სისტემა საქართველოში (1840-1864) - Gürcistan'da Rus yönetim sistemi(1840-1864)), Gürcistan Müzenin "Moambe"si, XII, Tiflis 1987

Droeba: (დროება-Zaman) gazetesi, 1880 Tiflis, № 449, 1874

Jujunaşvili, G.: **Krebuli Mesheti**, statia "Moskovi-Mesame Romi" Koncepciis Çasahva da Ganvitareba, (კრებული"მესხეთი"- "მოსკოვი-მესამე რომი"კონცეფციის ჩასახვა და განვითარ ება- Koleksiyon "Meskheti" – makale :"Moskova-Üçüncü Roma" kavramı ve gelişimi), No:4, 2007 y.

Kipiani, Dimitri,: “Memuarebi” (მემუარები-Anıları), **Kafkasya** (Кавказ) Gazetesi, 1875 No:109, Tiflis 1930

Kvali Gazetesi: 6 Ocak 1895 (yıllık gazetesi)

Proneli, A.: Mtiuleti “**Moambe**”, (Gürcistan Gazetesi-Moambe) No: III, 1895

Tifliskiy Bedomosti: (Тифисские ведомости) Gazetesi, 15 Kasım 1830

KİTAPLAR VE MAKALELER

Abaşmadze, A.: **Kartuli İntelektualuri Fenomenebi** (ქართული ინტელექტუალური ფენომენე ბი-Gürcü entelektüel fenomenler), Tbilisi Yayınevi, Tiflis 1992

Ahalaia**,** I.: **Saglekho Reporma Samegreloşi** (საგლეხო რეფორმა სამეგრელოში- Samegrelo’da Köylüler Reformu), Sohumi 1958

Antelava, I. G.: **Gosudarstvennyye Krestyane Gruzii v Pervoy Polovine XIX veka** (Государственные крестьяне Грузии в первой половине XIX века- XIX yüzyılın ilk yarısında Gürcistan devlet köylüleri), Suhumi, 1955

Antelava, İ.: **Tsarizmis Koloniuri Politika Sakartveloşi XIX Saukunis 30-50-ian Tslebşi** (ცარიზმის კოლონიური პოლიტიკა საქართველოში XIX საუკუნის 30-50-იან წლებში- 19. yüzyılın 30-50’lerinde Gürcistan’daki Çarlık

sömürge politikası) Gürcistan Tarih Araştırmaları, c.V, Tiflis 1970

Antelava, I.: **Sagleho Reformebi Sakartveloşi** (საგლეხო რეფორმები საქართველოში- Gürcistan'da Köylü Reformlar, საქართველოს ისტორიის ნარკვევები-Gürcistan Tarihinin Araştırmaları), Sovyet Gürcistan yayınları, Cilt V, VI Bölüm, Tiflis 1973,

Asatiani**,** Nodar,: **Sakartvelos İstoria** (საქართველოს ისტ ორია-Gürcistan Tarihi), Tsisartkela yayın ları, Tiflis 2001

Asatiani, N.: **Sakartvelos İstoria** (Uzvelesi Droidan XIX s-mde)(საქართველოს ისტორია,(უძველესი დროიდან XIX ს-მდე - Gürcistan Tarihi (Eski Zamandan XIX yüzyıla kadar)), Mecniereba Yayınevi, Tiflis 1999

Avaliani, S.L.: **Krestyanskiy Vopros v Zakavkaz'ye** (Кресть янский вопрос в Закавказье-Transkafkasya'da köylü sorunu), IV cilt, Tiflis 1912-1920

Baddeley, John F,: **Rusların Kafkasya'ya İstilası ve Şeyh Şamil** (Çeviren: Sedat Özden), Kayıhan Yayınları, İstanbul 1989

Bakradze, D.: (düzenleyen), **Sbornik Zakonov Gruzinskovo Tsarya Vahtang VI** (Сборник законов грузинского царя Вахтанга VI-Gürcü Kral VI. Vakhtang'in Yasalarınn Koleksiyonu), Tiflis 1887

Bal, Halil,: **Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Kuruluş Mücadelesi (1914-1918) ve Kafkas İslam Ordusu**, İdil Yayıncılık, İstanbul 2010

Baspaminanya B.A.: **Dziubenko Palubekovaya Grajdanskaya Slujba v Zakavkaziye 1829-1876),** St. Petersburg 1879, c.XXV

Bekadze, Shota,: **"XVI Yüzyıl Sonlarında Çıldır Eyaleti Ahıska Sancağı Çeçerek Nahiyesi'nin Sosyo-Ekonomik Durumu**", Karadeniz, Kış 2014, Yıl 6, Sayı 21, Ankara 2014, s. 192

Bendinaşvili**,** Al.: **Agraruli Urtiertobani Sakartveloshi 1890 – 1917** (აგრარული ურთიერთობანი საქართ ველოში 1890 –1917 წწ-Gürcistan'daki Tarım İlişkileri 1890-1919yy), Tiflis 1965

Bendianaşvili, A.: **Erovnuli Sakithi Sakartveloşi, 1801-1921**, (ეროვნული საკითხი საქართველოში, 1801-1921-Gürcistan'da Millî Mesele), Metsniereba yayınları, Tiflis 1980.

Bendianişvili, A.: **Kartveli Halhis Erovnul-Ganmantavisufle beli Mozraoba XIX Saukunis Pirvel Nahevarşi** (ქართველი ხალხის ეროვნულ-განმანთავისუფლებელი მოძრაობა XIX საუკუნის პირველ ნახევარში- XIX yüzyılın ilk yarısında Gürcü halkının ulusal kurtuluş hareketi), Kitap: Rusuli Kolonializmi Sakartveloşi(რუსული კოლონიალიზმი საქა რთველოში-Gürcistan'daki Rus

sömürgecili ği), Universali yayınevi, Tiflis 2008.

Bendianaşvili, A.: **Soplis Sazogadoebrivi Mmartvelobis Şemog heba. Sasamartlo da Sakalako Repormebi** (სოფლის საზოგადოებრივი მმართველო ბის შემოღება.სასამართლო და საქალაქო რეფორმები- Kırsal Kamu Yönetiminin Girişi,Mahkeme ve şehir reformları), Gürcistan Tarihinin Araştırmaları, Sovyet Gürcistan yayınları, Tiflis 1973.

Bendianişvili, Aleksandre,: **Kartuli Erovnuli Sahelmtsipos Ganvitarebis Etapebi**,(ქართული ეროვნული სახე ლმწიფოს განვითარების ეტაპ ები- Gürcistan ulusal devletinin gelişim aşamaları), Tiflis 2006.

Berdzenişvili, Nikoloz: **Sakartvelos İstoriis Sakithebi, (**საქართვე ლოს ისტორიის საკითხები- Gürcü Tarihinin Konuları) Metsniereba yayın evi, Tiflis 1965.

Berdzenişvili, Nikoloz.

Canaşia, Simon. Cavahişvili, İvane.: **Gürcistan Tarihi**, Sorun Yayınları, İstanbul 1997.

Berzenişvili, N.: **Sakartvelos İstoriis Sakithebi** (საქართვე ლოს ისტორიის საკითხები- Gürcü tarihinin konuları), Tiflis 1986.

Berdzenişvili, N.: **Sakartvelos İstoriis Sakithebi**,(საქართ ველოს ისტორიის საკითხები- Gürcü

Tarihinin Konuları) Metsniereba yayın evi, Tiflis 1965.

Berdzenishvili, Maksime,: "**Masalebi XIX Saukunis I Nahevris Kartuli Sazogadoebriobis İstoriisatvis**" (მასა ლები XIX საუკუნის I ნახევრის ქართული საზოგადოებრიობის ისტორიისათვის- XIX ilk yarısında Gürcistan toplumunun tarihi için malzemeler), "Metsniereba" yayın evi, Tiflis 1980.

Brokgauz, F.A.: İ.A. Efron, **Entsiklopediçeskyi Slavar** (Энциклопеди ческий словаръ- Ansiklopedik Sözlük), c.X, St.Petersburg, 1892

Bubulaşvili, E.: **Sakartvelos Katolikos-Patriarki Anton Meore, Tshovreba da Mogvatseoba** (საქართველოს კათოლი კოს-პა ტრიარქი ანტონ მეორე, ცხო ვრება და მოღვაწეობა- Gürcistan Katalikos -Patriği, Antio II, Yaşam ve Aktiviteleri), Mematiane yayınları, Tiflis 2002

Butkov, P.G.: Materiyali dlya novoe istoriy Kavkaza (П.Г. Бутков, Материалы для новои истории Кавказа с 1722 по 1803 год-1722'den 1803'e kadar Kafkasya'nın yeni tarihi için malzemeler), c. II, St. Peterburg 1869

Caoşvili, V.: **Sakartvelos Mosahleoba XVIII-XX Saukune ebşi**,(საქართველოს მოსახლეობა XVIII-XX საუკუნეებში-Gürcistan Nüfusu XVIII-XX yüzyıllarda) Metsniereba Yayın evi, 1984 Tiflis

Cavahişvili, İvane,: ”**Thzulebani Tormet Tomat**” (თხზულებ ანი თორმეტ ტომად- Araştırmalar on iki cilt), Tiflis Devlet Üniversitesi’nin yayınları, I cilt, Tiflis 1979

Çapraz, Hayri: “Gürcistan’da Rus İdaresi’nin Yerleşmesi (1800-1850)”, **OAKA**, Cilt I, Sayı:1 2006, s. 78.

Çavçavadze, İ.: Değerlendirme(1879), İveria Dergisi, **Seçilmiş Eserler**(რჩეული წერილები-Seçilmiş Eserler), 5 cilt, Sovyet Gürcistan Sovyetler Yayınları, Tiflis 1987 (Seçilmiş Eserler), Tiflis 1879

Çavçavadze, A.G.: **Kratkı İstoriçeski Oçerk Palajeniy Gruziy** 1801-1837yy.(А.Г.Чавчавадзе, Краткийисторический очерк положения Грузии и1801-1837гг Кавказкий-801-1837 arasında Gürcistan Durumunun Kısa Bir Tarihçesi) Kafkas koleksyonların yayınları, c.23, Tiflis 1902

Çiçinadze, Z.: **Kartveli Mahmadianebis didi Gadasahkeba Osmaletis İmperiaşi, Muhajiroba- Emi gratsia** (ქართველ მაჰმადიანთა დიდი გადასახლება ოსმალეთში. მუჰაჯირი-ემიგრაცია-Gürcü Müslümanların Osmanlı’ya göçü ve muhacirlik, emigrasyon), Tiflis 1912

Çiçinadze, Z.: “**Orbeliani Al. Me da İs**”(ორბელიანი, ალ., მე და ის- Orbeliani Al. Ben ve O), Düzenlenen Zakaria Çiçinadze, Tiflis 1879

Çumburidze, D.: **Kartli-Kahetis Sagareo Politika XVIII saukunis 90 Tslebşi, Urtiertoba Rusettan**, Sakartvelo-Rusetis Urtiertoba XVIII-XXI saukuneebşi,(საქართველო-რუსეთის ურთიერთობა XVIII-XXI საუკუნ ეებში-Gürcistan-Rusya İlişkileri XVIII-XXI Yüzyıllarda) Meridiani Yayınları, Tiflis 2016.

Çumburidze, D.: Rusuli Mmartvelobis Damyareba Sakartveloşi (რუსული მმართველობის დამყა რება საქართველოში-Gürcistan'da Rus idaresinin kurulması), **Sakartvelo-Rusetis Urtiertoba XVIII-XXI Saukuneebşi** (საქართველო-რუსეთის ურთიერ თობა XVIII-XXI საუკუნეებში-Gürcistan-Rusya İlişkileri XVIII-XXI Yüzyıllarda), , Meridiani yayınları, Tiflis 2016.

Çketia, Ş.: **Sagleho Reformis İstoriisatvis Sakartveloşi**, (საგლეხო რეფორმის ისტორიი სათვის საქართველოში- Gürcistan' da Köylülerin Reformunun Tarihi), Metsiereba Yayınları, Tiflis 1950.

Çketia, A.: **Administratsiuli Reformebi N. Barataivilis Dros**(ადმინისტრაციულირეფორმა ნ.ბარათაშვი ლის დროს-N. Bara taşvili döneminde İdari Reformları) Kitap: Nikoloz Barataşvili (kaynaklar), c.I, Tiflis 1945.

Demirel, Muammer,: **Artvin ve Batum Göçmenleri (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan Sonra).** Atatürk

Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 2009, 40

Dolidze, İ.: **Sakartvelos Çveulebiti Sculi** (საქართვე ლოს ჩვეულებითი სჯული -Gürcistan'ın teamül hukuku), Üniversite Yayınları, Tiflis 1960.

Dolidze, İ.: **Zveli Kartuli Samartali** (ძველი ქართუ ლი სამართალი- Eski Gürcü Yasası), Tiflis Devlet Üniversitesinin yayınları, Tiflis 1953.

Dubrovin, N. F.: **İstorya vayni i vladayçestva Ruskih na Kavkaze** (История воины и владаычества русских на Кавказе- Savaş Tarihi ve Kafkasya'daki Rusların Hâkimiyeti) Yayınevi: Kategory Birimlerin Bölümü, c. III, St. Peterburg 1886.

Dubrovin, N.: **Zakavkaziye ot 1803-1806 Goda** (Н.Дубро вин, Закавказье от 1803-1806 года-Kafkasya 1803-1806 yıllar arasında) Matbaa Evi Yayınları, St. Peterburg 1866.

Dumbadze, M,: **İmeretis Sahelmtsipos Gaukmeba da Tsarizmis Batonobis Gaukmeba Sakartveloşı** (იმერეთის სახელმწიფ ოს გა უქმება და ცარიზმის ბატონ ობის გაფართოება საქართველო ში- Imereti Kralığın Kaldırılması ve Gürcistan'da, Çarlığın Genişlemesi), 17 Bölüm, **Sakartvelos İstoriis Narkvevebi** (საქა რთველოს ისტორიის ნარ კვევე ბი-Gürcü Tarihinin Araştirmaları), 1973 Tiflis.

Dumbadze, M.: **Dasavlet Sakartvelo XIX Saukunis I Nahe varşi** (დასავლეთ საქართველო XIX საუკუნის I ნახევარში-Bati Gürcistan XIX yüzyılın ilk başlarında), Mecniereba Yayın evi, Kutaisi 1957.

Dumbadze, M.: **Kartli-Kahetis Saxelmtsifos Gaukmeba da Rusettan Şeerteba**, (ქართლ-კახეთის გაუქმება და რუსეთთან შეერთ ება-Kartli-Kaheti Krallığın kaldırılması ve Rusya'yla Birleşmesi, საქართველოს ისტორიის ნარკვ ევები-Gürcistan Tarihinin Araştırmaları), Sovyet Gürcistan yayınları, Tiflis 1973.

Dumbadze, Mamia,: Dasavlet Sakartvelo XIX Saukunis Pirvel Nahevarşi, (დასავლეთ საქართველო XIX საუკუნის პირველ ნახევა რში-Bati Gürcistan XIX yüzyılın ilk yarısında) Metsniereba Yayınları, Tiflis 1957

Durnova, N.N.: **İstoriçeskyi Açerk Avtokepalnih tserkvey: İverskoy i İmeretinskoy, s Piskom eparhyi i Kataikosov Mtshetskih i İmeretinska-Abhazkih** (Исторический очерк автокефальных церквей: Иверской и Имеретинскои, с списком епархии и каталикосов мцхетских и имеретинско-абхазских-Otosefal Kiliselerin Tarihi Taslağı: İberia ve İmereti'nin Piskoposluğun Mtsheta ve İmereti-Abhazya Katedralın Listelerinde) Moskova 1910

Dzadzaria, G.: **Oçerki İstoryi Abhazkoy** (Очерки Истории Абхазскои ACCP-Abhaz Tarihi) c.I, 1960 Sohumi, s.129-141

Eroşkin, N.P.: **Krepostniçeskoye Samaderjanye i evo Politiçeskye İnstituti** (Крепостническое самодержа вие и его политические институты: первая половина XIX века - Serf otokrasisi ve politik kurumları: XIX. Yüzyılın ilk yarısı), Misl yayınevi, Moskova 1981

Esadze, S.S.: **İstoriçeskaya Zapiska ob Upravleniy Kavkazom** (С.С.Эсадзе,- Историческая записка об управлении Кавказом-Kafkasya Yönetiminde Tarihsel kayıtları) Tiflis 1907

Gogoladze, D.: **Sakartvelos Sotsialur-Ekonomikuri Ganvita reba Gvianfeodalur Hanaşi** (Saadgilmamulo Urtiertoba).1800-1864.(საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარება გვიანფეოდალურ ხანაში(საადგილმამულო ურთიე რთობა)1800-1864 Geç Feodal dönemdeki Gürcistan'ın sosyal-ekonomik gelişimi(arazi kullanımı, nüfus ilişkisi)1800-1864yy) Metsniereba yayın evi, Tiflis 1971

Gamezardaşvili**,** D.: **Kotetişvili V. Rçeuli Natserebi Ert Tsignad**, (კოტეტიშვილი, ვ., რჩეული ნაწე რები ორ წიგნად - V. Kotetişvili'nin Seçilmiş Yazıları İki Kitapta), I cilt, Tiflis 1965

Gogoladze, D.: **Brzola Tsarizmis Tsinaagmdeg XIX saukunis Pirvel Otseulşi** (ბრძოლა

ცარიზმის ბატონობის წინააღმდეგ XIX საუკუნის პირველ ოცეულში-XIX. İlk yirminci yüzyılda Çarlık'ya karşı savaş) C. IV,18 Bölüm, Tiflis 1974.

Gozaşvili, G.: **1832 Tslis Şetkmuleba,** (1832 წლის შეთქ მულება-1832 Yılın İsyani) Metsniereba yayınevi, Tiflis 1970.

Gugushvili, P.: **Sakartvelosa da Amierkavkasiis Ekonomi kuri Ganvitareba** XIX –XX y.(საქართველოსა და ამიერკავკა სიის ეკონომიკური განვითარ ება XIX –XX ს. Gürcistan ve Güney Kafkasya'nın Ekonomik Gelişimi XIX –XX y.), Tiflis 1949.

Gümüş, Nabi,: "Son Gürcü Kralı II. Solomon'un Ruslara Karşı Mücadelesi ve Osmanlı Devlet ile İlişkileri", **Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** Sayı*:* 22, 2006

Haçapuridze, G.: **Sakartvelo XIX saukunis Pirvel Nahevarşi, İstoriuli Narkvevebi** (საქართველო XIX საუკუნის პირველ ნახევარში-Gürcistan XIX yüzyılın ilk yarısında),Gürcistan Araştırması, Tiflis 1958.

Haçapuridze, G.B.: **K İstoryi Gruzyi Pervoy Palavini XIX Beka** (К истории Грузии первой половины XIX века-XIX. Yüzyılın ilk yarısında Gürcistan tarihine), Zarya Vastoka Yayın evi, Tiflis 1950.

Hantadze, Ş.: **Dokumentebi Kahetis 1812 Tslis Acankebis İstoriisatvis** (დოკუმენტები კახე თის 1812

წლის აჯანყების ისტორ იისათვის- Kaheti'nin 1812 isyanı tarihin dökümanları), Tiflis Devlet Üniversitenin yayın evi, Tiflis 1999.

Heltuplişvili, M.: **Vstuplenye Gruzyı v sastav Rosiskoy İmperyı** (М.Хелтупишвили, Вступление Грузии в состав Российской империи- Gürcistan'ın Rus İmparatorluğu'na girişi,) Kutaisi 1901.

İberieli, Sandro.: **Gürcü Halkının Tarihi**, İstanbuli, Cinius Yayınları 2014, s.28.

İvanenko, B.H.: **Grajdanskoe Upravleniye Zakavkazem** (В Н Гражданское управление Закавказъем- Kafkasya'nın sivil yönetimi), c.I, Tiflis 1904.

İstoryi İugo-Osetyi v Dokumentah i Materyalah (История Юго-Осетии в документах и материалах- Güney Osetya'nın belgeler ve malzemelerdeki tarihi) İriston yayınları, c.II, Tiflis1960.

Jones, Stephen F.: "**Socialism in Georgian Colors**" (Gürcü Renklerinde Sosyalizm), The European Road to Social Democracy 1883-1917, (Avrupa'nın Sosyal Demokrasi Yolu 1883-1917), London 2005.

Karalidze, C.: **Şavsheti Rusetis İmperiis Şemadgenlobashi, Şavsheti** (შავშეთი რუსეთის იმპ ერიის შემადგენლობაში, შავშე თი,- Şavşat Rus İmparatorluğu'nun bir parçası, Şavşat,) Tiflis 2011.

Karalidze, C.: **Acara 1878-1903 Tslebşi** (აჭარა 1878-1903 წლებში-1878-1903 yıllar arasinda Acara), Batum 2009.

Katkov, M. N.: **Sabraniye Peredovih Statey Maskovskih Vedemostey**. 1865 God (Собрание передовых статей Московских ведомостей. 1865 год- Moskova Haberlerin Seçilmiş(öne çıkan) Makaleler. 1865 yıl), Moskova 1897.

Kavkazskiy Kalendar na 1889 g, Otdel 1 Prilojeniya: Zemlevladeniye i Zemlevladeltsı Tiflisskoy Gubernii v 1888 g (кавказкий календар на 1891г, отдел и приложения: землевладение и землевладельцы тифлисской губернии в 1888 г - Kafkas takvimi 1891 y, bölüm ve uygulamalar: 1888 yılında Tiflis eyaletinin mülkiyeti ve arazı sahipleri), Tiflis 1888.

Kekelidze**,** K. **Kartuli Literaturis İstoria** (ქართული ლიტერატურის ისტორია-Gürcü Edebiyatının Tarihi), T.D.Ü. Yayınları, c.II, Tiflis 1958.

Kikvidze, A.: **Sakartvelos İstoria**(XIX saukune) (საქართველოს ისტორია (XIX საუკუნე) Gürcistan Tarihi(XIX yüzyıl) TSU yayın evi, Tiflis 1954.

Kliuçevski, B.O.: **İstoriçeskye Portreti** (Исторческие портреты- Tarihsel Portreler), Pravda yayın evi, Moskova 1990.

Klepikov, S. A.: **Filigrani i Ştempelya na Bumage Ruskovo i İnostrannovo Proyzbodstva XVII-XX Veka** (Филиграни и штемпепя на бумаге русского и иностранногоо производства XVII-XX века- Filigran ve XVII-XX yüzyılın Rus ve dış üretim kâğıtlarına damgalama) Moskova 1959.

Kokraşvili, H.: Dasavlet Sakartvelos Dapkhroba Rusetis Mier (დასავლეთ საქართველოსდაპყ რობა რუსეთის მიერ- Rusya tarafından Bati Gürcistan'ın fethetmesi), **Sakartvelo-Rusetis Urtiertoba XVIII-XXI Saukuneebşi** (საქართველო-რუსე თის ურთიერთობა XVIII-XXI საუკ უნეებში-Gürcistan-Rusya İlişkileri XVIII-XXI Yüzyıllarda), Meridiani yayınları, Tiflis 2016

Kokraşvili, H.: Rusetis Religiuri Politika Sakartveloşi(XIX saukunis I Nahevari) **Rusuli Kolonyalizmi Sakartveloşi**, (რუსეთის რელიგიური პოლიტიკა საქართველოში(XIX საუკუნის I ნახევარი)-Rusya'nın Gürcistan'daki Dini Politikası (19. yüzyılın ilk yarısı; რუსული კოლონიალიზმი საქართველოში-Gürcistan'daki Rus sömürgeciliği) "Universali" yayınları, Tiflis 2008.

Kolonialnaya Politika Tsarizma v Azerbaycane (Колониальная политика царизма в Азербаиджане- Azerbaycan'da Çarlık Sömürgeci Politikası), Moskova 1936.

Kopaliani, C.: Mouravis Sahelo Feodalur Sakartveloşi, (მოურვის სახელოო ფეოდალურ საქართველოში- Feodal Gürcistan'da "Mouravi" Görevi), Metsniereba Yayınevi, Tiflis 1982.

Kortua**,** Niko,: **Sakartvelo 1806-1812 Tslebis Ruset-Turketis Omşi** (საქართველოო 1806-1812 წლების რუსეთ-თურქეთის ომში- Gürcistan 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşında), 1964 Tiflis

Kupatadze, B.: **Sakartvelos Helisuplebis İstoria** (საქართველოს ხელისუფლების ისტორია-Gürcistan Hükümetin Tarihi), Tiflis 2006

Kutelia, K.: **Solomon Dodaşvili da Misi Logika** (სოლომონ დოდაშვილი და მისი ლოგიკა- Solomon Dodashvili ve Onun Mantığı), Üniversite Yayınları, Tiflis 1949

Kurat, Akdes Nimet,: **Rusya Tarihi,** Başlangıcından 1917'ye kadar, 2. Baskı, TTK Yayınları, Ankara 1987

Lenin, İ. V.: Thzulebebi (თხზულებები-Eserleri), XVII cılt, Tiflis 1960

Linkov, YA.I.: **Ocherki İstorii Krestyanskogo Dvizheniya v Rossii v 1825-1861 gg.**(Очерки истории крестьянского движения в России в 1825-1861 гг.- 1825-1861'de Rusya'da köylü hareketinin tarihine dair yazılar), Moskova 1952

Lochhart L,: **The Fall of the Safavi Dynasty and the Afgan Occupation of Persia**, Cambridge 1958

Lominadze, Revaz.: **Rusuli Martva-Gamgebloba Sakartveloşi**, (რუსული მართვა გამგებლობა საქართველოში -Gürcistan'da Rus idarî ve Yönetim Sistemi), Em-Pi- Ge Yayınları, Tiflis 2011

Lomsadze, Ş.: **Ahaltsihis Mharis İstoriidan XIX saukunis pirvel mesamedşi**, (ახალციხის მხარის ისტორიიდან XIX- Yenikale Bölge Tarihinden XIX ilk başlarinda) Mecniereba Yayın evi, Tiflis 1973

Maçaradze, V.: **Georgievskis Traktati**, (Gamokvleva, Dokumentebi), (გეორგიევსკის ტრა ქტ ატი(გამოკვლევა, დოკუმენ ტე ბი- Georgievsk Anlaşması(Araştırma, Dokümanları) Helovneba Yayınları, Tiflis 1983

Mappa, H.İa.,: **Materyali Pa İstoryi Gruzyi i** Kavkaza (Мате риалы по истории Грузии и Кавказа- Gürcistan ve Kafkasya tarihi hakkında bilgi) CCCP, c.1, Tiflis 1942

Masalebi Sakartevlosa da Kavkasiis İstoriisatvis (მასალები საქართვე ლოს და კავკასიის ისტორიისა თვის- Gürcistan ve Kafkasya tarihi için Belgeleri), Gürcü SSR Bilim Akademisi; Akad.iv. Javakhishvili'nin adlî Tarih Kurumu, , Cilt-1, Tiflis 1942.

Masalebi Sakartvelosa da Kavkasiis İstoriisatvis (მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორისაათვის-Gürcistan ve Kafkasya Tarihin Kaynakları), CCCR (soviyet)yayınları, c.III, Tiflis 1938

Markova, O.P.: **Vastanye v Kahetiy v 1812 Gady** (О. П. Маркова, восстание в кахетии в 1812 году-1812'de Kaheti'de Ayaklanma) Moskova 1951.

Mikadze, M.: **Samhret Sakartvelo XIX Saukunis 30-70-ian** Tslebşi (სამხრეთ საქართველო XIX საუკუნის 30-70-იან წლებში-Güney Gürcistan XIX yüzyılın 30-70'lerde) Doktora Tezi, Tiflis 1990.

Milman, A. Ş.: **Politiçeski Stroy Azerbaycna v XIX –Naçale XX Vekov** (Политический строй Азербайджана в XIX- начале XX веков-(административный аппарат и суд, формы и методы колониального управления)-Azerbaycan Siyasî Sistemi Siyasî sistemi XIX-XX Yüzyılın Başlarında(idarî makam ve mahkeme, sömürge yönetiminin biçimleri ve yöntemleri)), Azerbaycan devleti yayınevi, Bakü 1966.

Nakaşidze, N.: **Kartul-Rusuli Politikuri Urtiertobebi**,(ქართულ-რუსული პოლიტიკური ურთიერთობები-Gürcü-Rus Siyaset İlişkileri) Mecniereba Yayınları, Tiflis 1968.

Obozreniye Rossiskikh Vladeniy za Kavkazom (ORVZK), (Обозрение Россиских владений за Кавказом (ОРВЗК-Kafkasya'da Rus mülklerinin gözden geçirilmesi (ORVZK)), I cılt, St. Petersburg 1838.

Orconikidze,E.: **Rusuli Mmartvelobis Damyareba Sakart veloşi XVIII-XXI Saukuneebşi,** (რუსული მმართველობის დამყარება სა ქართველოში XVIII-XXI საუკუნ ეებში - Gürcistan'da Rus Hâkimiyetinin Kurulması XVIII-XXI yüzyıllarda), Mecniereba Yayınları, Tiflis 1992.

Orconikidze**,** E.: **Rusuli Mmartvelobis Damyareba Sakart veloşi** (**XIX Saukunis Pirveli Nahevari**) (რუსული მმართველობის დამყა რება საქართველოში (XIX საუკ უნის პირველი ნახევარი)-Gürcis tan'da Rus İdaresinin Kurulması(XIX Yüzyılın İlk yarısı), Metsniereba Yayın evi, Tiflis 1992.

Pantshava, A.İ.: **Oçerki Agrarnoy İstoryi Gruzyi Pervoy Palavini XIX Veka** (Очерки Аграрной Истории Грузии первой Половины XIX века- XIX. Yüzyılın ilk yarısında Gürcistan'ın Tarım Tarihi üzerine makaleleri), Metsniereba yayınları, Tiflis 1969

Papaskiri, Z.: **Narkvevebi Tanamedrove Aphazetis İstoriuli Tsarsulidan** (ნარკვევები თანამედროვე აფხაზეთის ისტორიული

წარსულიდან-Çağdaş Abhaz Tarih Araştırmaları), Meridiani yayın evi, Tiflis 2004

Paiçadze, G.: **Georgievskis Traktati** (Георгиевский Трактат-Georgievsk Anlaşması) Mecniereba Yayınları, Tiflis 1983

Pavliaşvili, K.: **Sakartvelos Samocikulo Martmadidebluri Eklesiis İstoria** (1800-1945),(საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებლური ეკლესიის ისტორია (1800-1945)- Gürcistan Apostolik Ortodoks Kilisenin Tarihi(1800-1945)), Tbilisi Yayınları, c.I, Tiflis 2008

Pervaya Vseobşaya Perepis' Naseleniya Rossiyskoy İmperii 1897 g. LXIX. Tiflisskaya Guberniya (Первая Всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г. Рязанская губерния-Rusya İmparatorluğunun İlk Evrensel Nüfus Sayımı1897 Tiflis Eyaleti), s. III, Sankt-Peterburg 1905

Polievktov, M.A.; Natadze, G. İ.: **Staryi Tiflis b İzvestyah Sabremnikov** (Старый Тифлис в известиях современников- Çağdaşların Haberinde Eski Tiflis), Gürcistan Devlet Yayınları, Tiflis 1929

Polnoe Sobraniye Zakonov Rossiyskoy İmperii,(полное собрание законов российской империи – Rus İmparatorluğu'nun yasalarının(kanunların) koleksiyonu),Cilt XXI, St. Peterburg 1847

Pour**,** Ali Djafari,: **Nadir Şah Devrinde Osmanlı-İran Münasebetleri**, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyet Tarihi Kürsüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1977

Rogava**,** G.: **Religia da Eklesia Sakartveloşi XIX-XX Saukuneebşi** (რელიგია და ეკლესია საქართველოში XIX-XX საუკუნეებში- XIX-XX yüzyılda Gürcistan'da Din ve Kilise) Tbilisi yayınları, Tiflis 2002

Sahokia, T.: Mogzaurobani(მოგზაურობანი- Yolculuklar), Sovyet Acara Sovyetler Yayınları, Batum 1985

Saitidze, G.: **Kartuli Politikuri Azri da Rusetis sahelmtsipo Satatbiro(1905-1917)** (ქართული პოლიტიკური აზრი და რუსეთის სახელმწიფო სათათბირო(1905-1917)- Gürcü siyasî görüş ve Rusya Devleti Duması),Tiflis Devlet Üniversitesinin yayınları, Tiflis 2005

Sioridze, M.: **Samkhret-Dasavlet Sakartvelos İstoriis Narkvevebi**(სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიის ნარკვევები- Güney-Batı Gürcistan tarihinin Araştırmaları), Batum 2002

Surguladze, Akaki,: "**Sakartvelos İstoria**" (საქართველოს ისტორია-Gürcistan Tarihi), Tiflis Devlet Üniversitesi'nin yayınları, Tiflis 1991

Surguladze, İ.İ.: **İstorya Gasudarstva i Prava Gruzyı**,(История гасударства и права грузии-Gürcistan Devletin Yasa Tarihi) Tiflis Devlet Üniversitesi Yayınevi, Tiflis 1968

Surguladze**,** İ.: **İstoryı Gasutarstva i Prava Gruzyi** (История Гасударства и Права Грузии-Devletin Tarihi ve Gürcistan Yasası), 1963 Tiflis 1963

Şerbatov, M. P.: **General-Fedmarşal Knyaz Paskeviç (Ego jizn i Deyatelnost**), (Генерал-фелъдмарщал князъ Паскевич (его жизнъ и деятелъностъ)-General şehit prens Paskeviç (Hayatı ve Faaliyetleri), C.II St. Petersburg 1890

Şvelidze, Dimitri,: **Politikuri Partiebis Tsarmoşoba Sakartveloşi, Federalistebi** (პოლიტიკური პარტიების წარმოშობა საქართველოში, ფედერალისტები- Gürcistan'daki siyasî partilerin kurulması, Federalistler), Arsi yayınevi, Tiflis 1993

Tanriverdi, Mustafa,: **Çarlık Rusyası Döneminde Tiflis Vilayeti (1878-1914**); T.C. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı; Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı (Doktora Tezi); İstanbul 2016

Tsintsadze, D.: **Dokumentebi Kahetis 1812 Tslis Acanyebis istoriisatvis** (დოკუმენტები კახეთის 1812 წლის აჯანყების ისტორიისათვის- 1812

Kaheti'n isyanının tarihi dokümanları), Tiflis Üniversitesinin yayınları, Tiflis 1999

Tsagareli, A.: **Gramoti i Drugye İstororiçeskye dakumenti XVIII Staletya, atnasyaşesya K Gruzyı**(Грамоты и другие исторические документы XVIII столетиа относяшиеся к Грузии- XVIII yüzyılın Gürcistan ile ilgili mektupları ve diğer tarihi belgeleri) St. Petersburg 1891

Toidze, L.: **Sakartvelos Politikuri İstoria** (საქართველოს პოლიტიკური ისტორია- Gürcistan'ın Siyasî Tarihi), Tiflis Devlet Üniversitesi yayınları, Tiflis 1999

Todadze, A.: **Sakartvelos Mosahleoba Meore da Mesame Attsleulebis Micnaze**(საქართველოს მოსახლეობა მეორე და მესამე ათწლეულების მიჯნაზე-Gürcü nüfusu ikinci ve üçüncü on yılların arifesinde), Tiflis 1998

Tumanov, G.: **Razboy i Reforma Suda na Kavkaze(**Разбой и реформа суда на Кавказе- Kafkasya'da soygun ve mahkeme reformu), St. Petersburg 1903

Tunyan, B.G.: **Administratianaya i Ekonomiçeskaya Palitika Samoderjavya B Zakavkazye 1801-1853** (административная и Экономическая Политика Самодержавия В Закавказъе 1801-1853- Trans Kafkasya'daki Otokrasinin İdari ve Ekonomik Politikası 1801-1853), doktora tezi, Tiflis 1989-90

Türker, Özgür; Soofızadeh, Abdolvahid,: "Gürcistan'ın Rus Himayesine Girmesi ve Sonuçları: Georgiyevsk Antlaşması'ndan Ağa Muhammed Han'ın Tiflis Seferi'ne", **History Studies International Journal of History**, Volume 7 Issue 3, p.149-165, September 2015

Vanişvili, Ş.: **Kartvel Tavadaznaurta Tsodebriv-Tsarmo madgenlobiti Organizacia**, Gaz: "Sakartvelos Respublika"(ქართველ თავად-აზნაურთა წოდებრივ-წარმომადგენლობ ითი ორგანი ზაცია,გაზეთი:" საქართვე ლოს რესპუბ ლიკა" –Gürcü Soylu-asılzadelerın temsilcilerin organizasyonu "Gürcistan Cumhuriyeti" gazetesi) 25 Ocak 1991 y.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı,: Osmanlı Tarihi, IV/1,3. Baskı, TTK Yayını, Ankara 1982

Vaçnadze, Merab, Guruli, Vahtang,: "**Sakartvelos İstoria XIX-XX saukuneebşi**", (საქართველოს ისტორია XIX-XX საუკუნეებში -Gürcistan Tarihi XIX-XX yüzyılarda), İntelekti yayınları, Tiflis 2014

Vaçnadze, Menrab, Guruli Vahtang,: **Sakartvelo-Rusetis Urtiertoba**, (1801-1921)-(საქართველო-რუსეთის ურთიერთობა Gürcistan-Rusya İlişkileri), Artanuci Yayınları, Tiflis 2009

Vaçridze, G.: **İmeretis Droebiti Martveloba(1810-1840**)(იმერეთის დროებითი მმართველობა-İmereti'nin Geçici Hükümeti), Stamba Yayın evi, Kutaisi 1999

Vahania, N.: “**Orbeliani Al. Rusebis Dasi Karvelebi Çemzed**”(ორბელიანი, ალ., რუსების დასი ქართულები ჩემზედ-Orbeliani, Al., Rusların Topluluğu Gürcüleri benimle ilgili), Kitabı düzenlenen N. Vahania, Tiflis 1999

Vardmanidze, C.: **Kartveli Muhacirebi Turketis Şaviszvispiretşi** (ქართველი მუჰაჯირები თურქეთის შავისზღვისპირეთში-Türkiye’nin Karadeniz’deki Gürcü Muhacirleri), Batum 2012

Vanişvili, Şalva,: **Amierkavkasia Rusetis Mmartvelobis Sistemaşi 1864-1917** (ამიერკავკასია რუსეთის მმართველობის სისტემაში 1864-1917-Rus idare sisteminde Transkafkasya 1864-1917), Soviyet yayınları, Tiflis 1989

Ves Kavkaz, İllustrirovannıy Spravoçno-Literaturnıy Sbornik, II. Çast’, Etnografiçeskiy Otdel, (вес Кавказ, Иллюстрированные справочно-литературный сборник II. часть этнографические отдел- ağırlık Kafkasya, Resimli referans ve edebi koleksiyon II. etnografik bölümün bir parçası),Tiflis 1903

Yüksel, İ,: “Çarlık Rusya’nın Azerbaycan’ı İstilası ve Osmanlı Devleti’nin Tutumu”, **Kafkas Araştırmaları**, İstanbul 1988

Zapiski Generala Ermolova va Bremya Upravlenye Gruzey (Записки генерала Ермолова ва время управлений Грузией-General Yermolov'un notları Gürcü Hükümetinin Zamanında) II bölüm, Moskova 1868

EKLER

Resim 1: Georgievsk Sözleşmesi, Gürcistan ve Rusya Mühürleri

Kaynak:https://www.google.com

Resim 2: Kartli-Kaheti Kralı II. Irakli

Kaynak:https://www.google.com

Resim 3: Kartli-Kaheti Kralı XII. Giorgi

Kaynak:https://www.google.com

Resim4:GürcistanHaritasi

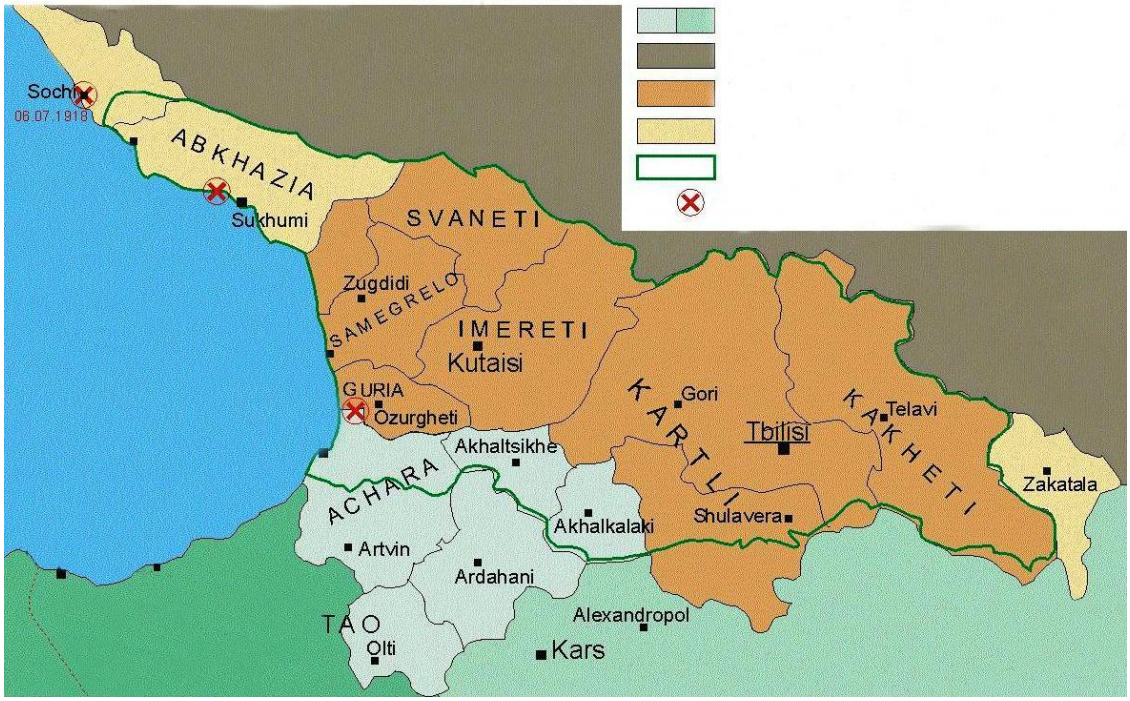

Kaynak:https://www.google.com

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad Nato Dvali

Adres Kalenderhane Mahallesi, Darül Elham Sk. No:6, 34134Beyazıt / Fatih/İstanbul (Kız Öğrenci Yurdu)

Cep +905380396774

E-Posta nato_dvali@yahoo.com

kişisel bilgiler

Doğum Yeri Tiflis

Doğum Tarihi 06.01.1986

Uyruğu Gürcü

Medeni Durum Bekar

İŞ TECRÜBELERİ

2009-2010 Tiflis Süleyman Demirel Orta Okul - Tarih Öğretmeni

2010-2012 Türk LTD Şirketi - Kiralamacı-asistan

2015-2016 Medipol Mega Hastanesi-Tercüman, Uzman yardımcısı

2016- 2018 Gürcü Kültür Merkezi- Gürcüce Öğretmeni

2016-2017 Yeditepe Hastanesi

2018- Medipol Mega Hastanesi, Gürcistan Bölge Sorumlusu

2018 Borçka Derneği- Gürcüce Öğretmeni

EĞİTİM BİLGİLERİ

2004-2008 Tiflis Devlet Üniversitesi, Doğu Bilimler Fakültesi, Türkiye Tarihi

2009-2010 İstanbul Üniversitesi, Türkiye Bursları, Araştırma Programı, Türkiye Tarihi

2009-2011 Gürcistan Patrik Üniversitesi, Gürcistan Tarihi, İstanbul Üniversitesi, Türkiye Cumhuriyet Tarihi, DoktoraProgramı

KATILDIĞI KONFERANSLAR

2008 Gürcistan'ın Siyasİ Durumu 16. Yüzyılda (Tiflis Devlet Üniversitesi)

2015 Kafkas Göçleri (İstanbul Üniversitesi)

YABANCI DİL VE DÜZEY

Gürcüce	Mükemmel
Türkçe	İyi
İngilizce	Normal
Rusça	Başlangıç

BİLGİSAYAR BECERİLERİ

Word	İyi
Exel	İyi
İnternet	İyi
Powerpoint	İyi

KURS VE SERTİFİKALAR

Bilgisayar Programları Kurs Sertifikası
İngilizce Dil Kursu Sertifikası (Jast İnglish)
İstanbul Üniversitesi uluslararası kongre sertifikası (konu: Kafkas Göçleri,2015)
Osmanlıca İSMEK Kurs Sertifikası